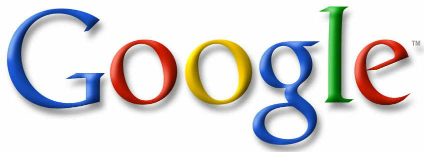
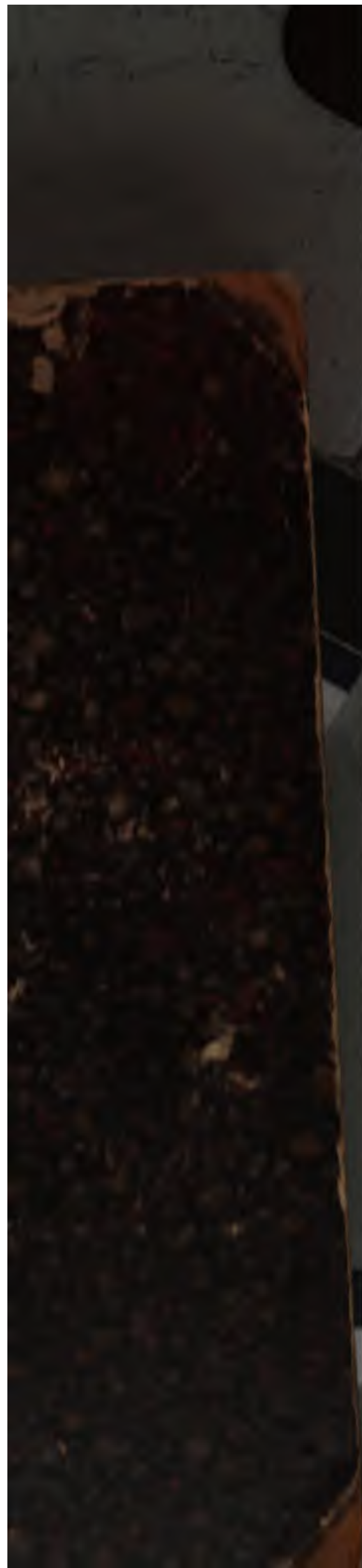
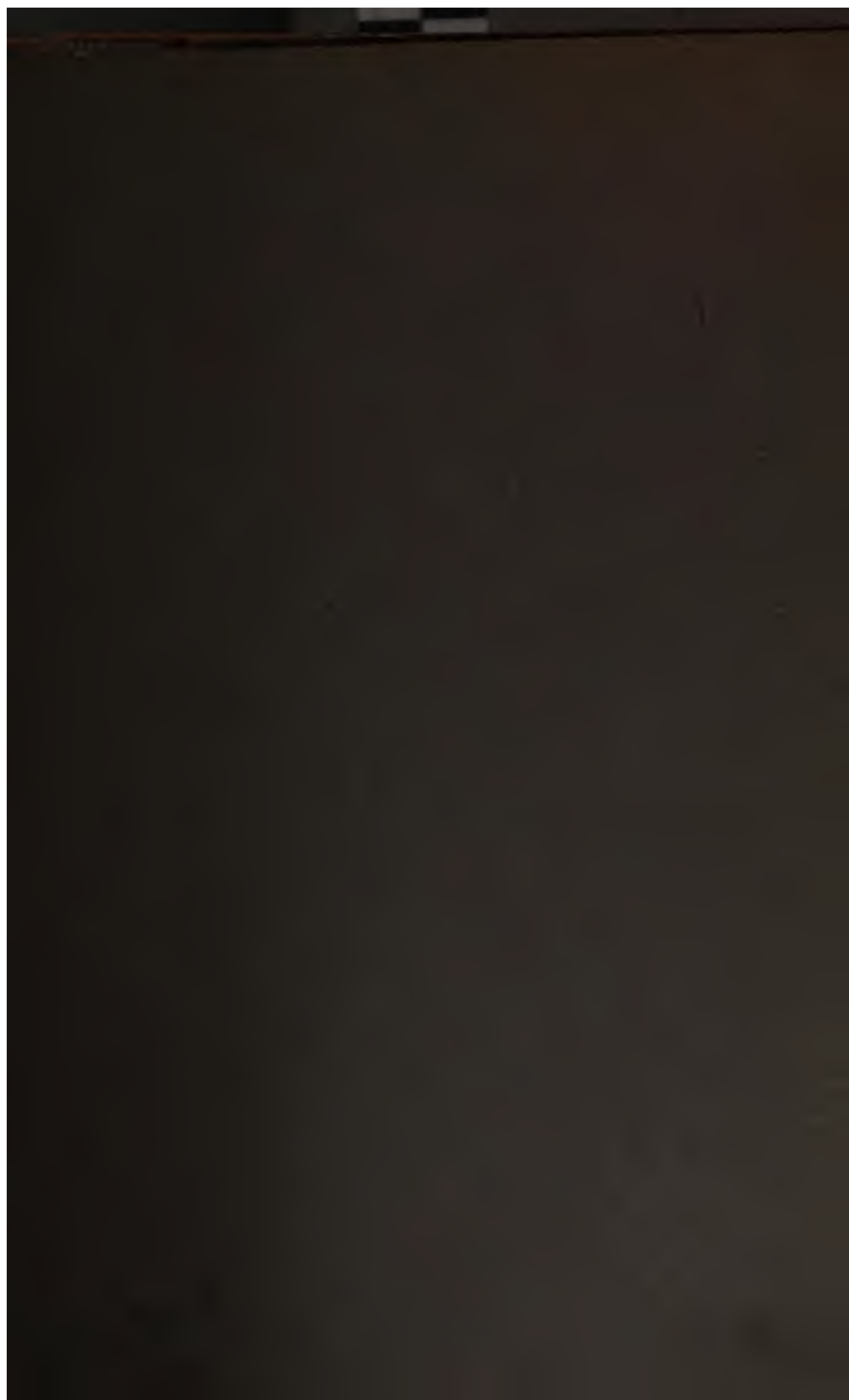

POLITICKÁ

BLIOTÉKA ČESKÁ.

VYDÁVÁ

ČESKÝ KLUB.

Díl I.

Naše znovuzrození.

Část první.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1880.

Naše znovuzrození.

Přehled národního života českého

za posledního půlstoletí.

Sestavil

Jakub Malý,

mimořádný člen královské české společnosti nauk.

ČÁST PRVNÍ.

Před rokem 1848.

V PRAZE.

Nakladatel J. OTTO knihkupec.

1880.

POLITICKÁ
BIBLIOTÉKA ČESKÁ.

VYDÁVÁ

ČESKÝ KLUB.

Díl I.

Naše znovuzrození.

Část první.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1880.

Naše znovuzrození.

Přehled národního života českého

za posledního půlstoletí.

Sestavil

Jakub Malý,

mimořádný člen královské české společnosti nauk.

ČÁST PRVNÍ.

Před rokem 1848.

V PRAZE.

Nakladatel J. OTTO knihkupec.

1880.

POLITICKÁ BIBLIOTÉKA ČESKÁ.

Opravdu svoboden jest národ, kterýž si dává zákony sám; a čím větší jest míra, dle níž béře účastenství ve správě veřejných věcí svých, tím větší jest jeho svoboda. Národ, jejž sice na útraty jeho, avšak neslyšíce vůle jeho, spravují jiní, jest jako nedospělec a nezletilec, o nějž pečuje jeho poručník, poněvadž se mu nepřiznává dosti soudnosti, aby mohl vlastní věci své říditi prospěšně. Jako člověku, tak i národu, jenž má vládnouti sobě a spravovati sebe sám, jest ovšem především třeba věděti kterak. K tomu jest mu potřeba schopností k poznání toho, čeho potřebuje, jakož i vědomostí, kterak nejlépe možná vyhověti potřebám těm.

Vzhledem k životu veřejnému, jímž národ žije ve státě, v zemi, v obci a ve všech oněch tvarech společenstva, v nichž lid provozuje samočinnost svou, dávaje sobě zákony a pravidla, nebo ukládaje sobě břemena, tresty a všeliká obmezení volnosti osobní, jež káže potřeba chrániti bezpečnost osoby, práva a pořádku, — jest občanovi též potřeba zvláštních vědomostí, má-li působiti blahodějně: třeba mu znáti, kterak bezpečnost, svoboda, národnost, právo, pořádek, duševní i hmotný zdar národů vůbec ústavou a všelikými zákony a zřízeními nejlépe se pojišťuje a chrání; kterak dle toho, jak národové hospodaří, jejich blahobyt vzniká a roste, aneb zase klesá a hyne; v jakých spůsobách berou národové

proti takovému pobloužení národův jest rozšíření mezi nimi důkladných vědomostí politických. Těch je nutně potřeba netoliko těm, jimž připadne úkol jíti v popředí národův, alebrž i občanům samým, aby mohli posouditi schopnosti a učení těch, do jichž rukou mají vložiti svobodnou volbou a důvěrou svou řízení osudů svých a všeho národa svého.

My Čechové bohužel ještě důkladných spisů politických ve mladé literatuře své s dostatek nemáme, a co o věcech politických u nás psáno, je všelijak roztroušeno, nepřístupno i zapomenuto; jsou tedy v politické literatuře naší posud mnohé bolestné mezery. K vyzvání mému usnesl se politický spolek, řečený Český Klub, pečovati o to, aby byla sepsána a vydána celá bibliotéka spisů politických, z nichžto by každý jen poněkud vzdělanější Čech mohl důkladně poučiti se o všech oborech vědy politické; i sezval ku poradě o tom řadu mužů, kteří již postavením svým v životě a co znalci jednotlivých odborů vědy politické zdáli se býti k tomu zvláště povoláni, aby k bibliotéce takové přispěli sepsáním spisů ze svého oboru. V skutku slíbili již mnozí z nich, že se uváží v sepsání spisů takových, jež níže uvádíme v seznamu, dokládajíce, že tím není nikterak uzavřen kruh osob a předmětův, anobrž naopak, komise od klubu k obstarávání této bibliotéky sezvaná činí tímto ke všem vzdělancům, kteří v oboru vědy politické pracují, zdvořilé pozvání, aby se k nám přidali, spisy z oboru svého sepsali a Českému Klubu k tomu cíli odevzdali, aby byly v bibliotéce naší vydány. Komise klubu zůstala na tom, že každý spis, který jí příště bude předložen, dá prve dvěma znalci ze středu svého posouditi, zdali co do rozsahu a jasného, čtenářstvu našemu přístupného vylíčení, do naší Politické Bibliotéky se hodí, a také k tomu cíli, aby dle potřeby, od soudců uznané, spisovatel důvěrně mohl býti požádán, by nedostatky v něm nalezené napravil. Budou se tudy přijímati do sbírky naší jen takové spisy, o nichž se bude moci s dobrým svědomím říci, že vydání jich platně prospěje žádoucímu rozšíření řádných vědomostí politických v národě našem.

Za těchto okolností můžeme tedy Politickou Bibliotéku již zpředu co podnik národu našemu na nejvýš potřebný a veledůležitý všem našincům upřímně poručenu učiniti; a důvěřujeme pevně, že národ náš, kterýž osvědčil politickou zralost svou již ve zkouškách tak těžkých a mnohonásobných, dovede náležitě oceniti věc tuto, a že nedá zahynouti aniž krněti podniku, kterýž je především povolán, zvýšiti politickou znalost a soudnost jeho, a jehož účelem není zajisté osobní prospěch podnikatelů a spisovatelů, alebrž jedině vzdělání občanů našich v tom směru, aby ve všem životě veřejném mohli působiti s potřebnou znalostí věci, a tudy ke vlastní cti a ke blahu národa.

V Praze, v listopadu 1879.

Dr. Fr. Lad. Rieger.

Začínáme u vydávání Politické Bibliotéky České spisem p. Jakuba *Malého*:

Naše znovuzrození,

ponévadž jeví se byti přiměřeným úvodem k našemu podniku, podávaje vylíčení národního a politického života českého v posledních padesáti letech.

U vydávání dalších spisů bude se pokračovati podle toho, jak budou od pp. spisovatelů docházeti.

Dotud slíbili, že do Politické Bibliotéky České psáti budou pp.:

Dr. Josef *Bernat*: Statistiku království Českého na základě nejnovějších dát;

Dr. Albin *Bráf*: Učebnou knihu hospodářství národního;

Karel *Čížek*: Obrys ústavního zřízení říšského, zemského a obecního v Rakousku;
Dr. Leop. *Hejrovský*: Encyklopedii právnickou;
Čeněk *Hevera*: O vězenství se zvláštním zřetelem na ústavy dobročinné a na bezpečnost veřejnou v Čechách;
Dr. J. *Javůrek*: Z oboru mravní statistiky;
Dr. Jos. *Kaizl*: O sociální otázce;
Dr. Jos. *Kalousek*: O rodovém a obecním vlastnictví pozemků u Slovanů i jiných národů; Dějiny stavu selského v Čechách;
Karel Petr *Kheil syn*: O státních půjčkách;
Dr. Jos. *Milde*: O pojišťování;
Dr. Jiří *Pražák*: O správě chudinské;
Dr. Fr. Lad. *Rieger*: Právo mezinárodní;
Dr. Jos. *Stupecký*: O právu společností;
Dr. Jindřich *Šolc*: Národnost a její význam ve státě.

V Praze, v listopadu 1879.

Domácí rada Českého Klubu.

Naše znovuzrození.

Slavnému

KLUBU ČESKÉMU

věrnému strážci práv národních

věnuje

spisovatel.

Předmluva.

Byv od slavného *Českého klubu* vyzván k sepsání nástinu našeho národního znovuzrození netajil jsem sobě obtíže i choulostivost takového díla, ale přes to všecko, cítě se poctěna důvěrou ve mne kladenou, uvázal jsem se v úkol ten, jejž provésti jsem si předevzal dle sil svých věrně a nestranně. Jestiť zajisté svrchovaný čas, aby potomstvu našemu zachována byla věrná památka té, můžeme směle říci *veliké* doby, v níž národ náš z hlubokého úpadku svého vlastní silou povznesl se opět k slušné existenci v řadě národů evropských; neboť počet pamětníků jejích jest už jen skrovný a každým rokem více řídne.

Něco z pamětí svých uveřejnil jsem sice ve „Zpomínkách i úvahách starého vlastence", ale co tam podáno jest jenom kusé a zlomkovité, netvoříc nižádný v sobě uzavřený celek. Má-li podán býti *celistvý* obraz onoho zajímavého a velepamátného postupu, jakým národní život náš v posledním půlstoletí ku předu se bral, musejí v něm zahrnuty býti *všecky* jeho stránky, a ukázáno na jich souvislost i vzájemné na sebe působení. K tomu arciť nestačí vědomosti pouze jednoho pamětníka, nýbrž třeba přibrati také svědectví jiná, veřejná i soukromá, pokud spisovateli přístupna jsou.

V příčině takového sbírání věcného materiálu ke spisu svému třeba mně především vysloviti vřelé díky statečnému vůdci národu našeho doktoru Riegrovi, od něhož obdržel jsem mnohý vzácný příspěvek z oboru osobních zkušeností jeho, a který také na žádost mou uvolil se přehlížeti rukopis mého

díla k vůli možnému doplnění a opravení uváděných v něm dát a pronášených úsudků.

Jakkoli pak všecka snaha má k tomu čelila, abych, nedaje se sváděti žádnými ohledy osobními neb strannickými, zachoval všemožnou objektivnost, nicméně dalek jsem toho, abych výroky své, vycházející více méně vždy jenom ze subjektivního názoru, pokládal za neomylné. To svědectví však povinen jsem dáti sám sobě, že jsem psal sine ira et studio.

Co se týče uspořádání spisu, třeba mně omluviti se z toho, že nebylo mně vždy možná zachovati přísně souvislost věcnou neb časovou, což má příčinu svou v tom, že na mnoze pořádal jsem látku svou tak, jak to přirozený proud vypravování s sebou přinášel. Také v tom žádám býti omluvena, jestliže nalezne čtenář někde opakování věcí již dříve pověděné, neboť leccos mi se zdálo potřebí uvésti na více místech.

Ostatně nemá spis můj považován býti za nižádné *úplné* a v sobě ukončené *systematické* dílo historické, nýbrž pouze za stručný *charakterní obraz*, za snůšku materiálu k budoucímu takovému dílu, a z toho stanoviska žádá býti posuzován.

V Žižkově, dne 12. listopadu 1879.

Spisovatel.

Všeobecné úvahy.

Vším právem nazývati můžeme probuzení se národu našeho k nové činnosti po mnohověkém spánku jeho znovuzrozením, neboť není to žádnou planou frásí, řekneme-li, že byl takměř již uložen v rakev, nad kterou jeho nepřátelé s plesem v srdci nehrubě tajeným chystali se zpívati plným sborem slavné „De profundis".

Národ Český jest beze všeho nadsazování jak dle povahy tak i dle osudů svých jediným úkazem toho spůsobu v Evropě, a potřebí jest, aby nám vědomí toto pevně se v mysli zakořenilo k důkladnému poznání sebe a spasitelnému poučení. Máť národ náš vynikající stránky chvalitebné i nechvalitebné, a z těch ve spojení se zeměpisným položením jeho a vyplývajícími z toho zvláštními poměry vnějšími vyvinuly se dějiny jeho, které jsou bez odporu *podstatnou částí kulturní historie Evropy.*

Jestiť národ náš *národ kulturní kat exochen*, což dokázal v každém oboru lidského snažení: co takový jej charakterisují nejstarší památky jeho písemnictví, nemající tak snadno sobě rovných; takovým osvědčil se svou silou státotvornou, sjednotiv záhy různé živly k mocnému celku politickému v době, ve které jiní sourodní kmenové rozptýleností a vnitřní rozervaností hynuli; to dokázal po všecku dobu samostatnosti své, kráčeje vždy v čele pokroku a povznášeje vysoko pochodeň osvěty, i když kolkolem se rozkládala ještě čirá tma, vše v mrákoty zahalující. Věci tyto dokazovati pokládám za zbytečné, neboť jsou to skutky světoznámé, jichž popírati

může jen zaslepená nenávist národní. *Čechové co národ nikdy nesloužili zpátečnictví!*

Avšak nejenom zbraněmi ducha uměli statní předkové naši vládnouti, oni byli též v každé chvíli hotovi tasiti meč za přesvědčení své, nepočítajíce nepřátel svých, nasaditi statků i hrdel za ideu, kterou byli nadšeni, hájiti do úpadu volnost činu i myšlénky co praví rytířové svobody. S jakým účinkem vykonávali toto světové povolání své, toho můž dosvědčiti Evropa, která zakusila nejenom důrazu jejich zbraně, nýbrž i po samém úpadku národu následkem vysílenosti blahodárného kulturního působení rozptýlených jeho exulantů.

Ano, vysílením padl národ náš, který, jsa jen málo četný, od prvního počátku svého měl neblahým řízením osudu nepřátel tolik jako žádný jiný. V první řadě tu sluší připomenouti odvěčné, takořka přirozeností samou vštípené urputné nepřátelství Němců proti veškerému Slovanstvu, které naproti Čechům vystupovalo s tím větší zarytostí, ani tito ze všech západních Slovanů, kteří s nimi blížeji se stýkali, nejtužší odpor kladli jich podmanitelskému úsilí, ano nemálo scházelo, že by v samé říši Německé byli obdrželi nadvládu. Od Němců pak přecházela nenávist Čechů, abychom tak řekli, tradicionálně a bezděčně i na jiné národy evropské, jakož vůbec až do nedávna živel slovanský pokládán byl od západního světa za ležící mimo obor civilisace evropské a plémě slovanské za stojící nejníže na stupnici národů kulturních. K tomuto předsudku pojilo se zuřivé záští všech oněch kruhů, jimž na tom záleželo, aby člověčenstvo udržováno bylo v slepé temnotě a nikdy nevymklo se ze služebnosti, v kterou je poutaly panovačnost a sobecká zištnost tříd, jež od jakživa co úhlavní nepřátelé osvěty a všeho volnějšího ruchu těžily pro sebe z obmezenosti lidského ducha. Spojenému tomu nepřátelství konečně podlehnouti musil nečetný národ po staletých bojích, vedených s úsilím neuvěřitelným za pokrok světový i za vlastní byt; podlehl hmotně i mravně, podlehl tak úplně, tak bezpříkladně, že v době poměrně krátké národ dříve tak bouřlivý a celou Evropu zaměstnávající v zapomenutí vešel

světu měrou takovou, že ani jeho nejbližší příbuzní ho více neznali.

Avšak, máme-li spravedlivými býti, nesmíme toho před sebou tajiti, že k tomu tak hlubokému úpadku národu našeho přičinily se podstatně i vady jemu přirozené: přílišná bujnost, nepečlivost, strannictví, nepřízeň, obliba v cizáctví, zlehčování sama sebe, nedostatek smyslu pro obecnost, v neštěstí pak příliš brzké klesání na mysli, mající za následek zmalátnělost a netečnost. Vady tyto jsou bez odporu dědictvím veškerého plemene slovanského a v nejednom ohledu odporují uvedeným svrchu výtečným vlastnostem národu Českého, tak že v průběhu dějin tentýž lid jeví se někdy jako přímo vyměněným. To jmenovitě platí o v přísloví vešlé vytrvalosti české, s příhanou tvrdohlavostí nazývané, která v dobách neštěstí tak snadno zvrhá se v pravý opak svůj: nedůvěru ve vlastní síly, nestatečnou povolnost naproti činěnému bezpráví, nedůstojnou pokoru a tupou resignaci. A tyto národní naše vady působí dosavad, my nedovedli se jich zprostiti, a ony to jsou, které z veliké části zavinily nynější neutěšený stav našich veřejných záležitostí, protože jsme sobě nevšímali důtklivého naučení, jaké nám dávají tisícileté, významu plné naše dějiny.

Ale v největším úpadku, v nejhlubším ponížení, když dle vší podobnosti již k tomu se schylovalo, že národ Český na věky má býti vymazán z řady národů evropských, ejhle, tu mimo vše nadání osvědčila se nejmocnější jeho vlastnost — neumořitelná síla životní, která nedala mu zahynouti. *Národ Český v pravém slova smyslu vstal z mrtvých.*

Nynějšímu pokolení těžko jest pomysliti sobě stav, v jakém nacházela se národnost česká v poslední čtvrti minulého století. Nejhrubším nátiskem, vykonávaným na Český národ od bitvy Bělohorské, byl lid hmotně a mravně tak na mizinu přiveden, že v něm při obecné chudobě převládala duševní tupost v míře svrchované. Upomínky na lepší minulost vlasti byly téměř úplně vyhlazeny z paměti národu, který slavné muže své znal jen ve zpotvořených podobách, v jakých mu

je předváděli jesuité; zdravý rozum a zbožná mysl lidu utopeny v kalu a bahně pověr;*) někdejší hrdé sebevědomí skleslo v hnusnou potutelnou podlízavost — to byl obraz národu, který před stoletími hýbal světem. Kdož by chtěl za zlé pokládati těm málo některým osvícenějším mužům z jeho prostředku, že zoufali nad jeho budoucností!

Hmotná bída dosáhla takového stupně, že zubožený lid, nevida odnikud pomoci, hledal ji sám v sobě, a dosavad v obecné paměti jest rozsáhlé selské povstání, které musilo býti krvavě potlačeno. Ale mravní své bídy nebyl sobě lid ani vědom, pročež také nemohl se pokusiti o to, aby se jí zbavil; pokus ten musil vyjíti odjinud, a skutečně také byl učiněn.

Stalo se to *vzkříšením jazyka českého*, který během neblahé doby pobělohorské vymizel pomalu z úřadů, z obcování vyšších tříd, z rodin šlechtických i zámožnějších měšťanských, z literatury a konečně i ze škol, do nichž zaváděna němčina až i ve všech. Vše směřovalo ku konečnému poněmčení národu, a věci došly skutečně tak daleko, že žádný slušně oděný člověk tak snadno se neodvážil, promluviti ve větších městech na veřejné ulici česky. Čeština udržela se hlavně jen v chyších venkovských, nazvána jsouc jazykem selským, ve městech pak byla mluvou toliko nejnižší chátry.

Než jako každá přílišnost sama se uvádí ad absurdum, tak i toto systematicky provozované umořování národnosti české nemělo žádný jiný následek, nežli že tím zřejměji ukazovalo potřebu známosti toho jazyka, jímž mluvilo málem šest milionů lidí v Čechách, v Moravě a na Slovensku, pro samé orgány vládní. Z té potřeby, na kterou nejedni rozšafní mužové ukazovali, vyšly jmenovitě stolice jazyka českého na vojenské akademii v Novém městě za Vídní (1752), na vo-

*) Roku 1780 zvláštním dekretem vlády zakazovalo se noční modlení k svatému Krištofu, k svaté Koruně a t. d.; dále vyšlo důtklivé nařízení, aby lid poučován byl, že dotýkání mrtvých, kteří sobě násilně život odňali anebo hanebnou smrtí sešli, cti a dobrého jmena neposkvrňuje. Jungm. Hist. lit. české, 2. vydání, str. 345.

jenské inžinýrské škole ve Vídni (1754), na samé universitě Vídeňské (1775), stolice české pastorálky v Praze (1778) a v Brně (1779), konečně stolice řeči a literatury české též na universitě Pražské (1793). Tyto všecky katedry však sloužiti měly jenom zřízencům vládním k snadnějšímu poručníkování nad lidem; lidu samému nedopřáno toho dobrodiní, aby prostředkem své mateřské řeči dojíti mohl vyššího vzdělání: přijetí mladíků do latinských škol závislým učiněno na známosti řeči německé.

Ale nemohlo jinak býti, nežli že mocný tlak shůry spůsobil docela přirozeně protitlak, a právě zjevné násilí vyvolalo odpor, který by nikdy nebyl povstal proti tichému proudu německé záplavy v životě společenském. Tomu odporu přispěl na pomoc i pokrok časový, jevící se v obnovené snaze o vědy a umy v Evropě. Tento časový směr zavládl i v Čechách, kdež některé osvícenější hlavy všímati si počaly zapomenuté již téměř literatury staročeské, jejíž rozličné vynikající plody jaly se znova tiskem na světlo vydávati. Tím vzbuzována jest v lidu chuť ke čtení, u vzdělaných pak vlastimilů chuť k následování těchto vzorů, a takto ponenáhlu se utvořila *literatura populární* co první skrovný začátek literatury novočeské.

Úmysly těchto křísitelů jazyka českého k novému literárnímu životu byly zcela krotké a nevinné; dílem to byla osobní záliba, dílem arciť již vyslovená snaha o jakési zvelebení jazyka mateřského, ale v mezech velice skrovných. Celkem byla to více hříčka nežli sebevědomé tendenční působení. O možném dosahu svých snah neměli tito první novočeští literáti ani vzdáleného tušení, a ještě Jungmann, který zemřel toliko čtyři měsíce před nastoupením politického převratu roku 1848, spatřoval ideál svůj v zavedení češtiny co povinného předmětu na gymnasiích v českých místech.

A přece to byla jen literatura, vyrostlá z tak malých začátků, která spůsobila ten nevídaný div, že národ tak hluboko kleslý, jako byl národ Český, tak blízký svého zaniknutí, obživl znova a v době poměrně krátké opět vystoupil

na jeviště světové co mladík jarobujný, aby se hlásil k svému právu a zdvojeným úsilím nahradě prospalou dobu zaujal mezi národy kulturními ne sice předešlé vynikající, ale vždy čestné a důstojné místo.

Toho národ náš také dosáhl. Že nevyplněny dosavad všecky jeho tužby a žádosti, že nevešly dosavad všecky jeho oprávněné nároky v platnost, tím není vinen on, nýbrž nepříznivé okolnosti a přede vším ono národní záští, které nás Čechy od věků stíhá zuřivěji nežli kterýkoliv jiný národ.*)

Zajisté nespravedlivé jsou výčitky stranníků, přičítající všecku vinu nezdaru našich politických snah vůdcům národu; *proti netajené zlovůli a politování hodné slepotě neprospívá nižádný věhlas.* Chtíti pak z té přirozené okolnosti, že mohutný strom staletých předsudků a zakořenělého násilnictví nepadne hned na první ránu, bráti si příčinu k zoufání nad budoucností, jest nejmírněji řečeno nestatečnost muže nedůstojná, často bývá to jen pohodlnou omluvou líné nečinnosti a pokárání hodné lhostejnosti; rozšiřování pak takového malomyslného smýšlení jest vždy neodpustitelné prohřešení proti povinnostem vlastence rozsíváním nedůvěry ve vlastní síly a zlehčováním národu svého, ne-li něco ještě horšího.

Nelzeť toho popírati, že v prvním radostném záchvatu nad domnělým radikálním převratem politickým naděje jásajících vlastenců výše se nesly, nežli srovnávalo se s chladnou rozvahou; že netrpělivá horlivost jejích očekávala již v nejbližší době úplné napravení všech křivd, jaké národ náš po tolik století snášeti musil, kdežto dle přirozeného běhu lidských věcí potřebí k tomu bylo přiměřené doby. Ale tak děje se v podobných okolnostech vždy a všude, že střízlivá skutečnost zůstává pozadu za přepjatými nadějemi, že horující idealisté bývají v životě praktickém zklamáni. Nemůžeť býti

*) Ministru Schmerlingovi kladla se druhdy do úst výpověď, že z rakouských národů nejposleduěji stane se za spravedlivé Slovanům, a ze Slovanů nejposledněji Čechům. Nechť Schmerling to skutečně vyslovil neb nevyslovil, zůstává výrok ten vždy charakteristickým pro politickou stranu, již on representuje, a zdá se, že neosvědčí se nepravdivým.

jinak, neboť co zakořenilo se průběhem dlouhých věků, nedá se vypleniti přes noc; zastaralá nenávist a zloba nepromění se obratem ruky v laskavost a přízeň; vyrovnání ostrých protiv neděje se bez dlouhých a tuhých třenic; důkladné vyvrácení předsudků může býti výsledkem jenom neustále potvrzované zkušenosti. Výrok nesmrtelného pěvce *Slávy dcery*:

„Co sto věků bludných hodlalo, zvrtne doba,“

rozuměti sluší pouze o idei, a nikoliv o životě; od pravdy poznané až k jejímu ve skutek uvedení jest velmi dlouhá cesta, což dostatečně ukazují dějiny lidského pokroku.

Míra toho, čeho jsme skutečně dosáhli následkem politického převratu roku 1848, má-li spravedlivě býti oceněna, nesmí se posuzovati dle toho, co jsme požadovali a oč dosavad nepřestáváme usilovati všemi možnými prostředky, nýbrž dle toho, co jsme *dříve* měli čili lépe řečeno neměli. Porovnáme-li národní a politické poměry naše, jaké byly před rokem 1848 a jaké jsou nyní, musíme, ač chceme-li býti nestrannými, uznati, že se stal pokrok *nesmírný*, netušený, pronímavý, do všech oborů života mohutně zasahující, v následcích svých dosahu přímo nevystihlého.

Ještě v nejposlednější době před rokem 1848 (prosím, aby mně mladší pokolení do slova věřilo, neboť jsou toho ještě dosti četní pamětníci, kteří mohou dáti pravdě svědectví) byl jazyk český úplně bezprávný ve veřejnosti, v společenském životě, ve škole i v úřadě. Na ulicích Pražských slyšeti bylo hovor český jen vzácnou výminkou z úst lidí lépe ošacených, obzvláště dám; neznámou osobu česky osloviti neodvážil se nikdo, jenž nechtěl se vydati možnému hrubému odbytí; v krámech, kam nechodili učedníci, děvečky neb hokyně, v hostincích, kde neprodávali kořalku, mluvilo se výhradně německy;*) všeliké úřadování, vyjímaje dosti

*) Jeden čas chodilo nás několik každý čtvrtek pravidelně večer do hostince k Černému koni, tehdáž prvnímu v Praze, kde jsme jen česky mluvili se sklepníky, kteři nám arciť dobře rozuměli. Chtěli jsme tak dávati dobrý příklad jiným k následování; ale když jsme vždy zůstávali samotni, omrzelo nás to konečně, a přestali jsme dělati neprospěšnou propagandu.

nejapně často výslechy osob německy neumějících, dálo se v samospasitelné němčině, ano všeliké snaze o to usilující nepodařilo se vymoci na zemské vládě, aby úřední oznamovatel v novinách byl obojazyčný; *) oznámení na rozích pouze české nebylo policií trpěno, nýbrž musil alespoň dole udán býti obsah jeho krátce v jazyku německém (cedule divadelní, pozvání k českým plesům, koncertům a t. d.); ze středních a vyšších škol byla čeština naprosto vyloučena, jedině na filosofické fakultě v Praze byla systemisována učitelská stolice řeči a literatury české se služným 600 zl., ale přednášky ty navštěvovati nebyl žádný studující povinnován; **) ba i v domácnostech byla čeština obmezena jenom na rodiny nejnižších tříd, v rodinách úřednických a zámožnějších měšťanských převládala němčina, byť mnohdy potkávala se i s překážkami dosti velikými; salony a vyšší společnost vůbec chráněny byly před ní hradbou neúprosné etikety; šlechta dokonce i ryze českých rodů zapírala rozhodně jazyk svých slavných předků. ***) Sama existence národu Českého vešla u ostatního světa v takové zapomenutí, že cizinci, kteří se z Teplice neb Karlových Varů dále do země podívali anebo i Prahu navštívili, nemálo se divili potkávajíce se s lidem mluvícím jiným jazykem nežli německým, neboť dávno byli zvykli pokládati Čechy za část Německa. Jmenovitě pak Poláci a Rusové netajili překvapení své, nalézajíce v „Bogemii“ soukmenovce, se kterými se dorozuměti mohli.

Usilování českých spisovatelů o vyzdvižení literatury a probuzení tou cestou národního vědomí v lidu potkávalo se

---

*) Jaká ostatně byla ta čeština v úředních vyhlášeních, jestliže přece někdy nějaké české se vyskytlo, toho křiklavým důkazem jsou pověstné „koňskovlasaté krkotoče“ (v ohlášení dražby, vypsané od tehdejšího městského hejtmanství na dodávání potřeb pro policejní stráži a jiné podobné nestvůry; ano nechtěl bych ani na to přisáhati, že známé „těžké přešlápnutí policajta“ jest pouhou parodií.

**) Přes to všecko žádalo se od vystudovalého právníka, který se hlásil o nějaký úřad v Čechách, vysvědčení z českého jazyka, jehož však snadno bylo dostati od tehdejšího profesora za několik zlatých.

***) Slavný hrabě Kašpar Šternberk, ač uměl česky, nikdy se žádným vzdělancem česky nemluvil, jenom se svým služebnictvem, a pak *česky klel*.

mimo kruhy vlastenecké u lidí dobromyslnějších s útrpným krčením ramen, u nepřátel se zuřivým vztekem, u lidí bezcharakterních a všedních s posměchem a drzým úštipkem, ano trvalo drahný čas, nežli většina samých čtenářů českých porozuměla těm snahám a je také sobě osvojila. Všem těmto třídám byl český spisovatel předmětem zvědavosti a podivení.*)

A čím byla tenkrát literatura česká? Pravda, že v té době kvetli přední korifeové novočeského básnictví, až dosavad nepřestižení: Kollar, Čelakovský, Erben, Jablonský, Vocel, Mácha; v beletristice měli dobré jméno Klicpera, Tyl, Jindřich Marek, Chocholoušek; vědecká díla Jungmannova, Šafaříkova, Palackého, Preslova čestně se řadila k podobným dílům jiných učenců evropských; ale co se týče rozsáhlosti produkce a živosti ruchu literárního, překážela bujnějšímu rozvoji hlavně tuhá pouta, jakými literatura byla sevřena poměry censurními. Činnost na svůj čas znamenitou vyvíjela Matice česká, a vůbec rostla každým rokem plodnost spisovatelská; ale vlastenec jen poněkud zámožný vždy ještě mohl koupiti sobě každou českou knihu, která vyšla. Časopisectvo zastoupeno bylo v politické části své Pražskými Novinami, vycházejícími dvakrát týdně po půl archu; ve vědecké Musejníkem, který se byl stal časopisem měsíčním; duchovenstvo mělo svůj zvláštní orgán čtvrtletní; Květy a Včela pěstovaly hlavně beletristiku a zájmy společenské třikráte za týden. Také jsme měli české divadlo v podruží stavovského německého divadla Pražského, kde se hrávalo pravidelně od svatého Václava až do svatého Jana každou neděli a každý svátek od 4 do 6 hodin odpoledne, v kteroužto poslední hodinu musilo se představení skončiti stůj co stůj, poněvadž

*) Nejednou stalo se, že na mne po ulici jdoucího lidé prstem ukazovali se slovy: „Das ist auch einer von den Vlastenzen“ anebo „Das ist ein gewaltiger Čeche“. Obyčejně byli to židovští schöngeistové á la Kuranda. Když jsem roku 1838 trávil v létě několik neděl na českém jihu v T. n. V., měl z toho hostinec, jejž jsem večer navštěvoval, nemalý prospěch, neboť tam lidé chodili schvalně na mne se dívat.

venku již hrnulo se obecenstvo do představení německého, které začínalo v 7 hodin.

Politického života nebylo naprosto žádného, výměna myšlének a úsudků o záležitostech veřejných mohla se díti jenom soukromě mezi důvěrnými přáteli. Spolkový život obmezoval se na dobročinné neb některé praktické účely (Vlastensko-hospodářská společnost, Průmyslová jednota), v nichžto živel český jen takořka z milosti byl trpěn; teprv roku 1846 vstoupila v Praze do života Měšťanská beseda, společenské zábavě věnovaná, pod přísným dohledem policejním. Vůbec poručníkování vlády nad „obmezeným rozumem poddaných“ netoliko pojímalo v obor svůj veliké záležitosti obecní, nýbrž často nesnesitelným spůsobem vtíralo se i do soukromého života občanů.

Takové byly naše společenské, literární a veřejné poměry před rokem 1848.

Porovnejme s nimi nynější poměry národu našeho. Jazyku českému dostalo se ve všech oborech státní správy *zákonem* rovného práva s jazykem německým;*) řeč mateřská stačí jinochu českému k nabytí všestranného vzdělání jak povšechného tak odborného, neboť podávají mu k tomu příležitost nejenom četné školy střední, nýbrž i české stolice na universitě Pražské; uvědomělost národní, obmezená před tím na skrovný hlouček „vlastenců“, opanovala veškeren lid český a vnikla i do takových tříd a kruhů, které dávno zdály se býti pro národ ztraceny. Činnost literární obsahuje všeliké obory písemnictví, více než 70 periodických listů slouží nejrozličnějším zájmům veřejného a společenského života, vědy, průmyslu a zábavy; básnictví setřáslo pouta obmezeného individualismu a směle vstoupilo na pole světové, berouc vzlet vyšší slaví triumfy ve sférách prv neobvyklých; čeští učenci více nereprodukují pouze resultáty cizích výskumů,

*) Prozatím arciť jest tato *rovnoprávnost* vždy ještě jenom více na papíře nežli provedena v životě; avšak již tím velmi mnoho jest získáno, že při domáhání se práva svého můžeme se odvolávati na *positivní zákon*.

nýbrž obohacují vědu samostatně vlastním badáním. Vůbec stala se produktivnost literární tak všestrannou, že nepozorovaně vznikl takořka nový jazyk pro nesčíslné nové potřeby, kterým daleko již nepostačuje slovník Jungmannův, jenž namnoze pozbyv praktické platnosti stal se pouhou historickou památkou literární, ovšem vysoce vzácnou. Knižní trh český nabyl rozměrů takových, které nesnadným činí přehled jeho, a konsumce literární, před tím jenom na jisté uvědomělejší kruhy obmezená, rozšířila se na všecky vrstvy obyvatelstva. V Praze hraje se nyní v několika divadlech, a mnohé kočující společnosti české pěstují dramatické umění s horlivostí chvalitebnou.

A což máme říci o bujném rozvoji života spolkového, který v oboru každého povolání spojenými silami domáhá se prospěchů, jakých i nejúsilnějším snahám jednotlivců dosíci nelze. Jak značnych výsledků na poli tom docíleno, toho všude se nám staví na oči skvělé důkazy. Ovšem nedá se upříti, že při nastalém závratném ruchu spolčovacím dály se mnohé zbytečnosti a přílišnosti, majíce za účel více jen zevnější okázalost a parádu nežli skutečný praktický prospěch; ale tomu naprosto nedalo se zabrániti za všeobecného radostného opojení nebývalou svobodou. Však od těch dob nastalo důkladné vystřízlivění, a zkušenost byla i zde blahočinnou školou. Pravda, že nejeden spolek napínal síly své výše než stačily, čímž obětí se stal nerozvážlivé, unáhlené podnikavosti; ale co spočívalo na základě solidním, to zachovalo se, roste a prospívá. Spolky jsou předůležitým faktorem v životě národu našeho, jednak vydatně podporujíce materiální zájmy jeho, jednak pěstujíce společenskou jeho stránku, povzbuzujíce a tužíce vlastenské smýšlení a statečnost občanskou.

Nejdůležitější však vymoženost politické svobody jest *samospráva* zemská i obecní, jaké požíváme, třeba ne v stupni takovém jak bychom sobě přáli, ale vždy v působnosti tak hluboko zasahující, že obecné blaho z veliké části vloženo do našich vlastních rukou, a že toliko na vlastní přičinlivosti

naší záleží, abychom moci sobě propůjčené užili co nejprospěšněji k dobru vlasti a národu.

Kdož mohl by nespatřovati v tom všem pokrok, jak jsme svrchu pravili, ohromný, jehož před lidským věkem ani nejsmělejší fantasie tehdejších vlastenců se nenadála? A nejsou-li dosavad vyplněny *všecky* naše žádosti, nejsou-li ani všecka práva nám zákonem přiřknutá v platnost uvedena, tož získána jest široká půda a pevný základ pro snahy naše, které, ač neustaneme-li v usilovné činnosti, dříve neb později nás neomylně musí vésti k žádoucímu cíli.

A jakými prostředky bylo všeho toho dosaženo? Na to máme jedinou odpověď: *literaturou*, jež byla dílem hrstky mužů vroucí láskou k vlasti a národu roznícených, kteří s bezpříkladnou obětovností síly a život svůj věnovali vznešenému, jakkoli zdánlivě nevděčnému úkolu, opět vzkřísiti ducha národu pěstováním jeho zanedbaného, povrženého jazyka. Obnovením literatury byl váben lid ke čtení, čtením vzdělával se, seznamoval se s minulostí vlasti a národu svého i s nynějším jich stavem, jakož i s poměry cizích národů, z čehož čerpal politické uvědomění, vůbec pak nabýval užitečných vědomostí všeho druhu, čímž dospíval duševně a dozrával pro dobu, až očekávaný obrat politické konstelace Evropy jej povolá k nové činnosti. Tak stalo se, že rok 1848, jak později i zevrubněji bude ukázáno, nalezl národ náš úplně připravený, jenž ihned vpravil se do nové situace a v známé petici k vládě, vyšlé ze shromáždění Svatováclavského, vyslovil jasně a určitě týž program, kterého dosavad se nespustil. Kdyby toho nebylo bývalo, kdyby mužové, kteří se tou dobou postavili v čelo ruchu národního nebyli hned pohotově měli určitý program, jejž celý národ za svůj přijal, tenkrát by spečetěn býval osud národu Českého, neboť by bez obrany byl upadl v služebnost Němcům, kteří by nebyli opominuli využitkovati politický obrat jako vždy, výhradně pro sebe, a toť se rozumí na záhubu naši (jako na Moravě a v Slezsku.)

Že se tak nestalo, jest pouze a jedině zásluhou literatury, a to třeba míti dobře v paměti. Literatura dovedla probuditi národ jižjiž dokonávající k novému životu, i musí v ní tedy spočívati moc jakási zázračná, ana dovede tvořiti takové divy. Pročež chceme-li stopovati pochod našeho národního znovuzrození, jest nám přede vším obrátiti zřetel svůj k literatuře a jejímu vývoji ze skrovných začátků až ke zmohutnění jejímu v onu sílu, která bez hluku sice, ale neodolatelně působila v mysl a srdce národu.

Bude nám tedy přede vším jiným jednati o literatuře naší před rokem 1848, při čemž zvolíme za východiště rok 1830, jejž mnohé okolnosti vyznačují co mezník na rozhraní dvou ostře se lišících dob novočeské literatury: *napodobicí* a *samotvorné*. Druhá hlava spisu našeho zahrnovati bude dobu od března 1848 až do března 1849, *dobu* to *kvašení* a *bouří* politických až do jich utišení vydáním oktrojované ústavy a rozpuštění říšského sněmu. Třetí hlava líčiti bude *dobu oddechu* a vysílení až do zrušení oktrojírky 31. prosince 1851. Čtvrtá hlava jednati bude o trudné době *Bachovského absolutismu* až k vydání říjnového diplomu roku 1860, pátá o *nové době ústavní* až do neblahého zavedení dualismu roku 1867, šestá konečně o době rozhodného nás *tlačení ke zdi*, trvající až na naše dni.

Při líčení tohoto 30letého tuhého politického boje národu našeho bude nám bez ustání míti zřetel na literaturu, kterou jsme poznali býti tak mohutnou pákou v národním našem životě. V prvním návalu po vypuknutí evropské krise literatura sice uchvácena byla proudem vše s sebou strhujícím a stala se úplně služebnou politice, ale kdykoli bouře se poutišila a činnost politická buď násilně byla udušena anebo v působnosti své ochabovala, tož i literatura vždy opět vystupovala do popředí a vedla slovo tím odhodlaněji, ana půda jejího působení byla se valně rozšířila následkem všeobecné probudilosti národu. Tím způsobem podnes dovedla si literatura česká zachovati důležitý, hluboko sahající vliv na lid, což padá rozhodně na váhu.

V celém pak průběhu vypravování svého budeme míti opět a opět příležitost poukazovati na přednosti a vady naše národní, jak hned prospěšně hned zase škodlivě působily na nový historický vývoj národu. Učiníme to s nestranností všemožnou, dle pravdy nepopíratelné, sine ira et studio, pouze a jedině v úmyslu tom, abychom poznajíce důkladně sebe samých vzali sobě z toho spasitelné naučení pro budoucnost.

Část první.

Před rokem 1848.

I.

Stav literatury před rokem 1830. Rukopis Kralodvorský a Zelenohorský. Kollár a Čelakovský. Idea slovanská. Pozornost ciziny na nový literární ruch v Čechách. Politická nedospělost, evropská reakce.

Až do roku 1830 literatura česká v pravém slova smyslu jen živořila, nevykračujíc hrubě z oboru populárního písemnictví pro nejnižší vrstvy lidu. Snahy její nenesly se vysoko, přestávajíce na formálním následování cizích vzorů; poněvadž pak celé vyšší vychování mládeže bylo německé, němčina ve všech oborech veřejného života panující a národ Německý na ten čas v zenithu své literární slávy, což divu tedy, že vzory ty brány od Němců? Celá tehdejší beletristika česká byla téměř výhradně překlad z němčiny anebo v „původní" části své veršování à la Bürger a Schiller, totiž přenášení jejich rhytmických forem na českou půdu, bez ducha originálu, zvučné cinkání a klinkání. Překlady z angličiny a frančiny, o jaké dosti šťastně se byli pokusili Nejedlý, Jungmann, Kinský, byly vzácnými výminkami a zůstávaly po dlouhý čas úkazy osamotnělými, což o většině tehdejšího spisovatelstva českého vydává svědectví nehrubě příznivé; literatur jinoslovanských na ten čas ještě sobě velmi málo všímáno. Ducha samostatného, rázu ostře vytknutého literatura česká ještě neměla, netvořilať ještě zvláštní individualitu mezi literaturami novověkými, byla to holá slupka bez jádra, prázdný tvar, který teprv měl vyplněn býti podstatným obsahem.

Pravda sice, že v dobu tuto padá objevení oněch velevzácných nejstarších památek písemnictví českého, rukopisů

Kralodvorského a Zelenohorského, které měly tak ohromný vliv na další vývoj a celého ducha literatury české; avšak toto jich blahé působení nebylo hned z počátku patrné v té míře, v jaké se ukázalo průběhem času, a první účinky jeho na básnictví české jevily se také jen v následování formálním, a to nevelmi šťastném.*) Pravda, že založením vlastenského Musea utvořen jakýsi krystalisační střed pro národní snahy české, avšak i vydatnější působení toho ústavu pro literaturu počíná teprv vydáváním časopisu musejního a založením Matice české ku konci doby té.

V tom čase objevují se také první spisovatelské pokusy pozdějších předních korifeů literatury české: Šafaříka, Kollára, Palackého, Čelakovského, i jiných druhé řady: Klicpery, Jindřicha Marka, Vocela, Turinského, Macháčka, Chmelenského; avšak byly to zjevy dílem rychle pomíjející (ani první vydání básní Čelakovského nemělo trvalého účinku), dílem ojedinělé a rozptýlené, bez společného ohniska, nanejvýše porůzné jiskry, hozené více méně na zdařbůh do směsice posud beztvaré (Počátkové českého básnictví, Slávy dcera, Čelakovského sbírka slovanských národních písní). Ale jiskry ty padly na půdu chytlavou, do srdcí roznětlivých, v mysli vnímavé, a vzrůstající vřelost citů tím vzbuzených vyšlehla za nedlouho v jasný plamen celý obzor ozařující. Kvašení duchů tím povstalé vyplňuje poslední pětiletí před rokem 1830, v němž uzrávalo símě uložené v úrodnou prsť: národ netoliko seznamoval se s dávnou minulostí svou, nýbrž ponořoval se do skrytých hlubin svého bytu a zpytoval vlastní útrobu svou, přicházeje tak ku poznání sama sebe v národní své individuálnosti, zároveň pak zvykal se považovati za člena veliké rodiny slovanské. Toto šíření se vědomí slovanského do nejširších kruhů národních tvoří podstatnou známku nového literárního ruchu, jaký nastal po roce 1830, neboť mu vtiskl ráz charakteristický a nesmazatelný.

*) Na příklad Vládykovo: „Cválá vyvod truchločerný z města úzka k chlumku smrtnu.“

V té době podniknut i také k šťastnému konci přiveden jest boj mezi moderním a zastaralým směrem v literatuře české, kde v čele odporných sobě stran stáli Nejedlý a Jungmann. Onen zastával se urputně tak zvané klasické doby Veleslavínovy, nedopouštěje žádného úchylku od jejích ustálených forem, čímž nemožným se státi musilo každé rozšíření literatury české na obory dosavad nevzdělávané; tento hlásal zásadu pokroku. Nebyl to boj za pouhé *i* a *y*, za otázkou na pohled čistě orthografickou skrývala se otázka mnohem vážnější: má-li česká literatura zůstati napořád jenom služkou toliko nejnižších tříd lidu, anebo má-li se státi pákou ku povznešení národu na vyšší stupeň lidské důstojnosti, ušlechťujícím orgánem časového postupu, rozšiřovatelkou osvěty, rovnoprávnou družkou moderních literatur světových. Vítězství nemohlo býti pochybné, nepřetrvav dlouho rok 1830 skončil se boj ten úplnou porážkou strany pokroku nepříznivé.

První ovoce pokroku uzrávalo na půdě básnictví, k čemuž přede vším přičinily se nalezené před nedávnem staročeské zpěvy *rukopisů Kralodvorského* a *Zelenohorského*. Tyto básně netušené krásy a přirozené ušlechtilé prostoty působily tak neodolatelným kouzlem, že rázem poznána celá jalovost posavadního odměřeného klinkání dle vzorů německých, které nyní musily postoupiti místa svého velikolepým výtvorům pěvců národních. Z počátku arciť, jak výše ukázáno, vypadalo následování nových vzorů nezřídka dosti nemotorně, než jak mile *Čelakovský* vydáním své sbírky slovanských národních písní obrátil zřetel k národní poesii jakožto k nevysychajícímu prameni síly básnivé a sám v „Ohlase písní ruských“ podal skvělý toho doklad, tu básnictví české vyzulo se nadobro z pout cizoty, a odhodivši chůdy, na kterých si doposavad mnohdy dosti škrobeně bylo vykračovalo, pozdvihlo se k smělému vzletu do říše vznešených ideálů.

A tyto ideály bral rozníceny básník opět ze starých těch zpěvů, v nichž líčen dávný národ Český co národ bodrý a statečný, jemuž „nechvalno v Němcích iskati pravdu“, a který proti cizinci, jenž „prijde úsilno v dědinu a cizími slovy za-

povídá", povstane co jeden muž a zažene jej za „šedé hory". Tyto ideály bral z nadšeného pěvce „Slávy dcery", který v horování svém jednak bratrsky objímal veškerý svět slovanský, jednak co bystrozraký věštec do budoucnosti pohlížeje slávu a velikost prorokoval Slovanstvu od nynějšího světa neuznávanému. Od těch dob směr vlastenecký a idea slovanská oživují všecky plody básníků českých až do roku 1848, i byli tito pravými buditeli národu, kteří nebásnili k pouhé zálibě svých čtenářů, nýbrž, jako druhdy oni prorokové israelští, hlavně křísili vědomí národní.

Obzvláště na jemnou mysl mládeže byl dojem jak oněch starobylých, tak i těchto novověkých básní mohutný. Oba staré rukopisy podávaly obraz ryze slovanské kultury starověku našeho, jímž nezůstávalo nepohnuto žádné vlasti své neodcizené srdce české, ano každé povzneseno se cítilo zvýšenou hrdostí národní. Byliť to zvukové čarovní, ale nám povědomí, byl to hlas z dáli, ale přece blízký citu našemu — „pěloť tu srdce k srdci". Ty podobnosti mezi časy dávnými a nynějšími, jaké se tu jeví při všech rozdílech časových, ta odvěká úloha Čechů, odrážeti od sebe cizí útoky, hájiti národnost svou proti záhubným živlům cizím, býti neustále na stráži proti „sousedům Němcům", to vše spůsobilo jakousi solidárnost národních snah nynějších a nejdávnějších, probuzený národovec uznával za svatou povinnost svou, pokračovati v boji od jeho předků započatém, pod stejným heslem obhájení samobytnosti národní.

Nemenší byl účinek mocného genia *Kollárova* na podnícení národního ducha v naší mládeži. Nynější střízlivé pokolení ani zdání nemá o tom, k jaké výši v oněch dobách povznášelo se blouznivé vytržení vlastenské mládeže české, podnícené Kollárovou „Slávy dcerou". Avšak nejenom intensivně sesílen jest nesmrtelným básníkem cit národnosti, nýbrž i extensivně rozšířen na všecky příbuzné kmeny, zahrnuté ve společném názvu Slovanů. Jestliže „Libušin soud" a „Kralodvorský rukopis" pomohly k živějšímu uvědomění specificky českého vlastenectví, tož Kollár svou „Slávy dcerou" pro-

budil u Čechů ideu Slovanstva, která onomu byla náramnou, neocenitelnou posilou. Nebylo-li budoucnosti pro národ náš v osobní jeho individuálnosti, k čemuž arciť v oněch dobách hlubokého ponížení málo se podobalo, měl aspoň naději zachovati zvláštnost svou slovanskou co člen osmdesátimilionového celku. Avšak i snahy jeho k zachování oné nacházely mocné opory v myšlénce, že s nimi sympatisuje celý slovanský svět; ano utvořila se strana,*) která již tenkráte pohlížela k Rusku jako k přirozenému ochránci všech utištěných národů slovanských a jedinou spásu očekávala od budoucí nadvlády v Evropě toho jediného, tehdáž ještě hluboko v absolutismu vězícího státu slovanského.**)

Avšak tato ruská strana mezi vlastenci byla vždy jen slabá proti veliké většině těch, kteří jedinou spásu vyhledávali v něm samém, v jeho statné přičinlivosti a vytrvalosti na dráze nastoupené,***) která vedouc k duševní osvětě musila touto samou vésti také k materiální jeho emancipaci. Proto však tito střízlivější vlastenci nepodceňovali bližší lnutí k ostatním příbuzným národům slovanským, z něhož i bez ohledu na stránku politickou vždy plynouti musil značný prospěch alespoň jazyku a literatuře, pročež toho pilni byli, aby se všemožně seznamovali s nářečími a literaturami jinoslovanskými. A prospěch ten skutečně dostavil se: až do nynějška zdomácnělo nejen ve spisovní řeči, nýbrž i v obecné mluvě české veliké množství slov původu jmenovitě polského a ruského, k nemalému obohacení jazyka; seznamování pak se s literaturami ostatních Slovanů působilo mocně na osvěžení

---

*) Hanka, Antonín Marek, Šír, Vetešník a jiní.

**) Zajímavo bude tuto připomenouti, kterak v některých hlavách příliš sanguinických ujímaly se také blouznivé idey veliké slovanské republiky federativní, pěstované od tajných spolků v Rusku velice rozšířených, jmenovitě mezi vojskem, jimiž způsobeno bylo roku 1825 známé nebezpečné Petrohradské povstání proti caři Mikulášovi. Udušením povstání toho spolky ony nikterak nebyly potlačeny, ano, čehož *jistou* vědomost mám, trvaly ještě roku 1849.

***) Hlavním representantem smýšlení takového byl Palacký, který tomuto přesvědčení svému zůstal věren až do smrti.

původní povahy národnosti české, jejížto slovanský ráz staletým vlivem německým nemálo byl utrpěl.

Tak provozována jest *vzájemnost slovanská* od národovců českých dlouho před tím, nežli Kollár zvláštním spisem „Über die literarische Wechselseitigkeit der Slawen“ ji v soustavu uvedl. Samo sebou se rozumí, že kdokoliv si přiosoboval čestného názvu *vlastenec*, považovati musil za svou povinnost, pěstovati pilněji při nejmenším jedno nářečí jinoslovanské, s ostatními pak alespoň tak dalece se seznámiti, aby bez veliké obtíže mohl spisům v něm sepsaným rozuměti.*)

Tento nový ruch v národě Českém nemohl zůstati nepovšimnut v Evropě, a osvícenější duchové sympaticky vítali jej co nový kulturní zjev při nejmenším zajímavý. Mezi Němci jmenovitě stařičký arcimistr *Göthe* tak dojat byl krásou zpěvů Rukopisu Kralodvorského, že u vysokém věku počal se učiti jazyku českému a některé drobnější jeho básně do němčiny přeložil. Do Berlinských „Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik“ napsal pak o novém literárním hnutí v Čechách článek obšírný a zejmena oba musejní časopisy, český a německý, velice vychvalující, jenž spůsobil nemalou sensaci. V Anglii zase známý polyglotista *Sir John Bowring*, jenž navštíviv Prahu byl se tu seznámil osobně s předními pěstiteli české literatury, nejprv v časopise „Foreign Quarterly Review“ (tuším roku 1827) podal důkladný referát o Jungmannově „Historii literatury české“ s přehledem někdejšího a nynějšího stavu národu našeho, později pak (roku 1832) o sobě zvláštní výbor českého básnictví pod názvem „Cheskian Anthology, being a history of the poetical literature of Bohemia with translated specimens“ (Česká Anthologie, totiž dějiny básnické literatury Čech s přeloženými příklady). Sbírka ta obsahuje překlad některých básní Kralodvorského rukopisu (Beneš Hermanov, Jaroslav a j.), ze Starobylých skládání, z národních písní a novověkých básníků,

*) Zpominky a úvahy starého vlastence. Sepsal Jakub Malý. V Praze 1872.

jmenovitě některé od Šnajdra, Puchmíra, Jungmanna, Miloty Zdirada Poláka, Kollára, Hanky, domnělé Žofie Jandové,*) Šafaříka, Turinského, a dedikační báseň Čelakovskému.

V Čechách samých byl to profesor aesthetiky na vysokých školách Pražských *Antonín Müller*, rodem Čechoněmec, jenž četné posluchače svých oblíbených (rozumí se německých) přednášek upozorňoval na skvělou hvězdu, vyšlou nad obzorem literatury české, totiž na Čelakovského, jehož roku 1829 vydaný „Ohlas písní ruských“ oznamoval jej co velducha v říši poesie. Müller přímo s nadšením rozbíral krásy geniálního toho plodu mladého básníka, a mezi posluchači jeho byl nejeden český student, který tuto ponejprv slyšel vyslovovati jméno Čelakovský a seznamoval se s literaturou mateřského jazyka svého, o kteréž byl dosavad ani tušení neměl. Tím způsobem mnohý mladík získán jest pro věc národní, i vyšel z německé posluchárny, do které byl vstoupil neuvědomělý, co horlivý český vlastenec.

Ale tyto samostatné projevy přízně, nově ožilé literatuře české věnované, daleko přehlušovány jsou jízlivě zuřícími hlasy nepříznivcův a odvěkých nepřátel národu Českého, i vyvinula se ponenáhlu celá literatura hanopisů dílem v rozličných žurnálech, dílem o sobě vycházejících, v nichžto snahy české zlomyslně jsou podezřívány a na celý národ Český jakož i na veškeré Slovanstvo kydána nejsprostější potupa. Čas od času odpovídáno s české strany na útoky tyto, k čemuž později bude příležitost ještě se vrátiti.

Zatím vedle šíření se citu národnosti a probuzování se vědomí slovanského dotýkal se Čechů ještě jiný proud časový, proud to evropský, jehož vyřknutým cílem byla *svoboda politická*. Heslo „svoboda a rovnost“, vydané ve Francii za veliké revoluce, nebylo žádného přístupu nalezlo k národu našemu, který tehdáž ještě v ohromné většině své ponořen v tvrdý sen, z něhož teprv později se pomalu probouzel, nebyl v žádném duševním raportu s ostatními národy evropskými.

*) Pseudonym Chmelenského.

Za následujících na to válek francouzských, dlouho tak nešťastně vedených, kde nejednou bezpečnost samého státu byla ohrožována, stotožňovány jsou, alespoň oficiosně, zájmy národu Českého se zájmy Rakouského mocnářství, a při každé nehodě, potkávající zbraně rakouské, vyvolávána z národu osvědčení oddanosti panujícímu domu pro povzbuzování k obraně vlasti. Někdy takové ozvy lojálnosti vycházely také samoděk z kruhů vlasteneckých, ale pak neměly jiného účelu, nežli snahy počínajícího ruchu národního, který se stával bureaukracii nepohodlným, očišťovati od všelikého podezření záměrů politických, jakých také v skutku té doby ještě při straně národní nebylo. Lid, který tehdáž nebyl ještě dospěl k hlubšímu přemýšlení, zaměstnán byl příliš válečnými událostmi, které se v posledních letech až i v samé vlasti odehrávaly, a považoval „Bonaparta“ jakožto původce všech běd a svízelů, které mu v tak hojné míře přiváděly války francouzské, za vtěleného netvora.*) Z té příčiny přizvukoval na pohled takovýmto „vlasteneckým“ projevům, v celku však měl se při nich více trpně než samočinně. Když pak i po ukončení válek, kterými vyvolány byly, při každé sebe nepatrnější příležitosti opakovány jsouce vešly takořka ve zvyk a obyčej, zevšedněly a pozbyly úplně všeho významu.

Když po utišení bouří válečných navrácen jest vlasti mír, mysli z dosavadního napiatého rozčilení se spamatovaly a chladnější rozvaha opět práva svého nabyla, počalo i české obecenstvo bedlivěji zřetel obraceti k záležitostem veřejným. Dálo se tehdáž v Rakousku nejinak nežli v celé ostatní Evropě; dokud mocnářové potřebovali národů ku potření světoborného násilníka, všecko své vůli podrobujícího, slibovány těmto hory doly, jak mile však moderní Prometheus ukován byl ke skále Svatohelenské, zapomenuto na minulé nesnáze, zapomenuto na obětavost národů i na sliby jim činěné, a krátkozraká reakce pod úctu vymáhajícím jmenem svaté aliance slavila huronské hody na kongresech v Cáchách

*) Ještě Kollár nazval v „Slávy dceři“ Napoleona „necamourem francouzským“. Acheron, znělka 50.

(1818), v Karlových Varech (1819), v Opavě (1820), v Lublaně (1821) a Veroně (1822), nepečliva ve vítězné závrati své o to, kam povede takové řádění její (après nous le déluge). Národové, citelně zklamáni v očekávání svém, neskrývali spravedlivou nevoli svou, která se jevila hlasitým reptáním, svobodomyslnými publikacemi, tajnými spolky, veřejnými výtržnostmi, ano i brannou zpourou. Mezi národy rakouskými panovalo totéž smýšlení jako v celé ostatní Evropě, jenom že byli mnohem těsněji spoutáni, tak že podobné projevy u nich byly nemožné. Ale při vší ostražitosti policejních a censurních orgánů pašovalo se množství zapovězených knih (hlavně německých) přes hranice, které nemálo přispívaly k rozšiřování svobodomyslného ducha; ano i působení buršáckých spolků německých universit zasahovalo až k rakouské studující mládeži, což na více místech, jmenovitě také v Praze, mělo za následek přísné vyšetřování policejní, ač bez velikého resultatu.*)

Jednak nespokojeností s vlastními neutěšenými poměry domácími, jednak i takovýmto politickým kvasem odjinud importovaným tvořilo se pomalu v říši Rakouské, jmenovitě v Čechách jakožto zemi nad jiné inteligencí vynikající, veřejné mínění rozhodně liberální, ku kterémuž přiznávaly se všecky vzdělanější třídy, s výminkou kruhů specificky bureaukratických, obzvláště pak dospělejší studující mládež. Tu jsou bedlivě stopovány běžné politické události ve všech končinách světa, a s vřelými sympatiemi vítán každý zjev dějinný, byť i v nejvzdálenější zemi, který zdál se zvěstovati pokrok liberální idey jakožto neklamná známka příštího je-

*) Zejmena dálo se tak roku 1819 po Kotzebuově zavraždění v Manheimě studentem Sandem, že netoliko pátráno po domnělých spolcích Pražských studentů se zahraničnými německými, nýbrž i zapovídány, ač bez prospěchu, buršácké odznaky u mládeže v modu vešlé. Takovými byli hlavně sukovité holi, které se nosily tlustým koncem dolů (tak zvané *Ziegenhainer*) co půdná zbraň, a pak aksamitové čepice se širokým dýnkem, opatřené v čele nad střechou místo růže čili kokardy přes kříž položenými dubovými ratolestmi z mosazi, jichž podbradní řemen (*Sturmband*) neskládal se, jak obyčejně, nad střechou, nýbrž nahoře nad dýnkem na příč přes celou čepici. Takovou čepici já sám nosil co žák Týnské hlavní školy, až nám je zapověděli.

jiho, třeba ne blízkého ještě, ale jistého vítězství, neboť panovala úplná solidárnost všech svobodomyslných snah. Jmenovitě to byl hrdinný boj Řeků proti odvěkým svým utiskovatelům Turkům, který u celé svobodomyslné strany v Evropě docházel nejvřelejšího soucitu. Jakožto význanné pro tehdejší smýšlení liberálních kruhů budiž zde uvedeno nemilé zklamání, jaké se jich zmocnilo, když osvobozenému Řecku dáno zřízení monarchické.

II.

Rok 1830. Revoluce ve Francii, v Belgii a v Polště. Politické uvědomění. Idyla vlastenectví. Duchovenstvo a učitelstvo. Matice česká. Musejník.

Až do roku 1830 byla evropská reakce všude vítězná, když najednou překvapen byl svět *červencovou revolucí* Pařížskou, jíž po dlouhém čase vůle národu opět přivedena k svrchované platnosti. Zpráva o tom jak elektrická jiskra proběhla celou Evropu, probudíc rázem k nové činnosti všecky nespokojené živly, a veliký výbuch na Sekvaně měl v zápětí jiné výbuchy v krajích, kde nejvíce hořlavé látky bylo nashromážděno. Po revoluci francouzské přišla *revoluce belgická* a *polská*, v celých pak Němcích nastalo povážlivé rozčilení duchů, které v horkokrevnějším jihu spůsobilo i hlučné demonstrace a jednotlivé násilné výtržnosti. Mládež česká nebyla nepřístupnější všeobecnému záchvatu pro svobodu, nežli ostatní mládež evropská, a tak stalo se, že červencová revoluce i vlastence české strhla do všeobecného proudu.

Mnohem ještě mocněji hnulo však národem Českým povstání polské, národu to nám dle příbuznosti i nešťastného osudu nejbližšího. Theoretický liberalismus, který právě měl vrch, byl rozhodně přízniv Polákům, což divu tedy, že veškeré mladší pokolení přinášelo těmto vstříc nejvřelejší své sympatie. Veřejné mínění prohlašovalo se jednosvorně ve prospěch povstalců, a každá jen poněkud jim příznivá událost válečná provázena byla enthusiastickým jásotem. S takovým smýšlením však nesouhlasili mužové zralejšího věku, povážlivější a bystřejšího zraku, kteří v povstání polském viděli jen

skutek lehkovážné bujnosti a spupnosti; naprosto pak zatracovali revoluci polskou ti, kteří jedinou svou naději v ideu všeslovanství stavíce s hlubokým zármutkem pohlíželi na kruté vraždění se nesvorných bratří slovanských. Totéž rozdvojení v táboře našem národním, jakého jsme byli svědkové r. 1863 za stejnou příčinou, panovalo i tenkráte: přívrženci Poláků a Rusů stáli příkře proti sobě, s jediným tím rozdílem, že spor ten nedostal se do publicistiky, které tenkráte ještě nebylo. Poněkud ochlazena byla zanícenost mladších pro „bratry Poláky“ okolností tou, že sněm polský zamítl návrh na zrušení nevolnictví; nejenom bylo jim to pokládáno za velikou politickou chybu, nýbrž pochybováno vůbec o pravé svobodomyslnosti polské šlechty.

Tím však nikoliv nebyly sympatie s Poláky seslabeny tak dalece, aby zpráva o pádu Varšavy nebyla se hluboko dotkla myslí všech přátel Polska. Udušení povstání polského považováno za porážku idey svobody vůbec, jejíž konečné vítězství zdálo se tím odročeno býti do nejisté budoucnosti. Tu sympatie s hrdinami bojujícími za vlast a svobodu proměnily se v útrpnost s nešťastnými uprchlíky, kteří po tisících opouštěli drahou otčinu, pro niž marně byli krváceli, a z veliké části skrz Moravu a Čechy se ubírali do ciziny, aby ve vzdálených krajích hledali přístřeší a útulku, kde by bezpečně mohli skrýti hlavu svou. Tenkráte veškeré obyvatelstvo Čech bez rozdílu — vyjímaje ovšem třídy od vlády závislé — jednosvorné bylo v podporování ubohých vyhnanců, jenž nacházeli neobmezeného pohostinství uprostřed národu příbuzného, který je uvítal co milé bratry své.*)

Tenkráte bylo to, co vlastenecké snahy Čechů, mající až dosavad za účel pouze zachování jazyka a zvelebení literatury, počaly vykračovati z úzkého toho kruhu, a uvědoměle nésti se výše. Všeobecný ruch politický také Čechům živěji na pamět uváděl jejich vlastní porobu a budil v nich touhu po osvobození, vlastenci najednou počali míti na mysli cíle

*) Zpomínky a úvahy starého vlastence.

politické. Na ten čas arciť nebylo možná působiti v tom směru přímo, jediná cesta, zdlouhavá sice, ale bezpečná, byla povlovné připravování lidu pro dobu, až by očekávaná evropská revoluce, ve které po pádu Polska a zavedení reakce ve Francii poslední naděje svobodomyslníků všech národů spočívaly, dotkla se také zpuchřelého Rakouska. To bylo možná jedině prostředkem literatury, a tak stalo se, že literatura, přestavši býti sama účelem, učiněna jest hlavní pomocnicí k dosažení účelu vyššího v rukou již dokonale uvědomělých pěstitelů svých. Od těch dob literatura při vší bdělosti a přísnosti censury přijímala na se vždy více barvu časovou, a přiosobujíc si novověké idey brala se směrem rozhodně liberálním v každém ohledu. Slovem, literatura česká stala se tendenční, kráčejíc dráhou všeobecného pokroku měla hlavně na zřeteli vychování lidu pro účely praktické, a každý spisovatel byl politickým prorokem svého národu.

S účelem politickým nabylo *vlastenectví* jakéhosi vyššího posvěcení, a každý jednotlivec byl v mínění svém mravně povznešen. Jmenovitě na mládež mělo smýšlení vlastenecké vliv rozhodně zušlechťující. Každý jinoch zajisté, který vřelou láskou přilnul k národu svému, v očích světa opovrženému, přinesl tím oběť nemalou, neboť vymknuv se takořka z obecných kolejí vydával se vědomě útrpnému politování jiných jako člověk, jenž nemá svých pět pohromadě anebo o kolečko více, musil odříci se naděje v některjší lepší postavení v životě, slovem, musil takořka posvětiti se věci, již podporovati byl zvolil za cíl svého působení. Vědomí tak veliké oběti musilo mladíka, majícího dosti odhodlanosti k podstoupení jí, nemálo povznášeti v jeho vědomí, neboť cítil se skutečně na vyšším duševním stanovisku, nežli veliké stádo lidí obyčejných. Oprávněná tato hrdost pobádala jej, aby se v každém ohledu stal hodným takového vyššího mravního postavení; z jiné pak strany šlechetnost a vznešenost idey, pro kterou zaujat byl, nedopouštěla, aby kdy uvázl v kalu všedních prostopášností — mysl takového mladíka horovala vysoko. A měl-li platně prospěti vlasti a národu, musil se při-

činiti, aby se k tomu spůsobným učinil, a to především vyhledáváním vyššího vzdělání; neboť to přesvědčení bylo již všeobecné mezi probudilými národovci, že nelze dosáhnouti žádoucího cíle cestou násilnou, než toliko mravním působením kulturního povznešení národu.*) Konečně chtěl-li mladý vlastenec, aby národ jeho tak velice ponížený zase k náležité cti byl přiveden, musil k tomu přispěti též příkladem vlastním, pročež bedlivě se vystříhaje všeho, co by dobré pověsti jeho mohlo škoditi, pilen byl všemožné správnosti v životě svém, zakládaje sobě nemálo na mravní zachovalosti a počestnosti.**) Doslovně pravda jest, že nejeden mladík, přilnuv horlivě k snahám národním, zachráněn byl tím od mravní zkázy, a že od té doby, co vlastenectví mezi studentstvem se zmáhalo, toto i méně zhýřilým se stávalo.

Nelze ovšem tvrditi, že by toto pravidlo nebylo připouštělo výminek, ale těch bylo velmi pořídku, a člověk takový, který pod rouškou vlastenectví tropil jakoukoli neplechu, považován byl za prašivou ovci a netrpěn v žádné lepší společnosti. S jednou takovouto prašivou ovcí působení později nad míru zhoubného bude se nám na svém místě zabývati podrobněji.

Možná říci, že tehdejší „vlastenci“ žili v jakési společné atmosféře, z níž ostatní kruhy společenské úplně byly vyloučeny, a tím vysvětluje se, že, potkali-li se dva stejně smýšlející národovci neznající se doposavad, stačilo jediné slovo o vlasteneckých zájmech z té neb oné strany pronešené, aby se ihned poznali co svoji a přilnuli k sobě důvěrou, jaká ne tak snadno se věnuje na první potkání. Zajisté kolik bylo jednotlivých interesů neb úkazů denních v životě národním,

*) Pokusy Kampelíkovy, Tomíčkovy a jiných o založení tajných spolků politických, o nichž viz moje „Zpomínky a úvahy starého vlastence“ (str. 76—79), byly zjevy osamotnělé; ostatně vůbec přijata byla zásada, nevystupovati z mezí zákona, jakožto politika opatrnosti a dobré rozvahy.

**) Nacházelyť se mezi mladými vlastenci jednotlivé povahy přímo ideální. K takovým náležel v první řadě dobrák Kalina, ovšem příliš málo praktický.

o nichž se v publicistice jednalo, tolik bylo i hesel, jimiž mezi sebou se poznávali vlastenci, a kdo neměl tohoto klíče, byl ve společnosti národních zasvěcenců úplným cizincem. Všickni pak vlastenci považovali se mezi sebou takměř za jednu rodinu, hotovi jsouce jeden druhému pomáhati dle možnosti, a tato okolnost usnadňovala jmenovitě feriální cestování studujících, kteří fedrováni jsou od vlastence k vlastenci, mohouce se všude s jistotou nadíti srdečného uvítání, ano i sami přihlašovali se k známějším národovcům, dávajíce se jim co stejně smýšlející poznati vědomostí o poměrech a interesech, o něž nedbal a jimž nerozuměl nikdo jiný kromě českého vlastence. Takovým spůsobem uzavřeno jest mnohé vroucí přátelství na celý život. Nezasvěcencům ovšem bylo při tom divno, jak mocným kouzlem někdy působilo jediné slovo ke spříznění se osob dosavad sobě docela cizích, a což divu, jestliže takové nepochopitelné věci vidouc blahomoudrá policie větřila v nich tajné spolky a bedlivě po nich pátrala. Tvořilť toho času v Čechách a na Moravě „vlastenectví“ skutečně jakýsi zvláštní řád, jehož údové sice nebyli žádným slibem k sobě vázáni, avšak nicméně všickni uznávali jeden společný účel svého snažení a vespolek bezzištně a nezřídka obětavě se podporovali. Takovým mravním svazkem tužila se láska k národu a horlivost vlastenecká, osoby různého povolání sbližovaly se k sobě stejným smýšlením a společnou snahou, důvěra ve vlastní síly rostla, což vše mělo účinek mocný a dalekosáhlý.*)

V žádném však stavu a povolání nemělo národní hnutí české tolik stoupenců a příznivců jako v *duchovenstvu*. čeští kněží byli netoliko nejpilnější spisovatelé, nýbrž i nejčetnější odběratelé knih a nejúčinlivější apoštolové lásky k vlasti a národu. Nepřepínáme tvrdíce, že bez českého duchovenstva nikdy by literatura česká nebyla dospěla k tak rychlému rozvoji, jak skutečně se stalo. Venkovští duchovní podněcovali při svých osadnících chuť ke čtení, půjčujíce jim knihy bez-

*) Zpomínky a úvahy starého vlastence.

platně a zakládajíce často s nemalými osobními obětmi*) při školách knihovny, šířili mezi nimi užitečné vědomosti, budili v nich cit národní a důvěry u nich nabyté používali k všestrannému působení na ně ve prospěch dobré věci. Mohloť se toho času honositi duchovenstvo české muži vysoce osvícenými, kteří by každé církvi byli bývali vzácnou ozdobou, charaktery nejšlechetnějšími, horlivci pro své přesvědčení neunavnými. Věčně nezapomenutelná zůstanou v tom ohledu jména Vrána, Sláma, Zahradník, Reguer, Hnojek, Čermák, Kamaryt, Vacek (Kamenický), Pešina, Sedláček, Vinařický, Ziegler. Obzvláště vyznamenávali se smýšlením vlasteneckým vedle ducha pravé humanity vychovanci Bolzanovi a Feslovi, na rozdíl od mnohých starších svých spoludělníků na vinici Páně, kteří, nadchnuti ještě zásadami doby josefínské, hověli více snahám filantropickým nežli národním. V „Časopise pro katolické duchovenstvo“ mělo toto předůležitý orgán v rukou, jehož vydatně používalo v duchu působení svého, jakož později blíže bude doloženo.

K duchovenstvu družilo se v působení vlasteneckém důstojně *učitelstvo* národní, které též brzy se zmohlo na zvláštní orgán, „Přítele mládeže“. Učitelstvo závodilo s duchovenstvem v požehnané činnosti rozsívání osvěty v národě, a dobrá polovice spisovatelů českých náležela jednomu z obou těchto stavů. Z učitelů nad jiné proslula jména Filcík, Šádek, Jan Svoboda, Vlasák.

Veliký krok ku předu stal se roku 1831 založením *Matice české*, ústavu to, který ze skrovných začátků brzo povznesl se k rozsáhlé a působivé činnosti. První vklad do ní učinil kníže Rudolf Kinský, jeden z nejbohatších kavalírů českých, 1000 zl. stříbra, začež jest do nebe vynášen, od Čelakovského pak básnicky oslaven celým cyklem nadšených ód. Kterak naproti tomu drobtu se stolu hodujícího boháče do-

*) Obětavosti duchovenstva českého připomenut budiž tuto jen jediný příklad: prostičký farář *Hanikýř* složil roku 1829 co základní jistinu ke zřízení *Dědictví Svatojanského*, ústavu pro vydávání laciných vzdělavatelných knih českých sumu 1000 zl. stř., tolik co bohatý kníže Kinský na založení Matice české.

jímaly ty úspory chudých studentů, jež sobě utrhovali od úst a radostně kladli na oltář vlasti — pravý to peníz vdovin! Vůbec byla obětavost naší vlastenské mládeže v oněch dobách až podivu hodna, každá lepší kniha česká musila býti koupena, žádné divadelní představení české v neděli a ve svátek nesmělo zůstati nenavštíveno, byť i na to prasknouti měl poslední dvacetník a následovat druhý den půst. Nynější pokolení stěží tomu víru dá, že to, co zde vypravuji, doslovně jest pravda.

Již roku 1832 mohla Matice uvázati se v náklad na *časopis musejní*, který až doposud vydáván byl na útraty Musea. O tomto časopise, který po celou dobu vycházení svého — jehož 50leté jubileum slavil roku 1876 — nepřestal býti předním orgánem literárních a vůbec kulturních snah našeho národu, slušno tuto blíže se zmíniti. O založení jeho podává „Slovník Naučný“ při životopisu Palackého následující zprávu, váženou ze samých jeho zápisek:

„Památná byla konversace užšího kruhu přátel v domě Šternberském dne 20. prosince 1825, měvší důležité následky. *Palacký*, byv toho dne, jako často jindy, pozván k tabuli, zůstal potom ve společnosti obou hrabat Šternberků*) až téměř do půlnoci; neb hádky tuhé, v nichžto se octli, nedaly jim rozejíti se dříve. Hrabě Kašpar, co president Českého Musea, stěžoval si trpce na celý národ, že ústavu toho tak prospěšného, nedávno ještě tak snažným úsilím a tolikerými obětmi založeného, počíná si již nevšímati, ba zapomíná naň docela. Palacký při vší úctě k muži zasloužilému nemohl zdržeti se, aby neodporoval a neukázal na pravé příčiny zjevu toho, zvláště na nevhodné umístění a celé tehdejší vedení Musea, tak že již ozývaly se hlasy v národu, jakoby poklady jemu svěřené ukrývaly se před obecenstvem, schovány jsouce na místě vzdáleném a těžce přístupném; že dávati něco do Musea jest tolik jako házeti to do studně, ano napotom zapomenuté leží tam ladem, nepřinášejíc nižádného užitku.

*) Františka a Kašpara.

‚Proč,‘ pravil Palacký rozhorliv se, ‚nepomýšlí společnost musejní na nějaké činné objevení se před národem, proč nehledá cesty, na níž by vstoupila v užší s ním vzájemnost a působila spolu k jeho vlasteneckému probuzení a vzdělání?‘

„Řečmi takovými podráždil ovšem hraběte Kašpara ještě více, an byl hlavní příčinou, že Museum proti vůli mnoha vážných mužův uhostěno bylo v domě někdy Šternberském na Hradčanech. Ale dalo to příčinu k živým a dlouhým debatám o založení nějakých časopisů musejních v obou jazycích, o živějším podporování literatury a národnosti české atd. Dobrovský a hrabě Kašpar mněli, že již pozdě jest mysliti na vzkříšení zase národu Českého a všecky o to práce že jdou na zmar. Palacký popíral to horlivě a domlouval Dobrovskému, že on, přední muž národu svého, po celý život svůj nenapsal a nevydal nic jazykem českým, leda jednu předmluvu (k ‚Radě zvířat‘ r. 1814 znova tiskem vydané). ‚Budeme-li všickni tak se chovati, pak ovšem že zahynouti musí náš národ hladem duchovním, jáť aspoň,‘ doložil, ‚kdybych byl třebas cikánského rodu a již poslední jeho potomek, ještě za povinnost bych si pokládal, přičiniti se všemožně k tomu, aby aspoň čestná památka po něm zůstala v dějinách člověčenstva.‘

„Řeči takové Dobrovský a hrabě Kašpar konečně promíjeli enthusiasmu mladistvému, hrabě František ale měl skutečně v nich zalíbení a potakal Palackému ve všem. Na rozchodu požádal jej hrabě Kašpar, aby spořádal myšlénky své o zřízení časopisů musejních a podal mu je písemně co nejdříve. Když pak je obdržel, počalo hned o tom jednání ve výboru musejním, které vedlo k usnešení, aby vydávány byly od Českého Musea časopisy dva, jeden v české, druhý v německé řeči. Ještě v první polovici roku 1826 obdrženo potřebné k tomu povolení, a redakce obou svěřena Palackému. Zřízena sice zároveň komise z údů výboru (Dobrovský, Millauer a Steinmann), která mu při redakci měla radou a poučením nápomocna býti, skutkem však ani nevstoupila v život. Časopisové oba počali vycházeti rokem 1827.“

A hle, důvěra Palackého nezklamala. Německý „Monatschrift“ při všem uznání, jakého se mu veřejně dostávalo, nemohl získati si dostatečného obecenstva, ba ani sensační pochvala Göthova, jejž Kašpar Šternberk v úzkosti své volal na pomoc, v „Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik“ (viz svrchu) nemohla mu pomoci na nohy, tak že výbor musejní konečně roku 1831 nucena se viděl zastaviti jeho neprospěšné a příliš drahé vydávání. Naproti tomu český čtvrtletník, jehož začátky byly mnohem skrovnější a jemuž v době literárního kvašení zápasiti bylo s nemalými obtížemi, prospíval ponenáhlu vždy víc a bez materiální škody Musea, ano v málo letech stal se středem a ohniskem všeho vyššího národního ruchu. Tím ponejprv zřejmě ukázáno světu, že v Čechách převaha v oboru duševním nepopíratelně náleží živlu slovanskému, *národu Českému.*

Jakož pak všecka zásluha o založení časopisu musejního náleží Palackému, tak i nemenší zásluhu získal si o literaturu opatrným a rozšafným jeho vedením po celých jedenáct let. Nejenom že jej povznesl k výši a důležitosti právě naznačené, nýbrž on i rozhodně přispěl k ustálení nového spisovního jazyka českého, obzvláště v oboru vědy, když stejně se vyhýbaje i ustrnulosti starověrců i přemrštěnému novotění mnohých opravcův zachoval mu pokud možná starý ráz, ale zároveň také jej přispůsobil požadavkům novověkým. Tak stalo se, že k Musejníku pohlíženo spolu co ke vzoru dobrého jazyka i slohu českého, jejž sobě mladší spisovatelé za příklad brali a z něhož se správně psáti učili. Toho času vyjití každého nového svazku jeho očekáváno v obecenstvu s netrpělivostí, a obsah jeho dychtivě pohlcován, neboť v něm pomalu soustředilo se vše, co se jakkoli dotýkalo interesů vlasti a národu.

III.

Počátky české žurnalistiky. „Květy“ a „Včela“. Pospíšil a ostatní čeští nakladatelé. Klicpera, Mácha, Tyl. Divadlo.

Avšak Musejník při vší své vysoké důležitosti nevyhovoval *všem* potřebám české publicistiky, ruch každodenní, otázky efemérní, život společenský vymáhaly nutně orgánu

častěji vycházejícího a běžným záležitostem věnovaného. Až posud česká žurnalistika sotva zasluhovala toho jména, dosavadní časopisy („Pražské Noviny“ s „Rozličnostmi“, „Hyllos“, „Dobroslav“, „Jindy a Nyní“, „Večerní vyražení“ a j.) byly větším dílem jenom nahodilé kompilace beze všeho ducha i určitého směru; redaktoři jejich patrně nerozuměli ani času ani úloze své. První pokus o založení časopisu v duchu moderním s tendencí rozhodně časovou byl „Čechoslav“, jejž roku 1830 vydávati počali Langer, Tomíček a Franta (Šumavský), s pokračováním svým „Čechem“, „Samem“, „Krokem“; avšak vycházení periodických těchto spisů v neurčitých dobách nevyhovovalo potřebě již všeobecně cítěné.

Zásluha, že potřebu tuto dovedl oceniti a o její ukojení se postaral, náleží *Pospíšilovi*, nejčilejšímu z tehdejších literárních nakladatelů českých. Obnovené jím roku 1833 „Jindy a Nyní“ bylo prvním řádným beletristickým časopisem českým, jehož redakci svěřil čilému a plodnému Tylovi, který, ač dosavad v širších kruzích neznámý, byl ze všech tehdejších literátů českých bez odporu k tomu nejspůsobilejší. Časopis ten, který následujícího roku přijal název „České Květy“, stal se cvičebným rejdištěm mladým bujarým silám spisovatelským, kterých množství se přihlašovalo a jimž Tyl byl vůdcem na dráze literární. *Tyl*, kterýž zdravým soudem očekával povznešení literatury jen od samostatného tvoření, uchýlil se od posavadního obyčeje, dle kterého zábavné časopisy podávaly většinou jenom překlady nejvíce z němčiny, a povzbuzoval mladé spolupracovníky své k původnímu spisování, v čemž předcházel je sám chvalitebným příkladem. Původnost stala se heslem mladé generace spisovatelské, při čemž ovšem nemohlo býti bez toho, aby na boží světlo nevyšlo všelicos dosti chatrného, anebo ten onen příliš bujný talent neudělal nějaký geniální kotrmelec.

Na skotačivou tu mláď přišel však brzy přísný mentor. Roku 1834 svěřena redakce „Pražských Novin“ Čelakovskému, a „Rozličnosti“ proměněny v „Českou Včelu“. Noviny svěřil Čelakovský svému pomocníku Tomíčkovi, a nemohly přijíti

do lepších rukou. Tehdáž byly politické noviny něčím docela jiným nežli nyní. České noviny vycházely téhodně dvakráte o kvartovém půlarchu. Úvodních článků nebylo možná podávati pod tehdejší censurou, celá jich úloha tedy záležela v tom, aby podávaly co možná úplný přehled politických událostí, barva pak jejich vysvitati mohla jediné ve způsobu jich sestavení. Hlavní potravou tehdejších politikářů byla „Augsburger Allgemeine Zeitung“, která přicházela do Prahy teprv pátého dne a na niž už v kavárnách dychtivě čekáno. Vedle té měla redakce „Pražských Novin“ ještě úřední „Prager Zeitung“ a vycházející ve Vídni oficiosní list „Österreichischer Beobachter“, z nichž bylo jí bráti látku. Ta zásluha nedá se Tomíčkovi upříti, že v tehdejších okolnostech co redaktor politického listu vykonával úlohu svou v naznačeném směru výtečně, „Pražské Noviny“ staly se za něho tak oblíbenými, že hned prvním rokem odbyt jejich se ztrojnásobnil; ano ony vyhledávány a čítány byly od lidí, kteří sotva do ruky brali jiný spis český, jež však zajímala politika.

V „České Včele“ dostaly „Květy“ soupeře, spolu však i karatele. Za bedlivé redakce Čelakovského stala se „Včela“ pravým opakem „Květů“. Čelakovský nehleděl tak na původnost, ale více na důkladnost jejího obsahu, pravým vzorem pak byla „Včela“ co do správnosti jazykové a slohové, v kterémžto ohledu „Květy“ arciť valně pokulhávaly. Již soupeřství samo, ještě více pak protivy, jaké se jevily na obou stranách — tuto mladická bujnost, domýšlivost a snadno uražená nedůtklivost, tam urovnanost skoro akademická, chladná vážnost a kaustickým vtipem vládnoucí přímost — v krátké době musily vésti k třenicím, které vzrostly v polemiku dosti ostrou. Bez bojů takových mezi mladší a starší školou neobejde se žádná zkvétající literatura, sloužíť ony k vytříbení náhledů, k zmírnění přílišností a ubroušení zámezností obou stran. I tenkráte byly prospěšné, kyselost pak jimi vzbuzená v nedlouhé době pominula, ana vedená polemika nepřestoupila z pole literárního na žádné jiné, jak často stává se z popudlivosti myslí, čehož nedávno před tím podán byl nemilý

příklad bojem ypsilonistů a jotistů, v němž se strany oněch užito i nekalé zbraně denunciace.

Však již po dvou letech zbaveny jsou „Květy“ svého soka, když Čelakovskému pro domněle spáchanou urážku Ruského císaře odňata redakce,*) a „Včela“ dostala se do nemotorných rukou Štěpánkových, který ji přivedl zrovna tam, kde před Čelakovským byly „Rozličnosti“. Naproti tomu „Květy“, pokračujíce vždy zdárně na dráze nastoupené, staly se hlavním orgánem veřejného života národního, který se tehdáž ovšem ještě ničím jiným jeviti nemohl, nežli provozováním divadelních her ve městech a městečkách venkovských, besedami a plesy národními, zakládáním knihoven školních a obecních a jinými podobnými projevy. Mnozí z pozdějších výtečníků literárních ukládali prvotiny své do „Květů“, které, jsouce rozšířeny po celém obvodu, v němž zaznívá hlahol československý, činily mocnou propagandu pro ideu národní. Řada ročníků jejich až do roku 1848, v jehož bouřlivém politickém ruchu zanikly, tvoří živou kroniku národního postupu českého.**)

Mělyť pak „Květy“ hned od počátku svého ještě tu lákavou stránku pro mladé spisovatele, že spolupracovníci jejich dostávali, ač velmi skrovný, ale přece nějaký honorár, což bylo v žurnalistice české prvním příkladem. Ani „Musejník“, ani „Včela“, ani obrázkový týdenník „Světozor“, druh to oblíbených toho času, z Anglie importovaných penízkových časopisů (Penny Magazine), vydávaný jako „Pražské Noviny“ a „Včela“ od firmy Synů Bohumila Haase pod redakcí Šafaříkovou, neplatily svým spolupracovníkům žádného honoráru, všecky příspěvky do časopisů těch byly ochotnými obětmi spisovatelů českých na oltář vlasti. Honorár byl tedy zvláště pro chudé studenty značným vnadidlem,***) které je vábilo

*) Čelakovský šlechetně se obětoval, vzav na sebe vinu pomocníka svého Tomíčka.

**) Zpomínky a úvahy starého vlastence.

***) Jak skromné ostatně byly nároky, které mladí spisovatelé čeští činili na honorár, lze poznati z toho, že jeden z nich, Jan Lhota, později poslanec na říšském sněmě a okresní ve Vrchlabí, upřímně a zcela opravdově z toho se těšil, že za honorár možná si alespoň koupiti papír.

k literárním pokusům v mateřštině, a Pospíšil pochodil při tom dobře.

O podnikavém tomto muži třeba učiniti zde bližší zmínku, neboť byl on v této době hlavním podněcovatelem spisovatelské činnosti mužů k tomu povolaných. Zakoupiv si knihtiskárnu v Hradci Králové utvořil z ní časem svým [illegible] literární střed. Shromáždil on kolem sebe [illegible] vydatných sil, mezi nimiž zvláštní [illegible] Klicpera, Chmela, Ziegler a [illegible] Hankova. Vlastenská [illegible] kraje [illegible] [illegible]

Ze spisovatelů kruhu Kralohradeckého v každém ohledu vynikal nad jiné *Klicpera*, jehož samorostlá, ač někdy hranatá původnost byla úkazem všeobecnou pozornost vzbuzujícím. Pomalu přihlašovali se k tomu kruhu i vzdálenější síly spisovatelské, jmenovitě z Prahy Čelakovský, Chmelenský, Hanka, až našlo se dosti spolupracovníků k vydávání almanachů, v nichž zastoupeni byli přednější beletristé čeští a kteréž pořádal profesor Chmela. Tento vykonával začasté i opravu spisů v jazykovém ohledu vadných, ano prodlévaje rád v tiskárně i sázením svých spisů se zanášel.

Pomalu podnikal Pospíšil i díla nákladnější; takovým bylo jmenovitě „Rorate“, sbírka staročeských chorálů církevních (r. 1823). Jiné nákladné dílo byl Komenského „Orbis pictus“, od Chmely v pěti jazycích vzdělaný, kterýžto spis výborně se vyplatil. Pospíšil založil v Hradci Králové také řádné knihkupectví, tehdáž řídké na venkově, roku pak 1826 koupil v Praze tiskárnu Šolovskou, kterou roku 1828 na své jméno převedl. I v Praze pokračoval pilně u vydávání knih českých, a roku 1830 převzal časopis „Jindy a Nyní“ pod redakcí Hýblovou, který ji vedl ještě až do konce roku 1832. Roku 1842 přepustil Pospíšil Pražskou svou tiskárnu nejstaršímu synu svému Jaroslavovi, který vstoupil do jeho šlépějí.

Vedle Pospíšila byly to hlavně dvě firmy Pražské, které se zanášely nakládáním na knihy české: vdova Vetterlová v arcibiskupské knihtiskárně a knihkupec Martin Neureutter; teprv později přidružili se k nim Haasovci a Spurný. Ředitelem závodu Vetterlové, která sama neuměla ani číst ani psát, byl *Václav Špinka*, extheolog, muž sice lepšího vzdělání, upřímný národovec a člověk naskrz poctivý, ale beze vší ráznosti a bez všelikého ducha obchodnického, k tomu churavý, kterémuž bylo nad míru obtížno vykročiti z obvyklé koleje denního jednotvárného svého zaměstnání — čtení korektur a románů, při čemž neustále přecházel po pokoji. Jednou neb dvakrát za den požíval čerstvého vzduchu na procházce přes kamenný most tam a sem — to bylo živobytí

jeho po celý týden; v neděli navštívil někdy bratra svého, domovního správce v ústavu šlechtičen na Hradčanech. Člověk ten kolikráte po celé dni ani nepáchl do tiskárny své, kde se hospodařilo až Bůh bránil. V arcibiskupské tiskárně, kde vedle prací konsistorních a jiných církevních tiskl se také „Časopis pro katolické duchovenstvo", bylo hlavní střediště vlasteneckého duchovenstva jak Pražského tak i venkovského, z kteréhožto posledního žádný velebníček do Prahy zavítavší neopominul tak snadno navštíviti ji.

„Časopis pro katolické duchovenstvo" měl tehdáž pro národní věc velikou důležitost, nejvíce proto, že to byl jediný orgán, který při tehdejších censurních poměrech dovolovati sobě směl, bez ostýchání bráti na přetřes otázku o vyučování a zasazovati se rázně proti poněmčování mládeže ve školách, stavě se na stanovisko náboženství a mravnosti, kamž nelze bylo ho stíhati.*) Z té příčiny časopis ten, ze všech tehdejších časopisů českých nejrozšířenější, zaujímal i širší kruhy necírkevní. K tomu byl korektorem jeho Čelakovský, který se té doby zanášel také překládáním spisů svatého Augustina. Mimo to měl Špinka co nakladatel český známosti také s jinými spisovateli, kteří k němu častěji docházeli, a tak svým časem vyvinuly se v arcibiskupské knihtiskárně každodenní téměř pravidelné schůze jistého kruhu literátů českých, jichž duší byl před jinými Chmelenský. Častým navštěvovatelem těchto podvečerních besed byl též Svatopluk Presl, který tam tiskl svého „Kroka", pak Norbert Vaněk, skoro každodenním Štěpánek, jehož divadelní překlady Špinka vydával. Rozumí se samo sebou, že hlavním předmětem hovoru v těchto schůzích byly záležitosti národní a literární, i vyšla z nich nejedna prospěšná úrada, jak v té neb oné příčině se zachovati, nejeden podnět k novým literárním podnikům.

K takovýmto byl Špinka vždy ochoten, ale v provádění jich tak liknavý, že úspěch jejich obyčejně zůstával daleko za počátečním oprávněným očekáváním. Že však pacht arci-

*) O věci té bude na svém místě [illegible] promluveno.

biskupské tiskárny byl velmi levný a cizí stalé práce (hlavně konsistorní a divadelní) dostatečně výnosné, mohl Špinka nakladatelskou činnost svou bez velikého risika značně rozšiřovati, i povstal u něho svým časem přebohatý sklad spisů větším dílem podstatnou cenu majících, poněvadž nad vydáním podávaných rukopisů rozhodovala vyspělejší soudnost jak Špinky samého tak i literárního areopagu u něho se shromažďujícího. Z čelnějších literárních podniků Špinkových byly: Zapovo „Popsání Prahy“, „Bibliotéka zábavného čtení“, „Věnec ze zpěvů vlasteneckých“, almanach písní „Kytka“, „Česká Thalia“, „Dennice“, které všecky svého času velmi prospěšně působily a všeobecné oblibě se těšily.

Roku 1838 Špinka ujal od Vetterlové tiskárnu na své jméno. Po jeho smrti roku 1842 však závod jeho v nepořádku zanechaný nehospodárností jeho vdovy úplně na mizinu přišel a pro literaturu českou ztracen jest.

Třetí nakladatel Pražský byl *Martin Neureutter*, jenž měl obchod svůj v Jesuitské ulici naproti Vlaské kapli, hledě sobě nejvíce modlitebních knih a literatury pro mládež. Muž ten podnikal vždy jenom na jisto, čímž značné jmění získal; o literaturu však vyššího směru sotva kdy zavadil. Též jeho závod a sklad přišly na zmar, když ještě před rokem 1848 duševní chorobou poražen život svůj dokonal v blazinci bez dědiců.

K českým nakladatelům Pražským přidružili se po přenesení závodu svého k Svaté Anně také synové *Bohumila Haase* vydáváním nejprv „Světozora“, a rok na to, když dosažením pachtu úředních novin německých vzali na se závazek vydávati také české noviny, „Pražských Novin“ a „České Včely“, jakož o tom svrchu pověděno. Krom toho po delší čas nebyla nakladatelská činnost této firmy hrubě vynikající, přestávajíc hlavně na vydávání povídek pro mládež, překládaných nejvíce od Tomsy z Nieritze a jiných; teprv roku 1846 podnikla vydávání zábavného obrázkového časopisu „Poutníka“ pod redakcí Zapovou.

Ještě později rozmnožil počet nakladatelů českých knihtiskař *Jan Spurný*, který s horlivostí všeho uznání hodnou podnikl roku 1840 vydávání volně pokračujícího spisu „Vlastimila“, rok na to oblíbeného „Palečka“ a s nevšední obětavostí propůjčil se Frantovi Šumavskému ku převzetí nemalého nákladu na jeho německočeský slovník, neboť musil redakci jeho vydržovati po drahný čas, nežli přikročiti mohl k vydávání samému. Podniknutí to dobře se vyplatilo při vší chatrnosti toho díla, které teprv pozdějším vzděláním Rankovým jest zdokonaleno. Spurný nedovedl se udržeti na čestné výši nakladatelské činnosti, s které záhy sklesnuv utonul v nepatrnosti.

Z ostatních Pražských firem, které příležitě vydávaly svým nákladem některý spis český, zasluhuje čestnou zmínku knihkupectví *Řivnáčovo* (dříve Kronbergrovo), jehož nákladem vycházel jmenovitě nový běh „Bibliotéky zábavného čtení“ (1845—1847).

Podobným spůsobem, jako dříve Haasovci, vstoupil do řady českých nakladatelů v Praze roku 1846 *Medau*, když po oněch přejal pacht úředních novin; ale činnost jeho v tom oboru byla jenom krátká a nepatrná.

Mimo Prahu a Hradec Králové jevil se český jakýsi život literární nejčileji v Jindřichově Hradci, kde knihtiskař *Landfrass* rozvíjel velikou činnost u vydávání spisů populárních nejsprostějšího druhu.

Jakýsi rozběh k lepšímu směru učinila jeden čas Písecká knihtiskárna *Josefa Vetterla*, ale zastavila se na polovičí cestě.

V podobném duchu jako Landfrass v Jindřichově Hradci, ano směrem prostě jarmarečním pracovaly tiskárny v Kutné Hoře a v Litomyšli (druhdy Turečkova). Na jaké výši inteligence stál majitel této poslední, jakýsi voskář, který ji byl po Turečkovi zdědil, o tom podal dostatečný důkaz, když slyšev něco zvonit o rozkvětu literatury české v Praze tázal se: „Tedy mají v Praze dobrého autora?“ Autor totiž slul

těmto tiskárnám skladatel písniček „pro mládence a panny", jaké tvořily hlavní jejich sklad.

Tuto stručnou zprávu o českých nakladatelích doby před rokem 1848 měl jsem za potřebí zde položiti, poněvadž by bez ní obraz literatury té doby nikterak nebyl úplný.

První zajisté místo zaujímalo tehdáž v literatuře české básnictví. Ještě před Kollárem a Čelakovským byl vojenský důstojník *Milota Zdirad Polák* vystoupil s krásnou básní „Vznešenost přírody" (1819), která byla jako věštkyní nové doby básnictví českého.*) Stejným časem vytasil se *Hanka* s „písněmi", z nichž mnohé proniknuty byly nelíčeným prostým citem, a *Sudimír Šnajdr*, opustiv k stáří Musu německou, stal se prostomilými, srdečnými a nenucenými básněmi svými, z nichž balada „Jan za chrta dán" i do angličiny a němčiny přeložena byla, nad jiné oblíbeným českému obecenstvu.

Za svěžejšího ruchu literárního, jenž nastal rozkvětem české žurnalistiky, objevovaly se po Čelakovském, který roku 1830 druhým, opraveným a rozmnoženým vydáním svých „básní" rozmnožil ještě slávu svou, nabytou „Ohlasem písní ruských", na obzoru české poesie nové mladé hvězdy, z nichž nad jiné blysknavou byl *Karel Hynek Mácha*, duch bohatě nadaný, ale blouznivý a ještě nevykvašený, jehož „Máj", báseň lyrickoepická v duchu Byronova světobolu, na nižto školácké pedantství nemohlo nalézti měřítka, zůstane navždy jedním z nejskvělejších plodů moderní poesie české.

Vedle Máchy, příliš časně odňatého literatuře, dříve než ještě dospěl k náležitému vývoji, vyskytovala se ještě jmena jiných mladíků, která v brzkém čase měla dojíti slovutnosti na Parnase českém. Tu před jinými sluší jmenovati *Jablonského*, básníka otcovské moudrosti Šalomounovy, a *Erbena*, klasického vzdělavatele národních pověstí. Co národní epik vystoupil tím časem básník staršího kruhu, *Vocel*, s „Přemyslovci" a „Mečem a kalichem", kteréžto nadšením vlaste-

*) Co do formy byla „Vznešenost přírody" značně opravena a zdokonalena od přátel básníkových, jmenovitě obou Jungmannů (otce a syna Josefa Josefoviče).

nectvím proniknuté obrazy z dějin českých nesmírné obliby došly, pozdější pak jeho „Labyrint slávy" jeví neobyčejnou hlubokost ducha. Též *Čelakovský* po delším umlknutí vystoupil s novými plody své ušlechtilé Musy, „Růží stolistou" a „Ohlasem písní českých", v nichž básnický genius jeho novým světlem se zaskvěl.

Zde jest místo, promluviti blíže o muži, který byl duší nového ruchu literárního a o probuzení ducha národního v kruzích širších tak nesmírnou zásluhu sobě získal, že jmeno jeho věčně skvíti se bude v literárních letopisech českých, i když díla jeho na dobro budou zapomenuta. Muž ten jest *Tyl,* který byl jako stvořen pro svou dobu, neboť i jeho vady a slabosti byly takového spůsobu, že se úplně hodily k času. Tyl vdechl žurnalistice české nový život, sám pak osvědčoval neunavnou činnost a vytrvalost u probuzování ducha národního. Jeho články, jimiž ve „Květech" vyzýval k milování vlasti, ku pěstování drahé mateřštiny, a v nichž jmenovitě obracel se k pohlaví něžnému, mluvily k srdci dojemnými slovy, dotýkaly se nejjemnějších stránek duše, roznécovaly nejúčinlivější city samolibosti, hrdosti a ctižádosti.

V takovémto působení byl mu věrným pomocníkem *Rubeš*, jehož „Deklamovánky" ozývaly se všude, kdekoli jen hovor český zazníval, stavše se neodlučitelnou částkou veřejných vlasteneckých zábav, plesů, besed, koncertů a j., jaké toho času na venkově v modu vešly a bez kterých nemohlo se obejíti ani sebe menší městečko. Pravou pastvou pro obecenstvo, jaké se hlavně účastnilo těchto národních zábav společenských, byl „Paleček", vydávaný od Fr. Rubeše, Frant. Hajniše a „ještě někoho" (Václ. Filípka), který měl náramný odbyt a jemuž ta veliká zásluha přísluší, že budil chuť ke čtení českých knih i v kruzích takových, které až posud o čtení vůbec byly velmi málo dbaly.

Neocenitelnou službu prokázal Tyl české literatuře zavedením lehkého slohu novelistického, jehož tvůrcem on vším právem může býti nazván. Před ním měla česká prosa i lepších spisovatelů vždy více méně ráz jakési neobratné stroje-

nosti, Tyl první osvobodil ji od pout až dosavad ji svírajících, uveda ji zpět na přirozenou půdu živé konversace, ovšem zušlechtěné. Vyčítáno Tylovi nešetření správnosti gramatické, a výčitka ta byla v jisté míře oprávněna. Avšak s druhé strany mnohem spravedlivější výčitka mohla se činiti těm, kdož z pravidel gramatických kuli okovy na sloh český a přece při tom žádali, aby se volně pohyboval. Bez pravidel mluvnických nemůže žádný jazyk dojíti vyššího zdokonalení; avšak považovati je za něco naprosto nedotknutelného bylo by tolik, jako společnosti lidské ukládati zákony pro všecku budoucnost nezměnitelné a na věky platné. Každý živý jazyk neustále se mění a přetvořuje, a to dle potřeb a okolností; žádný se nemůže isolovati o sobě a otočiti hradbou nepřestupnou proti vlivům cizím. V každém jazyku nacházejí se živly cizí, které mocí dávného obyčeje nabyly občanského práva, jehož jim nikdo neupírá. Avšak i tento obyčej musil někdy počátek vzíti, a co si předkové naši osobovali za právo, nemůže slušným způsobem upíráno býti nám. Zkamenělá, nehybná pravidla má jenom jazyk mrtvý; jiný jazyk, jako vše co žije, napořád se dále vyvíjí a vzdělává.

Pole novelistiky, tento nejsilnější obor literární konsumce, bylo až dosavad zastoupeno téměř výhradně ledajakými překlady z němčiny; překlady z jiných jazyků byly řídkou výminkou (Nejedlého „Numa Pompilius“ 1808, „Obležení Rošelské“ 1820, „Zábavné čtení“ Kastránkovo 1829—42). Nejoblíbenějším čtením staly se „Klaurenovy povídky“ v Tomsově nejapném překladu; lepší potravou hladového čtenářstva co do věci i jazyka byla sbírka van der Veldových „Zábavných povídek“. Mezi skrovným počtem původních vypravovatelů zasluhují zmínku pouze *Linda*, jehož „Záře nad pohanstvem“ (1818) nesmírně byla přeceňována, a *Jindřich Marek*, jehož „Konvalinky“ (1824—26) však nedošly ještě valného povšimnutí. Teprv roku 1835 učiněn „Bibliotékou zábavného čtení“ šťastný pokus o seznamování čtenářstva českého s *moderní* pěknou literaturou národů neněmeckých (až dosavad překládány byly samé jen věci hrubě zastaralé), sbírka ta došla

všeobecné obliby, a jenom liknavost nakladatele Špinky nedala podniku tomuto dospěti k rozvoji skvělejšímu.

Nesmí tuto zapomenuto býti na zábavnou literaturu pro mládež, která ovšem více spadá v obor paedagogiky. Tento obor literatury byl nejčetněji ze všech zastoupen, arciť také jen hlavně překlady, jmenovitě povídek Schmidových, Hofmannových a později Nieritzových; avšak vykazoval i mnohá utěšená domácí kvítka, mezi nimiž vynikaly zpanilostí ducha povídky jeptišky *Marie Antonie*.

Neposledním činitelem při pěstování ducha národního a ušlechtilejšího jeho vzdělávání bylo již od konce minulého století české divadlo, které i v době nejhlubšího ponížení národu nepozbylo přítažlivé moci své na třídy jemu dosavad věrné. Bylyť časy ku konči minulého a na začátku nynějšího století, že Praha měla dvě česká divadla najednou, kteráž obě těšila se hojné návštěvě, a v době, kdy všecky ostatní obory literatury české téměř ladem ležely, panoval čilý ruch v odvětví jejím dramatickém, a to jediné k vůli zásobování repertoiru Pražských divadel. Šedivý, Majober, oba Thamové a jiní byli pilní pěstovatelé Thalie české, od nich zděláno množství kusů přeložených i původních; ale to vše bylo jen bezduché napodobení cizích vzorů, při čemž hověno právě panujícímu, ne nejlepšímu vkusu. O samostatném, tvůrčím životě dramatického básnictví českého nebylo ještě ani potuchy, ten nastal teprv o čtvrt století později, když ve *Václavovi Klicperovi* objevil se první opravdový dramatický talent český. Muž tento, podivuhodnou plodností ducha nadaný, složil veliký počet truchloher, mezi nimiž vyniká „Soběslav“, jenž čestně vyhovuje i přísnějším požadavkům aesthetiky, jakož i veseloher, mezi nimiž drastičností svou nad jiné vynikají „Divotvorný klobouk“, „Žižkův meč“, „Lhář a jeho rod“, a „Rohovín čtverrohý“. Stejnou dobou vystoupily s truchlohrami *Turinský* („Angelina“ 1821) a *Vocel* („Harfa“ 1825), *Macháček* s veselohrou „Ženichové“ (1826).

Ze staré školy ještě byl *Štěpánek*, muž neunavně činný a pln dobré vůle, který, dostav se roku 1824 spolu s Kain-

zem a Polavským k ředitelství stavovského divadla Pražského, zasadil se o to, aby Pražanům dopomohl k jakémusi alespoň poněkud stálému divadlu českému, když předešlé podniky nepřízní jak časů tak osob*) za své byly vzaly. Provedl to, že opět alespoň v měsících zimních, počínaje od sv. Václava do sv. Jana Nepomuckého, pravidelně každého dne nedělního a svátečního od 4 do 6 hodin před hrou německou dávala se představení česká. Desítiletá doba Štěpánkova ředitelství divadelního činí v dějinách divadla českého epochu; do ní padá vysoký květ opery české, která, jak i Němci sami uznávali, daleko vynikala nad Pražskou zpěvohru německou.

Podobná chvála nemohla se hlásati o činohře. Od divadla stálého, jakým nyní bylo české, třeba ve smyslu dosti obmezeném, mělo obecenstvo, mezi tím co do vkusu značně pokročilé, právo očekávati, že se stane ústavem uměleckým a vzdělavacím. Aby ho na ten stupeň povznesl, k tomu neměl Štěpánek ani nejmenší spůsobilosti. Scházela mu především naprosto všecka kritika, a pak mu vadila marnolibost, neboť sám se pokládaje za dramatického básníka jen těžko se odhodlával k tomu, aby uvedl na prkna také cizí původní kus, a stalo-li se to, bylo provozování jeho tak nedbalé, že tím účinek jeho nevyhnutelně musil býti seslaben. Nejčastěji dávaly se překlady triviálních frašek Vídeňských, které se pokládaly za dosti dobré pro nedělní publikum, jen když divadelní kasu naplnily. Naproti takové režii českého divadla počala se konečně ozývati kritika v mladé žurnalistice české dosti hlasitě a ostře, k nemalé mrzutosti ctižádostivého a nedůtklivého Štěpánka.

Nečinilo-li divadlo české dosti slušným požadavkům obecenstva za doby ředitelství Štěpánkova, kleslo tím hloub,

*) Roku 1806 stavové čeští za nejvyššího purkrabí hraběte Wallise propachtovali nové divadlo stavovské na Ovocném trhu, které mělo *zakoupené právo* dávati též hry české, řediteli Libichovi s tou výslovnou výminkou, aby tam české hry více provozovány nebyly, protože „divadlo mezi odpolední českou a večerní německou hrou dosti provětrati nemůže“.

když po triumviratu dostal se k ředitelství Stöger, který všecko jenom na německá představení vynakládaje nedržel ani personál pro české hry nevyhnutelně potřebný, ačkoliv tyto mu začně vynášely. Štěpánek, jemuž za Stögra zůstala režie českého divadla, musil si všelijak pomáhati ochotníky, kteří ovšem českou Thalii na uměleckou výši nepovznesli.

Když tedy nebylo žádné naděje, že se stav českých představení na stavovském divadle za ředitelství Stögrova polepší, podnikl Tyl, jehož nejmilejším koníčkem vedle jiných vlasteneckých snah bylo vždy divadlo, roku 1835 na svou ruku zařízení samostatného malého *divadla* na Malé straně v *Kajetánském domě*, jehož majitel, chvalně známý vlastenec Arbeiter, přepustil mu k tomu konci bývalý klášterní refektář. Byla to podlouhlá, dosti široká síň, které se s třetiny k postavení jeviště, ostatních dvou třetin pro sedadla i parter použilo. Také byla nad přízemím malá galerie, kterou si však Arbeiter pro svou rodinu vymínil. Nejhůře bylo s dovolením ke hraní; musilť se takového jak od úřadu tak i od ředitelství stavovského divadla dosíci, a že na obou místech těžkosti se dělaly, snadno pomysliti lze. Konečně dosáhlo se ho věnováním čistého zisku ústavu pro chudé. Společnost sestávala ze samých mladých spisovatelův a studentů, a režii vedl Tyl obezřele ve směru důstojném. Ochotníci byli plni horlivosti, a přípravné práce k zařízení divadla i potom hry samé a co s nimi spojeno, to vše činilo jim pravé potěšení. Každý vynasnažoval se co nejvíce mohl, aby úlohu svou zdárně provedl. Obecenstvo bylo vybrané — lišíc se podstatně od nedělního obecenstva českých her na stavovském divadle, k němuž stavěla značný kontingent služebná čeládka — samá to inteligence a honorace. K vůli takovému obecenstvu herci sbírali dohromady všecky své síly, a obecenstvo bylo uznalé. Hry v Kajetánském domě trvaly až do podzimku 1837, a neminuly se s dobrým působením jak na studentstvo, které z nich bralo tím větší podnět k zakládání četných ochotnických společností na venkově, tak i na režii českých her v divadle stavovském, která od té doby přinucena byla pečovati o lepší výbor kusů.

Také přestoupilo několik lepších sil, na Kajetánském divadle vycvičených, co diletanti ke společnosti Štěpánkově a působilo zdárně v českých hrách na divadle stavovském.*)

Tylova péče o povznešení divadla českého nepřestávala však na snahách tuto vylíčených, on staral se také o všemožné obohacení repertoiru. K tomu konci netoliko přeložil celou řadu vybraných kusů německých, nýbrž i sám pokusil se v oboru básnictví dramatického. Ale jako nedocházel žádoucích úspěchů na prknech,**) tak ani co básník dramatický neměl Tyl mnoho štěstí. První jeho dva původní kusy, „Vyhoň Dub“ a „Fidlovačka“***) propadly, ani pak pozdější plody jeho dramatické Musy neobstojí před soudem přísnější kritiky, byť i na prknech neminula se před obecenstvem tak prostoduchým, jako bylo tehdejší české, s účinkem. Dramata Tylova jsou nejslabšími plody jeho produktivního genia; jeden z nejlepších jeho kusů, ač ne vší vady prost, jest „Jan Hus“, plod ovšem již zralejšího věku jeho.

V letech 1837—41 vydával Tyl u Špinky „Českou Thalii, sbírku her divadelních původních i přeložených“, které vyšlo pět svazků. Úmrtím Špinkovým zaniklo toto podniknutí.

---

*) Z těch na prvním místě sluší jmenovati Kašku, původně krejčovského tovaryše, který napotom i ve spisovatelství ne nezdárně se zkoušel, a jmenovitě rozkošně vylíčil dobu Kajetánského divadla v „Rodinné kronice“ na rok 1864 v článku „Zápisky starého komedianta“. — Zde jest místo zmíniti se ještě o jednom ochotníku, který v ten čas pod pseudonymem *Rebe* vystupoval na českém jevišti stavovského divadla, vynikaje nade všecky ostatní herce, ne sice zvláštním nadáním uměleckým, ale — skvělou úpravou své garderoby beze všeho ohledu na to, zdali to jest přiměřeno jeho úloze. Nebyl to nikdo jiný, nežli — pozdější velezasloužilý popisovatel hradů českých *Heber*, tehdáž mladý pomocník obchodnický.

**) Tyl vystupoval na stavovském divadle Pražském v českých hrách co ochotník pod jmenem Skalný, a později také leckdes na venkově pohostinsku hrával. O jeho spůsobilosti herecké vyjádřil se tehdejší referent o českých divadelních představeních Chmelenský zcela trefně takto: „Pan Tyl jest nám jako překladatel mnohem milejší nežli jako herec; zde se vždy k spůsobu buď kvílícímu nebo kazatelskému nakloňuje.“

***) Fraška tato vyšla tiskem v „Divadelním Ochotníku“ Mikulášově; z ní pochází znárodnělá později píseň „Kde domov můj“.

IV.

Čeština ve školách, Sláma, Vinařický. Literatura vědecká, Presl, Jungmann, Šafařík, Palacký. Zvýšená pozornost na Čechy Němcův a Slovanů. Slovanští hosté v Praze.

Ale všecky tyto snahy literární a divadelní nepostačovaly k tomu, aby národní věci pomohly tam, kam nyní již všickni vlastenci vědomě směřovali — k opatření národu Českému postavení důstojnějšího a vyvedení ho z té hluboké poníženosti, v kterou byl během věků klesl. Dosavadní působení vlastenců bylo vždy jenom jednostranné, majíc na zřeteli buzení a podněcování vědomí a ducha národního, a nevykračovalo dosud z užších neb širších mezí pouhého diletantismu. Bylo nevyhnutelno, ač mělo-li usilování vlastenecké míti žádoucí úspěch, zasahovati činně do samých těch kruhů, z nichž vycházelo rozhodování o postavení a budoucnosti národu, a ujímati se otázek života praktického, které měly působení na urovnání a zlepšení těch poměrů, jimiž národ nejvíce trpěl. A tu v první řadě spatřovala se základní vada při školství, z kterého, s jedinou výjimkou tak zvaných elementárních škol na venkově, jazyk český byl naprosto vyloučen. Ani to však ještě nepostačovalo bureaukratickým zelotům, z nichž nejední zasazovali se o to, aby češtinu i z tohoto posledního útočiště jejího násilím vytiskli a tak nenáviděné národnosti české sám kořen podťali. K této veledůležité věci jali se tedy osvícenější vlastenci přihlížeti co nejbedlivěji, a v krátce stála otázka školní v popředí na programu národním.

V té příčině považovalo se duchovenstvo české před jinými za povolané, pozdvihnouti hlasu svého v interesu, ne národnosti, nýbrž ohroženého náboženství a mravnosti proti dalším germanisačním snahám s hůry, a netoliko hájiti národních škol před zamýšleným poněmčením, nýbrž i co nejrozhodněji na to nalehati, aby ve školách normálních a hlavních alespoň náboženství bylo vyučováno jazykem mateřským pro uchránění české mládeže od neznabožství a mravní zkázy. A tu [illegible] mnohými jinými šlechetnými horliteli skvějí se

v jasném lesku jmena tří vysoce osvícených, pro národ i člověčenstvo nadšeně zanícených kněží: *Sláma*, *Vinařický* a *Vrána*, kteří s neohrožeností na onen čas podivu hodnou nedůtklivou tuto otázku důkladně do podrobna rozbírali.

Paměti hodné jest pojednání Slámovo „O škodách z německého vychování české mládeže“ v „Časopise pro katolické duchovenstvo“ (1831 a 1832), dílem pro svůj obsah, dílem i pro následky své. K jakým prostředkům obrany národnosti české sáhati musili tehdáž vlastenečtí spisovatelé, vidno z toho, že Sláma co mocného důvodu proti uvádění němčiny do škol národních dokládá se okolnosti té, kterak známostí němčiny stávají se lidu českému přístupnými všeliké nemravné, bezbožné a podvratné spisy německé, církvi i státu nebezpečné. Horlivě pak přimlouvá se Sláma za vyučování češtině též na školách německých. Výtečný tento článek Slámův přeložen byl do polštiny, kterýžto překlad vzbudil pozornost gubernia halického, jež o tom ihned zprávu podalo do Vídně k ministerstvu. Z toho nastalo vyšetřování proti redakci „Časopisu pro katolické duchovenstvo“, kterou dle jmena vedl kanovník Václavíček, v skutku však arcibiskupský tehdejší ceremonář Vinařický. Tomuto bylo zvláštním dlouhým a dosti ostrým spisem brániti časopis pro podezřívání směru jeho, i dovedl toho šťastně, že věc usnula. Ještě při dvojí pozdější příležitosti pozdvihl Sláma vážného hlasu svého ve prospěch národních škol českých. Roku 1835 totiž pokoušel se krajský úřad Prachenský o zavádění němčiny také do škol vesnických, proti čemuž Sláma s přítelem svým, Mirovickým farářem Vránou, jedním z nejrozhodnějších horlitelů proti systematickému odnárodňování mládeže české, ozval se rázným protestem vládě zemské podaným, ve kterém neostýchal se takové poněmčování českého lidu nazvati politickou vraždou nad Českým národem páchanou. Když pak roku 1838 z rozkazu císařského vyslechnuty měly býti hlasy znalců stran opravy triviálních a hlavních škol, sepsal o tom Sláma dlouhý památný spis, který ovšem, jako mnohý jiný v oné době, žádného účinku neměl.

[illegible]

[illegible]

[illegible] *jazyka českého.*

[illegible] *náležitě* [illegible] nařízení [illegible] *gymnasiálním* [illegible] *v Čechách*, aby se na [illegible] *vyučovalo českému* jazyku. Ale, jak tomu v [illegible] jakživa bývalo, *že všecko chtělo* se vyřizovati jen [illegible] prostředky, tak bylo i s tímto nařízením. K[illegible] na gymna-siích vyučovati češtině, pokud nebyli jmenováni [illegible] lové tohoto předmětu? *Zadarmo* je smrt, i záleželo [illegible] [illegible] jednotlivých k tomu spůsobilých [illegible] chtějí-li z ochoty venovati češtině [illegible] [illegible], *nedbajíce* na to, že tím popudí [illegible] [illegible] Pöllnera, rozhodného nepřítele všeho

co bylo české. Nalezlo se skutečně několik horlivějších profesorů na rozličných gymnasiích v Čechách, že oběť tuto podnikli, ale v celku dělo se přece v tom ohledu jen velmi málo. Čas od času přicházely z Vídně dotazy na direktorát, jak dalece vyučování češtině na gymnasiích prospívá. Pan ředitel rozeslal takovýto dotaz prefektům 22 tehdejších gymnasií v Čechách, aby se vyjádřili, co se v té věci na jich ústavě stalo. Kterak vypadaly takové zprávy prefektů, o tom dostalo se mně příkladu, když náš proslavený Jungmann mně, jakožto důvěrnému mladému příteli, dal přečísti své vyjádření. Podivil jsem se tomu několik archů naplňujícímu vytáčení a okolkování, aby jednak nepohněval ředitele lží že se něco stalo, jednak zase. aby se nepřiznal vládě že se nestalo nic. Přiznávám se, že mne opanoval cit velmi trpký při čtení pamětihodného toho elaborátu, i neváhal jsem upřímně vyjeviti Jungmannovi své mínění, že měl bez ostýchání pověděti pravdu, kterak sám ředitel Pöllner největší toho překážkou jest, aby vyhověno bylo nejvyššímu nařízení. Odpověď, kterou mně Jungmann dal, zněla doslovně: „Mohl bych to učinit, ale on by pak na mně seděl!“ A Jungmann (bylo to asi okolo roku 1840) měl tenkráte již dávno přeslouženo, byl dekorován rytířským křížem řádu Leopoldova a též jinak ještě od císaře Ferdinanda vyznamenán za své práce literární. Nebudiž toto pověděno na úkor ctihodnému patriarchovi našemu, jehož nevyrovnané zásluhy daleko převyšují některou slabou stránku tichého genia; chtěl jsem jen dáti pravdě svědectví významné pro dobu i osoby. Amicus Plato, amicus Cicero, sed magis amica veritas!

Zatím literatura česká nepřestávala na pěstování pouhé beletristiky; měl-li národ Český zaujíti důstojné místo mezi národy kulturními, musil se nevyhnutelně osvědčiti také na jiném, vyšším poli duchovních snah, totiž v oboru přísné vědy, přispěti též svou částkou k obohacení člověčenstva novými vědomostmi a činně se účastniti v pokroku světovém. Byl to úkol nezbytný, ale v těch sklíčených okolnostech, v jakých se národ náš nalézal, tak převelice nesnadný, že ku

podniknutí jeho bylo potřebí neobyčejné odvahy. A přece dosti záhy našel se muž, který měl nejen tuto odvahu, nýbrž i druhou ještě vlastnost neméně k tomu potřebnou, totiž stejnou obětavost, neboť musil pokus ten učiniti docela o své újmě. Muž ten byl *Jan Svatopluk Presl*, profesor mineralogie a zoologie na universitě Pražské, jehož zásluhy o přírodovědeckou literaturu českou jsou přímo neocenitelné. Presl již roku 1821 založil encyklopedický časopis „Krok“, k němuž Purkyně předmluvu napsal a jímž učiněn první pokus o pěstování v jazyku českém exaktních věd. Náramné obtíže s tím spojené nelekaly mohutného ducha Preslova, o jehož neumořitelné vytrvalosti svědčí celá řada obšírných spisů ze všech oborů přírodovědy, kteréž dosavad nepozbyly ceny.*) Bylof tu potřebí utvořiti teprv vědeckou terminologii českou, která úplně scházela jazyku našemu, neodváživšímu se až posud do vyšších oborů literárních. Jak ohromné nesnáze spojeny byly s touto úlohou, to v plné míře posouditi dovede jenom důkladný znatel jazyka i vědy, o kterou se jedná. Že mezi tolika tisíci slovy, jež Presl pro přírodní vědy utvořil, nebyla všecka ryzá, správně odvozená a snadno srozumitelná, není divu; ale přes to všecko valná část Preslovy terminologie až doposud se udržela v platnosti. Kdyby Presl pracemi svými nebyl tak široký základ položil k další stavbě, nikdy by u nás přírodozpyt, nyní zdárně pěstovaný, nebyl v tak krátkém čase volnějšího ruchu dospěl k nynějšímu stupni svého vývoje.

První však vědecké dílo absolutní ceny, kterým se česká literatura vytasila, byl *Jungmannův* „Slovník“, dílo to, na kteréž jenom akademie se odvažují, provedené třicetiletou železnou pílností jednotlivce. Dílo to vycházelo pomocí Matice české — tak znamenitě byl se národní tento ústav zmohl v krátké době — a v pěti letech (1835—40) byl tisk jeho dokončen. Tisklo se v 1500 exemplářích a nalezlo ihned 900 předplatitelů — úkaz to od nikoho netušený, který nejlépe

*) Většinu svých spisů vydával Presl vlastním nákladem.

svědčí o tom, v jak širokých kruzích již jevila se národní probuzenost.*)

Brzy na to (1836) začaly vycházet *Šafaříkovy***) „Slovanské starožitnosti", také pomocí Matice, které byly prvním vědeckým spisem českým, jemuž dostalo se překladu do jednoho z předních jazyků kulturních, totiž do německého. Těmito dvěma díly literatura česká, obrátivši na se pozornost celého vzdělaného světa, zaujala místo v řadě literatur evropských.

Jiné dílo českého učence, ač německy psané, které obracelo pozornost ciziny na naši vlast, byl *Palackého* dějepis Čech, který též roku 1836 začal vycházeti. Výtečným dílem tímto minulost našeho národu nejenom očištěna jest od četných nešvar, kterýmiž za mnoho století nepřízeň a nevědomost tvářnost její zohyzdily, nýbrž i mnohé části použitím nově vyhledaných pramenů, ku kterémuž konci Palacký mnohé a daleké cesty konal, ve světlo docela nové postaveny a mnoho doposud temného a pochybného objasněno. Jediné

---

*) Přízeň a láska k mateřské řeči nebyla zcela utuchla ani ve vrstvách národu, jichž nebyl až posud se dotknul osvěžující proud novější probuzenosti vlastenecké. Na jaké výši národní vzdělanosti stáli mnozí z těchto tajných milovníků češtiny, o tom podal vzácný příklad Pražský advokát dr. Langer, který v době, když Jungmann chystal se přikročiti k vydávání slovníka svého, podal mu obšírný pamětní spis německý, v němž dával mu dobromyslnou radu, aby navrátil se k starému psaní *cz* a *rz* na místě *č* a *ř*, neboť prý jediné tím bude moci jazyk český poznovu zvelebiti.

**) Šafařík, jak známo, byl před tím profesorem a ředitelem gymnasia srbské pravoslavné obce v Novém Sadě v Uhřích, kdež za poslední doby dílem protislovanskou zuřivostí Maďarů, dílem i jinými nepříjemnými okolnostmi další pobyt přímo nesnesitelným se mu stal, což přimělo jej k tomu, aby „z duševní a mravní pustoty tamního života" jinam toužil. O jeho se přestěhování do Prahy píše biograf jeho v „Slovníku naučném" takto: „Tu (když zklamala jej i poslední naděje, dostati se do Vratislavi za profesora slovanských jazykův) odhodlal se Šafařík mužnou myslí, aby učinil, o čemž chvilemi litoval, že neučinil již roku 1819, by sám o své újmě ‚novou vlast vyhledal u nejbližších soukmenovcův a v té zemi, k nížto duch jeho v tiché literární činnosti od jakživa se obracel', t. j. by se přestěhoval do Prahy. Znaje, že mu jeho náboženské vyznání v Rakousku všude vadí, prosil přítele Palackého (10. říj. 1832), by mu tento pomocí přátel a jiných vlastenských pánů českých nějaký jakkoli skrovný soukromý útulek opatřil. Píšeť výslovně: ‚aniž se které práce třebas nejmozolnější lekám a štítím, když jen pro

zarytost vášnivých přemrštěnců mezi Němci nemohla se spřízniti se spisem, jímž důkladně vyvrácen předsudek jejich zakořenělý proti Slovanům a jmenovitě Čechům, jakoby těmto všecka vzdělanost byla přišla z milosti německé, ukazováním na dávnou původní vzdělanost národu Českého. Dílo Palackého nemálo přispělo k tomu, že nestranní cizinci, lépe o národu a vlasti naší poučeni, příznivějším okem začali pohlížeti na Čechy tak dlouho před veřejností pomlouvané i ostouzené, na jejich snahy i jejich budoucnost.

Němci sami čím dále tím více cítili toho potřebu, aby zevrubněji seznamovali se s nejbližšími sousedy svými, až posud málo všímanými, nyní pak z nenadání tak okázale na jeviště světové vystupujícími. K vyhovění té potřebě založil Rudolf Glaser roku 1837 v Praze časopis „Ost und West“, z jehož názvu již tendence jeho vysvitala, a který přede vším jiným pilně si všímal literatury české. Také v Němcích psáno o Češích a jejich snahách, jak ve zvláštních brožurkách, tak i v časopisech (jmenovitě v „Augsburger Allgemeine Zeitung“), ale ve smyslu jim rozhodně nepříznivém, při čemž nescházelo lží a nadávek, zuřivým Slovanožroutům odjakživa oblíbených. Sotva že „Augsb. Allg. Ztg.“ jednou za dlouhý čas dopřála místa nějaké krotké obraně s naší strany. *)

---

národ náš budu pracovati moci!“ Totéž psal Šafařík tou dobou ještě jadrněji a rovně srdečně J. Jungmannovi. A v skutku již 6. listopadu 1832 mohl Palacký příteli oznámiti, že podpisem několika pánů bezejmenných pojištěn mu na pět let důchod prozatím 350 zl. ročně, s tou jedinou výminkou, by už napotom psal jenom po česku. Ovšem nedověděl se Šafařík nikdy, že tito pánové byli jeho vlastní nejbližší přátelé: Jungmann, Palacký, Presl a j., kteří měsíčními příspěvky pod pokladnictvím Palackého velikého přítele svého drahé — či ať lépe díme první a původní jeho vlasti zachovali! Tak národ náš vždy od kořene sám sobě pomáhal. Dne 16. února 1833 mohl Palacký oznámiti, že počet účastníků devět a výnos podpisky ročně 480 zl. obnáší. V témže listu píše šlechetný Jungmann tato krásná, srdcejemná slova: „Již tedy s Bohem vykořeňte strom ten ušlechtilého života svého z půdy nevděčné a přesaďte jej k nám; ne sice ráj, ale také dobrý kraj, kdež dábůh silnější kořeny pustíte a hojně se rozvětvíte. S Vámi, naději se, nová hvězda literatury naší zasvitne, jejíž světlo utěšené dej mi Bůh spatřiti, pak jako Simeon dím: své poslední blažší bude.“ Dne 11. dubna 1833 vyjel Šafařík z Nového Sadu s chotí, dvěma dítkama a šlechetnou tchyní, a dojel k nám do Prahy.

*) Články takové psávali jmenovitě Vocel a hrabě Eugen Černín.

Nejvíce všímali sobě zkvétající literatury české ostatní slovanští národové, u kterých též počala se ujímati idea vzájemnosti vyšlá od Čechů. V první řadě tu třeba jmenovati mladé Rusy, kandidáty slovanské historie a filologie, posílané od vlády do Prahy, kde působením dříve Dobrovského a později Šafaříka bylo se utvořilo jakési ohnisko slovanských studií. Z Rusů, kteří v letech třicátých a čtyřicátých Prahu navštívili a z části po delší čas tam pomeškali, skvějí se nad jiné slovutná jmena *Pagodin*, *Bodjanský*, *Srezněvský* a *Grigorovič*, na jichž obcování se známými vlastenci policie pilný pozor měla, činíc sobě zbytečné starosti, neboť styky tyto byly velmi nevinné. Z ostatních Slovanů, navštěvujících Prahu s účelem seznání příbuzného národu a vejíti s ním v bližší svazky, nejčetnější byli Jihoslované. Z těch na místě prvním sluší jmenovati Ludevita *Gaje*, který několikráte do Prahy zavítav zjevem svým opravdově aristokratickým, uhlazeným a důstojným chováním, neobyčejným vzdělaností a bystrým duchem na každého, komu s ním stýkati se bylo, činil dojem nad míru vážný. Pozdější hosté jihoslovanští byli *Stanko Vraz* a mladý *Neradović*. Z Poláků, slovanskou vzájemnost nehrubě pěstujících, zasluhuje zmínku téměř jediný *Kucharski*, který několikráte navštívil Čechy, aby poznal zem i národ. Při té příležitosti nesmí však zapomenuto býti na Adama *Rosciszewského*, který, jakkoliv nikdy na své oči nespatřil Čechy, pěstoval literární vzájemnost s nimi v míře nejrozsáhlejší. Zahořev neobyčejnou láskou k jazyku a písemnictví českému horlivě interesoval se o jejich vývoj. Byv jeden z prvních zakladatelů Matice české věnoval zvláštní pozornost Museu českému, jemuž zasílal polské knihy v takové hojnosti, že dobrá polovice polských knih v musejní bibliotéce jest dar Rosciszewského. Taktéž kupoval skoro všecky knihy české, jež ukládal v bibliotéce ústavu Ossolińských. Muž ten, obracovav zřetel k literatuře a poměrům též jiných Slovanů, byl v tom ohledu mezi Poláky řídkým úkazem. Zajímavá jest jeho korespondence s Hankou, obsahující skoro 300 listův z let 1829—44, z níž viděti, s jakou horlivostí lnul k národu Če-

skému, neboť jej zajímaly i nejmenší podrobnosti tehdejšího duchovního života Českého. V jiném ohledu zajímavý Polák byl doktor lékařství *Gutt*, švagr pověstného polského proroka Towianského, který navštíviv Prahu roku 1836 o korunování císaře Ferdinanda pokoušel se o získání proselytů blouznivému učení o slovanském mesiáši, narozeném již z matky Češky, mezi mládeží českou, při čemž ovšem nepochodil. Nicméně s potěšením znamenal probuzování se národního ducha v lidu českém, i schvaloval upřímně snahy vlastenců, což i skutkem dokázal, osvědčiv sympatie své s nimi peněžitým darem věnovaným na jisté literární podniknutí, jemuž tím platně posloužil. V bližší vzájemnost s literaturou českou vcházeli Srbové lužičtí, berouce si z ní příklad i posilu pro vlastní snahy své. Mezi Lužičany studujícími v Praze, hlavně ve vendickém semináři, vyniká Jan Petr *Jordan*, jenž vydával později v Lipsku „Slavische Jahrbücher“ a ve Vídni politický list „Die Zukunft“. Častěji zavítávali do Prahy bratří Slováci, nejvíce protestantští bohoslovci na cestě své do Němec, aby tam, obyčejně v Hale, studovali theologii, anebo na zpáteční cestě odtud. Tak seznámili se čeští vlastenci osobně zejmena s oběma *Štúry*, *Hurbanem*, *Hodžou* a *Červenákem*. Roku pak 1838 pobyl v Praze co host nad jiné milý doktor lékařství *Jan Šafařík*, synovec slavného strýce, zemřelý roku 1876 v Bělehradě co člen senátu srbského.

Toto praktické provozování vzájemnosti slovanské mělo blahodárný účinek na vývoj a postup snah vlasteneckých, neboť povznášely ducha vřelé sympatie soukmenovců a k vytrvalosti jej tužila myšlénka na osmdesát milionů Slovanů, kteří byly mocnou oporou národnímu ruchu slovanskému na západě. Nebylo probudilejšího Čecha, který by nebyl se zalíbením pěstoval myšlénku slovanskou; nebylo spisovatele českého, který by nebyl více neb méně znal literaturu všech ostatních národů slovanských; slavistika tvořila nezbytnou část vyšší vzdělanosti každého národovce. V těch dobách povstal nejeden přátelský svazek příbuzných duší různoslovanských, který měl trvalé následky nejenom pro celý život přátel,

nýbrž i pro vydatné ředrování zájmů jak společných tak i specificky českých. Také delší pobyt a působení jednotlivých Čechů mezi jinými Slovany (na př. Koubka a Zapa v Haliči, později Havlíčka v Rusku) přispívaly k rozšiřování u nás bližších známostí o nich.

Braly-li snahy české posilu od bratří jinoslovanských, tož neméně i ony samy působily dobrým příkladem na jiné kmenovce, jakož jmenovitě dle vzoru Matice české zakládány jsou i jinde podobné ústavy (Matice ilirská a Matice lužicko-srbská). Tak v krátké době strom vzájemnosti slovanské bedlivě pěstovaný nesl přeutěšené ovoce.

V.

Český živel domáhá se platnosti v životě praktickém i společenském. Přednášky živnostníkům. Budeč. Opatrovna Hrádecká. Průmyslová jednota. České bály a besedy. Pražská policie. České spolky dělnické. Hrabě Josef Matiáš Thun.

Dlouho nemohla národní agitace česká obmezena zůstati na literaturu, musilať nevyhnutelně vystoupiti na jeviště veřejné, měla-li se dodělati výsledků makavých, zasahujících do samého života lidu. Přede vším ukazovala se potřeba, pěstovati hmotné zájmy obecenstva. Vhodnou přípravou k tomu bylo nastalé pilné vzdělávání přírodních věd v jazyku mateřském, které přenášeno nyní na praktickou půdu těžením z výsledků vědeckým zpytováním nabytých ve prospěch průmyslu.

Až dosavad mohl český živnostník nabyti technického vzdělání výhradně prostředkem němčiny; kdo nebyl mocen jazyka německého, odsouzen byl do smrti k podělkování a nádenničení při práci mechanické, na stupeň průmyslníka v pravém slova smyslu povznésti se nemoha. Tak nesmělo zůstati, neměl-li Čech na věky odsouzen zůstati k služebnosti a bídě ve své vlasti a Němec dělati pána a poručníka jeho. Nebylo dosti na duševním vymanění se z vlivu německého, působícího vychováním i celým veřejným životem dusivě na

národ náš; vymanění toto mělo se státi také v ohledu materiálním, čili jiným slovem: jednalo se *o emancipaci blahobytu z podmínky němectví*. Jenom národ požívající blahobytu pěstuje s prospěchem vyšší zájmy duševní, umí ceniti svobodu a chová v prsou onu vysokou uvědomělost, která jest matkou velikých činů národních. Tak *bývalo* druhdy v Čechách; aby pak časy tyto se vrátily, k tomu nesly se snahy všech upřímných vlastenců. Vedle šíření osvěty byla k tomu cíli jenom jediná cesta — cesta vedoucí k blahobytu.

Věk náš jest věk průmyslu, kde druh s druhem závodí v dobývání hmotných statků důmyslnějšími prostředky, jež béře z neustále nově odkrývaných účinků přírodních sil. *Přírodní vědy popularisovati, českého živnostníka průmyslně vzdělati*, stalo se tedy heslem několika mužů, kteří pochopili jak ducha času, tak i přední potřebu národu. A tu opět vidíme v čele šlechetného *Svatopluka Presla*, který svou „Technologií“ a „Časopisem technologickým“, vydávanými nákladem Průmyslové jednoty, roku 1833 do života vstouplé, v oboru tom první cestu klestil.*) V jeho šlépěje vstoupil předně Amerling, jehož „Průmyslový posel“ a nedělní přednášky o chemii v Klementině před četným posluchactvem nejvíce ze stavu řemeslníků těšily se z neobyčejného účastenství. Důvtipnější mezi mladými živnostníky českými pochopili v plné míře důležitost věci, i shromáždili brzy kolem sebe kruh soudruhů, žádostivých vyššího technického vzdělání, tak že utvořila se takořka zvláštní škola mladých řemeslníků českých, z níž vyšel nejeden vynikající průmyslník, jako Josef Branislav *Mencl*, *Paul* (jenž později stal se obětí politického pronásleđování) a více jiných. Jmenovitě Mencl podal toho skvělý důkaz, seč jest řemeslník český co samouk, neboť z obyčej-

*) Mnohem starší c. k. Vlastenskohospodářská společnost vydávala také český časopis „Poučné a zábavné listy pro polní hospodáře a řemeslníky v Čechách“, ale ten byl v ohledu meritorním i formálním nad míru chatrný, neboť byl pouhým překladem časopisu německého od téže společnosti vydávaného, a překladatel jeho byl Štěpánek již od nás zmíněný, který nerozuměl ani věci ani jazyku. Vina byla na tehdejším sekretáři společnosti, rytíři Matěji Kalinovi z Jäthensteina, jemuž scházel pravý smysl pro věc.

ného klempíře bez vyššího školního vzdělání povznesl se na znamenitého kovolijce, jehož jmeno bylo chvalně známo i za hranicemi vlasti, ano zkoušel se také ne nešťastně co spisovatel.*) Příkladu Amerlingova následoval *Kodym* svými „Zábavami nedělními", které došly všeobecné obliby a valného rozšíření. Pomalu i jiní rozmnožovali populárně naučnou a technickou literaturu, která čím dále tím širší půdy v národě nacházela.

Zde musí býti zpomenuto podniku, začatého s vysokými zámysly, ale s malou rozvahou, a svědčícího o sanguinickém přeceňování vlastních sil. Míním zde pověstnou „Budeč", která měla býti rozsáhlým ústavem vyučovacím a zároveň vzdělavacím pro učitelstvo, jakýmsi druhem pansofea, a na jehož nákladnou stavbu v Žitnobranské ulici odvážil se Amerling okolo roku 1840 bez dostatečných prostředků. Jakkoli muž ten s nejvyšším napnutím svých mravních i duševních sil a všelikým jen možným způsobem myšlénku tu provésti usiloval, nemohlo podniknutí to pro ohromnost svého rozměru při dosavadních silách národu našeho dojíti úspěchu. Z nesnází jemu z toho vzniklých Amerling jen stěží vybředl, a nedostavěná budova obrácena jest v dům činžovní.

Naproti tomu výborně se dařilo jinému podniku paedagogickému, méně vysoko toužícímu a jenom ve skrovných mezech působícímu, ale nekonečně praktičtějšímu, vzorné opatrovně malých dítek na Hrádku. Ústav ten pod správou výtečného učitele Jana Svobody, který na něm celé desetiletí (1832—1842) blahoplodně působil, daleko široko byl rozhlášen, ano nacházelo se v něm, což tehdáž bezpříkladné bylo, i rozličné nářadí tělocvičné. Spis Svobodův „Školka" (1839) o zařízení podobných ústavů, přeložen jest do polštiny a dánštiny, a profesor Müller vyjádřil se o něm v „Bohemii", že stojí na výši nejznamenitějších paedagogických

*) Jiný příklad samouka řemeslníka, který však náleží starší době a jinému kruhu, byl Strakonický truhlář *Plánek*, přítel Čelakovského, o kterémžto zajímavém muži podal jsem širších zpráv ve svých „Zpomínkách a úvahách starého vlastence".

spisů německých. Ubohý Svoboda nasadil zdraví své v horlivé službě svého povolání, a jmenování své za hlavního učitele u sv. Mikuláše na Malé straně přežil jen o dvě léta.

Již svrchu zmínili jsme se o *Průmyslové jednotě* jakožto spolku nově povstalém, který v činnost svou zahrnoval i technické vzdělávání českých živnostníků prostředkem přiměřených spisů populárních. Jednota sice hned při založení svém osvědčila se co spolek *český*, přijavši za pečeť českého lva s nápisem *českým*, ale literární působení její bylo od samého začátku, což ani jinak býti nemohlo, obojazyčné (jazyk jednací byl výhradně německý, poněvadž mnoho členů česky neumělo), a v krátce působením rozhodných Němcův a nepřízniveů živlu českého v lůně i v ředitelstvu jejím, hraběte Fridricha Dejma, barona Kristiana Kotze, Riedla, Kreutzberga, Anthona a jiných, zavládl v jednotě směr čistě německý, jak samo sebou se rozumí, ve prospěch velikého průmyslu a na újmu malým řemeslům, což mělo za následek nedostatek účastenství právě těch tříd, pro které jednota založena byla. Neměl-li spolek tím spůsobem v činnosti své ochromen býti, musily se stanovy přiměřeně změniti a zejmena snížiti roční příspěvek členů, aby také živnostníkům méně zámožným usnadněno bylo přistupování k jednotě. Stalo se to roku 1842, a výsledek byl překvapující. Počet členů vzrůstal každým rokem, a jmenovitě přistupovali vedle četných živnostníků českých i horlivější vlastenci, tak že česká strana v jednotě značně jsouc sesílena s prospěchem podniknouti mohla boj proti dosavadní převaze živlu německého. Tu staly se hlavně měsíční a týdenní schůze členů jakýmsi cvičištěm parlamentárním, v kteréžto škole mnozí později výmluvností proslulí řečníci veřejně první ostruhy sobě zasloužili. Zde ponejprv snahy národovců českých v praktickém životě u veřejnost vystupovaly, jevíce se hlavně v ujímání se zájmů malých živnostníků naproti velikému průmyslu. Všemožně usilováno o to, aby českému řemeslníku poskytnuta byla příležitost k technickému se vzdělání. V popředí byla tu agitace pro založení *průmyslové školy české*, na kterou po

celé vlasti i v cizině sbírány a obětovně poskytovány příspěvky. Tu péči osvícených vlastenců o zlepšení jich stavu vděčně uznávala třída dělnická, a poznávajíc, že vlastenectví má ovšem i stránku praktickou, čím dále tím více lnula k věci národní, a tím spůsobem šířila se národní uvědomělost i v kruzích až dosud v ohledu tom valně pozadu zůstavších.

Stejnou měrou, jakou se jazyk český domáhal práva svého v životě praktickém, hledal sobě přístupu také do vyšší společnosti. V tom ohledu pověstnými se staly tak zvané *české bály*, k nimž zavdala první podnět soukromá taneční zábava, uspořádaná v Kajetánském domě tamější ochotnickou divadelní společností. Sešla se společnost vybraná, vedle veškerého mladého světa vlastenského přítomni byli též někteří přednější starší spisovatelé, a ples úplně se vydařil. To dodalo některým mladším vlastencům chuti a odvahy k uspořádání podobné zábavy veřejné, kterouž by česká konversace uvedena byla co rovnoprávná s německou také do salonu, a první tak zvaný český bál dával se za příštího masopustu v sále konviktském. Pokus ten, jenž se strany protivné potkal se s mnohým úsměškem, měl skvělý výsledek, a již druhý český bál dával se v místnostech Žofínských.

Tyto bály, jichž hlavní pořadatelé byli Tyl, Rieger, který tehdáž co mladý právník ponejprv do veřejnosti vystupoval, Pichl, Pravoslav Trojan a jiní, solidností a elegancí svou brzo se octly v popředí nejskvělejších plesů Pražských, vstupní lístek do nich byl předmětem ctižádosti všech dám, které se počítaly k modnímu světu, a veliké bylo pohoršení, které dal profesor Koubek, když lístek svůj přepustil vůbec známému vlásenkáři Kapičkovi, který pak s hanbou vyveden ze sálu. Na těchto českých bálech representována byla i aristokracie i vyšší bureaukracie, a český živel byl tím alespoň formálně zbaven svého dosavadního helotství. Skvělý úspěch českých bálů vedl k pořádání českých tanečních besed v letě, jakož i kostumovaných merend pro užší kruhy vlastenecké, kteréžto zábavy dařily se tak výborně, že daly podnět ku podobným

slovanským plesům a besedám ve Vídni, které shromažďovaly vybranou společnost vyšších stavů, kde zastoupeno bylo vše co se hlásilo k Slovanstvu, jmenovitě ve světě učeném a diplomatickém, ba ani representace panovnické rodiny nescházela.

V příčině českých bálů velmi směšnou úlohu hrála Pražská policie za městského hejtmana Mutha zapovídáním pouze českého jich ohlašování na rozích. Podivu hodna byla indolence vlády naproti národu, který tak hlučně se hlásil k životu. Nemohouc odhodlati se v čas ku přiměřeným koncesím trpěla, že nemotorná policie nepřestala drážditi jej malicherným týráním. Tomu vzrůstající sebevědomí národní mužně se postavilo na odpor, což mělo za následek, že policejní orgány tomu nezvyklé úplně ztratily hlavu a staly se předmětem veřejného posměchu. Byl svrchovaný čas, že vláda roku 1845 odstranivši z Prahy neschopného Mutha postavila na jeho místo v čelo policejního ředitelství hraběte Morice Dejma, který měl tolik rozumu, že slušnou tolerancí zavedl mezi stranou národní a policií jakýsi snesitelný modus vivendi.

Mezi tím, co čeština připuštěna do salonu, nabývaly snahy vlastenecké, jak o tom již svrchu zmíněno, vždy širší půdy také v nejnižších vrstvách lidu. Umravňující účinek idey národní spatřoval se i při dělnictvu českém, které zanechávajíc pomalu pitek a hlučného hýření shromažďovalo se v tak zvaných *českých spolcích*, jakých jmenovitě v Praze povstal hojný počet, k zábavám ušlechtilejším. Obyčejně měl takový spolek zvláštní svou místnost v některém hostinci, kdež údové jeho se bavili zpěvem, deklamováním, předčítáním a vzdělavatelným přátelským hovorem. Kdo pronesl slovo německé, musil dát malou peněžitou pokutu, obyčejně krejcar, a peníze tak nastřádané obrátily se k nějakému šlechetnému účelu, ku př. na průmyslovou školu, na zakoupení užitečných knih pro spolek, anebo k ušlechtilé nějaké zábavě: plesu, besedě, společnému výletu a t. d. Nyní bychom se smáli takovým dětinským věcem, ale svého času měly ony plné oprávnění, a tyto „české spolky“ vychovaly nám jádro národně

uvědomělého lidu, bez něhož by roku 1848 političtí vůdcové národu byli bývali veliteli bez vojska.

Již nedalo se více tajiti, že národ Český nedá se umořiti žádnými násilnými prostředky, nýbrž že pevně odhodlán jest dobyti sobě místa mezi národy kulturními jemu náležejícího. Ta myšlénka nemálo protivila se zarytým nepříznivcům jeho, i byla v přímém odporu s dosavadním předsudkem proti všemu, co jest slovanského a jmenovitě českého. Umlčeti se věc nedala, i šlo tedy o to, aby nevyhnutelné uznání národu Českého jakožto rovnoprávného s jinými stalo se jakýmsi slušným spůsobem. V té příčině učinil se prostředníkem muž mezi českou šlechtou vysoko vynikající, který nejedním skutkem již byl osvědčil vřelé sympatie s národem Českým. Byl to hrabě Josef Matiáš Thun, německý překladatel Kralodvorského rukopisu, kterýžto překlad vyšel roku 1845 ve skvostném vydání s úvodem od Palackého a Šafaříka. Týž kavalír, v úmyslu, aby vyvrátil předsudek proti Čechům panující, vydal téhož roku brošurku „Der Slavismus in Böhmen“, v níž ujímal se národu Českého z ohledů čistě humanitních. Možná, že to pan hrabě myslil dobře, ale nastrojil to velmi nejapně. Z celého spisku toho vane jakási aristokratická protekce nižšího plemene, na vlas podobná oné, s jakou se člověk z pouhé útrpnosti ujímá trýzněných zvířat. Ano hrabě neostýchal se vysloviti, že Čecha neuznává za tak „bildungsfähig“ jako Němce, a prosil takořka za milosrdenství pro nás.

Taková urážka nemohla býti mlčky snešena, i vyšla proti Thunově brošurce jiná v Lipsku „Worte eines Čechen“, která v rozhorlení zamítala všeliké milosrdenství pro nás a žádala pouze spravedlnost, spolu pak postavení Čechů v Rakouské říši a jich politické smýšlení vyslovovala právě tak, jak se v roce 1848 a dále osvědčilo. Brošurka tato, psána s jakýmsi vzletem a s pevnou rozhodností, učinila dosti značnou sensaci, a jakkoli původce její dobře znám byl politickému úřadu a snadno mohl k zodpovídání býti potahován, že dal něco

bez rakouské censury v cizině tisknouti, neměl z toho ani nejmenšího opletání.

Od té doby již nikdo nepovolaný se neopovážil žádat za milost pro nás. Hrabě Josef Matiáš Thun pak dokázal roku 1848, jakého byl ducha, když jsa členem Národního výboru ulekl se nastávajících bouří, vzdal se podaného mu předsednictví Slovanského sjezdu a odjel navždy z vlasti, kde nelze mu bylo povznésti se za politického vůdce, po kterémž postavení ctižádost jeho toužila, jakého však nedostává se obojetníkům. Jmenován později dědičným členem panské sněmovny říšské rady a stav se tajným radou, hlasoval napotom co nejoddaněji s centralisty.

VI.

Další rozvoj literatury. Vzrůstající odbyt knih. Vesna. Časopisectví. Novelistika. Tyl, Jindřich Marek, Chocholoušek. Havlíček. Božena Němcová. Židovští vlastenci. Rozkol Slováků. Pravopis skladný. Rozšířenost národního vědomí.

Zatím činila literatura pokroky vždy utěšenější, chuť ke čtení šířila se v národu spůsobem překvapujícím a odbyt českých knih každým rokem vzrůstal výše. Tak jmenovitě spisů vydávaných *Dědictvím Svatojanským* (založeným od Hanikýře) tisklo se až po 10.000 exemplářích, což ovšem přičísti dlužno hlavně horlivé agitací duchovenstva; avšak i jiné populární spisy měly odbyt před tím nebývalý. Za příklad služiž můj „Prostonárodní dějepis České země", jehož rozebralo se 3000 výtisků.

Velikou převahou zaplavován byl trh literární beletristikou, jíž přirůstalo vždy nových pracovníků. Ti vedle Tylových „Květů" zkoušeli křídla svá v almanachu „Vesně", jehož vyšly u Pospíšila tři ročníky redakcí *Tupého* (Jablonského).

Mimo „Květy", jedním časem (r. 1836) od Tyla zanedbávané ba na čas opuštěné, v kteréž době (1837—40) redigoval je bedlivě a obezřele *Jaroslav Pospíšil*, vyskytovaly se

ještě jiné periodické spisy, z nichž uvádíme zejmena „Dennici“ a „Vlastimila“, pěstující ušlechtilou zábavu s prospěšným poučením spojenou. až po smrti Štěpánkově obdržely „Květy“ podruhé soka ve „Včele“ za Klučáka a Štorcha omladlé. Ale r. 1841 Tyl uvázal se nanovo v redakci „Květů“, kterou pak vedl až do konce roku 1845 při mnohém jiném zaneprázdnění svém. V letech 1846 a 1847 byly „Květy“ pod mou redakcí, vycházejíce v posledních letech třikrát za týden. Roku 1846 počal nákladem Haasovců vycházeti nový ilustrovaný měsíčník „Poutník“ se směrem země- a národopisným pod redakcí *Zapovou.* Zvýšená čilost, jevící se v časopisectvu českém. vztahovala se i na „Musejník“, jehož redaktory stali se po Palackém roku 1838 *Šafařík* a roku 1843 *Vocel.* Již roku 1842 musil časopis ten pro přibývající hojnost látky rozšířiti objem svůj, roku 1846 vycházel šestkrát za rok, roku pak 1847 proměnil se dokonce v měsíčník. Církevní zájmy nabyly vedle „Časopisu pro katolické duchovenstvo“ nového orgánu v „Blahověstu“, jejž rokem 1847 počal vydávati kněz *Václav Štulc.*

Kdežto účelem naším není, vypočítávati zevrubně všecky pozoruhodnější literární zjevy, nýbrž úplně nám postačí poukázati na takové z nich, které buď významem neb důležitostí nad jiné vynikají, můžeme zvláště při literatuře vědecké, určené jenom pro užší kruh obecenstva, přestati směle na uvedení Palackého „Archivu českého“, Šafaříkova „Slovanského národopisu“ a Preslových dalších prací přírodovědeckých. Nezůstávali pak tito přední korifeové vědy české osamělými pracovníky ve svých oborech, kolem nich kupily se statné, obzvláště mladší síly: Smetana, Tomek, Erben, Václav Staněk, Amerling, Kodym a jiní. Zásluhy těchto pěstovatelů vědy ceniti se musí tím výše, čím nepříznivější byla doba pro jejich snahy, které se nemohly nadíti žádné odměny hmotné, ba jichž i objektivní úspěch zůstával vždy velmi problematický.

V novelistice panoval po nějaký čas *Tyl* bez soka, sepsav vedle svých redaktorských prací a divadelního zaměst-

nání množství větších i menších povídek jak do rozličných časopisů, tak též o sobě vydaných. Teprv roku 1844 vystoupil u veřejnost nový romanopisec český, nadaný a plodný *Chocholoušek*, jehož první povídka „Templáři v Čechách" spůsobila vším právem sensaci. Po Templářích následovaly pak rychle po sobě povídky jiné, jimiž takořka úprkem dobyl si přízně obecenstva. Též *Jindřich Marek* obnovil zdárně činnošt svou na poli románu, které vůbec nalézalo čím dále tím více pilných vzdělavatelů.

Zatím Tyl, sveden dosavadním úspěchem svým co buditel ducha vlasteneckého, upadal v manýru, která jej posléze výhradně opanovala. Opustiv ve svých románech a povídkách půdu historickou, druhdy tak zdárně pěstovanou, liboval sobě klásti děj sice do našich dob a do naší vlasti, ale často do poměrů se skutečností naprosto se nesrovnávajících, tak že podával obrazy ze života pouze ideálního. Tuto vadu pak zakrýval Tyl tendencí vlasteneckou s okázalostí na jevo dávanou, čímž trefoval do noty panujícímu tehdáž sentimentálnímu vlastenčení v takové míře, že tyto nepřirozené výrostky jednostranného směru ceněny výše nad jeho skutečně pěkné a zdařilé povídky historické, k čemuž nemálo přičiňoval se skvělý, lehký a uhlazený jeho sloh. V naznačené manýře držen byl i dvousvazkový román jeho „Poslední Čech", za nějž obdržel Tyl od Matice české cenu.

Nescházelo jednotlivých kritických hlasů, které vším právem vyčítaly Tylovi koketování s vlastenectvím,*) ale teprv mladému, nedávno na pole veřejnosti vystoupivšímu nováčku ve spisovatelství zůstaveno bylo títi do živého a odsouditi naprosto nezdravý směr plačtivého vlastenčení. Mladík ten byl *Karel Havlíček*, navrátivší se před nedávnem z Ruska, kde byl po několik let co vychovatel meškal, a s bujarostí někdy až nezbednou jal se vystupovati na poli literárním. V něm, jenž v cizině se byl naučil pohlížeti na svět okem střízlivým, praktickým, pohnula se žluč, i napsal do „České

*) Toto bylo někdy až příliš křiklavé, jako na příklad název jeho sbírky povídek „Kusy mého srdce".

Včely" (1845) svou pověstnou, bezohlednou, ale zdravou recensi o „Posledním Čechu", v níž mezi jiným pravil: „Nám začíná již býti nanic z těch neustálých řečí o vlastenectví, o vlastencích a vlastenkách, kterými nás veršem i prosou naši spisovatelé, a nejvíce Tyl, již drahně let nemilosrdně pronásledují. Byl by již čas, aby nám to naše vlastenčení ráčilo konečně z úst vjeti do rukou a do těla, abychom totiž více z lásky pro svůj národ jednali, než o té lásce mluvili; neboť pro samé povzbuzování k vlastenectví zapomínáme na vzdělávání národu. Kdybychom čas a práci, které nakládáme na přemlouvání lidu našeho, aby místo lepších cizích spisů čítal z vlastenectví naše špatnější — kdybychom, pravím, ten čas a tu práci vynaložili raději na to, aby byly naše spisy lepší než cizí, moudřeji a prospěšněji bychom jednali. Já ale, co se mého osobního mínění týče, jsem přesvědčen, že jest snadněji a veseleji za vlast umříti, než to množství jednotvárných spisů o vlastenectví přečísti." Mdlou odpovědí na ostrou kritiku Tyl ještě více si uškodil, i byl od Havlíčka odbyt ještě nešetrněji než dříve. „Poslední Čech" byl také poslední Tylův plod toho druhu, a jakkoli veliké bylo s počátku pohoršení v jistých kruzích z takovéto „drzosti zcela mladého člověka", jenž dovoluje si zlehčovati „tak zasloužilého staršího spisovatele", vzala nicméně moda sentimentálního vlastenectví brzy za své, jakmile toto přestalo býti representováno v literatuře.

Havlíček objevil se tehdáž v literatuře české co pravá štika v rybníce, zamíchav blahočinně stojatou vodou i jejími obyvateli. Vtipu jeho nic nebylo svatého, žádná slabá stránka národního života nezůstala od něho nepovšimnuta, žádný jeho dobrý nápad nevytištěn. Ale jakkoli při tom nejednou zajížděl přes meze opatrnosti a zvyklou slušností kázané, proto přece všecky ty jeho skoky měly ráz více nezbedné rozpustilosti, nežli nějakého zlého úmyslu.

Tyl pak po své literární porážce jal se obraceti činnost svou hlavně k divadlu, obohacoval český repertoir kusy původními, přeloženými i volně vzdělanými, hrál v Praze i po-

hostinsku na venkově, ale dlouho nevydržel bez tendenčního literárního působení. Roku 1846, po odstoupení svém od redakce „Květů“, od něho v poslední době úplně zanedbaných, založil nový svazečkový spis „Posel z Prahy“ obsahu užitečného a zábavného, v němž nastoupil pravou, praktickou cestu vzdělávání lidu, podav tím důkaz, že uplně vyléčen byl ze zcestného pobloudění, sháněti se laciným efekty po oblíbenosti u cituplných duší vlasteneckých. Byl to spis, který se vskutku může považovati za vzor prostonárodního spisování, i získal sobě v krátce veliké obliby, v plné míře zasloužené.

V tom čase vystoupila na českém obzoru literárním nová hvězda, která brzy měla se skvíti jasnou září; byla to *Božena Němcová*, tvůrkyně nevyrovnané „Babičky“. S počátku byly to jen drobné básně, jež ukládala do „Květů“ a do „Včely“, ale roku 1845 vystoupila již samostatně s „Národními báchorkami a pověstmi“, pak s přepěknými „Obrazy z okolí Domažlického“ ve Květech. V těchto literárních prvotinách mladé paničky znáti bylo rozhodný talent poetický, i vanula z nich tak vřelá láska k národu, že přijaty byly velmi sympaticky; nad míru pak milý osobní zjev básnířky učinil ji pravým miláčkem vlasteneckých kruhů a rodin, které vším právem kladly v ni veliké naděje. Byla to první dáma v českém cechu spisovatelském (neboť nemůžeme do něho počítati Marii Čackou, v ten čas již umlklou, pouze pro několik pěkných básniček), a tím samým již úkaz velezajímavý, avšak mnohem znamenitější pro vzácnou zpanilost, jakou dýchaly plody jejího ducha. Což divu, že nastala doba, ve které Božena Němcová byla mezi vlastenským obecenstvem v modě?

Tou dobou začala idea českého vlastenectví pronikati pomalu též do kruhů, kde tak snadno neujímá se nějaká myšlénka, není-li s ní spojena vyhlídka na hmotný prospěch, a v tom ohledu musil zjev takový považován býti za šťastné znamení budoucího úspěchu národních snah. Ty totiž nacházely od nějakého času netušených sympatií mezi mladou generací židovskou, a mnohý syn vyvoleného lidu hlásil se horlivě k národnosti české. Tehdáž psal Moric Hartmann své

čarovné „Böhmische Elegien" a pověstné písně „Schwert und Kelch". Jeden z nejčinnějších podněcovatelů tohoto ruchu mezi mládeží izraelitskou byl Václav Nebeský, toho času ve Vídni žijící, kde důvěrně obcoval jmenovitě s Davidem Kuhem a Siegfriedem Kapperem. Kuh tehdáž činil mezi souvěrci svými v žurnalistice německé horlivou propagandu pro Slovany a jmenovitě Čechy, Kapper a Ludvík Frankl skládali české verše, ano roku 1847 vyšly ve Vídni pod názvem „*Tefiloth Israel*, modlitby Israelitův z hebrejštiny do češtiny přeložené", v kterémžto spise vedle rozličných sil židovských měl účastenství také náš Kalina. Podobalo se již tehdáž k tomu, jakoby se u nás mělo tvořiti jakési Čechožidovští, kterážto myšlénka teprv za nejnovější doby nalezla částečného vtělení v akademickém spolku českých Židů. Toto přihlašování se Židů k národnosti české vřele vítáno bylo ve mnohých kruzích vlasteneckých jakožto nový přírostek statných sil, a to tím vřeleji, an mezi národy Českým a Židovským panovala jakási podobnost nezaslouženého osudu — stejná utlačenost a povrženost, která byla spůsobilá utvořiti z nich přirozené spojence.

Ale s druhé strany zdvihla se nevčasná a nedůstojná oposice, odmítající příkře všeliký spolek se Židy, z čehož povstala neutěšená polemika ve veřejných listech. V čele oposice té stál Havlíček, který nešetrným úšklebkem na Kapperovy „České listy" *) zastavil tohoto po dlouhý čas na cestě zdárně nastoupené. Že ostatně nedůvěra v upřímnost židovskou nebyla zcela nedůvodná, dokázal čas: Hartmann a Kuh, zapřevše své dřívější smýšlení, stali se roku 1848 zuřivými nepřáteli českých krajanů svých, Franklova česká Musa umlkla navždy, a jenom Siegfried Kapper, povaha čistě ideální, ani trpkou zkušeností ve směru nastoupeném nezmýlen, vrátil se po letech zase na český Parnas, aby se stal jednou z předních ozdob jeho.

*) „Česká Včela" na rok 1846, č. 89, 92 a 93. Proti tomu odpověď Štorchova ve „Květech" na týž rok č. 153 a 154.

Tato doba přátelení se Židů se živlem českým, ač neměla žádných rozhodných následků, tvoří nicméně zajímavou a významnou episodu v dějinách našich národních snah.

Tuto jest místo zmíniti se o politování hodném rozkolu v národu našem, jenž ovšem byl na újmu celku drobením jeho sil, ale mnohem více na škodu rozkolníkům samým, kteří zaslepeni bludem hledali ve svém odštěpení spásu pro sebe. Každý snadno uhodne, že míním neblahé pokusy *Slováků* o utvoření sobě zvláštního spisovního jazyka a založení své vlastní slovenské literatury.

Po mnohá století zahrnoval v sobě obvod jazyka a literatury české, čili, smíme-li užiti nového slova *úřečí české*, také bratrský kmen Slováků v Uhřích, kteří ač politicky od Čechů odděleni, nicméně spojeni s nimi byli mnohými svazky duševními, zvykli jsouce míti zření své ku Praze jakožto kulturnímu svému středu. Na vysokých školách Pražských od samého jich založení nabývala četná mládež slovenská vyššího vzdělání a často i zaopatření,*) v XVI. a XVII. století čítala literatura česká mezi Slováky zdárné pěstovatele (připomínáme tu jenom Nudožerina), ano po bitvě Bělohorské, když v samých Čechách téměř umlkla, nalezla v četných vystěhovalcích pohostinského útulku na Slovensku, kde po celý čas nejhlubšího klesnutí národu celá řada spisovatelů více méně schopných udržovala vždy jakousi souvislost mezi minulou „klasickou“ a nastávající moderní dobou literatury české.

Tu najednou ku konci XVIII. století část katolických Slováků návodem hlavně *Bernolákovým*, odtrhnuvši se od spisovního jazyka českého, povýšila za slovenský jazyk spisovní podnářečí trnavské, po původci rozkolu *bernolačinou* nazvané. Hlavní podporou toho rozkolu byl *Jan Hollý*, slovutný básník, ale podniknutí toto nemohlo se nadíti všeobecného

*) Zajímavou charakteristiku Slováků tehdáž na universitě Pražské studujících podává rektor její mistr Martin Bacháček v dopise ze dne 13. dubna 1602 k Havlovi Slanskému, děkanu Mladoboleslavskému (Čas. mus. na rok 1845, str. 611 a 612). Charakteristika ta vybízí bezděčně ku porovnání jí s novověkými zkušenostmi.

rozšíření, neboť nebylo naděje, aby všickni Slováci, rozptýlení po četných stolicích a užívající v každé jiného a jiného, na mnoze od ostatních dosti značně se různícího podnářečí, přijali podnářečí trnavské za jazyk spisovní. A skutečně byl odpor proti bernolačině, obzvláště se strany protestantské, tak mocný, že celá věc pomalu začala zanikati.

Tu však vystoupil roku 1845 *Ludevít Štúr* s novým jazykem spisovním, vzatým z podnářečí prostředních stolic slovenských, o němž se domníval, že zachovalo se nejlépe ve své ryzosti slovanské, i jal se pěstovati je v novinách i jiných spisech. Z toho strhla se veliká bouře po celém Slovensku. Kdežto mnozí, obzvláště mladší Slováci, jako *Hurban*, *Hodža* a jiní, přidávali se na stranu Štúrovu, předstírajíce, že jediné tou cestou, když budou psáti v řeči lidu, dovedou sjednotiti všecky Slováky, jimž čeština jest nářečím cizím, k vydatnému odporu proti násilným snahám Maďarů o jich odnárodnění, vystoupili proti nim starší a rozvážlivější spisovatelé, Kollár, Šafařík, Palkovič, Záborský a jiní, dokazujíce, kterak to nářečí, které chtějí na spisovní jazyk pozdvihnouti, ještě méně jest ostatním Slovákům srozumitelné nežli čeština, která od dávných časů požívá na Slovensku vážnosti a úcty co jazyk posvátný, do něhož přeloženo jest svaté písmo a jímž všeobecně slovo boží se hlásá, a že odtrhnouce se od národu Českého pozbudou mocné podpory jeho proti zuřivosti maďarské a tak oslabeni a sami sobě zůstaveni nevyhnutelně budou musit podlehnout v boji nerovném.

Povstaly z toho dlouhé a prudké hádky, v kterých nanovo se osvědčila neblahá slovanská svárlivost a hašteřivost, i když zkázou hrozící nebezpečenství nutně velí sjednotiti všecky síly. Tehdy Matice česká, těžce nesouc snahy novotářů, čelících k seslabení jak Čechů tak i Slováků, sebrala a vydala roku 1846 „Hlasy o potřebě spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky“, v kterémžto díle podány jsou úsudky čelných národovců slovenských, moravských i českých, dokládajících jednohlasně potřebu společného jazyka spisov-

ního. Položeni tu hlasové starších i novějších vlastenců slovenských a českých: Benediktiho z Nedožer, Komenského, Matěje Bela, Dobrovského, Tablice, Palkoviče, Palackého, Šafaříka, Kollára i jiných, z nichž jmenovitě Palacký důtklivými slovy zatracoval neblahý rozkol, právě o novotářích: „Nezběhlí a nezkušení muži tito nastoupili cestu, která je i následovníky jejich přímo do propasti a záhuby vede.“ *) Ukazoval na příklad moudřejších Charvátů, kteří proto, že k vůli celku se odřekli domácích zvláštností v nářečí, jasnou mají před sebou budoucnost.**) Než všecko bylo marné, rozkolníci, nejsouce přístupni žádným důvodům rozumu ani zkušenosti, neustali od svého záhubného počínání.

Spor ten vysoce zajímal vlastenecké obecenstvo české, které jednosvorně odsuzovalo pobloudení Slováků, litujíc upřímně škody, jakou společná věc utrpí odpadlictvím sbratřeného kmene na tři miliony duší počítaného. Nescházelo však hlasů, které, želíce neméně takového rozštěpení sil, spatřovaly v něm větší škodu Slováků samých nežli Čechů. „Bude li z nás Čechů málo bez Slováků, nebude bez Čechů ze Slováků nic“, voláno věštím hlasem Kasandřiným. Trpkost, která se národu Českého zmocnila proti Slovákům, byla všeobecná, ale nikdo povážlivější nesouhlasil s nedůstojným urážením Slováků od Havlíčka. —

Avšak i mezi Čechy samými obnoveny měly býti boje o písmenka, které vedly se dosti ostře, ač nikoli s tou jízlivostí jako druhdy mezi jotisty a ypsilonisty. Pravopis analogický, navržený Dobrovským a po porážce Nejedlého všeobecně zavedený, nebyl odstranil všecky nedostatky orthografie české, odklidiv jenom nejkřiklavější nedůslednosti, a již roku 1830 užil Čelakovský v druhém vydání svých básní pravopisu ještě dále v opravě pokročilého, klada *j* místo do-

---

*) Prorocká slova Palackého bohužel vyplnila se. Slováci, když po zmařeném i druhém pokuse se štúrovinou učinili po roce 1848 ještě pokus třetí s nářečím zvolenským, majíce v čele *Hattalu*, *Radlinského*, *Palarika* a *Viktorina*, zakusili nového nezdaru.

**) K témuž příkladu poukazoval roku 1860 biskup Strossmayer v listu Slovákům v příčině rozkolu jejich zaslaném.

savadního *g*, které ponecháno pro zvuk, jaký má v latině a němčině a který až dosud vyjadřován byl znamínkem *ĝ*; dále *í* místo *j* a *ou* místo *au*. Ale nová tato oprava neujala se hned, a sám Čelakovský vrátil se zase ku pravopisu analogickému, který provozoval vládu svou bez dalšího odporu až do roku 1842.

Toho roku však musejní Sbor pro vědecké vzdělání řeči a literatury české zavedl do spisů matičních *pravopis* nazvaný *skladným*, jímž dosavadní *g* nahraženo písmenem *j*, samo zůstanouc známkou pro zvuk dosavad literou *ĝ* naznačovaný, a na místě dosavadního *j* zavedeno *í*, kterážto proměna orthografická ihned téměř všeobecně jest přijata.

Ale radikálnějším reformatorům, v jichžto čele stáli *Hanka* a *Franta Šumavský*, ani skladný pravopis nečinil ještě dosti, neboť usilovali ještě o další opravu, aby místo *au* psalo se dle výslovnosti v Čechách obvyklé *ou* a na místě širokého německého *w* úzké *v*, v čemž nalézali hojných následovníků. Tím Palacký, jenž pravopis skladný považoval za poslední koncesi, která v tom směru může býti učiněna, cítil se pohnuta osobně vystoupiti proti všem dalším reformám orthografickým článkem v Musejníku na rok 1846, nadepsaným: „Má-li pravopis český čím dále tím více se dokonaliti“; ale pohříchu neučinil toho s obvyklou sobě objektivností, a mdlé důvody jeho nedovedly zakryti jeho předpojatost. Článek ten vyvolal vážnou a důkladnou, zároveň však i rozhodnou odpověď Karla Štorcha ve „Květech“ (1846, č. 150), kterou spor ten ukončení svého došel nepopíratelným vítězstvím nejnovější opravy.

Nicméně nalezli se přece dva redaktorové čeští, kteří, aby se Palackému zavděčili, honem sobě pospíšili v časopisech svých troubiti k ústupu, upustiti od zavedené v nich radikální reformy pravopisné a navrátiti se k samospasitelnému *au*. Byli to *Zap* v „Poutníku“ a Havlíček ve „Včele“, kteří dali tento příklad chabé nesamostatnosti, učinivše to proti lepšímu přesvědčení svému, čehož nejlepším důkazem

zaslouženého uznání. Vůbec literatura každým dnem se rozprostraňovala, zasahujíc neustále do nových a nových oborů.

Uprostřed let čtyřicátých jal se Šafařík shromažďovati u sebe občas některé z nadanějších mladších spisovatelů, v kterýchžto schůzích volně rokováno jest o poměrech literárních, posuzována nově vyšlá díla, ukazováno na naše potřeby a nedostatky, vyslovovány tužby a přání, činěny návrhy, rozdávány úlohy, čítány práce k vydání chystané, vymýšleny nové podniky, vůbec bráno v úvahu vše, cokoli mohlo prospěti žájmům literatury. V těch schůzích četl jsem první knihu svého „Prostonárodního dějepisu České země", která se potkala s jednomyslnou pochvalou, a později udělena mně úloha, sepsati „Slovesnost" v duchu modernějším, než byla zastaralá „Slovesnost" Jungmannova.*)

Nepamatuji se již, kdy a proč sešlo s těchto, abych tak řekl, literárních besed u Šafaříka, ale brzy nastaly podobné schůzky u Riegra, bydlícího toho času na Koňském trhu. Tyto schůze bývaly vždy v neděli dopoledne, majíce ráz více kolegiální a důvěrnější nežli u Šafaříka.

Po zaniknutí také těchto schůzek, jichž trvání nebylo dlouhé, ale které bývaly dosti zajímavé, počal se užší kruh literárních přátel scházeti pravidelně v neděli dopoledne u Vocela, tehdáž redaktora Musejníka, ke společným hovorům a poradám. Tyto schůze přenešeny jsou až do roku 1848, kdež po událostech březnových vzaly na se barvu časovou, podajíce se proudu právě panujícímu.

Nelze tu mlčením pominouti osobu svého času v Praze vůbec známou, horlivého rozšiřovatele českých knih *Řehoře*, člověka postavy obrovské do výšky i šířky, poněkud trhlého, ale povahy ryzé a veskrz poctivé. Jsa původně právníkem

---

*) Tak povstal můj „Soustavní nástin Slovesnosti", kterýžto spis od Matice české po vřelém schválení samého Jungmanna byl přijat, ale nechán ležet a přikročeno k druhému i třetímu vydání „Slovesnosti" Jungmannovy. Následkem toho vzal jsem dílo své nazpět a vyhledal si jiného nakladatele. Rozhodovalať tenkráte ve sboru matičním neobmezená vůle Palackého.

věnoval se z lásky k dramatickému umění divadlu, ale duševní rozervanost svedla jej ku pokusu o samovraždu. Tělesně vyléčen nalezl i duševního klidu a žádoucí spokojenosti v působení vlasteneckém, zvoliv si za budoucí úkol života svého rozšířiti mezi lid stejný počet českých spisů, co jich někdy spálil pověstný Koniáš (dle pověsti 60.000). Ve vlastnosti své co soukromý agent měl k tomu hojnou příležitost, nose knih plné kapsy i podpaždí chodil celý den po Praze, všude známým i neznámým je vnucuje a nikterak se odbyti nedávaje. Nechával je i na dluh, a nesnadno bez pořízení odcházel. Dotíravost jeho pod rouškou jakési samorostlé přímosti byla neodolatelná. Ze známých nepropustil ho nikdo, aby mu nedal utržit, neznámým zas imponovalo hromotlucké jeho vystupování. Poctivý Řehoř zemřel někdy v pozdějších letech padesátých, a nepochybuji, že vykonal úkol svého života, jejž si byl sám zvolil.

Čím Řehoř byl v Praze, tím byl kněz *Šmidinger* na venkově. Muž ten, co do tělesnosti pravý opak Řehořův, vyzáblý a neustále pokašlávající, slouživ několik let u vojska, propuštěn byl z nedostatku zdraví, načež studoval theologii a byl roku 1834 za kněze vysvěcen. Že však neduh plicní nedovoloval mu věnovati se správě duchovní, stal se vychovatelem a kaplanem zámeckým nejprv u Antonína Veitha — slavného mecenáše českého a podnikatele Walhaly české, Slavína, pro nějž objednal více soch u Schwanthalera — pak u velkostatkáře Šafaříka v Těžovicích u Strakonic. Přilnuv záhy ještě za prvních studií svých celým srdcem k národu svému nezvolil, jako jiní vlastenečtí vzdělanci, dráhu literární ku pěstování jeho zájmů, nýbrž jal se bezprostředním způsobem osobně působiti ku probuzování ducha národního a horlivosti vlastenské. Jakmile mu to dovolovaly nezbytné povinnosti jeho úřadu, ihned vydal se na cesty, větším dílem pěšky, a jako pravý apoštol navštěvoval krajiny vzdálenější od života národního, aby tam probouzel dřímající. O vytrvalosti, ba houževnatosti, s jakou si při tom počínal, nesnadno si učiniti nějaké představení. Často bylo mu zakoušeti nej-

větších nepříjemností, avšak čím větší odpor, tím větší byla přičinlivost jeho, i nehýbal se s místa, až zvítězil.

Na takové cesty nevydával se bez hojné zásoby knih, zvláště matičních a spisův Dědictví Svatojanského, jichž míval plné kapsy, a co se do těch nevešlo, nosíval ve velikém deštníku svém. Nikdo těmto literárním ústavům nesehnal tolik členů, jako neunavný Šmidinger, jenž nevracel se z poutí svých, pokud neodbyl všecky knihy a nezískal osoby, kteréž si byl vyhlídl. Více než patnáct let obětoval takovému apoštolování, kteréž zdraví jeho tím více podkopalo. Ještě však, když nad samým hrobem se nacházel, nepřestával působiti vznešeným směrem svým, v posledním pak pořízení svém (zemřelť 1. února 1852) odkázal veškeré jmění své, 1000 zl. ve stříbře, Matici české. Proti tomu kšaftu, usilujíce o jeho zrušení, nastoupili pozůstalí jeho příbuzní právní cestu, kterážto pře, trvavši dlouhá léta, rozhodnuta jest konečně ve prospěch Matice, které tím přibylo 2000 zl. k základnímu jmění, neboť až na tu sumu byl vzrostl odkaz ustavičným přirážením ke kapitálu úroků a úroku z úroků.

Jiný kněz deficient, v horlivosti vlastenecké Šmidingrovi rovný, v působnosti neméně vydatné jeho pravý opak, zahájil stejnou dobou výtečnou činnost svou. Jest to František *Doucha*, druhý „tichý genius“ literatury české. Šmidinger co čilý agitator a Doucha co skromný, ale neunavný pracovník representují každý jinou stránku kněze vlastence, vzájemně se doplňujíce. Doucha, vysvěcen na kněžství roku 1834, již po čtyrech letech porušil si v obtížné správě duchovní navždy mluvní ústrojí své, i žije od těch dob střídavě dle ročního počasí v Praze a na venkově, posvětiv život svůj výhradně literatuře. V pozdějších letech dostal do pravé ruky tak zvanou křeč písařskou, pročež přinucen byl pracně naučit se psáti levou rukou. Doucha jest jeden z nejúčinlivějších spisovatelů českých, jemuž není cizí téměř žádný obor písemnictví. Jsa důkladně klasicky vzdělán zná se výborně v cizích jazycích (ovšem i v jiných nářečích slovanských), což osvědčil četnými překlady z latiny, italštiny, franciny, angli-

činy a t. d., vyznačujícími se obzvláště věrností a ryzým, čistým slohem českým. Hlavní část jeho působení literárního co nejsvědomitějšího překladatele Shakespeara a nejoblíbenějšího spisovatele a básníka pro útlé dítky padá sice v dobu po roce 1848, avšak již dříve vynikl pracemi, které, i kdyby nic jiného nebyl vydal, pojistily by mu navždy čestné jmeno mezi spisovateli českými. Jsou to výtečné překlady Thomsonových „Počasí“ a Kempenského „Čtvera knih o následování Krista“. Mimo to podával Doucha slovníkářům českým Jungmannovi, Šumavskému, Špatnému, též Preslovi k Technologii vzácný, mnohdy přímo neocenitelný materiál z úst lidu vzatý, a mnohá nyní zobecnělá ryzá, trefná, žádnými jinými nenahraditelná slova teprv Douchou zavedena jsou netoliko do spisovního jazyka, nýbrž do obecné mluvy české. Doucha jest pravá pilná včela literatury české, snášející bohatou zásobu nejsladšího medu, a v tom ohledu nemá sobě rovně. Jsa jedním z nejstarších dosud žijících současníků národní naší palingenese zabývá se spisováním svých pamětí, o kterých přáti jest, aby je vydal ještě za živobytí svého.

S *divadlem českým* ani po Štěpánkově smrti neschylovaly se věci k lepšímu. Každý pachtýř stavovského divadla Pražského, které mělo výhradní právo k dávání dramatických představení, považoval české hry za dojnou krávu, kterou mohl živit pouhými odpadky divadla německého a která mu při tom všem hojně nahražovala schodek jinak nevyhnutelný. Při tom nicméně obliba českého obecenstva v divadle napořád rostla, k čemuž přičiňovaly se i zvýšená produkce dramatických básníků, i vyskytující se výkonné síly na vyšším stupni uměleckého snažení stojící. Česká představení bývala přeplněna, a mnohdy jim nestačil ani dům.

Miláčkem obecenstva českého byla v ty doby slečna *Manetinská*, důstojná předchůdkyně dramatické výtečnice paní Malé-Sklenářové. Jsouc rodem pouhá Němkyně osvojila si podivu hodnou pilností dokonale jazyk český, a zvláště v oboru hrdinských milovnic dostoupila výše právě umělecké. Přirozené její nadání podporováno bylo bezpříkladnou péčí a

svědomitostí, jaké vynakládala na všecky úlohy své, byť sebe nepatrnější, začež vděčné obecenstvo, pro jehož nejmenší projevy měla obzvláště jemnou citlivost, odměňovalo ji hojnými důkazy úcty a přízně. Vedle ní vystupoval v popředí napotomní manžel její *Kolár*, vynikající co herec i básník dramatický, který kromě značného talentu přinášel na jeviště vzdělanost až potud u herců českých velmi vzácnou. K těmto dvěma družil se od roku 1844 *Chauer*, rozumný a pečlivý režisér, i také co herec na výši umělecké stojící.

Aby těchto příznivých okolností co nejlépe využitkoval, zřídil Stöger roku 1842 zvláštní české *divadlo v Růžové ulici* v domě nynější zastavárny, kde hráno i ve všední den. Představení zahájena jsou dramatickou básní Václava Svobody „Karel Skreta“, a účastenství obecenstva nezůstalo pod očekáváním. Ale přes to všecko nechtělo samostatné divadlo české valně prospívati, k čemuž přičiňovaly se různé okolnosti: vzdálenost místa od středu města, zvýšená režie, obmezený prostor pro diváky, neshody ve společnosti herecké, což vše dohromady spůsobilo brzký jeho úpadek.

Roku 1846 měl Stöger za nástupce v pachtu stavovského divadla Hofmanna, za něhož české hry opět se dostaly do předešlého podruží ve stavovské budově. Že však mezi tím obecenstvo české bylo přivyklo divadlu samostatnému, tedy čím dále tím více ujímala se myšlénka na vystavění zvláštního divadla národního, která konečně dozrála tak daleko, že svolána veřejná schůze do sálu Platejského, kde dálo se upisování na tento podnik, jehož účastnili se mnozí z nejzámožnějších měšťanů Pražských. To byl první krok v záležitosti stavby velikého divadla národního, který však prozatím zůstal bez praktických následků, ana celá ta věc ustoupila v pozadí před následujícími brzy na to bouřemi politickými.

Ruch národní čím dále tím více rozprostraňoval se na rozličné obory duševních snah, jmenovitě záhy opanoval pole národu Českému zvláště oblíbené, totiž pole hudby. I za doby nejhlubšího úpadku národního nepřestali proslavovati se po světě četní hudební umělci čeští dílem co virtuosové,

dílem co skladatelé; ale národního vědomí bylo při nich málo. I ještě proslulí v hudbě Čechové doby posledně minulé buď naprosto sobě nevšímali ducha národního (Jírovec, Vitásek), anebo jen málokdy a náhodně zavadíce o národní themata (Tomášek, Kittel, Veit) proto ještě nikterak jmenováni býti nemohou skladateli národními. Pomalu však přihlašovati se počali k národnímu ruchu i značné kapacity hudební a nadaní skladatelé, kteří odchováni v lůně samého lidu čerpali látku svou ze živého pramene národního a komponovali výhradně pro národ svůj. Byli to skladatelé oblíbených písní: *Kníže*, *Vorel*, *Josef Vašák*, *Martinovský*, nad jiné pak *František Škroup*, jehož „Kde domov můj“ a „Tys bratr náš“ nepřestaly dosavad rozléhati se po veškerých vlastech českých. Neméně proslul František Škroup co skladatel zpěvoher hlavně svým „Dráteníkem“. V letech čtyřicátých přidružil se k těmto pěstovatelům *české* hudby zakladatel a první ředitel Žofínské akademie *Alois Jelen*, proslulý skladatel písní a sborů a výtečný ředitel hudby. Těmito muži duch národní docházel výrazu i v říši tónů, zvuky nápěvů českých dobývaly si hlučné pochvaly v cizině, a uznání toto jim otvíralo i salony domácí. České národní písně zaznívaly při všech veřejných i soukromých zábavách, jimi se ozýval luh i háj, a všeobecná obliba v těchto čarovných zvucích, v této milé ozvěně z dětských let, nemálo přispívala k oživení a utužení citu národního. V těch dobách vychována celá řada statných pracovníků též na hudební roli národní, a nynější naši hudební oslavenci, jimiž se s chloubou před světem honosíme, pocházejí buď bezprostředně aneb alespoň prostředně z *této* školy.

Zvláštním středištěm národních snah českých byla stolice jazyka českého na vojenské akademii v Novém Městě za Vídní, z níž za profesorů Poláka, Buriana, Fialky, Knappla každoročně vystupovali co důstojníci mladí Čechové národně uvědomělí. Z těch na místě prvním budiž jmenován *Karel baron Villani*, který vřelé vlastenectví své platně osvědčoval v literatuře i životě.

*

Čím více však národní uvědomělost ve všech třídách obyvatelstva se šířila, zasahujíc do všech oborů vědy, veřejného i společenského života, tím jízlivějším stávalo se brojení proti živlu českému zarytých jeho nepřátel, jichž útoky musily napořád byti odráženy. Jeden z takovýchto zuřivců byl doktor práv s českým jmenem *Makoviěka*, který v Průmyslové jednotě urputně stavěl se proti zamýšlené české škole průmyslové. Druhy byl literární dobrodruh Dr. Legis-Glückselig, ktery nejraději zákeřnicky napadal vše, co bylo slovanského, jmenovitě českého. Oběma dostalo se důkladného odbytí. V „Augsburger Allg. Ztg.“ nepřestaly se opakovati čas od času nájezdy proti Čechům a obrany jich; v časopise „Die Grenzboten“ Pražský Židák Kuranda a jinde jiní souvěrci jeho schlazovali si choutku na svých českých krajanech.

Zatím se politický obzor Evropy vždy více zakaloval, nespokojení živlové všude se množili, nebezpečenství násilného vybuchu, kde právě hořlavé látky nejvíce bylo nahromaděno, každym dnem vzrůstalo. Naši národovci nepřestali bedlivý pozor míti na běhy zahraničnych událostí, neboť byli přesvědčeni, že jenom podnětem z venčí může přijíti blahodějná změna v naše národní poměry; ale na tom nepřestávali někteří radikalisté mezi nimi, i jali se vyvíjeti činnost připravující lid na hodinu osvobození. Tito politikové činu měli schůze své u Zlaté Váhy pod podloubím na Zeleném trhu, nazyvajíce je „repeal“, dle hesla tehdejší národní oposice irské, domáhající se vymanění sveho od Anglie. Ty schůze navštěvovalo též několik osvícenějších a k nám spravedlivych Němců, mezi nimiž vynikali statečny a dobromyslný *Böckel*, zván obyčejně Pekelsky, bratr oblíbeného tehdáž portretisty Böckla, a *Ruppert*, ktery později stal se tajemníkem purkmistra Strobacha a úředníkem magistrátním. Z ostatních repealistů bez odporu nejráznějším byl *Emanuel Arnold*, socialista čistého rázu, ktery, byv nejprv hospodářskym úředníkem, potom sám polním hospodářem, přestěhoval se konečne do Prahy, kde si zavedl obchod se solí. Muž ten byl

jeden z prapoctivých revolucionářů, ale politický blouznivec, neunavný agitator mezi lidem a ohnivou výmluvností svou nebezpečný svůdce zvláště nezkušené mládeže. Ten jal se vydávati „Děje husitské“ se směrem rozhodně vypočteným na podněcování lidu, nemaje nejmenší spůsobilosti k spisování historickému, kterėžto počínání jeho bylo nemalým pohoršením Palackému. Kdežto vůbec mezi vlastenci bylo pravidlem opatrnosti, nedat se nižádným spůsobem svésti k jednání protizákonnímu, Arnold v slepé bezohlednosti své dal v Praze potají bez censury tisknout pamflet proti jesuitům, kterážto věc když vyšla na jevo, spůsobila mu zatknutí a majitelce knihtiskárny Anně Vetterlové, bývalé Špinkové, odsouzení k značné pokutě, na jejíž vydobývání však pro nastouplé hned na to události roku 1848 zapomenuto bylo. Vedle Arnolda vedli v repealu slovo hlavně *Vilém Gauč* a *Vincenc Vávra* (Haštalský), oba vystudovalí právníci smýšlení nejvýstřednějšího.

Z repealu vycházela agitace působící hlavně na dělnictvo (od Arnolda „lidem tendenčním“ nazývané), které nezapomínalo na to, že roku 1845, když se tiskaři kartounů rotili k vynucení sobě vyššího platu, stříleno bylo do něho od vojska na Poříčké bráně postaveného. Od těch dob náchylni byli Pražští dělníci ke všelikým výtržnostem, z nichž dosavad mně v dobré paměti jest směšná honba po Židech v sadech na hradbách, kde jim na potkání naráženy klobouky. Símě repealem rozsévané nepadlo na neúrodnou skálu.

Toho času i při veřejných příležitostech, kde se děly projevy od větších skupin lidu, dáván výraz uvědomělosti národní zaváděním provolávání „slávy“ na místě dosavadního „vivat“! „bravo!“ a t. d. Dobře-li se pamatuji, byla provolávána „Sláva!“ ponejprv r. 1844 arciknížeti Štěpánovi, když po jeho příjezdu do Prahy co zeměsprávce království Českého dál se jemu na počest průvod s pochodněmi k bytu jeho na Malé straně v domě místodržitelském.

Zatím i měšťanstvo Pražské vždy v dalších kruzích probouzelo se k národnímu vědomí, účastníc se horlivě podniků

vlastenských a podporujíc obzvláště české divadlo, jehož herci při svých beneficích — jediné to odměny jmenovitě ochotníků při českých hrách spolupůsobících — hlavně k štědrosti bohatých sládků a mlynářů své útočiště brali. Nejstatečnější byl *František Dittrich*, dřevař Podskalský a po letech purkmistr Pražský. Jeho příkladem řídilo se celé Podskalí, odkud mezi jinými vyšli oba bratří *Tylové* (žádní příbuzní spisovatelovi), pomocníci Amerlingovi při jeho dalekosáhlých plánech. Dále zasluhují zvláštní zmínku *Arbeiter*, známý nám již majitel Kajetánského domu, pilný odběratel českých knih; sládek *Mňouček*, s Riegrem, Pichlem a jinými obzvláště čilý při pořádání českých bálů; mlynář *Slavík*, přítel Jelenův, neunavný v osobní činnosti pro věc národní, který neženat jsa nemístní obětavostí svou připravil se o všecko jmění. Nad jiné však vynikal ohnivostí svou *Perner*, vrchní inžinýr železniční, který s Riegrem a Trojanem byl v Průmyslové jednotě duší agitace pro českou školu průmyslovou, Šumavskému pak na vydání slovníka jeho, když na to síly nakladatele Spurného nestačily, přispěl podporou 1000 zl. stř. Náhlé smrti muže toho r. 1845 celý národ žalostně litoval, neboť v něm pohřbeny veliké naděje, jaké vším právem kladeny v něj pro budoucnost.

Při té příležitosti nesmí zapomenuto býti na jednoho z nejúčinlivějších agitatorů ve společenských kruzích měšťanských, faráře *Krolmusa*. Muž ten byl vzácný originál, jehož panující náruživostí bylo starožitnictví. V tom byl nevyrovnaným virtuosem u vyhledávání zvláště pohanských pohřebišť, nadán jsa nejbujnější fantasií u vymýšlení výkladů k svým nálezům. Spisy jeho, ve svém druhu jediné, jsou skladem bohatého materialu, naneseného bez ladu a skladu a beze vší kritiky. Krolmus byl také původem humbugu, tropeného roku 1842 s pověstným Kalinovým „Kšaftem“, jehož v málo dnech odbylo se 10.000 výtisků. V horlivosti pro věc, pro kterou byl zaujat, nedostihl Krolmusa nikdo jiný; samorostlé jeho ráznosti nelze bylo tak snadno odolati. Ve svém spůsobu prokázal poctivý Krolmus věci národní služby neocenitelné.

Při tak valně šířící se probuzenosti měšťanstva Pražského bolestně pohřešováno jakési společenské jeho spojidlo. Takové konečně utvořeno založením *Měšťanské besedy* r. 1846, čímž v plném slova smyslu vyhověno potřebě dávno cítěné. Ve spolku tom, který se stal vzorem podobným spolkům ve městech venkovských, poskytnuta příležitost stejně smýšlejícím národovcům k osobnímu se poznání a bližšího spolu obcování; jím utvořen střed všeho veřejného vystupování ve smyslu národním. Výrazem účelu spolku bylo krásné heslo „Rovnost a svornost!“ Veliká část zásluhy o založení Měšťanské besedy Pražské náleží *faráři Arnoldovi*, staršímu bratru svrchuzmíněného arcidemokrata Emanuela Arnolda, muži vřelého srdce pro zájmy vlasti a národu, jmenovitě pak příteli a dobrodinci chudého studentstva českého. Na věčnou památku podobizna šlechetníka toho, zemřelého teprv r. 1872 u vysokém věku, zavěšena jest v čítárně besední.

Trvalo dosti dlouho, nežli dosaženo úředního povolení k založení tohoto nového spolku, a po svém vstoupení do života těšila se Měšťanská beseda obzvláštní pozornosti c. k. policie, která jmenovitě týdenní přednášky tam zavedené, dílem vážné, dílem žertovné, dříve sobě předkládati dala a ku každé svého komisaře vysílala.

Jaká byla míra tehdejší svobody veřejného slova, toho za příklad uvádím přednášku v besedě dne 30. ledna 1847 odbývanou: „Něco o povaze našeho národního snažení“,*) kterou jistý na slovo vzatý vlastenec, jeden z předních dosavad žijících právníků našich, co host z venkova přišlý vyslechnuv nemálo se divil, že takové věci dovoleno pronésti veřejně. A přece byla ta přednáška tak krotká a hyperlojální, že čtouce ji nyní divíme se spíše zdrželivosti, jakou sobě tehdejší vlastenci ukládati musili při veřejných projevech svých.

Toho času, vůči politování hodné netečnosti šlechty české naproti zájmům národním, bylo mezi těmi, kdož počítali se

*) Viz „Květy“ na r. 1847, č. 15.

k vlastencům, vešlo v obyčej honositi se smýšlením demokratickým. Kterak někteří poctiví měšťáci demokratismu rozuměli, o tom podal jeden ze členů Měšťanské besedy zvláštní příklad. Zámečnický mistr Václav Eger totiž přišel jednoho večera do místností besedních okázale bez kabátu pouze v bílé plátěné kazajce. Rozumí se, že byl šetrně z omylu svého vyveden a nepřipuštěn dříve mezi společnost, pokud neoblekl se slušně.

Roku 1847 potkala národ Český citelná ztráta *úmrtím* patriarchy české literatury *Josefa Jungmanna*, čímž dána příležitost k velikolepým demonstracím národním. Kdekoliv po vlastech českých bylo národně smýšlejícího kněze ve správě duchovní anebo několik probuzených vlastenců, tam konány jsou za zemřelého s okázalostí smuteční služby boží; ano i za hranicemi vlasti, kdekoliv se nalezala dosti skrovná kolonie krajanů českých, následováno příkladu toho, a zprávy o těchto vlasteneckých projevech naplňovaly všecky veřejné listy. Tím takořka počítali se vlastenci doma i v cizině, měříce síly své, a výsledek byl radostně překvapující, což sloužilo k nemalému utužení všech v horlivosti pro dobrou věc.

Takovýto vlastenský ruch v Čechách nemohl zůstati bez působení také na sousední věrnou družku Moravu, v ohledu národním až posud v hluboký spánek pohříženou. Mezi prvními Moravany, kteří jali se pěstovati myšlénku národní a buditi vlastenský cit u svých krajanů, byli proslulý později sběratel písní národních *Sušil* a *Julius Urban rytíř ze Švabenova*, bohužel příliš záhy vlasti odňatý; později rodilí Čechové *Kampelík* a *Šembera* s prospěchem činili národní propagandu na Moravě; k těm pomalu družili se i mladí Moravané, jako *Smídek*, *Mikšíček* a jiní. Ale jakkoli počalo se tvořiti v Brně a poněkud i v Olomouci (Boček, Macenauer, Helcelet) jakési ohnisko národní činnosti, byly účinky její na Moravě vždy jenom velmi slabé, a to za příčinou vůbec známých nepříznivých okolností, působících až doposavad a ochromujících nejsnažnější úsilí křísitelů národu.

Na Slovensku byly poměry rovněž neutěšené. Tam bylo dobré věci bojovati jednak se surovým násilím maďarským, jednak s nerozvážlivým počínáním novotářů; ale vždy nacházeli se jednotliví mužové rázné a nesklonné povahy, kteří pevně se přidržujíce jednoty s Čechy opírali se statečně oběma proudům. Z těch vedle Kollára zaujímal vynikající místo *Kašpar Fějerpataky* (po udušení revoluce maďarské vrátil se k původnímu jmenu rodiny své *Bělopotocký*), šlechtic uherský a knihař v Liptovském Svatém Mikuláši, který nejenom podnikáním nákladu na prostonárodní spisy české (hlavně kalendáře), nýbrž i vlastní literární činností a též v životě společenském velmi vydatně podporoval zmáhající se ruch národní na Slovensku. Muž ten, ač v některém ohledu velmi naivní*) a v osobním vystupování poněkud komediantský, byl při tom všem ducha opravdu šlechetného a vlastenec obětovný, čehož důkazem jest, že, ač sám byl odpůrcem odštěpeneckých snah Štúrových, jež bezohledně odsuzoval,**) nicméně dal mu kauci 4000 zl. na jeho „Narodnie Noviny" a též i jinak podporoval jeho podniky, pokud směřovaly ku probuzení ducha národního.

VIII.

Povšechný obraz národních poměrů českých před březnem 1848.

V krátkosti-li vše shrneme, spatříme národní probudilostí proniklé toliko třídy prostřední, a to jen částečně, kdežto vyšší třídy více méně úmyslně vzdalovaly se živlu českého, nižší pak vrstvy lidu nebyly ještě dospěly k uvědomění svému za příčinou neblahých poměrů hmotných.

---

*) Viz životopis jeho v 2. vydání Jungmannovy „Historie literatury české".

**) „Co se mne v Prešpurku u Štúra nanamlouvali, abych též pospolitě, sprostě slovensky psal! což já však, pokud života mého stávati bude, neučiním," praví v dopise svém do „Květů" (roč. 1847, č. 63.). A v dopise do č. 140. téhož ročníku: „Bude to za čas trvati i následovníků míti, a pak to zanikne přestane, zmizí, ledva že stopy po tom zůstane." Slova to věru prorocká.

Mezi šlechtou byla sice známost češtiny mnohem více rozšířena nežli se obyčejně myslí, neboť ji k tomu vedla praktická potřeba. Šlechtici vyrostlí na statcích svých mezi lidem českým mluvili jeho jazykem s názvukem úplně správným, byť i s hojným přiměšováním slov cizích; jiní přiučovali se mu později, aby se uměli smluviti s lidem, s nímž bylo se jim často stýkati, ale k tomu stačilo jim ledajaké švandrkování a drmolení češtiny; ani jedni ani druzí neměli tolik úcty k národnímu jazyku, aby se mu naučili gramaticky pravidelně. Takový šlechtic, který by s uvědoměním a chloubou hlásil se k národnosti české, byl velikou vzácností; že by však který byl mateřský jazyk svůj *s láskou pěstoval*, toho sotva bylo příkladu. Avšak ani v takových kruzích šlechtických, které českého původu sobě vědomy snahám národním přály, nebyl jazyk český konversačním; míra pak přízně té poznává se nejlépe dle štědrosti „národních" šlechticů, jakou osvědčovali k účelům vlasteneckým. (Viz str. 31.) Přízeň taková byla jim sotva více nežli jakákoliv jiná kavalírská libůstka, o vřelejším citu vlasteneckém, který by věc národu kladl nad jiné zájmy a zvelebení a povznešení jeho stavěl sobě za cíl života, hotov jsa k obětem, nechci říci tak velikolepým, jakých je schopna šlechta jiných národů (nejbližší příklad máme na šlechtě maďarské), ale přiměřeným alespoň vznešenosti účelu a vlastním silám, aby nemusily považovány býti za ponižující almužnu — o takovém citu nebylo tu ani stopy. Ano někdy byla přízeň ta jevena způsobem přímo urážejícím, o čemž svědčí uvedený od nás příklad hraběte Josefa Matiáše Thuna. Nescházelo arciť chvalitebných výminek, o kterých ještě později bude příležitost se zmíniti, a které byly tím čestnější, čím byly řidší.*)

Nižší třídy národu, pokud k nim počítáme hlavně veškeré rolnictvo, sklíčeny byly dosavad tuhou poddaností, jejížto bře-

---

*) Od třiceti let se v tom ohledu mnoho proměnilo ku prospěchu idey národní; doufejme, že i budoucně česká šlechta čím dále tím upřímněji k ní lnouti bude.

mena jim nedovolovala povznésti se nad hmotné starosti životní k vyšším zájmům duševním, pročež se těchto tříd národní probudilost jenom s malé částky dotýkala nejmladším pokolením jejich, pokud totiž mládež zámožnějších rodin selských oddávala se studiím a odtud nadchnuta novými ideami časovými k domovu se vracela.

Vlastní jádro vlastenců hledati bylo v stavu středním, jehož příznivější hmotné poměry, průměrná lepší vzdělanost i postavení společenské přístupnějším jej činily všelikému pokroku. Velice přispívala k šíření se smýšlení vlasteneckého ta okolnost, že idea národnosti začala se stotožňovati s ideou politické svobody, ku kteréž pomalu hlásil se již každý, kdokoli chtěl nazýván býti vzdělancem. Ale s druhé strany nelze zapříti, že toto vlastenectví středních tříd nebylo prosto jakéhosi šosáctví, a že jevilo se více jenom na povrchu společnosti, nevnikajíc daleko do hloubky a patrným jsouc více v okázalých projevech nežli v samém životě, pročež také, když pominulo první nadšení pro svobodu roku 1848 tak snadno nabytou a nastala doba tuhé reakce, mnozí z těchto předbřeznových vlastenců neobstáli v kruté zkoušce. Co se pak týče vyšších kruhů středního stavu, oborů velikého průmyslu a obchodu, ty zůstávaly vždy národu odcizeny, a proud panujícího politického liberalismu vedl je více k pohodlnému kosmopolitismu nežli k snahám národním, z nichž nekynul jim žádný viditelný prospěch. Naproti tomu tím hloub zapustilo kořeny své národní vědomí v četné a statečné třídě městského dělnictva, které v bližším styku s proudem veřejného života příležitost mělo lépe poznati směr časový, nežli venkovan více na sebe odkázaný, a jemuž z každé proměny veřejných poměrů svítala naděje lepší budoucnosti.

Ale praví apoštolové idey národnosti a politické svobody nacházeli se mezi studující mládeží, zanícenou horlivě, jako všude, pro každé šlechetnější hnutí, pro každou ideální myšlénku, pro každý pokrok v oboru duševních snah. Studenti byli nejčilejšími agitatory jednak v rodinách, ve kterých žili, jednak v kruzích zábavy milovné společnosti, o prázdninách

pak v domově svém neunavnými pořadateli výletů, divadelních představení, besed, merend a bálů, kde vše jen kypělo duchem vlasteneckým a jmenovitě krásná pleť ráda poddávala se unášejícímu vlivu svých nadšených zbožňovatelů. Když pak mladíci po odbytých studiích vstoupili do života praktického v jakémkoli povolání, neustali v novém oboru svém působiti pro věc, pro niž byli co studenti zahořeli v šlechetném zápalu mladistvých srdcí. Při tom arciť mnohý, jenž k vůli zaopatření musil vyhledávati státní službu, nucen byl neodolatelnou mocí okolností ustati v horlivosti své, avšak nesnadno zvrhl se v ztuhlého bureaukrata, jacížto rekrutovali se hlavně jen z mladíků co do národnosti netečných. Z řad tohoto vlasteneckého studentstva vycházeli oni mladí doktoři, kteří pak stavěli se v čelo národních snah ve všech oborech praktického života, a kteří později přenesli působení své na půdu politickou. Vedle tohoto střízlivého, ale mužného a důrazného vystupování působil výstřední radikalismus repealistů na nižší vrstvy společenstva rozhodně, ale ukvapile, čímž musila u mužů povážlivějších vzniknouti obava, aby vrstvy tyto přistoupením k té agitaci živlů nekalých nebyly v horlivosti své hnány přes meze obecnému pořádku vyhražené, na ujmu a škodu společné dobré věci. Obavy ty ukázaly se bohužel jen příliš oprávněnými, jakož uvidíme v průběhu událostí osudného roku 1848.

Zcela mimo národ stálo úřednictvo, tvořící pro sebe obzvláštní třídu obecenstva a žijící v obzvláštním světě, od ostatního světa nepřestupnou hradbou odděleném. Neníť žádné přepínání, řekneme-li, že veliká většina úřednictva neměla žádné vědomosti o tom, co se dálo mimo kanceláře jejich, ba ani smyslu pro něco jiného kromě svých čísel exhibitních a svého zděděného šimlu. Nikdo by nyní nevěřil, jak veliká byla nevědomost i vyššího takového bureaukrata ve věcech náležitých do oboru všední vzdělanosti, jakou předpokládáme při každém, kdo má dobrý kabát. Jemu stačilo úplně, znal-li mechanickou manipulaci kancelářskou; ostatně co nebylo k. k., toho si nevšímal. Státní úřady byly pohodlnými zaopatřova-

cími ústavy pro hlavy prostřední, které nechápaly žádných vyšších snah a neměly ani tušení o pokroku časovém. V umrtvující atmosféře toho písárního formularismu často i lépe nadaní jednotlivci zvrhli se v pedanty, úzkostlivě bdící nad zachováním obvyklé šablony. Duch takových pout netrpělivý a snahami svými výše se nesoucí upadal v podezření revolucionářství, při nejmenším pokládán za politování hodného fantasta. Ideálem předbřeznové bureaukracie byla nehybná pohodlnost, odtud ten ztrnulý její konservatismus a ta nenávist všeho, co zapáchalo novotou a mohlo ji vyrušiti z blahého klidu. Tento státní stroj Metternichův pracoval po čtyřicet let bez ustání a bez proměny; což divu, že mnohdy v něm povážlivě hrkalo a praskalo. Nemohloť býti jináče, nežli že tento system nehybnosti musil časem svým octnouti se v odporu s pokračujícím duchem času. Z tohoto pokroku časového vycházel také nový národní ruch v Čechách, který úzkostlivé bureaukracii dělal mnoho zbytečných starostí. Nebyla to žádná antipatie ze zásady, neboť úředník co takový nepřiznával se ani k jedné ani k druhé národnosti, ba veliká většina úřednictva v Čechách byli rození Čechové, kteří by byli stejně ochotně úřadovali česky, kdyby — byli uměli. Ale učiti se teprv zabraňovala jim pohodlnost jejich, k tomu nesrovnávalo se to s dosavadním obyčejem, a konečně byla to věc nová, tedy na všechen spůsob podezřelá. Pokud tedy nepřišly důrazné instrukce s hůry, chovali se úřadové k snahám vlasteneckým s patrnou nechutí, kladouce jim v cestu všemožné překážky, častokráte až směšně malicherné.

Při takových okolnostech nemůžeme se tomu diviti, že domacnost i českých úředníků byla větším dílem německá aneb alespoň utrakvistická v tom spůsobu, že vycházející z ní mladé pokolení bylo netopýrské, hotovo vždy a všude bez ostychu zapírati národnost svou. Tyto rodiny úřednické a bohatší kupecké stavěly nejčetnější kontingent k tak zvané lepší společnosti, která tím nabývala tvářnosti rozhodně německé. Že i zde nescházelo chvalitebných výminek, rozumí se samo sebou; ale ty byly velmi řídké.

Takové byly v době předbřeznové poměry národnosti české, ne jak se jevili pozorovateli pouze povrchnímu, nýbrž jak se nacházely v samém skutku, dosti nadějné sice, ale pro vnitřní nepevnost a neutvrzenost neposkytující ještě žádné bezpečné záruky budoucího vítězství národního živlu. Vše záleželo na tom, jak osvědčí se národ v nastávající době zkoušky.

Tuto krátkou přehlednou rekapitulaci věcí v podstatě již dříve pověděných bylo potřebí předeslati, nežli přistoupíme k vylíčení událostí věčně památného roku 1848, aby tím lépe bylo porozuměno vývoji a průběhu těchto jakožto nutnému výsledku poměrů právě vylíčených.

OBSAH.

POLITICKÁ

BIBLIOTÉKA ČESKÁ.

VYDÁVÁ

ČESKÝ KLUB.

Díl I.

Naše znovuzrození.

Část druhá.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1880.

Naše znovuzrození.

Přehled národního života českého

za posledního půlstoletí.

Sestavil

Jakub Malý,
mimořádný člen královské české společnosti nauk.

ČÁST DRUHÁ.

Doba převratu.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1880.

Část druhá.

Doba převratu.

Od března 1848 do března 1849.

Úvod.

To vše, o čem jsme v první části spisu svého vypravovali, nebylo nic jiného nežli příprava národu našeho k té době, která přirozeným během historického vývoje nevyhnutelně v Evropě nastati musila a všeobecně čím dále s tím větší jistotou tušena byla. S počátku arciť netanuly prvním křisitelům národnosti české na mysli tak veliké věci a netušen daleký dosah vlasteneckých snah, ale s rostoucím zdarem těchto rostly také jejich cíle, až posléze stali se národovci úplně sobě toho vědomi, že práce jejich jest politická a přípravou pro nastávající dobu převratu, která již nemohla býti daleka a každou chvíli nastati mohla. Tenkrát mělo se ukázati, zdali národ Český skutečně k tomu dozrál, aby v nastávajících velikých změnách zasahoval do dějů co živel samočinný a mohutný, v čemž kdyby se neosvědčil, musil nevyhnutelně navždy odsouzen býti k úloze nedůstojné, podřízené, služebný jsa snahám živlu německého, který jej po tolik věků byl dusil a na dráze pokroku zdržoval.

Nebyloť neoprávněné pochybování ostýchavějších rozvážlivých duchů, zdali národ ve zkoušce té obstojí, neboť netajili sobě, že za těmi okázalými veřejnými projevy národního ducha neskrývá se dosavad tak pevné a tuhé jádro obecného smýšlení, aby přirozenou silou tlaku svého dáti mohlo rozhodný směr ruchu, který v prvním vzniku svém bývá neodolatelný a vyměřuje převratu nejbližší dráhu. Do veliké masy

lidu nebyla ještě uvědomělost národní vnikla tak hluboko, aby je naskrze pronikala; ji svírala ještě jiná tíseň, ještě bezprostředněji na ni doléhala — otázka hmotného blahobytu, která při všech revolucích jest nejmocnějším podnětem obecnému lidu, jakož v pravdě bývá také obyčejně posledním cílem ruchu, byť i domněle řízeného ideami na pohled šlechetnějšími a skvělejšími. O souvislosti hmotné emancipace utištěného lidu s emancipací národní nemohl míti žádného tušení sedlák český, jehož veškeré tužby se obmezovaly úzkým kruhem otázky robotní, any vyšší zájmy přesahovaly chápavost jeho; a přece účelu toho, k němuž neslo se celé úsilí vlastenců, nelze bylo dosáhnouti bez jednosvorného, vydatného spolupůsobení všech vrstev národu. Nejvyšší vrstvy byly mu odcizeny, kdyby v rozhodné chvíli také lid ve veliké mase své měl zklamati důvěru národních vůdcův a dáti se svůdnou cestou zájmů specialních, pak byla solidarnost národní roztržena a pracné dílo posledního věku nadobro zmařeno.

Vedle proudu národního, panujícího v obyvatelstvu českém, vystupoval do popředí neméně mocný proud liberalní, zahrnující v sobě obadva živly, český a německý, a v celku snahám národním nepříznivý, ale na první místo stavící ideu svobody. K zásadám těm přiznávala se valná většina vzdělanců všech tříd v národním ohledu indiferentních, z nichž spíše mnozí od strannických snah národních obávali se nemalého nebezpečí pro svobodu. Ačkoliv tedy liberalové nebyli v theorii protivníky idee národnosti, mnozí z nich stali se jejími odpůrci v praxi, a opanování proudu svobodomyslného bylo by snahy národní zatlačilo do pozadí na dlouhý čas. Nebezpečenství to, které nesmělo býti podceňováno.

Třetí konečně strana v obecenstvu, nejméně četná sice, ale nejprudčí a nejvášnivější, byla strana zuřivých Germanomanův, odpověďných to nepřátel národnosti české a vůbec živlu slovanského. Ke straně té přiznávali se všickni zarytí Němci bez rozdílu smýšlení politického, jichžto řady byly nad to rozmnoženy hloučkem národních renegatů, malým sice, ale nad jiné urputnějším. Lidé tito, byť i přesvědčení jejich

bylo na straně svobody, nicméně hotovi byli obětovati tuto za potlačení živlu českého a utvrzení nad ním dosavadní své nadvlády.

To byly tři proudy, které po konečném pádu absolutismu hýbaly obyvatelstvem Čech, a posledně naznačený byl národním snahám nejnebezpečnější; co leželo mimo tyto strany ostře vyznačené, bylo bezvolné stádo, podávající se každému okamžitému dojmu.

Teprv následkem hlučnějšího postupu revolučního ruchu vyvinula se šosácká strana přívrženců pokoje a pořádku za každou cenu, rekrutující se ze všech národních i politických stran lidmi nestatečnými a v úmyslech svých nepevnými, namnoze poctivými, ale s části též servilními, ano podlými, kteří, zastrašeni bubákem komunismu jim úmyslně malovaným, stali se ochotným nástrojem reakce.

Po otevření volné dráhy ruchu politickému různé tyto směry stýkaly, proplítaly a křižovaly se spolu všelijak, což době té dodávalo zvláštního rázu, lišícího se valně od rázu, jejž na se bralo revoluční hnutí v jiných zemích, kde nebylo tak různých protiv jako právě v Čechách. Odtud ta zmatenost poměrův a ta rozmanitost veřejných zjevů, čehož všeho konečný výsledek nemohl býti na žádnou stranu dokonale uspokojivý.

Naší úlohou jest v první řadě věrné vylíčení toho revolučního kaleidoskopu, což však se zřetelem k obmezenosti místa nemůže býti provedeno do všech podrobností, jichž naskytuje se tu veliké a pestré množství; musímeť přestati na nákresech více méně všeobecných s vytknutím pouze momentů závažnějších a nad jiné vynikajících. Při tom nám bude stopovati další vývoj lidu českého směrem dvojím, národním totiž a politickým, kteréžto oba směry spatříme hned svorně spolu kráčeti, hned všelijak se prostupovati, ano konečně i sobě odporovati, z čehož bohužel vznikla v národu našem dvojice až dosavad nevyrovnaná, která velice nám ztěžuje postup ke společnému cíli.

I.

Únorová revoluce v Paříži. Účinek té zprávy. Faster. Schůze v lázni Václavské. Petice. Výbor Svatováclavský. Udělení ústavy. Národní obrana. Idealní kroje. První deputace do Vídně. Přihlašování se k české národnosti. Shoda Čechů s Němci.

Dávno předvídaná a jednak s obavou, jednak s nadějí očekávaná politická krise konečně nastala. Politická atmosféra Evropy byla od delšího času již velmi dusná, a všeobecné napnutí dosáhlo posléze takového stupně, že pro nesnesitelnost jeho skutečně žádoucím byl nějaký násilný výbuch, který by zlomil to kouzlo a uvedl do vzduchu opět volnější proudění, jako dobročinná bouře osvěžuje mrtvé povětří. Takové naladění myslí panovalo i v celém Rakousku, obzvláště pak v Čechách a jmenovitě v Praze, kde tajný politický proud jevil se mocnějším nežli v jiných zemích říše, jichž obyvatelstvo bylo méně probudilé.

Proto zpráva o vypuknutí únorové revoluce v Paříži a útěku krále Ludvíka Filipa nikoliv Pražany nepřekvapila, ale nicméně spůsobila mocné rozechvění myslí. To jevilo se zvláště na veřejných místech, hlavně v kavárnách, všeobecným politisováním, při čemž odložena všecka ostýchavost před špicly, neboť každý byl přesvědčen, že v krátce též u nás musí se státi politický převrat, který jižjiž zdál se viseti v povětří. Z Němec docházela zpráva za zprávou, kterak polekaní panovníci pospíchají sobě přicházeti vstříc hlasitým žádostem lidu za reformy, povolujíce ústavy svobodomyslné. To i v Čechách povzbuzovalo všeobecnou naději v podobné koncese vlády. Pozoru hodna byla při tom ta okolnost, že zde onde se

objevovaly osoby před tím neznámé, vedoucí smělé řeči, jakých nikdy před tím nebylo slýcháno u veřejnosti. Byli to emisaři revoluční propagandy, roztroušené po celé pevnině evropské, jichž podpalovatelské řemeslo bylo té doby v největším květu. A toho všeho ani si nevšímala policie, jakoby jí ani nebylo; bylať patrně zaražena neohrožeností, s jakou se veřejné mínění projevovalo.

Ale nejenom veřejné organy byly zastrašeny, počalať se zmocňovati bázeň i jiných kruhů — bázeň před proletariatem. K té zdály se býti majetné třídy oprávněny předešlými nepokoji dělnickými, k jichž potlačení užito bylo zbraně, která zasáhla i nevinné oběti (1845). Strkaly dohromady hlavy v děsném očekávání, co se díti bude, ale samy ničeho nečinily k opanování situace.

Iniciativa vyšla odjinud. Mezi probudilými měšťany Pražskými, kteří s chloubou se hlásili k národnosti české a pro ni horlivě působili, zaujímal vynikající místo *Petr Faster*, majitel dříve kavárny v Královské lázni blíž Kamenného mostu, střediska to valné části vlastenských spisovatelův a vzdělanců, později hostince „u zlaté husy“ na Koňském trhu. Byl to muž povahy ryzé, rozhodné, neohrožené, v obcování přímý, ač ne valně uhlazený, ale veskrz poctivý a snažně pečlivý o veřejné dobro, v každém ohledu vzor statečného občana, který horlivě účastnil se všech vlastenských podnikův od národní strany vycházejících. S mužem tím naskrze praktickým vešli v dorozumění mužové repealu, ne bez vědomí některých méně ostýchavých čelnějších vlastenců do klubu toho nenáležejících, a po celý týden docházely četných měšťanů Pražských anonymní listy, zvoucí je na sobotu dne 11. března k večerní schůzi do Václavské lázně, kde se má jednati o petici k císaři za času přiměřené opravy. Pozvání, psané mírným tónem, nacházelo u mužů rozvážlivých souhlasu, a Praha byla po celý ten týden v neobyčejném napnutí.

Konečně přišel velepamátný den 11. března 1848, a po Praze plížily se temné pověsti o revoluci, která má večer

vypuknouti, zamýšlená schůze prý jest úředně zapovězena, vojsko v kasárnách konsignováno, i děla připravena, ale od dělníků po výplatě propuštěných obávati se nejhorších výtržností. Takovýmito pověstmi nemálo polekáni byli bázlivci, ale mimo nadání přišlo všecko jinak. Vojsko bylo skutečně na zavolání drženo v hotovosti, ale úřadové byli na vahách; oni sice radili se o to, co počíti vůči tak neobyčejnému hnutí, ale zapověděti schůzi netroufali si, jistota jednání je byla opustila — dokonávajícímu absolutismu nedostávalo se již odvahy k rozhodnému vystoupení. Prozatím měly události býti jen pozorovány, a k tomu konci zasedla v Novoměstské radnici komise úředníků bezpečnosti, která by přijímala bez přetržení docházející zprávy o průběhu schůze a chování se lidu na ulicích, by v čas potřeby učiniti mohla přiměřená opatření.

Zatím naplňovala se zahrada Václavské lázně lidmi se scházejícími, jimž od policie nečiněna žádná překážka, ale sál, kde se měla schůze odbývati, byl zamčen. *Faster* vyzval hospodského aby jej otevřel, ten neodvážil se odepříti žádost, a brzo byl sál plný. Shromáždění sestávalo z měšťanů, studentův, ano i mnohé notability města účastnily se ho. Na řečniště vystoupil Faster, i oznámil krátkou českou řečí účel schůze, usnésti se o žádost k císaři za potřebné opravy ve vládě a zvoliti výbor, jenž by přání od shromáždění projevená sestavil v petici. *Alois Pravoslav Trojan*, tehdáž praktikant u komorní prokuratury, známý svou horlivostí co jeden z vlasteneckých členů Průmyslové jednoty, vyložil řeč Fastrovu po německu, načež přednesl obsah petice, vyšlý z předcházející úrady s doktorem Braunerem, jemuž churavost nedovolovala se účastniti schůze. Tu jsou jednohlasně přijaty od shromáždění všecky články navržené petice, jejíž hlavní obsah byl: rovnoprávnost národní (tuto ponejprv vyslovená),*) ob-

---

*) Správnější a snad i v následcích šťastnější byla by bývala žádost o rovné postavení národů, neboť rovné právo národů jest právo přirozené. Tím byla by petice vstoupila ihned na půdu praktickou, kdežto s rovnoprávností zůstávala na půdě pouze theoretické.

novení užšího svazku zemí koruny České, Moravy a Slezska, rozšíření zastupitelstva zemského na stav městský a selský, rovnost všech náboženství, veřejné soudy, svoboda tisku, zrušení roboty a t. d., čehož všeho jádro vysloviti se dá třemi slovy: *národnost, samospráva, politická svoboda.* Svornost obou národností v tomto vážném okamžení byla taková, že zvolání „Čech a Němec jedno tělo“! neví se z čích úst vyšlé, přijato s nesmírným jásotem a napotom po celé Praze opakováno co heslo nového ruchu. Na to přikročeno k volbě výboru petičního, a mužové od Trojana navržení téměř všickni schváleni jsou aklamací. Výbor ten, skládající se z 27 osob rozličných stavův a povolání, jak Čechů tak Němců bez rozdílu, obdržel jmeno *Výboru Svatováclavského*, a vedle sepsání petice uloženo mu bdíti nad veřejným pořádkem v městech Pražských. Výbor ten zvolil pak za sídlo své místnosti Průmyslové jednoty u sv. Havla, a za předsedu zvolil sobě Vojtěcha hraběte Dejma, jednoho ze skrovného počtu národně smýšlejících kavalírů českých. Tiše, bez výtržnosti a překážky rozešlo se k desáté hodině shromáždění z Václavské lázně, davši jak mírností vyslovených požadavků tak i vzorným chováním důkaz neobyčejné v takových dobách střízlivosti.

Pořadatelé schůze ve Václavské lázni, především Faster a Trojan, odvážili se skutkem tím nemalé věci, za plné moci neseslabeného absolutismu byli by bez milosti propadli trestnímu soudu pro velezradu; ale v nynějším okamžení nebylo na to pomyšlení. Ovšem kdyby hnutí Pražské bylo zůstalo osamotnělé a bez dalších následků, byl by jich po jeho potlačení osud ten neminul; avšak stalo se naopak.

Zpráva o klidném průběhu schůze a jejím výsledku, rychlostí blesku po celé Praze rozšířená, upokojila nejenom úzkostlivé mysli bázlivců mezi obyvatelstvem Pražským, nýbrž i úřady, které, vidouce že veřejný pořádek není ohrožen, nekladly činnosti Výboru Svatováclavského nižádných překážek.

Události Pražské nezůstaly bez účinku na Vídeň, kde již 13. března počal se rotiti lid volající po reformách v státním zřízení, i došlo až ke srážce s vojskem, v které padlo několik

obětí. Když pak nepokoje ty ještě v následujících dnech se opakovaly, císař Ferdinand, nechtěje dopustiti dalšího krveprolití, svolil 15. března k žádostem lidu, a propustiv nenáviděného Metternicha slíbil dáti říši *konstituci* čili *ústavu*, zároveň pak zrušil censuru a dovolil zřizovati národní obranu. Ku poradám o budoucí ústavě měli svoláni býti poslanci sněmů všech neuherských zemí rakouských nejdéle ke dni 3. července. Cesta tím od koruny nastoupená byla bez odporu pravá, i litovati jest slabosti vlády, že terorismem živlů nepovolaných dala se s ní svésti.

Pravý jásot nastal po celé Praze, když večer v divadle oznámen samým zeměsprávcem hrabětem Rudolfem Stadionem telegram z Vídně, že císař udělil „konstituci". Tu ihned jest improvisován průvod s pochodněmi, který, maje v čele prince Kamila Rohana, táhl na Koňský trh k bytu arciknížete Karla Ferdinanda, jenž toho času zastával místo komandujícího generála v Čechách. Vojsko na Novoměstské hlavní strážnici (na Koňském trhu v domě, kde se nalézala tržní kancelář) vstoupilo do zbraně, bubnován „generálmarš", a po celém rozsáhlém prostranství rozléhalo se nekonečné bouřlivé volání plesajících davů lidstva. Bylo to vznešené okamžení, jemuž podobného Praha od těch dob se nedočkala. Na místě předešlé děsné sklíčenosti opanovala nyní Pražany všeobecná radost: půda, na kterou se byl národ postavil o své újmě, stala se půdou zákonní, a omluvitelná v té době naivnost obecenstva nemálo si zakládala na bezpříkladném tom skutku, kterak v Praze „provedena revoluce bez roztlučení jediného okna". Čechové a Němci ve vší upřímnosti sobě podávali ruce, a nové slunce zdálo se vycházeti nad vlastí, jíž dle domnění všech kynula nadějeplná budoucnost.

Radost, jíž překypovalo každé srdce, hledala zevnitřního výrazu, a následujícího dne skoro každý, kdo se na ulici objevil, ozdoben byl národní kokardou, bílou a červenou. Petice mezi tím vyhotovená vyložena jest na veřejných místech ku podpisování a tisícerými podpisy pokrývána. Stejnou dobou zřizovala se národní obrana, ze zbrojnice vydávána lidu zbraň,

i bylo podívání na to, kterak lidé, již by za žádnou cenu ani kuřeti nebyli ublížili, věšeli na sebe těžké palaše a řinčeli jimi hrdinsky po dláždění. K národní obraně připočteni jsou dle příkladu Vídeňského také studenti, číníce zvláštní akademickou legii. Z ostatních občanů sestavována jest národní obrana podle čtvrtí v setniny, které sobě za velitele volily větším dílem šlechtice. Očekávalť bláhový lid v dětinské důvěře, že šlechtu nakloní k svým zájmům, a kdyby tato byla pochopila své povolání a postavila se spolu v čelo ruchu,*) byla by si zjednala všeobecnou popularnost a mohla zameziti mnohé zlé, pošlé napotom z nedostatečné organisace jeho vlivem živlů nekalých, jaké při každém hnutí lidu derou se nepovolaně do popředí. Jednu směšnou stránku mělo toto první opojení svobodou, která měla nedůstojnou tvářnost masopustního žertu — množství podivných fantastických krojů, které se pojednou objevovaly po ulicích a v nichž i velmi vážení mužové hrdě si vyšlapovali, jako Hanka, Vocel, Tyl, Trojan, nejokázaleji pak Faster, jemuž proto Němci přezděli „Herzog von Böhmen“.

Přední péče národní obrany byla, zabrániti loupeže a jiné výtržnosti chatry, jaké se byly za prvního zmatku přihodily ve Vídni; neboť i v Praze a v okolí města jevily se nebezpečné pokusy jednotlivých rýpalův o popouzení dělníků fabričních a jiné chudiny k páchání nepořádků. Výbor Svatováclavský, který zůstával pohromadě, se své strany přičiňoval se ku poučení lidu a k opatření práce i podpory těm, kteří jí zasluhovali, čímž zachoval se pokoj úplné. Prostředků k tomu poskytovaly štědré peněžité dary, od velikomyslných dobrodinců k účelu tomu věnované.

---

*) Že šlechta česká neporozuměla času ani svému postavení, patrno vysvítá z malicherné oposice, jakou za posledních let počala činiti vládě na sněmě. Poněvadž oposice její byla pouze *stavovská*, nenacházela v národu při pokročilém jeho smýšlení politickém žádných sympatií, a tím samým nemohla také vládě imponovati. Jinak bylo by bývalo, kdyby se byla opírala o národnost, jak to s tak velikým úspěchem činila šlechta maďarská; tenkrát byla by měla za sebou lid, a výsledek musil býti zcela jiný. Dáváno to nejednou na rozum některým z předních kavalírů a stavovských vůdců, ale ti neměli tehdáž smyslu pro tu myšlénku.

Ve všeobecném tom ruchu, jenž vycházeje z Prah [illegible] celý [illegible] země, národní strana přirozeným během [illegible] se v popředí, neboť jediné ona to byla, která p[illegible] [illegible] předběžně pracovala ve smyslu časového po[illegible], protož když hodina udeřila, musilo jí připadnout [illegible] samo sebou. Netrvalo dlouho a hlásilo se k n[illegible] [illegible] české [illegible] v zemi, se skrovnými toliko v[illegible] [illegible] a sosáků; rozhodně pak přilnuly k ní d[illegible] [illegible] energicky vzrostla její moc v takové míře, ž[illegible] [illegible] počínali se jí lekati. Bylo to české st[illegible] [illegible] a [illegible] [illegible]no, probleskem slunce svobody ja[illegible] [illegible] jednomyslně shromáždilo se pod prapor na[illegible] a působilo jmenovitě na venkově velmi vydatně po[illegible] lidu o pravém stavu věcí a o tom, jak potřebí s[illegible] zachovati. [illegible] zase, připravované již delší čas „českým spolky“ [illegible] se v přísném slova smyslu s pravou po[illegible] [illegible], kterou považovalo za svatou, nedadouc u seb[illegible] [illegible] místa štváčům, kteří je hleděli popuditi k bouřli[illegible] vému vystupování.

V době až k odchodu do Vídně deputace s peticí Pražanů byl Faster jakýmsi samozvaným diktatorem, k němu všecko své zření mělo a který též platně rozhodoval ve Výboru Svatováclavském, z něhož se byl stal pravý výbor bezpečnosti. Vedle jeho autority zmizela naprosto autorita úřadu městského, jehož přednosta cís. purkmistr Müller obojetným chováním svým úplně se byl připravil o všecku důvěru měšťanů. Faster byl dosti samolibý, aby mu taková moc pře[illegible] nabytá lichotila, ale příliš poctivý, aby jí zneužíval a Praha mu skutečně povinována byla nemalými díky za to, že v oné době všeobecné rozčilenosti dovedl zachovati městu pokoj a držeti na uzdě luzu od všelijakých štváčů popichovanou, ale na slovo poslušnou muže z lidu [illegible] se na ni osopujícího.

Konečně přišel den 19. března, určený k odjezdu deputace, jenž dál se [illegible] největší slávou. Již časně ráno byl všecken lid Pražský vzhůru, se všech domův a věží vesele [illegible]

praporce v národních barvách, na Koňském trhu u sochy sv. Václava četl sám arcibiskup Schrenk s velikou asistencí mši, načež udělil své požehnání deputaci, k níž připojilo se i vyslanectvo studentů se zvláštní peticí za času přiměřené opravy na universitě. Z Koňského trhu se ubírala deputace, majíc v čele sbor zpěváků, pějící staroslovanské zádumčivé písně*) a provázena nepřehledným davem lidstva, k státnímu nádraží, kde na ni čekal již separatní vlak. Na nádraží uvítala ji hudba měšťanských sborů, a zástup mladíkův a dívek připínal členům deputace kokardy se stříbrným českým lvem a nápisem na památku dne 11. března 1848. Lokomotiv věnci a prapory ozdobený pronikavě zapískl, Faster promluvil k lidu na rozloučenou krátká slova, a pryč hučel vlak, odnášející tužby a naděje milionů.

V průběhu krátké doby od 11. března Praha úplně změnila fysiognomii svou v každém ohledu, nejdůkladněji však v ohledu národnosti. Český hovor, před tím s němčinou závodící, ano ze mnohých oborů dočista vyloučený, najednou skoro výhradně opanoval po ulicích i procházkách, ozýval se v elegantních krámech a hostincích, rohy pokrývala česká návěští, před tím veliká vzácnost, obchodnické firmy o překot vyvěšovaly české štíty a nápisy. Nejedni staří známí, kteří jakživi nemluvili spolu jinak než německy, znenadání obapolně byli překvapeni, octnuvše se spolu v čistě českém hovoru; z mnohého boháče šosáka, pokládavšího doposavad němčinu za známku vyššího postavení společenského, vyloupl se ryzý Čecháček; mnohá elegantní slečinka naučila se přes noc líbezně švitořit po česku; ano sami kovaní Němci, jen z nouze-li se dovedli smluvit s Čechy v jejich jazyku, nutili se k hovoru českému. Čechové pak sami cítili se povzneseni v duchu, vidouce najednou mateřštinu svou přivedenu k netušené cti, a národní hrdost, u Čechů dávno v zapomenutí přišlá, počala výše dmouti srdce vlastenců. Tu patrně se ukázala nesmírná převaha národnosti české v Praze, když bez ostychu lze bylo

*) „Memoiren des Dr. Adolf Maria Pinkas über die Bewegung des Jahres 1848“ v časopise „Politik“ na rok 1879, 6. pokračování.

Tentýž průběh měla revoluce Pražská. Jakmile vychladl první zápal a nastalo střízlivější uvažování situace, shledáno, že vlastně až posud ničeho není získáno, že vřele vítaná svoboda nemá dosavad žádné pevné půdy, že opravdová práce teprv nastane. Tím mnozí v horlivosti své počali ochabovati, když pak vytoužená konečně svoboda začala se provozovati prakticky, hlavně odbýváním hlučnějších schůzí lidu, obzvláště dělnického, počal čilejší ten život veřejný nepohodlným býti slabším duším, které nejraději sobě hověly v lenivém klidu. Jakkoli pak dělnictvo české počínalo sobě s mírností vzornou, v takových dobách neobyčejnou, nicméně nepřestávaly znepokojující pověsti o hrozícím povstání komunistickém, zlomyslně ještě zveličované zuřivými odpůrci národnosti naší, kterým bylo velice proti mysli, že vůdcovství v ruchu politickém, z něhož by rádi byli výhradně pro sebe těžili, připadlo živlu českému.

Nepodobno jest k víře, jakých malicherností tehdáž jistí lidé se lekali. Již pouhé národní barvy, pak zmíněná svrchu obliba v strakatých krojích zavdávaly mnohým příčinu k nepokoji, mnohem pak větší zpodky z režného plátna, připevňované k tělu místo šlí červenou šňůrou kolem beder s dvěma třapci napřed. V tu dobu sestavovaly se totiž dobročinné spolky k ulevení bídy chudého obyvatelstva v Rudohoří a v Krkonoších, a od spolků těch zaveden mimo jiné rozsáhlý prodej režného plátna, výrobku to ubohých tkalců horských. Následkem toho přišly zpodky takové do mody, ale bázlivci viděli v nich Bůh ví jaké odznaky podvratných tajných spolků. Nanejvýše však děsily tyto lidi červené kříže na levém rukávě, jaké v tu dobu se počaly objevovati na veřejných ulicích. V národní obraně byl se utvořil zvláštní sbor, který měl zcela nevinný účel, zavésti na zkoušku velení české. Sbor ten přijal jméno „Svornost“, překlad to latinského názvu „Concordia“, jejž byl přijal jiný sbor národní obrany, sestavený z Pražských umělců. Za odznak vyvolila „Svornost“, pokud se neusnesla na jistém stejnokroji, zcela nahodile a beze všeho vedlejšího úmyslu zprvu zmíněný červený kříž. V té červené

barvě, která fanatikům pořádku byla stejně protivna jako krocanu, spatřována hotová červená republika.

Čím dále tím zjevnějším stávalo se i zhoubné působení tajných rýpalů ku pobouření obecného lidu. Ač při řádných dělnících se jim záhubné jejich dílo nedařilo, za to nacházeli ochotného sluchu při luze Pražské, vždy hotové k výtržnostem, a tu jest přede vším organisována štvanice na Židy, od jakživa u ní velmi oblíbená, i došlo tak daleko, že k ochraně Židovského města musila vybídnuta býti národní obrana, která však ničeho nemohla vyříditi proti zuřivé chatře. Co nepodařilo se řádným setninám národní obrany, to spůsobil sbor „Svornosti" k místu se dostavivší mírnou domluvou a vlídným chlácholením. Bylatě „Svornost" jakožto sbor okázale národní obzvláště oblíbena u lidu, na němž po dobrém dosáhla více, nežli hrozby a násilí kterékoliv jiné ozbrojené moci. Ale právě tato oblíbenost „Svornosti" u nižších tříd, která dovedla je zdržovati od hrubých výtržností, byla nepřátelům národnosti české záminkou k podezřívání sboru toho, s luzou prý fraternisujícího, z úmyslů státu nebezpečných. O těchto nemohlo býti žádné pochybnosti, neboť měla „Svornost" v čele svém co majitele hraběte Vojtěcha Dejma a co velitele barona Villaniho,*) dva kavalíry smýšlení rozhodně národního, a k tomu nosila idealní „národní kroj" a chlupaté čepice, kterak tedy z ní neměla jíti hrůza?

Také zprávy z venkova docházející nebyly valně uspokojivé, na mnohých místech lid politicky nedospělý vykládal si svobodu po svém rozumu a dopouštěl se mnohých výstupků, jmenovitě svévolného páchání škod v lesích na zvěři i na dříví.

To co vypravujeme, nedálo se všecko hned touž měrou v době poměrně krátké mezi odchodem a návratem deputace, ač toho již tenkráte povážlivé zjevy se ukazovaly; my však shrnuli to zde v jedno k tomu konci, abychom ukázali, z jak rozličných stran hrozilo nebezpečenství pokojnému vývoji věcí.

*) O tomto rozšiřováno (i zahraničními novinami) a věřeno, že jej vláda ruská zakoupila sedmi miliony.

Zatím deputace ubírala se k Vídni, slavně vítána jsouc na všech nádražích v Čechách jásajícími zástupy lidu odevšad hlučně se sbíhajícího. Ale jakmile překročil vlak hranice království a octnul se na půdě moravské, proměnila se scéna — všude ticho a pusto, žádné vítání, žádné praporce a věnce, žádný shluk lidu; Morava byla klidna, néma, nedotknuta ruchem celé Čechy probíhajícím, lid moravský pohřížen v tvrdý spánek, o sympatiích s Čechy ani nejmenší stopy. V nádraží Olomouckém dostavili se k uvítání pouze studenti tamější university v kroji akademické legie Vídeňské, ozdobeni trikolorem německým, kteří české oslovení Fastrovo přijali mlčky a nevlídně. Tak bylo na celé Moravě, jejíž obyvatelstvo nebylo ještě národně uvědomělé, a jejíž obě poněmčená hlavní města hledala v tom čest, pokládánu býti za předměstí Vídně.

Bylo to trapné zklamání, za něž dostalo se deputaci poněkud náhrady slavným uvítáním ve Vídni, kde v nádraží očekávali vlak studenti slovanští, pozdravujíce deputované nadšenými řečmi. V ulicích, kudy se ubírala deputace v průvodu studentů, sypaly se na ni s oken věnce a kvítí a vítaly ji hlasité pozdravy. V hostinci, kde se deputace ubytovala, konali u ní slovanští studenti čestnou stráž.

Naproti tomu úřední přijetí deputace Pražské v hlavním městě říše zůstalo daleko pod očekáváním. Vláda, jakkoliv nyní dle jmena konstituční, nebyla se ještě vpravila do nových forem, jaké nevyhnutelně vyžadovala úplná změna systému, deputovaní pak sami nemohli míti dostatečné diplomatické obratnosti, které jim bylo potřebí k zdárnému vyjednávání s kruhy dvorskými a vládními. K tomu byla se do Vídně dostala stejnou dobou také deputace českých a moravských šlechticů, která měla úkol, zameziti povolení některých jim nemilých žádostí českých. Výsledek toho všeho byl, že doručeno deputaci Pražské den před ustanoveným jejím odjezdem vyřízení žádostí jejich, pohybující se namnoze v neurčitých frasích.

V pondělí dne 27. března vrátilo se do Prahy poselství k císaři vypravené s odpovědí, jejíž obsah ani hrubě neznalo.

Celé město bylo na nohou k jeho uvítání. národní obrana, měšťanstvo. obyvatelstvo všeho stáří a obojího pohlaví proudilo se ulicemi skvostně ozdobenými až k soše sv. Václava na Koňském trhu. kdež arcibiskup Pražský s duchovenstvem zpíval slavné Te Deum, načež s řečniště vystavěného před sochou četli poslové císařskou odpověď. Některé články žádosti byly již odbyty císařskými patenty vydanými pro celé mocnářství; některé odloženy ku podobným nařízením pozdějším. k jiným svoleno bez odkladu, jakož jmenovitě k vyplacení roboty.

Z odpovédi té bylo patrno, že vláda Vídeňská, byť i povolovala v některých věcech. které se týkaly oprav nejnutnějších a rozšíření politické svobody, nicméně nepřestávala považovati Čechy za pouhou provincii, kteréž nemínili uděliti větší míru samosprávy než dosavad, kdežto hlavní žádosti Čechů čelily k tomu, aby se *koruně České* v Rakouské říši dostalo postavení onoho, jaké jí náleží dle státního práva, založeného na smlouvách posud nezrušených. Také odklady některých věcí zdály se svědčiti o neupřímnosti vlády a nedostatku při ní dobré vůle. vyhověti oprávněným žádostem národu. Tu výraz potěšení na obličejích tisíců shromážděného lidstva obrátil se ponenáhlu v zasmušilost a nevrlost. hlašité reptání ozývalo se, a v krátce opanovala obyvatelstvo Pražské všeobecná nespokojenost, a s chystaného osvětlení města sešlo.

Na zejtří svolal Výbor Svatováclavský nové shromáždění lidu. kdež uzavřeno sepsati novou petici k císaři; jiné pak shromáždění studentstva žádalo z císařské zbrojnice zbraň a střelivo. Té žádosti. aby předešel další bouřky, opatrně vyhověl arcikníže Karel Ferdinand, a zároveň svěřeny všecky stráže v branách i na jiných místech národní obraně a studentům.

V druhé petici, s vytknutím nedostatečnosti prvního rozhodnutí. žádáno znova za spojení Čech, Moravy a Slezska pod společným zastupitelstvem, však takovým, které by se neskládalo pouze z posavadních stavů, nýbrž zároveň ze zástupců všeho lidu bez rozdílu; o svolání ústavodárného sněmu

zemského na tomto základě, dále o zřízení samostatného ministerstva vnitřních záležitostí pro korunu Českou, pak o jasnější vyslovení rovného práva obou národností v zemi. Pro pospěch neměla tato petice nově býti podpisována, než žádáno na zemésprávci hraběti Stadionovi, aby toliko potvrdil svým podpisem, že skutečně obsahuje přání obyvatelstva Pražského, což hrabě Stadion po delším zdráhání, teprv hlučnou deputací Výboru Svatováclavského napolo přinucen, učinil. Téhož dne (31. března) odjela nová deputace s druhou peticí do Vídně.

Až do této doby panovalo dobré srozumění mezi snahami obou národností v Čechách, první zlozvuk rozsévající nesvornost mezi ně ozvati se měl z Liberce. Tam, jako ve více jiných městech venkovských, počal vycházeti lokální list „Reichenberger Anzeigeblatt“ pod redakcí jakéhosi Anschiringra, později sekretáře liberecké obchodní komory. Ten v jednom čísle svém přinesl z Prahy o posledních událostech tamějších následující telegram:

„Anarchie in allen Ecken. Unzählige Clubs, worunter der Gewerbverein der arroganteste. Die widersinnigsten Maueranschläge. Die czechischen Ultras oben an, doch im Kampfe untereinander, aber in dem lächerlichsten, wenn je etwas Lächerliches sein könnte. Aufgepasst! Einigkeit, ihr deutschen Brüder!“

Takové drzé štvaní vzbudilo ve všech kruzích největší rozhorlenost, i vyvolalo v odpověď společné vyjádření českých i německých spisovatelů v Praze, kteří již dne 18. března ve schůzi svolané do hostince „u arciknížete Štěpána“ na Koňském trhu se byli oboustraně zavázali k zachování náležité mírnosti a slušnosti ve svých publikacích. Vyjádření toto se všemi podpisy jeho podáváme zde v doslovném znění jeho jakožto památný historický doklad:

„Ustavičně se staráme zde v Praze o svornost mezi oběma národy, Němci i Čechy, dobře vědouce, že bychom snadně oba dva o svobodu připraveni býti mohli, kdyby nastal mezi námi spor národní. Proto s ošklivostí pozorujeme, kterak se

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] komisi [illegible] povinnostech. [illegible] mzdove [illegible] který [illegible] i dobrý [illegible] pokázal se [illegible]

[illegible] šlechty [illegible] základní

[illegible]

výminkou budoucího zastoupení národu býti musí volné zastoupení veškerých měst ochranných, stavu selského, průmyslu, inteligence, umění a věd", a kterak „staré zřízení zemské nemá tomuto novému zřízení býti na odpor nižádným způsobem".

Zároveň některé osoby z nejvyššího panstva českého na ten čas ve Vídni meškající podporovaly novou petici Pražanů zadáním podobné žádosti. Následkem toho již málo dní po odjezdu deputace jmenován jest mladý arcikníže František Josef, synovec císaře Ferdinanda, místodržitelem v království Českém, což dne 6. dubna oznámeno Pražskému obyvatelstvu nárožními plakáty. Jmenování toto, které bohužel nikdy skutkem se nestalo, přijato bylo v celé zemi s jednohlasným plesáním, neboť opravňovalo k nejpěknějším nadějím.

Všeobecně byla hned s počátku cítěna potřeba, aby národní strana vládla velikým veřejným orgánem, který by byl hlasatelem smýšlení a tužeb jejích, lid v nových právech a povinnostech jeho, jakož i o stavu veřejných záležitostí důkladně poučoval a tak pevnou stavěl hráz proti škodlivým vlivům, jaké by provozovati mohli na lid nezkušený rozliční nekalí živlové jak osobním podrýváním tak i prostředkem četných pokoutních plátků, které za nastalé svobody tisku v Praze i na venkově rodily se jako houby po dešti. Takový orgán nemohl povstati přes noc, neboť bylo k tomu potřebí rozsáhlejších příprav, pročež trvalo celé čtyři neděle, nežli mohlo přikročeno býti k jeho vydávání. Konečně dne 5. dubna vyšlo první číslo *Národních Novin* na velikém foliu. Nakladatelem byl hrabě *Vojtěch Dejm*, předseda Výboru Svatováclavského, a redaktorem *Karel Havlíček*, nám již známý. V čele svém měly Národní Noviny tento program:

> Skutečná rovnost národností.*) Spojení zemí koruny naší. Zrušení práv feudalních. Rovnost všech stavů před zákonem. Soudy přísežných. Odpovědné ministerstvo pro korunu naši. Všeobecný sněm celého národu. Národní gardy všude. Úplná reforma škol a úřadů.

---

*) Ne pouze *rovnoprávnost*.

[illegible] nodatkem

[illegible]

[illegible] vymezoval. [illegible] kterým d[illegible]

[illegible] Památný ten [illegible] cíl od nov[illegible]

[illegible] daven [illegible]

[illegible] zásadě jest [illegible]

mážděného lidu. Jím císař Ferdinand dle rady nového ministra svobodného pána z Pillersdorfu svolil k žádostem Pražanů v ten spůsob, že slíbil svolati sněm zemský, pro nějž ustanovoval svobodomyslný volební řád; slíbil rovněž zřízení odpovědných nejvyšších úředníků pro království České v Praze s rozšířeným okresem činnosti; vyhlásil úplnou rovnost jazyka českého s německým ve všech větvích státní správy a veřejného vyučování; ukazoval na to, že jiné žádosti petice vyplnění svého buď již došly anebo co nejdříve dojdou cestou administrativní; ale na nejdůležitější článek petice, který se týkal obnovení jednoty koruny České, zněla odpověď císařská v tato slova:

„Žádost o spojení zemí České, Moravské a Slezské pod jednou nejvyšší správou v Praze a se sněmem společným má býti předmětem rokování na *sněmu Našich říší* nejprve příštím, kdežto svrchu řečené země Česká, Moravská a Slezská budou zastoupeny.“

Taková odpověď arciť nebyla spůsobilá rozkvašené mysli úplně spokojiti, avšak těšeno se nadějí na slíbený sněm český se zastupitelstvem i na stav městský a selský rozšířeným. Na to pak — důkaz to bláhové dobromyslnosti české — nikdo nepomyslil, že odkazování na sněm říšský, kde by zástupcové ostatních zemí rakouských *spolu* (a to s převahou většiny) rozhodovali nad korunou Českou, jest zjevným útokem na její samostatnost. Odložení věci do budoucího srozumění se sněmu českého s moravským bylo by v pořádku bývalo, avšak potahování ji do kompetence *říšského* sněmu bylo křiklavým porušením státního práva českého. Ale tehdáž bylo vědomí příslušnosti k říši u národu našeho mnohem mocnější než nyní, neboť důvěra jeho nebyla posud zviklána tolika nesplněnými sliby, cit jeho nepopuzen ještě k hořkosti tolika surovými urážkami; političtí pak vůdcové národu postrádali ještě těch zkušeností, které bývají matkou opatrnosti. Také nebylo jim na ten čas možná, přemoci ten v tradicích vlády Vídeňské již zakořeněný předsudek, že práva koruny České jsou dávno promlčená a věčnému zapomenutí odkázána. Tak stalo se,

[illegible] jmenovitě [illegible]

[illegible]

[illegible] Moritz Hartmann. [illegible] Žid z Dušník, [illegible] spisovatelů [illegible] že se ne- [illegible] krajany z ruských sym- [illegible] Národ náš zajisté [illegible] nezapíral a nikdy zapírati nebude přirozených sym- [illegible] se slovanskými [illegible] a jmenovitě se slav-

* [illegible] Palackého, [illegible]

** [illegible] Glaser, re- [illegible] za ideu sbližování [illegible]

ným a velikým *národem* Ruským, avšak on nikdy ho neztotožňoval *s vládou* ruskou, a s touto jakožto absolutní měl nejmenší sympatie v době, kde střásal se sebe absolutismus rakouský. Podobně jako Hartmann, který později přinucena se cítil vystoupiti z Národního Výboru, zachovali se též jiní na onom osvědčení podepsaní Němci, když v době rozhodné prozradili pravé smýšlení své, národnosti české nepřátelské.

Pohnutost doby nepřipouštěla, aby národ a jmenovitě obyvatelstvo Pražské přišli k oddechu; dílem skutky nerozhodné, na slepo tápající vlády, dílem cizí agitace a bezohledný radikalismus výstřední strany mezi národovci, dílem konečně nezbednost rozpoutané luzy udržovaly mysli obecenstva všech tříd v ustavičném napnutí a rozechvění, které jevilo se často výbuchy bouřlivými.

Tak hned prozatímní zákon tiskový, vydaný od nového ministerstva dne 29. března, který měl míti platnost „až do vydání určitých zákonův o tisku na konstituční cestě", vyvolal nemalou rozhořčenost veškerého spisovatelstva Pražského, jak českého tak německého, které jednomyslným osvědčením, uveřejněným dne 4. dubna, jej zamítlo „jakožto projevení nezasloužené nedůvěry, jakožto atentat proti svobodě, jakožto přímý krok k reakci". Spisovatelé slibovali věc do vlastních rukou vzíti a zvolili také ze sebe komisi tříčlennou (Dr. V. Ambros, Bernhard Gutt, J. Malý) k vypracování návrhu tiskového zákona, který měl „konstituční cestou býti vládě předložen". Komise ta však odbývala pouze jedinou schůzi, a mezitím také vláda sama nazpět vzala prozatímní zákon ten, když mládež akademická jak ve Vídni tak v Praze jej veřejně spálila.*)

Zatím agitace pro Frankfurtský parlament a zamýšlenou říši velkoněmeckou nabývala síly a rozměrů, hlavně půso-

*) Ministr Pillersdorf vyznal upřímně, že zákon ten přijat jest proti jeho vůli v státní radě, když přehlasováni jsou svobodomyslní členové od pánů ze staré školy.

bením cizích emisarů, až 2. dubna samému císaři ve Vídni vnucena do rukou korouhev německá. Událost ta spůsobila veliké rozhořčení mezi Pražany, a když se o tom mluvilo, že i v Praze někteří odvážlivci vystrčiti chtějí trojbarevnou korouhev německou, Havlíček vůči povážlivému rozčilení lidu za dobré uznal vysloviti v novinách svých ráznou výstrahu: „Kdo vystrčí v Praze první trojbarevnou korouhev německou, na toho hlavu se svezou všecky následky toho co povstane, když proti této korouhvi vztyčí se jiná trojbarevná!“ Mínil tu trikolor slovanský, který se také již počal po různu vyskytovati, což zuřiví frankfurtisté spatřovali s pravým zděšením, rovněž jako národovci čeští bouřili se při spatření trikoloru německého.

Potřebí jest tuto zejmena doložiti, že mnozí Němci, kteří se v té době počali ozdobovati německým trikolorem, pokládali jej za znak toliko *národní*, mníce býti ve všim právu, když v rovnoprávných Čechách ke své německé národnosti se hlásí; ale Čechové musili na tu věc pohlížeti se stanoviska *politického*, jakož skutečně agitace německá považovala německé barvy za znak nové říše Německé, kterou chtěla zbudovati a připojiti k ní také Čechy, byť se to státi mělo třeba „ostřím meče“. Tato agitace německá namířeno měla zvláště na venkovské obyvatelstvo německé, jež zvláštní emisaři pobuřovali, namlouvajíce mu, kterak Čechové zneužiti zamýšlejí nově nabyté svobody k potlačení národnosti německé. Němci venkovští, v politickém ohledu ještě mnohem méně dospělí nežli čeští venkované, skutečně počali následkem toho nedůvěřovati svým českým krajanům, s kterými po tak drahný čas byli žili v dobrém srozumění, a nedůvěra ta, nevyvracována od úřadů, kteří nerozumějíce době ve mnohém ohledu chovali se velmi nemotorně, někdy přímo nemoudře, počala se jeviti veřejně. V takovém stavu věci Výbor Svatováclavský již 31. března vydal zvláštní osvědčení k „Čechoněmcům“, v kterém takové obavy jejich vyvracel. Osvědčení to podepsali vedle hraběte Vojtěcha Dejma, Fastra a Trojana později také dva členové Národního Výboru, o jichž

ryze německém smýšlení nebylo žádné pochybnosti, J. B. Riedl a Uffo Horn.

Byla však i valná strana Němců v zemích českých bydlících, kteří se netajili se svými sympatiemi velkoněmeckými a zřejmě na odpor se stavěli národním snahám českým. Tak podána jest ministru Pillersdorfovi adresa ve Vídni žijících Němců z Čech, Moravy a Slezska, v níž tito, protestujíce proti všelikému spojení zemí koruny České, pravili bez obalu doslovně: „Chceme se i my s druhými rakouskými německými zeměmi připojiti k Německu". Jest věru ku podivu, jakouto závrať agitace Frankfurtská způsobila i mezi lojální částí Čechoněmců, kteří v omámení svém neznamenali, že by spojení Rakouska s Německem musilo vésti k odvislosti mocnářství od říše Německé; a tím více litovati jest slabosti neb obojetnosti vlády Vídeňské, která, jakkoli nemínila přijímati zákony od Frankfurtu, nicméně neměla dosti upřímnosti ani odvahy, aby to veřejně vyslovila a své postavení určitě naznačila.*) Naopak ona podávajíc se nátlaku bouřlivých demonstrací, strojených od výstřední strany německých demokratů, hověla proudu okamžitého veřejného mínění sídelního města svolením k obeslání parlamentu Frankfurtského také z Rakouska. Což divu, že též při Němcích Pražských taková nejasnost pojmů vedla k nosení barev německých pro Čechy tak urážlivých. Jmenovitě studenti čeští, kteří užívajíce nové svobody sobě udělené počali sestupovati se ve spolky, odpověděli na to přijetím za odznak na čepicích stříbrných cepů, což opět mezi Němci spůsobilo nemalý poplach. Věc došla až před Národní Výbor, kde v sezení dne 14. dubna odbývaném, obzvláště domluvou doktora Klieberta, hraběte Františka Thuna a j., Němci Pražští, ne bez dalšího odporu, konečně slíbili upustiti od nosení německých barev, naproti čemuž i studenti upustili od svých cepů.

Mezitím obdržel Palacký dne 10. dubna pozvání z Frankfurtu od tak zvaného výboru padesáti, aby se účastnil prací

*) Neblahá polovičatost, dědičný to hřích všech vlád rakouských.

jejich k ustrojení parlamentu zamýšlené říše Německé. Palacký hned druhého dne poslal do Frankfurtu svou pověstnou odpověď, kterouž i tiskem uveřejnil*) a která jest patrným důkazem, že záležitostem německým mnohem lépe rozuměl nežli většina i vzdělaných Němců samých. Vykládalť v ní, kterak koruna Česká nikdy nenáležela k říši Německé v tom spůsobu jako jiné země, že poměr ten býval vždy jenom panovníka ku panovníku, nikoli pak národu k národu; kterak Němcům, chtícím dojíti jednoty politické, projíti jest republikou,**) a že si nemůže přáti, aby ve zmatcích a strastech takového převratu měly též účastenství země naše; dokládalť pak, že samostatného mocnářství Rakouského potřebí jest k ochraně rezličných národů v něm spojených, a že se tedy nesmí rozdrobiti poddáním se jedné části zemí pod vrchní vládu německou. Mezi jiným učinil v listu tom ono přepamátné, často uváděné vyjádření, *že by se Rakousko musilo utvořiti, kdyby ho nebylo.****) Se strany německé ovšem neposloucháno mocných těchto důvodův, ano při tehdejší rozdrážděnosti myslí popudil tím Palacký proti sobě u vysokém stupni všecky přemrštěné hlavy německé, a žurnalistika německá po dlouhý čas nepřestávala kydati naň svrchovanou hanu a nenávist. Ale v Čechách přispěl pověstný ten list nemálo k uvědomění lidu a přivedení ho do pravé koleje smýšlení politického; ano i v jiných zemích říše Rakouské otevřel oči politikům střízlivějším.†)

Přes to všecko ministerstvo Vídeňské nerozpakovalo se zaslati rozkaz jak do Prahy tak i do Brna, aby bez odkladu rozepsány byly volby do německého parlamentu ve Frank-

*) Národní Noviny č. 10. a 12.

**) Mínění toto, jež událostmi našich dnů osvědčilo se mylným, bylo dle tehdejší politické situace v Evropě úplně oprávněné, a snahy tehdejších nejhorlivějších patriotů německých zřejmě čelily k republice.

***) Kteréž napotom bán Jelačić v tažení svém proti Uhrům dal na své prapory napsati.

†) Zdá se, že i samo ministerstvo Vídeňské teprv tímto prohlášením Palackého odvážilo se oznámiti dne 21. dubna, že dekrety Frankfurtské přijmouti chce jen potud, pokud pro Rakousko hoditi se budou.

furtě. V Brně moravský sněm tehdáž již zasedající odmrštil rozhodně poslání deputovaných do Frankfurtu; zeměsprávce pak český hrabě Stadion, jemuž ta věc povážlivou a nekonstituční se býti zdála, neuveřejniv rozkaz ten učinil o tom ještě zvláštní dotaz k ministerstvu. Na to ministerstvo prohlásilo v úředních novinách Vídeňských, že vláda rakouská tím, co v parlamentě Frankfurtském bude uzavřeno, *nebude vázána, leč by to sama potvrdila*, ale nicméně opakovalo svůj rozkaz, aby se volby do Frankfurtu v Čechách provedly, však s tím opatrným doložením, že nikdo k tomu volení není nucen. Zároveň dal ministr dovolení, aby se ta věc v Národním Výboru do porady vzala. To stalo se v pondělí Velikonoční dne 24. dubna, a v schůzi té Národní Výbor *jednohlasně* zamítl vykonání voleb do německého parlamentu. Jásání obecenstva tu přítomného nechtělo ani přestati, a po dlouhou chvíli provoláváno jest „Sláva" Národnímu Výboru. Při tom ustanoveno, aby na znamení pevného spojení Čech s ostatními zeměmi říše vedle zemských barev, bílé a červené, všude objevily se barvy říše Rakouské, černá a žlutá, což napotom také se dálo.

Středem a ohništěm agitace Frankfurtské byl tak zvaný „Constitutioneller Verein", spolek zuřivých Němců Pražských, jehož hlavním zakladatelem byl pověstný Kreuzberg, urputný protivník Čechů zvláště v Průmyslové jednotě. Spolek ten vyvěšenými na rozích plakáty svolal na večer dne 29. března veřejnou schůzi do Konviktu za tou příčinou, že byli z Frankfurtu přes Vídeň přijeli do Prahy co vyslanci pánové Wächter a Kuranda, k nimž připojil se ve Vídni ještě dr. Schilling, aby vyzvěděli osobně mínění Národního Výboru o německém parlamentě a možná-li přemluvili jej k obeslání jeho. Pánům těm dána téhož dne ve schůzi IX. sekce (zahraničných záležitostí) Národního Výboru na dotaz jejich důkladná odpověď, na které mohli dosti míti. Večer objevili se Frankfurtští vyslanci ve schůzi konviktské, která byla velmi četně navštívena. Tam rokováno jest o volbách Frankfurtských, k nimž naléhavě radil zvláštním přípisem hrabě Fridrich

Dejm, známý protivník národnosti české, což vzbudilo velikou nevoli mezi obecenstvem namnoze českým. Když pak při další debatě jeden z jmenovaných vyslanců dovolil si užiti drzého slova, že Čechové *musí* voliti, tu povstal nesmírný hluk, pískání a syčení, a vůbec pobouření takové, až z toho popadl zuřivé agitatory náramný strach, že jeden přes druhého v největším zmatku počali ze sálu na překot utíkati, ano i okny vyskakovati. S velikou těží podařilo se redaktoru Národních Novin, Karlu Havlíčkovi, který k žádosti některých Němců jal se rozhoršené mysli Čechů konejšiti, že zjednal tak dalece pokoj, aby mohl na řečniště vystoupiti a celou záležitost s pravého stanoviska objasniti. Po něm vystal František Havlíček (později poslanec na říšském sněmě v Kroměříži), i činil trpké výčitky „Konstitučnímu spolku" a vyjádřil se, že rádi připouštíme Němcům našim co krajanům svobodné mínění, ale že nikdy trpěti nebudeme, aby je cizozemci proti nám popuzovali. V tom do sálu vkročil purkmistr Štrobach, o bouřlivém průběhu schůze zpravený, a napomínal k mírnosti a snášelivosti. Shromáždění rozešlo se bez dalších výtržností, na ulici pak spatřilo ve zbrani národní obranu, hotovu k zakročení, kdyby toho potřeba žádala. Tak skončila tato památná schůze frankfurtistů.

Téhož večera v náhradu za porážku v Konviktě utrpěnou provedli zuřivci němečtí jinou výtržnost. Uslyševše totiž, že hrabě Matiáš Thun nazval nosení německých barev v Čechách zemězradou, shlukli se, aby mu za to vytloukli okna, ale omylem učinili tak hraběti Leopoldovi Thunovi Benátskému. Tomu dostalo se za to druhého večera dostiučinění oslavou pochodňovou, uspořádanou od Čechů národně smýšlejícímu hraběti.

Již 15. dubna byl hrabě Stadion veřejně oznámil své odvolání z úřadu zeměsprávce v Čechách a jmenování na své místo za presidenta gubernialního v Praze dosavadního gubernialního radu ve Lvově, hraběte Lva Thuna. Volba tato musila považována býti za koncesi národnosti české učiněnou, neboť kavalír ten, ač zcela po německu vychovaný, byl netoliko slovem i písmem dobře mocen jazyka českého, nýbrž při každé

příležitosti osvědčoval i činně svou přízeň k národu Českému.*) Také co filantrop se byl hrabě Lev osvědčil, založiv v Praze, rodišti svém, až dosavad trvající spolek ujímající se propuštěných káranců. Mimo to znám byl pro poctivost a pevnost povahy své, která mu nedovolovala ani v nejmenším zapírati své přesvědčení aneb jen o vlas uchýliti se od práva a spravedlnosti. Konečně byl výtečný úředník, dokonale obeznámený se všemi obory státní služby, a tedy v každém ohledu před jinými spůsobilý k vysokému místu tak veledůležitému, na něž povolán byl. Jmenování jeho za zeměsprávce bylo s velikým uspokojením uvítáno od strany české, která v něj kladla veliké naděje, čehož pravý opak spatřovalo se u Němců, kteří od něho pro sebe ničeho dobrého se nenadáli. V posledních dnech měsíce dubna přijel hrabě Lev Thun do Prahy, a hned 1. května nastoupil úřad svůj co president zemského gubernia a zároveň i Národního Výboru. —

Kdo by z dosavadního vypravování našeho domýšleti se chtěl, že to byli jenom fanatikové němečtí, kteří strojili veřejné demonstrace s výtržnostmi spojené, velice by se mýlil: politická horečka byla v stejné míře opanovala horkokrevné obou táborů. Hned na samém počátku ruchu vešly u národní strany v obyčej kočičiny spůsobované neoblíbeným osobám. První z nich poctěn jest v Praze baron Kristian Koc, známý odpůrce českých snah, čehož na památku takový neblahozvučný koncert nazýván od té doby *kocovinou*. Ředitelem těchto koncertů byl později obecenstvu Pražskému v širší známost vešlý Mikovec. Mezi tím, co „revoluce" měla průběh klidný, živlové radikalní, vždy nedočkaví a netrpěliví, neustávali v tajné činnosti své, naplňovati mysli lidu nedůvěrou a při každé dost malicherné příčině podněcovati jej ku projevům vystupujícím z mezí veřejného pořádku. Obzvláště přístupna byla takovému ponoukání snadno roznětlivá mládež, a jako

---

*) R. 1842 vydal spis „Über den gegenwärtigen Zustand der böhmischen Literatur und ihre Bedeutung", a rok na to ujal se Slováků proti jich maďarským utlačovatelům spisem „Die Stellung der Slowaken in Ungarn", naměřeným proti Pulszkému.

všude, stali se též v Praze studenti nejhorlivějšími spojenci strany výstřední. Jmenovitě bylo tomu tak od těch dob, co Vídeňským studentům povolena byla od státní železnice bezplatná jízda do Prahy. Každý takový „legionář“ — neboť přicházeli vesměs v kroji akademické legie — považován býti musil za emisaře demagogicko-německé propagandy ve Vídni, jejímuž vlivu tamější aula úplně byla propadla. Třeba i Frankfurtské sympatie nechytaly se hrubě ani německého studentstva v Praze, za to zvučná deklamace Vídeňských kolegů o svobodě nacházely u Pražské mládeže akademické bez rozdílu národnosti ochotného sluchu, a repealisté a studenti pracovali svorně k jednomu cíli.

Nechceme tím této „straně činu“ dělati výčitku nekalých úmyslů, jednání jejich vycházelo z poctivého smýšlení, z oprávněné bázně o mladou svobodu, ale bez předcházející chladnější rozvahy, bez uvážení možných následků, jsouc namnoze ukvapené a přenáhlené. Ale komuž, kdo nadán jest citem jen poněkud čilejším, možná v době tak rozkvašené zachovati náležitou chladnost mysli? Kdo dovede tu zrakem předpojatostí nezkaleným pohlížeti na všelijak se křižující zájmy, které vystupují na povrch? Kdo má při nevyhnutelné střízlivosti ducha zároveň tolik bystrozrakosti, aby v té směsici a tom zmatku nejrůznějších směrů hned poznal cestu pravou? Ptejme se samých sebe, kteří jsme byli očitými svědky a účastníky tehdejšího ruchu, zdali jsme si dovedli vždy zachovati nestrannost úsudku o věcech, které se vůkol nás děly; zdali jsme sobě vždy úplně a jasně vědomi byli toho co činíme? Pročež nechtějme přísně odsuzovati těch, kteří v nejlepším úmyslu snad chybovali z přílišné horlivosti; musiliť bychom stejným právem odsuzovati také ony neméně upřímné a svobodomyslné národovce, kterým klidnější letora dovolovala chladněji pozorovati a objektivněji souditi, nedopouštějíc jim, aby se uchvacovati dali panujícím proudem. A přece jedněm i druhým dávána vina konečného nezdaru revoluce, prvním pro nemoudrou ztřeštěnost, druhým pro liknavost a neodhodlanost. My nyní po více než třiceti letech

ovšem s jinýma očima pohlížíme na události tehdejší, s dobrým svědomím však nemůžeme nezdar ten sčítati na vrub ani té ani oné strany, než jediné na nezkušenost národu našeho v bězích revolučních. Jakkoli theoreticky dobře připraven na očekávanou dobu politického převratu, byl nicméně od ní překvapen, i neuměl se hned vpraviti do nového, jemu neobvyklého veřejného života, jehož hlavním činitelem se byl stal takořka přes noc. Toto jest jedině pravé stanovisko, s jakého třeba hleděti na první tři měsíce mladé svobody naší v osudném roce 1848; jen tak porozumíme událostem tehdejším, jen tak dovedeme spravedlivými býti k jedné i druhé proti sobě stojící straně národní. Kdo z účastníků tehdejšího ruchu, nechť náležel k té neb oné straně, doposavad nedovedl se postaviti na stanovisko tuto naznačené, dokazuje tím, že u něho vášeň má převahu nad rozumem, a hlas jeho nemůže míti váhy v otázce o národní politice naší.

Na žádný spůsob nesmějí se veřejné demonstrace radikalistů té doby stotožňovati s hrubými výtržnostmi luzy, které se dály hlavně poštíváním jiného druhu emisarů, totiž vyslaných od revoluční propagandy evropské, které jen o to šlo, aby všude štvala lid proti vrchnostem a vládám, sledujíc cíle naprosto podvratné, v naději, že z všeobecného zmatku vypučí konečně ideal jejich — socialní republika. Ještě jiného druhu emisaře chovala v lůně svém nic netušící Praha, emisaře — revoluční strany maďarské, kteří tu dleli za stejným účelem jako předešlí, ačkoliv konečný cíl jejich byl právě opačný. Evropská propaganda chtěla revoluci zjednati vítězství, Maďaři podkopávali ji, aby přišla k pádu. Tito věděli totiž dobře, zvítězí-li věc česká, že tím dostanou se v Rakousku na vrch Slované, což arciť musilo býti smrtící ranou pro panství Maďarů nad uherskými Slovany a tím samým pro všecku slávu maďarskou. Pak byly také pochovány jejich plány o samostatnosti koruny svatého Štěpána a odtržení se od Rakouska. Z té příčiny vyslali do Čech a zejmena do Prahy agitatory, poštívající různé strany proti sobě a vybízející luzu ke všelikým výstupkům a nepořádkům. Chtěliť za každou cenu vy-

[illegible] povstání, proti němuž bylo by potřebí branného zakročení, které národnímu hnutí českému, jim nepohodlnému, musilo na dobro konec učiniti. Takoví byli různí činitelé v obyvatelstvu Pražském, zjevně i skrytě působící k ustavičnému nepokoji.

V celé Praze to vřelo a kvasilo se jako v nějakém kotli čarodejnic, mysli obecenstva udržovány v neustálém napnutí a rozčilení, každý skutek veřejné moci, každý okázalejší čin jednotlivce podrobován různym vykladům a uváděn ve spojení s politickou otázkou, která právě byla na denním pořádku; na ulicích nikdy nebylo vídáno tolik lidstva najednou, neboť účastnictví ve veřejném životě vzalo převahu nad pokojnou činností v domácnosti; každou chvíli nějaký pouličný shon, nějaké shromáždění lidu, schůzka některého studentského spolku,*) k němuž hrnuli se účastníci v čepicích rozličných barev,**) nějaky slavný průvod atd., což vše málokdy minulo bez nějaké výtržnosti. Nezřídka přicházelo ke srážkám mezi luzou, která měla zvláštní zálusk na Židy a pekařské krámy, s národní obranou jí v tom bránící. Němci, obecně známí pro své nepřátelství k druhé národnosti, nebyvali ani v domech svých jisti před urážkami a týráním, čehož za příklad uvádíme jen stříbrníka Fortnera, jemuž za bílého dne učiněna kocovina a vytlučena okna u krámu. Všude panoval hnusný terorismus, jehož nedovedl se vystříhati ani Havlíček, při jinych příležitostech dosti rozvážlivý, když popuzen hněvem, byť i spravedlivym, proti redaktoru Prager Zeitungu, bídnému pisalu Breierovi, dal se vášní svou tak daleko svésti, že v čísle 21. „Národních Novin" štval proti němu slovy: „Jak dlouho ještě budete trpěti, Pražané, mezi sebou cizince, který zapomínaje se nestydatě proti hostitelům svým, na nás ve vlastní zemi všeliké různice a ostudy snáší? Caeterum autem

*) Když povoleno studentům spolčování, nastalo mezi nimi ihned množství spolků s rozličnými jmeny, většim dílem k národnosti členů se vztahujícími: Bohemia, Markomannia, Slavie a j. Z těch jediný spolek Slavie vynikal tendencí důstojnější, maje za účel vědecké vzdělávání; poněkud však směšným činil se fantastickým krojem.

**) Dle kohort akademické legie.

censeo, Breierum esse expellendum.“ Tím spůsobem byla bezpečnost osoby přivedena ad absurdum, a nelze se tomu diviti, že za takových poměrů na mnohé lidi přicházel strach a že bázlivější stěhovali se z Prahy pryč.*)

Jedna z veřejných výtržností, nabyvši povahy v skutku nebezpečné, měla následek politování hodný. Jistý mladý tovaryš čalounický (žijící dosavad v slušném postavení, ano i mezi spisovatele české počítaný), navrátiv se z ciziny do vlasti octnul se uprostřed divokého toho víru, i ucítil v sobě povolání promluviti do toho rozhodné slovo. Spáchal tedy německé revoluční provolání „An mein Böhmen,“ v němžto zjevně a bez obalu vyzýval ku povstání. Na neštěstí se našla v Praze tiskárna, jejíž majitelka Anna Vetterlová (dříve Špinková) i faktor Groll byli oba tak obmezeného rozumu, že plátek ten vytiskli. Následek toho byl, že Groll jest zatknut a uvězněn.

Nemůžeme zde rozbírati, zdali takové jednání příslušného úřadu bylo zákonité a správné; ale na všechen spůsob nebylo moudré, přičítati takovému škváru, jakým bylo to nesmyslné provolání, nějakou důležitost. Zakročení mohlo se státi spůsobem méně příkrým, a nikdo nebyl by se ujal provinilé tiskárny. Tak ale viděli radikalisté v úředním tom postupu útok na svobodu, a prostředkem plakatů svolávali lid před radnici. Možná sobě pomysliti, že v určitou hodinu bylo Staroměstské náměstí přeplněno hustými davy lidu, který s velikým hlukem a hřmotěním žádal za propuštění Grolla. Žádná mírná domluva nespomáhá, lid nechce svoliti k žádným odkladům, čím déle prodlévá se s vyplněním vůle jeho, tím více roste jeho rozčilení, bouře šíří se dále po městě, zavírají se krámy, troubí se na poplach, národní obrana se sbírá, studenti legionáři spěchají pro zbraň, vojsko táhne

*) Podobné výtržnosti jako zde vypravované dály se i na venkově. O páchaných se strany německé čte se dosti zpráv v tehdejších časopisech českých; zdali a kde se Čechové takových proti Němcům dopouštěli, musilo by se hledati v časopisech německých, jen že zprávy v těchto podávané, *jak vůbec známo*, jsou buď úplně vymyšleny anebo značně zveličeny.

k náměstí. Od deseti až do dvou hodin pekelný rámus před radnicí, tu se otevrou vrata, Groll jest na svobodě. Veliké jásání a objímání propuštěného, jejž ihned posadí do kočáru a vítězoslavně vozí po městě; ano někteří třeštěnci vypřáhnou koně a sami jej táhnou. Úvaha o protivném to divadle jest zbytečná, zde mluví skutek sám.

Druhého dne čísti bylo na rozích a ve všech novinách následující oznámení:

„Události dnešního dne vydaly zjevné o tom důkazy, že se mně nedostává již osobního působení, abych dobrotou zachoval obecní poklid a řád. Poněvadž ale užívání násilných prostředků mé povaze se příčí, protož vidím sebe nucen, svůj úřad složiti, abych postoupil své místo charakterům, kteřížto důraznějšími prostředky budou uměti zachovati obecní poklid a řád v Praze.

K vůli volení nového purkmistra svolávám větší výbor měšťanský k 11. květnu 1848 o 9. hodině dopolední do obecenské síně na Staroměstské radnici.

V Praze dne 10. května 1848.

Pražský purkmistr

A. Štrobach.“

IV.

Veřejné poměry v Čechách. Národní Výbor. Smýšlení lidu. Praktické ovoce svobody. Volnost tisku. Péče o školství. Slovanská Lípa. Poměry na Moravě.

Pohlédněme tuto krátce, jak se od 11. března utvářil všeobecný stav země České.

Zřízením Národního Výboru vstoupila Praha, ano celé Čechy, do nové fase revoluce. Až dosavad byl venkov události Pražské větším dílem pozoroval jen trpně, po ustavení výboru toho pojat byl též v obor ruchu. Výbor Svatováclavský působil až dosavad hlavně co místní revoluční sbor pro hlavní město, v širším pak kruhu jenom oběma svými deputacemi;

Národní Výbor však pod předsednictvím zeměsprávce byl úřadem pro celou zem, povstalým sice na půdě revoluce, ale uznaným od vlády, vedle něhož gubernium v očích lidu pozbývalo vší autority. Jakkoliv úředně vyřknutá úloha toho výboru vztahovala se jenom na připravování předloh pro nejbližší sněm, nicméně nemohl se tomu vyhnouti, aby nezasahoval činně do veřejných záležitostí.

Mimo to obyvatelstvo, obzvláště české, projevujíc k němu neobmezenou důvěru, zvykalo sobě obraceti se k němu ve všemožných obecních i soukromých potřebách svých, neboť jej považovalo za jakousi všemohoucí nejvyšší instanci pro celé Čechy. Jsa jedním z ředitelů kanceláře Národního Výboru (vedle doktora Karla Zdekauera, již nebožtíka) měl jsem mezi jiným i povinnost přijímati všeliké deputace i jednotlivé osoby, přicházející k němu v takových příčinách. Tu mně často bylo nemálo těžko vykládati těm lidem, že Národní Výbor nemá nižádné moci administrativní aniž jaké exekutivy, a co jest vlastně úlohou jeho. To zvláště lidem prostějším nechtělo jíti do hlavy, i nebylo bez všelijakých směšných případů. Nemohliť živou mocí pochopiti, když nemůže Národní Výbor odvedeného synka vyprostiti z vojny, zameziti exekuční prodej statku, přiměti ten neb onen úřad k rychlejšímu vyřízení nějaké záležitosti naň vznešené, nač tedy vůbec jest.

Ostatně práce Národního Výboru šly jen velmi zdlouhavě ku předu, jakkoli sekce jeho dosti pilně pracovaly. Příčinou toho bylo jednak zaneprazdňování jej mnohými záležitostmi veřejnými, které nemohl od sebe odmítati v interesu veřejného pořádku, jednak i přílišná radomluvnost některých jeho členů, z nichž mezi Němci nad jiné vynikal knihkupec Borrosch svými sáhodlouhými řečmi.

Zeptáme-li se, jaký účinek měly události Pražské a nově prohlášená svoboda na lid český, musíme vyznati, že nebyl všude takový, jaký mohl upokojiti slušná očekávání vlastenců. Kde lid byl v národním ohledu probuzenější, působením literatury osvícenější, tam dosti dobře chápal význam doby a podle

toho se choval mírně a důstojně, radostně projevoval svůj souhlas s peticemi Pražanů, očekávaje trpělivě rozhodnutí, a ochotně přistupoval k zřizování národní obrany pro uhájení veřejné bezpečnosti a kázně. Jinde ovšem, kde lid méně byl dospělý a národně uvědomělý, vykládal si svobodu po svém smyslu, jakožto uvolnění nejenom všech pout jej svírajících, nýbrž i všelikých svazků zabezpečujících spořádaný život společenský. Z toho, jak svrchu již podotknuto, pocházely hrubé výtržnosti všeho druhu, a poněvadž nejbolestněji cítěn byl od obyvatelstva vesnického nátisk poddanství, od městského pak poručníkování vlády nad obcemi, tož obracovala se svépomoc lidu tam proti vrchnostem odpíráním roboty, krádežemi lesními a střílením zvěře, tu proti obecním představenym, z nichž mnozí nuceni jsou na kvap opouštěti svá místa. K rozmnožení zmatků těch přispívalo na mnohých místech nejapné chování se zeměpanských úřadů, kteří bez instrukcí nechaní nemohli všude hned vpraviti se v novou situaci a místo konejšení spíše podpalovali roznícené vášně.

V takových okolnostech osvědčoval blahé působení veřejný tisk, právě od týravé censury emancipovaný. V nesčíslných plátkách, brožurkách i časopisech všude jak o závod se rodících poučován jest obecný lid od vlastenských spisovatelův o významu konstituce, o nových právech a povinnostech občanů, a samy první autority, jako Palacký, Brauner a jiní, nepokládali za snížení své důstojnosti, účastniti se takového politického apoštolování. Ale tyto snahy o zachování veřejného pořádku mařeny jsou s jiné strany bezuzdným zneužíváním svobody tisku, neobmezené dosud žádným zákonem, an leckdos nepovolaný (jak viděli jsme svrchu) vykládati chtěl rozumy své a dovoloval si snižovati vážnost úřadů dosavad v platnosti své trvajících, když pak vlny politické bouře výše se dmuly, vášni své i proti jednotlivcům uzdu pouštěl. Tak dálo se jmenovitě po rozehnání nešťastné schůze „konstitučního spolku", kdežto Praha za šťastnou se mohla pokládati, že nezakusila výjevů horších, nežli byla kocovina u hraběte Thuna a ozývání se po celou noc v uli-

cích jejích posměšných hanozpěvů.*) A jakož v Praze byli proti takovým výstupkům úřadové bezmocni, tak i na venkově ztratili všecku moc, kde jmenovitě národní obranci do jejich povinnosti se pletli; ano na některých místech jal se lid o své ujmě vykonávati spravedlnost trýzněním a ubíjením zlodějův a pronásledováním skutečných nebo domnělých svých odpůrců.

Jako vůbec všude, tak i v Čechách jmenovitě *svoboda tisku* vydávala té doby mnohé prapodivné plody. Nejenom že skoro všeliké dosavadní literární síly rozptýlily se po časopisech, nýbrž i zcela nové vystupovaly směle na veřejnost, na kterou by si před březnem nebyly troufaly, nejinak než jako myši vylézají z děr, když není doma kočka. Nikdo nechtěl světélko své, byť i dosti skrovňounké, schovávati pod kbelík; každý politisoval po svém, a byla to větším dílem politika po větrných výšinách těkající, dětinská politika citu — a kterýž pak národ nebyl tehdáž dítětem v politice? Co však národu našemu zajisté k nemalé cti slouží, jest, že v tomto čase všeobecné výstřednosti a bezuzdnosti nevyšel ani jeden český lístek, jenž by zjevně byl čelil ku podvrácení společnosti aneb urážel cit veřejné slušnosti a studu. V tom jevila se mravní nepokaženost a zdravá mysl národu našeho, která zůstala v jisté míře střízliva i v této době závratné horečky. Nebyloť všude tak jako u nás, ba zdravý rozum a přirozený cit s povržením a zarděním odvrátiti se musí od nejednoho plodu šílenosti a necudnosti, jaké na světlo vynášela jmenovitě Vídeňská denní literatura té doby.**)

Tuto jest místo, přihlédnouti blíže k žurnalistice české, která najednou byla dosáhla rozměrů před tím netušených.

*) Sem náleží známá Havlíčkova: „Šuselka nám píše.“

**) I v jiném ještě ohledu jevila se různost povahy lidu českého a německého. Revoluční Praha měla docela jinou fysiognomii nežli revoluční Vídeň. Dokud nezrušila původní harmonii Frankfurťácká agitace, poskytovala Praha obraz nepřetrženého svátku: pestré kroje, střídající se slavnosti, všeobecný ples a jásot, veselé radovánky z toho, čeho dosaženo. Vídeň naproti tomu byla od samého počátku zasmušilá, lid jevil urputnost a vzdor, jsa nespokojen s tím, co mu uděleno. Co Pražané odbývali kocovinami, to popuzovalo Vídeňáky ke zbouření. Povstání konečně vyvoláno bylo v Praze vojskem, ve Vídni lidem.

Toto časopisectvo bylo skoro výhradně politické, neboť i předbřeznové nepolitické listy musily ve svých sloupcích obírati se otázkami politickými, chtěly-li sobě zachovati své čtenářstvo. Před březnem vycházel v Čechách jazykem českým jediný politický list, *Pražské Noviny*, a to dvakráte v témdni po půl archu se zábavnou přílohou *Českou Včelou*. Pražské Noviny byly organem vládním, a redaktorem jejich Karel Havlíček, který však po převratu březnovém postavení toho se zhostiv redakci Sabinovi odevzdal a sám sobě v *Národních Novinách* svůj vlastní organ založil, který vycházel denně po velikém archu. Stalo se, co by ještě před nedávnem nikomu ani ve snách nebylo napadlo: národ Český měl veliké neodvislé noviny, v nichž mohl hlásati veřejně, co tak dlouho v hloubi srdce svého musil tajiti, v nichž bez ostýchání mohl zastávati před světem práva svá a směle projevovati své žádosti a přání. Teprva v červnu dostaly Národní Noviny konkurenta v radikalním *Večerním Listu*, redigovaném od Liblinského (Knedlhanse), který byl rejdištěm mladých spisovatelů, sil nevyspělých, hledaje čtenářstvo své hlavně mezi nižšími třídami lidu, jimž, aby se zalíbil, pěstoval vedle výstřední politiky také v míře vydatné veřejný klep. Že svému řemeslu rozuměl, dokazoval značný počet odběratelů, jimž při nové svobodě tisku byla taková strava pravou lahůdkou. Zároveň s Národními Novinami vyskytovaly se jak v Praze tak mimo Prahu nejenom v Čechách, nýbrž brzy také i na Moravě též jiné, ovšem menší politické časopisy, které však větším dílem tak rychle hynuly jako povstávaly, směrem svým sotva značně od sebe se různíce. Z té příčiny zbytečno bylo by uváděti jmena jejich; stačíť, zmíníme-li se pouze o dvou takových pokusech. Pražští Frankfurtisté uznali též za dobré, založiti sobě český organ, jejž pokřtili *Vlastimil*. Vydavatelem jeho byl jistý Klier, redaktorem jakýsi Fischer. Byl to pokus ovšem nešťastný, časopis ten ve všem ohledu chatrný, skonal v Pánu číslem dvacátým. Ani tak dlouhého živobytí neměl *Pokrok*, nový organ vlády, kterým Pražské Noviny býti přestaly, pod redakcí Tomkovou. Pokrok objevil se zároveň se zasedáním

Slovanského sjezdu, avšak nastalé události svatodušní již po pátém čísle učinily mu konec. Jakožto kuriosum uvádíme ještě zajímavé faktum, že německá *Bohemia*, která se po březnových dnech z listu beletristického proměnila v politický, stala se zároveň utrakvistickou, přinášejíc články v obou zemských jazycích.

Co se týče dalších konstitučních vymožeností, kterých se národu našemu dostati mělo, z těch nejdůležitější byla *rovnoprávnost jazyková* v úřadě i ve škole. Praktické její provedení nebylo tak snadné, a jeden z prvních uchopil se otázky té Tomek, jehož myšlénky o tom podány jsou v 2. a 4. čísle Národních Novin, kdež v krátkosti vysloveny hlavní zásady, jakými by bylo potřebí u věci té se říditi. Tato pojednání Tomkova mají zvýšenou zajímavost v nynější době, kde právě memorandum našich poslanců na říšské radě té otázky se týkající všeobecnou pozornost vzbuzuje, pročež nebude zbytečno něco z nich zde uvésti. Pro úřady má dle Tomka platiti pravidlo, aby každému občanu volno bylo, jak ústně tak písemně na úřad tím jazykem se obrátiti, který jemu jest obvyklejší, úřad pak aby každému touž řečí odpovídal, kterou jest osloven, což platiti má jak o nižších taktéž o vyšších a nejvyšších úřadech. Z toho vyplývá nutnost, aby každý úředník v Čechách jak v krajinách s českým, tak i v krajinách s německým obyvatelstvem úplně mocen byl obojího jazyka zemského.*) Žádost tato jest tak přirozená a poměrům vlasti naší tak přiměřená, že dříve neb později nevyhnutelně *státi se musí pravidlem*, od něhož není dopuštěno žádné odchylky, nemá-li celá rovnoprávnost jazyková v úřadě zůstati jako doposavad pouze na papíře. Tomek nicméně od pravidla toho dopouští výminku tu, „kterou obnovené zřízení zemské C. z.“ obsahuje, aby se totiž při právních rozepřích řídil jazyk v písemném jednání dle národnosti žalovaného, tak aby Čech žalován byl česky, Němec německy,

*) To sice již před březnem bylo zákonem předepsáno, ale zákon ten snadno dal se obejíti.

a kterou řečí psána jest žaloba, aby byly psány i ostatní spisy v té rozepři.

O dopisování meziúředním navrhuje Tomek, aby se řídilo jazykem panujícím v sídle úřadu. „Úřadové okresů českých nechať dopisují úřadům stejného stupně v českých neb německých krajinách a rovněž tak svým představeným úřadům česky, úřadové okresů německých německy.“ Dále žádá Tomek, aby při dopisování vyšších úřadů nižším „zachovávána byla analogie mezi úřady a soukromými osobami, t. j. aby psal vyšší úřad nižšímu, jehož úřední jazyk český jest, česky, jehož jazyk německý jest, německy.“ Konečně co se týče úřadů nad celou zemí stojících, poněvadž jest většina obyvatelstva v Čechách jazyka českého, praví Tomek: „budiž řeč, kterou tito úřadové buď mezi sebou (ku př. gubernium s apelačním soudem), buď k zemským úřadům *jiných rakouských zemí*, buď k *ministeriím* dopisují, česká, k nižším úřadům česká neb německá dle úřední řeči každého úřadu.“

Co do jazykové rovnoprávnosti ve školách vyslovuje Tomek, že potřebí říditi se dvěma zásadami, totiž aby každý mohl se *vzdělávati mateřským jazykem* svým, ale zároveň také *naučiti se druhému zemskému jazyku*. Žádost tato jest docela rozumná, vyhovujíc stejnou měrou potřebám jedné i druhé národnosti, což i sami nestranní Němci (ovšem ne zuřiví germanomani) vždy uznávali a uznávají. Vyučování druhému zemskému jazyku odkazuje Tomek gymnasiím: „budiž pilný předmět všech 6 let gymnasialních studií dokonalé naučení se německému jazyku a seznámení se s německou literaturou v krajinách českých, naučení se českému jazyku a seznámení se s českou literaturou v krajinách německých.“ Aby pak také dítky, které již po odbytí hlavních škol vstupují do praktického života, měly příležitost naučiti se druhému jazyku, kterému se na hlavních školách nevyučuje, navrhuje Tomek, aby jim po vystoupení z třetí třídy rok neb dvě léta dali choditi do škol gymnasialních, jen do těch hodin, ve kterých vyučuje se na českém ústavu německému a na německém českému jazyku. Pro universitu Praž-

skou žádá Tomek, aby každý přednášející svobodu měl přednášeti česky nebo německy.

Těmto návrhům Tomkovým nikterak nedá se upříti, že vycházejí z jediné pravého názoru věci, jsouce ovšem spůsobeny sloužiti za podstatný základ dalšího vývoje principu rovnoprávnosti národní v úřadech i ve škole; o praktičnosti však jich podrobných stanovení budiž každému zůstaven jeho vlastní soud.

Samo ministerstvo tehdáž přicházelo vstříc tužbám národu našeho, zejmena co se týkalo potřebných oprav školství. Již koncem března povolán jest do Vídně Šafařík ku poradám o nich odbývaným při ministerstvu vyučování, kdež zvláště přiřčeno mu zastupování slovanských zájmů. Z těch porad vyšla rozprava jeho *O provedení stejného práva českého a německého jazyka ve školách*, vytištěná později v Musejníku.*)

V pojednání tom Šafařík úplně se srovnává s hlavními zásadami od Tomka vyřknutými, ale návrh svůj rozvádí mnohem obšírněji a zevrubněji, jednaje zvlášť o školách obecných, školách věcných, gymnasiích, universitě a jiných učebných ústavech, a konče o postupném uskutečňování plánu. Při tom ve mnohých věcech se různí od Tomka, jmenovitě při universitě má za to, že by pro potřebu praktickou mělo býti o to postaráno, aby se jistý počet předmětův obligatně přednášel česky a německy. Neníť zde místa uváděti šíře myšlénky Šafaříkovy, upozorňujeme však schvalně na důkladný článek ten, který podstatně přispěti může k náležitému se orientování v otázce té právě opět na denním pořádku se nalézající.

Šafaříkovi podáváno tenkrát místo rady při ministerstvu vyučování, on však, jednak nechtěje se odciziti činnosti své vědecké, jednak nemaje důvěry v stálost tehdejších poměrů Vídeňských, nepřijal úřadu toho, ovšem pak tím vděčněji jmenování za bibliotekáře universitní knihovny Pražské.

---

*) 1848, díl II. str. 171.

Zdali tyto porady měly nějaké praktické následky, není mně vědomo, domýšleti se však můžeme, že material, který byl výsledkem jejich, nezůstal v ministerstvu vyučování nepoužit při pozdějším reorganisování škol.*)

Co se dalo cestou nařízení hned bez dalšího odkladu provésti, učiněno jest od vlády zemské vydáním již 2. dubna dekretu, jímž prohlášena pro universitu Pražskou *svoboda vyučování* a *učení*. Dotyčné články toho dekretu znějí:

1. „Svoboda vyučování přijímá se v ten způsob, že ve fakultách, jenž udělují diplom doktorský, všem doktorům od této doby volno jest vědecké přednášky držeti, oznámí-li se prvé u akademického senatu.“

4. „Aby svoboda učení pojištěna byla, volno jest od nynějška slyšeti tak řečené povinné předměty pořádkem a časem každému vhodným, a způsobilost ke státní službě a ku praxi závisí jediné od přísné státní zkoušky.“

Zároveň dovoleno studentstvu spojovati se v jednoty.

Konečně přišlo i povolení k zařízení *průmyslové školy*, která byla po tak dlouhý čas předmětem tuhých bojů a usilovné agitace národní strany. Havlíček oznámil to v Národních Novinách krátce a významně: „Průmyslová škola je povolena. Před půl letem bychom byli jásali.“

České docentury na universitě Pražské, jakkoliv od vlády povolené, nevstoupily však hned v život, než teprv příštího roku; co však se týče svobody spolčování, té použili studující v plné míře, jak svrchu již ukázáno.

Také ostatní občanstvo nelenilo svobody té všeobecně udělené dle možnosti využitkovati. Nemůže býti úlohou naší vypočítávati spolky a jednoty k rozličným účelům zakládané; nám hlavně jde o vylíčení postupného vývoje národního a politického života té doby, a v tom ohledu zaujímá první místo spolek výhradně politický, nazvaný *Slovanská Lípa*, poněvadž v něm nacházela určitého výrazu ta idea, kterou

*) Později vypracován též od Národního Výboru „Návrh o provedení zásady stejného práva jazyka českého a německého ve školách“ (Nár. Nov. č. 53.). Co s tím se stalo, rovněž nám není povědomo.

nesl se veškerý ruch národu našeho od nejprvnějších dob jeho se probouzení. Spolek ten zaražen jest 30. dubna ve schůzi odbývané ve Václavské lázni, a vytknul sobě za účel:

„1. chránění konstitučního principu a nejrozsáhlejší jeho rozvinutí v mezech monarchických;

„2. bdění nad uskutečněním rovnosti české řeči s německou ve všech odvětvích správy i veřejného vyučování;

„3. chránění samostatnosti koruny České (Čechů, Moravanů i Slezanů), zvláště od návalu německého Völkerbundu;

„4. pěstování vzájemnosti slovanské ku pojištění národnosti a samostatnosti všech Slovanů v mocnářství Rakouském zaražením slovanské propagandy mezi korunou Českou, Polskou i Ilirsko-horvatskou, a sice sjezdy výborovými, deputacemi, korespondencí a zvláštním orgánem, časopisem *Slovanskou Lipou*, který zároveň bude denníkem společnosti."

Do prozatímního výboru zvoleni jsou: Václav Hanka, Jos. Kaj. Tyl, Pavel Mnouček a Vincenc Vávra. Spolek ten došel napotom značného rozšíření nejen v Praze, nýbrž i po všech vlastech československých. —

Potřebí jest ohlédnouti se také po sesterské Moravě, kterak i tam věci se vyvíjely a uzrávaly. První deputace česká, jak jsme viděli, shledala Moravu ještě neprobuzenou, avšak brzy nastal i tam ruch, jevící se směry sobě odporujícími. Nescházelot ani na Moravě statečných vlastenců, kteří již před březnem horlivě usilovali o probuzení lidu k národnímu vědomí, ačkoliv účinky jejich snah, poměrně mladších a obmezených na užší kruh nežli v Čechách, jevily se dosavad jen porůznu. Nicméně kvas byl již vložen do lidu moravského, a politický ruch zamíchal jím pořádně. K tomu přicházely hlasy z Čech, vybízející k užšímu spolku a k obnovení svazku koruny České,*) a podobné hlasy ozývaly se též z Vídně, kde záhy byla se utvořila zvláštní *Jednota česko-moravsko-slezská*, čítající mezi členy svými značný počet studujících, avšak i muže dílem vysoce vynikající, dílem vše-

*) Mezi těmi sluší jmenovitě uvésti „Slovo k Moravanům", vyšlé z péra dra. Riegra.

obecné vážnosti požívající, jakož byli: Pavel Josef Šafařík, Dr. Jan Dvořáček, Dr. Antonín Jar. Beck, Dr. Vendelín Grünwald, Dr. Matěj Kavka, Dr. Siegfried Kapper, Antonín Rybička, Petr Bílka, Ondřej Palacký, Antonín Doležálek a jiní. Jak z Prahy tak i z Vídně přicházeli na Moravu agitatoři, větším dílem studenti, aby živým slovem působili na lid ve smyslu národním. Símě to padlo na úrodnou půdu, a již 6. číslo Národních Novin přineslo „Ozvání moravského lidu", nikým sice nepodepsané, ale vyslovující smýšlení moravských národovců, jehož jádrem bylo následující projevení:

„Hájíme národnost svou slovanskou a chceme státi pevně při kmenu neroztrženém česko-moravském. Ale i osobnost svou moravskou hájíme, chceme totiž státi věrně při Čechách, ale nepominouti v nich, nerozplynouti, aby Morava mohla sama ostati na právu svém. Žádáme, aby vedle společného sněmu v Praze byl i zvláštní v Moravě, jímž by se řídilo i vlastní hospodářství zemské.

„Jazyk český budiž jazykem obecním, anť jest v Moravě čtyrykráte mocnější nežli jiný, však ale německému jazyku přejeme rovné právo tam, kde rovný jest našemu.

„Slovem *konstituce* rozumíme slušné zastoupení celého národu dle všech živností svých rovné; zvláště vládu soudu podrobenou, a vůbec jak to jest v zemích svobodného lidu moudře zřízeno.

„Žádáme dokonalé zrušení toho, čím byl lid zavázán majitelům panství.

„Žádáme, aby všecka jednání obecní (soudy, sněmy, školy) byla veřejná.

„Na úřady a důstojnosti připuštěni buďtež jen občané spojeného království Česko-moravsko-slezského."

Zároveň hýbala se všude vlastenská mládež moravská, zejmena v Brně, kde chystáno se k slavnému přijetí vracející se z Vídně druhé deputace Pražské. To vyvolalo velikou zuřivost strany německé, která shlukla se v nádraží pod trojbarevnou korouhví německou, aby jí připravila méně příjemné uvítání. Avšak čekali marně, deputace nepřijela, a tak

zamezena jest demonstrace, která snadno mohla vésti k výstupům hrubého násilí. Beze všech výtržností však nezůstalo, luza od zuřivců německých poštvaná vytloukla okna prelatovi augustinianskému a jiným u nich neoblíbeným osobám, Klácel pak, jenž v „Týhodníku“ od něho redigovaném proti takovému řádění ostře se ozval, musil opustit Brno a hledat útočiště v Čechách.

Vůbec měla v poněmčených městech moravských strana frankfurtistů všude vrch a provozovala nesnesitelný terorismus, kořistíc namnoze s politování hodného předsudku proti Čechům sprostého lidu moravského,*) který od nich v zaslepenosti své zde onde používati se dal k demonstracím proti národní solidarnosti. Toto smýšlení protičeské všemožně podporovali zeměpanští úřadové, ještě mnohem více nežli v Čechách německým duchem načichlí, vydávajíce ve smyslu tom cirkuláře a stíhajíce jmenovitě emisaře české, na něž místy pravou honbu činili. Takovou posilu majíce stávali se frankfurtisté vždy smělejšími, obzvláště pak Olomouc nezůstala pozadu za Brnem. Tam musil profesor Hanuš složiti redakci německého časopisu „Neue Zeit“, v niž uvázal se frankfurťák Jeiteles, a profesor Helcelet redakci „Selských Novin“, jež knihkupec Hölzel přestal vydávati, poněvadž prý pobuřují lid. Ano oběma těmto našincům veřejně jest vyhrožováno, i ozývali se hlasové, žádající aby vypovězeni byli z města.

Stejným odporem proti Čechům naplněni byli moravští stavové, od konce března zasedající na sněmě zastupitelstvem měst rozmnoženém, jež obzvláště podrážděila petice Pražanů za užší spojení Moravy a Slezska s Čechy, což sobě mylně vykládali za pokus o podmanění obou zemí Čechům. Marné bylo „Slovo k moravským stavům“ **) od jednoho z prostředka jejich, Bedřicha hraběte Sylva Taroucca, jenž vykládal jim

*) Předsudek ten, k němuž podobného nic u lidu českého naproti Moravanům se nenalézá, bohužel doposavad není zcela vykořeněn, čehož sám viděl jsem na Moravě před málo lety smutné příklady.

**) Národní Noviny č. 6.

pravý poměr Moravy k Čechám jakožto členů společné koruny České; marný německý spis barona Arthura z Königsbrunnu, sídelního kanovníka Olomouckého. „Einige Worte zum Frieden und zur Verständigung" podobného obsahu; na sněmě přijato jest ohražení proti žádosti Pražanů, jímž neostýchali se nazývati Čechy „provincií" a trhati svazek zemí koruny České, pravíce výslovně, že „Morava" je země od Čech neodvislá, náležející k celistvému svazku Rakouského mocnářství", při čemž prý nicméně „budou vždy zachování přátelského pevného svazku pro stejnost národností a jazyků příbuzného království Českého podporovati, pokud to neodvislost Moravy dovolí. Ohražení toto podáno císaři, v stejném smyslu pak obrátil se výbor stavů moravských k obyvatelům země, jimž namlouval, kterak prý „částka obyvatelů Pražských od Jeho Císařské Milosti žádala, aby naše vlast moravská a všechny její záležitosti s Čechami tak spojeny byly, abychom naše vlastní úřady zemské v Brně pozbyli, aby naše sněmy v Brně přestaly, abychom naše právo v Praze hledali a naše zástupce zemské dílem do Prahy posílali, slovem, abychom na vždycky místo samostatné, nepodrobené země s Čechami v jednu zem splynuli." I dával moravskému lidu výstrahu před agitatory, kteří prý mu praví, „že by jen spojením s Čechami svou slovanskou národnost bez překážky rozšiřovati a síliti mohl". Aby jej odvrátil od smýšlení takového, má prý výbor „za svou povinnost, veškeren moravský lid na to pozorna učiniti, co od shromážděných stavů moravských pro svobodné rozšíření moravského jazyka a pro všeobecné dobré moravské vlasti uzavřeno bylo a ještě se uzavře". Konečně maluje na stěnu bubáka — „nebezpečného souseda Rusa", který ovšem mohl dosti strachu naháněti Němcům, jehož však lid slovanský, jakož dobře věděl, neměl žádné příčiny se báti.*) Naproti takovému obmezenému, čistě provincialnímu stanovisku mo-

*) „Výbor moravských pánů stavův obyvatelům Moravy." Národní Noviny č. 17.

ravských stavů viděl se Národní Výbor pohnuta vystoupiti s „Veřejným ohlášením“,*) v němž vysvětloval nešťastné „nedorozumění“, jakoby Čechové chtěli sobě osobovati nějaké panství nad Moravou, objasňoval historický svazek zemí koruny České a vykládal, kterak „žádosti o spojení všech českých korunních zemí směřují zejmena k tomu: 1. aby místo posavadních úřadů dvorských pro vnitřní politickou správu, kteréž se s vyvinutím našeho konstitučního živobytí napotom nesrovnávají, odpovědné centralní úřady, nejvyšším kabinetním listem od 8. dubna b. r. království Českému s rozšířenějším oborem činnosti již povolené, dostaly se zároveň také Moravanům, a tak pro všecky korunní země platnost měly; a 2. aby konstituční vyvinutí těchto zemí, jakož kořen svůj má v jedné, stejné národnosti, také bylo stejné, tedy aby sněmové zemští, jakožto napotom nejdůležitější faktorové zákonodárství vnitřního, v plném srozumění jednali. A jakž by tak činiti mohli lépe než periodickým, buď v plném počtu, buď skrze obzvlášť volené výbory společným se scházením?“ Končíť pak slovy: „Přejeme si, aby svobodný národ moravský právě nezmatený vplyvy cizími toto uvážení vzal před sebe, aby svobodně a samostatně se rozhodnul. Spojení naše nemohlo by pro nás býti radostným, pro obě strany blahodějným, kdyby nemělo vzejíti a chováno býti *láskou* a *důvěrou*.“

Zatím národní vědomí na celé Moravě čím dále tím více se probuzovalo i šířilo, a právě neslýchaná zuřivost frankfurťáků vyvolávala v lidu vždy tužší odpor. Proti obeslání parlamentu Frankfurtského vyjádřili se sami stavové moravští, lidu pak dostávalo se o tom důkladného poučení od vůdců národní strany; obzvláště pozoruhodné jest ono, které, uveřejněné 30. dubna v Brněnských Novinách, končí slovy: „Jak se stavové moravští usnesli strany volení do Frankfurtu, víte; i Vás nemůže a nebude nutiti nikdo, abyste volili, nýbrž bude to jediné na vůli Vaší; čiňte tedy, jak Vám to zdravý rozum, láska k vlasti a císaři, péče o blaho

*) Národní Noviny č. 29.

veškeré říše Rakouské napovídá i káže. Sláva Moravě! Sláva národům rakouským! Sláva Císaři Pánu! Sláva neodvislosti od cizozemska!“

Volby do Frankfurtu skutečně odbývány jsou dne 13. května, avšak vypadly velmi smutně. Přes šílenou téměř agitaci dostavilo se v Brně z obyvatelstva tehdáž 45.000 duší počítajícího jen 300 osob k volbě, v Olomouci z 12.000 jen 137; v Hustopeči odevzdáno 22, v Starém Brně 9, ve Vyškově 7 hlasů a podobně jinde; na mnohých místech národovci volbu ani nepřipustili, na některých občané po volbě již vykonané lépe poučeni obořili se na úřady volbu řídivší, a násilím zmocnivše se volebních protokolů zničili je a volbu za neplatnou prohlásili.

Naproti tomu svolán jest ke dni 31. května nový zemský sněm na základě nového řádu volebního.

Národní život přes všecken odpor Němcův a úzkostlivých úřadů vždy utěšeněji se rozvíjel, svobody tisku a spolčování užíváno vždy v rozsáhlejší míře, jmenovitě povstávaly četné filialky Slovanské Lípy, mezi tím v Praze do života vstouplé.

Tak stály věci na Moravě krátce před osudnou událostí, kterou v Praze násilně přerušen jest samostatný vývoj ústavního národního života.

V.

Ústava od 25. dubna. Pozvání na Slovanský sjezd. Palacký volán do Vídně. Svornost v nebezpečenství. Nové bouře ve Vídni, ústava od 25. dubna odvolána, přislíbeno svolání ústavodárného říšského sněmu. Císař opustil Vídeň. Účinek té zprávy v Čechách. Deputace do Inšpruku. Smíření s Němci. Volby do Frankfurtu. Sněm český vypsán. Pštros purkmistrem.

Ve Vídni zatím neustávalo jitření myslí, naopak zmáhalo se pořád více, a to s veliké části vinou ministerstva Pillersdorfova, které nemělo tolik síly a odhodlanosti, aby rázně zakročilo proti křiklounům větším dílem z ciziny přišlým, kteří vedli veliké slovo v demokratických spolcích ultra-

německých, a proti bujnosti fanatisovaného studentstva, jehož nezralými rozumy obecný lid Vídeňský slepě se spravoval. Tu vedle šíleného blouznění o Frankfurtu, jemuž měla podřízena býti říše Rakouská, zmáhala se idea tuhé vnitřní centralisace, dle které Vídeň měla sobě hráti na Paříž a podrobiti vůli své všecky země mocnářství. Ta idea nemálo lichotila vrtohlavému měšťáctvu Vídeňskému, které ji při každé příležitosti na jevo dávalo hlučnými manifestacemi. Proudem tím unešen vybočil Pillersdorf z cesty vyznačené dne 15. března, po které se měla ústava říšská smluviti s poslanci sněmů jednotlivých zemí, a spůsobil sám vydání ústavy, kteráž ohlášena jest dne 25. dubna co budoucí základní zákon Rakouského mocnářství. Ústava tato, která nebrala žádného téměř ohledu na zvláštní potřeby a práva jednotlivých zemí, vykazujíc všechen podíl při zákonodárství dvěma sněmovnám, voleným z celé říše, nesrovnávala se s patentem od 8. dubna co odpovědí na druhou petici Pražskou.

Sama v sobě nebyla ústava ta zcela k zahození, napodobena jsouc podle belgické, a majíc ráz liberalní byla by v jiných okolnostech dobře mohla posloužiti za první základ ústavní, její vady a nedostatky byly by se daly časem odstraniti a ona přispůsobiti přirozeným poměrům říše. Ale v nynější situaci neuspokojila nikoho. Čechové v ní vším právem viděli porušení slibu císařova, i pojali nedůvěru k ministerstvu, viníce je z neupřímnosti, v čemž potvrzovalo je také váhání vlády, vypsati volby do českého sněmu. Vídeňští radikalové zase zavrhovali ji předně proto, že byla oktrojována, a pak pro soustavu dvoukomorní, již zaváděla, která byla demokratům neoblíbena. Tato nespokojenost Vídeňských demagogů neměla zůstati bez osudných následků.

Usilovné snahy Němců o národní jednotu prostředkem Frankfurtského parlamentu, jevící se v Čechách tak náruživou agitací, musily přirozeným spůsobem vyvolati na druhé straně také touhu po podobném sjednocení Slovanů.*) Půda

*) První vyslovil tu myšlénku Ivan Kukuljević. Viz Národní Noviny č. 22.

pro takovou myšlénku dávno byla připravována [illegible] se ujímající vzájemnosti slovanskou, pěstovanou s obzvláštní horlivostí právě od Čechů. Tak stalo se, že hned po ne-šetrném vystoupení Frankfurtských poslů v Praze sestavil se výbor důvěrníků slovanských, který 1. května uveřejnil pozvání na sjezd všech slovanských kmenů v Rakousku [illegible] ku poradám o společných záležitostech [illegible] nebezpečného spojování s Němci. [illegible]

Zajímavy jest [illegible] podpisy na tomto vyzvání [illegible]

Josef Matouš hrabě z Thunu — Vojtěch hrabě Deym — Jan rytíř z Neuberka — Pavel Josef Šafařík — Karel Ma-[illegible] — František Palacký — Václav Hanka — [illegible] — [illegible] — [illegible] — Karel Vladislav [illegible] — [illegible] — [illegible] — [illegible] — [illegible] — Karel [illegible] — [illegible] — [illegible] — [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

„2) Prohlašujeme se taktéž svatosvatě, že nikdy nebyl úmysl náš ani kdy bude, abychom některé neslovanské národnosti ubližovali aneb ji potlačovali; ale snažení naše odjakživa směřovalo jediné k tomu, aby se zásadě úplného stejného práva všech národností v říši Rakouské zjednalo náležité uznání i praktická platnost.

„3) Konečně prohlašujeme se, že jsme odhodláni práv, ježto nám podle této nyní vyslovené zásady v životě národním i státním náležejí, v úplném jich obsahu pohledávati, je sobě zachovati i před každým útokem, přijď odkud přijď, hájiti, a že proto shromáždění slovanské, ježto zamýšlíme, nemá v sobě žádné jiné příčiny, nežli žádost, abychom přátelským srosuměním se rozdělených od sebe kmenů dosáhli tohoto nám svatého cíle spolu nejjistějším a nejpokojnějším spůsobem."

Prohlášení toto nese další podpisy tyto:

Hanuš hrabě Kolovrat Krakovský. — Bedřich hrabě Rummerskirch. — Robert svob. pán Hildprandt. — J. Franta Šumavský. — V. V. Tomek. — Václav Nebeský. — Med. dr. Fanta. —

Dne 8. května volán jest Palacký ministrem Pillersdorfem telegraficky do Vídně, kdež mu podáváno ministerstvo vyučování. Palacký po krátkém rozmýšlení, uváživ značné rozdíly mezi politickým smýšlením tehdejšího ministerstva a svým vlastním (hlavně v otázce Frankfurtské), nepřijal úřadu toho a navrátiv se do Prahy podal v Národním Výboru podrobnou zprávu o svém vyjednávání s Pillersdorfem a konečném výsledku jeho.

Nepodobno k víře, jaké pobouření spůsobilo ve Vídni povolání Palackého do ministerstva. Němečtí demagogové soptíce vztekem počínali sobě na veřejných místech i v novinách přímo jako šílenci, štvouce lid proti vládě, která prý je poslovaniti chce, a Palackého samého nestydatě urážejíce, ano i nebezpečně mu vyhrožujíce, což Pillersdorf vida sám konečně tomu byl rád, že Palacký mu odřekl. Taková byla

slabost ministerstva toho, která zuřivé demagogy jen ještě smělejšími činila.

Mezi tím zběhla se v Praze episoda, která začala již brati na sebe tvářnost povážlivou, když ještě v čas moudrá povolnost předešla jižjiž hrozící srážku stran na sebe rozezlených. Nejednalo se o nic více ani méně, nežli o zrušení sboru Svornosti, která veliké části ostatní národní obrany a zejmena německému obyvatelstvu Pražskému byla z příčin na svém místě položených solí v očích. Ustavičné brojení proti nenáviděnému tomu sboru a pocházející z toho časté třenice měly konečně ten účinek, že gubernialní presidium, v úmyslu aby odstranilo podnět a záminku k dalším takovým te brojům, vydalo nařízení, dle kterého měla budoucně národní obrana tvořiti ten jediný, stejnotvárný sbor. Tento atentát na samostatnost Svornosti vykládán od lidu frankfurtským agitacem [illegible] neustále drážděného, za atentát na samu národnost českou, a tehdy čas [illegible] v Praze rozčilení [illegible] tak veliké, [illegible] bylo se obávati [illegible] [illegible] tento zá- [illegible] ohro- [illegible] Svornosti [illegible] zjištěno. [illegible]

[illegible]

stranění vojska z města a odevzdání stráží národní obraně. Deputace nedosáhla svého účelu, ano Pillersdorf dal císařský hrad obstoupiti vojskem a děly. Druhá deputace k němu vyslaná potkala se s týmž odporem, a Pillersdorf hrozil odstoupením, neupustí-li se od těchto žádostí. Vše bylo marné. Revoluce byla opanovala celé město, lid byl vzhůru, a studenti chystali se vtrhnouti do hradu, aby na císaři samém vynutili povolení svých žádostí. Večer skutečně vrazily do hradu ozbrojené sbory studentů a národní obrany s četnými zástupy lidu beze všeho odporu, což vida Pillersdorf upustil konečně od své neustupnosti, obávaje se, aby sic nebyla porušena nedotykatelnost trůnu. V jedenáct hodin tedy ohlášeno, že se povolují všecky žádosti, jmenovitě svolání jediné komory co ústavodárného sněmu říšského na základě voleb beze všeho censu. Takové osvědčení úplné bezmocnosti vlády naproti spoustám lidu stalo se osudným pro Vídeň; od té doby musila tam revoluce proběhnouti všecka stadia až k vojenské reakci.

Bezprostřední následek těch událostí byl, že císař Ferdinand z pobouřené Vídně ujel potají do Inšpruku. V skutku přestala býti Vídeň spůsobilým sídlem vlády od té chvíle, ve které obyvatelstvo její, duševní povrchností svou pověstné, svésti se dalo nezkušenou mládeží a cizími poštěvači, by diktovalo zákony říši složené z tolika národů, z nichž každý měl svoje zvláštní potřeby a zájmy. Císař dobře učinil opustiv Vídeň, ale ministerstvo chybilo zůstavši tam. Kdyby dobře bylo porozumělo svému postavení, bylo by šlo za císařem; katastrofa byla by nastoupila dříve, ale nebyla by bývala tak strašná a krvavá, jako o půl léta později, když revoluce Vídeňská nemístnou povolností vlády vzrostla k takové síle, že ku potlačení jejímu bylo potřebí dvou vojsk. Máj mohl Vídni ušetřiti neblahý říjen se všemi osudnými jeho následky. Také by v tu dobu nikdy nebyla reakce vyvíjela takové síly, jako o půl léta později, když opírala se o vojsko vítězstvím opojené.

Země v pravém smyslu pojímaly císařův odjezd, i přestaly míti zření k ministerstvu Vídeňskému, jemuž rozkazo-

vala luza, a vyjednávali záležitosti své přímo u dvora v Inšpruku.

Obzvláště v Čechách a jmenovitě v Praze spůsobila zpráva o posledních událostech Vídenských a odjezdu císařově ohromné pohnutí, a to nejenom mezi Čechy, nýbrž i mezi rozvážlivějšími Němci, kteří počali se lekati [illegible], jakéž nevyhnutelné nastati musily takovou roztržkou v nejvyšší státní moci. Národní Výbor, obec Pražská, národní garda i jiné važné korporace vypravily za císařským dvorem zvláštní poselstva [illegible]

[illegible]

do Měšťanské besedy s ní se vytasil. Shledav, že se mu se strany české přichází vstříc, učinil návrh společné hostiny, který se potkal se schválením. Ještě téhož dne vyslána s tím návrhem deputace do Besedy kupecké, pak do šlechtické, a na vzájem přicházely z těchto deputace zase do Besedy měšťanské, jimiž celá věc byla umluvena definitivně na čtvrtek dne 26. května do Bubenče. Toho dne tedy odbývala se slavná hostina v restauraci Bubenecké obory (Stromovky) pod předsednictvím samého gubernialního presidenta hraběte Lva Thuna, jíž účastnily se všecky třídy obyvatelstva Pražského, jmenovitě pak přední mužové strany jak národní tak německé. Tu pronášeny jsou nadšené přípitky císaři, svobodě, svornosti a bratrství obou národností, srdce hodovníků rozehřála se, dávní protivníci podávali sobě ruce, Čechové i Němci objímali se vespolek, k tomu hrály tři kapely, zpívány sbory české a německé, a vše tonulo v proudu hlučné veselosti. Množství lidu při slavnosti bylo tak veliké, jak od příchodu první deputace z Vídně v Praze pohromadě nebylo. V povětří jen hemžilo se praporců a praporečků v národních barvách, všude slyšeti bylo jen hudbu, zpěv a volání slávy. Když se počalo tmít, zdvihlo se vše v nejlepším pořádku a táhlo s hudbou pod korouhvemi do Prahy, Němci a Čechové svorně za ruce se vedouce. Toho večera Praha jásala radostí.

Bohužel nemělo smíření toto dlouhého trvání; neboť byly vášně stranické příliš rozníceny, aby se pomíjejícím hnutím, které na okamžení mysli opanovalo (a z takového, spůsobeného císařovým odjezdem z Vídně, vyšla celá ta slavnost), utlumiti dalo; sotva že obě strany z opojení svého se vyspaly, nastal předešlý rej.*) To pak jest při tom pamětihodno, že tentýž Hennig, který v nejupřímnějším úmyslu byl původem tohoto sbratření, stal se napotom hlavou pověstných sedmašedesátníků, zakladatelem spolku „Verein für

*) Podobně i ve Vídni slaveno hlučně sbratření národní obrany s vojskem, což nikoliv nebylo tomu na překážku, že za nedlouho potom obě strany na sebe střílely.

[illegible] adresy. [illegible] knížeti Windischgrätzovi od [illegible] odevzdané.*

[illegible] nedal se zemesprávce hrabě Lev Thun [illegible] a protesty jak vážných jednotlivců [illegible] tak i celých korporací (Národního [illegible] Měšťanské besedy Pražské a j.), aniž hrozícím nebezpečenstvím ještě většího rozjitření mysli, než jaké beztoho panovalo v celé zemi, odvrátiti od vypsání voleb do Frankfurtského parlamentu, které ustanoveny jsou na 23. května. Obyvatelstvo české nikde nevolilo, německé jen v několika okresech pohraničných; v Praze strhány jsou s rohů plakáty volby vypisující, při volbě pak samé odevzdány všeho všudy tři hlasy. Fiasko nemohlo být úplnější.

Mnohem pilnější a důležitější věc byla svolání sněmu českého na základě patentu císařského od 8. dubna. Sněm ten svolán jest nyní ke dni 7. června, a přikročeno ihned ke všem přípravám pro volby. Poněvadž však tyto vyžadovaly delšího času nežli se předvídalo, musilo svolání jeho později odloženo býti na neurčitý čas, a ustanoveno toliko, že mají všecky volby vykonány býti nejdéle do 15. června. Záležitost sněmu zaměstnávala od té doby veřejnost v nemalé míře, i byla předmětem mnohých a častých diskusí.

Zde jest místo upozorniti na podstatný omyl o tomto sněmu, vzniklý nevím jakým spůsobem hned po vyhlášení patentu od 8. dubna a napotom opět a opět opakovaný. Sněm ten totiž vyhlašován jest za *konstitující*, čímž býti nikoliv neměl. Patent od 8. dubna praví o něm pouze, že „má míti právo o všech věcech zemských raditi se a rozhodovati“. Slova tato jakkoli příliš neurčitá, aby přísně vymezovala kompetenci jeho, nikterak nepřipouštějí výklad takový, jaký jim dáván. Potvrzujeť to i vyjádření ministra Pillersdorfa

* Když jsem Hanušovi [illegible] vyslovil upřímné mínění své, [illegible] účinku pro obadvě strany, on [illegible] na hlavního [illegible]

v odpovědi na pronešené obavy zemských stavů některých zemí, aby koncese Čechům často dotčeným patentem učiněné nebyly na ujmu centralní vládě říšské, jmenovitě „aby neměl zemský sněm království Českého k rozhodování o záležitostech zemských jiný význam leč sněmu provincialního". Praví Pillersdorf rozhodně, že „neleželo v úmyslu vlády, dáti českému zemskému sněmu pro jeho porady a rozhodování širší obor, nežli obor vlastních zemských záležitostí, ... a že zřízením odpovědných zemských nejvyšších úřadů ministerstvu nesmí být v oboru jeho povinnosti žádná meze kladena." *)

Tím ovšem uvedena v pochybnost cena celého patentu od 8. dubna, a naskytuje se otázka, je-li spůsobilým, aby někdy mělo k němu býti nazpět saženo, k čemuž nejednou projevována chuť.

Dne 18. května vykonána volba nového purkmistra Pražského na místo odstouplého dra. Štrobacha, i zvolen dosavadní místopresident Tomáš Pštros, jejž zeměsprávce Thun ihned potvrdil. Volba ta neosvědčila se býti šťastnou, muž ten nebyl oblíben, a neuměje si získati důvěru přinucen jest za nedlouho k odstoupení.

VI.

Nové bouře ve Vídni. V Praze prozatímní vláda, nová deputace do Inšpruku. Slovanský sjezd. Národní Noviny oposiční. Pokrok. Vaňka purkmistrem. Windischgrätz. Tajné pikle, vojenské i jiné demonstrace. Studentstvo. Deputace česká v Inšpruku. Bouře svatodušní.

Ve Vídni spůsobil odjezd císařův náramný dojem na obyvatelstvo. Leknutí bylo všeobecné, a na okamžik patrně ochladily se vášně revoluční. V prvním ustrnutí obrátila se rozhorlenost měšťáků proti původcům těch kroků, které císaře tak velice zastrašily, že necítil se více bezpečným mezi svými Vídeňany. V tu chvíli bylo veřejné mínění studentům rozhodně nepříznivé, a kdyby Pillersdorf se byl odhodlal

*) Národní Noviny číslo 37.

k ráznému kroku a vyřknul zrušení studentské legie. zkrotlí Vídeňáci nebyli by tomu kladli nižádný odpor, ale spíše jemu žehnali. On však v nepochopitelné zaslepenosti ztratil celých deset dní nečinně. Mezi tím lid zpamatoval se od svého leknutí, a uchopiv se nového hesla od pobuřovačů vydaného sváděl všecko na kamarilu, která prý věrné Vídeňáky u císaře očernila. Kamarila stala se odvodičem hněvu s počátku proti studentům vzniklého, a legie i národní obrana měly dosti času na novo upevniti svou jednomyslnost v radikalismu. Nyní teprv, příliš pozdě, sebral Pillersdorf svou zmužilost k činu.

Dne 25. máje vyzval akademickou legii velitel její hrabě Colloredo-Mansfeld, ve srozumění s ministerstvem, aby sama se rozešla, což když rozhodně bylo odepřeno, složil velitelství. Na to vyšlo ministerské nařízení, rozpouštějící akademickou legii, jež měla se spojiti s národní obranou; této pak uloženo jest provésti to nařízení. Legie ihned učinila hluk, a volajíc na pomoc předměstí chystala se násilím odrazit násilí. Prapor vojska poslán proti aule, když však odhodlanost studentů ničím se nedala zastrašiti a obyvatelstvo k jich straně se přidalo, odvolán zpět. Událost ta spůsobila všeobecné pobouření, a roztrušovaly se pověsti, že z Čech táhne vojsko na Vídeň. V okamžení povstaly všude barikady, a lid ve vší opravdovosti chystal se na pouliční boj proti reakci. Tím zastrašeno upadlo ministerstvo v starou svou slabost, odvolalo rozkaz proti legii čelící, odstranilo vojsko z města a snažilo se chlácholením a sliby přiměti lid k odklizení barikad. Ty však zůstaly stát ještě dva dni, a teprv 28. máje upokojily se mysli tak dalece, že přikročeno k jich odstraňování. Touto porážkou zničena byla úplně vážnost ministerstva Pillersdorfova.

Nad vládní moc vypnula se byla 26. máje svrchovanost lidu. Zničené ministerstvo musilo trpěti, že vedle něho sestavil se tak zvaný *Sicherheitsausschuss* z měšťanů, studentů a členů národní obrany, který (na spůsob někdejšího Pařížského výboru pro obecné blaho za první revoluce francouzské)

se ujal diktatury. Tomuto výboru podrobeny jsou ministerním nařízením všecky sbory a ústavy sídelního města a svěřena péče o veřejnou bezpečnost. Tak nad ministerstvo císařem ustanovené povznesla se vláda revoluční, která měla všecku chuť podrobiti své moci celou říši.

Při takovém stavu věcí ve Vídni zeměsprávce hrabě Lev Thun uznal za dobré vymaniti se z područí ministerstva, které bylo samostatnosti pozbylo, pročež přibral si jakousi „vyšší radu", jejímiž členy byli přednější členové Národního Výboru: Borrosch, Brauner, hrabě Albert Nostic, Palacký, Rieger, Štrobach a hrabě Wurmbrand. Zároveň vyslal do Inšpruku k císaři novou deputaci, již skládali hrabě Albert Nostic a dr. Rieger, aby vyžádala na něm potvrzení toho kroku. Ustanovení této „prozatímní vlády" pro Čechy zavdalo veliké pohoršení Vídeňskému ministerstvu.

Zatím přibližoval se den 2. června, v kterýž měl zahájen býti v Praze *Slovanský sjezd*, na který od delšího času byla obrácena veřejná pozornost v nemalé míře. Již od více dní sjížděli se toužebně čekaní hosté, částečně v pestrém národním kroji, a Praha nabývala jimi zvýšené živosti. Byli to dílem volení poslanci jednotlivých krajin, obcí a korporací, dílem dávnou vlasteneckou činností známí přátelé obecného dobra svých národů. K vítání jich vlály s domů četné praporce v českých a slovanských barvách, jimiž i jinak byly domy bohatě ozdobeny, a Kolovratská třída, kde v budově musejní měl Slovanský sjezd sídlo i kanceláře své, hemžila se lidstvem. Největší počet poslanců jihoslovanských, halických a moravských přijel společně dne 30. května, a v slavném průvodu domácích vlastimilů jest uveden do místa valného shromáždění na ostrově Žofínském a přátelsky uvítán.

Sjezd rozdělen byl na tři sbory čili sekce: československou, polskorusínskou a jihoslovanskou. Dne 31. května počalo se zapisování a přijímání členův od zřízených důvěrníků tím způsobem, že každý nově přijatý člen společně se staršími hlasoval o přijetí neb nepřijetí toho, kdo po něm se hlásil. Způsobem tím zamezeno bylo účastenství nepovolaných

Téhož dne přistoupili sborové k volbě představenstev; za předsedy zvoleni jsou ve sboru československém Pavel Josef Šafařík, ve sboru polskorusínském Karel Libelt a ve sboru jihoslovanském Pavel Stamatović, protopresbyter v Novém Sadě. Sborové takto zřízení sešli se pak 1. června v Českém Museu k volení starosty sjezdu, za jakého jednohlasně zvolen jest František Palacký, za podstarosty pak Stanko Vraz ze sboru jihoslovanského a kníže Jiří Lubomirski ze sboru polskorusínského. Při těchto schůzích tvořily čestnou stráž sbor Svornost a studentské družstvo Slavia. Téhož dne oznámeno jest nastávající zahájení sjezdu výborem jeho zemězprávci hraběti Lvu Thunovi*) a vrchnímu veliteli národní obrany knížeti Josefu z Lobkovic.

Dne 2. června stalo se slavné zahájení sjezdu první veřejnou schůzí v sále ostrova Žofínského. Ráno před devátou hodinou sešli se údové sjezdu a veliký počet hostů do Českého Musea, odkudž odebrali se předně ve slavném průvodu do Týnského chrámu. Před sochami apoštolů slovanských říkal kněz Václav Štulc modlitbu k slavnosti přiměřenou, a líce mužů a starců smáčena jsou slzami citů netušených, jimiž ve shromáždění tom, posud jediném v dějinách Slovanstva, dmula se prsa každého přítomného. Odtud ubíral se průvod — napřed dosavadní výbor, pak nově zvolený starosta Palacký a podstarostové Stanko Vraz a kníže Lubomirski, za nimi jihoslovanský, polskorusínský a československý sbor, za těmi pak veliké množství jiných hostů, při čemž Svornost, Slavia a legie studentská bděly nad zachováním pořádku — ulicemi Staroměstskými a přes Nové aleje k Žofínu. Vlastenecké a starožitné pobožné písně slovanské, které zpíval sbor zpěváků v čele průvodu kráčející, přenášely nadšení, jímž údové sjezdu naplněni byli, na všecko obyvatelstvo Pražské.

V sále Žofínském zatím galerie již obsazeny byly četnými hostmi, mezi nimiž vynikalo krásné pohlaví. Sál byl skvostně

*) Při té příležitosti neopominul zeměsprávce vysloviti obavy své a dáti výstrahu výboru z okolnosti té, že k sjezdu připuštěny jsou, ač jen co „hosté“, také nerakouští Slované, kteréž obavy ukázaly se býti pohříchu úplně oprávněnými. Viz: Světozor 1878, č. 48, str. 594, c.

upraven a vyzdoben znaky a korouhvemi všech slovanských národů v Rakousku, mezi nimiž uprostřed vlála černožlutá korouhev císařská. Sborové seděli od sebe rozděleni: napřed s jedné strany sbor jihoslovanský, s druhé polskorusínský; za nimi po celé šířce sálu sbor československý, jakožto ze všech nejčetnější.

Jakmile četné shromáždění prostory sálu naplnilo, vystoupil celý dosavadní připravující výbor na zvýšené místo, a za předsedu jeho, nepřítomného prý pro nemoc hraběte Matiáše Thuna, zahájil schůzi místopředseda Jan rytíř z Neuberka, jenž promluviv krátká slova k uvítání příchozích hostů v hlavním městě Čech prohlásil shromáždění rakouských Slovanů za zřízené. Potom oznámil jmeno zvoleného starosty sjezdu Františka Palackého, prohlásil činnost přípravního výboru od té chvíle za skončenou a postoupil místo své starostovi. Starosta sjezdu zaujal místo předsedy, po obou stranách vedle něho zasedli podstarostové, pak předsedové a místopředsedové tří sborů. Předně promluvil starosta Palacký vážná slova o účelu a vysoké důležitosti této schůze, načež prohlásil sjezd Slovanů rakouských za otevřený. Sjezdoví písaři četli jmena všech přednostů a jiných členů jednotlivých sborů, řád jednací a program předmětů, o kterých má sjezd jednati. Počet údů byl, zahrnouc v něj i později teprv přibylé, ve sboru jihoslovanském 42, ve sboru polskorusínském 61, ve sboru československém 237, dohromady 340 osob.

Po slavném zahájení sjezdu vystoupila celá řada řečníků, jíž ukončil Šafařík. Byly to vřelé výlevy překypujícího radostného citu, že přišla doba, kde Slované vzájemně se mají poznati a vespolek pracovati k jednomu cíli — bratrství všech národů. Jestliže první revoluce francouzská vydala heslo *svobody a rovnosti osob*, přijaté od veškerého civilisovaného světa, zde heslo to rozšířeno jest na *svobodu a rovnost národů* jakožto zásadu, jíž od té doby říditi se má pokrok společenský. Řeči ty přijaty jsou s bouřlivou pochvalou, obzvláště závěreční řeč Šafaříkova, přednešená s uchvacujícím

zápalem, která od celého shromáždění provázena jest takovým jásáním, že těžko popsati.*)

Tím skončila se první schůze, a většina členů sjezdu, asi 200, odebrala se do místností hořejších k společnému obědu, kterýž odbýván při zpěvu slovanských písní. Po obědě pronášeny nadšené přípitky na zdraví slavných mužů slovanských, přítomných i nepřítomných (bána Jelačiće, Mickiewicze, Kollára), provázené sborovým zpěvem slovanským „Mnogaja ljeta!“ Tím skončila se slavnost zahájení slovanského sjezdu.

Pro veliké obecenstvo byla určena jiná, veřejná slavnost, která se odbývala následující neděli. Na Svatováclavském náměstí, jak přezděno Koňském trhu, slavil srbský protopresbyter Pavel Stamatović pravoslavné služby boží v církevním jazyku staroslovanském, jakých Praha neviděla od prvních dob svého křesťanství. K slavnosti té ubíral se z Českého Musea imposantní průvod. Napřed táhly řady Slavie s oštěpy, za nimi uprostřed špalíru studentův děvčátka bíle ustrojená s páskami slovanských barev, nesouce košíčky s květinami; v jich čele kráčeli dva praporečníci v kroji Svornosti. Za děvčátky šli páni, pak za prapory českým a ilirským četní slovanští hosté v nádherných krojích národních. Závěrek činila Svornost. Tiše, důstojně bral se průvod k soše svatého Václava, před kterou byl upraven oltář, za nesmírného shonu lidu. Nebylo okna ani vikýře prázdného po celém náměstí Svatováclavském. Služby boží trvaly přes hodinu, dojem působený na lid srozumitelným jazykem slovanským, jímž druhdy apoštolové Cyril a Method hlásali předkům našim slovo boží, byl hluboký; obzvláště když ozbrojený sbor zpěvácky zpíval píseň „Gospodi pomiluj“, lidu českému dosavad neodcizenou. Modlitby konány za císaře Ferdinanda, za patriarchu Josipa (Rajačiće), za národy slovanské, za zemřelé

*) Zejmena slova: „Vláda byrokratův a špehův jest dále naprosto nemožná“ v pravém slova smyslu elektrisovala posluchačstvo až téměř k šílenosti. Bláhoví! netušiliť v radostném opojení svém, že v málo dnech budou Pražskými ulicemi houkati děla Windischgrätzova.

naše spisovatele, počínajíc s Josipem Jungmannem. Po mši blahoslavil kněz s křížem v ruce všem národům slovanským a všemu počínání našemu jazykem srbským, při čemž třikráte se ozvalo „Sláva!“ třikrát „Živio!“ z úst všeho lidu. K závěrce rozdával velebný celebrant rozkrájený na kousky svěcený chléb dle obyčeje pravoslavného. Zpáteční průvod byl pravý triumf, pro samé „Sláva! Ať žijí Slované!“ nebyl možný ani zpěv. Večer v 8 hodin byla na Střeleckém ostrově veliká beseda slovanská. Pod košatými stromy řečnilo a zpívalo se ve všech nářečích slovanských, na konec tančilo se, a vesele rozjařená společnost zůstala větším dílem pohromadě až přes půlnoc. Toho dne vypadala Praha úplně slovansky.

Program jednání Slovanského sjezdu sestával z pěti částí, z nichž první měla za předmět poměr Slovanů rakouských mezi sebou, druhá poměr Slovanů rakouských k ostatním rakouským národům, třetí poměr rakouských Slovanů k ostatním Slovanům, čtvrtá o poměru rakouských Slovanů k ostatním národům evropským, pátá způsob, kterým by měla uzavřením sjezdu slovanského způsobena býti platnost.

Pravidelně mívali sborové od 3. června každodenní schůze, někdy ráno i odpoledne, a všecko jednání, jak samo sebou se rozumí, dálo se v nářečích slovanských, a nestydatá jest lež, opakovaná nesčíslněkráte v organech německých, jakoby pro nesrozumitelnost nářečí jednoho kmene druhým bylo se musilo vzít útočiště k jazyku německému. Sjezd vytknul sobě následující trojí úlohu: 1) aby vyhotoven byl *manifest k národům evropským*, zavírající v sobě zásady a cíle Slovanského sjezdu; 2) aby podepsána byla adresa čili *petice k císaři*, obsahující žádosti národů slovanských v Rakousku; 3) aby zavřen byl *spolek národů slovanských* a opatřeny prostředky ku podporování oněch zásad a cílů.

Manifest k národům evropským sepsán jest od Palackého na základě návrhů Zacha,*) Libelta a Bakunina.**) V něm

*) Nynějšího srbského generála.

**) Tento nenapravitelný ruský revolucionář zajisté nepřijel do Prahy pouze k Slovanskému sjezdu, který mu byl jenom vítanou záminkou;

vyřknul Slovanský sjezd pevné přidržení se zásad svobody, rovnosti a bratrství jednotlivců v poměrech živobytí státního: zásadu potud v Evropě méně uznávanou úplné rovnoprávnosti všech národů: ošklivost nad politikou, která země a národy považuje za nevolnou majetnost panovníků: úmysl svůj, učiniti návrh císaři Rakouskému, aby dle zásad těchto proměnil stát svůj ve spolek národů rovnoprávných: přání svá o napravení křivd páchaných proti rozličným kmenům slovanským vně i vnitř Rakouského mocnářství: proti Polákům přivedeným o svou samostatnost a posledně znova libovolně trhaným nařízeními pruské vlády v Poznaňsku: proti Slovanům v Lužici a ve východním i západním Prusku, od německých vlád svých systematicky odnárodňovaným: proti Srbům, Charvátům, Slovákům a Rusínům, od uherského ministerstva prostředky nelidskými a násilnými pronásledovaným: konečně proti různým kmenům jihoslovanským v Turecku, necitnou politikou zdržovaným od vyproštění se z jarma, od století těžce na nich ležícího. Konečně učinil Slovanský sjezd návrh na obeslání *všeobecného evropského sjezdu národů* k vyjednávání všech mezinárodních otázek.

Druhý ponavržený spis, petice k císaři, k dokonalému stylisování nedospěl, vypracován toliko návrh, jenž obsahoval v úvodu odůvodněnou žádost o zřízení Rakouského mocnářství na základě nového oprávnění všech jakéhokoli kmene národů; v dalším oddělení následovaly žádosti všech jednotlivých rakouskoslovanských národů dle uznaných potřeb jednoho každého.

Třetí předmět přijatého návrhu, totiž vypracování smlouvy mezi větvemi slovanskými v Rakousku na pojištění sobě národních práv tam, kde jich už požívají, a k vydobytí jich sobě tam, kde jich posavad zbaveni jsou, taktéž nepřišel k ukončení. Návrh, od výboru k tomu ustanoveného vypracovaný, nemohl více vzat býti do porady.

ano jest věc dokázaná, že srážka lidu s vojskem o svatodušních svátcích nestala se bez jeho vydatného přičinění. Totéž lze tvrditi o některých polských členech sjezdu.

Dne 11. června jakožto v hod boží letniční, zdrželi se všickni tři sborové ode všeho jednání, ale přítomni byli mši, již v 11 hodin sloužil v Týnském chrámě slovanským jazykem kněz Řehoř Ginilewicz, kanovník Lvovský církve řecko-katolické, před četným shromážděním obyvatelstva Pražského.

Dne 12. června ráno byli sborové shromážděni. Poněvadž se jednání o vyznačených předmětech blížilo ke skončení svému, a jmenovitě členové sboru jihoslovanského pospíchali k navrácení se do své vlasti, kdež pro události vždy bouřlivější nastávala potřeba přítomnosti jejich, uzavřeno jest, aby 14. června byla odbývána závěreční valná schůze sjezdu.

V malé chvíli po skončení porad, sotva že členové sjezdu z Musea se rozešli, vypukl začátek nešťastné svatodušní bouřky Pražské, která jak všechno veřejné živobytí v Praze na delší čas, tak i ukončení sjezdu slovanského zmařila. V čas násilných příběhů z toho nastalých nemohlo se v jednání sjezdu pokračovati. Mnozí členové jeho rozjeli se mezi tím časem z Prahy, jmenovitě větší díl poslanců polských, charvátských a srbských, jimžto z neznámých příčin od velitele národní obrany Josefa knížete z Lobkovic nařízeno bylo, aby se z Prahy odebrali. Ještě jednou sešli se sborové v ztenčeném počtu v pátek dne 16. června, aby v pracích svých náhodou přetržených dále pokračovali, poněvadž smlouvání se mezi vojskem a městem toho dne ukazovalo radostnou naději blízkého míru. K večeru však počal boj na novo a stav obležení, který hned potom ohlašen byl, překazil další scházení se sjezdu. Údové, kteří se nyní rozjeli, prohlásili sjezd slovanský na neurčito za odročený, aby se v příznivější době dokonalo, co na prvním se sejití dokonáno býti nemohlo.*)

Tak skončil se pověstný Slovanský sjezd, který na jedné straně byl vzbuzoval utěšené naděje, na druhé pak děsné obavy, z nichž ani jedny ani druhé se neukázaly oprávněnými, a zůstaveno nejisté budoucnosti, kdy vyplněny budou

---

*) Obšírná zpráva o Slovanském sjezdu podána v Časop. mus. na rok 1848 dílu II.

vřelé touhy Slovanů, aby se domohli práva svého, jim tak dlouho upíraného. —

Než vraťme se již k vypravování o dalších politických bězích, přerušenému zprávou o Slovanském sjezdu, kterou bylo potřebí podati v celosti.

Jednání vlády bylo po celý čas takové, že zavdávalo příčinu k odůvodněným pochybnostem o její upřímné vůli, plniti všecko to, co občané státu konstitučního mají právo na ní vyžadovati. Možná, že v jistém ohledu bylo vládě křivděno a že se jí té dobré vůle nenedostávalo v takové míře, jak jí za vinu dáváno. Bylať vláda více nerozhodná a příliš slaba naproti tolika protivným vlivům na ni působícím, což pocházelo namnoze od nezvyklého postavení, v jakém se nacházela; s druhé pak strany byla to pochopitelná nedočkavost lidu lačnícího po slíbených opravách, dávném to předmětu své nejvřelejší touhy, která si každý další průtah vykládala na nejhorší stránku. K tomu povaha zemésprávce, muže, jehož spravedlivost povznešena byla nade všecko podezření, nebyla dosti ohebná, aby v době tak nesnadné a kritické dovedl hověti v stejné míře všem stranám neustálým drážděním nedůtklivým; což divu tedy, že mezi vládou a lidem otvírala se rozsedlina vždy větší, která hrozila státi se zející propastí. Obecné mínění stavělo se rozhodně proti vládě, i nacházelo čím dále tím hojnějšího výrazu ve veřejných listech, jmenovitě dosti ostrého v Národních Novinách. Tu najednou vyskytl se „Pokrok“ co orgán vlády, a následek toho byl, že Havlíček prohlásil noviny své (č. 52) za oposiční, odůvodniv to následujícím vyjádřením: „Poněvadž nastoupila doba, kdežto vláda sama může smýšlení a jednání své zastávati, majíc k tomu zvláštní svůj časopis, můžeme nyní již směle odporovati vládě ve všem tom, co se nám k prospěchu národu Českého býti nezdá. Až posavad, ač se nám mnoho velmi nelíbilo, šetřili jsme vládu co bezbrannou a nezvyklou ku konstitučnímu zápasu v novinách. Krátkými slovy řečeno: *prohlašujeme Národní Noviny za noviny oposiční.*“ Jádro nového programu Národních Novin, uveřejněného v čísle na to

následujícím, bylo v krátce toto: Úplná rovnoprávnost Čechů a Němců, ale přednost národnosti české jakožto většiny v zemi; spojení zemí koruny České a všemožná samostatnost této; idea demokracie co základ státu, zrušení šlechtických výsad, sněm o jedné komoře; svoboda náboženství s katolickou církví co státní, ale přiměřené reformy této (zrušení celibatu, zřízení více biskupství, uvedení národního jazyka do bohoslužby, církevní synody, zrušení patronátu, desátku a t. d.).

Nový purkmistr Tomáš Pštros neosvědčil se býti mužem, jenž by s prospěchem dovedl zastávati nesnadný úřad obecního starosty Pražského v době tak pohnuté, do které co starý bureaukrat nikterak vpraviti se nemohl. Záhy ozývala se hlasitě nespokojenost s ním, a když dokonce proneseno proti němu obvinění z jakéhosi skutku nepočestného, spadajícího do kompetence trestního práva, on pak z něho se neočistil, tu nastala proti němu bouřlivá agitace v novinách, plakatech i shromážděních lidu, žádající aby odstoupil. Dlouho zpíral se tomu Pštros, až konečně napolo donucen vyhověl všeobecné žádosti a poděkoval se z úřadu. Na jeho místo zvolen jest dne 31. máje dr. Václav Vaňka, Pražský synek a vážený advokát, který v následujících na to těžkých dobách ukázal se býti tak obratným, opatrným a povolným, že v střídajících se rozličných fásích veřejných poměrů udržel se po mnohá léta na svém místě.

Zatím již všecko schylovalo se ku katastrofě, s jedné strany snad úmyslně připravované, s druhé lehkomyslně vyvolané. Úřad nejvyššího velitele zemského zastával byl až dosavad arcikníže Ferdinand, nyní obsazen jest definitivně knížetem Alfredem Windischgrätzem. Muž ten, přísný vojín, povahy čestné, ale pověstný co hrdý aristokrat, byl již dříve jednou (od roku 1833) zastával tento úřad, za březnových nepokojů pak nacházel se ve Vídni, kdežto 15. března jmenován jest vojenským velitelem zemským v Dolních Rakousích. Avšak již 11. dubna ustoupiti musil ozývajícímu se proti němu veřejnému mínění. Dosavad není vysvětleno, jakým

vlivem a v jakém úmyslu poslán jest kníže do Prahy. Jedni tvrdí, že nevědomky potřebovati se dal za nástroj dvorské strany, která chtěla zameziti sestoupení se sněmu českého, do něhož byly již volby odbyty, obávajíc se, aby nevstoupil do šlépějí sněmu uherského a neprohlásil se za konstitující pro korunu Českou; jiné domnění jest, že Windischgrätzovo násilné vystoupení proti Čechům bylo skutkem spiknutí vojenského proti rakouské revoluci, které mělo za účel zachování celistvosti Rakouska, jíž revoluce ohrožovala, slabá vláda pak brániti neuměla. Celá pravda o věci té asi sotva kdy vyjde na jevo: tolik však jisto jest, že Windischgrätz jednal v dorozumění s vojenskými veliteli v jiných slovanských zemích Rakouska, a že akce tato také proti Slovanům vůbec směřovala. Ukazujeť na to jeho korespondence s generálem Hammersteinem ve Lvově, který 1. listopadu téhož roku toto město také bombardoval, pak bombardování Karlovců od generála Hrabovského v týž den, když počal neblahý boj svatodušní v Praze.

Jakmile Windischgrätz objevil se v Praze, nastalo z toho zvláště v kruzích radikalních nemalé zděšení. Kdyby byl ustanoven býval do Prahy v jiné době, nikdo by v tom nebyl viděl něco neobyčejného; a k tomu jej znali Pražané z předešlého jeho pobytu, nemévše nikdy příčiny stěžovati sobě naň. Ale že ho nechtěli trpět u sebe Vídeňáci (snad že větřili něco o tajných jeho plánech), poplašen jest z jeho příchodu i lid Pražský; zpráva ta rychle se rozlítla po městě, i proskakovala pověst, že studenti mu strojí kocovinu. K tomu sice nepřišlo, ale od té doby nezhostilo se obyvatelstvo Pražské děsné obavy o mladou svobodu svou, která je tížila jako zlá můra. A věru, nebyla obava ta planá.

Hned od jeho přibytí do Prahy dotíral se ku knížeti hlouček šosáků Pražských, vyrušených z pohodlného klidu svého bouřlivým ruchem politickým (později tak zvaných sedmašedesátníků), k nimž přidali se též oni urputní Němci, jimž český a vůbec slovanský živel byl trnem v oku, vybízejíce jej nalehavě, aby navrátil Praze dávný blažený pokoj.

Také nenepatrná část šlechty, dílem zpátečnické, dílem polekané obíhajícími pověstmi o domnělých rejdech komunistických, utvrzovala Windischgrätze v jeho úmyslech. Kolovalť toho času po městě seznam četných šlechticů, kteří prý opatřovali komandujícího prostředky k častování vojska a podněcování ho proti lidu. V seznamu tom nacházela se jmena mnohých až dosavade upřímných příznivců národu, na důkaz (ač nebyla-li celá listina apokryf), jak snadno v neobyčejných případech slabí duchové své přesvědčení mění. A skutečně se dály se strany vojska demonstrace, jaké se nesrovnávaly s přísnou kázní, jmenovitě provolávání slávy komandujícímu při častých zbytečných parádách a přehlídkách.

Za poslední doby začal v ruchu Pražském vždy více do popředí vystupovati živel, kterýž již od samého počátku netajil sympatie své se smýšlením radikalistů, totiž — studentstvo. Sestoupivši se hned s počátku v akademickou legii, dle fakult na kohorty rozdělenou, účastnilo se rádo všech politických demonstrací ve smyslu pokročilém, ale při tom všem zdálo se až po tu dobu jeho počínání více nějakou zábavnou hříčkou nežli něčím jiným. Avšak exempla trahunt: příklad studentů Vídeňských nezůstal bez účinku na Pražské, zvláště když svobodnou jízdou po železnici každodenně přicházel do Prahy valný počet údů akademické legie z Vídně, kteří Pražské kolegy své nakvašovali nejvýstřednějším radikalismem. Pověst o vojenském spiknutí, o dělech na rozličných místech ve městě rozestavených, o jednotlivých srážkách vojáků s lidem, od oněch svévolně spůsobovaných, udržovaly obyvatelstvo v neustálém strachu a rozčilení. Toho použili Vídeňští podněcovatelé — vědomí neb nevědomí nástrojové reakce — k navedení Pražských studentů, aby následovali příkladu Vídně. Tehdáž byl z Vídně do Prahy přibyl také mladý kandidát práv, Karel Sladkovský, nadšený pro svobodu a princip demokratický, který ohnivými řečmi svými uchvacoval při schůzích lidu posluchačstvo své. Ten vedle dra. Brůny, tribuna kohorty filosofické, byl hlavním návodčím studentů k rázným krokům proti nenáviděnému Windisch-

grätzovi. Jich způsobením stalo se, že plakat na rozích, od nich a jiných vůdců studentských podepsaný, oznamoval lidu, co prý se od vojska chystá, a zároveň vypravena deputace ku komandujícímu, žádat ještě více zbraně pro akademickou legii a odstranění z města děl. Windischgrätz odbyl krátce deputaci s nepořízenou, zemésprávce pak hrabě Lev Thun hleděl prohlášením na rozích upokojiti lid strany opatření vojenských. Ale mysli cizí agitací rozechvěné nedaly se ukonejšiti, a za všeobecného dušného napnutí kráčelo Pražské obyvatelstvo vstříc osudným událostem svatodušním.

Mezi tím dleli vyslancové čeští, hrabě Albert Nostic a dr. Rieger, u dvora v Inšpruku, kde stejnou dobou nacházeli se také Wessenberg a Doblhoff co zastupitelé Vídeňského ministerstva, bán Jelačić, representant Charvátska, Eszterházy a Bathiany od ministerstva uherského, Stadion,*) povolaný ze Lvova co důvěrník dvora, a hlučná deputace Vídeňáků, všickni působíce vedle sebe zároveň a často proti sobě, stýkajíce se neustále v prostoře tak těsné, ano přebývajíce i namnoze v jednom hostinci. Z kavalírů českých byl v Inšpruku právě také hrabě Fridrich Thun, starší bratr hraběte Lva, tehdáž vyslanec u švédského dvora v Stokholmě. Ten společně působil u dvora s Nosticem a Riegrem, při čemž tomuto připadla úloha sepsati pamětní spis, který měl býti podán císaři. K urychlení práce Rieger diktoval, a oba hrabata po něm psali. Dvůr uprostřed tolika žádostí sobě odporujících, které naň z rozličných stran dolehaly, nacházel se u veliké nesnázi, nevěda sobě rady. Velikou naději skládal na hraběte Stadiona, jemuž podáváno ministerstvo; ten však, nevida ještě pravou dobu pro zdárné působení své, nepřijal ho. Ministři Vídeňští Wessenberg a Doblhoff pracovali všemožně proti deputaci české, která marně hleděla s nimi se dorozuměti. Čeští vyslanci měli slyšení u arciknížete Františka Karla i u duchaplné choti jeho, arcikněžny Žofie, kteří

*) Hrabě František Ser. Stadion, pozdější ministr, starší bratr hraběte Rudolfa Stadiona, předchůdce Thunova v úřadě zemésprávce království Českého.

oba přijali je nad míru milostivě. Jmenovitě arciknězna vyslovila se v spravedlivém rozhorlení: „Mit dieser Stefansthurmpolitik muss es ein Ende nehmen.“ Císaři předložen návrh, sepsaný společně od Riegra a Nostice, o zřízení místodržitelství pro Čechy, odpovědného zemskému sněmu, a přes všecken odpor Vídeňského ministerstva přijat s některými změnami. Arcikníže František Josef jmenován místokrálem, a k ruce přidáni mu pro jednotlivé odbory správy dvorský rada Klecanský pro věci vnitřní, hrabě Prokop Lažanský pro finance a dr. Štrobach pro soudnictví. Sněm český měl býti svolán ještě před sestoupením se sněmu říšského ve Vídni.

Po dvanáctidenním pobytu v Inšpruku spěchali vyslancové čeští s dobrým pořízením zpět k domovu, nesouce s sebou patent na svolání sněmu císařem podepsaný. Hned za nimi vypraven kurýr s ostatními císařskými patenty do Čech. Ale v Norimberce stihla vracející se deputaci první zpráva o bouři svatodušní, a vyslancové s těžkým srdcem pospíchali do Prahy. Rieger nesl patent císařský, svolávající sněm zemský.

VII.

Bouře svatodušní v Praze. Obleženost nad Prahou vyřknuta. Úvaha o červnových událostech.

Přecházíme nyní k onomu, dosavad vždy nedostatečně vysvětlenému politování hodnému příběhu, kterým národ náš, nalézající se na nejlepší cestě ku konečnému vyplnění svých nejvroucnějších tužeb, násilně jest v postupu svém zastaven na neurčitý čas. Podrobné jednotlivosti neblahého boje toho nemohou nás zajímati, pročež podáme jen v krátkosti průběh jeho, jak dle hodnověrných očitých svědků zjištěn jest, a na konci připojíme některá objasnění dle dat teprv později na jevo vyšlých s případnou úvahou.

Dne 12. června, v druhý svátek svatodušní, četl farář Arnold slavnou mši (nebyla to tedy, jak později mylně udáváno, mše slovanská) na Koňském trhu u sochy sv. Václava — k jakému účelu, není dosti jasno. Když lidstvo, jehož přítomno bylo veliké množství, po mši rozcházeti se počalo

táhl jeden zástup Celetnou ulicí okolo tehdejšího generálního komanda (nynější budovy zemského soudu) vojskem naplněného. Zdali zástup ten pouze náhodou se tu octnul, neb z jakéhosi pychu tuto cestu volil, aneb snad úmyslně tudy někým uveden byl, není dostatečně známo: tolik však jisto jest, že sobě počínal hlučně, a dost možná, že při hlasitém pokřikování svém snad neušetřil ani osoby Windischgrätzovy. Ale neméně jisto jest, že zástup ten byl neozbrojen, a celá vytržnost jeho měla nanejvýše povahu rozpustilosti uličnické. Jakmile hlučný ten dav přišel k stavení generálního komanda, tu ze vrat jeho i z protější uličky od kasáren Kralodvorských vyřítilo se naň vojsko s nasazenými bodáky, v kteréžto srážce několik osob jest poraněno. Lid s velikým křikem se rozutíkal, voláno ke zbrani, a dle příkladu Paříže počato stavět barikady — počínání to svévolné a směšné. Také vojsko se sbíralo se všech stran, byvši již pohotově, i započal boj mezi ním a lidem. Při tom prý padly první rány na vojsko z oken hostince u Modré hvězdy, kde byl hospodou Bakunin a někteří polští členové Slovanského sjezdu.

Rozdráždění vojáci vrhli se především na České Museum, kde Slovanský sjezd odbýval své chůze a kde i Svornost měla svou hlavní strážnici; pak bez velikého namáhání vzali celou řadu nízkých barikad na Příkopech a Václavském náměstí, a obsadili Karolin, kdež zajali studenty tam se nalezající, při kteréž příležitosti odcizena zlatá bula university. Nepochopitelným spůsobem přišla v pouličním boji tom o život kněžna Windischgrätzová; vůbec má se za to, že ze zvědavosti přistoupivši k oknu náhodou zasažena jest kulkou, ač i jiné výklady běžné byly. Do večera byly všecky barikady Nového města, pak na Příkopech a Nových alejích v rukou vojska. V celku nebyl odpor lidu valný, jakož také nemohlo býti v ulicích tak širokých, a jenom na některých místech byl tužší boj, při kterém vojsko mnohem více trpělo nežli kryti obhájcové barikad, ježto i ztrátu aneb poranění několika vyšších důstojníků. Zprávy však, udávající ztrátu vojska na více set, jsou přehnané.

Následujícího dne žádala městská deputace komandujícího o zastavení nepřátelství, což Windischgrätz slíbil pod výminkou, aby odklizeny byly barikady dosavad stojící (na Starém městě). Při té příležitosti propuštěn jest hrabě Lev Thun, jenž byl studentům v Klementině do zajetí upadl. Avšak lid ničeho nechtěl slyšeti o bourání barikad, a den minul v nejistotě. Dne 14. června přišla do Prahy komise od ministerstva vyslaná, generál hrabě Mensdorf a dvorní rada Klecanský, kteří měli věci přivésti k narovnání. Bylo-li to vinou nedostatečného plnomocenství komise anebo nedostatku poslušenství se strany vojska, že komise ničeho nevyřídila, těžko rozhodnouti. Na okamžení sice mluveno o sesazení Windischgrätze a nahražení ho generálem Mensdorfem, ale brzo všecko zase odvoláno.

V noci na to vojsko potají vyšlo z Prahy a usadilo se na Hradčanech, děla vezena o kolách slamou obložených na hrad Pražský. Tam odtud dala se Praha bombardováním snadněji pokořiti, nežli nevýhodným bojem proti barikádam v úzkých ulicích Starého města. Ráno tedy Windischgrätz vyřknul obleženost nad Prahou a pohrozil městu, nevzdá-li se ve lhůtě jemu uložené, že počne bombardování. Rozjitřený lid však přeceňoval svou sílu a podstoupil nový boj střelbou na Malou stranu od vojska obsazenou. Když na to Windischgrätz hrozbu svou vyplnil a granáty do města lítaly, zprostředkováno jest od strany rozvážlivější příměří, ano 16. června uzavřena čestná kapitulace. Ale když i potom ještě z mlýnů na vojsko vystřeleno, tu Windischgrätz obnovil bombardování, jímž zapáleny Staroměstské mlýny blíž mostu kamenného, které shořely i s příležící vodárnou. V ten den časně ráno dospěli Nostic a Rieger do Prahy, i odebrali se k Windischgrätzovi, jemuž všemožně domlouvali, aby Prahy ušetřil a jednal v duchu patentů u dvora vymožených. Ale kníže stál na svém, že musí revoluce býti mocí pokořena, má-li pokoj trvale býti pojištěn, a vyzval poslance, aby užili vlivu svého a přiměli povstalce ke složení zbraně. Rieger a Nostic vydali se tedy na Staré město spolu s Mensdorfem, Lažanským

a deputací Pražskou, a tam na radnici ujednána čestná kapitulace, Riegrem navržená a od komise ministerské schválená. Avšak Windischgrätz stál na bezvýminečném podrobení města. Zatím byli podněcovatelé odporu úkradkem Prahu opustili, lid neměl vůdců a odpor přestal sám sebou. Praha tedy vzdala se bez výminky, vojsko vešlo znova do města, obleženost stala se skutkem. Patenty, jež Rieger z Inšpruku přinášel, nepřišly k uveřejnění. —

Politování hodné události svatodušní vykládány jsou od různých stran rozličně dle stanoviska každé z nich. Kdežto vojenská komise k jich vyšetřování zřízená, která měla sídlo své na hradě Pražském, pátrala po nitkách „daleko rozvětveného spiknutí", národní strana, nevědoma sobě nižádné viny, všecku pouze na reakci uvalovala, a podle všeho, co tehdáž obecně známo bylo, ani jináče nemohla. Byltě té doby mysli stran příliš podrážděny a rozechvěny, aby při sobě místo dávaly myšlénce, že by podnět k neblahé bouři byl mohl vyjíti ještě odjinud nežli výhradně od jejich protivníků. Nyní po 32 letech, když ovšem s chladnou rozvahou hledíme na tyto věci, kterých jsme byli nejbližší svědkové, dospěli jsme k nezvratnému přesvědčení, že úmyslné štvaní dálo se i zde i onde, ale *všecky* podrobnosti agitací těch dosavad úplně objasněny nejsou. Jenom s jedné strany protržen později závoj je zahalující, o čemž podává zevrubnější zprávu J. Jireček v uvedeném svrchu článku Světozora. Příčítáť všecku vinu jedině „ředitelům revolučního organismu r. 1848", kterým jednalo se o zkázu Rakouska a proti nimž zdvihali se Slované, „aby zachováním Rakouska spasili svůj vlastní byt", pročež onino jali se působiti k tomu, aby sjezd slovanský stůj co stůj byl zmařen. Toho mělo býti docíleno způsobením povstání v Praze, kterým nad to Čechové, hlavní strůjcové zamýšleného spolku Slovanů, měli být uvedeni ve zjevný odpor naproti vládě". Zároveň měl dosažen býti ještě třetí účel, aby „Praha povstalá zabavila část armády a oslabila sílu její na bojišti uherském a vlaském. Červnové povstání bylo důmyslně nasnovaný stratagem revoluce, bylo

[illegible] ve prospěch revolučního hnutí na východě i na jihu."

O samém boji proti vojsku vypravuje dále Jireček: „Nikdo tu ani ze studentů ani z lidu nemohl dáti určitou zprávu o tom, proč se vlastně celé to povstání děje. Nikoho nebylo viděti v čele; nic nebylo pozorovati, že by kdo obecné rozkazy dával aneb obecná nějaká opatření činil. Každý měl za to, že jedná o své ujmě. Přes to vše [illegible] která skrze jednatele své, aniž by tito do popředí vystupovali, na všecky strany působila, a kdekoli plápol bouře se zdál klesati, obmyslným nahromaďováním paliva oheň udržovala. Nejlépe to viděti bylo při pokusech o dorozumění, kterých se několik stalo. Osoby, s kterými se jednalo, rády byly hotovy k smíru a rychle se s nimi dařilo dohodnouti. Ale neminula leč sotva krátká chvíle, již úmluva byla porušena, a smlouvači, v nejlepším mínění jednavši, neměli jiné omluvy, než že moc jejich jest obmezena. Teprv později vyšlo na jevo, že tajná vláda sídlo své měla v příbytku vrátného při semináři v Klementině. Tam Bakunin s chasou svou seděl při stole, na němž se rozestíraly plány Prahy; odtamtud dával rozkazy o udržení odporu na všech důležitých místech. Nelze o tom pochybovati, že výstřely, které hned z počátku vojsko přiměly k činnému zakročení a později, ovšem případem na vzdory, zápas vždy zase udržovaly, od agitatorův revolučních byly vypáleny."

K tomu na konec dodává Jireček, že po vypuknutí říjnového povstání ve Vídni „kníže Windischgrätz z bezobalným vyznáním svého přesvědčení, *že události červnové hlavně cizími vlivy byly spůsobeny*, dne 11. října s armádním sborem svým odtáhl Jelačićovi na pomoc, Prahu i Čechy v plné důvěře samým sobě zůstaviv."

Přes to všecko, což ani dříve nebylo zcela neznámo, budiž mně dovoleno silně o tom pochybovati, že štvaní, které vyvolalo neblahé události svatodušní, dálo se pouze a jedině se strany revoluční, že by je byli spůsobili výhradně jen maďarští emisaři (jakým byl i „revolucionář" Marcel Turaň-

ský, který v zajetí svém „tak chytrácky dovedl zaneprázdniti Pražskou vládu daleko rozvětveným spiknutím"), a nenapravitelní agitatoři polští.*) Nedá se upříti, že také s druhé strany nescházelo úmyslného podněcování a přímého štvaní, jakož jsem na to již ukázal svrchu. Potvrzujíť to následující fakta:

Faktum jest, že nepřátelé českého ruchu dotírali se ku knížeti Windischgrätzovi, dovolávajíce se ochrany jeho proti domnělému nebezpečenství osob i statků jejich od strany národní.

Faktum jest, že dála se silná agitace mezi vojskem. Svědčíť o tom provolání posádky Lvovské k vojsku a odpověď na ně posádky Pražské; **) častování (kým?) vojska v kasárnách, kde hulákáno a demonstrováno proti civilu; provolávání slávy Windischgrätzovi o parádě na prostranství před invalidovnou; vyzývavé a urážlivé chování se vojáků k osobám civilním na veřejných místech — samé to věci, které nikterak se nesrovnávají s kázní vojenskou.***)

Faktum jest, že *první* útok učiněn od vojska z Kralodvorských kasáren se vyřítivšího na lid bezbranný. Pravda, že to byly nezbedné tlupy povykujících výtržníků, jichžto řádění nesmělo býti trpěno; ale k rozehnání těch mělo býti

---

*) Jakou pravou šíleností v tom ohledu posedlí byli tito lidé, o tom přesvědčil jsem se k ustrnutí svému, když málo let potom navštívil mne v Praze historik polský Jędrzej Moraczewski, můj známý z dob Slovanského sjezdu. Za rozmluvou o politických věcech tázal jsem se ho mezi jiným, proč Poláci poznaňští spůsobili roku 1848 povstání proti Prusům, vědouce dobře, že nemůže míti žádného úspěchu? Odpověď jeho zněla v ten smysl, že potřebí, aby vždy alespoň za deset let jednou tekla polská krev v branném pozdvižení, byť i beznadějném, aby žádná generace nezapomněla na neštěstí vlasti a na svatou svou povinnost. Já odvrátil se od něho s ošklivostí.

**) Národní Noviny 1848, č. 57.

***) A tuto kázeň dovedlo zachovati vojsko co *nejpřísněji* uprostřed zuření nejvzteklejšího boje, čehož na příklad uvádím následující: Ve středu dne 14. června za panujícího klidu zbraně šel jsem prohlížet kancelář chudinských ústavů, svěřenou péči mé jakožto člena vrchního ředitelství týchž ústavů. Kancelář ta nacházela se v domě před kostelem Tejnským, kde nyní má sídlo své spolek katolických tovaryšů, i obával jsem se, kdežto v minulých dnech na Staroměstském náměstí krutě bylo bojováno, abych ji nenalezl v úplném nepořádku. Ale jaké bylo mé překvapení, když dav si kancelář otevříti nalezl jsem vše v nejlepším pořádku: ničím nehylo hnuto, vše bylo na svém místě právě tak, jak jsem

použito, ne vojska, nýbrž národní obrany, jejímž povoláním byla péče o zachování veřejného pořádku. Kde byla v té chvíli národní obrana? *)

Faktum jest, že v stejnou dobu, když vojsko v Praze postupovalo proti barikadám, obsadili myslivci viadukt železnice Drážďanské v Karlíně, odkud pro svou kratochvíl stříleli do města beze vší příčiny. **)

Faktum jest, že v sobotu dne 17. června za obnoveného bombardování Prahy, při kterém shořely Staroměstské mlýny s vodárnou, v Běchovickém nádraží vojsko tam postavené (byli to husaři) beze vší příčiny střílelo na několik ozbrojených venkovanů, kteří nevědouce co se děje přišli sklíčené Praze na pomoc a nyní se domů vraceli, a několik jich poranili. Jak známo, bylo další neštěstí odvráceno jen rázným vystoupením setníka Fialky (známého českého spisovatele), který s vlastním nebezpečenstvím opřel se rozkaceným vojákům. ***)

---

to byl posledně zanechal A přece tu po dva dni hospodařili granátníci, kteří si jmenovitě v Celetné ulici byli dovolili tak hrubé výtržnosti drancováním i jinak; oni odtud stříleli z oken k protější barikadě mezi radnicí a podloubím, a z té jim bylo odpovídáno. Ale po tom všem tu nebylo ani stopy, ani nejmenšího zápachu od tabáku neb střelného prachu, vše čisté a nejlépe urovnáno. I kdybych připustil, že po odtažení vojska byla kancelář od služebného personalu, vedle bydlícího, co nejbedlivěji provětrána, umyta a vyčištěna, těžko uvěřiti, že by se to vše tak důkladně bylo mohlo vykonati v té krátké době, kdyby samo vojsko tam umístěné nebylo drženo bývalo v nejpřísnější kázni, která mu nedovolovala dopustiti se nejmenší výtržnosti a zdržovala je od všelikého porouchání jak nábytku tak i písemností na stolech rozložených.

*) Národní obrana, jejíhož vrchního velitele jmeno nacházelo se také v seznamu oněch šlechticů, kteří prý dávali peníze na častování vojska, ponejprv objevila se po utišení první střelby, zavírajíc ulice za vojskem. Když pak ve středu také členové uniformovaných sborů měšťanských počali se blýskati na ulicích, honily je zelenářky po Uhelném trhu košťaty, pokřikujíce na ně, kde byli, když se střílelo?

**) Kulky jejich litaly na dvůr domu, v kterém jsem bydlel (u Zlatého stromu na Poříči), a jedna z nich uvázla ve futře u dveří vedoucích do předsíně mého bytu. Taktéž, když jsem druhého dne si vyšel do města, jda okolo státního nádraží v Jízdecké ulici spatřím, an několik málo kroků přede mnou na zemi se zaprášilo; byla to též kulka od myslivců z viaduktu do Prahy na pozdravení vyslaná.

***) Byltě jim namluveny tak strašné věci o ukrutném nakládání v Praze se soudruhy jejich v moc povstalců padlými, že již nižádná kázeň vojenská nebyla s to, aby je zdržela od sprostého vraždění.

*

Faktum jest konečně, že o svatodušních dnech potloukaly se po městech Pražských i v okolí neznámé osoby v obleku svornostském, vybízejíce lid k odporu proti vojsku.*)

Táži se každého nepředpojatého, zdali tato *nade vši pochybnost zjištěná* fakta, jež bylo by lze rozmnožiti ještě četnými jinými, nepostačují úplně k naplnění nás odůvodněným přesvědčením, že k seštvání na sebe vojska i lidu nepůsobilo podněcování pouze jednostrané, nýbrž že tu činnými byli živlové přemnozí, s části sobě přímo odporní, k účinku stejně žádoucímu všem, ač v rozličném úmyslu a k zámyslům sobě protivným. V jaké míře byla která strana v tom zúčastněna, nelze ovšem již vypátrati a také na tom nezáleží; dosti na tom, že vina jest všem společna. Úředním i poloúředním zprávám o bouři Pražské odporováno bylo s mnoha stran, nás pak nemůže zajímati vyšetřování, které z různých tvrzení má pro sebe větší pravděpodobnost; neboť to ničeho změniti nemůže na podstatě věci samé, jejíž jádro jest, že příhodou od něho nezaviněnou nešťastný národ náš pro dlouhý čas jest zastaven na dráze svého politického vývoje, nastoupené s tak utěšenými nadějemi.

Nemohu však tuto nezmíniti se o všelijakých těch nesmyslných pověstech, rozšiřovaných o „Pražském povstání“ v domácích i zahraničných listech německých, svědčících stejně o nedostatku zdravého rozumu, jakož o tím větší zlomyslnosti našich národních odpůrců, kteréž pověsti nicméně vykonaly oběh novinami celého vzdělaného světa.**) Jest to

---

*) Já sám viděl takového převlečence ve středu dne 14. června, kterak, když po celé Praze rozložen byl klid, v slepé uličce (!) za Staroměstskou radnicí naproti kostelu sv. Mikuláše vyzýval lid k stavění barikady. S okolností tou musim uvésti ve spojení následující případ. Po více letech jednou večer v Besedě měšťanské zavolal mne nebožtík Palacký, abych co druhý svědek vyslechl udání krejčovského mistra pana Františka Rytíře, rozhodného národovce, jenž vypravoval, kterak r. 1848 před Svatodušními svátky *více vznešených pánů* objednalo u něho jistý počet obleků svornostských. Synové pana Rytíře jsou dosavad na živě. Tím by se vysvětlovaly také mnohé hrubé výtržnosti, které se přičítaly členům sboru Svornosti, ovšem nepravě, neboť mohly páchány býti od takových přestrojenců.

**) Jednu z takových zpráv podávám tuto v původním znění na ukázku. Vyňata jest z novin „Deutscher Volksfreund, Sonnabend den 17. Juni 1848“ a zní doslovně takto:

vzácný příspěvek ku poznání pravého smýšlení o nás nejbližších sousedů našich, z něhož lze souditi o tom, jakou čáku můžeme míti k někdejšímu přátelskému s nimi se dorozumění.

VIII.

Účinek událostí Pražských na venkov. Praha pod vojenským zákonem. Odvádění zbraně, zatýkání osob. Český sněm nesvolán. Národní Výbor a Svornost zrušeny. Osvědčení Čechů. Sedmašedesátníci. Obleženost zrušena. Sněm říšský. Úvahy.

Až posavad český venkov dostával politické heslo své z Prahy, i byl se v krátce stal věrným nohsledou národních vůdců májících své sídlo v hlavním městě. Jmenovitě Národní Noviny byly organem po celé zemi rozšířeným, z nichž obyvatelstvo venkovské bralo poučení o tom, co se děje ve světě, hlavně pak o postupu a vývoji národní věci. Za doby událostí svatodušních netoliko přestaly vycházet Národní Noviny i všecky jiné listy Pražské, nýbrž v prvním zmatku ani pošta nechodila a všeliké řádné spojení hlavního města s venkovem bylo najednou přetrženo. Následek toho bylo nemalé zděšení lidu na venkově, který nevěděl co se děje a

„Teplitz, 16. Juni. Augenzeugen berichten, dass die Wuth der Czechen den höchsten Grad erreicht hat. — Am schrecklichsten sollen die Weiber rasen — nämlich die der untersten Klassen. Gräuelscenen, welche kaum zu glauben sind, erzählen Personen, welche es selbst gesehen haben, von deren Wahrheitsliebe man stets überzeugt war. Weiber erbrachen ein Gefängniss und liessen die Sträflinge heraus. — Jede derselben ist mit einem Messer oder einer Hacke oder einer Düngergabel versehen, und so durcheilen sie die Gassen. Sie drangen wüthend in das Militärhospital — rissen die Kranken aus den Betten herunter auf das Marktpflaster, schlugen sie mit den Worten: Hund! — hier musst du ver . . . .! Gefallenen, noch im Tode ringenden Soldaten, sogar gestürzten, noch zuckenden Kavalleriepferden rennen sie das Messer in den Leib; doch das Grässlichste ist: als ein Wundarzt einem gesunkenen Grenadier die Kopfwunde verband, kam eine solche Furie von rückwärts, stiess dem Arzte die Düngergabel in den Rücken, dass er mit einem Schrei zusammenbrach, wetzte dann das Messer und schnitt dem noch lebenden Grenadier die Augen aus! — — Die Deutschen sind in der schrecklichsten Lage; si werden gepeinigt und gemartert; einem deutschen Studenten hackte man beide Hände ab und liess ihn laufen. — Es stockt das Blut in den Adern bei der Schilderung solcher Gräuelscenen!“ —

v prvním okamžení byl celý zaražen. Pomalu docházely všelijaké pověsti z Prahy obsahu rozličného, často sobě odporujícího, jimiž lid jenom jest maten a v nejistotu ještě větší vrhán, když nepřicházelo žádného poučení úředního, které by pravý stav věci vysvětlovalo. Brzo bylo slyšeti: „Zrada, zrada! máme přijít o konstituci!" brzy zase: „Studentstvo jest s vojskem v boji. Praha na více místech hoří!" hned opět: „V Praze panuje bezvládí! — Češi se s Němci perou, mnoho set lidí již padlo!" Jenom zde onde některý uprchlík šťastně z Prahy vyváznlý zvěstoval žasnoucím posluchačům co se děje v Praze, líče události dle stranického svého stanoviska. Mezi takovými mohl být i některý student neb jiný horlivec národní, který v upřímném domnění, že to jest boj strany svobodomyslné proti reakci, vyzýval v roznícení svém venkovany, aby přispěli Praze na pomoc; ale zajisté bylo jich více, kteří tak činili z nepoctivého úmyslu, konajíce dílo najatých štváčů, vyslaných od nepřátel naší národnosti ku pobuřování lidu českého, aby naň tím větší vina mohla býti uvalena, a přestrojených za členy Svornosti neb Slavie. Tak stalo se, že na více místech sbírala se národní obrana, někde slavnostně i s obřady církevními, a plna vlasteneckého nadšení táhla ku Praze. Pošetilé to počínání, které mohlo se díti jenom v době takové rozechvěnosti myslí, jež vylučovala všelikou rozumnou úvahu: gardy venkovské, necvičené, proti vojsku pravidelnému, v jednotlivých tlupách, bez plánu, bez společného vůdce! Však již na cestě většina těchto dobrovolníků buď sama vystřízlivěla ze své závratné bojechtivosti, anebo vrácena jest příchozími z Prahy, kteří je o pravém stavu věci poučovali; a jen malá částka dorazila až ku Praze anebo do města samého, kde ovšem na své oči se přesvědčivše, že tu nic platni nejsou, zase ihned nastupovali zpáteční cestu k domova. Jednu vracející se takovou tlupu potkala nehoda v Běchovicích svrchu připomenutá. Tyto dobrodružné výpravy nepovolaných obranců svobody zavdaly napotom příčinu k mnohému přísnému vyšetřování, neboť hledány v nich nitky onoho „daleko rozvětveného spiknutí",

o kterém vláda na Hradčanech blouznila, a mnohý statečný gardista měl z toho nemilé opletání.

Ale ne všude přestávali cizí štváči na vybízení národních obranců Praze ku pomoci; na některých místech, jmenovitě v Čáslavsku, objevili se agenti socialističtí, ku kterým bohužel přidali se také někteří přemrštění radikalisté strany národní, pobuřujíce vesničany proti úřadům a vrchnostem a k loupení zámkův a dvorův, z čehož povstalo hnutí tak nebezpečné, že pomýšleno již na prohlášení náhlého soudu. Když však několik těch pobuřovatelů jest lapeno a do Prahy odvezeno, přestalo rozčilení, tak že nebylo potřebí sáhati ku prostředkům přísnějším. Zatčení revolucionáři dodáni do Prahy právě v čas nejlítějšího boje, a ve zmatku tom podařilo se jim uniknouti trestající spravedlnosti.

Zatím prohlášen nad Prahou stav obleženosti a město dáno pod zákony vojenské. Že tím utrpěla i svoboda tisku, rozumí se samo sebou. Když po utišení bouře redaktorové novin Pražských činili u hraběte Lva Thuna kroky v příčině opětného vydávání časopisů svých, praveno jim jest, že svobodu tisku mají — ale napíší-li něco popudlivého, že budou souzeni ne podle zákonu tisku, nýbrž dle *vojenského práva*. Oznámení Havlíčkovo o dalším vydávání Národních Novin znělo následkem toho takto: „Neznám sice žádný paragraf vojenského práva, který by o redaktořích a o tisku jednal, ale představuju si v duchu, jak asi bude slušeti redaktorovi stát před vojenským soudem a souzenu být dle subordinace. Umínil jsem si tedy, že nevydám raději žádné Národní Noviny, pokud trvati bude stav obležení a vojenské právo. Poněvadž ale včera večer počaly již německé noviny vycházeti....., odhodlal jsem se i já vystoupiti opět na světlo. *Lhát nechci a nebudu;* abych úplnou pravdu a celé své upřímné mínění vyslovil již nyní, tohoť snad nikdo ode mne žádati nebude. Hotov jsem zodpovídati každé slovo před nejpřísnějším soudem, bude-li jen spravedlivý a lidský. Ostatek ale Bohu poručeno.“ Slova to mužná a důstojná, jimž Havlíček v plné míře dostál.

Zároveň s prohlášením obleženosti vydán rozkaz na odevzdání veškeré zbraně v městě, jejíž odvádění počalo ihned. Stejnou dobou dálo se zatýkání vynikajících osob strany národní, jmenovitě členů Národního Výboru: jeden z nejprvnějších zatknut hrabě Vojtěch Dejm, pak baron Villani, doktorové Brauner a Frič, Tyl i jiných více,*) kteří vězněni jsou na hradě Pražském, kde vzali sídlo své kníže Windischgrätz a hrabě Lev Thun, v jichž rukou nyní výhradně spočívala všecka vládní moc v zemi.**) Později dodán na hrad i Faster, jemuž na útěku z Prahy dne 13. června zastřelen po boku tesařský mistr Emanuel Schulz jej provázející, a který brzy potom dobrovolně se postavil úřadům. Tu jest od schválně k tomu zřízené vyšetřovací komise usilovně pátráno po domnělém „daleko rozvětveném spiknutí“, jehož konečků však živou věcí nemohla se dopíditi.

Mezi tím byly skoro již všude vykonány volby do sněmu zemského, ale ke skutečnému svolání jeho nečiněno se strany vlády žádného kroku. A přece povážlivý stav země, která částečně stála pod zákony vojenskými, neupravené poměry a vzrůstající z toho nepořádky, což všecko naplňovalo lid všelijakými obavami o budoucnost, vyžadovaly toho nutně, aby sestoupením se nejvyššího samosprávného organu zemského učiněn byl konec panující trapné nejistotě a zmatené až posavad záležitosti veřejné přivedeny byly ku konečně platnému upravení. Z té příčiny někteří do sněmu toho zvolení poslancové, kteří na ten čas v Praze byli přítomni, obrátili se k vládě zemské s odůvodněnou žádostí, „aby sněm co nejdříve se započal“, a „poněvadž v Praze, pokavad v stavu obležení jest, sněmovati se nemůže .... aby c. k. zemské presidium o to se postaralo, aby onen stav obležení přestal“.***)

---

*) Zřízené mezi tím od hr. Lva Thuna tak zvané „prozatímní vládě“ byl císař odepřel svého potvrzení.

**) Mimo to vzat do vyšetřování také hrabě Buquoy.

***) Který beztoho jak žádost výslovně dokládá: „nyní při patrné pokojnosti města a po všeobecném odevzdání zbraně dokonce potřebný není a před celým světem považovati se musí jenom jakožto nepotřebné obmezení nejvzácnějších nám od J. M. C. v konstituci udělených svobod,

Pakli by však komandující generál kníže Windischgrätz troufal si další trvání obleženosti před sněmem českým a všeobecným říšským sněmem zodpovídati, žádali poslanci zemské presidium, „aby sněm zemský co nejdříve povolalo do některého jiného k tomu příležitého města v Čechách, jakož se za starých časů často stávalo; neboť nemůže celá země pro nepořádný stav jednoho města déle trpěti“. Na konec připomínají žadatelé, kterak by zemské presidium „pro delší zdržování sněmu zemského do velikého odpovídání přišlo jak ve veřejném tisku tak i veřejném mínění a před celým Českým národem, obzvláště ale před J. M. C. a před sněmem českým i říšským“. Datum žádosti té jest 26. června, podpisy pak na ní následující: Dr. Brauner. Dr. Fr. L. Rieger. Dr. Hamerník. Dr. Čejka. Dr. K. Tomíček. Dr. V. Staněk. Dr. J. Frič. Dr. Fr. Palacký. Dr. P. J. Šafařík. Jos. K. Tyl. J. Eraz. Vocel.

Na žádost tuto došla Palackého v málo dnech odpověď hraběte Lva Thuna, znějící v ten smysl, kterak všecko na to vynaložil, aby sněm zemský dle vůle J. M. C. svolán byl ještě v červnu, že však překaženo to bylo povstáním Pražským a mnohými v zápětí jeho nastalými nepořádky na venkově, pro kteréž na více místech nemohly volby do sněmu býti vykonány. Když pak na to položeno jest již k 12. červenci slavné zahájení sněmu říšského ve Vídni, ku kterému také již volby se konají, tu on že obrátil se k ministru vnitřních záležitostí s usilovnou prosbou, aby sněm zemský ještě před sněmem říšským směl svolati, že však obdržel od něho odpověď zápornou, že otevření sněmu říšského nelze nikterak odložiti, sněm zemský pak do té doby (kdežto oba sněmové vedle sebe stejnou dobou zasedati nemohou) že by pro samé formalie ani k žádnému jednání dospěti nemohl, pročež že naprosto nemožno jest ještě před sněmem říšským jej svolati.

---

jmenovitě jakožto zbytečné zkrácení práva svobodného tisku a svobodného mínění vůbec, a poněvadž se tím místo utvrzení pokoje v zemi jen všeobecné zbouření a kvašení myslí podpaluje a upevňuje, všechen obchod a živnosti zamezují a všeobecně žádoucí uvedení pořádku skrze sněm se opozďuje.“

Nesvoláním zemského sněmu byl císařský patent od 8. dubna nadobro pochován, a Čechy s vymáháním platnosti svému státnímu právu, od koruny uznanému, odkázáni na sněm říšský k cizí milosti.

Další skutky zemské vlády za obleženosti byly rozpuštění nejprv Národního Výboru a později také sboru Svornosti pod záminkou, že členové obou dopouštěli se popuzování lidu venkovského ke zpouře a ku podporování Pražského povstání. Důkazů nebylo žádných podáno.*)

Naproti tolikerému a tak těžkému osočování národní strany, která podezírána ze skutků Bůh ví jak podvratných, čehož smělé a časté opakování i mnohého přítele národnosti české, nezasvěceného blíže v pravé tendence vlasteneckých snah, másti musilo, uznalo více vynikajících národovců za dobré, podati veřejnosti „Osvědčení“, v němž rozhodně odmítali od počínání svého každý nekalý úmysl, vykládajíce blahomyslný účel svého usilování, totiž mravní a rozumové povznešení národu. Jestiť zajisté charakteristické pro onu dobu, že uznána byla potřeba takového kroku. V prohlášení tom „osvědčují se podepsaní, že probuzení a oslavení Českého národu na zřeteli majíce vždycky za poslední a nejhlavnější toho cíl *mravní a rozumové vzdělání* a vyplývající z toho blahobyt národu pokládali — cíl to, jejž jim ani nenadálý politický převrat v Evropě i ve vlasti s očí neusunul. Oni osvědčují se, že jim i v těchto nejnovějších dobách jen o nabytí a uskutečnění přirozenych práv české národnosti

---

*) Na čem se zakládaly pověsti o pobuřující činnosti členů Svornosti, patrno z dat svrchu uvedených. Podobně má se věc také se členy Národního Výboru, který svým časem nucena se viděl vydati následující

„Oznámení.

„Národní Výbor se dověděl, že na venku sem a tam lidé se za *vyslance* nadjmenovaného výboru vydávaji.

„Z té příčiny Národní Výbor prohlašuje, že až podnes, jakto z uveřejněného jednání jeho vysvitá, žádného vyslance na venkov neposlal, a žádá tedy každého, by takovým osobám, které za vyslance Národního Výboru se vydávajíce s vysvědčením velesl. kr. praesidium vykázati (se) nemohou, všecku víru odepřel.

„Od Národního Výboru v Praze dne 4. května 1848.“

šlo, nikdy však o zkrácení neb docela potlačení takovýchto práv národnosti jiné". Dále „nejen že ani myšlénkou nezavadili o jakési odtržení neb vzdálení se od císařského rakouského trůnu, nýbrž naopak, že pevně a úzce s ním spojeni vždy prvním a základním článkem politické víry jejich bylo i zůstává, jakož o tom posud i skutkové svědčili a bohdá svědčiti nepřestanou". K závěrku praví: „Přijímáme nyní svatou povinnost na sebe, abychom i v čase ač horším a snad bohdá krátkém netoliko ve dřívějších svých snahách pevně vytrvali, nýbrž naopak tím statečněji, tím moudřeji a vroucněji sobě počínali, tím úsilněji jednak zlé výrůstky u nás vykořeňovali, vášně tišili, malomyslnost posilňovali, jednak ale započaté své národní a literní snahy, k blahu národnímu a k brzkému a šťastnému uskutečnění nabytých práv tak potřebné, stejnou horlivostí dále vedli."

Datum Osvědčení toho jest 30. červen 1848, podpisy pak, jak se zdá pouze nahodile sebrané, tyto: Pav. Jos. Šafařík, c. kr. bibliotékář a akademik. V. Vladivoj Tomek. Fr. Bezděka, skriptor c. kr. biblioteky. J. Ev. Krbec. Václav Hanka, bibliotekář národního Museum a c. kr. akademik dopisující. Jan rytíř z Neuberka. František Palacký, historiograf a akademik. Jaroslav Pospíšil. Jos. Franta Šumavský. Václav Štulc, duchovní správce u sv. Kateřiny a redaktor „Blahověsta". Med. dr. J. Čejka. J. Er. Vocel. JUDr. Antonín Štrobach. Karel Štorch. Karel Havlíček, redaktor Národních Novin. *)

Také Havlíčkovi bylo souzeno seznámiti se s vězením na hradě Pražském, když v noci se 7. na 8. července zatčen jest pro článek ve svých novinách, ujímající se národních obranců, kteří z venkova táhli na pomoc Praze. Zatčení to i příčina jeho, aby se předešly křivé výklady, oznámeny jsou veřejně zemským presidiem. Za Havlíčka ujal prozatímně redakci Národních Novin Nebeský. Však již 12. července propuštěn jest Havlíček zase na svobodu, byv mezi tím zvolen

*) K osvědčení tomu přihlásili se později ještě jiní v národním ruchu činní vlastenci.

ve více okresích za poslance do sněmu říšského. Přijav mandat za okres Humpolecký odjel hned druhého dne na to do Vídně za novým povoláním svým. Národní Noviny zůstavil pod redakcí Nebeského.

Šosácká strana přátel pokoje za každou cenu také [illegible] se povolána pozvednouti u veřejnosti hlasu svého. Úřední noviny německé přinesly adresu díků hraběti Lvu Thunovi a knížeti Windischgrätzovi, podepsanou prý od 67 Pražských měšťanů, podpisy samy nebyly uveřejněny, [illegible] si stav [illegible] „Bez [illegible]

[illegible]

Zatím byly vykonány volby do říšského sněmu, k němužto se již sjížděli poslanci do Vídně, také čeští, tito zajisté s těžkým srdcem. Kdyby český sněm se byl sešel, ten by se rázně byl zasadil o práva země a národu, i není pochybnosti, že by jim plný průchod byl zjednal na základě dosavadních vymožeností. Nyní však měli zástupcové národu vésti při svou na místě, jež nemohli uznávati za kompetentní, měli zapříti nejvroucnější své city, spustiti se právního stanoviska svého a odříci se historického práva, spečetěného slavnými smluvami s domem panovnickým. Viděli se tam naproti novému ministerstvu, které bylo mezi tím všemohoucím vlivem revolučního Sicherheitsvereinu nastoupilo na místo kabinetu Pillersdorfova, majíc v čele Wessenberga a Doblhoffa a co člena dra. Alexandra Bacha, pověstného vůdce dosavadního politického ruchu ve Vídni. Situace byla nejasna, ale na všechen spůsob nepříznivější nežli za Pillersdorfa. Vídeň sama nezdála se mužům rozvážlivým, kteří ji znali, býti vhodným sídlem říšského sněmu.

Zlému tušení takovému, které, jak známo, později úplně se potvrdilo, dal Nebeský výraz v úvodním článku Národních Novin,*) v kterém pravil: „Z jednoho ohledu by bylo přáti, aby se sněm ve Vídni odbýval, jelikož v tom vidíme jakousi jistotu pro volný princip; z jiného je to nebezpečná věc: jak se sněm neprohlásí pro Frankfurt a nebude-li radikalní, není jist, může se rozehnat. Vídeň není město, které by provinciím rozumělo, ona by ráda chtěla být Paříž a vše v sobě koncentrovat... Pro jakousi samostatnost provincií nebude asi tam ve velkém obecenstvu mnoho hlasů. Pro Slovana a zástupce své vlasti nebude ve Vídni mnoho jistoty, že by mu galerie do slova nevpadly, aneb vůbec nějakou demonstraci i z venku udělali. Má se tedy sněm za bodáky a kanonami odbývat, jak se k tomu vojsko nabízí? Také těžká věc! Vůbec se nám to míchání vojska do politiky nelíbí. Máme velkou starost o tento nastávající říšský sněm, jelikož stojí mezi Scyllou a Charybdou, a snad konečně přece jen

*) Č. 75.

ještě rozum a věrnost Čechů vypomohou, že by totiž každá země své záležitosti uspořádat měla, a z toho teprv, až provincie v pořádku budou, se celek monarchie utvořil. Vídeň se mi nikterak nezdá spůsobnou k reorganisaci Rakouska, zvláště jaké živly nyní má. Musíme vůbec celý stát litovat, jelikož se nám zdá, že jakási hrozná nejasnost politické myšlénky, jakási chorobná pomatená činnost v ústrojích jeho se jeví, ano nikde není vidět... onen zdravý přirozený pud ku spasitelné pravdě..... Co by Rakousko spasit mohlo, tomu nerozumí... jak se zdá vláda sama."

Věru prorocká to slova, trefněji nemohla býti vylíčena tehdejší situace Rakouska, a poslancové čeští netajili sobě povážlivost její. A přece musili podniknouti ten trpký krok. Národu Českému se bylo stalo neslýchané násilí (mnozí považovali to za druhou porážku Bělohorskou), které vyžadovalo nápravu: on byl vymknut z koleje přirozeného rozvoje v době tak důležité, i musil se obávati, aby při konstitučním znovuzřízení říše nebylo o něm rozhodováno bez něho. V nebytí českého sněmu nesměl zůstati neobeslán sněm říšský, neboť by tím národ Český byl zůstal docela nezastoupen, a to bylo patrně větší zlé, nežli obeslání shromáždění říšského, byť i nekompetentního, kde vždy dala se hájiti práva koruny České a možná bylo protestovati proti jich rušení, jakož také skutečně od našich poslanců se stalo. Konečně nesměla se nepoužita pominouti první příležitost po více než dvou stoletích se naskytující, kde národ náš volán byl ku projevení svého smýšlení a odevzdání svého hlasu.

Zkušenosti událostmi svatodušními a ohromujícími jich následky nabyté byly národu Českému velmi poučnou školou. Bylť jimi najednou vytržen z dosavadního blouznivého opojení mladou svobodou, jejíž líbánky rázem pominuly, a uveden na praktickou dráhu střízlivé rozvahy; poznal své dosavadní poklesky, své nepřátele, úskalí a nástrahy hrozící mu nebezpečenstvím, i věděl čeho se varovati a vystříhati. Idealistická politika, kterou až dosud byl pěstoval, ustoupila blahodějnému poznání, že v životě potřebí jednání své říditi

dle okolností, že kvapnost není matkou trvalosti, že poměry, které jsou výsledkem staletého působení mocných činitelů, nedají se změniti přes noc; že ke zdaru snah sebe chvalitebnějších nepostačuje pouhá horlivost, nýbrž že k tomu nevyhnutelně potřebí také vysokého stupně trpělivosti a vytrvalosti. Tyto všecky zkušenosti učinily jej opatrnějším, nedůvěřivějším, chladnějším v odhodlávání se, učinily z bujarého mladíka usedlého muže, nedávajícího bouřlivou ukvapeností v šanc prospěch, jehož bezpečně docíliti lze postupem tichým, ale pevným a rozhodným.

Avšak mýlil by se, kdo by se domýšlel, že národ Český takto zpražený pozbyl proto horlivosti vlastenecké, že mocným odporem zaražen zastavil se na dráze nastoupené k vydobytí sobě onoho postavení, jaké mu náleží dle práva božského i lidského. Staří vlastenci, kteří již před rokem 1848 se zasazovali o povznešení národu s plným vědomím cíle svého i prostředků k němu vedoucích, neochabli ve svých snahách; ti pak, jenž nastalým ruchem politickým teprv probuzeni byli k uvědomělosti národní, uchopili se nové idey s horlivostí tak vřelou, že žádná sebe chladnější lázeň nemohla ji uhasiti, aby nevyšlehla znova; v nich zbuzena byla zároveň hrdost národní, která nedá se zakřiknouti anebo prvním nezdařeným pokusem odstrašiti, nýbrž tím spíše utvrzuje se ve svém úmyslu a sbírá síly k novému rozběhu. Možná vším právem tvrditi, že v krátké době několika málo měsíců, které uplynuly od prvního zábřesku svobody až ku krvavému jejímu křtu, národní vědomí nejenom rozšířilo se do veškerých kruhů lidu českého, více méně i do těch, které až dosavad svým společenským postavením byly mu méně přístupnými; nýbrž že v něm právě tím protivenstvím, jakého vlastencům bylo zakoušeti, tím hlubší kořeny zasadilo, tím pevněji utkvělo a intensivně zmohutnělo.

Ovšem, že zde onde nescházelo i duší malicherných a slabých, které více neodolatelným proudem strženy nežli ryzím citem puzeny připojily se k národnímu ruchu, nyní pak při první porážce na mysli klesly a v předešlou neteč-

[illegible] ale [illegible] ten takový, který [illegible] duchu jméno [illegible] brali na se přetvářku vlastenectví, [illegible] kterou rychle zahodivše ukázali se [illegible] [illegible] byl národ český, ať [illegible] slohu [illegible] síla a skládali [illegible] na lepší příští budoucnost. Ze [illegible] kázaním [illegible] skalopevně vzdorují.

[illegible] započetích [illegible] [illegible] slovanská [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] ... zachránili se [illegible] [illegible] umíst [illegible]

[illegible] [illegible] přiliš [illegible] [illegible] nahodí kraší [illegible] [illegible] dolní [illegible] vlastenectví [illegible] život [illegible] přílišná

bujnost byla citelně skrocena, nebylo valného podnětu k zvýšenému žilobití politickému. Volby do zemského i říšského sněmu byly odbyty za obležení, ze svolání zemského sněmu sešlo, a všecken interes politický sestřeďoval se nyní ve Vídni, kde říšský sněm chystal se do rukou vzíti znovuzřízení mocnářství Rakouského na základě zásad, vyřknutých v posledním Pillersdorfově návrhu ústavy. Při tom, jak samo sebou se rozumělo, mělo rozhodnuto býti také o postavení koruny České v říši. Úvahy o nové situaci a volnější rozbírání událostí svatodušních skoro výhradně vyplňovaly sloupce politických listů věnované záležitostem domácím. Jmenovitě byla to polemika proti rozličným úředním a poloúředním zprávám o „povstání červnovém“, vyvracující tvrzení jejich, že to bylo výhradně dílo revolucionářů, a přinášející hojné zprávy o podrobnostech oněch bojů a rozličných příhodách oněch dnů, ze kterých nade všecku pochybnost vycházelo na jevo, kterak ovšem bylo tu v nemalé míře také činno zlomyslné štvaní se strany druhé, národní věci odporné, jímž zejmena vojsko bylo rozkaceno až k pravé zuřivosti. Také vždy ještě zůstávaly ve vazbě osoby pro podezřelost ze spiknutí zatknuté, jakkoli nitky toho spiknutí přes všecko vyšetřování vojenské komise vždy ještě tvrdošijně se skrývaly a tajily, a jakkoli sám Windischgrätz neváhal svým časem vysloviti své přesvědčení, že celé povstání bylo spůsobeno cizí agitací,*) čímž přiznal se alespoň k jedné polovici pravdy. Záležitost vězňů Hradčanských, ku kterým čas od času přicházeli vždy ještě nově zatknutí, podávala též vydatný material k reklamacím v organech vlasteneckých, jichž na místě zaniklých nyní dvojnásobně přibývalo.

Jedné satisfakce dostalo se Čechům za patrné jim ukřivdění propuštěním z úřadu zemésprávce hraběte Lva Thuna,**) na jehož místo jmenován hrabě Rothkirch Panthen. Ale ten

*) J. Jireček v článku „Vzpominky na události r. 1848“ ve Světozoru na r. 3878, č. 49. str. 606, a.

**) Staloť se od nového ministerstva Doblhoffova, mezi tím na místo Pillersdorfova k veslu povolaného. Žádaliť Pražané za odstranění také knížete Windischgrätze, ale na toho si nové ministerstvo patrně netroufalo.

po nějakém rozpakování nepřijal úřadu v tehdejších okolnostech tak nevděčného, a správa země octnula se prozatím v rukou dosavadního gubernialního místopředsedy barona Karla Mecseryho de Tsoor, jejž byl hrabě Thun, slouživ někdy pod ním jakožto krajským hejtmanem v Hradci Králové, při svém ustanovení do Prahy na to místo povolal. Měl-li v té věci byt hrabě Thun obětí, byl zajisté obětí nevinnou, neboť jestliže kdo zklamán byl o pravém stavu věci, byl to zajisté on. Hluboký jeho cit pro spravedlnost nikdy nedovoloval muži tomu jednati křivě. Jedinou jeho chybou — těžko říci vinou — byl jeho nedostatek jednak pružnosti, že v době rozbouřených vášní nedovedl obratně proklouznouti mezi odpornými sobě stranami, jednak bystrosti zraku, že nepronikl mraky obzor jeho zahalujícími. Rozhořčenost proti němu národní strany v té době byla pochopitelná, později však ustoupila nestrannější úvaze. —

Stav Vídně v té době, když se tam shromážditi měl říšský sněm, byl nad míru rozechvěný. Veliké slovo tam vedla *aula*, totiž akademická čili studentská legie, strůjkyně to všelikých neplech a ustavičných výtržností, pročež jest záhodno, abychom sobě blíže na ni posvítili. Akademická legie skládala se ze čtyr sborů: filosofického, právnického, lékařského a technického, rozeznávajících se dle písmen na kloboukách (Ph, J, M, T). Celá legie páčila se na 8000 mužů: považíme-li však, že toho času počet veškerých studujících ve Vídni, na universitě i na technice dohromady, mohl obnášeti nanejvýše 2500, musíme se s podivením tázati, kde se vzalo to množství ostatních členů? Ty všecky třeba vřaditi mezi mediky a techniky (M a T), neboť k oném počítal se každý mastičkář, každý laborant lékárnický a každý holič, k těmto pak každý fabriční sluha, neřkuli každý topič a drvoštěp. Páni studenti ochotně vítali takové rozmnožení svého počtu, neboť tím vzrůstala jejich moc ve městě. Jakého ducha přinášela taková chaska do legie, snadno sobě pomysliti. Sbor mediků a techniků pověstni byli pro svůj radikalismus, jímž nakazili též sbor filosofů (Ph), nezkušených a snadno roz-

nícených mladíků. Jediní juristé (J) dovedli sobě zachovati střízlivější rozvahu co politicky vzdělanější a nastávající úředníci státní. A tato legie byla orakulem obecného lidu Vídeňského.

Dle toho snadno sobě pomysliti můžeme, jaké bylo panující politické smýšlení ve Vídni. Obmezenější a nevědomější lid nad Vídeňský darmo by v jiném hlavním městě hledal. Dobré výdělky v sídelním městě veliké říše a následkem toho živobytí bezstarostné učinily z rodáků Vídeňských, přirozeným nadáním právě nevynikajících, chásku oddanou hlavně veselému požívání rozkoší tohoto světa, které jakékoli přemýšlení spůsobuje bolení hlavy. Ve své nadutosti pohlíží Vídeňák s hůry na obyvatele „provincií“, které jej živí, a nepokládá za potřebné věděti něco o světě, jenž leží za obvodem jeho nedělních výletů. Jeho nezajímá nic, než co je právě v modě, a kdo mu dovede lichotit, může ho vyvésti na vrch věže a zavěsit mu největšího bulíka. Na nové zvučné heslo sedá jako na lep, a proto bylo radikalním křiklounům velmi snadno, učiniti z každého Vídeňského blatošlapa zuřivého revolucionáře. Za těch dob kvetoucího radikalismu bylo nejhorší nadávkou „Schwarzgelber“, a nebylo nenáviděnější osoby ve Vídni nad kamarilu, již vyhlašovala radikální publicistika za strůjkyni vší reakce, a kterou si obecný lid představoval co skutečnou osobu při dvoře všemohoucí. Jasného vědomí o účelu převratu, jaký byl nastal pádem absolutismu, o potřebě přiměřeného přetvoření vládního ústrojí nebylo, revoluce měla býti využitkována pro jedinou Vídeň na útraty ostatní říše. S tím bylo v podivném odporu všeobecné blouznění pro Frankfurt, který byl denním heslem; na to Vídeňáci ve své bezstarostnosti nepomyslili, že by uskutečněním idey nové říše Německé, jíž Rakousko mělo býti podřízeno, musila Vídeň poklesnouti v důležitosti na druhý stupeň.

Co se dálo v „provinciích“, toho si Vídeň málo všímala, ponévadž tomu nerozuměla; s jedinými Maďary sympatisovala, kteří byli v březnu tak hlučně ve Vídni vystoupili, podporu-

jíce vydatně revoluci Vídeňskou. Naproti tomu Čechové nebyli nikdy v přízni u pánů Vídeňanů, čehož příčinu třeba hledati v bezděčném uznávání jejich vyšší inteligence a vyplývající z toho bázeň před nimi, kteří jak v úřadech tak i mezi průmyslníky zaujímali vynikající místa. Této přirozené protivy agenti pro Frankfurt a spojenci jejich Maďaři používali ve svůj prospěch naproti Čechům, rozhodným odpůrcům jejich politiky, i zorganisovali pravou štvanici na ně, vyličujíce je co reakcionáře a černožluté, což vzbudilo mezi obecným lidem Vídeňským zuřivou bouři proti Čechům. Obzvláště mělo na Čechy zkřesáno těch 40.000 dělníků do Vídně se nahrnuvších. Byla to nejsprostší luza z Rakous a ze Štýrska, práce se štítící a vždy hotova na vyzvání studentů ke všelikým výtržnostem, pročež, aby byli při dobré vůli udržováni, vyplácela jim obec denně po 24 kr. stříbra. Že o práci nebylo zle, dokazuje podniknutá té doby stavba spojovací dráhy mezi železnicí jižní a severní, při kteréž dělníci čeští pracující „na úkol" vydělávali sobě po 3 zl. i více denně. Ale běda takovému českému dělníku, který by se byl odvážil přiblížiti se k táboru oné nekázané roty za Stubenskou branou blíže průplavu dunajského!

Dojem učiněný na Vídeňany zprávou o bombardování Prahy byl při takovémto smýšlení jejich dvojí. Jednak přáli toto pokoření nenáviděným Čechům, o nichž, jak jsme viděli, roznášely se nejhanebnější pověsti; jednak nemohli v tom nespatřovati násilný skutek reakce a výstrahu pro sebe, co také jim nastati může od bezohledného vojína, kterého tak velice byli urazili a který od té doby stal se jim v neblahém tušení strašným bubákem.

Tu dne 16. června vydal císař v Inšpruku provolání, jímž oznamoval, že pošle do Vídně arciknížete Jana za svého zástupce a plnomocníka. Oblíbený princ přijel dne 24. června, s jásotem od obyvatelstva uvítán, a uvázal se ihned v úřad vladařský. První důležitý skutek jeho bylo propuštění neschopného ministerstva Pillersdorfova a ustanovení nového. Z událostí Pražských byl si totiž Sicherheitsausschuss, střed

a všemohoucí vůdce radikalního ruchu ve Vídni, vzal záminku k ostrému vystupování proti kabinetu, i protestoval opět a opět proti bombardování Prahy, ovšem marně. Spor ten s ministerstvem došel konečně tak daleko, že výbor pro bezpečnost formuloval mu jisté kategorické žádosti, z nichž jedna zněla na sezazení hraběte Lva Thuna. Pillersdorf činil výtočky a hrozil odstoupením, načež odebrala se deputace výboru k arciknížeti Janovi, žádajíc za propuštění ministerstva. Při takovém stavu věci žádal Pillersdorf raději sám dne 8. července za propuštění, které také od arciknížete obdržel. Zároveň uložil arcikníže baronu Doblhoffovi, aby v osmi dnech sestavil nový kabinet. Pádu nerozhodného Pillersdorfa nikdo nelitoval.

Zatím již pomalu trousili se do Vídně poslancové na říšský sněm zvolení, a mezi nimi také čeští. Tito poslední byli obzvláštním předmětem pozornosti Vídeňanů, kteří se strachovali, že Palacký a ostatní Čechové budou mluvit na sněmě česky, a domnění to bylo u nich tak zakořeněno, že to považovali za věc nade všecku pochybnost jistou a hanobili proto Čechy ve všech novinách. Nastalať právě taková štvanice proti Čechům, jako tenkráte, když Palacký volán byl do Vídně, maje vstoupiti do ministerstva.

V tu dobu přijel do Vídně také Rieger a účastnil se ihned předběžných schůzí, jež odbýval říšský sněm ještě před formalním svým zahájením. Rieger měl býti první, jenž zakusil osobně zuřivosti Vídeňské lůzy proti Čechům. Dne 18. července vycházeje s přítelem Štrobachem ze sněmovny poznán jest od lidu na ulici zevlujícího a hrubě pohaněn. Ješto oba nedbajíce toho dále se ubírali svou cestou, provázeni jsou sbíhajícím se lidem s pískáním a sykotem. Když pak Rieger na Příkopech vsedl do vozu, někteří z luzy chytili koně za uzdu, nechtějíce ho nikterak propustiti. Na štěstí přihodil se k tomu Goldmark, radikalní poslanec města Vídně, a jenom jeho ráznému a výmluvnému zakročení vysvobozen byl Rieger od skutečného nebezpečenství, hrozícího jeho osobě. Ošklivá ta příhoda stala se následujícího dne před-

mětem debaty ve sněmě, při které čeští poslanci zřejmě vyslovovali pochybnost svou, zdali v takových okolnostech bude možná ve Vídni bezpečně sněmovati. Sněm vyjevil jednohlasně nelibost svou nad hrubou tou výtržností, avšak nestalo se žádné opatření k zamezení toho, aby se podobné výjevy neopakovaly.

Dne 22. července konečně zahájil arcikníže Jan říšský sněm. Jakož pak ruch v Rakousku všude se jevil hlavně co národní, tož i do říšského sněmu přenešeny jsou tyto snahy, kdežto vtělily se v program *federalistický*, dle kterého mělo Rakousko býti rozděleno na více území dle panujících národností. Každé takové území mělo míti úplnou samosprávu vnitřní, zvláštní svůj sněm a zvláštního odpovědného ministra. Ústředním sborem měl býti senat, jehož údové by dílem byli voleni, dílem od zemských sněmů posláni; centralní soud měl rozhodovati v rozepřích jednotlivých zemí. Zásada, ze které vycházel tento program, stavěla se na půdu skutečnosti, uznávajíc, že jenom na základě úplné *rovnoprávnosti národní* může se v Rakousku vyvinouti život opravdu konstituční a vykvésti pravá svoboda. K tomutu programu přiznávali se všickni zástupcové národů neněmeckých na říšském sněmě ve Vídni, a jádro té strany tvořila *pravice* sněmu. Poslanci čeští, když nemožno bylo na ten čas obhájiti historických práv koruny České, chtíce uhájiti alespoň přirozeného práva svého národu podrobili se nutnosti a zaujali místa svá též na pravici, kdež brzy hráli vynikající úlohu.

Naproti federalistům stála strana *centralistů* německých, kteří chtěli mít sjednocený stát, v němž by, jako druhdy ve Francii, dosavadní rozdíly zemí ustoupili novému rozdělení na pouhé kraje. Při tom mělo nové zřízení státu býti demokratické a spočívati na základě svobodných obcí. Sněm měl býti jeden všem společný, koruně pak mělo příslušeti jen obmezené veto. Tento program byl patrně idealistický, nespočívající na žádném skutečném základě, i byla pravá naivnost žádati, jak tato strana skutečně činila, aby každý cítil se přede vším co „svobodný Rakušan", a teprva v druhou

řadu stavěl svou národnost. Ostatně vztahoval se tento program pouze na neuherské země, neboť centralisté přijímali ochotně vyslovený dualismus v tom smyslu, jak se provozuje za našich dnů, ponechávajíce Maďarům v koruně Uherské panství nad jinými národnostmi tak, jak je sami provozovati chtěli v druhé části Rakouska. Při tom centralistická *levice* ustavičně měla na zřeteli zahraničné Německo, přenášejíc tam nemoudře těžiště říše. Rozumí se, že centralisté sympatisovali s Maďary, federalisté pak s Jihoslovany, stavícími se na odpor maďarské nadvládě.

Toto byly dvě hlavní strany na říšském sněmě, vedle nichž pouze ještě *krajní levice* patrněji vynikala, která ku provádění choutek svých po jednotě Německa, beze všeho ohledu na Rakousko, nebyla ostýchavá u volení prostředků, a skládajíc se z výstředních demokratů nižádných konsekvencí se nehrozila. Mimo sněm opírala se tato strana hlavně na studentskou legii, která vždy hotova byla nerozumnou chatru Vídeňskou pobouřiti ku povstání, a později na spolky demokratické, v nichž hlásány zásady jakobinské.

Zvláštní úkaz na říšském sněmě byli Poláci, kteří, jakkoli federalisté, nicméně v tradicionalních svých sympatiích pro Uhry se stranou německou se shodovali, jakož z jiných příčin i stranu ultrademokratickou podporovali, tak že ve mnohých otázkách hlasovali s levicí.

K doplnění fysiognomie říšského sněmu třeba zmíniti se ještě o poslancích rusínských, větším dílem sedlácích, kteří dostavili se v národním kroji, hrubých hazukách, přes které nosili později moderní paletoty, pod nimiž vyčuhoval dole zpodní jejich oděv. Jsouce neznalí jazyka německého nerozuměli debatě sněmovní a hlasovali namnoze dle komanda hraběte Františka Stadiona.

Takto sestavený sněm říšský měl úlohu vypracovati přiměřenou ústavu pro Rakousko, což při takovém stavu věcí nebylo nikterak snadné, k čemuž i ta okolnost přistupovala, že nezkušenost v málo obvyklém jednání parlamentarním za-

*) Kněží jejich byli členy klubu slovanského.

[illegible] činnost říš-
[illegible] veřejším a
[illegible] téměř nekonečné rokování
[illegible] interpelací.
[illegible]

[illegible]

podle toho, aby mohly vzbuzovat oprávněnou naději, že osudné zmatky, ve kterých se tím časem octlo bylo Rakousko, dají se cestou mírnou rozplésti k blahu říše a ke spokojenosti jejích různých národů. Italie byla v plném povstání, v Uhřích schylovalo se k němu, Jihoslované byli ve zbrani k hájení dobrého práva svého proti maďarským potlačitelům, a též na jiných místech to kypělo a vřelo, ve Vídni panovala hotová anarchie, a říšský sněm, povolaný aby uvedl pořádek v tu směsici, mařil zbůhdarma čas rokováním o pouhé formalie. Dosti to látky k vážným úvahám jak ve veřejných listech tak i ve schůzích spolků, mezi nimiž první místo zaujímala *Slovanská Lípa*, která po zrušení obleženosti byla se stala důležitým faktorem národního života v Čechách i na Moravě, majíc po obou zemích rozprostřenou síť filialek. Nemohl-li život politický vyvíjeti předešlou samočinnost, tož alespoň živel národní vystupoval čím dále tím rozhodněji, a jmenovitě v Praze děsily Němce a sedmašedesátníky hojně se množící vývěsní tabule a nápisy české, nezřídka v národních barvách se objevující, jakož i český hovor po ulicích i na jiných veřejných místech valně převládající.

Předním organem strany národní zůstávaly Národní Noviny, které po Havlíčkově odjezdu na říšský sněm dostaly se do rukou Nebeského, a když i ten za stejným povoláním odešel do Vídně, Tomíčkovi. Ty nepřestaly ujímati se vězňů Hradčanských, na kterých vyšetřovací komise vojenská nemohla nalézti žádné viny, kteří však přes to všecko nepouštěni jsou na svobodu. Uvězněného Braunera, zvoleného za poslance do říšského sněmu, osvobodila teprv důtklivá interpelace Riegrova na sněmě samém, která měla i ten následek, že akta vyšetřovací komise odstoupena jsou hrdelnímu soudu Pražskému a komise sama zrušena. Dříve však ještě než

bachem v čele. Ale nanejvýše nectivé bylo chování se akademické legie. Radikalní její sborové hráli známý studentský „Fuchslied“, a když se blížili k místu, kde císař seděl na koni jim po pravé straně, komandováno ostentativně: „Links geschaut.“ Byl to výjev naprosto hnusný, od něhož s ošklivostí se odvracel každý, kdo nepostrádal úplně všelikého citu pro slušnost.

Dr. Brauner propuštěn jest z uvězněných na svobodu hrabě Jan Buquoi, který sobě ihned pospíšil veřejným prohlášením dáti knížeti Windischgrätzovi svědectví, že, jakkoli seznán za úplně nevinného, nicméně při takovém jej vyšetřování shledává jednání komandujícího generála v jeho prudce za docela správné a moudré. Po propuštění Braunerově zůstali ve vězení Hradčanském mimo jiné ještě následující vynikající mužové národní strany: hrabě Vojtěch Deym, farář Arnold, který v posledních svatodušních slavnostech sloužil mši u sochy sv. Václava na Koňském trhu, Faster, Dr. Frič, farář [illegible], kněz Wiesner a baron Villani.

Nežli [illegible] se [illegible] epizodě, vrhněme [illegible] na [illegible] Prahy. Ve středu po sv. Duše totiž dne 14. června [illegible] do Prahy, jak známo, [illegible] komise, jejíž předním členem byl generál hrabě Mensdorf [illegible], a která měla po [illegible] pravého stavu věcí navrátiti Praze mír a spolu [illegible] mezi vojskem a městem. Komise ta [illegible] dne 18. června [illegible].

[illegible]

[illegible]

[illegible]

sněmě mezi jiným, kterak slyšel z vlastních úst Mensdorfových, že vojsko v Praze odepřelo mu poslušenství. Takovou zpouru vojska nechtěli připustit ani ministr vojenství, ani již sám Mensdorf, kterýžto poslední ve vládních novinách Vídeňských prohlašoval takové udání za nepravdivé. Avšak proti němu se ozvali co nejrozhodněji Rieger, Sladkovský*) a Klaudy, kteří všickni svou ctí dotvrzovali a pravdivost udání svého přísahou specetiti ochotni byli, že hrabě Mensdorf ovšem ona slova pronesl. Obzvláště vyjádření Sladkovského, plné šlechetné rozhorlenosti, vyznačovalo se ostrostí takovou, že při nynějších našich tiskových poměrech ostýchati se musíme je uveřejniti.

Věc mluví sama; pozdější jakés takés osvědčení Pražské posádky ve prospěch hraběte Mensdorfa, obsahující nejapné vytáčky, jakož nemělo váhy, tak zůstalo i bez účinku.

Na Moravě sice poměry národní napořád se lepšily, ale probuzenost lidu jevila se vždy jen při velmi malé částce, a zuřivost strany německé, která nacházela podpory v úřadech, po únorových událostech Pražských ještě více vzrostla. Jevilať se hlavně ve městech většinou poněmčených, jimž bylo vzorem Brno, pokládající sobě za velikou čest, že nazýváno předměstím Vídně. Vřelé sympatie své k Vídni měla této projeviti deputace národní obrany Brněnské, která vyslovila díky Vídeňanům za svobody vydobyté po císařově odjezdu z Vídně. Deputace ta jest ve Vídni nad míru vlídně přijata, nastalo sbratření národní obrany Vídeňské i Brněnské,

*) Byltě Sladkovský s Dr. Brunou v pátek dne 16. června zvolen za člena do deputace vyslané od města Prahy k ministerstvu do Vídně, aby žádala za odvolání knížete Windischgrätze a hraběte Thuna z úřadů jejich; když však po vzdání Prahy byl Sladkovský jmenován mezi těmi, kteří měli Windischgrätzovi býti vydáni, zůstal ve Vídni, kde osobně bezpečen byl, tak dlouho, až po říjnové revoluci Vídeňské politická situace se změnila, a on bez obavy do Prahy navrátiti se mohl. Za doby tohoto svého pobytu ve Vídni hájil Sladkovský mezi jiným před pověstným Sicherheitsausschussem ohnivou řečí Čechy proti nestoudnému podezřívání novin německých, že Pražské červnové „povstání“ namířeno bylo proti Němcům K tomuto Sicherheitsausschussu vůbec radikalisté čeští rádi zření své obraceli, jakož zejmena Pražské studentstvo dne 5. srpna vyslalo k němu velmi zbytečnou deputaci s adresou díků za sympatie o svatodušních dnech Praze projevené.

a tato poslední slavně se zaříkala, že v čas potřeby (temné tušení takové od Pražských událostí čím dále tím více u německých demagogů převládalo) přijde svým bratřím na pomoc. Na vzájem odešla Vídeňská deputace do Brna, která Brněnským bratřím přinesla v dar krásný bílý prapor, při kteréž příležitosti veřejně nadáváno Čechům podle noty.

Moravský sněm v té době zasedající vyřknul zrušení roboty za mírnou náhradu, dále vyslovil rovnost obou národností, ale ostatně zamýšlel úplné odtržení se Moravy od koruny České. Na sněm říšský zvoleno v Moravě 16 Němců a 22 Slovanů, z těchto posledních však bylo sotva 5 národně uvědomnělých a rozhodných, kteří nadto nebyli všickni prosti zakořeněného na Moravě předsudku proti Čechům. O solidarnosti jejich s českými poslanci říšskými mohla býti řeč jenom v ohledu národním, v otázce státoprávní nestáli všickni na stejném stanovisku s Čechy. Ze Slezska posláno na říšský sněm 8 Němců a toliko dva Slované.

I mimo země koruny počal se v ty doby čileji jeviti národní život český, zejména ve Vídni, kde mladí Moravané utvořili sobě spolek dosti četný. Slované pak všech kmenů ve Vídni žijících počali blíže lnouti k sobě, majíce volné schůze v jistých místech veřejných, ze kterých vyšlo podniknutí společného politického orgánu „Slawische Zeitung", který vycházel až do vypuknutí říjnové revoluce Vídeňské.

Zatím stávaly se veřejné poměry ve Vídni čím dále tím neutěšenějšími. Radikalní listy nepřestávaly udržovati lid v rozčilenosti, malujíce mu neustále na zeď strašidlo reakce. Jaký div tedy, že každý, byť i nezbytný krok vlády podezříván co zpátečnický, což roznícené mysli ještě více pobuřovalo. Takové systematické štvaní, provozované den co den, musilo konečně napnouti obecné smýšlení v takové míře, že vrtohlavý lid při nejmenší příležitosti se počal rotiti, bouřiti a násilím vyhrožovati, což s druhé strany vedlo k opatřením bezpečnosti, která jitření ještě rozmnožovala. Menší neb větší kravaly byly takořka na denním pořádku, 23. srpna pak přišlo k větší bouři dělnické následkem nařízení ministra ve-

řejných prací Schwarzera, aby jim z dosavadního denního platu za jich lenošení strženy byly 4 krejcary a oni tedy budoucně jenom 20 krejcarů dostávali. Musiloť proti dělníkům v Prateru shromážděným zakročeno býti brannou mocí, při čemž tekla krev.

Té příležitosti použil Doblhoff k rozpuštění pověstného „Sicherheitsausschussu", který osoboval si jakousi výkonnou moc vedle ministerstva, avšak naproti dosavadním výtržnostem příliš malomocným se byl ukázal. Tento krok, jakkoli potřebný — neboť ministerstvo nemohlo přece trpěti vedle sebe sbor jeho autoritu podrývající — nicméně nanovo popudil dělníky, předešlou porážkou svou ještě rozkvašené, jakož i obecný lid vůbec, který ve zrušení zmíněného výboru spatřoval účinek reakce. Demokratické spolky, jichž duší byl křtěný Žid Tausenau z Prahy, statečně se přičiňovaly k rozdmýchání ohně, čehož následkem byly nové bouře, tak že ministerstvo bylo přinuceno volati vojsko proti buřičům. Tito pak zase měli oporu v akademické legii, a tak nejednou se stalo, že studenti a vojsko stáli proti sobě, ač nikdy k opravdivé srážce mezi nimi nepřišlo.

Ostatně ministerstvo Doblhoffovo nebylo o nic mocnější nežli předešlé Pillersdorfovo. Mimo Vídeň moc jeho daleko nesáhala. Viděti to bylo nejpatrněji z toho, že v záležitosti Pražské, která opětně přiváděna jest na sněmě k řeči, nedovedlo zjednati svým nařízením do Čech posílaným náležitého poslušenství. A kterak vůbec mohl Doblhoff takového vymáhati na provinciích, když ani nevěděl, komu tam rozkazy posílat, jakož sám při jisté příležitosti v plném sněmě k tomu se přiznal, že neví kdo v Haliči zemésprávcem! Případ to neslýchaný, ale nicméně skutečný.

Na sněmě říšském zvolena jest zvláštní komise pro vypracování říšské ústavy, do kteréž zvoleni jsou z Čechů Palacký, Pinkas a Rieger, z Moravanů a Slezáků pak Hein, Kajetan Mayer a Feifalik.

Hlavní otázka, kterou se mezi tím říšský sněm vedle jednacího řádu zabýval, byl návrh, jejž 5. srpna učinil po-

slanec z levice Kudlich o zrušení poddanosti selské a osvobození pozemků ode všech břemen z ní vyplývajících, předstihnuv v tom mnohé jiné poslance, kteří tentýž návrh předložili. Zrušení posledního zbytku středověkého nevolnictví rozumělo se při zavádění ústavního zřízení v mocnářství samo sebou a bylo by v ústavě zvláštním článkem vyřknuto bylo, načež při rokování o článku tom musilo přijíti k jednání o modalitách osvobození toho; takový alespoň byl správný postup ve věci té. Ale německá levice uznala za dobré, předstihnouti tento zdlouhavý běh věci, chtějíc blýskati se svobodomyslností svou a tak slovanskou pravici postaviti jaksi do stínu. K tomu konci natropeno v orgánech radikálních mnoho zbytečného povyku o návrhu tomto, a Kudlichovi dostalo se laciné popularnosti. Rozumí se, že návrh Kudlichův, jejž on odůvodňoval řečí velmi nadutou, byl přijat v principu jednohlasně, a po delším rokování týkajícím se náhrady, která za zrušená práva měla dána býti vrchnostem, a způsobu jejího, jest [illegible] srpna většinou hlasů vyřknuto vyvazení břemen na pozemcích selských za náhradu. [illegible]

[illegible]

[illegible]

sobě uherských Slovanů, jednak zjevně pracovali k odtržení se od říše; což bylo tedy přirozenějšího, nežli že vláda v opatřeních svých k zachování celistvosti a samostatnosti říše opírala se o slovanskou většinu na sněmě, ukazujíc na vzájem zdánlivou náklonnost k vyhovění jejím slušným přáním.

Taková opatření vlády čelila hlavně proti Uhersku, v kteréžto zemi byly věci dospěly až k občanské válce. Spupná panovačnost Maďarů byla vyvolala proti sobě branný odpor utiskovaných Slovanů: stateční Srbové povstali co jeden muž a vojsko uherské mělo s nimi tuhou práci; z Chorvátska táhl na ně bán Jelačič, patrně podporován od Vídeňského ministerstva; na severu bouřili se Slováci, a k tomu ke všemu nebylo žádným tajemstvím, že ze samých Rakous hrozí vpád císařského vojska. Maďaři v této tísni marně obraceli se ke dvoru, neboť tam bylo se již smýšlení obrátilo rozhodně proti nim. Po takovém nezdaru neviděli jiné spásy k obhájení samostatnosti své, nežli obrátiti se k rakouským národům samým, totiž k jich zástupcům na říšském sněmě ve Vídni shromážděným. Vyslali tedy četnou deputaci do Vídně, v jejímžto čele nalezal se na slovo vzatý Wesselényi, stařec oslepl‎ý, a která si zjednati měla přístup do sněmu a jej za prostřednictví žádati. Deputace přišla dne 18. září a byla od Vídeňáků s velikou slávou přijata; celé město bylo zimničně rozechvěno.

Kdyby deputace uherská byla připuštěna do sněmu, bylo se obávati, aby enthusiasmus, s jakým by levice uvítala Maďary, nestrhl s sebou méně spolehlivé, s nimi více sympatisující živly slovanské pravice a nestalo se dorozumění sněmu s Maďary. Takové dorozumění bylo tolik jako aliance s Maďary a Němci, od které se musili Slované obávati všeho zlého. V tom ohledu měla pravice stejný interes s vládou. K tomu ke všemu připuštění Maďarů do sněmu bylo proti jednacímu řádu, který zakazoval přijímati jakoukoli deputaci.

V ten den, když mělo ve sněmě býti jednáno o připuštění Uhrů, byla celá Vídeň na nohou a rozčilení myslí dosáhlo nejvyššího stupně. Bylo se obávati násilného výbuchu

rozvášněné strany německomaďarské, kdyby odepřena byla žádost Uhrů, a bezpečnost sněmovníků byla v tom případě povážlivě ohrožena. Nařízením ministerským povolány jsou tedy dva prapory národní obrany k ochraně říšského sněmu, a ty po celý den tábořily před sněmovnou na veřejné ulici. Ve sněmě samém byl tuhý boj o připuštění Uhrů. Konečně rozhodila ohnivá řeč Riegrova — uherská deputace byla většinou hlasů odmrštěna. Tento výsledek nanejvýše pobouřil rozkvašené mysli a panující smýšlení obracelo se proti vládě s takovou ostrostí, že večer bylo viděti procházeti se po městě členy akademické legie demonstrativně s velikými červenými mašlemi na krku — odznaky to republikánskými. Na důkaz pak, že obecné mínění nesouhlasí se sněmem, způsobeny jsou ke cti odmrštěné uherské deputace s demokratické a radikální strany hlučné slavnosti, při kterých obě strany slibily sebe neopouštěti, ano pomáhati sobě vespolek proti reakci jim stejně nebezpečné.

Této rozčilenosti mysli a sympatií Vídeňanů pro Uhry používal neunavný agitátor Košut, jenž byl duší maďarského hnutí, všemožně ve svůj prospěch. Měl ve Vídni své je- [illegible]

se slovanským trikolorem, mezi nimiž nezřídka přicházelo k povážlivým srážkám.

Kam až vedlo toto ustavičné štvaní, jest dostatečně známo. Nemůže býti naším účelem, vyličovati politování hodnou říjnovou revoluci Vídeňskou, vražedné boje 6. října, zuřivost rozkacené luzy, která naprosto vyzula se z lidské přirozenosti své a vzala na se povahu lité zvěře, všecky ohavnosti od ní páchané, zneuctění chrámu Svatoštěpánského bratrobijstvím a konečně oběšení ministra Latoura.

Ani na té oběti neměla dosti zhovadilá chatra, která jala se vyhledávati ještě jiné, zejmena ministra Bacha, jenž se byl demokracii zpronevěřil, a české poslance. Jen všeobecný zmatek dopomohl k útěku Bachovi, předsedovi sněmu Štrobachovi, Riegrovi, Havelkovi a jiným členům pravice sněmovní, nejvíce v přestrojení, načež luza, nemohouc vyliti vztek svůj na vůdcích, po kavárnách a jiných veřejných místech těkala s dobytou zbraní volajíc: „Ist kein Czeche da?"

A co činil v této době říšský sněm? Ten, opuštěn od živlů konservativních, ovládnut jest úplně od levice, osobil si nejvyšší moc, prohlásil se za permanentní a *udělil amnestii* za vše, cokoliv pácháno bylo dne 6. října — skutek to neomluvitelný naproti zavraždění Latourovu. Hrál si na konvent.

Dne 7. října ráno odjel císař Ferdinand se dvorem svým ze Schönbrunnu v průvodu četné ozbrojené moci, zanechav po sobě manifest k říšskému sněmu, jenž doslovně zněl takto:

„Hleděl jsem vyplniti všecka přání svého národu. Co panovník prokázati může dobrotivosti a důvěry národům svým, všecko to s radostí jsem vykonal, a uděliv konstituci hleděl jsem prospěti k samostatnosti, k síle a ke štěstí. Ačkoliv Mne násilí dne 15. května z hradu Mých otců zahnalo, neustal jsem přece dávati a povolovati. Na nejširším základě volebního práva svolán byl říšský sněm, aby ve srozumění se Mnou učinil návrh konstituce. Navrátil jsem se do hlavního města, nežádaje bezpečnosti jiné kromě citu spravedlnosti a vděčnosti národů Svých. Ale malý počet svedených lidí hrozí zkázou naději každého vlastence. Anarchie dosáhla

nejvyššího stupně. Vídeň naplněna jest vraždou a požárem. Ministr Můj vojenský, kteréhož by již jeho šediny byly chrániti měly, skonal pod rukama rot zákeřnických. Důvěřuji v Boha a ve Své dobré právo, i opouštím hlavní město, abych se ohlédl po prostředcích, jimiž bych porobenému národu Svému přinesl pomoc. Kdo Rakousko, kdo svobodu miluješ, shromáždi se okolo svého císaře.“

Císař přesídlil s dvorem svým do Olomouce, od té pak doby, převazným během věcí, obdržela reakce vrch.

X

[illegible] Ostředění [illegible] Windischgrätz [illegible] Marně [illegible] Schwechatu. [illegible]

Národ český [illegible] Vídeňské, [illegible] maďarských [illegible] Vídeňská [illegible] se v [illegible] všechen [illegible] Že [illegible] a [illegible] národové [illegible] než [illegible] již ne- [illegible] Vídeň- [illegible] na- [illegible] nepokojem. [illegible] Národ [illegible] země slavy:

* [illegible]

„Události Vídeňské jsou neustále předmětem všech rozmluv. Přijď si kamkoliv, do kafírny aneb v klidnou domácnost, neuslyšíš o jiném než o Vídni a o Jelačićovi.*) Nejživější hovor je v kafírnách, tu není věru konce politickému hádání. A jaké tu uslyšíš politické náhledy? — Úzkostlivým jakýmsi napnutím, k jakému konci se as události Vídeňské obrátí, naplněni jsou všickni: strana demokratická obává se, že bude veta po svobodě, zvítězí-li vojsko a padne-li Vídeň; strana druhá nezná zase většího přání, než aby pokořena byla Vídeň a vládnoucí v ní aula. Jiní zase strachují se, ať prý se již stane to neb ono, a argumentují takto: Zvítězí-li vojsko, nastane vojenský despotismus. Až budou hotovi s Vídní, přijdou na nás.

„Nejhlavnější místa jsou v moci vojska: Vídeň, Milán, Praha, Krakov a t. d. Jakou to budeme míti svobodu? — Zvítězí-li ale Vídeň, jest veta po naší národnosti, ano jest veta po Slovanstvu v mocnářství Rakouském; nebo vítězství Vídně je spolu také vítězství spojených s ní Maďarů, a Srbové nebudou přece moci odolati veškeré síle maďarské!

„A co Jelačić? Míní-li to dobře o Slovanstvo, aneb je-li přece nástrojem kamarily? Kam se obrátí císař a co se stane s říšským sněmem?

„To však je věc jistá, že celá Praha a s Prahou celá vlast, vyjímajíc několik s ničím nespokojenců, nyní důvěrně na naše vyslance pohlíží. — Praha je sice pevně odhodlána, státi za práva konstituční a všecky dosavadní vymoženosti, ale nepoddá se záměrům čelícím k tomu, aby panoval nepořádek, nepokoj a bezvláda, dobře nahlížejíc, že by to bylo vhod oněm, kteří by rádi na sesutinách Slovanstva vystavěli ein grosses einiges Deutschland a říši maďarskou!“

Jakož pak obyčejně bývá, že z politických stran vždy nejvýstřednější také nejhlučněji hlasu svého pozdvihují, tak i tenkráte naši radikalisté jak tiskem tak i živým slovem neunavně podněcovali proti reakci a jejím domnělým spojen-

*) Jelačić totiž, obdržev na svém tažení proti Maďarům zprávu o revoluci Vídeňské, vybočil a táhl přímo na Vídeň.

cům,*) k nimž zjevně počítáni též poslanci čeští, kteří prý měli vytrvati na svých místech ve sněmě. A skutečně dali se takovými tlachy mnozí dobráci méně pevného přesvědčení politického mýliti, a poslancové čeští navrátivše se do Prahy shledali proti všemu nadání svému, že část veřejného mínění nepříznivě jest zaujata proti nim. Tu bylo přede vším potřebí, aby obecenstvo o pravém stavu věci bylo důkladně poučeno**) a poslancové jemu vyložili pravé své postavení a smýšlení. To stalo se v krátké době spůsobem důstojným a zároveň i rozhodným, který nepřipouštěl žádné pochybnosti o svobodymilovném a právě konstitučním smýšlení poslanců, ohražujících se stejně rázně jednak proti revolučnímu terorismu, jednak i proti všelikým choutkám reakce.

Šest a třicet poslanců českých v Praze shromážděných ohlásilo protest „proti říšskému sněmu a všem uzavřením jeho, učiněným v počtu k hlasování neschopném, překročením svého plnomocenství, kdežto vykonavací moc k sobě strhl, a v stavu nesvobodném, kdež rozkacený lid na galeriích shromážděný povykem svým a zbraní na sedadla poslanců obrácenou jej pod hrůzou drží“. V neblahém pak tušení, že reakce dovede kořistiti z říjnové revoluce na ujmu svobody národů, končí tento protest následujícími památnými slovy: „My chceme ústavní *demokratickou* monarchii; my očekáváme od ústavního***) *nerozpustitelného* říšského sněmu ústavy,†)

---

*) Ano jednotlivci neostýchali se zjevně osvědčovati své sympatie s Vídeňskými revolucionáři, jakož jmenovitě učinili Kleinert a Girgl, vyslaní do Vídně od Výboru Pražských studentů, aby se očitě přesvědčili o stavu věci, kteří tam nárožními plakaty všecky slovanské bratry vyzývali, aby s Vídeňany ve spojení pro svobodu bojovali. Studentstvo Pražské arciť takové jich počínání dementovalo; ale bez viny při tom nebylo, neboť vyslání od něho těch dvou lidiček bylo přebytečné a bezúčelné.

**) K tomu konci Palacký při prvním shledání se v Praze se mnou, který jsem též nedávno po víceměsíčním pobytu ve Vídni se byl domů navrátil, požádal mne, abych v některém veřejném listě vylíčil dle pravdy poměry Vídeňské za poslední doby, kteréžto žádosti jsem také vyhověl, napsav v redakci jistých německých novin Pražských svou poslední korespondenci z Vídně.

***) Rozuměj: ústavodárného.

†) Totiž zřízení, instituce.

které blaho, svobodu národu našeho i všech národů ve velikém národním spolku rakouském založiti a upevniti mají. Jedině sněmu říšskému v sjednocení s ústavním mocnářem můžeme přiznávati právo, vydávati obecně platící zákony, ale to jedině sněmu říšskému *úplnému*, sněmu říšskému v úplné svobodě svého vlastního soudu, nemýlenému vyhrožováním *žádné* strany; my nedopustíme, aby právo toto jemu bylo vzato anebo v nejmenším skráceno; my, kteříž bychom co věrní zástupcové národu drželi za svou *povinnost*, *opříti se tomu, aby sněm byl postaven pod násilnictví vojenské*, tím více se musíme opříti proti násilnictví bezuzdných houfů. — My prohlašujem a prohlásiti musíme každý pokus oloupit sněm o svrchovanou jeho moc, s jaké by koli strany pocházel, buď se strany, která v nejrozsáhlejší bezvládě svůj prospěch vyhledává, buď *se strany, které se starého absolutismu zachtívá, za zradu svobody lidu, za urážku svrchované důstojnosti národu.*"*) S obzvláštní ostrostí vyslovoval se protest proti zavraždění Latoura a všelikému omlouvání ohavného toho skutku.

O několik dní později uveřejněno jest v Národních Novinách (č. 161.) „Vypsání posledních událostí Vídeňských podle zpráv českých poslanců říšského sněmu", na kteréž poukazujeme každého, kdo si přeje podrobnějšího vylíčení ohavného řádění revoluční strany Vídeňské dne 6. října.

Ještě před osvědčením poslanců českých pozdvihla svého hlasu městská rada Pražská proti Vídni a zasedajícímu tam kusému sněmu říšskému, i pravila v ohražení svém mezi jiným:

„Ve jmenu a ve smyslu lojalního obyvatelstva Pražského ohražujeme se proti všem usnešením nezákonně ve sněmě říšském učiněným; klademe odpor proti shromáždění, které, zajisté proti vůli většiny lepšího obyvatelstva Vídeňského, překročujíc své plnomocenství v menšině k uzavírání neschopné o vykonavací moc by se pokoušelo ......

*) Národní Noviny č. 158.

„Vyznáváme příchylnost svou k rodině císařské, k ústavní demokratické monarchii; vyznáváme pevně a slavně, že jedno, samostatné Rakousko opět musí vzejíti z chaosu, jaký dnes ošemetné nástroje z Rakouska učinily.

„Jen v samostatném Rakousku může se vzmáhati, vzrůstati země Česká i její hlavní město.

„Důvěřujeme se v císaře a pevně spoléháme se na císařské jeho slovo, nepřipouštějíce sobě žádné bázně prázdných strašidel zpátečnictví, jakýmiž jen svedená částka obyvatelstva se dá ustrašiti a k zlému potřebovati od strany zločinného podrývání: ve straně této jen leží nebezpečenství pravé svobody lidu.

„Obyvatelstvo země České *doufá*, podávajíc věrnost a příchylnost, *také věrnost od svého krále.*“

Dne 16. října vyšel v Olomouci manifest císaře Ferdinanda, oznamujícího národům rakouským kroky, jakých přinucen jest uchopiti se proti odbojné Vídni, v němž pravil:

„Od Mého na trůn vstoupení bylo dobré Mých národů úkolem Mého života. Děje Mé vlády, zvláště děje posledních sedmi měsíců budou jednou o tom svědčiti. Ale zpronevěřil bych se povinnostem od Prozřetelnosti na Mne vloženým, kdybych povolovati chtěl počínáním, kteráž trůn a monarchii vedou na kraj propasti, a na místo pojištěné ode Mne ústavní svobody usilují zavésti vládu neobmezeného násilí.

„Pamětliv jsa těchto povinností vidím se s krvácejícím srdcem nucena, opříti se brannou mocí proti povstání, které nyní bez ostýchání hlavu svou zdvihá v Mém sídelním městě, i všude, kdekoli by se objevilo, a bojovati proti němu, až bude konečně přemoženo, pořádek, pokoj a zákonnost navrácena a vrahové věrných Mých služebníků, hrabat Lamberga a Latoura, kárajícímu ramenu spravedlnosti vydáni.

„K dosažení tohoto účelu posílám ze všech částí mocnářství vojska k Vídni, sídlu povstání, a vzkládám na Mého feldmaršalleutenanta knížete Windischgrätze *) vrchní velitel-

---

*) Stejnou dobou jmenován jest Windischgrätz s přeskočením stupně generála zbrojmistra polním maršálem.

ství nad veškerým vojskem v celém objemu Mých států, vyjímaje jediné vojsko vlaské pod velitelstvím Mého polního maršála hraběte Radeckého stojící. Zároveň uděluji řečenému knížeti přiměřená plnomocenství, aby dílo pokoje v říši Mé dle uznání svého co možná nejdříve dokonal.

„Po udušení ozbrojeného povstání a navrácení pokoje," pravil dále císař, „bude úlohou Mého ministerstva, aby ve srozumění s údy ústavního říšského sněmu zákonním upravením bezuzdně zneužívaného tisku, spolkového práva a národní obrany spůsoben byl stav, kterýž bez zkrácení svobody pojistiti má zákonu průchod a vážnost."

Slovy těmi zjevně ohlašována jest reakce.

Tou dobou přijela z Prahy do Olomouce deputace poslanců českých, skládajíce se z doktorů Braunera a Helferta. Ti měvše dne 17. října slyšení u císaře osvědčovali mu jménem svých vysílatelů opětně „nepodvratnou a nezměnitelnou věrnost a příchylnost Čechů", načež vyslovili žádost znějící v tato slova: „VMst. račiž, aby se světoznámé, slavně udělené císařské slovo stalo skutkem národy oblažujícím, ústavní říšský sněm, přežalostným anarchickým počínáním uvnitř a rozvíjením vojenských sil zevnitř ze svobodných svých porad vytržený, avšak nerozpustitelný, v nejkratším čase z Vídně přeložiti do jiného lepší jistotu pokojnému svobodnému jeho rokování podávajícího města. Naši posílatelé očekávají s důvěrou, že VMsti otcovská péče ráčí tento v hrozících nebezpečenstvích přítomnosti jediné možný, veškerému státu spasitelný prostředek v nejkratším čase ve skutek uvésti."

Císař dal jim na to následující ústní odpověď, která jim pak i písemně doručena byla: „S potěšením slyším ubezpečení, kteréž Mně poslancové čeští přinášejí. Budu o to pečovati, aby sněmu říšskému byla pojištěna ta bezpečnost, které potřebí jest, aby ve svých pracích bez překážek pokračovati mohl, jakož Mé přání jest, aby se nepřetrženě obíral vypracováním ústavy, k čemuž svolán jest."

Této deputaci, obávající se nepříznivého účinku vyšlého právě manifestu císařova, podařilo se při té příležitosti vy-

moci na něm ještě manifest druhý, jenž vyšel 19. října a v němž pravil císař:

„Jest Naše pevná, neproměnitelná vůle, aby udělená národům Našim práva a svobody, jakkoliv od jednotlivých zlomyslníků a svedenců zle byly užívány, *v celé své rozsáhlosti nezkráceny* zůstaly, a *zaručujeme je opět Svým císařským slovem.* Také chceme, aby usnešení od ústavního říšského sněmu již učiněná a od Nás potvrzená, jmenovitě o zrušení poddanského úvazku, o vybavení a sestejnění gruntů podle slušné náhrady, od říšského sněmu v zásadě již přiznané, byly zachovány a podle Našeho již vydaného nařízení ve skutek uvedeny."

Vedle záležitosti Vídně a říšského sněmu zanášel se veřejný politický život v Čechách, jmenovitě v Praze, také záležitostmi domácími. Hlavním činitelem byla tu Slovanská Lípa, kterýžto slovansko-demokratický spolek vyvíjel podivuhodnou činnost na všecky strany. Jednak pěstoval horlivě vzájemnost slovanskou se soukmenovci našimi v mocnářství Rakouském, obzvláště Slováky a Jihoslovany, sbíráním a poskytováním jim podpor všeho druhu; jednak činil se strážcem politické svobody naproti obávanému despotismu vojenskému v zákonních mezech působnosti své; jednak podával návrhy týkající se nového upravení úřadů i škol na základě posledních vymožeností; navrhoval kandidáty pro doplňovací volby do říšského sněmu, slovem Slovanská Lípa zasahovala účinlivě do všelikých oborů a zájmů státu a života konstitučního.

Že takovým spůsobem stávala se velice nepohodlnou zemským úřadům, není divu; tím většího dostiučinění dostalo se jí přátelským přípisem bána Jelačiće, datovaným dne 22. října a poslaném po zvláštním kurýru, v němž obraceje se ke spolku tomu takořka co representantu národu Českého v nebytí zemského sněmu skládá jaksi počet z jednání svého, pravě na konec: „Mne přivedlo jenom přesvědčení, že proti nepříteli Slovanstva táhnu před Vídeň, a kojím se nadějí, že Vy můj čin nejen pochopujete, nýbrž i podporujete.*) Slovanská Lípa ne-

*) Politická vzájemnost Slovanů rakouských byla oblíbenou myšlénkou bána Jelačiće, čehož byl již dříve podal důkaz přípisem k Národ-

opominula odpověděti na přípis bánův, děkujíc mu za upřímnost jeho a dávajíc výraz přesvědčení svému, srovnávajícímu se s jeho prohlášením, „že jakož Slovanstvo jest největší podporou Rakouska, tak že také jen ve společném svazku zemí rakouských vykvésti může svoboda slovanská“.

Rozumí se samo sebou, že tato korespondence Jelačićova se Slovanskou Lipou nemálo podráždila stranu německou, jen že ovšem v nynějších okolnostech musila vztek svůj namnoze tajiti.

Dályť se i nyní pokusy o zavedení čilejšího ruchu v život veřejný zejmena opětným svoláváním schůzí lidu, při čemž úřadové političtí prokazovali se vůči panujícímu smýšlení protivídeňskému povolnějšími, nežli by snad jinak byli bývali. Avšak tato shromáždění lidu byla také mnohem kratší nežli před svatodušními svátky, přestávajíce na přetřepávaných úvahách o situaci, na zvučných deklamacích o svobodě a rovnoprávnosti, na akademických řečích o důležitosti vzdělání národního co jediného základu pravé svobody a t. d., což vše mělo stránku více krasomluveckou nežli praktickou. Jmenovitě byla tu ponejprv horlivěji rozbírána otázka, čemu třeba dávati přednost, zdali *svobodě* anebo *národnosti*, kterážto dvě slova měla se v brzce státi hesly dvou stran příkře proti sobě se stavících, z kterých svým časem vyvinuly se nynější politické strany v národu našem.

Nescházeloť ani nyní zlomyslných pokusů o znepokojování obyvatelstva roztrušováním všelijakých vymyšlených pobuřujících pověstí, ale mysli vystřízlivělého obecenstva nebyly

---

nímu Výboru ze dne 20. května, kterým jemu „jakožto representantu sbratřeného národu Českého“ oznamuje, že na budoucí sněm dalmatsko-charvátsko-slavonský mají připuštěni býti také zástupcové jiných zemí rakousko-slovanských, pročež jej vyzývá, aby ke sněmu tomu také své zástupce poslal. Na přípis ten dána bánovi odpověď ve jménu Výboru národního a stavovského (jakož organu sněmu zemského na ten čas nezasedajícího), v níž pp. Erben a Lambl jmenováni jsou posly českými ke sněmu Záhřebskému, a zároveň i Charváti jsou vyzýváni, aby český sněm také svými posly obeslali.

Idea tato však zmařena jest v samém zárodku, když po zrušeni Národního Výboru poslové jeho ze Záhřebu se vrátiti musili, sněm český pak ani se nesešel.

již tak plaché a přístupné nemotorným těmto machinacím, a také jsou lživé pověsti ty záhy z kompetentní strany vyvráceny, tak že marnými zůstaly všecky snahy přívrženců revoluce Vídeňské o porušení veřejného míru v Praze.

Pomalu, ač velice zvolna, dály se mezitím přípravy k zavádění jazykové rovnoprávnosti do úřadů a škol. V příčině první připadla dvornímu radovi Kulhánkovi co ministernímu komisaři úloha vypracovati plán k reformě správních úřadů, o němž brzy oznamováno, že jest hotov a že co nejdříve uskutečněn bude. Co do škol vypsány jsou prozatím, nežli se školství definitivně upraví na novém základě, konkursy na suplentská místa pro řeč a literaturu českou při gymnasiích v českých okresech (v Praze při všech třech, v Jičíně, v Hradci Králové, v Rychnově, v Mladé Boleslavi, v Německém Brodě, v Jindřichově Hradci, v Písku, v Plzni, v Klatovech a v Litomyšli), a mimo to povolány a připouštěny také na universitu některé české síly vyučovací, ač velmi poskrovnu. V tom všem, ač to daleko nevyhovovalo skutečné potřebě, spatřována jest alespoň jakási dobrá vůle se strany vlády, a nedosti rozhodné a projímavé uskutečňování rovnoprávnosti národní omlouváno dobromyslně nesnadností věci, která se potkávala s nemalými nesnázemi, a to namnoze od samých těch organů, jimž uloženo bylo provádění její. Zrovna jako i dnešního dne.

Vůbec od vypuknutí revoluce Vídeňské značně se zlepšil poměr mezi národem Českým a vládou, neboť oběma jim nastal tentýž interes, šlápnouti na hlavu revoluční hydře ve Vídni, jim stejně nebezpečné. Rovnou měrou lepšily se styky obyvatelstva Pražského s vojskem, které, ač nevrátily se k někdejší důvěrnosti a bývalému přátelství, nicméně rychleji než by jinak bylo možné bývalo pozbývaly té ostrosti a příkrosti, která byla mezi nimi nastala po událostech červnových. Též naproti osobě knížete Windischgrätze zmírnilo veřejné mínění úsudek svůj, vidouc v něm více oklamaného plnitele těžké povinnosti, nežli nepřítele svobody ze zásady; pročež také, když s vojskem ku pokoření Vídně se ubíral, zanechav v Praze toliko

skrovnou posádku pod generálem Khevenhüllerem, provázen jest od obyvatelstva vřelým přáním dobrého zdaru. Windischgrätz sám, nabyv zatím lepšího světla o povstání svatodušním, opustil Prahu v plné důvěře, že nelze se v ní obávati nižádného opakování předešlých bouřlivých výjevů.*)

Ve Vídni bylo úplné bezvládí. Z ministrů vytratili se pomalu všickni, až na jediného finančního ministra Krause, který vytrval se sněmem říšským,**) dodávaje mu tím jakés takés zástěry zákonnosti. Sněm sám přestal zasedati právem, když po odchodu větší části Slovanů nečítal dostatečný počet poslanců, předepsaný k platnému uzavírání; také nebylo rokování jeho svobodné, stojíc pod terorismem luzy, která s galerie opovažovala se mířiti ručnicemi na jednotlivé neoblíbené poslance. Jakkoli říšský sněm namáhal se opanovati revoluci, byl nicméně bezmocen naproti ní; ona jej vždy nadbíhala, a jemu nezbývalo nic jiného, nežli potvrzovati svou autoritou, co se bylo stalo bez jeho přičinění.***) Vedle sněmu provozovaly výkonnou moc také obecní rada a vrchní velitelství národní obrany, vše bez náležitého srozumění a souhlasu mezi sebou, z čehož povstal zmatek takový, že vlastně panství ve Vídni bylo v rukou ozbrojených rot luzy, před nimiž zámožnější obyvatelstvo z města utíkalo.

Dne 8. října uzavřel říšský sněm nedbati na vystouplé členy své a pokračovati ve své činnosti. Císaři poslána adresa, vyzývající jej k návratu do sídelního města, k národům rakouským vydána proklamace, která ospravedlňovala diktaturu sněmu a lichocením je hleděla přivésti na svou stranu. To vše nemohlo odvrátit od Vídně smutný osud, jemuž byla propadla, dadouc se maďarskými penězi svésti k revoluci nesmyslné, jejíž nevyhnutelné potlačení musilo v zápětí svém míti též udušení mírné a rozumné svobody v celé říši.

*) Významné jest, že někteří sborové vojska Windischgrätzova táhnoucího na Vídeň ozdobeni byli barvami slovanskými, zajisté ne bez vědomí a svolení vrchního velitele.

**) Patrně ve srozumění se dvorem a s ostatní vládou.

***) Částečně vysvětluje se ta věc i spůsobem, jakým se často dálo uzavírání sněmu. K platnému usnášení vyžadoval jednací řád přítomnost nejméně 192 poslanců, kterých málokdy bývalo tolik najednou pohro-

Bouře záhy se stahovala nad Vídní. Dne 9. října přišla zpráva, že Jelačić s vojskem svým táhne na hlavní město, později také Windischgrätz blížil se z Čech se 24.000 muži, posádka pak Vídeňská pod Auerspergem opustila město a obsadila okolní návrší, odkudž potom spojila se s Jelačićem. Dne 20. října byla Vídeň již obklíčena silnou mocí válečnou a sevřena tak, že spojení se zeměmi jen stěží bylo možné.

Vídeň takto sklíčená napínala všecky síly k zoufalému odporu. Když pominul první záchvat revoluční horečky a vrátila se myslím chladnější rozvaha, nastalo všeobecné zděšení z toho co se bylo stalo, jedněch zmocnila se hrůza, jiných zoufalost a zmalátnělost, ale většina vidouc že nemožno nazpět zmužila se k odhodlanosti. Nařízeno jest všeobecné ozbrojení a utvořena mobilní garda, jež měla konati službu řádného vojska a k níž všude po městě hlučně jest verbováno. Z Brna a ze Štýrského Hradce přišli na pomoc sborové národní obrany. Pak přikročeno k volbě vrchního velitele, z které vyšel Václav Messenhauser, bývalý důstojník císařský, dle smýšlení sice radikalista, nikoliv však agitator, a ostatně člověk mírný a poctivý. Ze ctižádosti nebezpečný ten úřad přijav snažil se zastávati jej se vší ráznosti, jaké byl schopen. Ministr Kraus potvrdil 12. října zvolení Messenhauserovo, který tedy jaksi zákonně své místo zastával, maje úlohu, brániti Vídeň proti vojenské diktatuře.

Messenhauser vyvinoval neobyčejnou činnost. Utvořil si generální štáb, ve kterém i polský generál Bem důležité místo zaujal, rozdělil Vídeň na obranné okresy, usadil vojenský soud, ustanovil plat brannému lidu, spořádal policii a dohled na průvodní listy, a vůbec dovedl v anarchii, dosavad panující, uvésti podivuhodný pořádek. Jakkoli snadno se poddával vášnivosti prudké strany své, nikdy přece nedal se svésti ke skutkům fanatickým aneb vojáka nehodným. Prvním provoláním, jež vydal, nařizoval lidské a slušné na-

madě. Tento nedostatek členů nahražován jest osobami docela cizími, které zasedaly na prázdná místa poslanecká; při hlasování pak čítaly se vždy jenom osoby bez volání jmen. Nár. Nov. č. 168.

kládání se zajatými, zároveň pak zvláštním přípisem vyzval Jelačiće, aby se vyjádřil, jaké má zámysly strany Vídně, aneb ustoupil nazpět. Jelačić dal na to odpověď vyhýbavou.

Poněvadž Vídeň byla povstala v interesu Německa, nacházela také v Němcích velikých sympatií. Frankfurtský parlament poslal do Vídně deputaci, již skládali poslanci Robert Blum, Fröbel, Moric Hartmann a Trampusch, a která měla Vídeňany utvrditi v jich odporu. Z celých Němec pak přicházeli do Vídně četní revolucionáři, aby co dobrovolníci rozmnožili počet bojovníků za svobodu.

Říšský sněm nemaje té moci, aby položil meze revoluci, a vida s oprávněnou obavou schylovati se věci k smutnému konci, jal se vyjednávati se dvorem, i vyslal k účelu tomu deputaci do Olomouce, která však dne 15. října odbyta jest s odpovědí, že přede vším musí v hlavním městě říše obnoven býti pokoj a pořádek. I další deputace, vysílané do Olomouce od obecní rady a jiných korporací, nic lepšího nepořídily; osud Vídně byl neodolatelně spečetěn.

Zatím kruh vojska Vídeň se všech stran svírající úplně zavřen jest příchodem armády Windischgrätzovy z Čech, přívoz potravy do města jest odevšad zamezen, a dosavadní škádlivé šarvátky oblehatelů s obleženými přecházely v krvavé bitky.

Dne 22. října vyšel císařský patent, nařizující odročení říšského sněmu a svolávající jej na den 15. listopadu do Kroměříže; hned pak den na to Windischgrätz, který již dne 20. října byl vyřkl nad Vídní obleženost a prohlásil náhlý soud, vydal proklamaci, v níž dávaje Vídeňanům 48hodinnou lhůtu ke vzdání se kladl jim kruté výminky.

Říšský sněm marně protestoval proti obleženosti, Windischgrätz nedbal na žádná prohlášení ani sněmu ani obecního výboru Vídeňského, jejž činil za vše odpovědným, i zamítal všeliké vyjednávání. Odhodlanost pak dvora Olomouckého mařila všeliké pokusy, nakloniti císaře k mírnějšímu úmyslu.*)

*) Neuprositelná přísnost knížete Windischgrätze pohnula i nejrozhodnější odpůrce Vídeňské revoluce k útrpnosti s nešťastným hlavním městem, jmenovitě sami poslanci čeští z říšského sněmu odešlí vyjádřili

Všecky přípisy a petice z Vídně přicházející odesílány jsou z Olomouce do hlavního bytu Windischgrätzova před Vídní.

Konečně říšský sněm tak daleko se zapomněl, že odepřev poslušenství císařskému patentu, který jej odročoval, ve zvláštním představení císaři zaslaném se vyjádřil, kterak nemůže uposlechnouti rozkazu, aby šel do Kroměříže, neboť prý jest jeho místo ve Vídni, kamž ústavně byl svolán, a důstojnost jeho příjmů nedovoluje, opustiti své místo v čas největšího nebezpečenství. Měl-li až doposavad říšský sněm nějakého stínu zákonnosti, krokem tím docela ho pozbyl, i nebyl od té doby ničím více, nežli pouhým nepovolaným sborem revolučním.

Zatím shromážděno bylo kolem Vídně přes 100.000 mužů císařského vojska, které chystalo se k útoku na město, kdyby se nechtělo vzdáti. Messenhauser, ač dobře předvídal smutný konec, nicméně neustával v činnosti své připravovati se k zoufalému odporu, i neobmeškával ničeho v svědomitém plnění povinnosti, v jakou se lehkovážně byl uvázal. Mělať sice Vídeň také svých 100.000 ozbrojenců, ale byli to větším dílem nezřízení, nespolehliví bojovníci; k tomu byl nedostatek střeliva a také potravy se počalo nedostávati; dlouhou pak napnutostí byly mysli ochábly, vášně s části vystřízlivěly, a v měšťanstvu opanovala zmalátnělost. Nad to nade všecko osnovány pletichy proti Messenhauserovi, pocházející z nerozumného soupeřství, čímž rušena jest potřebná shoda vojenských operací. Konečně opustila Vídeň také všecka cizí vyslanectva, jež ubytovala se v poblízkých vesnicích. Když pak ani očekávaná pomoc z Uher nepřicházela, zbaveni jsou Vídeňané poslední naděje. Nebáli se již ani tak venkovského nepřítele, jako spíše domácího — ozbrojeného proletariatu.

---

se proti proklamaci polního maršála. Původem pak Slovanské Lípy odebrala se 29. října spojená deputace městské rady, Slovanské Lípy, Německého spolku a studentstva (28 osob), s purkmistrem Vaňkou v čele, do Olomouce přimlouvat se za Vídeň. Deputace tato pořídila u dvora zrovna tak málo, jako všecky předešlé, dostavši od císaře odpověď pouze ústní, milostivou sice, ale rozhodně odmítavou.

Uznávajíce, že tento stav nemůže dlouho trvati, přáli si, aby čím dříve tím lépe byli z něho stůj co stůj vybaveni.

Windischgrätz sám podstupoval boj ne bez jakési sklíčenosti mysli, a raději byl by se zmocnil hlavního města pod smlouvou. Když konečně prošla dvoudenní lhůta, kterou mu byl povolil na rozmyšlenou, a revoluční náčelníci Vídeňští výminky polního maršálka zamítli, přikročeno jest k útoku, s počátku bez značných výsledků pro vojsko. Mobilní gardy bily se velmi udatně. Následujícího dne obnoven útok na Vídeň s větší prudkostí, skoro na všech stranách jest urputně bojováno, až konečně vojsko s velikou těží zmocnilo se téměř všech posicí. Z města činěny jsou časté výpady, ale přesila vojska odrazila všecky.

Obecní rada učinila ještě jeden pokus o vyjednávání s Windischgrätzem, vypravíc k němu do tábora deputaci, která žádala za změnu ustanovení, jaká byl ohlásil strany náhlého soudu. Ale maršal byl neoblomný, ano žádal nyní, aby mu vydáni byli cizinci, účastnící se povstání Vídeňského, jmenovitě Bem, Pulszky a Schütte. Na říšský sněm nechtěl mít ani nejmenšího zřetele, vytýkaje mu vším právem, že jest ve zjevné zpouře proti císaři.

Po takové odpovědi chystala se Vídeň k odražení očekávaného hlavního útoku. Ten dne 28. října učiněn jest od vojska se všech stran. Skoro všecka předměstí jsou od vojska bombardována, čímž na mnohých místech oheň se vzňal. Celý den trval krvavý boj, jehož hlavním jevištěm byly Leopoldov a Landstrasse. Odpoledne zmocnilo se vojsko posledních posicí v předměstí Landstrasse a stejnou dobou vytištěni jsou povstalci z Leopoldova. Večer byl sice veliký tento boj na mnoha místech nerozhodnut, ale důležitější posice byly v rukou Windischgrätzových. Po obsazení od vojska nejhlavnějších předměstí nebylo více pomyšlení na další hájení vnitřního města.

Tu pravdu Messenhauser uznávaje naklonil k mínění svému i vojenskou radu v noci svolanou, a kázal ihned zastaviti nepřátelství. Totéž učinil i maršál, jehož vojsko bylo

zemdleno a ztráta za předešlého dne značná. K tomu přišla zpráva, že Maďaři u velikém počtu táhnou Vídni na pomoc, a toto nebezpečenství musilo přede vším jiným býti odstraněno. Také nechtěl snad Windischgrätz, vida takovou zoufalost obranců, popuditi lid Vídeňský k nejhoršímu, i musilť se beztoho domnívati, že při nynějších okolnostech město nakloněno jest ku kapitulaci.

Skutečně podařilo se Messenhauserovi, přes všecky hrozby a zuřivá obviňování anarchistů, přiměti národní obranu ku podrobení se. Ještě téhož večera sepsán od obecní rady návrh kapitulace a odeslán po zvláštní deputaci do tábora Windischgrätzova. To vše oznámil Messenhauser obyvatelstvu veřejným provoláním. Windischgrätz přijal výminky od obecní rady podávané, a zdálo se, že již bude konec učiněn všemu dalšímu krve prolévání.

To však ukázalo se býti mýlkou. Kdežto mírnější část národní obrany a studenti poslušnými se prokazovali a zbraň skládali, anarchisté znova organisovali odpor, volali do boje a sestavovali seznam psanců, v jichž čele se nacházel Messenhauser. Když druhého dne vojsko postoupilo až na koliště, nalezlo hradby městské obsazené těmito zuřivci, kteří hotovi byli podstoupiti ještě jeden, ač marný boj. Messenhauser všelikým usilováním nic nemohl proti nim vyříditi; stěží dovedl zachrániti císařský hrad před zkázou a vydrancováním od luzy.

K dovršení zmatku přišly nyní zprávy, že uherské vojsko přibližuje se Vídni na pomoc, čímž anarchická strana utvrzována jest ve svém počínání. Nadějíc se spásy od Uhrů dalo se od ní hluboce pobouřené obyvatelstvo Vídeňské ještě jednou pohnouti k uchopení se zbraně, i učiněn útok na vojsko bez rozkazu Messenhauserova. Ten, tísněn od fanatiků jej obklopujících, jichž naléháním a hrozbám povaha jeho příliš měkká nedovedla odolati, se Štěpánské věže pozoroval průběh bitvy mezi Uhry a vojskem Jelačićovým, která se strhla u Schwechatu pod samou Vídní. Po dlouhém vzdorování dal se konečně prudkými domluvami anarchistů pohnouti k vy-

dání rozkazu, aby národní obrana znova se ozbrojila a vykázaná místa zaujala. Rozkaz ten byl zjevným porušením kapitulace a stal se Messenhauserovi osudným.

Zatím boj mezi Maďary a Charváty rozhodnut jest po krutém zápasu ve prospěch těchto. Vojsko uherské, 40.000 mužů silné, při kterém nalezal se sám Košut, ustoupilo k večeru útokům Charvátů a Lichtensteinské jízdy.*) Tím zničena jest poslední naděje radikalistů a luzy ve Vídni, a Windischgrätz, nezdržením kapitulace popuzen, chystal se novým všeobecným útokem vyliti hněv svůj na hlavní město.

An takto vítěz připravoval pomstu, byla Vídeň vydána rozpoutaným vášním fanatiků. Zoufalí anarchisté měli vrch, stojíce ve zbrani považovali každého za nepřítele, kdo nesmýšlel stejně s nimi. Messenhauser stál mezi nimi osamělý, vše pozdvihovalo se proti němu s hrozbami; ti, kteří byli jeho smýšlení, opustili jej. Nenacházeje žádného poslušenství, když usiloval zameziti obnovení bezúčelného boje, poděkoval se z velitelství, ale k snažné prosbě mírné strany v národní obraně uvázal se v ně opět, jen aby uchránil Vídeň od panství proletářských rot a hrozné zpousty v jeho zápětí kráčející. Ale scházela mu k tomu potřebná moc: daremné bylo všecko jeho napomínání ke složení zbraně, ozbrojená luza byla pánem města; aby pak začal občanskou válku k pokoření fanatiků, toho slabý muž nebyl schopen.

Zprávou o porážce Maďarů u Schwechatu vystřízlivěly sice mnohé hlavy, ale roznícené tlupy luzoviny tomu nevěřily, nechtěly věřiti ve zmar svých nadějí. Dne 31. října ještě jednou vyzval Messenhauser ozbrojené sbory, aby neodpíraly provedení kapitulace. Část národní obrany, i samy mobilní gardy složily zbraň, ale radikalisté a proletáři zarputile setrvali v odporu.

Ten celý den trvala střelba na město pumami a raketami, a na rozličných místech vznikl oheň. Mezi jinými chytl i císařský hrad, zdali zapálen střelbou, anebo založen-li oheň

*) Bitvu tu rozhodli hlavně hraničáři, kteří po prvním výstřelu s bodáky se vrhlí na maďarské řady a přinutili je k útěku.

luzou, není známo. Císařská knihovna, přírodní kabinet, jeden z nejpřednějších na světě, i věž augustianů hořely; na oněch však jenom střecha. Proletáři chtěli bořiti císařský hrad, ale městští granátníci jim v tom zabraňovali; byli by jim však neodolali, kdyby v tu chvíli nebylo se objevilo vojsko císařské před branou hradskou. Proletáři přivítali je kulemi, ale chrabří Charváti prolomili bránu a tak zachránili císařský hrad i životy mnohých měšťanských gardistů. Rozsápaná luza vrazila i do kláštera kapucínského, chtíc ze hrobky císařské rodiny vytahati mrtvoly ven na ulici, ale vojsko se všech stran do města se hrnoucí zabránilo tomu. Skotskou bránu měšťané sami otevřeli, a vojsko táhlo s hudbou do města. Byltě svrchovaný čas; kdyby vojsko jen o půl hodiny později bylo do města vtrhlo, bylo by toto propadlo hroznému osudu; neboť proletariat, který počal již vybíjeti domy (jmenovitě palác arciknížete Karla byl celý vydrancován), chystal se i město zapáliti.

Tak zastihla konečně zpupné hlavní město Rakouska dávno předvídaná katastrofa, a obrat se dál z jedné krajnosti do druhé. Na Štěpánském náměstí, kde tak často byla slavně zaznívala Arndtova píseň „Wo ist des Deutschen Vaterland“ z úst blouznivců o německé jednotě snících, nyní z plných hrdel vítězstvím opojených českých vojínů pluku zavražděného Latoura, ostrých to hochů Pražských, nocujících tu pod širým nebem, ozývalo se veselým sborem posměšné „Šuselka nám píše“.

Dne 1. listopadu o polednách na Štěpánské věži vyvěšena korouhev rakouská, ve Vídni tak dlouho nenáviděná a pronásledovaná, černožlutá s císařským orlem.

Ztráta vojska při ztečení Vídně byla dosti značná, obnášelať dle pozdějšího zevrubného vyšetření mrtvých 189, raněných 810, pohřešovaných 193, úhrnem 1198 mužů, počítaje v to i důstojníky. Ztráty povstalců nikdy nebyly vyšetřeny. Mimo to strávil požár ve městě i v předměstích přes 100 domů, zapálených pumami a raketami od vojska do města házenými. Jiné škody, ač mnohého jednotlivce dosti citelné

zastihly, nebyly v celku značné, a obyvatelstvo Vídeňské mohlo se za šťastné pokládati, že revoluci z bujné svévole spůsobenou odstonalo poměrně tak lacino.

Vídeň si oddechla zproštěna jsouc hrozného terorismu zhovadilých rot; vyjma radikalní zuřivce uvítali měšťané císařské vojsko s jásotem co své osvoboditele. Vojáci, když pominula rozsápanost vražedného boje, zachovali dosti přísně kázeň, a Vídeňáci spřátelili se s nimi mnohem dříve nežli Pražané po svatodušních svátcích. Ano se samými Chorváty, před tím za loupeživou holotu vyhlašovanými, obyvatelé blíže je poznavše hnedle se smířili, hojně je častujíce. Čemu se nejvíce divili, byla ta okolnost, že důstojnictvo vojska Jelačićova vynikalo vzdělaností svou nad důstojnictvo jiných sborů vojenských. Bán sám pak, v němž poznali vítěze mírného, vlídným a šlechetným chováním svým stal se zvláštním miláčkem lidu, který všude na potkání hlučně provolával slávu muži, před nímž nedávno ještě ukrývaly ženy své děti.

Za to panovala všeobecná rozhořčenost proti akademické legii, jejíž členové ve všelijakém přestrojení hleděli potají vyváznout z Vídně, zahazujíce klobouky své, jež vojáci na bodáky napichovali a po městě nosili. Naproti tomu obyvatelé, kteří ze strachu před anarchií a proletariatem byli Vídeň opustili, pomalu vraceli se, a znenáhla přicházelo vše zase do zvyklých kolejí.

Ovšem pak bezuzdná svoboda, která po tolik měsíců byla panovala ve Vídni, ustoupila kruté despocii vojenské, kterou jal se Windischgrätz provozovati s největší přísností. Nařízeno všeobecné odzbrojení, rozpuštění všech sborův a spolků, odklizení barikad, volnost tisku jest potlačena, sněmovna zamčena, i nastalo všeobecné zatýkání, obzvláště pak pátráno po cizích podněcovatelích zpoury. Tu přebujně zkvetlo udavactví, při čemž nejvíce se vyznamenávali někdejší nejzuřivější agitatoři — Židé.

Usazen soud vojenský, před nějž staveni jsou, kdokoli z čelnějších účastníků zpoury včasným útěkem se nezachránili; ti pak jsou buď ortelováni k oprátce aneb umilostňováni

k zastřelení (begnadigt zu Pulver und Blei). Tento poslední osud potkal i nešťastného Messenhausera, který skrývav se několik dní po městě, konečně sám se postavil před soud. Dne 16. listopadu zastřelen jest v městském příkopu, podstoupiv smrt zmužile a odhodlaně. Stejnou smrtí zahynul poslanec Frankfurtský Robert Blum, který všetečně se účastniv boje proti vojsku se zbraní v ruce jest jat; a týž trest zasáhl i jiné štváče, jmenovitě několik nejzuřivějších křiklounů novinářských, z nichž ne všickni osvědčili v poslední hodině onu důstojnou stálost mysli, s jakou umírají mužové pro své přesvědčení. Zároveň staráno se všemožně o vyčistění města od živlů anarchických, zahálející proletariat vřaďován jest do vojska a posílán do Uher, cizinců pak ve Vídni bez účelu meškajících vyhoštěno jest na 16.000.

Dne 12. listopadu svolával předseda říšského sněmu Smolka poslance do Kroměříže.

XI.

Windischgrätz nejvyšším vůdcem vojska v Uhřích. Zasedání říšského sněmu v Kroměříži. Nové ministerstvo a jeho program. Situace na říšském sněmě. Císař Ferdinand odstoupí.

Po udušení revoluce Vídeňské nastala vládě druhá úloha, pokoření zpupných Maďarů, jichž netajený úmysl byl, osobiti sobě výhradní panství v koruně Svatoštěpánské a odtrhnouti tuto od Rakouska. Neměla-li říše se rozpadnouti, bylo potřebí opět ku poslušenství přivésti odbůjné Uhry a Vlachy. Tyto poslední měl na péči stařičký maršál Radecký, který po vypuzení Piemontesů opět byl opanoval Lombardii a obnovil vládu rakouskou v Miláně. Ale Maďaři byli v plné zpouře, která s vynaložením všech sil musila býti potlačena.

Nařízením královským, datovaným dne 3. října z Vídně, byl baron Adam Recsey de Recse, polní zbrojmistr a kapitán lieutenant uherské tělesné stráže, jmenován předsedou uherského ministerstva, jehož nové sestavení mu uloženo. Druhé nařízení prohlašovalo obleženost v Uhersku a třetím, rovněž

jako druhé novým presidentem ministerstva podepsaným, rozpuštěn jest sněm uherský (jemuž za vinu přičítáno zavraždění Lamberka), všecka uzavření jeho, jimž nedostalo se potvrzení královského, prohlášena za neplatná, a bán Jelačić ustanoven za nejvyššího velitele vší ozbrojené moci v Uhersku a plnomocného královského komisaře tamtéž. Tyto dekrety prohlášeny jsou dne 7. října od uherského sněmu za podvržené a neplatné, a bán Jelačić i každý, kdož ho poslouchá, za velezrádce nad národem Uherským. Recsey, který dekrety spolu podepsal, dán v obžalobu. Tím vzala začátek válka uherská, jejímž prvním skutkem bylo vtržení vojska uherského do Rakous na pomoc Vídni, kteréžto podniknutí však porážkou u Schwechatu jest zrušeno.

Po dobytí Vídně tedy zřizováno ihned vojsko k tažení do Uher, jež mělo dle uvedených právě dekretů královských postaveno býti pod velitelství bánovo. Tu pak mimo vše nadání prohlášen císařským dekretem dne 7. listopadu vydaným, *od žádného ministra spolu nepodepsaným*, kníže Windischgrätz za nejvyššího velitele vojska v Uhřích a uděleno mu neobmezené plnomocenství jakožto zástupci královskému. Byl to křiklavý skutek reakce protislovanské při dvoře, která, sotva že vojska slovanská potřela ve Vídni hydru revoluce trvání říše ohrožující, již bezohlednou nešetrností jala se vystupovati proti nenáviděnému Slovanstvu. Tento dekret učinil veletrapný dojem obzvláště na Jihoslovany, kteří tak horlivě se byli uchopili zbraně proti Maďarům na obranu svou i celé říše, přinášejíce nejtěžší oběti.*)

Za příčinou však rozsáhlých příprav prodlel se pochod vojska císařského do Uher až do prvních dnů prosince.

Zatím sejití se sněmu říšského k novému zasedání do Kroměříže, ustanovené na den 15. listopadu, odročeno jest cí-

*) „Co chtějí ti,“ tázaly se *Novine chorv.-slav.-dalmat.*, „kteří teď přiměli JMC., že postavil Windischgrätze nad Jelačiće? To je těžko povědíti. Jelačićovi neschází ani chrabrosti a odvážlivosti, ani hrdinství, ani zásluh, ani umělosti, ani věrnosti, ani popularnosti — — ba, tu to máme, v skutku tato popularnost, kterou má Jelačić, ta je trnem v oku a kostí ve chřtánu kamarily! — a pak ještě k tomu je Slovan!“

císařským patentem ze dne 10. listopadu z podobných příčin až do 22. listopadu.

Toho dne skutečně sešel se říšský sněm v Kroměříži, a přikročeno bez odkladu ihned k volbě předsedy, při které ze 245 poslanců hlasovalo jich pro Štrobacha 122, pro Smolku pak, který byl v říjnu předsedal sněmu říšskému ve Vídni, 121. Poněvadž neměl Štrobach naprostou většinu hlasů, musila se volba opakovati, a tu z 255 hlasů obdržel jich Smolka 131, a ostatních 124 Štrobach, tak že Smolka jest vyvolen. Volba tato měla jakýsi význam z té příčiny, poněvadž zdála se býti schválením nezákonného zasedání sněmu ve Vídni po jeho rozpuštění: skutečně však rozhodnuta byla jen tím, že několik českých poslanců nebylo se ještě dostavilo v Kroměříži, a že jedna část středu (Čechoněmci), hlasující jinak s pravicí, z pouhé závisti na Čechy hlasovala tenkrát proti nim.

Hned po zahájení nového zasedání říšského sněmu nastoupilo v úřad nové ministerstvo. Ministerstva Doblhoffova v skutku již dávno nebylo, jediní dva údové jeho byli až dosud trvali v jakési činnosti: Wessenberg, který spolu podpisoval císařská vynešení z Olomouce vycházející, a Kraus, který zůstal při říšském sněmě ve Vídni, více co pozorovatel nežli zákonná podpora jeho. Takovému stavu musil býti učiněn konec, k nejvyšší správě musilo povoláno býti ministerstvo nové, i bylo věcí přirozenou, že jím nastane Rakousku doba nová, zasvěcená děly a vítězoslávou vojenskou. Dne 21. listopadu vešel nový kabinet v život. Hlavou jeho byl kníže Felix Švarcenberk, voják a muž odhodlaný, který již [illegible] byl schvaloval protirevoluci a jehož státnická moudrost měla se osvědčiti zavedením zcela nové smělé soustavy. Švarcenberk stal se zároveň ministrem záležitostí zahraničných, Stadion nitra a vyučování;*) Bach, všem prostředkům se podrobující, ujal se pod panstvím vojenských zá[illegible] spravedlnosti, baronu Cordonovi svěřeno vojenství, Kraus zůstal ministrem financí; cizozemec Bruck, až dosavad ředitel

*) [illegible] vyučování s titulem státního [illegible] Alexander Helfert.

Terstského Lloydu, stal se ministrem obchodů a staveb, Thinnfeld konečně ministrem rolnictví a hornictví.

Již dne 27. listopadu, tři dni po svém nastoupení, uveřejnilo ministerstvo svůj program, který zajisté mohl uspokojiti každého, kdo nenáležel ku politickým přemrštěncům. Že bylo potřebí jakési mírné reakce k obraně rozumné svobody naproti terorismu výstřední strany, jehož neblahého ovoce byla Vídeň smutným příkladem, o tom nepochyboval nikdo střízlivější, a v tom smyslu mluvilo ministerstvo k národům rakouským. V programu, s nímž předstoupilo před říšský sněm, pravilo:

„My chceme konstituční monarchii se vší upřímností a beze všeho tajení ..... My chceme, aby se zakládala na *stejném oprávnění a nepřekaženém vývoji všech národností*, jakož i na *rovnosti všech občanů před zákonem*, jenž pojištěna jest veřejností státního života ve všech odvětvích, založena na *svobodné obci a svobodném zřízení zemí ve všech vnitřních záležitostech* ...... Při tom nás povede dosažení dvojnásobného cíle, totiž: abychom národům rakouským zaručenou *svobodu* beze vší újmy *zachovali*, a pak *ty výminky upevnili, bez kterých svoboda obstáti nemůže*.“

O poměru říše Rakouské k Německu vyjádřil se ministerský program velmi opatrně takto: „Teprv tenkráte, až zmládlé Rakousko a Německo ve svých nových pevných formách se ustálí, bude možná určiti vzájemné jejich státní poměry.“

Tento program stál docela na půdě časové, daleký jsa směru k starému absolutismu. Sliby jeho strany ústavních zařízení byly velmi určité; bohužel že zůstaly pouhými sliby. Těžko jest o tom rozhodnouti, zdali byly upřímně míněny a jenom neodolatelnou mocí okolností zmařeno jich vyplnění; anebo-li vysloveny v úmyslu klamném s dobrým vědomím, že nebudou moci býti vyplněny. Alespoň není vyloučena možnost, že nebylo vinou Švarcenberkovou (poctivý Stadion nikdy nebyl v té věci podezříván) uchýlení se kabinetu jeho od prvotního programu; nýbrž že prospěchy válečné utvořily

[illegible] hádce mezi [illegible]
[illegible] schválení protokolů říš-
[illegible] v říjnu, tedy také proto-
[illegible] po svém odročení. Pra-
[illegible] zasedání sněmu říšského
[illegible] pro neúplnost jeho, jednak
[illegible] nacházeli se pod tero-
[illegible] která jim zbra-
[illegible] oprávněnost
[illegible] následně nemohla
[illegible] znamenalo
[illegible]

budoucí reorganisace říše ideu federace.*) Tuhý centralismus nalezal podpory již jen skoro výhradně v bureaukratickém německém středu.**) Česká pravice sesílila se mnohými živly slovanskými, až dosud neuvědomělými, jímž teprv revoluce Vídeňská byla otevřela oči. Utvořen jest klub slovanský, v němž měli rozhodné slovo Palacký, Rieger, Brauner, Pinkas a jiní přední řečníci české pravice. Také ve výboru pro vypracování ústavy pilně se účastnili přední mužové pravice, ale tam nebyl vliv jejich tak rozhodný jako ve sněmě samém, což byl následek zvláštního složení výboru toho, v němž každá sebe menší zemička zastoupena byla stejným počtem členů, jako země největší, Halič a Čechy.

Čím dále tím více zřejmým bylo svobodomyslným stranám na říšském sněmě, že nové ministerstvo činy svými nikterak neospravedlňuje tu důvěru, která mu tak ochotně věnována byla po uveřejnění jeho programu. Švarcenberk i Stadion chtěli míti Rakousko mocné a svobodné, ale chyba jejich byla, že v první řadu stavěli zájmy státu a nikoli zájmy národů, jakoby národové služebni byli státu, a ne naopak stát národům. Tento princip, duchem času již dávno odsouzený, nemohl nikoli vésti k šťastným výsledkům, urážeje všecky národnosti Rakouska stejnou měrou musil k sobě sbližovati i ty, které až dosud nepřátelsky proti sobě stály, ke společné oposici proti vládě.

Již však potají připravovala se změna, která najednou utvořila v Rakousku zcela novou situaci. Ještě dříve, nežli

*) Vydalať levice v té době kamenotiskem návrh rozdělení Rakouska v říšském sněmě zastoupeného na patero skupin národních: *polskou* (Halič, Krakov, Bukovina) s úřední řečí polskou a rusínskou; *českou* (slovanské kraje české a moravské) s úřední řečí českou; *slovinskou* (Krajinsko, jižní Štýrsko atd.) s úřední řečí slovinskou; *vlaskou* (jižní Tirolsko, Istrie, Dalmacie!!) s úřední řečí vlaskou; *německou* (Rakousy, Štýrsko, Korutansko, německé Tirolsko a německé části Čech a Moravy) s úřední řečí německou.

**) Také střed uveřejnil zvláštní program týkající se budoucího zřízení Rakouska, které rozděloval na kraje. Takové měly Čechy obsahovati 3 české a 2 německé; Halič 2 polské a 4 rusínské; Bukovina 1 kraj, Morava 2, Slezsko 1, v Ilyrii Korutansko 1, Krajinsko 1 a Přímoří také 1; Dolní Rakousy 1, Horní Rakousy bez čtvrti Innské také 1, Salcpurk se čtvrtí Innskou opět 1; Tirolsko 3 (vlaské, německé a Vorarlberg), konečně Dalmacie také 1.

se ujal ministerstva, byl se Švarcenberk usrozuměl se stranou dvorskou o nutnou proměnu na trůnu. Nejmocnější podporou té strany byla arcikněžna Žofie, choť bratra císařova, arciknížete Františka Karla, jejíž nejstarší syn měl dosednouti na stolec císařský. Jí věrně stál po boku ministr Bach, který podporoval záměry její všelikým spůsobem. Císaře Ferdinanda nebylo tak snadno přemluviti, aby se vzdal panování. V posledních měsících nabyl sice zkušenosti, jak těžké a starosti plné jest břemeno vlády, třeba se jednalo jen o pouhou nejvyšší representaci; avšak dlouhý návyk a nevyvažitelná jeho dobrosrdečnost, která se obávala, aby Rakousko nebylo vydáno hrůzám politiky ničeho nešetřící, činily, že se nerad odříkal trůnu. Ale nevyhnutelnost jej nutila k té oběti, a císař, který vůbec neměl žádné síly k dlouhému odporu, podrobil se konečně okolnostem a učinil co se na něm žádalo.

Snadnější práce byla s bezprostředním nástupcem bezdětného Ferdinanda, arciknížetem Františkem Karlem, který nebyl naplněn nevděčnou ctižádostí, chtít řídit porouchanou státní loď uprostřed takových bouří, a jemuž více lahodilo vidět na trůn dosednouti mladého, bujarého syna. Pročež bez zdráhání svolil k odřeknutí se práv svých, aby vznešena byla na jeho syna.

Dne 1. prosince 1848 stalo se úřední prohlášení této důležité změny. Nejprve prohlásil císař svého ještě nezletilého synovce Františka Josefa, jemuž ustanoven byl trůn, za plnoletého. Jiná listina obsahovala poděkování se Ferdinanda I., třetí odřeknutí se arciknížete Františka Karla. Dne 2. prosince oznámil císař obsah těchto listin shromážděným v hradě Olomouckém údům rodiny, ministrům, jakož i přivolaným k tomu knížeti Windischgrätzovi a bánovi Jelačići, načež pozdravil arciknížete Františka Josefa co nového císaře. Událost tato manifestem oznámena národům rakouským.

Provolání nového panovníka Františka Josefa I. bylo krátké opakování programu Švarcenberkova:

„Uznávajíce z vlastního přesvědčení potřebu a vysokou cenu svobodných a času přiměřených zřízení nastupujeme

s důvěrou cestu, kteráž Nás má vésti k novému spasitelnému utvoření i omlazení veškerého mocnářství.

„Na základech pravé svobody, na základech rovného práva všech národů před zákonem, jakož i účastenství zástupců národních v zákonodárství vzmůže se znovu vlast ve staré velikosti, ale v omlazené síle, i bude nepodvratným stavením v bouřích času, prostranným obydlím kmenů rozličných jazyků, ježto pod žezlem otců Našich bratrský svazek od mnoha let spojuje.

„Jsouce pevně odhodláni, skvělost koruny nezkalenou a veškerost mocnářství nezkrácenou zachovati, ale hotovi jsouce práva Svá se zástupci Našich národů sdíleti, důvěřujeme se, že se nám s pomocí boží a ve srozumění s národy podaří, všecky země i kmeny mocnářství v jeden veliký státní celek spojiti."

Tato proměna trůnu učinila veliký dojem na celou říši. Nikdo sice netajil sobě, že císař Ferdinand, který se ubíral do Prahy na odpočinek, nebyl spůsoben, aby se v tak bouřlivé době pevnou rukou chopil otěží vlády; čeho však nadíti se bylo od nástupce jeho, o tom panovala u veřejném mínění trapná nejistota. Nový panovník byl bujarý mladík a tělem i duší vojín, a kdežto se přede vším jednalo o zachránění říše a potlačení živlů jí nepřátelských, zajisté byly oprávněny naděje mnohých, zakládané na tyto vlastnosti mladého císaře. Rakousku kynula veliká a blažená budoucnost, chopí-li se rázný mocnář po novém upevnění říše myšlének časových, jimiž by ji oživil. To se s mnohých stran očekávalo, k tomu konci pracoval i Švarcenberk. Nescházelo však i lidí jasnějšího pohledu v budoucnost, kteří se zármutkem předvídali, kterak právě vítězství Rakouska nad zpourou základy jeho podrývající přinésti musí všeobecnou reakci, chovanou ve vlastním lůně.

V národě Českém byla strana skládající veliké naděje v nového císaře, který, navštíviv rok před tím s bratřími svými Ferdinandem Maximilianem a Karlem Ludvíkem Čechy a Prahu, svou přívětivostí, jmenovitě pak dokonalou znalostí

jazyka českého všeobecné sympatie sobě byl získal a předmětem nadšených ovací se stal. Nadějím těmto výraz dán v Národních Novinách, které mezi jiným psaly:*)

„Proměna tato v osobě panovníkově nemá za následek žádnou proměnu v poměrech státních a ve vládě. Ten samý sněm jako posud bude pracovati dále na ústavě říše naší, a v tom samém směru jako posud pracoval, to samé ministerstvo, které uveřejněným nedávno osvědčením svého smýšlení a svých záměrů spokojenost všech téměř stran sobě získalo, bude i dále státi v čele státní správy. Nový náš císař ohlásil již zvláštní proklamací, že svobodomyslné v programu nynějšího ministerstva vyslovené zásady úplně uznává. Důležitého účinku ale, který proměna v osobě císařově v záležitostech mezinárodních míti bude, nemůžeme mlčením opominouti; týká se totiž narovnání uherských sporů. Ferdinand I. byl císařským svým slovem a přísahou svou zavázán zachovati neroztržitelnost a jednotu koruny Uherské, t. j. zachovati nadvládu Maďarského národu nad ostatními pod korunou Uherskou spojenými národy. On přísahal, že zachová říši nerozdělenou, a tím samým k vůli jednotě vlády povýšil národ Maďarský nad druhé. On zákonem potvrdil, že jazyk maďarský má býti řečí diplomatickou v celé koruně. On nemohl podle své přísahy dopustiti, aby Uhersko rozděleno bylo na více oddílů podle národů — on tedy nemohl uvésti úplnou a dokonalou rovnoprávnost národní v koruně Uherské. Nový nyní nastupující císař ani přísahou takovou ani slovem svým Maďarům zavázán není. Jemu nic v tom nepřekáží, aby chránil práva všech svých národů. On již není přísahou zavázán, aby zachoval neroztržitelnost maďarské země, a může tedy rozděliti zemi podle potřeb národních a vyhověti tak spravedlivým žádostem národů tamních o rovnoprávnost a dokonalou svobodu. Ustouplý císař JMst nemohl připojiti pro svou přísahu a dané slovo země uherské pod jednu ústřední správu, což se státi musí, ač nemá-li zůstati rovnoprávnost všech národů pouhým slovem, a má-li se zadost učiniti žá-

*) Číslo 203.

dosti národů druhých kromě Maďarského, kteří takového spojení usilovně sobě přejí. Nynější císař bude to moci bez závady učiniti, jeho v tom neváže ani přísaha ani dané slovo. On bude moci učiniti to, co ustupující císař učiniti nemohl: on bude moci učiniti z Rakouska *říši jednu a silnou na základě rovného práva všech národů.* Že tak jednati chce a bude, o tom nám svědčí povolení všech žádostí Srbům a potvrzení srbské Vojvodoviny, o kterém právě zpráva nás dochází.

„Ačkoliv tedy národ Český vždy vděčně zpomínati bude na svého císaře Ferdinanda I., pod jehož vládou dávno již žádaná doba svobody nastala, přece může jen s citem radosti pozdraviti nastoupení na trůn svého nového konstitučního císaře a krále, neboť pod ním dosáhneme toho, co pro nás Slovany životní otázkou jest, totiž skutečné a opravdivé rovnoprávnosti všech národů. Naše upřímné přání jest, aby František Josef potlačenou národnost tak smířil s Josefem II., jako Ferdinand (V.) potlačenou svobodu smířil s Ferdinandem II.“

Ale při všem optimismu tom nemohly tytéž Národní Noviny potlačiti nelibost svou nad tím, že kdežto císař Ferdinand se byl počal psáti *konstitučním císařem*, v listinách jednajících o změně trůnu vráceno se ku předbřeznovému tituli *z Boží Milosti;* aniž přání, aby proměny trůnu užito bylo „k odstranění některých osob ode dvora, které příliš zvykly byly míti velikého a škodného vlivu na záležitosti rakouské“.

Viděti z toho, kterak temné jakési tušení reakce bylo všeobecné.

XII.

Říšský sněm v oposici proti ministerstvu. Spolek pravice s levicí. Návrh listiny ústavní. Spor o §. 1. Řeč Riegrova. Hlas vojska o říšském sněmě. Vítězný postup císařského vojska v Uhřích. Říšský sněm rozpuštěn. Vydána oktrojírka.

Zraky národů rakouských obráceny byly nyní s napjatou pozorností ke dvěma stranám, odkud mělo přijíti rozhodnutí o budoucím osudu říše: k říšskému sněmu v Kroměříži a k vojsku císařskému, které začátkem prosince vtrhlo konečně pod Windischgrätzem do Uher.

[illegible] málo utěšené. nemoha zastí- [illegible] hrával s resignací poslední své [illegible] sněm, který nesen plnou důvěrou [illegible] činil vládu a jehož zavolání sám [illegible] pokořen svou porážkou Vídeň- [illegible] se odešlých poslanců do lůna [illegible] života, a jen chvilemi probíral se ještě [illegible] nažitému [illegible] předešlé du- [illegible] zase klesl v [illegible] slabost. Sám [illegible] pevnosti, [illegible] někdejší hrdá [illegible] nacházel také [illegible] potřebné opory. [illegible] elnuly k němu [illegible] míře, neboť [illegible] oprávněné [illegible] revolucionářům [illegible] vládě příliš [illegible] takorka [illegible] sti. Byl to jen [illegible] sice čá- [illegible] a vznešený, ale přece [illegible] napřed [illegible] rt jeho ve [illegible] asi bylo [illegible] lhůta, jaké [illegible] k živobytí. [illegible] jeho úlohou bylo [illegible] přečež čin- [illegible] soustředila se [illegible] zvo- [illegible] kováním sněmu [illegible] ne- [illegible] formálnosti. [illegible] spolu [illegible] ze strany [illegible] který býval [illegible] dy jenom [illegible] třikráte [illegible] asováno, [illegible] vítěz [illegible] Smolkovi. [illegible] oba [illegible] avé povolávání [illegible]

Zatím [illegible] svou povahu [illegible] vy- [illegible] edkům [illegible] 1. [illegible] avržený [illegible] že [illegible] ka- [illegible] binet [illegible] Při [illegible] v opo- [illegible] se [illegible] změnilo

její postavení k vládě, s níž byla kráčela potud, pokud se věc týkala obhájení Rakouska proti živlům o jeho záhubu usilujícím. Jak mile však se začalo jednati o utvrzení svobody a zavedení řádů práva národů pojišťujících, tu vyšla na jevo podstatná rozdílnost záměrů a náhledů obou dosavad spojených stran. Kdežto pravice stála pořád důsledně o pravou a poctivou konstituci, ministerstvo, čím více cítilo síly následkem dobytých úspěchů, tím menší ochotu ukazovalo ke sněmu a k svobodě. Z kouře bojišť uherských, kde vojsko císařské pod Windischgrätzem vždy dále do země postupovalo, vždy určitěji vystupovaly zpátečnické choutky vlády, která konečně ani déle netajila, jak málo se počínáním svým dává mýliti rokováním říšského sněmu. Takovým způsobem se musila i pravice brzy octnouti v oposici, a uzavřela ono památné spojení s levicí, proti němuž vládní organy tak horlily a které konečně také sněm pochovalo, ale čest jeho zachránilo.

V §. 1. vidělo ministerstvo útok na základy monarchické soustavy, a ve schůzi sněmu dne 4. ledna 1849 jal se hrabě Stadion tento názor ministerstva odůvodňovati a sněmu velmi zřetelně na rozum dávati, aby zavrhl onen paragraf. Tento příkrý útok ministerstva na svobodu a práva sněmu potkal se s všeobecným odporem, což obrátilo znova pozornost obecenstva k ústavodárnému sněmu, který byl již napolo zapomenut a vlastní slabostí umírati se zdál. Ve schůzi sněmu dne 8. ledna přednesl Pinkas návrh, ve slovanském klubu učiněný a 177 podpisy (mezi nimi celé levice) opatřený, aby sněm prohlásil, že lituje onoho vystoupení ministerstva proti prvnímu paragrafu základních práv, vyhražujíc si úplnou svobodu svého mínění. Návrh Pinkasův byl 196 hlasy proti 99 přijat — ministerstvo potkalo se poprvé s rozhodným a důstojným odporem sněmu, jehož čest byla zachována.

V odpověď na tuto porážku přinesl Vídeňský „Lloyd", organ hraběte Stadiona, ostrý článek proti většině sněmovní tohoto znění:

„Neobyčejnou cestou dostáváme dnes (8. ledna) o 6. hodině večerní zprávy z Kroměříže. Čeští poslanci spojili se se

svými starými nepřátely. Demokratické choutky strany radikalní sbratřují se s národním partikularismem svých posud nejrozhodnějších nepřátel. Ti, kteří jen na *korunu českou* myslí, stali se spojenci těch, jejichžto poslední myšlénka jest zničení všech korun. Podivné věci staly se od října. Žádná podivnější než nenadálé přátelství mezi rytířem Violandem a panem apelačním radou Štrobachem,*) mezi ctihodným panem Füstrem a panem doktorem Pinkasem. Pánové, kteří si přejí, aby Čechy v Německu utonuly, a mužové, kteří by rádi Rakousko v Čechy obrátili, ti, kteří ve všem rozličnými cestami kráčejí a v žádném mínění se nesrovnávají, potkávají se najednou v oposici proti ministerstvu. Jedni nenávidí ministry, protože chtějí konstituční monarchii; druzí se jim protiví, protože rádcové koruny baží po sjednoceném Rakousku. Nyní jest skoro již pozdě na nějaké předpovídání, neboť v nejbližším čase bude již sám skutek za sebe mluviti; ale tolik můžeme říci, že ačkoliv spojená pravice s nejkrajnější levicí nepochybně většinu sněmu tvořiti bude, přece pevnou naději máme, že ministerstvo Švarcenberkovo i konstituční monarchii i sjednocené Rakousko založiti moci bude."

„To jest srozumitelné!" ozval se na to Havlíček v Národních Novinách. „Jestli sněm neposlechne, bude rozpuštěn, a mocné ministerstvo Švarcenberkovo založí konstituční monarchii a sjednocené Rakousko, to jest, aby tomu každý rozuměl, ministerstvo dá oktrojovanou konstituci a zavede starou centralisaci v novém, ještě dražším kabátě než byla stará,**) a položí tím pevný základ — k nové revoluci..... Radíme k tomu, aby národové tiše, ale s vědomím křivdy utrpené všechno snášeli, čekajíce na další vyvinutí věcí.... Co se ale rozpuštění sněmu týče, my se toho nehrozíme; kdo chce moci své k násilí zneužívati, může to snad učiniti, ale *násilí nemá nikdy dobré následky, a časem svým se samo pomstí na svém původci.*"

---

*) Tím se byl Štrobach nedávno stal.
**) Věru prorocká to slova!

Vzdor nezakryté hrozbě ministerstva měl Rieger jakožto zpravodaj konstitučního výboru dne 10. ledna svou nejslavnější řeč o prvním paragrafu navrhované ústavy, jejíž dojem v celém Rakousku byl přímo ohromující.*) Bujný proud myšlenek Riegrových unesl celé shromáždění, do sněmovny zavítal nový jarý duch, a když řečník domluvil, ulevila si rozkoš sterých srdcí v dlouhém, bouřlivém jásotu, v ohromném potlesku.**)

Byl to poslední zálesk neohroženého ducha svobody v říšském sněmě, který již tak velice proniknut byl vědomím slabosti své, že zastrašen vyjádřením Stadionovým, že vláda nikterak nestvrdí zásadu tak revoluční, hlasování o tomto paragrafu odložil. Bylo sice ještě dále rokováno o návrhu ústavy, i ozvalo se tu ještě mnohé rázné slovo, ale bylo to již mletí na hlucho — osud říšského sněmu byl dávno již rozhodnut, a v té míře, jak vláda nedbala naň, odvracela se od něho i pozornost obecenstva.

Jedno však ponížení byl by si mohl Kroměřížský sněm uspořiti, ale on podobal se člověku tonoucímu, který se i břitvy chytá. V sezení dne 23. ledna stalo se totiž velmi pošetilé usnešení, aby vojsku italskému výminkou povoleno bylo obeslati říšský sněm jistým počtem poslanců. Považíme-li, že týž sněm za doby květu svého ve Vídni odepřel vyřknouti uznání zásluh téže armády, jejíž pomoci v ústavním svém díle se nyní doprošoval, můžeme jenom litovati, že vědomí málomocnosti své mohlo jej tak dalece zaslepiti; neboť každý nepředpojatý mohl předvídati, jaké nové pokoření musí nepředložený krok ten míti v nynějších okolnostech.***)

A tak se i stalo. Ve vojště vyvolalo usnešení toto nejvášnivější protesty, jmenovitě vojsko italské, považujíc se následkem svých vítězství a kadidla jemu od strany zpátečnické

---

*) Ba dojem tento sáhal daleko za hranice říše Rakouské, v Římě otiskl ji „Monitore Romano“ před volbami do ústavodárného sněmu, a mimo to tištěna jest ve mnoha tisících exemplářích, a Římané čítali ji veřejně po ulicích.

**) Řeč Riegrova otištěna jest v plném znění v mém „Soustavném nástinu slovesnosti“, 1849.

***) Nešťastný návrh ten pocházel od poslance Zbyszewského.

v hojnosti páleného za osvoboditele Rakouska, nemohlo odolati pokušení, aby nezadalo hlavní ránu říšskému sněmu. Usmyslen byl obrovský protest veškeré armády vlaské a proveden vojenskou kázní. Od vůdce dolů podepsali jej všickni důstojníci, šikovatelé a strážmistři, od každé pak nižší šarže vždy dva v setnině, prostých vojáků 16—20. Při všem tom, jak obyčejně spůsobeny bývají takovéto vojenské projevy, v nichž, vyjma některé jednotlivce, osobní přesvědčení málo se účastní, byl nicméně skutek, že úplné vojsko 80.000 mužů silné protestovalo, dosti vydatný, aby říšský sněm ještě více byl ponížen a nemožným učiněn. Protest, datovaný z Milana 8. února 1849, byl ostatně držen v takovém tónu, z něhož bylo viděti, kterak na nejvyšším místě již rozhodnut byl osud sněmu, tohoto zákonního znaku revoluce. Nebyloť by se zajisté odvážilo vojsko k takové demonstraci bez pokynutí s hůry, a kdyby nebylo nejvyššímu vůdci známo bylo, kterak ministerstvo smýšlí. „Vojsko se nechce účastnit těchto parlamentarních bojů," pravila adresa k císaři; „spatřovaloť by v tom zkázu své jednoty a kázně, a záhubu mocnářství. Chceť železnou zdí obehnati trůn Vašeho Veličenstva i hranice říše, chceť hájiti zákony vlasti i celistvost její proti vnějším nepřátelům; avšak chce zůstati v mezech svého postavení, jež zákony všech států vykazují vojsku."

Adresa tato byla neomylným znamením, jak smýšlí vláda a čeho se musí sněm od ní naditi. Avšak jakkoli tento nemohl se klamati o svém postavení, přece nenadál se tak brzkého konce svého, i byl úplně překvapen krisí, která učinila konec jeho neprospěšnému živobytí. —

Tuto potřebí jest ohlédnouti se po císařském vojsku v Uhřích. Do země té vtrhly rakouské voje v polovici prosince s více stran. Hlavní sbor pod Windischgrätzem postupoval po obou stranách Dunaje. Bez značného odporu dostal se do otevřeného Prešpurku, obsadil po kruté šarvátce Mošoň, a pak i Ráb. U Mooru zvítězil Jelačić nad Perczelem, Šlik postupoval od Haliče do Slovenska. Tak mocnému návalu nemohly skrovné dosavad vojenské síly uherské odolati, pročež

sněm uherský dne 31. prosince uzavřel opustiti Pešť a Budín a ustoupiti za Tisu, kde měl odpor řádně býti zorganisován. Vláda i sněm tedy přestěhovaly se do Debrecína, a také opustilo vojsko hlavní město a shromažďovalo se za Tisou.

Windischgrätz obsadil Pešť a Budín, Šlik zmocnil se Košice, z Banatu musilo vojsko uherské ustoupiti před povstalými Srby, v Slavonii ztracen jest Osek. V samém táboře uherském vypukly neblahé rozmíšky. Kdežto nebylo vlastně žádného vrchního velitelství vojenského, generálové pak rozkazů zemského výboru v Debrecíně nedbali, jednal každý se sborem svým, jak se mu vidělo. K tomu přistoupily závist, nepřízeň, ctižádost, a nejsmutnější anarchie byla hotova. V takových okolnostech povolal Košut polského generála Dembińského, jemuž odevzdal vrchní velitelství nad veškerou brannou mocí. Ale zvolení Dembińského rozmnožilo ještě nesvornost vůdců, jimž bylo proti mysli, že nejvyšší velitelství svěřeno cizinci, a kteří jednak upírali mu poslušenství, jednak z pouhé žárlivosti jeden druhému překáželi.

Kníže Windischgrätz, pobyv nečinně v Pešti více neděl, ustanovil se konečně na tom, aby přede vším porazil hlavní moc uherskou. Té velel osobně Dembiński, který u Kápolny v Hevešské župě srazil všecky sbory své, aby přešel k ofensivě. Windischgrätz spojiv se se Šlikem táhl proti němu, a 26. a 27. února porazil jej na hlavu. Zpráva o vítězství tom uspíšila rozhodný krok, dávno již od vlády připravovaný.

Dne 6. března bylo poslední sezení sněmu, které ukončilo se v 9 hodin večer. V 10 hodin přijel z Olomouce ministr hrabě Stadion, dal svolat šestnáct poslanců, mezi nimiž byli také Palacký, Brauner a Štrobach, a oznámil jim, kterak císař s ohledem na poměry uherské ustanovil se oktrojovati ústavu pro *všecky země* rakouské, neboť prý rokující sněm nezastupuje všecky země a nemůže tedy vypracovati ústavu také pro země nezastoupené. Poslancové snažili se pohnouti mysl ministrovu, což se jim skoro podařilo. Stadion žádal, aby nikomu nic neříkali, že pojede zatím do Olomouce a že bude k tomu hleděti, aby oktrojování ústavy zastaveno bylo,

že však nic jistého slíbiti nemůže a že ráno po telegrafu oznámí co pořídil. Ráno, když se rozbřeskovalo, přišla telegrafická zpráva, že zůstane tak, jak ustanoveno. Zároveň bylo slyšet po městě neobyčejný rachot bubnů, sněmovna obstoupena jest vojskem, a poslanci, kteří ničeho netušíce ubírali se do sezení, hrubě odbyti jsou od vojáků, kteří s drzými urážkami jim oznamovali, že říšský sněm jest rozpuštěn. Mnozí poslanci odjeli bez průtahu z Kroměříže, mnozí zatknuti jsou pro Vídeňské události, jiným podařilo se uprchnouti, a ti pak stíháni jsou zatykači.

Císařský manifest, ohlašující národům rakouským udělení ústavy, ospravedlňoval krok ten následujícími slovy:

„Když skoro před rokem Náš nejosvícenější pan předchůdce v říši, císař Ferdinand První, všeobecné přání o času přiměřené politické opravy připovězením svobodných ústavů co nejochotněji předešel, rozšiřovaly se po celé říši city vděčnosti a radostného očekávání. Ale jen málo vyhověly pozdější události spravedlivé naději. Nynější stav vlasti naplňuje Naše srdce hlubokým smutkem. Vnitřní pokoj z ní vymizel. Zchudnutí hrozí zemím někdy tak požehnaným. V hlavním a sídelním městě Vídni vyžadují ještě posud rejdy jednotlivých zlovolných, k Našemu největšímu žalu, vzdor výbornému smýšlení převahu mající většiny jejího obyvatelstva, aby výminečný stav udržen byl. Občanská válka hubí jednu část Našeho království Uherského. V jiné korunní zemi zabraňuje válečný stav, aby spořádané poměry zavedeny byly, a kde i zevnější pokoj porušen není, tam hledá duch nedůvěry a nesvornosti v temnosti chodě přívržence. Tak rmutné jsououčinky, ne svobody, alebrž zneužití s ní páchaného. Tomu zneužití odolati, revoluci ukončiti, jest Naše povinnost a Naše vůle.

„V manifestu ode dne 2. prosince jsme vyslovili čáku, že se Nám s pomocí boží a ve srozumění s národy podaří, spojiti všecky země a kmeny mocnářství v jedno veliké státní tělo. Všude v Naší široké říši našla tato slova radostného ohlasu, neboť byla výrazem drahně cítěné, nyní všeobecného vědomí došlé potřeby. Zdravý rozum lidu uznává v novu-

zrození celého mocnářství, v užším spojení jeho částí první výminku pro návrat porušeného řádu a zaniklého blahobytu, jakož i nejjistější rukojemství za požehnanou a slavnou budoucnost.

„Mezi tím rokoval říšský sném od císaře Ferdinanda I. do Kroměříže svolaný o ústavě pro jednu část mocnářství. My — hledíce na jeho postavení v říjnu, s věrností Našemu domu povinnou málo souhlasné — uzavřeli jsme, ačkoliv ne bez rozpaků, svěřiti jemu další vedení onoho velikého díla. Doufali jsme při tom, že toto shromáždění, majíc před očima přítomné poměry říše úlohu jemu svěřenou co nejdříve přivede ke zdárnému konci.

„Bohužel toto Naše očekávání se nevyplnilo. Po mnohoměsíčném rokování nedospěla ústava ku konci. Pojednávání v oboru theorie, která netoliko skutečným poměrům mocnářství, nýbrž vůbec založení pořádného právního stavu ve státu určitě odporují, vzdálila návrat pokoje, zákonitosti a veřejné důvěry, vzbudila v dobře smýšlejících občanech zasmušilé obávání a dodala straně podvratu, mocí zbraně ve Vídni právě poražené, a v jiné části Naší říše ještě ne docela přemožené, novou zmužilost a novou čilost. Tím byla také hlavně otřesena naděje, že se tomuto shromáždění podaří vykonati svou úlohu, vzdor živlům nejvýše váženým, které v sobě chová.

„Zatím veliké toto znovuzrození jednotného Rakouska, které jsme Si obrali za Svůj životní úkol, pokročilo vítězným postupem Našich zbraní v Uhřích blíže k založení, a stalo se neodvratnou nutností, aby základy toho díla trvanlivě pojištěny byly. Taková ústava, která netoliko země v Kroměříži zastoupené, nýbrž *celou říši v celistvém svazku* zahrnovati má, toť jest, co národové rakouští slušně s netrpělivostí od Nás očekávají. Tím přestala ústava býti povoláním tohoto shromáždění.

„My tedy uzavřeli pro celou říši Našim národům ta práva, svobody a politická zřízení ze svobodné pohnutky a z vlastní císařské moci dáti, které jim Náš vznešený ujec a předchůdce císař Ferdinand I. a My sami připověděli, a jež jsme dle Svého nejlepšího vědomí a svědomí uznali za nejblažší a za

že však nic jistého slíbiti nemůže a
oznámí co pořídil. Ráno, když se rozbřesk
fická zpráva, že zůstane tak, jak ustano
slyšet po městě neobyčejný rachot bub
pena jest vojskem, a poslanci, kteří nic
se do sezení, hrubě odbyti jsou od voj
urážkami jim oznamovali, že říšský sněm j
poslanci odjeli bez průtahu z Kroměříže,
pro Vídeňské události, jiným podařilo se
stíháni jsou zatykači.

Císařský manifest, ohlašující národ
lení ústavy, ospravedlňoval krok ten na

„Když skoro před rokem Náš nejo
chůdce v říši, císař Ferdinand První, vše
přiměřené politické opravy připovězením
co nejochotněji předešel, rozšiřovaly se
nosti a radostného očekávání. Ale jen n
události spravedlivé naději. Nynější stav
srdce hlubokým smutkem. Vnitřní pokoj
nutí hrozí zemím někdy tak požehnaný
ním městě Vídni vyžadují ještě posud
volných, k Našemu největšímu žalu, v
šlení převahu mající většiny jejího ob
nečný stav udržen byl. Občanská válka
šeho království Uherského. V jiné ko
váleční stav, aby spořádané poměry zav
vnější pokoj porušen není, tam hledá du
nosti v temnosti chodě přívržence. Tak
ne svobody, alebrž zneužití s ní pách
odolati, revoluci ukončiti, jest Naše p

„V manifestu ode dne 2. prosince
že se Nám s pomocí boží a ve srozu
spojiti všecky země a kmeny mocnářst
tělo. Všude v Naší široké říši našla
ohlasu, neboť byla výrazem drahně cí
vědomí došlé potřeby. Zdravý rozum

nejprospěšnější pro blaho Rakouska. Oznamujeme tedy dnešního dne ústavní listinu pro jednotné a nerozdílné císařství Rakouské, zavíráme shromáždění říšského sněmu v Kroměříži, rozpouštíme jej a nařizujeme, aby členové jeho ihned se rozešli.

„Jednotu celku se samostatností a volným vývojem jeho částí, silnou, právo a řád chránící moc nad celou říší se svobodou jednotlivcův, obcí, zemí Naší koruny a rozličných národností v souměrnost uvésti; — založení silné správy, jenž daleka jsouc těsné centralisace i rozdrobujícího rozpuštění šlechetným silám země dostatečný obor činnosti poskytuje a mír vně i vnitř chrániti dovede; — zřízení spořivého, břemena občanů co možná ulehčujícího, veřejností pojištěného státního hospodářství; — úplné zproštění břemen gruntovního jmění za spravedlivou náhradu, sprostředkovanou od státu; — pojištění pravé svobody zákonem: toť jsou zásady, jimiž jsme Se při udělení této ústavní listiny říditi dali.“

Obracuje se pak k národům končí manifest slovy:

„Národové rakouští! Skoro všude v Evropě jest občanská společnost ve svých základech otřesena, skoro všude jí hrozí rozdrobení neunavnými snahami zločinné strany. Avšak jakkoli jsou nebezpečenství veliká, jimž Rakousko, jimž Evropa vydána jest, My nepochybujeme o veliké, požehnání plné budoucnosti vlasti.

„Při tom důvěřujeme Se v pomoc všemohoucího Boha, který Náš císařský dům nikdy neopustil. Důvěřujeme Se v dobrou vůli a ve věrnost Svých národů, neboť jest dobře smýšlejících preveliká většina. Důvěřujeme Se v udatenství a čest Své slávy hodné armády.

„Národové rakouští! Seřaďte se okolo svého císaře, otočte Jej svou přítulností i činným působením, a říšská ústava nezůstane mrtvým písmenem. Ona bude hradbou vaší svobody, rukojmím za moc, lesk, jednotu mocnářství. Velkéť jest dílo, ale ono se podaří *„spojeným silám.“* *)

(Následují datum 4. března a podpisy císařův i ministrů.)

*) Podali jsme dle Národních Novin (1849 č. 58.) s některými pouze stylistickými změnami.

Zároveň s manifestem rozehnání sněmu ospravedlňujícím ohlášena jest i oktrojovaná ústava od 4. března 1849.

Konstituční výbor říšského sněmu byl právě také hotov s vypracováním ústavy pro říši, a počátek rokování o návrhu jeho bylo již na 15. března ustanoveno, k čemuž ovšem nyní nepřišlo. Nebyl to arciť ideal federativního zřízení, jakého si přejeme pro Rakousko,*) aniž stála ústava ta na půdě historické, jedině přirozené a právní; co však mohl dokázati sbor skládající se z tak různých živlů, jako výbor ústavní, to svědomitě bylo vykonáno, a nedá se upříti, že základní myšlénky i jednotlivé částky jeho návrhu rakouské konstituce byly opravdu výtečné. Ústava tato zcela byla naplněna duchem demokratickým.**) Měla však dvě veliké chyby: předně stála (při vší patrné snaze, aby vyhověla zvláštnostem jednotlivých částí říše) více na půdě theoretické než praktické, zadruhé platíc pouze pro země mimouherské zaváděla v říši neblahý dualismus. Jmenovitě tento poslední neležel v úmyslu Švarcenberkově, jehož idealem byla úplná centralisace mocnářství. I měltě již pohotově ústavu jinou, vlastní své dílo, aby ji v příhodné době postavil na místo ústavy od sněmu vypracované. To byla oktrojírka od 4. března.

Tato Švarcenberkova ústava rozeznávala se tedy v zásadě od ústavy sněmu, a jakkoli též nikdy v život nevešla, nicméně i ona podala budoucnosti upotřebitelný material. Nebude nezajímavo, seznati stručný její obsah.

Oktrojovaná ústava říšská pro „nerozdílné a nerozlučitelné konstituční Rakouské dědičné mocnářství“ nepovažuje jednotlivé země za nic jiného nežli za provincie říše, jimž „samostatnost pojišťuje se v těch mezech, které určuje ústava“.***)

---

*) Palacký, který s počátku byl duší toho výboru, vypracoval návrh ústavy ve smyslu federalistickém; ten však utrpěl tak veliké změny, že Palacký tím rozmrzen z výboru vystoupil.

**) Vším právem na to nejnověji žalují Národni Listy (1880, č. 64), že ani po vydání říjnového diplomu, ani r. 1867 při zavedeni dualismu nevráceno se k ústavě té, vyšlé z kompromisu svobodných národů.

***) Tu jsou utvořeny též malé korunní země (Slezsko, Salcpurk, Bukovina) na ujmu větším, od kterých odtrženy jsou.

Jako sněmovní návrh ústavy stanovila i oktrojírka sněm říšský pro veškeré mocnářství a sněmy zemské pro záležitosti jednotlivých provincií. Sněm říšský měl se skládati ze dvou komor a každoročně ve Vídni se shromážditi. Vrchní komora měla sestavena býti z poslanců, které pro každou korunní zem voliti měl jeho sněm, a počet jejich členů měl obnášet polovici počtu toho v komoře nižší. Každá korunní země do ní měla poslati dva členy svého sněmu, ostatní počet měl býti rozdělen dle poměru obyvatelstva na všecky země korunní; sněmy však měly voliti jen takové členy své, kteří platí nejméně 500 zl. daní. Byla to tedy pravá pérská komora, hlasů virilních ani zastupitelstva stavů při ní nebylo.

Také ustanovení o nižší sněmovně srovnávala se s těmito demokratickými zásadami, na kterých ústava Švarcenberkova vždy ještě spočívala. Volby byly přímé, vždy na 100.000 duší přicházel jeden poslanec. Volen mohl býti každý státní občan, který měl 30 let a pět let vykonával právo volické.

O zastoupení zemském ustanoveno bylo takto:

„Korunní země jsou v záležitostech, které říšská ústava anebo říšské zákony uznají za záležitosti zemské, zastoupeny sněmy zemskými. Ústava *království Uherského* zachová se jen tak, že určení nesrovnávající se s ústavou říšskou pozbývají platnosti, a že rovnoprávnost všech národností a zemských řečí se pojistí ve všech poměrech veřejného a občanského života náležitými zřízeními. Tyto poměry budou určeny zvláštním zákonem. *Vojvodině Srbské* se pojistí zřízení, která se pro obhájení její církve a národnosti opírají o starší nadání a nejnovější císařská ohlášení. Spojení vojvodiny s jinou korunní zemí určí se souhlasem jejích poslanců zvláštním zákonem. V království *Charvátském* a *Slavonském* s Přímořím k tomu patřícím, pak s městem Rjekou a okresem k tomu náležejícím budou jejich zvláštní ústavy ve spojení těchto zemí s říší, stanoveném říšskou ústavou, zachovány v úplné neodvislosti od království Uherského. Poslancové *dalmatští* budou se sněmem těchto zemí pod prostřednictvím výkonné říšské moci vyjednávati o přivtělení a

jeho výminkách, a podají výsledek toho vyjednávání císaři ku potvrzení. Vnitřní uspořádání a zřízení knížectví *Sedmihradského* určí se dle zásady úplné neodvislosti od království Uherského a rovnoprávnosti všech v zemi obývajících národů novým zemským zákonem ve shodě s ústavou říšskou. Právo *Saského národu* zachrání se v této říšské ústavě. *Vojenská Hranice*, chránící celistvost říše, podrží své vojenské zřízení a bude podřízena výkonné říšské moci co oddíl říšského vojska. Zvláštní zákon pojistí obyvatelům Vojenské Hranice v jejich majetnosti takové úlevy, jako obyvatelům jiných korunních zemí. Zvláštní zákon určí ústavu *Lombardsko-Benátského* království a poměr této země k říši. Ostatní země korunní dostanou zvláštní zemskou ústavu.

„Při sestavování zemského sněmu má se ohled bráti na všecky interesy v zemi. Poslanci se povolávají na sněm přímou volbou. Práva do oboru činnosti zemských zastupitelů náležející budou konána buď od sněmů samých neb od zemských výborů jimi volených. Každému sněmu zemskému se pojišťuje právo, účastniti se v zákonodárství co do záležitostí domácích, podávati návrhy k zákonům, jakož i právo bdíti nad vykonáváním zemských zákonů. Ku každému zemskému zákonu potřebí souhlasu císaře a zemského sněmu.“

Dále měla po boku koruny býti ustanovena *říšská rada*, „aby měla poradní vliv na všecky ty záležitosti, ve kterých se o její zdání ucházeti bude výkonná říšská moc. Údové říšské rady budou jmenováni od císaře, při čemž má se bráti všechen ohled na rozdílné části říše. Zvláštní zákon určí zřízení a činnost říšské rady.“

Soudní moc měla se vykonávati samostatně od soudců jen soudním výrokem sesaditelných; soudnictví a správa měly býti odděleny. Soudní jednání mělo býti podle pravidla veřejné a ústní, výminky od veřejnosti v interesu pořádku a mravnosti měl ustanoviti zákon. Ve věcech trestních měla platiti pře žalovací; ve všech těžkých zločinech, které by zákon blíže vytknul, pak při proviněních politických a tiskových měl nalézati porotní soud.

Jako ústavní návrh sněmu, stanovila též oktrojírka nejvyšší *soud říšský* se stejnou pravomocností, jemuž jmenovitě příslušelo souditi obžalované ministry a místodržitele, pak rozhodovati v rozepřích mezi říší a jednotlivými korunními zeměmi, anebo těmito mezi sebou.

Přísaha vojska na říšskou ústavu měla býti přijata do přísahy na prapor. Zřízení *občanské obrany* mělo býti upraveno zvláštním zákonem.

V základních právech, zároveň s oktrojovanou ústavou ohlášených, zaručeny jsou: úplná *svoboda víry*, svoboda *vyučování*, svoboda *tisku* zákonem upravená, *právo petice*, právo *spolčování*, *svoboda osoby* a *neporušitelnost práva domovního*, pak *neporušenost tajemství listovního*. V případu války pak anebo při nepokojích vnitřních mohla ustanovení tato „na čas a místně dána býti kromě platnosti“.

Zvláštní patent obsahoval podrobná nařízení, jak se má následkem zrušené poddanosti provésti vybavení pozemků a vypočísti i rozvrhnouti náhrada za to bývalým vrchnostem.

Jak vidno, byla oktrojovaná ústava dosti svobodomyslná, a při vší centralisaci, kterou zaváděla, hleděla také dle možnosti práva býti historickým nárokům a zvláštním poměrům jednotlivých zemí, tak že střízlivější duchy, jimž přede vším se jednalo o nabytí pevné půdy a kteří dlouhou neurčitostí veřejných poměrů jižjiž omrzeni býti počínali, zcela uspokojovala; ba v krátkém čase i horlivější přívrženci demokracie, když z prvního omráčení se probrali, s ní jakž takž co s nevyhnutelností se smířili.

Podstatný však rozdíl mezi ní a mezi návrhem říšského sněmu byl ten, že byla *darem císařovým* — více prozatím nechtěl Švarcenberk revoluci z rukou vyrvati, nežli právo vlastního rozhodování nad sebou. Nikoliv *z lidu*, než *od koruny* měla vycházeti všecka moc.

Kdyby oktrojovaná ústava byla v život vešla, byla oprávněna naděje, že práva a svobody, jaké v dosti hojné míře udělovala národům, tyto alespoň částečně uspokojí, a oni při volném pohybu a vývoji politickém i národním vystřízlivíce

zapomenou pomalu na nedosažitelné utopie státoprávní a na praktické půdě všem společné jednosvorně pracovati budou o povznešení říše co jednotného celku. Ale nemělo se tak státi, ministerstvo Švarcenberkovo, které snad s počátku mělo dosti dobrou vůli provésti ústavu, již samo dalo, k čemuž i skutečně již rozličné kroky činilo, čím dále tím více propadalo reakci, která mocí neodolatelnou, valíc se jako mohutná smršť vše porážející a drtící, i sám kabinet s sebou uchvátila a sobě zcela služebným učinila. Reakce neustala dříve, pokud neučinila před sebou úplnou tabulam rasam, a oktrojovaná ústava sdílela soud ústavy od sněmu říšského navržené, rozmnožíc v státním archivu nahromaděný tam vzácný zákonodárný material.

XIII.

Veřejný a národní život v Čechách za poslední doby. Stupeň dospělosti národu Českého a politické stanovisko jeho po státním převratu Kroměřížském.

Po celý ten čas byl mimoparlamentarní život národu Českého velmi čilý, vydávaje chvalné svědectví o své uvědomělosti jak politické tak slovanské a jevě činnost mnohostranou. V popředí stála tu Slovanská Lípa, kterýžto spolek tou měrou se rozšířil po Čechách i na Moravě, že téměř v každém větším městě měl své filialky, které všecky obracely zření své k mateřskému spolku v Praze. Slovanská Lípa s rázností ujímala se všech jakýchkoli zájmů vlastenských a slovanských, jmenovitě podporovala dle sil svých Slovany v Uhřích bojujících proti Maďarům, zanášela se myšlénkou o zastoupení rakouských Jihoslovanů na říšském sněmě v Kroměříži;*) působila veškerým vlivem svým ku provedení národní rovnoprávnosti v úřadě i ve škole; podnikla vydávání politického denníka pod názvem „Noviny Lípy Slovanské“, jehož účelem mělo býti rozšiřování všestrané osvěty jakožto

*) Národní Noviny 1848, č. 205.

jediného prostředku k dosažení a pojištění svobody národů; ano svolala do Prahy ke dni 28. prosince 1848 sjezd všech svých přespolních filialek pod jmenem sjezdu Slovanských Lip. Na sjezdu tom, jemuž předsedal děkan Antonín Marek, podány zprávy o dosavadní činnosti všech jednotlivých těchto spolků, a uzavřeno, aby všecky Lípy v Čechách pod jmenem „Jednota Lip Slovanských“ organický celek činily, každého roku pak aby v květnu sjezd Lip venkovských v Praze byl držán. Organisací takovou byl by se spolek Slovanské Lípy stal povážlivou mocí politickou v státě, každé vládě nebezpečnou. Aby se to nestalo, o to záhy postarala se nastalá brzy na to tuhá reakce.

Zatím Slovanská Lípa sama jala se podkopávati svou vážnost v národě, a to spůsobem velmi lehkomyslným ve svém organu. Že Slovanská Lípa byla spolek ryze demokratický, v tom souhlasil s ní všecken národ, který průběhem celé doby revoluční následkem trpkých zkušeností a trapných zklamání čím dále tím více zvykal se spolehati na vlastní sílu. A vždyť pak i Kroměřížský sněm stál na půdě čistě demokratické. Avšak demokratické smýšlení neuděluje žádného práva k nedůslednosti ani k nerozvážlivosti, a takových chyb dopouštěly se Noviny Slovanské Lípy přes tu chvíli. Volba redakce byla na nejvýše nešťastná: Karel Sabina*) a Vincenc Vávra. Několik radikalních kotrmelců Novinám Slovanské Lípy prominuto, když však dopustila se redakce toho neodpustitelného skutku, že v nich otiskla skoro v celém znění nesmyslnou brožuru Bakuninovu, ve které mezi jiným poslancům českým na říšském sněmě *zrádců* spíláno, a listy nám odporné z toho kapitál pro sebe vytloukaly, tu nemohlo býti déle mlčeno, a Havlíček v Národních Novinách (1849 č. 18.) důtklivě za to pokáral Sabinu.

Nebylyť pak Noviny Slovanské Lípy jediný radikalní list český, mnohem větší odbyt měl „Večerní List“ dostř bedlivě redigovaný, nejvýstřednější však ze všech byly Arnoldovy

*) K tomu člověku bude se nám později vrátiti.

„Občanské Noviny“, pro jichž příliš přemrštěné zásady nebylo ještě půdy v našem lidu.

Že v prvním zanícení tak nenadále nabyté svobody ohnivější duchové dali se proudem doby unésti dále, než kam stačiti mohl obyčejný běh událostí, který vždy zůstavá pozadu za horujícím vzletem myšlénky, že nadšení mužové pokroku zbavení přes noc okovů po dlouhé věky je svíravších, šlechetnou nedočkavostí puzeni, jediným prudkým útokem dobyti usilovali všech dosavad nepobořených hradeb absolutismu, že touhy a žádosti své nedovedli uvésti ve shodu a souměr se skutečnými poméry, nedovolujícími tak chvatného postupu; že svedeni snadnými úspěchy Vídeňských křiklounů naproti slabému ministerstvu doufali podobným počínáním vynutit na vládě i koncese pro sebe žádané: to nemůžeme pokládati za velikou vinu těm horkokrevníkům, neboť jednali v nejlepším úmyslu; že pak užívali nepravých prostředků k dosažení vznešeného cíle, to byl omyl, který se dá pochopiti a omluviti. Ale že po důkladných zkušenostech Pražských a Vídeňských, které jasně ukazovaly, k jakým koncům vede zámezný radikalismus a nerozvážlivé jednání, ještě mohli se nacházeti lidé, kteří pokračujíce v řemesle nerozumného štvaní bez plánu i bez pevně vytknutého účelu odbývali nejvážnější záležitosti holými frasemi bez jádra i podstaty, řídíce se jalovými theoriemi: to byla nepochopitelná zaslepenost, to byla ztřeštěná zbrklost a trestuhodná lehkomyslnost. A když konečně své výstřední zásady převésti se chystali na pole praktické, jak v následující části našeho díla bude ukázáno, uvedli sebe a jiné v neštěstí a nevýslovně ublížili svobodě samé.

Mezi četnými spolky tou dobou založenými zasluhuje zvláštní zmínku *Akademický řečnický a čtenářský spolek* studujících Pražských, který počátkem roku 1849 v život vstoupiv přečkal mnohé jiné a zdárně se vyvinuv dosavad blahodárně působí, vydávaje nepopíratelné svědectví o čackém duchu a opravdových vědeckých snahách české studující mládeže.

Pokročilost svou jak národní tak politickou osvědčil náš lid mezi jiným tak četnou návštěvou divadla, když dne 26.

prosince 1848 dáván byl v Praze nový Tylův kus „Jan Hus“, že podobné nebylo pamětníka a více lidí musilo se vrátit, nežli se jich do divadla vešlo: podruhé pak (12. února 1849) neméně hlučným účastenstvím obecenstva, když ve Václavské Lázni obzvláště proto upravené odbýván byl první veřejný porotní soud.

Charakteristické bylo také usnešení městské rady Pražské dne 7. března 1849 o zvláštní odměně, která měla udělena býti Fastrovi za jeho zásluhu o svolání památné schůze do Václavské Lázně na den 11. března 1848. Dle usnešení toho měl Fastrovi odevzdán býti k doživotnému bezplatnému užívání Steinitzův hostinec v obecném (někdejším Saském) domě na Malé Straně. Byl to důkaz nejenom svobodomyslnosti Pražského zastupitelstva obecního, nýbrž i chvalitebné vděčnosti jeho spoluobčanů; ale k vykonání toho usnešení nedošlo nikdy.

Rozehnání říšského sněmu a ohlášení oktrojované ústavy nepřekvapilo hrubě národ Český, který byl na něco takového již dosti připraven, ale bez hlubokého účinku naň nezůstalo. Národ po tolik věků potlačovaný a tupený, jemuž na krátko byla zasvitla slibná hvězda utěšenější budoucnosti, viděl se najednou zbavena všeho ovoce posledních snah svých a nazpět uvržen v předešlou nečestnou odvislost. Nejenom zklamání tolikerých nadějí, ještě mnohem více ta urážka, že sotva procitnuv k hrdému vědomí své důstojnosti již znova ucítil ve tváři své drzou pěst svých dávných trýznitelů, naplnila jej trpným pocitem. Avšak tento mučeník mezi národy byl v poslední době tuhé zkoušky z prostoduchého děcka dospěl v statného sebevědomého muže, a poslední rána jemu zasazená nezlomila jeho sílu, ovšem pak vehnala jej do hradby zarputilého trpného odporu, v které nemínil se ještě tak brzy poddati.

Takový byl účinek státního převratu Kroměřížského na národ náš, kterému nyní nezbývalo nic jiného, nežli v netajené rozhořčenosti a němém vzdoru vyčkati příznivějšího obratu.

OBSAH.

Str.

POLITICKA

BIBLIOTÉKA ČESKÁ.

[illegible]

ČESKÝ KLUB.

[illegible]

Naše [illegible]

Naše znovuzrození.

Přehled národního života českého

za posledního půlstoletí.

Sestavil

Jakub Malý,
mimořádný člen královské české společnosti nauk.

ČÁST TŘETÍ.

Návrat k absolutismu.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1883.

Knihtiskárna: J. Otto v Praze.

Část třetí.

Návrat k absolutismu.

(Od března 1849 až do 31. prosince 1851.)

Úvod.

Prohlášením oktrojírky vstoupil politický život Rakouska do jiné fase, i nastala doba zkoušky jak pro vládu tak pro národy. Na vládě bylo dokázati, že situaci, kterou sama utvořila, dovede využitkovati ve skutečný prospěch státu, uvážíc se sama v úlohu, již dokonati zabránila říšskému sněmu; národové měli osvědčiti politickou dospělost svou v postavení novém, ve kterém se octnuli bez viny své, odkázáni jsouce na defensivu proti zmáhající se reakci. Co se týče národu Českého, tomu sluší nestranné svědectví dáti, že v nesnadném tom položení zachoval se statečně a důstojně, jak mohl se zachovati jenom národ sebevědomý, zkušenostmi dlouholetého politického života uzrálý a v pevných zásadách utvrzený; o vládě pohříchu nic takového nelze tvrditi. Neosvědčilať ona potřebné v takových poměrech moudrosti státnické, aby moci, kterou si osobila, užila ku přiměřené reorganisaci říše v základech svých otřesené a ke smíření protiv, jež revoluce byla vyvolala. Ministerstvo Švarcenberkovo nenacházelo se na výši svého povolání.

S počátku sice hnalo se jak o překot do činnosti zákonodárné, i zdálo se, že má hotový, do podrobna vypracovaný program nového zřízení státu na základech moderních s institucemi do té míry svobodomyslnými, aby vedle nich zachováno bylo vládě tolik moci, kolik bylo nezbytně potřebí k vykonávání silné zeměsprávy; při tom bylo vidět i patrnou snahu k vyhovění oprávněným požadavkům jednotlivých národností,

pokud by tím dle mínění ministerstva netrpěla potřebná jednota státu, kterou přede vším jiným na zřeteli mělo. Ale po nějakém čase patrně ochabovala tato zákonodárná horlivost, obzvláště když po Stadionovi, jejž trvající churavost přinutila k odstoupení, ujal řízení vnitřních záležitostí pověstný barikadní ministr Bach, až ponenáhlu veškerá činnost organisatorská uvázla jako v bahně, ba ani vydané již zákony nejsou v život uváděny.

Zároveň se započatým organisováním ve všech oborech veřejné správy kráčela ovšem také reakce, obmezující politickou svobodu občanů v těch věcech, ve kterých by dle domnění vlády mohla se státi nebezpečnou veřejnému pořádku; ale brzy nespokojovala se pouhým osekáváním příliš bujných výstřelků svobody, nýbrž jala se bez ostychu sáhati na sám kořen její.

Nastalo stíhání svobodného tisku, obmezování práva spolčovacího, skracování občanův i v jiných právech oktrojovanou ústavou jim zaručených, která byla vládě nepohodlná, rušení institucí se životem ústavním podstatně spojených, pomalu i libovolnost a násilnictví. Národ, v oprávněných nadějích svých tak trpce zklamaný, s hlubokou rozhořčeností přijal státní převrat, ačkoli dávno očekávaný, poněvadž zjevně připravovaný, a v prvním rozechvění ohražoval se proti němu marnými protesty a peticemi k samému mocnáři. Nebyloť nikoho tajno, že kroky takové jsou bezprospěšné, ale důstojnost národu kázala nenechati nepoužitého ani jednoho prostředku, který mu zbýval, aby, nemoha již odčiniti ránu mu zasazenou, alespoň osvědčil před světem své smýšlení a mravní odpor proti bezpraví na něm vykonanému. Ulehčiv sobě takto v prvním návalu rozkvašenosti národ Český nepoložil malomyslně ruce do klínu, nýbrž mužně a statečně hájil jednu posici po druhé, na kterou vláda útokem dorážela, i činil to s takovou neustupností a houževnatostí, které nelze bylo upříti obdiv a úctu. Při tom držel se celkem přísně v mezech positivních zákonů, ač ovšem nebylo bez nerozvážených skutků jednotlivých horkokrevných blouznivců, jež pak nepřátelé ná-

rodu našeho neopomíjeli zaznamenávati jemu samému na vrub, z čehož reakce brala sobě oprávnění ještě k dalšímu útisku.

Tu jest národ Český zbaven po sobě svobody tisku, práva spolčovacího, národní obrany, porotních soudů, a tak konečně bezbranným učiněn naproti libovůli vládní. Nastalo mrtvé, hrobové ticho, a když posléze oktrojovaná, ale v život nevešlá ústava i formálně jest zrušena, nehnulo to více nikým, neboť v lidu byla dávno již opanovala všeobecná rozmrzelost a na pohled lhostejná resignace.

I.

Dojem státního převratu. Slavnost oktrojírky. Protidemonstrace. Osvědčení poslanců proti rozpuštění říšského sněmu. Deputace k císaři za odvolání oktrojované ústavy. Proces Havlíčkův. Pohřeb Preslův.

Národ Český nikterak nebyl překvapen násilnickým skutkem vlády, kterým jeho naděje v lepší budoucnost byly, ne-li zmařeny, alespoň do nejista odkázány, poněvadž státní převrat již po delší čas takořka v povětří visel a každou chvíli byl očekáván; proto však nicméně rozehnání sněmu a oktrojování ústavy hluboce se ho dotklo. On netoliko cítil se nespravedlivě skrácena ve svém dobrém právu, nýbrž i důtklivě uražena ve své důstojnosti, a toto smýšlení své nikterak netajil. Nejpatrněji se to jevilo při úředně nařízeném oslavování oktrojírky, které dne 12. března dálo se po celé zemi s církevní slavností, jížto však kromě vojska, úřednictva a několika obligátních bab nikde občanstvo samo se nesúčastnilo, aniž komandovaná k tomu národní obrana, leda v málo některých místech, kde politická dospělost lidu buď nebyla ještě dosti pokročilá anebo zvláštními poměry nemohla si zjednati náležitého průchodu.

V Praze odbývána ta slavnost v metropolitním chrámě na hradě Pražském oficiosně při prázdném kostele a bez asistence národní gardy; za to však den na to přeplněn byl chrám Týnský, kde od studentstva Pražského bez rozdílu národnosti uspořádáno bylo rekviem za obětí v uplynulém roce pro svobodu padlé. Dojemné té slavnosti účastnila se okázale městská rada i ozbrojení sborové měšťanští, kolem jednoduchého kata-

falku měla čestnou stráž národní obrana. Po skončené slavnosti odebralo se studentstvo do Klementina, kde řečněno po česku i po německu a s pochvalou připomínány dni březnové a červnové, ano — i 6. říjen, den vypuknutí neblahé revoluce Vídeňské.

Poslední tento projev byl obzvláště pozoru hoden, neboť patrně ukazoval na to, kterak dosavadní národní protivy ustupují do zadu před společnou všem nenávistí vlády, jež oklamala důvěru všech národů. Tento pak povážlivý zjev ani nebyl ani nezůstal osamělým: již den před tím shromáždil se byl o půl desáté večer u Prašné brány zástup asi 200 mladíků (většinou studentů), kteří provolávali slávu Borroschovi a — Košutovi. Nezdá se, že by demonstrace tato byla vyšla výhradně ze strany německé, neboť volání slávy Košutovi opakovalo se napotom častěji od lidu pouze českého jak v Praze tak i na venkově.*)

V témže shromáždění Klementinském uzavřeno, spořádati příští den průvod s pochodněmi ke cti bývalým poslancům na říšském sněmě Palackému, Riegerovi a Borroschovi. Průvod ten skutečně jest odbýván, i vydařil se velikolepě, při kteréž příležitosti oslavenci pronášeli k lidu slova konejšivá, napomínajíce k svornosti a vytrvalosti, kterých nemůže minouti konečné vítězství.

Poslancové rozpuštěného sněmu říšského nezapomněli na svou povinnost, ještě před rozejítím se z Kroměříže podepsali někteří z nich, co se jich právě dohromady shledalo, „vyjádření“ týkající se rozpuštění sněmu,**) sepsané nakvap spo-

---

*) Obzvláště demonstrativně stalo se to v Praze dne 10. dubna, o čemž „Pražský Večerní List č. 100“ podává následující zprávu: „Včera k večeru odejel jeden prapor Maďarův z Prahy po železnici. Nesčíslné davy lidstva kryly bašty, nádraží a blízko ležící Žižkov. Když vojáci ve vagonech již seděli, tu zavznělo z tisícera úst hlučné ‚Eljen Kossuth! Eljen Maďar!‘ a nechtělo ani žádného konce míti, tak že turecká musika, která v nádraží hrála, ani slyšána nebyla. Jak se časy mění! Kdož by se byl před půl letem opovážil v naší Praze Maďarům ‚Eljen‘ provolávati?“

**) Národní Noviny 1849 č. 63.

lečně od Riegra a bývalého ministra Pillersdorfa. Vyjádření toto, ač v celku velmi krotké, činilo nicméně ministrům ostré výčitky. „Ústava,“ pravilo se v něm, „mohla, ba musila při smýšlení, které celým shromážděním zavládalo, za několik neděl předložena býti k potvrzení mocnářovu. Kdyby vykonavací moc byla brala účastenství v rokování o ní, kdyby důvěra a přímost, tyto základní výminky všeho společného jednání ke společným cílům, vždy byla naznačovala postavení moci vykonavací k zákonodárnému shromáždění, kdyby se slova ministerského programu byla kdy stala pravdou, byla by se zajisté doba tato, jako si všickni přáli, i také v provedení svém silně byla sblížila. Program ministerstva od 27. listopadu m. r. přisliboval, že sněmu předloženy budou návrhy o náhradě za zrušené poddanské povinnosti, o spořádání záležitostí obecních, o přetvoření a zřízení soudů, o ustanovení práva tiskového a spolkovního, o národní gardě a mnohých jiných veřejného hospodářství a prospěchu lidu blíže se dotýkajících záležitostech. Avšak ani jeden z těchto návrhů nebyl sněmu podán.“ Spis končí osvědčením lojálnosti: „Údové rozpuštěného říšského sněmu, skládajíce v osvědčení tomto výraz nejvroucnějšího svého přesvědčení a neodolatelného citu povinnosti, ač i plnomocenství svého zbaveni, neustanou přimlouvati spoluobčanům svým k pokoji, míru a zákonnosti, tak jako i posud co účastníci zákonodárství k dosažení těchto účelů všemi silami pracovali.“ Z poslanců vynikajících podepsáni byli na tomto vyjádření: Vojtěch Dejm, Havelka, Hornbostl, Palacký, Pillersdorf, Pinkas, Pražák, Rieger a Strobach.

Vyjádření toto mohlo snad uspokojiti c. k. ministerské svědomí Pillersdorfovo, ale sebevědomým zástupcům svobodného národu nedostačovalo, pročež poslanci čeští uveřejnili mimo to své zvláštní osvědčení, v němž jmenovitě jasně a ostře vytkli své demokratické stanovisko: „Program ministerstva Švarcenberk-Stadionova, jímž byl říšský sněm v Kroměříži takořka otevřen, potěšil nejen nás, nybrž i naše protivníky na sněmě, ano všecky národy Rakouska vůbec. Kdyby bylo

ministerstvo v přirozeném svobodomyslném rozumu tohoto programu skutečně kráčelo v předu času, bylo by protivné potkání jeho s většinou sněmu stalo se nemožným. Ale nová vláda nelenila, aby zmátla nás v důvěře v upřímnost a svobodomyslnost svou. Dali jsme se sice ještě osvědčeními poněkud spokojiti, a majíce přesvědčení, že bez důrazného vedení války v Italii a v Uhrách pro zachování mocnářství a provedení stejného oprávnění i pro uherské národy nemůže býti, podali jsme ruky své k žádanému povolení kreditu na 80 milionů s obvyklou oddaností: ale Stadionovo vyjádření od 4. ledna b. r. o §. 1. základních práv („všechny moci státní přicházejí od lidu") vyvedlo nás dokonale z klamu o odchylném smyslu a směru, jejž ministerstvo se strany ústavy přijalo. Kdyby se byli ministři na tom chtěli spokojiti a vyřkli přání, aby se theoretická sada, ježto může od nevědomých a zlomyslných snadno býti zle vyložena neb užívána, nepostavila se v čelo základním právům, bylo by se této žádosti nepochybně od většiny sněmu vyhovělo, ale oni žádali bezvýminečné předmětné zavržení sady samé v sobě jasné, jíž podložili nepravý smysl, a vložili i proti mlčelivému uznání jí určitou zápověď. Ministerstvo dokázalo svým ohlášením, že původ státu ještě posud hledá ve hmotné síle, že ku př. dobře zaměřené pálení z děl v bitvě Bělohorské 1620 považuje za světější pramen svrchované moci, než dobrou vůli milionů svobodných občanů; také uvedlo svobodu a příslušnost ústavodárného sněmu říšského přímo v nejistotu, myslíc jemu směti předpisovati, které zásady by měl bez výminky zavrhnouti, od jakých v jednání svém vycházeti. Takovémuto uzdání, takové snižující žádosti nemohli jsme se za prospěchem mocnářství, jakož i obecného dobra a pravdy samé dokonce podrobiti; oposiční naše postavení proti ministerstvu bylo od toho okamžení rozhodnuto; v jiné zemi, kde státní život ústavný dospěl k větší zralosti, bylo by spíše bývalo ministerstvo nazváno postaveným v oposici proti sněmu, poněvadž většina sněmu říšského ovšem nebyla na straně ministerstva. Nicméně uzavřeli jsme, po zralém uvážení všeho, theoretickou onu sadu,

při nedostatku politického vzdělání a dobré vůle ovšem připouštějící zlý výklad a zlé užívání, raději ze základních práv vypustiti, obzvláště poněvadž měla v jiné části ústavy nabyti praktičtějšího znění a v celku beztoho svého pravého upotřebení. Měli jsme za to, že jest opatrněji a vlastenečtěji, osudného boje raději, pokud možná, ještě se vystříhati, nežli stát, v jeho tehdejším málo ubezpečeném položení, k vůli politickému axiomu, který se sám sebou rozumí, vydati novým bouřím. Z toho, co tuto řečeno, objevuje se sama sebou váha onoho obviňování a osočování, kterým nás odtud časopisectvo, jmenovitě ministeriální, pilně stíhalo. Ne my, ale ovšem ministerstvo proměnilo se; my jsme zůstali titíž, jak ve Vídni tak v Kroměříži, bojovavše tu i tam pro sjednocené svobodné Rakousko; jen se týkal náš boj onde víc anarchie, zde více reakce, a ministři byli tam více našimi přirozenými spojenci, tu více našimi přirozenými protivníky.“ Dále vyslovovali tu zřejmě a zřetelně politický program národu Českého: „My považujeme federativní zřízení Rakouska za nevyhnutelný a jistý následek velké rozdílnosti národů jeho a zásady úplně stejného jejich práva. Zdaliž může stejné právo skutečně býti, když se řeč a tedy národnost jednoho údu v celém ústrojí státu pozdvihne zákonem nebo skutkem za panující? Nemá-liž proto potřebná ovšem jedna řeč ústřední (když se k tomu neobojetné, ku př. latinské neb francouzské užiti nechce neb nemůže) obmezena býti právě jen na ten obor věcí, které k jednotě státu nevyhnutelně přináležejí, naproti tomu pak věci jednoty této se netýkající pozůstaveny býti svésprávě jednotlivých údů? Zdaliž nebudou správy zemské tak dobře státi pod společným mocnářem, jako správa říšská? Či má ona politování hodná a nikdež neslýchaná věc, že veliká část údů ústavodárného sněmu ani nerozuměla řeči, v níž se rokovalo, i budoucně a navždy zůstávati? aneb snad má, na odpor přirozenému právu, do volebního zákona přijat býti nějaký census dle jazyka? Tuť jest patrno, že již sama otázka strany řečí vede v Rakousku důvody nevývratnými k federaci.“

Byla to slova mužná, mluvená přímo ze srdce národu, jimiž poslancové čeští ukázali se býti v plné míře hodnými důvěry, kladené v ně od voličův jejich.

Nescházelo však ani přímých kroků proti státnímu převratu, podniknutých v mezích zákona obrácením se k trůnu samému s peticemi za propuštění ministerstva, odvolání oktrojírky a udělení ústavy říšským sněmem vypracované. Taková petice sepsána byla výborem Slovanské Lípy a vyložena v místnosti spolku toho k podpisu. Byla krátká ale rázná; o ministerstvu pravila přímo, že „neprávní kroky jeho více k revoluci vedou, než vše to, co ono samo bodákem a stavem obležení utlačuje"; smýšlení pak národu líčila pravdivě slovy: „Jak smutný stav říše jest ten, kde národ se raduje, když synové jeho nepřítelem jsou poraženi! A v takový stav, kde národ plesá nad neštěstím vlády, přivedlo ministerstvo Švarcenberk-Stadionské Rakouskému mocnářství." Mnoho-li podpisů sešlo se na tuto petici, není nám známo; zdá se, že ani odeslána nebyla, alespoň v pramenech z té doby, ač namnoze kusých, nenachází se o ní žádné další zmínky.

Za to nám zaznamenati jest vzácný čin občanské neohroženosti, jejž vykonalo 156 obcí z Boleslavska a částečně z Rakovnicka, které s podobnou peticí vypravily zvláštní deputaci do Vídně. Osudy petice a deputace té jsou nad míru zajímavé. Na ukázku důtklivého znění petice podáváme tuto závěrek její:

„Láska a důvěra naše k spravedlnosti Vaší C. K. Milosti jest nezvratná, to dokazujeme vyplněním povinnosti naší, když na nebezpečenství vlasti, trůnu i národu se srdečným žalem ukazujíce spolu také Vaši Milost, nejmilostivější Císaři a Králi náš, na zákonní cestě nejvroucněji prosíme a zapřísáháme: aby, jestli v skutku a pravdě svobodné a mocné Rakousko, opravdivé blaho trůnu a národu na základě rovnoprávnosti utvořeno býti má, Vaše C. K. Milost ráčila:

„1. Rozpustiti ministerstvo Švarcenberk-Stadionovo a pohnati je před soud, poněvadž se hanebným a násilným rozehnáním ústavodárného sněmu říšského, vydáním oktrojované

ústavy a jiných libovolných zákonů našich práv zrádně a násilně dotklo, i císařské, veřejnými patenty zaručené sliby zrušilo.

„2. Odvolati oktrojovanou ústavu od 4. března 1849 a všecky zákony od ministerstva tohoto vydané.

„3. Sestaviti nové ministerstvo z mužů zkušených, poctivých a svědomitých, práva čistě lidská, skutečnou rovnoprávnost a spravedlivost milujících, kteří důvěru národů mají i také potřeby jejich znají, s ohledem na jednotlivé provincie říše Rakouské.

„4. Potvrditi a uděliti těch práv, která sněm ústavodárný říšský dílem již opětným uzavřením přijal, též také uděliti ústavu od důvěrníků sněmu tohoto vypracovanou za ústavu rakouskou, a svolati na základě této ústavy sněm zemský.

„5. Nařiditi rychlé zřízení neodvislých soudních a politických úřadů, poněvadž nynější úřadové dle jednostranných zákonů ministerských jednajíce lid dráždí, k hněvu a jitření popouzejí.

„Nemá-li tedy láska a důvěra naše k Vaší C. K. Milosti zničena býti, a pakli všechny ty císařské patenty, kterým se národům pospolité říše Rakouské zahájení pravé a skutečné svobody, pojištění práv čistě lidských a občanských svatosvatě zaručilo, pouhým klamem slouti nemají, jest se nám lze nadíti, že přítomná prosba naše dojde tím jistěji také spravedlivého vyslyšení u Vaší C. K. Milosti, antě dle čistého svědomí jediné o nejmilostivější vyplnění slibů císařských co nejvroucněji žádáme, bez kterých trvanlivé blaho národů i trůnu docíliti zcela jest nemožné, a poněvadž tato naše spravedlivá prosba na základě pouhé pravdy a práva spočívá.“

Může-liž směleji mluveno býti k mocnáři v mezích povinné úcty a oddanosti?

S peticí tou vydala se deputace deseti osob dne 17. května ze Mšena na cestu do Prahy, kam zatím bylo ji už předešlo udání celé věci u příslušného politického úřadu. U Libně jest deputace od policejního komisaře s vojskem na ni čekajícího zadržena, petice jí odňata, a přední člen její Kliment Morávek

do vazby vzat; ostatní členové deputace jsou po výslechu od vojenské komise v invalidovně s nimi předsevzatém na svobodu propuštěni. Po čtyrdenním uvěznění propuštěn i Morávek, ano vrácena mu též petice, s kterou pak deputace do Vídně se odebrala. Tam především vedla sobě stížnost u ministerstva spravedlnosti na bezprávné a neslušné nakládání s nimi, žádajíc za potrestání vinníků, kteří porušili osobní bezpečnost a právo petiční, a za náhradu škody jim z toho vzešlé. Ministerstvo spravedlnosti slíbilo vyhověti žádosti deputace. Ale tato nebyla ještě u konce všech svízelí svých. Vídeňská policie totiž odňala jim podruhé petici, ale za tři dni zase vrátila, načež konečně dne 30. května připuštěna jest deputace k audienci u císaře. Panovník vlídně je přijav řekl jim, že nařídil ministerstvu, aby na žádost jejich byla jim dána odpověď písemní, s čímž byla deputace propuštěna.

Mezi tím bylo se v Praze našlo několik „přátel pořádku“, kteří zosnovavše protipetici za podržení oktrojované ústavy sehnali na ni něco podpisů jak mezi svými spoluměšťany tak i na venkově a spůsobili odevzdání její do rukou Jeho Veličenstva. Na obě petice přišly císařské odpovědi, jichž obsahu možná se domysliti. Odpověď na petici „dobře smýšlejících“, svědčící ministru Bachovi, jevila potěšení z lojalního smýšlení jejích podpisovatelů a „převládající většiny národu“, a vyslovovala ujištění, že při říšské ústavě bude setrváno. Odpověď ta vytištěna byla v úředním Wiener Zeitungu. Naproti tomu odpověď na petici za zrušení ústavy svědčila Českému místodržiteli Mecserymu, který ji uveřejnil v Pražských listech. Vyslovujíc týž pevný úmysl setrvati při dané ústavě obracela se proti rýpalům, kteří snaží se rozšiřovati nespokojenost mezi venkovským lidem, i nařizovala místodržiteli, aby proti „takovým snahám moci vlády a vážnosti zákona použil“.

Takový byl, ovšem od každého předvídaný, výsledek protiústavní petice. Zdali se deputaci, která ji do Vídně nesla, dostalo satisfakce od ministerstva spravedlnosti jí slíbené, není nám povědomo. Na všechen spůsob sluší v pa-

měti potomstva zachována býti statečnost, s jakou deputace ta dovedla zjednati průchod právu svému naproti libovolnosti úřadů, jakožto následování hodný příklad občanům, hájícím svobody své v mezích zákonem vyměřených.

K této vší uznání hodné neohroženosti v ochraně občanských práv tvořil smutnou protivu zjev malomyslnosti, který se udál v samém lůně Slovanské Lípy, kde dne 13. března radikalní demokrat V. Vávra vytasil se s návrhem, aby vůči nastávající kruté reakce Slovanská Lípa zanechajíc tendence politické proměnila se ve spolek národní. Ale zdravá rozvaha většiny výboru odložila jednání o té věci do vyčkání dalších kroků vlády.

Sanguiničtější z politiků českých ve vší opravdovosti nevěřili v dlouhé panování ministerstva Švarcenberkova, a jmenovitě Havlíček tázal se v rozhorlení svém: „Žádostivi jsme zvěděti, jak dlouho ještě toto ministerstvo proti patrné většině národů se ve vládě udrží! A doufáme se dočkati té chvíle, že toto ministerstvo za své násilné, věrolomné kroky zákonem souzeno a potrestáno bude! Či má zákon jen jiné buřiče zastihnouti, ne pak buřiče na ministerských stolicích?“ *)

Rozumí se, že oktrojírka podrobována ostré, nemilosrdné kritice. Takovou i Havlíček uveřejnil v Národních Novinách, porovnávaje ústavu danou s ústavou od říšského sněmu vypracovanou. Pro kritiku tuto, perným vtipem prošpikovanou, vznešena jest od státního zastupitelstva žaloba na Havlíčka pro tupení ústavy, a přelíčení odbýváno dne 13. dubna před porotou. Soudní síň byla přeplněna obecenstvem, které vzdávalo tak hlučnou pochvalu obžalovanému velmi důvtipně se hájícímu, že mu předseda soudu pohroziti musil přerušením jednání, kdyby se hluk neutišil. Porota jednohlasně prohlásila Havlíčka za nevinného, kterýžto výrok provázen byl hřmotným potleskem a provoláváním slávy od

*) Národní Noviny č. 63.

obecenstva, které v plném počtu bylo setrvalo v soudnici až do konce. Havlíček byl u vítězoslávě doprovozen domů.

Ještě ostřeji, nežli ve své kritice o ústavě, pro kterou žalován byl, vyjádřil se Havlíček v polemice s německými listy Prager Zeitung a Constitutionelles Blatt o rozpuštění říšského sněmu, kterýžto skutek nazýval přímo zradou, ale nebyl proto žalován. Tupení ústavy arciť nesmělo ministerstvo mlčky snášet, ale urážku vlastní osoby své strčili páni ministři pokojně do kapsy.

Z projevů těchto dostatečně vysvitá, jaké smýšlení panovalo v národu Českém a jaké postavení zaujal v nové politické situaci Rakouska.

V té době dána byla Pražanům nová, bohužel smutná příležitost k osvědčení okázalým spůsobem národních sympatií svých. Dne 6. dubna totiž povolán byl z tohoto světa jeden z nejzasloužilejších vlastenců, který po dlouhá léta v přední řadě buditelů národního ducha českého vynikal směrem vědeckým i praktickým, učenec na slovo vzatý, muž nad jiné šlechetný a občan vzorný, nezapomenutelný Jan Svatopluk Presl. Pohřeb jeho konán byl dne 9. dubna slavně za nesmírného účastenství obecenstva všech tříd a stavů, neboť Presl byl i v širších vrstvách lidu osobou velice oblíbenou. Také národní obrana s hudbou dala mu čestný průvod co někdejšímu poslanci na říšském sněmě ve Vídni. Od pohřbu Jungmannova neviděla Praha podobného. Smrt muže toho byla o kapku více do kalicha utrpení, jejž bylo píti národu našemu. Ale velikolepý jeho pohřeb byl také politickou demonstrací.

II.

Organisatorská činnost ministerstva. Brauner. Nové zákony. Reakce v plném proudu. Pomník Radeckému. Zamýšlené povstání Slovanské Lípy. Petice za svolání českého sněmu.

Ministerstvo nemeškalo hned po prohlášení oktrojírky nastoupiti činnost směřující k nové organisaci Rakouska na základech v ní vytknutých, a k tomu konci přede vším volalo

do Vídně důvěrníky z poslanců rozličných zemí na poradu o ústavách zemských a jiných pouze provincialních záležitostech. Z Čechů zváni jsou Brauner, Palacký, Pinkas, Plaček, Strobach a Trojan, z nichž toliko Plaček a Brauner uposlechli, ostatní všickni pak odepřeli jíti do Vídně. U Plačka jakožto státního úředníka rozumělo se takové poslušenství samo sebou, ale Braunerovi jakožto muži samostatnému a jednomu z vůdců národní české strany na říšském sněmě bráno velice za zlé, i musil proto snášeti mnohé útržky ve veřejných listech. Proti tomu Brauner uveřejnil v Národních Novinách (č. 73) osvědčení, ve kterém jednání své ospravedlňoval. Přede vším vytknul stanovisko, jaké v té otázce zaujímal. „Nebaživ nikdy po chvále jednotlivých," praví, „aniž pak jich hany se boje, vždy jen skutečný prospěch vlasti a národu jsem vyhledával a k dosažení jeho nápomocným býval, maje vždy rozdíl na zřeteli, co předmětem snažení pro budoucnost býti má, a co hned skutkem státi se může. I po rozpuštění říšského sněmu, které věcí a spůsobem i mne hluboce dojalo a urazilo, zůstal jsem tomuto pravidlu věren a navždy zůstanu; pročež nikoli k vůli osobnosti své, nepatrné to věci v oboru politiky, ale k vůli postavení svému k záležitostem vlasti a někdejším spolusněmovníkům, u veřejnost svědomitý počet ze všech svých kroků ve Vídni kladu a spravedlivému uvážení zůstavuji." Vyloživ pak blíže jak se věc zběhla, podává Brauner veřejnosti hlavní články ústavy pro království České, kterou „ve srozumění s několika pány z Čech, z Moravy a Slezska" navrhl a vládě předložil, načež končí slovy: „Zdali jsem, přestana býti poslancem na sněmu říšském, dobře učinil, zůstavuji spravedlivému uvážení každého spoluobčana, jenž vlast svou upřímně miluje; chybyl-li jsem, stalo se to v nejlepším úmyslu, a přesvědčení své jsem v ničemž proto nezměnil."

Byl to čin podivuhodné chladné rozvahy, kterou si dovedl Brauner zachovati uprostřed mocného rozechvění mysli náhlým obratem politickým; bohužel, že příkladu toho nenásledováno v pozdějších rozhodných dobách politického života

našeho.*) Vůbec pak známo jest, jak platné bylo při těchto poradách s ministry slovo Braunerovo jmenovitě v příčině náhrady za robotu.**)

Zároveň jala se vláda vydávati co doplněk ústavy „prozatímní“ zákony (které teprv schválením budoucího říšského sněmu dojíti měly definitivní platnosti), jak samo se rozumí obsahu takového, jímž by, pokud na ten čas radno bylo, dosavadní politická práva občanů, od prohlášení konstituce nabytá, co nejvíce se obmezovala. Nejdůležitější z nich byly: zákon obecní, zákon spolčovací a zákon tiskový. Z těch ještě poměrně dosti dobrý byl zákon obecní, jenž v čele svém nesl takořka co heslo zásadu: „Základ svobodného státu jest svobodná obec.“ Za to oba dva ostatní tím větší rány zavdávaly svobodě občanské, která hlavní své podpory má v právu spolčovacím a ve volném tisku. Obojímu tomuto právu sáhaly nové prozatímní zákony na samý kořen.

Nemůžeť býti naším úkolem rozebírat je do zevrubna, stačiť uvedení nejhlavnějších ustanovení a účinkův jejich. V zákoně o spolcích, vedle nejpřísnější kontroly úřední, zřejmý byl hlavní záměr, učiniti spolky neškodnými osamocením a rozdrobením jich, aby nemohly vyvinovati sílu spojenou, které se vláda při nepříznivém jí veřejném smýšlení musila na nejvýše obávati. Směřovala k tomu sama zápověď nosení známek spolkových, obzvláště pak ustanovení článku 15., jenž zněl: „Každému politickému spolku jest zakázáno, zakládati větevní čili filiální spolky, anebo s jinými spolky buď spojením dopisním anebo skrze vyslance se spojovati anebo spojení založiti přijmutím úda z přednostenstva jiného politického spolku do přednostenstva svého.“

---

*) Kterak jednání toto vyplývalo z nejvlastnější povahy Braunerovy, o tom viz „Osvětu“ 1880, str. 366—367.

**) Pro záležitost vyvazovací, pokud se týkala Čech, sestavena byla zvláštní komise, jejímiž členy byli: Brauner, hosp. rada Komers, rytíř Bohuš, hrabě Albert Nostic, právní Přibyl, advokát dr. Sieber, krajský sekretář Plaček a právní Thiemann.

[illegible] pro
Slovenské Ligy [illegible] jak jsme [illegible] svou
[illegible] i na
[illegible] a
[illegible]
[illegible] Slovenské Ligy
[illegible]

[illegible] Ligy Slovenských [illegible]

[illegible]

se trest tomu, „kdo tištěnými spisy roztrušuje anebo dále rozšiřuje falešnou pověst veřejnou bezpečnost znepokojující“. Paragraf 26. patrně ujímá se i protizákonního jednání veřejných úřadů a jejich organů, paragrafy pak 27. a 28. stylisací pouze všeobecnou ponechávají úřadům výklad, co jest tupení a znepokojování. Byloť snadno předvídati, že paragrafy tyto musejí se státi nejvydatnějším pramenem tiskových soudů.

Obzvláštní přísnost zákona jevila se u vyměřování trestů, z nichž jmenovitě velmi citelné byly veliké pokuty peněžité, na něž příspěvky sbírati bylo zakázáno, pak dočasné zastavení listu v případě opětování některého již trestaného přestupku. Ale korunou všeho byl §. 42., dle kterého kromě spisovatele závadného článku neb spisu odpovědnými činěni jsou „v následující posloupnosti: 1. vydavatel, 2. nakladatel, 3. tiskař, t. j. ředitel tiskárny, a 4. rozšiřovatel“, tedy také osoby, které snad nebyly ani schopny posouditi obsah stíhaného tiskopisu, ba snad dokonce ani čísti neuměly (na př. roznašeči).

Aby pak naproti oposičnímu tisku měla vláda také veřejné zastoupení svým vlastním organem, uzavřela zvýšeným nákladem zvelebiti a rozšířiti „Pražské Noviny“ co úřední list svůj, který by od 1. dubna vycházel každodenně. Po odstoupení dosavadního redaktora K. J. Erbena ustanoven na jeho místo Prousek, úředník při Pražském místodržitelství.

Zpátečnický směr vlády jevil se beze všeho ostychu ve všech oborech kamkoli zasahovala.

Do jakých věcí se vláda jmenovitě v Praze nepovolaně míchala, toho křiklavý příklad podává záležitost kostela dominikánského. Jak známo, byly před rokem 1848 kostely Pražské rozděleny zcela libovolně na české a německé, tak že v některých služby boží a kázaní dály se výhradně v jednom neb druhém jazyku, ač německých navštěvovatelů chrámů Páně hrubě ani nebylo. Tato křivda, kterou lid český tak dlouho snášeti musil, byla roku 1848 částečně odčiněna a některé dosavad německé kostely v české proměněny, mezi

nimiž byl také kostel dominikánský sv. Jiljí. Nyní však, když za květoucí reakce protivy národní v Praze opět ostřeji počaly na povrch vystupovati, několik protivníků národnosti české ve farní osadě sv. Jiljí dovedlo toho na českém guberniu, že zvláštním nařízením tuto faru zase v německou proměnilo, což v neděli dne 15. dubna s kazatelny jest ohlášeno lidu k nemalému pohoršení všech osadníků, kteří najednou mateřský jazyk svůj poznovu z chrámu Páně vyhostěný spatřili.

Obzvláštní však pozornost vlády obrácena byla k tisku, který, využitkovávaje ponechané sobě svobody až do krajních mezí, byl jí velice nepohodlný. I nastala zvláště v Čechách*) systematická persekuce novin a stíhání redaktorů, z nichž v jeden den 2. dubna v Praze najednou pět jest v obžalobu dáno a dílem zatčeno; ti však po složení kauce jsou zase na svobodě ponecháni.

Nemile působily v ten čas obnovené rozbroje v lůně Slovanské Lípy mezi stranou radikální, k jejímž vůdcům náležel Sabina, a stranou mírnou, v jejímž čele stál Havlíček. Ten obnovil propadlý před tím návrh radikálního Vávry na přetvoření Lípy ve spolek národní, když pak i podruhé jest zamítnut, vystoupil Havlíček z výboru, načež nastala neutěšená polemika mezi Národními Novinami a Večerním Listem, jíž učiněn konec teprv obnovením výboru, v němž nyní obdržela vrch strana mírná. Zároveň vzaly za své Noviny Slovanské Lípy, když nebylo možná sehnati potřebnou kauci 10.000 zl. Na tento žalostný stav domírajícího spolku nebyly bez působení rozbroje v něm povstalé.

---

*) Se zvláštní oblibou dálo se od vládních organů pronásledování každé svobodnější myšlénky v Praze a ve Vídni, městech to, která minulého roku byla zkusila pokoření vojenskou mocí. Ve Vídni jmenovitě pochutnalo si státní zastupitelstvo na vzácnější zvěři, bývalém rakouském ministru Schwarzerovi, nyní redaktoru novin „Allgemeine österreichische Zeitung“, který pro článek ministerstvu se nelíbící odsouzen jest na dva dni do tuhého žaláře (Stockhaus).

Dne 18. a 19. dubna spořádala Praha žádnou pochybnost nepřipouštějící politickou demonstraci okázalým slavením narozenin císaře Ferdinanda na Hradčanech sídlícího. Přes všecko vyslovené přání jeho, oznámené obyvatelstvu purkmistrem Vaňkou, nedali sobě v tom Pražané brániti, a v předvečer slaveného dne, jakmile se setmělo, bylo celé město od Žitné brány až na Hradčany, od Poříče až k Podskalí jedno světlo. Že nescházelo případných transparentů a nápisů ke chvále dobrotivého panovníka, možná sobě pomysliti. Nesčíslné zástupy lidí valily se ulicemi, tak že tyto sotva stačily. Chování lidu bylo všudy velmi důstojné, a zdvojnásobněné hlídky vojenské i národní obrany, které v noci po Malé Straně chodily, byly velmi zbytečné. Den na to byla úřední paráda na hradě Pražském skvěle zastíněna církevní slavností v chrámě Týnském, jíž účastnilo se zastupitelstvo městské v kostele přeplněném, před kostelem pak veškeří sborové národní obrany.

Tou dobou dán oposičnímu smýšlení obyvatelstva Pražského zjevný výraz také v městské radě. Tam totiž vytasil se Pinkas s nevčasným návrhem, aby na Staroměstském náměstí postaven byl pomník maršálu Radeckému. Není pochybnosti, že v jiné době a za jiných okolností návrh ten byl by získal pro sebe mnohý hlas již z té příčiny, že se týkal poctění slavného krajana. Ale nyní byl k tomu nepravý okamžik zvolen, a odůvodnění návrhu byl vrch nešikovnosti, jaké se při Pinkasovi musíme vším právem diviti. Jest prý potřebí uznati zásluhy vojska o Rakousko a smířiti je poněkud s občanstvem. Řeč taková byla přímou urážkou národu, který nedávno tak příkrého násilí byl zakusil od vojska, od téhož vojska, jež později neostýchalo se tak nešetrně uraziti jej potupou jeho zastupitelstva — říšského sněmu, ovšem již dodělávajícího. Bylo to jakési druhé vydání nešťastného návrhu, který zval vojsko italské k obeslání říšského sněmu. Ale rada města Prahy měla živější vědomí své důstojnosti nežli říšský sněm, pracující již k poslední hodince. Členové její cítili zajisté plnou měrou urážlivost

[illegible] opatrnosti a šetrnosti, že hlavní [illegible] Jaroš, mluve roz- [illegible] a důvodů vedlejších [illegible] potřeb, že by [illegible] slušně světu hlásal [illegible] se protáhla přes [illegible] dnohdašné navrh. [illegible] přes to všecko [illegible] ukázalo, že [illegible] siku [illegible] právem po- [illegible]

[illegible] posice. [illegible] pozoru- [illegible] konalejí [illegible] muž [illegible] ne po- [illegible] ve [illegible] ovesti [illegible]

Pražský dr. Vaňka učinil ve schůzi obecních starších návrh, aby podána byla císaři pánu petice za svolání českého sněmu. Návrh tento praktický, rázně podporován jsa Trojanem, přijat jest a zvolena ihned komise k sepsání dotyčné žádosti. Myšlénka ta potkala se s ohlasem všeobecným, a noviny vyzývaly k zasýlání podobných petic z celé země. Charakteristický jest způsob, jakým Večerní List odůvodňoval potřebu toho kroku, pravě: „My úplně to schvalujeme a nevidíme žádné jiné cesty, jíž bychom jistěji uchránili sebe i druhé národy rakouské před všeobecnou anarchií s jedné a před Rusy s druhé strany.“ Zároveň podal radikální organ tento smutný důkaz o tom, jak pochopuje dobu, když přimlouvaje se za nejsvobodomyslnější volební řád pronesl se uprostřed nejbujnějšího proudu reakce v tato slova: „V dubnu 1849 můžeme v petici Českého národu více žádati než v březnu 1848, tím více, an jsme to beztoho již měli a jen národním právům nepřátelským ministerstvem o to přišli.“

Petice od svrchu zmíněné komise vypracovaná pravila velmi případně, kterak „země Česká od té chvíle, co nový, mnohoslibující věk nad námi vzešel, vždy ještě k tomu nepřišla, aby mohla skrze své národní zastupitelstvo zemské spočísti veškeré vady, nedostatky a potřeby zemské a je Vaší c. k. Milosti předložíc prositi za pomoc a za vyplnění snažných žádostí, jako toho nevýhnutelně potřebí jest, má-li země Česká ve svých obzvláštních poměrech skutečně účastna býti blahého ovoce doby nové. Téměř všechny země mocnářství Rakouského, nemajíce ještě řádného sice, k času přiměřeně spůsobeného zastupitelstva zemského, volily r. 1848 do svých starostavovských sněmů zemských aspoň s části také zastupitele lidu, a takto sněmy dotčené sesílivše činily skrze ně o potřebných opravách a návrzích svá snešení, aby radové korunní ve svých prozatímních opatřeních měli dle čeho by se řídili; jen země Česká, toto nejdůležitější království ve spolku států rakouských, pohřešuje po tuto dobu těžce všelikého zvláštního zastoupení zemského, čehož následkem jest, že ministerská Vaší Milosti rada, vydávajíc

právě v táboru meškal.“ Od těch dob zůstávala petice ležet na radnici, a jakkoli po celý ten čas nepřestala se k ní přihlašovati ohromná řada obcí, purkmistr Vaňka, obrátiv zatím plášť podle větru, nikterak neměl se k tomu, aby ji odeslal na místo, kam náležela. Ještě po půl roce vytýkal Havlíček v Národních Novinách purkmistrovi tuto liknavost ostrými slovy, ale proto přece se nic více nestalo, a celý demonstrativní ten ruch, tak hlučně a v tak velikých rozměrech zahájený, rozplynul se v písku.

Nebylť pak tento stesk národu Českého v Rakousku osamělý, podobné nářky ozývaly se i z ostatních zemí, ba ze samé Vídně dosavad obleženostní sevřené, že sliby dané se nesplnily, ba že ani zřízení již prohlášená (jmenovitě zřízení obecní) nevstupují v život. Vládou to nehnulo.

III.

Stav národnosti. Časopisectvo české. Windischgrätzovo fiasko v Uhrách. Ruská intervence. Výtržnost v Praze.

Vylíčivše neblahé poměry politické, v jakých se lid český octnul po rozehnání říšského sněmu, musíme též ohlédnouti se po národních poměrech jeho, druhé to a podstatné stránce jeho bytu, jichž dokonalé přetvoření byl v první řadě napsal na prapor svůj, když v březnu 1848 pozdvihl se k hájení svých práv. Kdyby vláda provedši státní převrat byla spravedlivým žádostem Čechů alespoň co do národnosti byla hověla a jazyku českému ve všech oborech veřejného a státního života onu platnost zjednala, jaká mu po právu přirozeném i historickém náleží a které se národ tak usilovně domáhal, mohla se vždy nadíti, že po brzkém vystřízlivění z politické horečky, které nevyhnutelně nastati musilo při tak mohutném nátlaku reakce, národ Český pozapomena na idealy nedosažitelné tím ochotněji přilne ke skutečnosti, když v této spatřovati bude slibnou budoucnost, v níž možná bude mu zaujíti důstojné místo mezi národy kulturními, k němuž doposavad urputně mu byl zamezován přístup. Ano vláda by v usmíře-

vání lidu moravského, probuzování a upevňování občanského a národního vědomí a sebecitu jeho", a za prostředky k tomu vyhlásila: „1. vydávání knih, časopisů a uměleckých děl; 2. zakládání knihoven a čtenářských spolků, napomáhání zasloužilým učitelům; přičinění se, aby v naší vlasti zakládány byly hospodářské, průmyslnické, zvláště řemeslnické školy, štěpařské školky a přírodozpytné sbírky; 3. porady o potřebách lidu moravského a o prostředcích vyhověti jim." Jak vidno, byla politika z programu spolku vyloučena, což platilo také o jiných spolcích tehdáž buď teprv povstávajících anebo v zdárné činnosti své pokračujících, jako byly studentské (o Akademickém řečnickém a čtenářském již v předešlé části našeho spisu zmínka se stala), učitelské, hospodářské, živnostnické, umělecké a jiné, což bylo patrným důkazem, že dobře bylo porozuměno času.

Naproti tomu jiný spolek, který ode dávna výslovně nazýval se „vlastenským", totiž Jednota vlastenských přátel umění, dal opačný důkaz, jak málo dovedl pojmouti ducha času, když na Clamův palác, ve kterém umístěna byla výstava uměleckých děl, jakou každý rok pořádal, zapomněl vedle nápisu německého vyvěsiti také český, až „neznámý někdo" smilovav se český nápis na vlastní útraty pořídil. Za to se mu dostalo v novinách veřejného poděkování od předsedy jednoty, což nebylo bez jakési příchuti směšnosti.

V literatuře vždy ještě měla politika vrch, a žurnalistika převládala nade všecku jinou činnost literární. Vedle denníků vycházejících v Praze a v Brně činil i český venkov nejeden pokus o založení sobě zvláštních lokálních listů, vyhovujících jeho místním potřebám. Ale vyjímaje „Polabského Slovana" a „Posla ode Mže", z nichž onen vycházel v Hradci Králové, tento v Plzni, žádný z nich neměl dlouhého života. Z jiných politických listů té doby povstalých zasluhují čestnou zmínku Tylovy „Sedlské Noviny", psané co nejpopulárněji a tištěné švabachem. Také strana zpátečnická používala žurnalistiky české co prostředku, jímž působiti chtěla ve směru svém

na lid. Toho spůsobu byly Schopfovy „Vesnické Noviny“ a „Vlastimil“ (rozdílný od časopisu téhož jména, založeného rok před tím od německého konstitučního spolku v Praze), kterémuž sami úřadové klestili cestu mezi lid; ale ani jednomu ani druhému nedařilo se. Též obec Pražská zřídila si organ svůj v „Obecním Listu“, vedle něhož k vůli rovnoprávnosti vydávala i německý list „Communalblatt“, kteréž oba měly však trvání jen efemérní. Z velikých listů politických nejmenší odbyt měly vládní „Pražské Noviny“. A přece pronikal interes politický všechen život národní tou měrou, že široký proud jeho zasahoval do všech oborů. Následek toho byl, že žádný periodický spis, nechť sloužil jakémukoli speciálnímu účelu, nemohl obejíti se bez politiky. Nedovedlť se jí vyhnouti ani vážný Musejník, a časopisy pouze beletristické, které nezanikly ve víru lonském (jako „Včela“ a „Poutník“), měnily se částečně aneb úplně v politické (jako „Květy“ nejprve „Květy a Plody“, později pak v čistě politický „Ranní list“).

Vedle politických nejčetnější byly časopisy duchovenské: v Čechách tři („Časopis pro katolické duchovenstvo“, „Blahověst“ a „Českobratrský Hlasatel“) a v Moravě dva („Hlas jednoty katolické“ a „Cyril a Method“), zřejmý to důkaz, že duchovenstvo české u všeobecném hnutí nezůstalo pozadu. Obzvláště významný byl ruch nastalý mezi protestanty českými, jichž organ „Českobratrský Hlasatel“ měl velmi slušný počet předplatitelů.

Z ostatních časopisů za speciálními směry jdoucích vynikaly „Posel z Budče“, časopis pedagogický, vydávaný od porad učitelských v Praze; „Řemeslnické Noviny“, vydávané od řemeslnické jednoty Pražské; konečně „Cecilia“, časopis hudební. Několik pokusů o provedení rovného práva obojí národnosti také v žurnalistice pošlo základní svou myšlénkou. Vyjímaje „Časopis pro přiměřené opravy studií gymnasiálních“ vzala všecka taková obojjazyková smířlivost brzy za své.

Nemalé obliby došly u čtenářstva českého satirické časopisy „Šotek“ a „Brejle“, onen od Havlíčka, tento od Bedřicha

Mosera vydávaný. Obzvláště „Brejle“ vynikaly trefným a řízným vtipem.

Změněné zatím veřejné poměry nemohly zůstati bez působení na denní tisk. Když v nebytí sněmů nedostávalo se dosti látky politické na vyplnění každý den velikého archu, Národní Noviny jaly se pěstovati feuilleton, čímž jenom získaly, nabyvše rozmanitosti a zajímavosti. Později pak, když nový stav obležení ukládal jim větší zdrželivost v oposiční polemice, vzaly své útočiště k úvahám a článkům všeobecně o politice poučujícím a situaci objektivně vysvětlujícím, jichž vyšla celá řada z per osvědčených publicistů, které byly dychtivě čítány. Novému zákonu o tisku, který předpisoval novinám kauce, padlo v oběť několik politických listů českých, jmenovitě „Sedlské Noviny“ a „Holomoucké Noviny“, kteréžto poslední vedle „Moravských Novin“ (vydávaných nákladem zemským, nikoli vládním) konaly byly výborné služby populárním poučováním lidu.

O literatuře nepolitické promluveno bude na jiném místě.

Zatím válka v Uhrách vzala obrat zbraním císařským nepříznivý, což bylo následkem nevčasné shovívavosti Windischgrätzovy, který se dal oklamati lichometnou aristokracií uherskou, že nejpříznivější čas k jednání v nečinnosti promeškal, a strategické jeho neschopnosti, když obdrženého konečně vítězství nedovedl použiti kráznému pronásledování poraženého nepřítele. Tím popřáno jest Maďarům ustouplým za Tisu času k reorganisování válečných sil svých, kteréhož oni výborně použili a brzy k ofensivě přešedše takovou ráznost vyvíjeli, že vojsko císařské všudy před nimi ustupovalo, ano i Pešť opustiti přinuceno jest. Takové úspěchy dodávaly povstalcům zvýšené mysli, a 14. dubna vyřknuto na sněmě Debrecinském, jemuž předsedal hrabě Julius Andrassy, později rakouský ministr zahraničných záležitostí, sesazení s trůnu dynastie Habsburské, krok to, jenž nemožným činil všeliké mírné narovnání s Uherskem, a vláda odevzdána do rukou Košutových. Neschopnost Windischgrätzova, od nestranných pozorovatelů dávno již prohlašovaná, jest nyní

[illegible]

[illegible] Rakouska [illegible] jeho[illegible] Jak Wellen[illegible] Windischgrätzem, tak i [illegible] v jiných [illegible] proti nim, [illegible] celé [illegible] Budín, a již již [illegible] opatří [illegible] [illegible] a vládnouce [illegible] prostředky [illegible] kterými nastoloval je nikdy nezahálející [illegible] potáhnou přímo na Vídeň. V [illegible] povážlivé této situaci nespatřovala jiné spásy mimo pomoc ruskou, na kterou vláda již dávno pomýšlela, nyní pak neváhala za ni požádati. Bylo to pro ni trpké jablko, do kterého musila kousnouti, ale nebylo vyhnutí. Ministerský „Lloyd“ upřímně to vyznal slovy: „Pravda jest, že žádný stát nemá přijímati cizí pomoci, když ji nepotřebuje; ale stejná pravda jest, že ji přijmouti má, když ji

* [illegible] a Windischgrätz[illegible] v Praze zastřelená, byla sestra ministerského předsedy knížete Felix Švarcenberka.

potřebuje. My jsme v takovém položení, že můžeme potřebovati cizího vojska, a můžeme to pokládati za štěstí Rakouska, že je v nynějších těžkostech a nesnázech míti může.“ Vlastně nebyla intervence ruská žádné straně v Rakousku po chuti, ovšem každé z jiné příčiny. Tak na př. „Ostdeutsche Post“ obávala se, že Rakousko vrhnouc se do náručí Ruska vydá Cařihrad Rusům. Ruska, jakožto státu absolutistického, báli se stejně Němci jako Slované, kteřížto poslední s celým srdcem lnuli k Rakousku kráčejícímu cestou svobody. Při tom všem ne bez jakési tajné škodolibosti shledávali v povolání Rusů částečnou satisfakci za urážku, učiněnou jim odstrčením Jelačiće bána od vrchního velitelství nad vojskem proti Maďarům poslaným, těšíce se zároveň nadějí, že alespoň z vděčnosti k slovanskému Rusku dostane se Slovanům rakouským onoho jim náležitého postavení, kterého jim dosavad bylo zarputile odpíráno. V tom arciť důkladně se zmýlili.*)

Mezi tím, co tyto věci se připravovaly, udál se v Praze výjev poněkud bouřlivý. V neděli dne 6. května totiž zatknuti jsou omylem dva členové slovenského sboru dobrovolníků proti Maďarům sloužícího, kteří přišedše do Prahy objevili se ve zbroji na Koňském trhu. Z toho povstal shon lidí, jichž jedna část s hlukem a pískáním provázela zajatce, vedené od vojáků na policejní ředitelství, druhá zůstavši před strážnicí provozovala dávno již neslýchanou kocovinu.

---

*) Požádání pomoci ruské bylo jen nutným následkem vnitřní zpátečnické politiky Švarcenberkovy, jež odňala národům právo spolurozhodování v státu a všecko jen skrze vládu říditi chtěla. Kdyby národům rakouským nebylo oktrojírkou skráceno bylo jejich právo svrchovanosti, byli by v době nebezpečenství nalezli sami v sobě dostatečných sil i také obětavosti ku přemožení odboje maďarského beze vší cizí pomoci. Ale vláda, která nevčasným poručnictvím nad svými národy byla tyto nanejvýše urazila, arciť nemohla se v čas nouze ucházeti o jejich pomoc. A tak pravou příčinou ruské pomoci i všech neblahých následků jejích byla reakce v Rakousku, která v spupnosti své síly voje přeceňujíc neznala míry. Oktrojování ústavy od 4. března, prvé než Rakousko co úplný vítěz vyšlo z uherského boje, bylo politickou chybou, a co taková znamená, jest vůbec povědomo.

stráži na pomoc přišlé oddělení uherského pluku v Praze ležícího uvítáno jest od lidu demonstrativním voláním „Eljen!“ Tu jest několik křiklounů zatčeno a vedeno na strážnici národní obrany, nalézající se v Staroměstské radnici. Nový průvod s pískotem a nová kočovina na Staroměstském rynku. Opět zatknuto několik osob, mezi nimiž byli také studenti. Celá věc skončila propuštěním i dobrovolníků i studentů, dalších následků nemajíc. Uvedli jsme tuto episodu pouze na příklad, jak snadno tehdáž přenáhlené jednání orgánů bezpečnosti dovedlo podrážditi dosti povážlivě nedůtklivý cit národní.

IV.

Praha podruhé v obleženosti. [illegible] Uher. Stadion odstoupí a nahrazen Bachem. [illegible]. Haynau v Uhrách. Národní Noviny zastaveny, ale zase [illegible].

Ráno dne 10. května byli pokojní obyvatelé Pražští nemálo překvapeni, když z plakátů na rozích dověděli se, že město nalézá se opět ve stavu obleženosti, což i potvrzovaly hradby vojskem obsazené a vojenské hlídky po ulicích se procházející. Za příčinu předstíráno spiknutí souvisící s republikánským povstáním v Drážďanech, které v těch dnech vypuknuvši nebylo dosavad udušeno. Všickni úřadové podřízeni jsou moci vojenské, nařízeno všeobecné odzbrojení, vyjímaje národní obranu a ozbrojené sbory měšťanské, které na Starém a Novém městě ponechány v působnosti své, tisk postaven pod dohled vojenského úřadu, právo spolčovací na čas obleženosti zrušeno, a na protivení se stráži neb úřadu brannou rukou, na povzbuzování k odporu proti úřadům a na svádění vojáků k porušení věrnosti prohlášen náhlý soud. Zároveň proslýchalo se, že v minulé noci dály se prohlídky rozličných bytů, že zatčeny jsou některé osoby, mezi nimiž jmenováni Sladkovský, Josef Frič, Gauč, že u setníků národní obrany Fingerhuta a Rotta pobrána erární zbraň, že hledán Emanuel Arnold, který utekl, a co jiných více pověstí kolovalo.

První dojem toho všeho bylo spravedlivé rozhorlení na nesmyslné si počínání několika nenapravitelných přemrštěnců, kteří ve zbrklosti své uvalili tuto novou pohromu na klidné město a jeho mírumilovné obyvatelstvo. Když však po prvním překvapení nastoupila chladnější rozvaha a porovnávaly se všecky okolnosti; když o domnělém spiknutí neuveřejňováno žádných bližších zpráv; když mezi zatčenými osobami nalezaly se takové, do kterých nikdo, jenž je znal, nemohl se dosti málo nadíti, že by se účastniti mohly tak nepředloženého podniku, z jakého byly viněny; když uvažováno, že i proti skutečným rušitelům pokoje a veřejného klidu nikoliv nebylo potřebí tak rozsáhlého a krutého opatření, jímž celé hlavní město i s okolím zbaveno bylo najednou svých konstitučních práv, tu v obecenstvu počaly vznikati pochybnosti, a čím dále tím více rostlo podezření, že pravé příčiny zavedené obleženosti jsou docela jiné, než jaké byly předstírány. Havlíček hned prvního dne, když ve svých novinách podával zprávu o věcech, které se dály, ještě pod dojmem všeobecné nevrlosti na ztřeštěné radikalisty jakožto domnělé původce všeho, porozuměl, „že se hlavně jedná o svobodu tisku“, což i v Národních Novinách bez obalu vyslovil. Toto domnění vzrostlo u něho brzy v úplné přesvědčení, jemuž on v tehdejších okolnostech dosti ostrý výraz dal článkem, v němž jmenovitě ukazuje na protizákonnost, s jakou dělo se zatýkání osob, kdežto dle §. 8. oktrojovaných základních práv nesmí (krom dopadení při samém skutku) nikdo býti zatčen, „leč na rozkaz důvody opatřený, který vyšel od soudce neb od úřadu soudní úkony zákonně vykonávajícího“, čehož zde nebylo.

Nastaly nyní Pražanům opět kruté doby, nejenom co do pozbavení jich řádných svobod občanských, nýbrž co do samé veřejné bezpečnosti, rušené povážlivým spůsobem výtržnostmi nekázaného vojska. Hned v prvních dnech zavedené obleženosti ozývaly se v novinách stížnosti na surové se chování k civilu na veřejné ulici nejenom sprostých vojáků, nýbrž i stábních důstojníků, kteří z nejnepatrnějších příčin dovolovali si vkládati ruce na jednotlivé osoby. Ano, dne

14. května večer domácí pán od Modré štiky v Jesuitské ulici, Nebeský, posekán jest bez příčiny do hlavy od důstojníka pluku velkoknížete Michala, který se při tom doslovně takto prohlašoval: „Ich heisse Havlíček und bin Hauptmann bei der 10. Compagnie. Diesen Spitzbubennamen von Ihrer Seite werden Sie sich schon merken.“ Krvavé rvačky s vojáky v hospodách a jinde byly něco obyčejného: z jedné takové jakýsi technik Wolf měl smrt od rány kyrysníkem jemu zasazené. Šťasten, kdo setkání se s vojáky odbyl si tak lacino jako dr. Staněk, jemuž stráž v Strahovské bráně uřezala stužky, visící s kulatého „slovanského“ klobouku, které pokládány byly za odznak Bůh ví jakého tajného spolku. Podobné projevy spupnosti vojanské, jako svrchu uvedené, opakovaly se den co den, jichž toliko malá část vešla v známost veřejnosti: nebylo však ani jediného příkladu, že by sebe křiklavější vytržnost rozpustilé soldatesky byla došla zaslouženého potrestání.

Vyžádaná intervence ruská stala se konečně skutkem, voje pravoslavného cara ubíraly se valným proudem přes Moravu do Uher. Veřejné mínění Slovanů rakouských o věci te netajilo se. Trefně vyjádřil se Havlíček o záležitosti té a spojeném s ní odstoupení Stadionově: „Podivné jsou osudy lidské. Proti převaze Slovanů zpouzelo se nejvíce ministerstvo Švarcenberkovo, všemu se raději chtělo podrobiti, jen když Slované nedojdou moci. A ejhle! právě nyní došlo Slovanstvo největšího vplyvu v Rakousích, a — co nejhoršího, že ministerstvo samo muselo o to prositi! ... Že ministr vnitřních záležitostí Stadion vystoupil již dokonce z ministerstva, a že jen jediné jméno ještě k němu náleží, že nemoc svou, která však byla pravdivá, použil za dobrou příležitost k odstoupení — to jsou věci známé. Proč ministr vnitřních záležitostí, který jest jistě nejschopnější ze celého kabinetu, vystoupil, nemůže býti též nikomu tajemstvím, kdo opatrně a pozorně sleduje běh našich záležitostí... Hrabě Stadion byl vždy úhlavní nepřítel té politiky, kterou vedl Windischgrätz v Uhrách, hrabě Stadion byl proti intervenci ruské, hrabě Stadion byl pro

rozdělení Uher podle národností, on byl proti tak zvané starokonservativní maďarské straně, on chtěl samostatnost Vojvodiny Srbské a Slovenska. Nedá se upřít, že tato politika hraběte Stadiona byla nejpraktičnější proti Maďarům, a kdyby se bylo od počátku podle ní přísně pokračovalo, bylo by se užilo proti Maďarům větší sympathie Srbů a Slováků a všech Slovanů vůbec, a vojna mohla být bez ruské intervence již dávno dokončena... Tím nejvíce ztratila vojna ta sympathie u liberálních lidí, poněvadž v ní vidí nyní pouze boj dynastie o své interesy, poněvadž se z neupřímného jednání vlády se Slovany uherskými příliš dobře souditi může, že jde více o potlačení svobod maďarských, než o zachování rovnoprávnosti a svobody rakouské."*) Z Moravy pak, kudy právě Rusové táhli, ozval se hlas: „Když nás vloni jistá strana o národnost připraviti a Němcům zaprodati chtěla, ohlédali jsme se po všech příbuzných slovanských kmenech, k severu, k jihu, hledajíce pomoci. Ačkoliv bez podpory, přece šťastně přestáli jsme první tento národní boj, v němž se ukázala chtivost Němců, pohltnouti částky zemí slovanských. Následkem našeho vítězství užívali protivníci všemožných prostředků, aby nás snížili a potupením v posměch uvedli. Nemajíce jiných dostatečných důvodů, vytýkali nám Panslavismus a Rusismus. Tato již dosti předrmolená slova vykládali světu v ten smysl, že se chceme poddati ruskému caru, — čehož jsme se však nikdy ani slovy ani skutkem nedopustili! I velká část našeho lidu dala se másti tímto podvodným nařknutím, a jméno Rus u lidu venkovského tak se již zošklivělo, že nic lepšího neočekával, nežli divokou příšeru neb ukrutného lidožrouta. Jest tomu ale právě naopak, nejsou Rusové barbaři, nýbrž lidé dobromyslní; přesvědčili jsme se, že ve své národní ryzosti zachovali čistotu slovanskou, kdežto ji u nás poněkud již vytřenou nacházíme. Poznali jsme v nich bratry veliké matky Slávy, kteří pod mocným žezlem neobmezeného cara stojí, a kterým pa-

*) Národní Noviny č. 119.

pršlek svobody občanské ještě nezasvitnul, ačkoli užívají veliké důležitosti ve světě a jsou nyní patrně nejmocnějším národem. My jsme přátelé a bratří lidu ruského, proto přece ale milujeme konstituční svobodu nade všecko a umíme si jí vážiti. Tady mají Němci nyní Panslavismus, o kterém se tolik namluvili." *)

Čím blíže pak seznamoval se s Rusy lid, jehož krajinou táhli, tím více měl příležitosti ku porovnávání ruského vojáka s naším, které nikterak nevypadalo ve prospěch tohoto. Píší o tom Národní Noviny: **) „Ze všech stran dostáváme nejpochvalnější zprávy o zdvořilém a přívětivém chování se ruských vojáků, zvlášť ale důstojníků, ke všemu lidu, vůbec ale ke slovanským spolukmenovcům na Moravě a Haliči zvláště. A k tomu pocházejí tyto zprávy z nejrozličnějších stran a od lidí nejrozmanitějšího smýšlení. Ruský voják, jakožto nezkažený Slovan již sám sebou přívětivý, úslužný, citlivý a jemný, a k tomu ještě nejpřísnější vojenskou kázní zkrátka držený, nedovoluje si nikdy pánovitě a surově vystupovati proti občanským spolukrajanům svým, a ono prožluklé kamašnictví, které dává mnohé vojsko (nechceme právě žádné jmenovati) tak rádo cítit civilistům, nepozoruje se dokonce u vojska ruského. V tom ohledu by si mohlo mnohé vojsko dobrý příklad vzíti z Rusů, nad nimižto celý svět tak rád rameny krčívá." Takové následky ruské intervence nebyly dvakráte vhod těm, kteří byli za ni žádali; na náš lid pak měla ten blahodárný účinek, že se v něm šířilo a tužilo vědomí slovanské.

Tím časem rozloučil se hrabě Stadion na dobro s ministerstvem. Jakkoli neobdržel žádaného z ohledů zdravotních propuštění z úřadu svého, nýbrž císař udělil mu jenom dovolenou na neurčitý čas, na kterouž dobu svěřil portefeuille jeho prozatímně doktoru Bachovi, dosavadnímu ministru spravedlivosti, však hrubě porušené zdraví Stadionovo nedávalo žádné naděje, že by kdy mohl navrátiti se k úřadu

*) Národní Noviny č. 119.
**) Číslo 124.

svému, pročež konečně v červnu z úřadu svého řádně jest propuštěn, a Bach stal se definitivně jeho nástupcem v ministerstvu nitra.

S tou vyhlášenou rovnoprávností šlo to při vší trpělivosti českého lidu, který holubičí svou povahou přeceňoval skutečné obtíže věci a podceňoval patrný nedostatek dobré vůle, tak zdlouhavě ku předu, že konečně všeobecná nevrlost ulevila sobě v stesku, který by mohl doslovně být napsán i dnešního dne. „Přijde to věru tak daleko,“ psal Havlíček, „že se budeme muset pro samu svornost ze starodávného domova svého vystěhovat a mocného cara Ruského poprosit o kus země někde na Kavkaze... ‚Kdy pak již přece bude někde ve školách zaveden náš jazyk?‘ tážeme se, opírajíce se o stéblo c. k. rovnoprávnosti všech národů. — ‚Svornost, braši,‘ odpoví se nám, ‚nedělejte pro takové maličkosti různice!‘ My se spokojíme, stydíme se a mlčíme. — ‚Kdypak ale u šlaka přece budou opravdu umět úředníci napsat poctivých několik řádků v češtině?‘ povzdechneme si po nějakém čase. — ‚Svornost, jen svornost! Kdyby nebylo toho štvaní, byly by blažené časy v zemi. Což pak nemáte nic důležitějšího v tomto velikém čase, než pořád to abecedářství?‘ odpoví se nám trochu zhurta. My se lekneme, opět se stydíme a mlčíme zase. — ‚Kdypak ale již u všech všudy šlakû přece alespoň ty Pražské Noviny budou rovny německým, aby se již déle neděl ten nesmysl, že se ubohým ani slovo německy nerozumějícím lidem ještě k tomu za jejich peníze úředně tisknou ohlášení, kterým nerozumějí?‘ osmělujeme se po uplynutí roku c. k. rovnoprávnosti opět si postěžovati. — ‚Zase již plodíte nesvornost,‘ odpoví se nám zhurta, a my se již zase musíme polekati a oněměti... Není divu, že se časem mimo vůli zmocní duše těžkomyslnost, když před očima jest onen nestejný boj, který náš ubohý národ od sta- a od tisíceletí bojuje. Jak to jde těžko, než se dostaneme o krok dále! O každou maličkost musíme několikrát bojovati, než jí dosáhneme, každou píď své vlastní půdy musíme jako v ustavičné válce vydobývat. Veliké

věci nám nedají proto, že prý to nemůže být najednou, a malé nám nedají proto, že prý to ani za to nestojí. Summa summarum, že nebudeme mít nic.*)

Ztráta Budína měla ten následek, že Welden odvolán jest od vojska v Uhrách, jehož velitelství svěřeno polnímu zbrojmistru baronu Haynauovi, vojevůdci v Italii osvědčenému, ale pověstnému pro bezohlednou přísnost. Avšak ani on by lépe nebyl pochodil proti Uhrům, dosavadními úspěchy svými nadšeným, kdyby nebylo již vstoupilo na uherskou půdu vojsko ruské, jehož poslal car Mikuláš na pomoc Rakousku 125.000 mužů pod maršálem Paskievičem. Od těch dob byl osud revoluce uherské rozhodnut. Od vzetí Rabu dne 28. června postupovaly rakouské a ruské voje neodolatelně proti povstalcům, jež napořád hloub do země zatlačovaly. K dovršení zmatků v táboře maďarském přispěly pletichy, jež uherští generálové jeden proti druhému strojili. V tomto zoufalém postavení odhodlal se Košut ke kroku poslednímu, jakkoli nemohl míti žádné naděje v jeho prospěch. S nemalým sebezapřením jal se totiž vyjednávati s nenáviděnými, v lidu maďarském nanejvýše rozkřičenými Rusy, podávaje korunu sv. Štěpána vévodovi Leuchtenberskému, zeti císaře Mikuláše. Návrh ten, jak musil každý očekávati, zkrátka jest zamítnut. Některé menší úspěchy v poli, jakých mezi tím dobyl Görgey, nemohly válečné štěstí navrátiti ku praporům revoluce uherské, jejíž dnové byli spočítáni.

Ani za panování vojenských zákonů neustala česká žurnalistika v oposici své proti ministerstvu, kterou jmenovitě Havlíček při vší umírněnosti, jakou mu ukládala obleženost, vedl s neohrožeností uznání hodnou, čímž stával se vládě čím dále tím více nepohodlným. Polemika jeho čelila nejvíce proti osobě Švarcenberkově, který byl duší zpátečnické politiky vládní a jemuž Havlíček zřejmě vytýkal, že stojí mezi

*) Kolikrát od těch dob byly tyto stesky opakovány, a kolikrát asi ještě opakovány budou!

trůnem a národy. „Co jsme pravili,“ končil jeden úvodní jeho článek, „považujeme za svou povinnost veřejně říci, byť by i tato slova pro nás v této době a v těch okolnostech, v jakých žijeme, sebe nebezpečnější býti měla.“ *) A v jiné úvaze pravil na konec doslovně: „Že se s námi od vlády špatně — mohli bychom říci nepoctivě — nakládalo, to ví každý, a kdo to před světem upírá, jistě si sám ve svém svědomí jinak mysliti musí. Naše křivda je zjevná. Těm, kteří patrně bojovali proti Rakousku, věřilo se více než nám, a oni dostali místo nás tu náhradu, kterou jsme my zasloužili. Avšak ani to nás nemůže zvrátiti od naší dobře rozmyšlené a od samé přírody i od historie naznačené cesty, a třeba nyní vláda v zaslepenosti své sama sobě i nám škodila, my přece konečně dojdeme svého cíle, poněvadž jinak býti nemůže. Rakousko musí být takové, jako my radíme — sice přestane. To je pravda, kterou nám hlásá každá mapa, každá statistika. Chcete se jen ustavičně ukrývat za bajonety? Pomněte, že vojsko vaše jsme my sami, a třeba ještě letos všechno vojsko naše slovanské necítilo v sobě důstojnost slovanskou — však ji bude cítiti za rok, za několik let. Čas nyní silně běží, myšlénky naše, které s námi před dvěma lety jen snad několik tisíc lidí sdílelo, tyto myšlénky mají s námi již nyní sta tisíců, a za několik let budeme se počítati na miliony. Nemyslete, že nás všelikými křivdami nyní rozdrážďíte, abyste nás pak navždy udusiti mohli: my budeme tak dlouho trpět, až budeme mít moc a sílu přestat trpěti a poručiti si, a to bude tenkrát, až bude těch našich 18 milionů duší tak dobře věděti, kdo je náš nepřítel, jako to nyní víme my. Pak nebudeme potřebovat ani revoluce, proto že potom vy sami, vysoce urození pánové, budete k nám spravedliví — neboť budete muset!“ **)

Taková řeč byla vládnoucím kruhům Pražským přece trochu silná, čehož následek byl zákaz dalšího vydávání Ná-

*) Národní Noviny č. 129.
**) Národní Noviny č. 130.

rodních Novin po čas obležení. Havlíček neleniv jel do Vídně, kdež u ministra Bacha vymohl zrušení toho zákazu. Tak zhola však nebyla věc odbyta, vojenskému úřadu musilo se, třeba jen pro forma, dostati satisfakce, která záležela v tom, že Havlíček navrátiv se z Vídně postaven jest pro závadné články před vojenský soud, který jej odsoudil na osm dní k profosovi. Ale komandující generál Khevenhüller milostivě mu ten trest odpustil. Národní Noviny směly opět vycházet, ale Havlíček musil slíbiti, že alespoň od principielní oposice proti oktrojírce upustí, a že po čas obležení bude se všemožně v oposici své mírniti. Havlíček oznámil tento výsledek svému čtenářstvu, doloživ: „Světská moc může nás přinutiti k tomu, abychom z opatrnosti někdy mlčeli, ale žádná moc nemůže nás přinutiti k tomu, abychom mluvili nepravdu proti svému přesvědčení. Kdyby se něco podobného od nás vynucovati chtělo, pak bude čas raději dokonce mlčeti. Pak přestanou Národní Noviny vycházeti, ne ze zákazu, ale z vlastní vůle redakce, na znamení, že přestal i poslední stín svobody tisku."

V.

Nové zřízení politických a soudních úřadů. Právnická terminologie slovanská. Politické stanovisko Čechů. Hrabě Lev Thun ministrem. Brošurka jeho. Rieger. Havlíček zavřen. Vilagoš.

V organisatorské činnosti vlády pokračováno s obnovenou horlivostí od té doby, co Bach ujal po Stadionovi ministerstvo nitra: nové zřízení politických a soudních úřadů, vyměření náhrady za vyvazení pozemků, povolání do Vídně komise pro český text zákonníka bylo tolikéž znamení, že vládě skutečně běží o to, aby dosavadní neurčitost veřejných poměrů konec vzala a spravedlivým žádostem národů vyhověno bylo. Byla to doba, ve které jmenovitě národ Český, rád každého paprsku naděje se chytaje, začal se smiřovati s Bachem, který vůbec považován byl za odpůrce Švarcenberkovy politiky v ministerstvu, k čemuž i jiné okolnosti přistupovaly, jmenovitě ta, že Bach byl jediný nešlechtic

v rakouském ministerstvu, a pověst, že nepřijal řádu Leopoldova, který mu byl od císaře podáván. Když pak Radlinskému za poslaný výtisk jistého spisu jeho poděkoval přípisem českým, v němž výslovně se pronášel, že pokládá za povinnost úřadu svého, pomáhati upřímně k žádoucímu výkvětu jazyka slovanského; a když konečně v cirkuláři, jejž po nastoupení nového úřadu svého vydal všem zeměsprávcům, těmto s obzvláštním důrazem na srdce kladl, „aby rovnoprávnost všech kmenů ve skutečnou platnost uvedena byla“, tu nikdo více nepochyboval o jeho upřímné snaze, splniti, co slibovala oktrojírka. Zvykalť již národ pomalu myšlénce, že politických ideálů svých bude se musit na čas odřeknouti, i byl by se rád spokojil prozatím vydatnějšími koncesemi národnosti jeho učiněnými, k čemuž rámec ústavy poskytoval dosti místa. Vždyť všecky dosavadní snahy Čechů, i horlivé jich přilnutí k všeobecnému ruchu politickému, měly v první řadě za účel národní jich rehabilitaci, a tu by rozvážlivější vlastenci vděčně byli přijali za částečnou splátku nároků svých. Horkokrevní radikalisté, kterým šla „svoboda“ nad národnost, byli by, třeba dosti nevrle, podrobiti se musili veliké většině.

O novém rozdělení Čech na 7 krajů se 79 okresy, z nichž v každém měl býti také okresní soud, krom toho pak v celé zemi 286 jednotlivých, 13 zemských a 43 trestních soudů, budiž tuto jen krátce zmíněno, že podrobováno bylo mnohé oprávněné kritice, což platí také o Moravě, rozdělené na dva kraje a přiměřený počet administrativních a soudních úřadů.

Zvláštní zmínku zde zasluhuje povolání do Vídně komise vynikajících slovanských učenců k usnešení se o budoucí terminologii právnickou, která, pokud možná, měla ve všech jednotlivých nářečích slovanských býti stejná. Stalo se to nejvíce působením doktorů Becka a Braunera, a Šafařík jmenován předsedou té komise, která se roztřídila na patero sekcí: česko-moravsko-slovenskou, polskou, rusínskou, slovinskou a ilyrsko-srbskou (o dvou odborech, charvátském

a srbském. Členové sekce česko-moravsko-slovenské byli pánové Beck, Erben, Kollár, Kuzmány, Rybička, Šafařík a Šembera. Za pomůcky sloužily tu mimo bohatou staročeskou literaturu právnickou, jejíž materiál ovšem s valné části nehodil se do novověkých poměrů, výborné novější práce českých právníků Friče, Strobacha, Neubauera, Erbena a Havlíka (jmenovitě překlady **Obecného řádu soudního, Řádu konkursního a Předpisu stručného řízení v rozepřích civilních**), též úřední překlady české zákonů a nařízení v posledním dvouletí vyšlých, při čemž nebylo zapomínáno také na podobné práce z konce minulého a začátku nynějšího století, které arciť nestály na výši nynější vytříbenosti a obratnosti jazykové, nicméně však přece obsahovaly mnohé dobré zrnko.*) Komise ihned započala činnost svou a dala se chutě do práce.

Stanovisko, jaké v těchto okolnostech zaujímal velikou většinou národ Český, vysloveno zřejmě v úvodním článku Národních Novin těmito slovy: „Naše postavení, co národní liberální strany, jest uprostřed mezi stranou radikální a stranou konservativní. Od obou nedělíme se tak v theoretických zásadách, jako v praxi. An radikalisté v sanguinické bujnosti skoky dosáhnouti hledí svého cíle, my krok za krokem půdu skoumáme, kam bychom s jistotou nohu postavili, a tak zdlouhavěji sice, ale bezpečněji ku předu se béřeme, nemajíce se co báti častého brknutí a klopýtnutí onech. S konservativní stranou nemáme žádné společné zásady, poněvadž jsme pro pokrok, v praxi pak jen tak dalece s ní se srovnáváme, pokud i my zachovati chceme to, co by bez velikého nebezpečenství zrušiti se nedalo. My nechceme nic nemožného a klademe spásu svou v pokojný, stupňový,

---

* Podrobnější správu o pracích česko-moravsko-slovenské sekce té komise podal Šafařík v předmluvě k dílu, které co výsledek jejich vyšlo pod názvem: **Juridisch-politische Terminologie für die slawischen Sprachen Österreichs. Deutsch-böhmische Separatausgabe. Wien 1850.**

ale pevný a jistý pokrok." Smýšlení to, k němuž národ náš ve veliké většině své dosavad se přiznává.

Zároveň s definitivním ustanovením Bacha za ministra nitra stalo se doplnění ministerstva v ten spůsob, že na jeho místo jmenován ministrem spravedlnosti rytíř Antonín Schmerling, a ministerstvo kultu a vyučování, jež dosavad byl prozatímně zastával ministr orby a hornictví von Thinnfeld, svěřeno hraběti Lvu Thunovi, někdejšímu zemésprávci Čech. Oba noví ministři známi byli z předešlého působení svého, Schmerling co někdejší ministr říšský ve Frankfurtě, Thun z doby předbřeznové co horlivý vlastenec český, z pozdější doby svého vladaření v Čechách co protivník snah revolučních. Pro Čechy mělo jmenování tohoto muže zvláštní důležitost a zajímavost, neboť odpor, jaký shledáván byl mezi dřívějším a pozdějším jednáním jeho, musil býti nyní objasněn, skutky jeho v nynějším jeho vysokém postavení musily ukázati, čeho se národ nadíti má od muže, v kterém již jednou domníval se býti trpce zklamán. Proto dychtivě uvítána byla česká brošurka nového ministra, Úvahy o nynějších poměrech hledíc zvláště k Čechám, ohlašovaná již dříve a netrpělivě očekávaná.

Nebude na škodu, pozdržíme-li se poněkud při spísku tom, který jednak stavěl smýšlení a směr hraběte Lva Thuna v jasnější světlo, jednak vyvolal polemiku, která podstatně přispěla k tříbení různých náhledů o zájmech, jakými se v té pohnuté době zanášelo veřejné mínění všech národů rakouských.

Brošurka Thunova měla rozličný účinek: pokud se v ní projevoval cit jeho srdce, s uspokojením znamenal čtenář, že spisovatel dosavad chová k národu Českému tytéž vřelé sympatie, které mu věnoval již před rokem 1848 co horlivý podporovatel a obhájce jeho snah; avšak na půdě theoretického rozboru jevil se býti doktrinářem příliš neurčitých a mlhovitých zásad, aby mohly vésti k výsledkům pevným a stálým. Nad to byly vývodům jeho na ujmu běžné předsudky aristokratické. Ostatně hrabě Lev sám vyzýval zřejmě k všestrannému rozbírání otázek politických v předmluvě ke spísku

svému slovy: „Nemám nikoliv za to, že náhledy mé musí býti veskrz a jedině pravdivé; nýbrž napsal jsem je jen proto, poněvadž myslím, že důležitost otázek, kterýchž se týkají, požaduje, aby se tiskem jednalo o nich veřejně."

Neopomenuli také ozvati se hlasové o spísku jeho, jeden (Havlíčkův) v Národních Novinách, druhý ve zvláštní brošurce.*) Oba posuzovatelé s plným uznáním uváděli výroky ministrovy, svědčící o jeho upřímné přízni k Slovanům vůbec a k Čechům zvláště, a opravňující k dobrým nadějím. Pravilť: „Žádnému národu jakožto takovému nepřísluší nějaká přednost před druhým, to jest: proto že někdo náleží k jistému národu, nic se mu nesmí odepírati neb zakazovati, čehož by pohledávati mohl jako právo, kdyby náležel k jinému národu." Jmenovitě o Slovanech vyjadřoval se: „Kdo by chtěl Slovany rovnoprávností tak říkaje odbyti, žádaje, aby se pak již chovali hezky zticha a netečně založili ruce, jednal by zrovna tak proti rozumu, jako kdyby chtěl povoliti černým otrokům v Americe emancipaci, ale s tou výminkou, aby se neopovažovali bažiti po jmění, ani po vyšším vzdělání, ani se pokládati za rovnorodé s bělochy v životě společenském. Co pomáhá rovnoprávnost tomu, kdo z ní netěží? Ku předu tedy mají se Slované snažiti, netoliko mají k tomu právo, nýbrž jsou povinni, aby použili síly své a nezakopávali hřivnu, kterou jim svěřil Pán." O Češích pak zvláště pronesl se, „že se jim i na vyšších školách zříditi musí české katedry všeho spůsobu". Varoval toliko před unáhlením, aby nebyla žádána hned rovnost faktická, která může býti dosažena jen ponenáhlu, až vyplněny budou všecky podmínky její volným vývojem národu o svých silách.

Ale co se týkalo ministrových výkladů politických, nemohli posuzovatelé s nimi souhlasiti. V hlavní věci obracely se Národní Noviny proti hraběti Thunovi za příčinou jeho zpátečnictví, kdežto brošurka vytýkala mu co základní chybu

---

*) Hraběte Lva Thuna Uvahy o nynějších poměrech hledíc zvláště k Čechám. Objasnil J. B. Malý. V Praze 1849.

příliš obmezenou definici národnosti, z které vycházeti musily také bludné náhledy o politických právech národností. Ministrovi byla národnost „přirozená přízeň, kterou zrozenci jednoho kmene k sobě cítí, věrnost, kterou lnou k svému jazyku a k mravům svým, a snaha, by ve všem, cokoli poskytuje postoupné rozvíjení člověčenstva, spoluúčinkovali ve svých formách". Proti tomu se ozvala brošurka: „My nesrovnáváme se s tímto výkladem národnosti, nýbrž máme jej za příliš úzký, ano za bludný v samé jeho podstatě. Důsledně máme také všecky náhledy, které z něho vyplývají, za bludné... Nám jest národnost něco více, nežli pouhá nějaká přízeň a zalíbení ze zvláštní choutky pocházející. My nazýváme národností onu společnou povahu lidu jednoho kmene, která obráží se v jeho jazyku, živobytí a mravech, lišíc jej od každého jiného lidu. Kdežto podle výroku pana hraběte nemůže důsledně národnost pro sebe žádného jiného práva ve státu žádati kromě práva svobodného se vyvinování, musí národnost, jak my jí rozumíme, považována býti za jeden z hlavních faktorů státního života. Pravda-li, že rozličný způsob živobytí, rozličný mrav a rozličná náklonnost žádají rozličné nakládání s lidem, rozličné ústavy a rozličné zákony, samo sebou vyplývá, že nejpříhodnější půda pro zakládání státu jest tam, kde lid v jedné všeobecné povaze se srovnává a kde v živobytí a mravech není rozdílu, poněvadž tam obecné zřízení nejvíce dá se zjednodušiti, což znamenitě přispívá k síle a vnitřní pevnosti státu; kdežto naopak tam, kde mezi lidem panuje rozdíl povahy, živobytí a mravů, potřebí jest zřízení složenějšího, aby se vyhovělo na všecky strany a odporní živlové proti sobě nepovstali, čímž trpí jednota a následovně i vnitřní pevnost státu. A v skutku učí nás historie, že původně všecky státy bez výminky povstaly na základě národnosti." *)

*) Po letech dostalo se mně od Jeho Excelence hraběte Lva Thuna té satisfakce, že šlechetnomyslně se vyznal, kterak od těch dob smýšlení své politické podstatně změnil, čehož také praktický důkaz podal celým veřejným působením svým od roku 1860.

nemela, dovedlť je přímým, odhodlaným způsobem předejíti. Osočovatelé jeho byli úplně zahanbeni. —

Dne 11. srpna vyplněno jedno ze skromných národních přání Čechů otevřením v Praze za Koňskou branou letního českého divadla v tak nazvané Pštrosce, ovšem již trochu pozdě v saisoně, ale proto k nemenšímu potěšení milovníků dramatické musy české. Dával se nový kus Tylův „Jiříkovo vidění“ se zpěvy a tanci, který od obecenstva dosti četného příznivě byl přijat. Engažování od ředitele Hofmanna zvláštního herectva českého pod režií Tylovou byl jakýsi krok ku předu v otázce divadelní, která vedle jiných záležitostí národních začala čím dále tím více do popředí vystupovati a k níž později bude se nám vrátiti. —

Havlíček nezůstal dlouho nestíhán pro užívání svobody tisku. Pro celou radu článků, [illegible] ani proti vládě nečelících, jako byl jmenovitě článek polemický proti „Ostdeutsche Post“ v čísle 181 Národních Novin, za nějž přes odpor pisatele jeho vzal na sebe odpovědnost, odsouzen jest na 14 dní k [illegible] a odbýval svůj trest na vojenské strážnici [illegible], při čemž [illegible] se zajímavé intermezzo. Známý [illegible] nenávistný [illegible] Prušák Hennig [illegible] [illegible] Havlíček [illegible] Hennig [illegible] Havlíček [illegible] také ne- [illegible] —

[illegible] 17. srpna [illegible] Prahy [illegible] [illegible] Villanské [illegible] [illegible] [illegible] že [illegible] s vládou [illegible] tomu byla mezi nimi a [illegible] roztržka, [illegible] v [illegible] mstivost. [illegible] vláda i [illegible] uherský [illegible] ustále po-

stupujícími vojsky rakousko-ruskými podruhé stěhovati se z Pešti, a tenkráte zvolili za sídlo své Segedin. Dosavadní důvěra Uhrů v sebe znamenitě klesla, aniž více se zotavila. Od nynějška spěchaly události zrychleným krokem k neslavnému konci. Nebyl pak to následek ani ztracených bitev, ani přemoci nepřátelské, aniž umělosti vůdců rakouských neb ruských, nýbrž vlastní nesvornosti, sobeckosti revolučních náčelníků, nesjednocenosti a zmatečnosti vojenských pohybů.

Görgey, s vojskem 30.000 mužů čítajícím, činil zoufalé pokusy, aby vyklouzl Rakušanům a Rusům jej obkličujícím a obnovil spojení své s ostatními sbory a s vládou. Od Komárna táhl k Vácovu, snaže se proraziti šik ruský, což se mu však nepodařilo. Teď nastala ona pověstná honba za Görgeyem. On sám již začal zoufati o věci, pro kterou bojoval, i hleděl tedy vyjednáváním s Rusy zachovati aspoň tolik, co bylo možná. Ale Rusové zamítli jeho návrhy, žádajíce bezvýminečnou kapitulaci. Nastoupil tedy Görgey, smělý, ve vojenském ohledu znamenitý pochod svůj kolem ruských sborů, aby se spojil se sborem Mészárosovým.

Spojenci zatím neodolatelně postupovali dále, Haynau táhl s velikou mocí na Segedin, sídlo vlády Košutovy, a Šlik překročiv Tisu tiskl Uhry od severu. Tu sněm uherský v poslední zoufalosti odhodlal se ještě ku kroku, s nímž kdyby byl působení své započal, byl by nejenom vlast zachránil, nýbrž celému běhu dějin rakouských v době té blahodárnější směr vykázal — vyhlásil totiž rovnoprávnost všech národů uherských, ovšem již příliš pozdě. Hned na to i sněm i vláda musili opustiti Segedin a uchýlili se do Aradu, krátce před tím ještě Rakušanům odňatého. Též Bemovi stalo se štěstí jeho nevěrným, poražen 5. srpna u soutěsků pod Červenou věží ustoupil ze Sedmihradska do Banatu. Zde shromáždily se nyní všecky voje uherské, vyjma zaskočený sbor Görgeyův, od jihu pak blížil se také Jelačić. Tu strhl se poslední boj mezi Rakušany a Uhry, kteří se tu byli srazili pod Perczelem a Dembinským v síle 50.000 mužů. Bitva skončila se úplným rozprášením vojska uherského, čehož následek bylo vyproštění

Temešváru, po delší čas od Uhrů těžce sklíčeného. Právě v tom okamžení sice dostavil se po šťastném pobočním pochodu Görgey s vojskem svým, ale po porážce Temešvárské neměl příchod jeho žádné důležitosti více. Košut pokládaje vše za ztracené vznesl na Görgeye diktaturu a odstoupil od vlády. Görgey pak pospíšil sobě složiti dne 13. srpna před Paskievičem zbraň u Vilagoše, a vymíniv jedinému sobě život a svobodu vydal 30.000 mužů na milost a nemilost vítězi. Jeho příkladu následovali jiní menší sborové ještě v poli stojící, Košut, Bem a jiní náčelníci revoluce uherské hledali spásu v Turecku, a Paskievič Rakousku na úkor zaslal císaři Mikulášovi pyšný telegram: „Uhersko leží u nohou Vašeho Veličenstva.“ Později i též Komárno a Petrovaradin vzdaly se na čestné výminky.

Co následovalo, naplňuje ducha lidského hrůzou a ošklivostí. Vojenský soud Haynauův postupoval s bezohlednou přísností proti zajatým důstojníkům, nejšlechetnější synové národu jsou věšeni, in contumaciam k šibenici nebo žaláři odsuzováni. Pronikavý výkřik bolesti vyvinul se z prsou spoutaného Uherska, oko lidské s žalem a odporem odvracelo se od hnusných poprav Aradských.

Jakoukoliv ošklivostí však naplňuje nás nelidské řádění Haynauovo, konec války uherské zcela způsoben jest, aby nám připomenul věčnou Nemesi, která neodvratným trestem stíhá všecky, kdož prohřešili se proti zákonům božským, vštípeným v srdce lidská. Boj, podniknutý hlavně z bujnosti a spupnosti, používaný k záměrům sobeckým a ctižádostivým, došel ukončení svého nestatečností a zradou vůdců, kteří v nehodách nedovedli osvědčiti ctnosti pravých reků, zaujatých celou duší pro věc, jíž zasvětili své živobytí. Popravy Aradské pak měly předchůdce své v Temešváru, na Slovensku a v Sedmihradech v šibenicích, na něž fanatičtí Maďaři věšeli jinokmenné zastavatele týchž nezadatelných práv, k jichž hájení sami se byli zbraně chopili. Jména Stanimirović, Šulek, Roth a mnohá jiná, třeba neměla zvuku aristokratického, neustupují v šlechetnosti jménům Bathyany, Leiningen, Pölten-

berg, a památka mučedlníků těch potrvá u soukmenovců jejich tak dlouho, jako potrvá v národu Maďarském památka vůdců v Aradě popravených. To však nejvíce jest politování hodno, že Nemesis tato bezděčně strhla ve svůj vír i ostatní národy rakouské, jichžto svoboda byla pohřbena zároveň se svobodou Uherska.

VI.

Směr vlády protislovanský. Rusové do Čech nepouštěni. Kničanin nesmí do Prahy. Smutný stav Slovenska. Rakousko vtírá se do Německa. Rovnoprávnost v Čechách.

Dokud vojsku císařskému bojovati bylo v poli proti nepříteli trvání státu ohrožujícímu, ministerstvo Švarcenberkovo, ačkoliv účely jeho zjevné byly, počínalo si u provádění jich vždy s jakousi ostýchavostí; nyní však po katastrofě u Vilagoše jalo se odkládati pomalu všecku přetvářku, a čím dále, tím bezohledněji kráčelo dráhou rozhodné reakce. Dráha tato vedla dvojím směrem, protislovanským a protisvobodným.

Co se prvního týče, osvědčila vláda bezpříkladnou nevděčnost k Slovanům, zapomenuvši příliš záhy na služby, jež za doby sotva minulé byli prokázali Rakousku v základech svých ohroženému. Až směšná byla její úzkostlivost, s jakou co nejvíce ukrátiti a obmeziti hleděla styky ruských osvoboditelů svých se svými slovanskými poddanými; voje ruské musily nejkratší cestou vraceti se domů, žádný jednotlivec nesměl na zpátečním pochodu nikde pomeškati přes nezbytnou potřebu; pravou pak zakázanou zemí byly Rusům Čechy, jmenovitě Praha. Této popřáno bylo pohostiti u sebe jen několik málo důstojníků ruských, kteří, dychtíce poznati přední město západního Slovanstva a nemohše obdržeti dovolení představených svých k tomu, aby se směli skrze Čechy vrátiti do vlasti, užili k dosažení cíle svého té lsti, že si vymohli dovolení k výletu do Italie, odkud teprv přes Prahu se vraceli. Tak bála se vláda rakouská svých vlastních přátel!

Jak vláda jmenovitě o Prahu byla starostliva, aby nebyla žádnou návštěvou nějakého slovanského výtečníka z blahého klidu svého vytržena, o tom nejlépe svědčí případ s generálem Kničaninem. Srbský tento hrdina, jemuž vláda rakouská byla k neocenitelným díkům zavázána pro vydatnou pomoc proti Maďarům poskytnutou, přišel v září do Vídně, odkud se chystal zavítati také do „Zlaté Prahy". To když se v Praze rozhlásilo, zaradovali se všickni upřímní národovci, a hned počaly se konati přípravy k slavnému uvítání chrabrého bojovníka slovanského. Obzvláště Měšťanská beseda jakožto střediště společenského života uzavřela vyslati jemu vstříc deputaci, uvítati jej s pochodněmi, zpěvem a hudbou a poctiti velikolepou hostinou. Již byl také pro něj skvostný byt připraven a navržen celý program k několikadenním radovánkám. Za příčinou stavu obležení vyslán jest jeden člen výboru besedního ke komandujícímu generálu Khevenhüllerovi, požádat jej o povolení k těm slavnostem. Vyslanec ten vrátil se s velmi laskavou a přívětivou odpovědí. Ale hnedle v zápětí na to dostala Beseda měšťanská dopis purkmistra Vaňky, kterak pan komandující generál mu oznámil, že pro výmineční stav, ve kterém se Praha nachází, přáti si musí, aby od zamýšlené „demonstrace" ke cti generála Kničanina upuštěno bylo. Jiná deputace ke komandujícímu vyslaná jest od něho opět velmi vlídně přijata, při čemž jí však opakoval přání své, aby s ohledem na stav obležení neděly se žádné hlučné „ostentace". Avšak Pražanům ani té skromné radosti nebylo popřáno, aby milého hosta uvítati směli beze vší „demonstrace" i „ostentace"; neboť Kničaninu před odjezdem jeho z Vídně vzkázáno bylo pod rukou od jistého ministra, kterak si toho vláda císařská nepřeje, aby jel do Prahy. Tak ani Kničanin neuviděl „Zlaté Prahy", ani Praha Kničanina.

Na Slovensku, kde za revoluční vlády maďarské živel slovanský nejkrutější útisky byl snášel, nyní po jejím pádu nic v dosavadních poměrech se nezlepšilo. Ubozí Slováci, kteří věrnost svou k domu císařskému okázalým způsobem

byli osvědčili, úplně zklamáni jsou v spravedlivém očekávání svém, že vítězná vláda rakouská vybaví je od staletého helotství pod nesnesitelným jařmem maďarským. Ještě za trvající války uherské dobrovolnické sbory, které se byly utvořily na Slovensku k podpoře vojska císařského a platné služby konaly, těšily se z neveliké přízně vlády, která jim právě jen tolik péče věnovala, co jim jí bez vlastní hanby odepříti nemohla. Nyní pak, když jednalo se o znovuzřízení Slovenska na základě slibované rovnoprávnosti, dosazováni jsou na nové úřady — věc k neuvěření! — titéž nemilosrdní trýznitelé lidu, kteří tam dříve byli provozovali neblahé hospodářství.

Žalostné jsou stesky na to v pamětním spise předních vlastenců slovenských Hurbana, Luděvita Štúra a Borika k ministerstvu nitra, kdež praví: „Svaté slovo císařovo nebude nikdy ve skutek uvedeno, půjde-li to i nadále tak, jak to jde u nás na Slovensku... Veřejné úřady zastávají takořka sami dávní potlačitelové lidu našeho, ano všelijakou protekcí vklouzlo i takových do nich, kteří revoluci nejen potajmu, nýbrž i veřejně slovem i skutkem podporovali... A tito lidé, kteří lid náš za to pokutují, že s císařem držel, kteří zlé semeno revoluce na budoucí časy znovu rozsévají, tito lidé mají veřejné úřady v rukou svých pod vládou císařskou!... Pozorujmež jenom počínání úředníků těchto! Bídný a mnohonásobně zubožený lid potahují k robotě a hrozné pokuty mu ukládají, pokutují jej pro nejmenší provinění, začasté jen pro několik slov kážou mu hned po 20, 30, 40, 50 ranách vyplatiti s tím doložením: ‚Takto se bude s vámi nakládati, toto je to císařské panování, to ta svoboda, po které jste toužili!... Staré Uhersko se svou samospasitelnou madarštinou, se svým maďarským, jinými národy opovrhujícím panstvím na Slovensku úplně vystupuje ve své předešlé slávě a nadutosti. Dopisování jednotlivých úředníků mezi sebou je maďarské, ohlasy a oznamy k obcím jsou maďarské, odpovědi na prosby lidu maďarské, maďarské je všecko, co nějaký znak veřejnosti na sobě nosí... Všickni ti známí a

nenávidění řeči maďarské zástupcové jsou v úřadech a hodnostech mezi naším lidem; opravdiví přátelé lidu tohoto, ač jsou i do úřadu spůsobni, třebas jsou i císařského domu nejvěrnější poddaní, stojí v prachu a opovrženosti... Jaké ovoce toto všecko přinášeti může, a jestli se zlé v čas neodstraní, přinésti musí, to snadno pozná každý rozumný člověk... Aby se tomuto hroznému neřádu cesta zasekla a do nebe volající křivda lidu našeho odstranila, podle našeho přesvědčení jiného prostředku není nežli ten, aby nový věk Rakouska pomáhali zakládati lidé noví, k tomu od vlády povolaní. Jenom lidé noví, jenom mužové z národní slovenské strany jsou s to, nový život slibující princip Rakouska náležitě oceniti a dle něho pokračovati,... jenom oni jsou spůsobni novou budovu Rakouska mezi národy upevniti a k brzkému uspořádání přivésti... Smutná, ale pravdivá věc je, že při volbě nynějších úředníků na Slovensku nebral se ohled na zájmy lidu slovenského, ale stalo se všecko podle interesů třídy právo dřív požívající a v přízni stojící až podnes... Aby se ale na Slovensku věci tak spořádaly, aby tam spůsobní a povolaní mužové mohli pracovati s prospěchem, k tomu podle našeho přesvědčení občanské oddělení Slovenska od Maďarska jest nevyhnutelně potřebné."

Důvěrníci slovenští osobně ve Vídni vší mocí o to se zasazovali, aby spravedlivým stížnostem národa jejich bylo pomoženo, ano výslovně žádali, aby vládním komisarem pro Slovensko jmenován byl dr. Brauner; ale všecky tyto kroky byly marné. Na Slovensko posláni jsou mužové nejvíce lidu neznámí, docela pak zapomenuto na zásluhy, jaké si o říši a dům panující byli získali Štúr, Hurban a Hodža, kteří své postavení, své jmění, zdraví ano i život nasazovali na to, aby krajany své utvrdili ve věrnosti vládě rakouské a téměř celé Slovensko přiměli k uchopení se zbraně proti zpupnému Maďarstvu. Nyní mužové tito — ó té hanby! — potloukali se po vlasti zapomenuti, opuštěni, ano osočováni a pronásledováni od zuřivých nepřátel svých, kteří dovedše se vlichotiti do přízně osob vládnoucích, zahrnováni jsou řády a úřady.

Zatím co Rakousko takovýmto spůsobem Slovanů se vzdalovalo a je od sebe okázale odstrkovalo, pracovalo vší silou k tomu, aby svou někdejší moc v Německu obnovilo. Tam nebylo v té době ani bundestagu ani parlamentu více, a toliko říšský vladař arcikníže Jan provozoval jakousi problematickou nejvyšší moc; o skutečnou zápasily spolu Rakousko a Prusko, jehož král byl zamítl korunu císařskou, poněvadž mu ji nepodávali knížata z boží milosti, nýbrž národ v parlamentě zastoupený. Bylo se obávati, aby toto soupeřství s Pruskem nestrhlo Rakousko, sotva z jedné tuhé války vyšlé, do války nové.

Taková politika ministerstva nemohla se těšiti ze souhlasu neněmeckých národů rakouských, a to hlavně z dvojí příčiny. Předně bylo dosti práce uvnitř se spořádaním neurovnaných dosavad veřejných poměrů, a míchání se do záležitostí nám cizího Německa považováno při nejmenším za zbytečné rozptylování sil; zadruhé spatřováno v možné srážce s Pruskem nemalé nebezpečenství pro Rakouské mocnářství, které dosavad ze žádné války s touto mocností nemělo prospěchu. Největším odpůrcem této německé politiky Švarcenberkovy byl národ Český, ode dávna zvyklý spatřovati v Prusku odvěkého škůdce a nepřítele svého; což divu tedy, že v příčině té ozval se varující jeho hlas v Národních Novinách proti výkladům vládních organů, tvrdících, že Rakousko musí sobě hledět zachovati vliv svůj na Německo, nemá-li býti jako středoevropská moc degradováno. Jakkoli tenkráte rozhodnému vystupování Rakouska podařilo se zakřiknouti Prusko v té míře, že „v síle své statečně ucouvlo“, nicméně setrvání v politice německé i po smrti Švarcenberkově vedlo říši Rakouskou, jak známo, k neblahým koncům, a zdravý rozum český osvědčil se bystrozračejším, nežli všecka vypočítavá zchytralost rakouských státníků. Nové to naučení, že není nejlepší politikou ta, která se nese za choutkami a domnělými interesy dynastie, nýbrž ta, která v první řadě má na zřeteli zájmy národů, ze kterých skládá se stát.

Nešetrnost vlády k Slovanům jevila se v ohledu na Čechy přede vším v liknavém a málo ochotném uskutečňování, ano mnohdy v úmyslném porušování jazykové rovnoprávnosti. Jakkoli s jedné strany ve vydávání říšského zákonníka a později také zákonníka zemského v jazyku českém, jakož i v statečně postupující práci českého odboru komise pro názvosloví právnické jevila se chvalitebná péče o provedení tohoto pro národ náš životního principu, s druhé strany zase dály se věci, které s domnělou dobrou vůlí vlády byly v nejkřiklavějším odporu.

Tak na př. byl od prvního prohlášení rovnoprávnosti u apelačního soudu Pražského povstal obyčej, že se rozepře českých stran česky přednášely, rozhodovaly a také rozsudek sám i s důvody právními hned v českém jazyku byl vydán. Tu najednou přišel od nejvyššího soudu ve Vídni rozkaz Pražské apelaci, aby od tohoto svého obyčeje upustila a opět jako před březnem 1848 jenom v německém jazyku jednala a také rozsudky své v německém jazyku vydávala, tak, že by potom rovnoprávnost jazyková záležela jen v tom, aby nejnižší instance tento rozsudek české straně do češtiny přetlumočila. Nebyltě tento případ nad jiné křiklavý jediným příkladem úmyslného rušení rovnoprávnosti, ústavou všem národům rakouským zaručené, v novinách uveřejňovány hojné stížnosti se všech stran na libovolnost nižších úřadů, které nemohly odvykati předbřeznové praxi a samospasitelné němčině. Jakož vůbec v Rakousku dálo se všecko vždy jenom na polovic, tak byl od dávna vešel ve zvyk i ten obyčej, že sice vydávaly se dobré zákony a nařízení, ale nic nečiněno k jich uvádění v život. Tak mělo se to před rokem 1848 s nařízením, aby se na gymnasiích vyučovalo jazyku českému, když nebyl ustanoven nikdo, jenž by to konal, jak o tom na jiném místě pověděno; a rovněž tak dálo se i nyní, že v zásadě sice byla rovnoprávnost jazyková vyřknuta, ale nic neučiněno k jejímu zavedení a vše jen ponecháno dobré vůli ztrnulé bureaukracie, které do duše příčila se každá novota, obzvláště byla-li namířena proti zakořeněným před-

sudkům. Tento, ať nejmírněji dím, starý šlendrian pozorován byl také při obsazování nových úřadů, které dálo se zcela bez ohledu na jazykovou spůsobilost osob ustanovovaných, tak že často byli dosazováni do míst pouze českých Němci jazyka českého neznalí, kdežto Čechové posýláni za úředníky do krajin německých. A jak bylo s úřady, tak bylo i se školami, všude samá jen polovičatost, nikde opravdová snaha o vyhovění zákonu. Taková patrná neochota vlády nezůstala bez vlivu na lidi, v národním ohledu lhostejné neb obojetné, což ihned bylo znáti v životě společenském, kde čeština opět znenáhla začala ustupovati němčině v míře povážlivé. To vše vzbuzovalo rozmrzelost a nespokojenost v národu, jíž dán v Národních Novinách výraz článkem „Konstituční protivenství Čechů", který ještě nyní, po více než třiceti letech, doslova se hodí na naše poměry.

„S tou rovnoprávností," praví se tam, „to u nás vypadá tak, že by snadno někdo domýšleti se mohl, že zásada ta vyřknuta jest schválně nám na posměch a potupu. Ohlédni se po úřadech, zdali tam obecné mínění skutečně uznává rovného práva Čechů? nepovažuje-li se Čech všude za rozeného nespokojence a rebelanta? nenazývá-li se každá jeho žádost, kterou v ohledu zákonního šetření své národnosti pronese, neslušností? neprohlašuje-li se vše, čím se sám poněkud na rovno s Němcem staví, za přechmat? Německé časopisy smějí i v obleženosti zřejmě hanu a potupu kydati na nás, ozvete-li se ale proti nim, když vám patrnou křivdu činí, jste odsouzeni od vojenského soudu... Na universitě zakládá a zřizuje vláda hojnost německých kateder, češtinu jen ledajakým docentstvím odbývá, vymlouvajíc se, že není posud dost vzdělaných učitelů; nečiní však ničeho, co by k českému učitelství vábilo... Podívejte se po Praze, zdali kde znamenati, že žijeme v časech národní rovnoprávnosti? Zdali jest rozdílu mezi dobou předbřeznovou a nynější? Kdo loni vyvěsil českou tabuli, letos ji schoval, shledávaje větší prospěch při německém nápise; v krámech dostaneš jako jindy na českou otázku německou odpověď, úšklebky a úsmě-

šky protivníků našich jsou hojnější a drzejší než jindy, jakoby náhradu braly za krátkou lonskou dobu české národní převahy... V stejné míře, ve které národní naše oprávnění zákonně jest uznáno, vzrostl odpor proti nám nepřátelské strany, která nepohrdá ani podlou, nepoctivou zbraní. Reakce, která po lonském roce nevyhnutelně nastoupiti musila v politice, mnohého z věrných, ale ostýchavějších a nesmělejších národomilů zakřikla a zastrašila, tak že jenom potají sobě zavzdychne, ale veřejného vystupování v národním interesu se bojí, a tak drzost jedněch a lekavost druhých příčinou jest, že strana nám odporná vždy více roztahuje a nafukuje se, an našinci bázlivě zalézají." Článek pak končí slovy: „Mějme pevnou důvěru v konečné vítězství pravdy a zahanbení těch, kteří v zaslepené politice své opírají se o podpory vnější, přirozených vnitřních podpor zanedbávajíce. Prospěch náš nemůže být pochybný. Pamatujme se, že když loni po únorové revoluci francouzské jitření národů evropských všeobecné bylo a též v Rakousku ozývati se začaly hlasy přiměřené opravy žádající, Vídeňské noviny, orgán to vlády, uveřejnily článek, ve kterém vláda tehdejší se osvědčovala, že se ani krokem neuhne od dráhy, kterou posavad kráčela; avšak minulo několik dní a byla prohlášena konstituce, a Metternich ubíral se do Angličan."

VII.

Národní záležitosti nepolitické. Školství. Divadlo.

Jakkoli život politický následkem tuhé reakce čím dále tím více ochaboval a tím samým újmu trpěly také ony zájmy národní, které s ním takořka srostlé jsou, nicméně v jiných oborech, méně závislých na panujícím proudu politickém, nepřestal jeviti se čilý ruch. To platí především o školství v době předbřeznové velice zanedbaném, na jehož velepotřebnou opravu nevztahovalo se zpátečnictví vlády, alespoň s počátku, tou měrou jako na jiné obory. Zde jevila se reformatorská péče vlády hlavně dvojím směrem: přiměřenějším

zřizováním dosavadních i zakládáním nových škol a stolic učitelských, a povoláváním k úřadu učitelskému nových osvědčených a svěžích sil. Jak jsme viděli, jmenován byl nedávno ministrem kultu a vyučování hrabě Leo Thun, někdejší zemésprávce Čech, a ten ihned v novém úřadě svém počal vyvíjeti činnost neobyčejnou a na všechen způsob mnohem blahodárnější nežli byla jeho vladařská.*) On netoliko pochopil všeobecnou úlohu svou, pokud se týkala opravy veškerého školství, nýbrž osvědčil i zvláště upřímnou přízeň svou k národu Českému starostlivou péčí, jakou jen v tehdejších okolnostech možná mu bylo věnovati jeho zvláštním zájmům v oboru tomto. V ohledu tom zasloužil si nehynoucí díky Čechů.

Muž tento, od mnohých jednostranně posuzovaný, nastoupil úřad svůj s pevným, šlechetným úmyslem, působiti pro povznešení vzdělanosti a vědy „na základě křesťanském", a úkolu tomu dostál věrně, pokud záleželo na něm samém. Bylo by zde od místa, šířiti se podrobně o reorganisaci národního, středního i vyššího školství, jaká za něho provedena; postačiť konstatovati, že se to dálo v duchu opravdového pokroku. Ovšem pak nás blíže zajímá způsob, jak při tom vyhovováno zásadě národní rovnoprávnosti. Co se té věci týče, povolal Thun do Vídně ku poradě profesory české, kdež usnešeno jest, aby v krajích s obyvatelstvem českým zřízena byla gymnasia pouze česká, v krajích pak německých německá, jakož se tak i stalo. Za vzorní české gymnasium prohlášeno jest akademické gymnasium v Praze, na kterém již od roku 1846 působil Klicpera; nyní pak povoláni na ústav ten mezi jinými osvědčenými silami doktorové Aksamít a Čupr. Otevření jeho, co českého, slaveno 1. října 1850 způsobem okázalým. Zřízení první české realky v Praze nařídil ministr Thun o své ujmě, a teprv později vymohl jí potřebné stvrzení. Jiným způsobem sotva by tehdáž bylo došlo k začátku těchto tak důležitých středních škol českých.

*) Mluvíme zde pouze o jeho působení co ministra vyučování, a nikoliv také co ministra kultu.

Tento čin ministrův přijat byl od národa s radostným uspokojením a nejvřelejším díkem.

Povolávání nových sil na vyšší školy rakouské dálo se v značné rozsáhlosti, ale velikou částí z ciziny. Zdali toho bylo v takové míře potřebí, nesnadno jest nyní posouditi, a rádi věříme, že ministerstvo bylo k tomu vedeno jediným zřetelem na prospěch vědy. Ale národ s nelibostí patřil na přednost dávanou cizincům před lidmi domácími, domnívaje se, že národové rakouští nejsou chudší na kapacity nežli zahraniční Němci, kteří přijdouce do našich zemí jenom neslušně se roztahují a nadýmají, s vysoka hledíce na nás, co na domněle nižší plémě.*) Veřejné mínění jednosvorně odsuzovalo takové počínání ministerstva.

Toto však nezapomínalo při tom na učence rakouské, vyplňujíc mnohou věcnou mezeru v dosavadní soustavě vyučovací osvědčenými silami domácími, při čemž náležitý brán ohled na vynikající spisovatele, kteří si pracemi svými byli získali podstatné zásluhy o vědu. To zvláště platí o slovanských učencích, i sluší dáti pravdě svědectví, že první doba ministerstva Thunova byla jediná, za které vláda rakouská jevila opravdovou a upřímnou snahu, vyhledati a získati v oboru Slovanstva nejzdatnější síly k účelům vyučovacím. Jako pro Kollára ve Vídni stolice slovanské archaeologie, tak v Praze pro Vocela zřízena stolice starožitností českých, pro Čelakovského profesura slovanské filologie, a slavný Purkyně povolán na uprázdněnou stolici fysiologie. Tomka Thun sám vybídl, aby se hlásil o profesuru na Pražské universitě, který tak učiniv poslán jest na cesty do Francie a do Němec, ze kterých když se vrátil, jmenován jest profesorem rakouského dějepisu. Z Olomouce přesazen jest do Prahy Hanuš za profesora filosofie s vyučovacím jazykem českým, mimo to přednášel na filosofické fakultě Šohaj co suplující profesor filologii a aesthetiku, profesor Koubek jazyk a lite-

*) Nebylot ovšem také bez chvalných výminek, jako na příklad Schleicher.

raturu polskou, Hanka pak četl co docent o jazycích ruském a církevním staroslovanském. Dne 17. ledna 1850 odbýváno první české rigorosum pro doktorát filosofie. Též na fakultě právnické, kde sama valná část posluchačů žádala za přednášky české, podporována jsouc v tom akademickým senatem učiněn jakýs takýs počátek rovnoprávnosti, jmenovitě přednášel profesor Schnabel jazykem českým přirozené právo, dr. Grünwald vykládal rakouský občanský zákon, a dr. Frič, oba co docenti, řád soudní. Na nově založenou techniku v Brně, ovšem německou, povolány též učenci čeští: Kořistka, Helcelet, Kolenatý, Quadrat. Do učitelstva samého vjel nový ruch, jevící se ve zvýšené činnosti spolčovací a literární.*)

Z kulturních snah, které každý na dráze vzdělanosti pokraćující národ vyvíjí samostatně ze sebe, již před r. 1848 vystupovalo do popředí usilování o zřízení zvláštního českého divadla. O předbřeznových snahách ve směru tom (viz Část první tohoto díla, str. 82) podává nejnovější biograf Riegrův tuto zprávu:**)

„Stavové čeští měli dvě divadelní privilegia, užívajíce toliko jednoho. Rieger vida, že není naděje, aby proti jejich vůli někomu jinému na české divadlo nové privilegium uděleno bylo, jal se pečovati o to, aby se utvořila společnost zámožných měšťanů, kteráž by podniknutí to na se vzíti chtěla, když by stavové jí k užívání propůjčili jedno své privilegium. Pomocí Strobachovou zjednal si Rieger přístup do hromady Pražského cechu mlynářského a pak též cechu sla-

---

*) Přišel však za nedlouho čas, že horlivá tato činnost ministerstva vyučování namnoze paralysována jest napořád více se zmáhající reakcí, která pomalu všecky obory státní správy neodolatelně zachvacovala. Jestliže hrabě Lev Thun přes to všecko setrval na svém místě, jednal tak jako muž poctivý a upřímný národovec, předvídaje dobře, že po jeho odstoupení šmahem zvráceno bylo by vše, co on s tak mnohým úsilím ve prospěch školství českého k místu přivedl.

**) Dr. František Ladislav Rieger, politický vůdce národa Českého. Nástin životopisný. V Žižkově 1881. Nákladem knihkupectví J. Malého.

dovnického,*) a vyloživ oběma tu věc dovedl toho, že se odhodlali o to žádati; pak získal soukromě některé vlastenecké advokáty, některé statkáře a jiné bohaté měšťany, tak že mohl zadati ke stavům českým žádost opatřenou asi 70 podpisy mužů z nejzámožnějšího měšťanstva, v jichž čele byl dr. Frič. O žádosti té rozhodli stavové v ten smysl, že postoupí jedno privilegium, jakmile se s povolením vlády utvoří společnost ku podniknutí takovému. K docílení tohoto rozhodnutí byl Rieger vyjednával s přednějšími šlechtici českými, jmenovitě s rytířem Neuberkem, pak s hrabaty Nostici, Wurmbrandem a Matiášem Thunem, kterýžto poslední v oné době příznivě se klonil k věci národní. Jej přiměl Rieger dále i k tomu, že slíbil postaviti se v čelo podniku akcionářského, při čemž měl Rieger zastávati práce sekretářské. Dne 3. května 1846 sešla se velmi četná i vzácná společnost v sále Platejském, sestávající s veliké části ze šlechty, neboť se dostavili Thunové, kníže Hugo Salm, kníže Rohan, Nosticové a jiní. Byloť to od staletí první schůzka, kde šlechta, přední měšťanstvo a inteligence národní sešli se pospolu, aby rokovali o provedení úkolu národního, vzdělavatelného. Hrabě Matiáš Thun předsedal, Rieger vedl protokol po česku, jednání se vedlo po česku i po německu. Zvolen výbor, který by zřízení akciového spolku připravoval a o povolení u vlády zakročil. Do výboru přijat i Rieger, jenž napsal žádost, která jest vládě podána. Ale u vlády Vídeňské panoval duch všemu, co slovanského bylo, nepříznivý, i čekáno marně na vyřízení žádosti, která položena ad akta až do r. 1848.“

Zatím odpolední česká představení v stavovském divadle trvala ve své míře až do r. 1848, kde osvěžující vánek nové svobody také divadelní otázkou ku předu hnul. Národ Český

*) Vedle studentstva českého, horoucně nadšeného pro každý vlastenecký podnik, jemuž při nedostatku hmotných prostředků posloužiti mohli alespoň šlechetným enthusiasmem, tvořili tehdáž jádro divadelního obecenstva českého zámožnější měšťané Pražští oněch oborů živnostenských, které si byly nejryzeji zachovaly ráz národní: mlynáři, pekaři, sládci, řezníci a dřevaři.

vztahující vyřknutou rovnoprávnost na všecky obory praktického života, hlásil se také v příčině divadla o své právo, a toto bylo tak jasné a žádost obecenstva tak spravedlivá, že nelze bylo neučiniti jim slušnou koncesi. K takové ochotni byli jak ředitel divadla Hofmann, tak i v první řadě stavovský výbor zemský, do něhož právě byl vstoupil Pravoslav Trojan od zastupitelstva města Prahy zvolený, jemuž v něm přiděleno bylo intendantství divadla českého, před tím nebývalé a teprv nově zřízené. Učiněno, co v dosavadních okolnostech bylo možného: českým divadelním představením postoupen krom odpoledních hodin nedělních a svátečních ještě čtvrtek, a řediteli Hofmannovi udělena zemským výborem subvence, že mohl personal svůj rozmnožiti a zvláštní české herce engažovati. Když pak při povšechné větší volnosti také dosavadní přísnost divadelní censury poulevila, počalo se divadlo české ponenáhlu samostatně vyvíjeti, a r. 1849 mohl Hofmann vystavěti pro české hry zvláštní arenu ve Pštrosce, kde za letních měsíců, byla-li povětrnost příznivá, každodenně se hrávalo. Mezi nově získanými hereckými silami nalézaly se některé dosti zdatné, s nimiž možná bylo se odvážiti na úkoly vyššího druhu, což vedlo k značnému zvelebení repertoiru, čímž i návštěva vzrůstala a tak nový tento národní ústav vůčihledě rozkvétal.

Také zemský výbor neopomíjel se své strany přičiňovati se o povýšení jeho na stupeň důstojný, což osvědčil v říjnu 1849 vypsáním cen na česká původní díla dramatická, totiž 250 zl. stř. na nejzdařilejší drama historické z dějin vlastenských, 200 zl. na nejlepší hru ze života občanského nynější doby, a 100 zl. akcesitu za jeden nebo dva kusy kteréhokoliv dotčeného druhu. Z došlých kusů žádný nebyl uznán za hodna ceny, udělen toliko akcesit Kolárově tragedii Žižkova smrt; vypsání ceny tady opakováno.

Ale při tom nespouštěno se myšlénky na zřízení samostatného českého divadla, i běželo především o vybrání nejvhodnějšího místa, kde by mohlo býti postaveno. Nejprve pomýšleno na tak zvané Kotce, od kterých však za ne-

dlouho ustoupeno.*) Zemský výbor v osobě svých členů, hraběte Alberta Nostice co intendanta německého a Trojana co intendanta českého divadla, jevil v té věci chvalitebnou péči, aby vyhověno bylo naléhavé potřebě a dostalo se národu Českému rovného práva i v této otázce. Oba intendantové jménem výboru zemského obrátili se přípisem (ze dne 25. dubna 1850) k městské radě Pražské. Uznávajíce, že rovnoprávnosti, „tomuto požadavku času, humanity a spravedlnosti, musí v době všeobecných oprav, zvláště při zemských ústavech, s ohledem na většinu obyvatelstva jak města tak i celé země, vyhověno býti především při ústavu, jenž tak mocně národní a politické vyvinutí usnadniti a urychliti s to jest“, ukazovali na to, kterak jeden společný dům potřebám dvou divadel nikterak vyhověti nemůže, a že tedy nevyhnutelně potřebí jest, aby české divadlo, má-li prospívati, bylo samostatné. Oznamovali, že zemský výbor, uznav tuto potřebu, o své ujmě, nečekaje na svolání sněmu napořád odkládané, uzavřel postaviti slušné prozatímní divadlo a vydržovati je, k čemuž také již peníze povolil. K tomu konci žádali městskou radu, aby ke stavbě přepustila přiměřené místo v Praze, navrhujíce co nejvhodnější dolejší část náměstí Svatováclavského (Koňského trhu), v druhé pak řadě buď Staroměstské náměstí mezi palácem knížat Kinských a tak zvaným Křenovým domem (kde někdy stávala vojenská strážnice), anebo Josefský plac.

Městská rada odkázala tu věc ku proskoumání zvláštnímu odboru, který ve shromáždění obecních starších dne 10. června ústy referenta svého nejenom uznala povinnost Pražské obce, aby nějaké místo k vystavění národního divadla darovala, nýbrž také i v tom s oběma intendanty se srovnávala, že se k tomu nejlépe hodí náměstí Svatováclavské. Ale zároveň čten byl protest asi dvaceti domácích pánů

*) Podrobné dějiny národního divadla a vlivu jeho myšlénky na všechen národní život viz v díle F. A. Šuberta „Národní divadlo v Praze“. V Praze, nákladem J. Otty.

proti stavbě divadla na tom místě, opírající se o námítky liché, z něhož patrně vysvitalo smýšlení národnosti české nepřátelské. Osvědčení toto strany sedmašedesátnické učinilo trapný dojem na shromáždění, které nicméně po krátké debatě rozhodlo se pro postoupení žádaného místa na Koňském trhu.

Ale touto cestou nedošlo se k cíli, neboť dalšímu jednání v tom směru nebyla doba příznivа. Duší jeho byl Pravoslav Trojan, zvolený do zemského výboru od obecního zastupitelstva Pražského, nad tímto však visel meč Damoklův v podobě nově vydaného obecního řádu pro hlavní město, neboť každým dnem očekávalo se vypsání nových obecních voleb dle ustanovení jeho. Poslední obecní volby dály se byly na základě čistě demokratickém beze všeho censu, a vyšlé z nich zastupitelstvo bylo rozhodně svobodomyslné a národní. V té věci bylo se obávati následkem nových voleb nepříznivého převratu,*) kterým Trojan mohl vyloučen býti z obecního zastupitelstva a tím i ze zemského výboru, a pak nebylo nikoho, kdo by úředně oprávněn byl a spolu také vůli a horlivost měl ujímati se národního toho podniku. Třeba bylo kouti železo dokud bylo horké, i sestavil se tedy sbor mužů, kteří si obrali za účel provésti po celé zemi sbírky na vystavění národního divadla a takto „intendanci i stavovský výbor zemský v tomto podniknutí k všeobecnému prospěchu a ušlechtění povahy národní čelícímu činně podporovati.“ K tomu konci žádali u příslušných úřadů za povolení, aby směli sestoupiti se ve zvláštní spolek, kteréžto povolení také dne 29. srpna obdrželi.

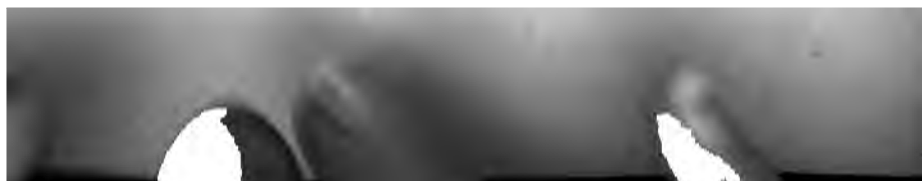
Po několika předchozích poradách zakladatelů svolána jest 4. října první valná hromada sboru, k němuž byli se přihlásili za členy četní vynikající mužové všelikého stavu a povolání. Sboru předsedal Palacký, jednatelství zastával Trojan, sekretářem byl profesor Jan Jungmann. Shromážděným předložen ke schválení návrh stanov, a vykonána dopl-

*) Který skutečně nastal, jak na svém místě bude povědíno.

ňovací volba výboru. Ještě pak před uveřejněním provolání ku příspěvkům vyzývajícího docházely takové již se všech stran.

Nyní nastalo vyjednávání sboru s výborem zemským o jich obapolný poměr k sobě a jmenovitě o postoupení práva a plné moci ku provedení vytknutého účelu. S počátku měl býti sbor, jak tomu chtěl zemský výbor, pouhým sběracím strojem, provedení stavby ze sebraných peněz a všecko další řízení mělo příslušeti zemskému výboru, který se strany připouštěl nanejvýše jakýsi vliv poradný. K tomu nemohl sbor svoliti, a po delším vyjednávání stalo se konečné usnešení v ten smysl; 1. že výbor zemský odevzdá sboru veškeré na vystavění divadla již pohotově jsoucí pomůcky, jmenovitě z domestikálního fondu povolených 14.000 zlatých a veškeré jiné od soukromníků k tomu jmenované částky, jak mile sbor ke stavbě divadla skutečné přikročí. 2. Že výbor zemský, jak mile divadlo tak zřízeno bude, aby se v něm hráti mohlo, převezme je co ústav zemský stejným spůsobem, jak se stalo s dosavadním divadlem stavovským, stavě je s tímto zcela na roveň co do udržování a podporování. Při tom však sobě výbor vyhražoval schválení budoucího sněmu. 3. V případu pak, kdyby sněm divadlo sborem vystavěné co zemský ústav převzíti nechtěl, že učiní návrh, aby sboru na základě sněmovního usnešení z roku 1845 přepuštěno bylo jedno privilegium divadelní, vykáže-li se sbor, že vyplnil výminky jemu tenkráte položené.

Skutečnou veřejnou činnost zaváděním sbírek nastoupil sbor teprva v dubnu 1851, neboť upravení stanov dle úředního pokynutí a obšírné připravní práce vyžadovaly nemalého času. Na venkově byli dle nařízení místodržitelského ke sbírání příspěvků zplnomocněni toliko představení obecní a osoby od nich pověřené, aby prý se předešly všeliké nepříslušnosti a šmejdy, jaké dle zkušenosti při takových sbírkách se dějí. Obmezení toto, jakkoli podstatně odůvodněno, objevilo se svým časem co veliká překážka celého podniku. Ostatně měla se vláda ke sboru dosti příznivě, jmenovitě osvobodila k žádosti jeho všecky záležitosti sborové od poplatků kolkovních a poštovních.

Sbírky dařily se s počátku skvěle, i bylť ve všech třídách obecenstva pozorovati pravé nadšení pro národní ten podnik, bohatí přispívali na tehdejší dobu dosti hojně, chudí pak i leckterý pracně vydělaný peníz od úst sobě utrhovali, v Praze i na venkově pořádány zábavy a besedy ve prospěch fondu k vystavění divadla, ano pomýšleno i na velikou loterii.

Mezi tím, co s jedné strany jevila se tak chvalitebná horlivost o zřízení samostatného českého divadla, šlo to s českými představeními na stavovském divadle s kopce. Řediteli Hofmannovi docházel pacht a tím samým ochabovala horlivost jeho, když pak vymlouvaje se na slabou návštěvu českých her žádal zemský výbor za zvýšení subvence na ně, a tento k žádosti jeho nesvolil, rozpustil českou společnost a hry čtvrteční přestaly.

Tak stála záležitost divadla českého na konci r. 1851, v době, když právě všeobecná reakce dosáhla svého vrcholu.

VIII.

Literatura.

Literární činnost nepolitická, jíž rostoucí reakce nekladla takových překážek jako žurnalistice, vyvíjela se i v této pohnuté době dosti bujně. Zobecnělo jaksi mínění, že v bouřlivých letech 1848—1851 všecka vyšší literární snaha takořka utonula v proudu politického ruchu, avšak mínění to není docela správné. Pravda jest sice, že události těch čtyr let mnohého spisovatele odvrátily od dráhy čistě literární; pravda, že množství novin, plátků a brošurek daleko převyšovalo počet jiných literárních plodů; že literatura naše nemůže se honositi žádným dílem světové ceny z té doby: ale tichá práce pilných učenců a horujících básníků byla více jen přehlušena povykem hřmotných výlevů politických vášní, a blíže-li k věci přihlídneme, shledáme, že i v této době literatura naše podala zajisté tolik pěkného a důkladného, jako v kterékoli předešlé stejně dlouhé. Tím ovšem nebudiž popíráno, že některý obor literární podstatně utrpěl nastalým převratem,

ale naproti tomu jiné obory, až dosavad skoro úplně ladem leževší, staly se polem pilně vzdělávaným, tak že v celku netrpěla literatura nižádné ujmy, nýbrž naopak šíře se rozprostraňovala, jakkoli sanguinické naděje mnohých, že nově nabytou svobodou slova literatura česká přes noc Bůh ví k jaké výši se povznese, zůstaly ovšem nesplněny.

Nejvíce utrpělo novým ruchem dosavadní časopisectvo české, které neodolatelným proudem vymknuto jest ze směru svého a strženo do divokého víru politiky, v němž větším jest dílem pohřbeno. Vyjma časopisy odborné zbyl skoro jediný Musejník, který po nějakém se kolísání do předešlých kolejí se vrátiv nezastavil běh svůj, ale přece v něm se uskrovnil, stav se z měsíčníku zase jako před tím čtvrtletníkem. Roku 1850 odstoupil i Vocel od redakce, jmenován byv profesorem, a jeho místo zaujal Nebeský. Roku 1850 učiněn pokus obnoviti Květy v předbřeznové jejich podobě, avšak neprospěšný, ana ještě politická rozčilenost nebyla se umírnila tak dalece, aby mysl nacházela obliby ve čtení pouze zábavném. Také Včela vzkřísila se, avšak neschopnost nakladatele a spolu i redaktora Kračmera brzo ji opět pochovala. Ve Vídni začala roku 1851 vycházeti co příloha Vídeňského denníku Vesna, list pro umění a literaturu, ale již po druhém ročníku zanikla zároveň s hlavním listem svým, vystřídavši dva redaktory, Votku a Hermenegilda Jirečka. Šťastnější byl Lumír, počavši svou pouť taktéž roku 1851, jenž za redakce čilého Mikovce překonal počáteční netečnost obecenstva, která následovala po vysílení politickém, a pak po více let, dosti zdárně sobě veda, vycházel co jediný zábavný časopis český.

Z literatury neperiodické padají na váhu přede vším beletristika a písemnictví čistě vědecké jakožto ty obory, v nichž nejzřejměji se jeví tvůrčí duch národní. Český Parnas ani v době největšího rozechvění politického nezůstal docela opuštěn a Musy neosiřely. Byly to sice nejvíce jenom skromné fialky, které tě doby vyrůstaly na luzích poesie české: Furchovy Barvy a zvuky, později Písně a bal-

lady z války uherské, Květovy Slze, ale lehké tyto plody nevinné Musy tím mileji dojímaly mysl jinak bouřlivě zmítanou. Z ostatních sbírek básní vynikaly poněkud jádrem svým Sušilovy Růže a trní, obsahu veskrz nábožného.

Na poli novelistiky vystoupil po delším mlčení nanovo Klicpera s pověstí Věnceslava, a nadaný Chocholoušek nalezl vedle redigování Večerního Listu dosti prázdně k sepsání nové povídky Všeobecné rukojemství. Ale pravým úkazem, a to skvělým, byly Františka Pravdy Povídky z kraje. Mýlil by se, kdo by je považoval za napodobení Auerbachových Dorfgeschichten, s nimiž mají jen společné dějiště — venkov. Povídky z kraje jsou zcela samostatně povstalé, tu není viděti žádného následování, žádné dělanosti, vše jest tak přirozené, vše vyvinuje se takovým způsobem, že se nám zdá, jakoby ani jináče díti se nemohlo; osoby jednající připadají nám jako staří známí, s nimiž jsme sami kdysi obcovali; nikde nevykračuje se z koleje obyčejného života, a přece nás prosté to vypravování tak poutá a zajímá, že nelze odložiti knihu, dokud ji nepřečteme. Srdce naše cítí se dotýkáno v nejvnitřnějších svých hlubinách, avšak není to žádné na skřipec natahování citů, nýbrž básník dotýká se jich právě tak, jako umělý hudec klapek svého nástroje, tak že vše směřuje ku konečnému ladu, který blahým upokojením naplňuje duši naši. František Pravda líčí české venkovany s věrností takovou, že by každou osobu jeho malovati mohl, a v skutku dala by se z jeho povídek udělati celá řada prostomilých životních obrázků. V ten smysl vyslovovala se tehdejší kritika vším právem o Povídkách z kraje, neopominouc vytýkati jim zbytečné zde onde moralisování, kteréžto vady se také František Pravda v pozdějších svých povídkách hleděl všemožně uvarovati.

Zvláštní plodností vynikala literatura dramatická, k čemuž podstatně přispěla lepší budoucnost, jaká se ukazovati počala českému divadlu, jmenovitě vypisování ceny za nejlepší zaslané kusy. Jediný veteran Klicpera vydal v krátké době po sobě sedm nových divadelních her: Česká Melusina,

Uhlířka, Popelka Varšavská, Hvězda aneb Charaktery, Brněnské kolo, Zlý jelen a Poslední prázdniny. Žádný však z těchto jeho pozdnějších kusů nemůže se v jarosti vyrovnati starším dramatickým pracím Klicperovým. Vyšší stanovisko zaujímají Macháčkovy dramatické spisy: Záviš, Půjčka za oplátku a Bulhar. Také proslulý pěvec Angeliny, Turinský, vystoupil u veřejnost s novým plodem své dramatické Musy, Pražané roku 1648, který nese na sobě týž znak jako jeho Angelina a Virginia, totiž převahu živlu lyrického, třeba již ne v té míře, jako v dřívějších jeho dramatech, an již sám předmět toho nepřipouští. Tyl vydal dva nové kusy, Krvavý soud a Jan Hus. První z nich nemůže zapříti jakousi vnitřní mdlobu, druhý jest pouze práce příležitostní, v níž hověno choutce časové, kus dramatisované historie s obrysy ostře vynikajícími a jakýmsi u Tyla nevyhnutelným přímětkem sentimentálnosti, která má napomáhati efektu. Do téže kategorie co Jan Hus náleží také Žižkova smrt od Kolára. Kus ten mohl toho prospěchu, s jakým se potkal, dosáhnouti jediné v té době, v které se objevil; neboť stanovisko, na kterém stojí, nikoliv nepovznáší ho k té výši, jakou žádá jeho předmět. Okolnost, že mu přiřknut akcesit, svědčí pouze o chatrnosti ostatních zaslaných prací, rozhodujíc toliko nad jeho relativní, nikoli pak absolutní hodnotou. Daleko zdařilejší jest téhož básníka Magelona, a na všechen spůsob mnohem více váží prospěch, s jakým se kus tento na divadle potkal, nežli prospěch mnohem hlučnější, jakýž měla Žižkova smrt. Úkaz velmi potěšný, poněvadž naděje plný, byla Mikovcova Záhuba Přemyslovců. Zřídka kdy dochází první pokus tak neobojetného úspěchu, jako se tomuto dramatu dostalo.*) Lepší časy, které kynouti se zdály divadlu českému, daly vznik podniku, který po třicet let svého trvání osvědčil nezmařitelnou životní sílu, totiž Pospíšilové Divadelní bi-

*) Jak známo, vydal Mikovec jenom ještě jednu tragedii, Dimitri Ivanovič (1856), neméně zdařilou.

bliotéce, sbírce to dílem původních, dílem přeložených dramatických her, v níž až do naší doby uložena valná část českého repertoiru divadelního.

Také přísná věda nezahálela úplně. V oboru nauk spekulativních sluší jmenovati na prvním místě Hanušovy Nástin duševědy a Nástin logiky. Sem náleží též Soustavní nástin slovesnosti, sepsaný od původce tohoto díla, ještě nebožtíkem Jungmannem vřele schválený a od Matice české přijatý, ale vydaný nákladem Pospíšilovým. Spis ten zde onde zaveden byl na gymnasiu, ale hned zase vyloučen, poněvadž mezi příklady nalézala se pověstná Riegrova řeč, kterouž měl na říšském sněmě v Kroměříži o prvním paragrafu navržených základních práv. Z oboru státních věd, až dosavad u nás nepěstovaného, vydal Rieger spísek O statcích a pracích nehmotných, jímž chtěl habilitovati se na universitě Pražské za docenta národního hospodářství, který byl však odmrštěn od senatu universitního za příčinou, že byl psán česky.*)

Nad jiné prospívala v té době literatura historická, hlavně uvolněním tisku od předešlých jeho pout. Jak samo se rozumí, byl to přede vším vlastenecký dějepis, k němuž přiložena zvýšená píle. Ovšem nebylo se tomu vyhnouti, aby také ruce nezasvěcené nezasáhly do vážného díla a neučinily z přísné vědy nástroj politického stannictví. V čele stojí tu národní dílo Palackého Dějiny národa Českého, kteréž slavný historik náš počal nyní pomocí Matice vydávati původně česky, svěřiv německý překlad jich osvědčenému péru Wenzigovu. Tím octnul se ve sporu se stavovským výborem zemským, který nechtěl býti s tím spokojen, žádaje, aby Palacký jako dosud psal original německy. Ale Palacký ne-

*) Rieger, odvolav se k ministerstvu veřejného vyučování, obdržel za odpověď, že sice proti habilitaci české nic namítati se nemůže, že však by ministerstvo ani potom nemohlo uděliti mu koncesi k docentuře, poněvadž by mládež v docentovi, který hrál před tím roli tak vynikající ve světě politickém, spatřovala spíše předáka v boji politickém nežli učitele vědy.

povolil, a stavovský výbor musil vzíti zavděk tendenčně snižovaným, ale v pravdě výtečným překladem Wenzigovým. Druhé důležité dílo z oboru domácí historie byly Tomkovy Děje university Pražské. Zmínku zasluhuje též Bočkův Přehled knížat a markhrabat i jiných nejvyšších důstojníků markrastvi Moravského, spořádaný na spůsob Palackého Přehledu nejvyšších úředníků v Čechách. Mimo to vydáno několik dobrých monografií. Také v oboru cizího dějepisu pracováno pilně, ale hlavně jen pro účely školní a ve spůsobu pouze kompilatorském.

Z oboru zeměpisného veledůležité bylo dílo Palackého Popis království Českého, v němž stará, původní a přesná, v novější době téměř zapomenutá jména všech osad v zemi národu opět na pamět a ve známost uvedena jsou. Platnou cenu měl také Jos. Jirečka Národopisný přehled království Českého s udáním nejnovějších dat statistických a s přidanou mapou. Také místopis vykazoval několik monografií. Sem konečně připočísti dlužno vzácný tehdáž úkaz v české literatuře původního cestopisu, jenž vyšel nákladem Dědictví Svatojanského pod názvem Cesta do svatého Říma, kterouž r. 1846 konal P. Pavel Frey, kapitular Tepelský.

K vyšší literární činnosti náležejí ovšem také překlady výtečných cizojazyčných děl vědeckých i básnických. Z novověkých přeložili J. Malý Mignetovu Historii revoluce francouzské, Vojáček Lamartinovu Historii Girondinů a Jan Palacký Guizotovy Dějiny vzdělanosti v Evropě, vesměs z franciny; doktora Novotného překlad Macaulayových Dějin anglických uvázl hned po prvním sešitu. Z literatury staroklasické na prvním místě jmenovati třeba Vinařického překlad básnických spisů Virgiliových. Vinařický již dávno byl proslul co mistr antických rozměrů, a tento jeho překlad byl pravým obohacením naší literatury, jakého se jí nedostává každým rokem. Neméně výtečně přeložil Šohaj Sofokleovu Antigonu. Dále sluší

uvésti Polehradského překlad Xenofontova spisu o správě obce Athenské a Stefanův překlad Cornelia Nepota.

Podstatný prospěch, jaký od roku 1848 vyplynul ze svobody tisku, byl, že mnohá drahocenná památka ze staré naší literatury, jejíhožto vydání nepřemožitelnou překážkou byla někdejší censura, mohla nyní směle na světlo vyjíti. Tím spůsobem ponejprv tiskem vyšla Komenského Didaktika (nákladem Matice), vzácný tento poklad literární, a Bartošova Kronika Pražská; tím spůsobem možno bylo spůsobiti nové vydání Dalemilovy kroniky a Labyrintu světa. Krom toho podruhé vydána Lupáčova Historie o císaři Karlovi IV. a Jana z Lobkovic Naučení synu Jaroslavovi. Universita Pražská ku 500leté památce svého založení vydala nákladem svým Tomáše ze Štítného Knihy šestery o obecních věcech křesťanských, kteréž vydání uspořádal Erben. Tím ponejprv do rukou českého obecenstva dostal se onen vznešený mudřec národní, o jehož hlubokomyslných spisech měl dosavad neučenec povědomost jenom z pověsti. O rozbor filosofie Tomáše ze Štítného postaral se profesor Hanuš. Zmínku též zasluhuje polyglota Rukopisu Kralodvorského vydaná péčí Hankovou, obsahující úplné překlady: polský od Siemieńského, lužický od Smolera, ruský od Berga, ilyrský od Berliće, srbský od Zlatojeviće, německý od Svobody, anglický od Wratislava, vlaský od Francesconiho a některé ukázky překladů jiných.

Ukončení svého došlo v té době též druhé, rozmnožené vydání Jungmannovy Historie literatury české s připojenými rejstříky, které však bohužel jsou velmi nesprávné a neúplné.

Z oboru národovědy vyšlo nákladem Matice Čelakovského Mudrosloví Slovanských národů v příslovích, poklad to v pravdě neocenitelný. Dále sem náležejí Liblinského Krátká přísloví a pořekadla, práce velmi záslužná mladého spisovatele, který první stanovil přísný

rozdíl mezi příslovím a pořekadlem, kterého Čelakovský po hříchu nešetřil.

Sestoupíce do nižších vrstev písemnictví, tvořících takořka sklad běžné každodenní duševní potravy obecenstva, potkáváme se tu s takovou hojností plodů všeho druhu, ceny ovšem velmi nestejné, že o nich možná se zmíniti jen úhrnkem. Potřeba tu však rozeznávati literaturu zábavnou a literaturu sloužící k účelům praktickým. V obor oné náleží nepřehledné téměř hejno překladů (o původní krásné literatuře pojednali jsme svrchu) z rozličných jazyků moderních, nejvíce ovšem z němčiny, z nichž mnohé nebyly bez zásluhy, pak některé sbírky původního i přeloženého čtení zábavného, a možná říci, že všeho toho objevilo se takové množství, jako sotva v některé stejně dlouhé době před tím. Chceme-li v obor ten zahrnouti také zábavné spisy pro mládež, tož z ohromné spousty tržního zboží vynikají prostomilé plody druhého tichého genia literatury naší, spanilomyslného Douchy, který, nedotknut záchvatným vírem politického blouznění, neustal v skrytém zátiší svém pracovati pilně o zušlechťování nového pokolení, „budoucí naděje vlasti“. Neunavný tento pracovník na vinici národního písemnictví, věnovav posledního času síly své téměř výhradně mládeži české, podal jí tolik utěšených dárků v podobě nejsličnější, že by z libovonných těch kvítků možná bylo sestaviti celý pěkný sad.

Mezi spisy směru praktického, s vyloučením čistě vědeckých děl odborných, náležejí všecky sloužící nezbytné potřebě občanů rozličného povolání. A právě tento obor to jest, v němž jeví se podstatný obrat literatury naší k lepšímu. Až dosavad byla celá literatura česká více méně diletantstvím, sloužícím hlavně k domácí potěše a nevinné hříčce vždy ještě jen skrovnému hloučku probudilých národovců, a pokusy, jaké se dály s přenešením ji na půdu praktickou,*) zůstávaly obmezeny na úzký kruh některých soukromých zájmů. Zcela

*) Viz Část I., str. 60.

jinak bylo nyní, když následkem prohlášené rovnoprávnosti národní jazyk český, nabyv platnosti veřejné, vnikal i do kruhů a oborů, ze kterých doposavad naprosto byl vyloučen. Český jazyk stal se najednou nevyhnutelnou potřebou celým vrstvám lidí, kteří dříve zcela pohodlně se obcházeli bez něho. A nejenom ve veřejném, nýbrž i v soukromém, živnostnickém a obchodnickém řízení se jazyk český čím dále tím více rozprostraňoval, a toho všeho následek byl pravý příval návodů, rukovětí a jiných poučných a příručních spisů pro právníky, státní i obecní úředníky, hospodáře, řemeslníky, fabrikanty, kupce a t. d., tak že sotva bylo nějakého oboru praktické činnosti, který by v té spoustě nenacházel slušného zastoupení. Jestiť tu naprosto nemožno pouštěti se do jednotlivostí, jedno však jméno zasluhuje býti obzvláště vytknuto; jest to Skřivan, specialista to v kupeckém účetnictví, jenž od této doby, v které započal svou činnost, sám jediný takořka vytvořil celou literaturu svého oboru.

S touto praktickou potřebou krok držely slovníky a slovníčky všeho druhu. Vedle Čelakovského důležitých Dodavků k Slovníku Jungmannovu a dávno žádoucího příručního česko-německého slovníka Šumavského (nezdařilý jeho pokus o slovník všeslovanský nemůže býti počítán) vyskytl se nezbytný k úřadování slovník právnické terminologie (Juridisch-politische Terminologie), o kterém již na jiném místě byla řeč, při Musejníku podáváno názvosloví hudební a anatomické, Špatný počal vydávati svůj německo-český slovník pro hospodáře a krom toho zahájil řadu svých slovníků řemeslnických slovníčkem řemesla ševcovského. Klácel vydal Slovník pro čtenáře novin, Rittersberg vydával po sešitech Kapesní slovníček novinářský, který však uprostřed písmene *M* uvázl zákazem policejním.

Tou dobou stal se od Matice české pokus o provedení dávno zamýšleného projektu Konversačního slovníka českého, který však na ten čas ještě zůstal marným, pročež o něm pověděno bude později na jiném místě.

Úhrnný tento přehled literární činnosti české v posledním čtyrletí vede k úvahám národní náš vývoj v té době významně charakterisujícím. Že by literatura byla naproti ruchu politickému a u srovnání s dobou posledně minulou byla pozadu zůstala, takové mínění jsme již svrchu prohlásili za omyl; ona pouze naproti bouřlivé činnosti politické ustoupila poněkud do pozadí, jsouc od ní přehlučena, v samém skutku neutrpěla ujmy žádné, ano, naopak ve mnohém ohledu, jak již ukázáno, podstatné získala. Že literatuře sil neubylo, o tom svědčí i ono množství spisů, vyšlých v poslední době, kterémuž co do počtu nevyrovná se žádná předešlá. Komu pak i tyto síly, které na ten čas literaturu naši vzdělávaly, zdály by se skromnými u srovnání s volnějším se rozprostraňováním národnosti naší, ten nechť uváží, že množství sil, které by jinak byly mohly obohacovati literaturu, zaměstnáno bylo právě následkem toho rozprostranění v oborech takových, které nám před tím úplně byly zavřeny, a ve kterých prakticky se přičiňovaly ve prospěch národnosti naší. I ten úbytek pak dostatečně nahražen jest přírostkem nových sil, které dílem zatím dorostly, dílem zvýšeným ruchem národním teprv získány byly naší věci.

Proti rokům 1848—49 zdál se ovšem literární život náš kleslým, ale to platilo pouze o politické žurnalistice. Pravda, že obecenstvo české příliš se namlsalo za větší svobody tisku, tak že méně kořeněná literární strava již mu nechutnala; s druhé strany však, uvážíce onen prve nebývaly počet spisů českých, sloužících výhradně všední zábavě, nebudeme moci pochybovati o tom, že počet českého čtenářstva vůbec znamenitě vzrostl. Kamkoliv tedy se ohlédneme po literatuře, ať na spisovatele, ať na produkci samu, ať na obecenstvo, všude znamenáme pokrok a vzrůst.

Ostatně, jak mnoho i nové půdy nabyto, ukazovalo se hlavně na družné Moravě, již vlastně teprva v době minulých převratů politických získali jsme byli pro národní naše snahy. Co tam dříve v oboru literatury se pracovalo, byly osamělé snahy jednotlivců; nyní denně vzrůstající blahodějná činnost

Moravské Národní Jednoty a Dědictví svatých Cyrila a Methodia budila v lidu chuť ke čtení, a to v kruzích nejrozsáhlejších, a kdežto Morava zůstala ušetřena těch výjevů hrubého násilí, jakých bylo zakoušeti Čechám, mohlo se tam vědomí národní bez velikého povyku šířiti klidně jako tichý proud, zvolna sice, ale ustavičně a trvale. Od těch dob byla Morava opět naše.

Konečný výsledek tohoto našeho přehledu dá se vyřknouti několika slovy: národnost naše znamenitě rozšířila svou půdu, došla veřejné platnosti, a následkem toho proměnila se literatura česká přirozenou potřebou z pouhé téměř soukromé spekulace v opravdový prostředek přirozeného, organického se vyvinování národu. Byli jsme na nejlepší cestě.

IX.

Snahy a pokroky v oboru živnostnictví. Řemeslnictvo. Emanuel Zdekauer a řemeslnická záložna Pražská. Dělnictvo. Rolnictvo.

Velmi blahodárně působil ruch spolkovní v třídě národu až dosavad velmi zanedbané, ačkoliv spolu s rolnictvem tvořila vlastní jeho jádro. Míníme stav řemeslnický, jmenovitě třídu malých živnostníků, dušených vždy více zmáhajícím se velikým průmyslem. Malý řemeslník, byť sebe dovednější a pilnější dělník, neměl-li do závodu svého značnějšího kapitálu, zůstával v nejlepším případu otrockým robotníkem bohatého podnikatele, jemuž důvtipem a mozoly svými pomáhal jenom k většímu ještě jmění, sám s rodinou svou dosti nuzně živoře, neřkuli aby mohl jakýmkoli spůsobem zabezpečiti budoucnost svou ve věku neschopném ku práci. Tato sociální otázka, prodírajíc se již všude na denní pořádek, měla u nás tím větší důležitost, poněvadž souvisela těsně s otázkou národní, neboť jednalo se o blaho celé důležité třídy obecenstva, národu dosavad neodcizené.

Jest pochopitelno, že všeobecným hnutím národním nemohlo nedotknuto zůstati řemeslnictvo české. Vylíčenyť v I. oddělení tohoto spisu (str. 60.), dotyčné snahy probudilých

[illegible] již před r. 1848, jevící se v příznivo[illegible] [illegible] k [illegible] snažily [illegible] Amerlingovy v Klemen[illegible] který [illegible] se [illegible] v [illegible] jež [illegible] z [illegible] k [illegible]. I [illegible] se [illegible] Amerlingovým [illegible] Pražských ke společným poradám, [illegible] z [illegible] v prostředí jich, kterak by se pomoci [illegible]. Ke [illegible] poradám mi[illegible] Z [illegible] jest také fabrikant Emanuel Zdekauer, [illegible] pro svou zkušenost a obe[illegible] prospěch obecného blaha, a zvolen za [illegible].

O [illegible] Zdekauerovi [illegible] a [illegible] občanskými [illegible], který svého času mezi měšťanstvem Praž[illegible] v [illegible] první řadě [illegible] pokroku milovných, slušno jest [illegible] zprávu, neboť byl on v jistém způsobu oso[illegible] charakteristickou, jakožto representant účinlivého [illegible] snažícího se vyrovnati pokud možná ony nestejnosti [illegible] postavení života stejně oprávněných, jež zavinila [illegible].

Emanuel Zdekauer, příbuzný známé Pražské rodiny bankéřské [illegible], narozen byl roku 1802 v Želivě, a dán do Prahy na studie prospíval tak zdárně u všeobecném vzdělání, že již v 17. roce svém posýlal příspěvky do zahraničných časopisů německých, ano v domácích nebylo tehdáž dovoleno pronášeti svobodnější myšlénky. Odbyv studia filosofická věno[val] se Zdekauer povolání obchodnickému a průmyslnému, a tu jmenovitě jako fabrikant měl příležitost seznati poměry dělnické, které staly se předmětem jeho pilného pozorování. I pochopil Zdekauer záhy velikou důležitost sociální otázky, a naplněn šlechetnou žádostí, prospěti člověčenstvu dle sil svých, zvolil za cíl působení svého hlavně povznešení blahobytu tříd pracujících. Dělníkům v továrně své, jichž vydržoval až na 600, byl pravým otcem, avšak přes to zasahovala dobročinnost jeho i do širších kruhů, čímž sobě získal všeobecnou

lásku lidu, uprostřed něhož žil. Jmenovitě v čas veliké povodně Pražské roku 1845 vydržovali Zdekauer a sládek František Vaňka po osm dní přes 700 lidí na své útraty, i jinak všemožně se přičiňujíce k ulevení bídy vytopených, začež dostalo se oběma zvláštního poděkování, jak od tehdejšího zeměsprávce arciknížete Štěpána, tak také od Pražského purkmistra Millera.

To byl onen muž, jejž porady mistrovské šťastným vnuknutím zvolili sobě za předsedu. Zdekauer, co muž zkušený a praktický, znal dobře příčinu neutěšeného stavu malého řemeslnictva, i usmyslil si plán, jak mu pomoci. Byloť snadno přesvědčiti členy porad mistrovských, že přede vším třeba poskytnouti nemajetným řemeslníkům laciného kapitalu, a k tomu konci že nevyhnutelný jest fond, z kterého by se to díti mohlo. Ten fond měl býti obecným majetkem celého řemeslnictva Pražského a svěřen jeho správě; Zdekauer se chtěl pokusiti o jeho zjednání. Opatřiv si k tomu plnomocenství od Pražského řemeslnictva, přikročil ihned k dílu. Roku 1846 podal arcikníženi Štěpánovi pamětný spis, v němž výmluvně ukazoval na potřebu řemeslnického spolku k sehnání výpomocného fondu na podporu malých řemeslníků. Ve spise tom hlásal Zdekauer již ony zásady, které teprva po více letech slavný Schulze-Delitzsch vyslovil a ku blahu dělnictva prakticky provozovati se jal.*) Arcikníže, uznav důležitost věci a váhu Zdekaurových důvodů, slíbil ochotně svou pomoc u vlády, aby blahodárný zámysl jeho došel uskutečnění. Zdekauer nemeškal, i vážil schvalní cestu do Vídně, aby tam vymohl povolení ke zřízení spolku řemeslnického v Praze a k zavedení veliké peněžní loterie, kterou měl získán býti fond spolku. Ale jakož tenkráte v Rakousku všecko na dlouhé lokte se dálo, zakusil toho i Zdekauer, neboť žádost jeho došla konečného vyřízení teprva ve dvou letech, jakkoli ne-

---

*) Tytéž myšlénky rozvinul Zdekauer později v brošurce, vydané tiskem roku 1849 pod názvem: Über die Organisation von Handwerker- und Arbeitervereinen.

opomíjel žádných prostředků a cest, aby vymohl na vládě příznivé rozhodnutí té záležitosti. Za tímto účelem meškal právě také ve Vídni v přepamátném březnu 1848, i neodešel z Vídně dříve, dokud od postrašené vlády neobdržel povolení k zamýšlené loterii a potvrzení stanov spolku „Porad mistrů řemeslnických v Praze". Vrátiv se do Prahy učinil první krok k založení spolku tím, že ve schůzi řemeslníků, dne 2. května v sále Václavských lázní odbývané, způsobil zvolení výboru, jehož předsedou se stal a který měl úlohu postarati se o utvoření spolku.

Nyní jednalo se o zavedení loterie, a tu předně musila získána býti nějaká na slovo vzatá firma bankérská, pod jejímž jménem by se provedení loterie dálo. Po hrůzyplných událostech říjnové revoluce bylo těžko nalézti ve Vídni takovou firmu, až konečně přece dohodl se Zdekauer o to s firmou J. G. Schuller a spol., která v tu úlohu se uvázala, avšak jenom s tou výminkou, když za veškeru možnou škodu, z nezdaru loterie povstalou, bude ručiti Zdekauer veškerým svým jměním. Šlechetný lidumil neváhal, i vsadil jmění své pro blaho spoluobčanů v hru náhody. Důvěra ho nesklamala, vzácná obětavost jeho měla míti skvělý výsledek. Firma J. G. Schuller a spol. zasazovala se s uznání hodnou horlivostí o zdárné provedení loterie, která po vykonaných tazích 9. března a 15. května 1850 vykázala čistý výnos 142.800 zl. stř.

Znamenitá suma tato, s níž Zdekauer nižádným způsobem nechtěl odraziti značné vlastní výlohy, které při té věci byl měl, odevzdána jest dne 19. srpna t. r. u přítomnosti všech starostů cechovních a vládního komisaře do věčného a svobodného vlastnictví stavu řemeslníků Pražských v ruce a ve správu výboru „Porad řemeslnických", a týmž dnem otevřena řemeslnická záložna Pražská, první ústav toho druhu v říši Rakouské. Téhož dne večer odevzdala deputace řemeslníků Pražských Zdekaurovi v bytu jeho způsobem slavným uměle ze zlata zhotovenou korunu občanskou s nápisem Ob cives servatos (za zachránění občanů). Důležitou výhodu zjednal Zdekauer záložně ještě

tím, že jí vymohl na vládě osvobození od veškerých kolkových poplatků.

Záložna sice vstoupila v život a působila blahodárně, ale nastalá brzy na to krutá všeobecná reakce strhla i ji do víru svého vše zachvacujícího, jakož na svém místě bude pověděno. —

Seč mohlo býti české řemeslnictvo, kdyby mu byla vláda dopřála samostatného, žádným úzkostlivým obmezováním nezdržovaného vývoje, toho důkaz dávali četní mužové toho stavu, kteří bez cizí pomoci v okolnostech stísněných zdokonalili se znamenitě ve svém řemesle a stali se vynikajícími průmyslníky. Připomínáme z nich jen jediného, který ovšem hoden jest, aby paměť jeho zachována byla i potomstvu co vzácný příklad, čeho schopna jest česká příčinlivost a vytrvalost, vedená moudrou rozvahou a mající před očima pevný cíl. Muž ten byl Josef Branislav Mencl, o němž učiněna zmínka již v prvním oddělení spisu našeho (str. 60.). Naučiv se za dětství svého čísti a psáti od vlastní matky dal se na klempířství, vedle čehož ducha svého vzdělával čtením českých knih, které mu bylo zábavou nad jiné milejší. Dostav za vyučení dal se na cesty a prošel Čechy, Moravu, Slezsko, Rakousy a Uhry, pracovav ve všech hlavních a mnohých větších městech zemí těchto. Navrátiv se z cest usadil se co 24letý mladý muž, ale již mnohými zkušenostmi poučený, r. 1839 jakožto mistr klempířský v Karlíně, kdež s počátku dosti nuzně živořil, neboť mu bylo přemáhati nesčíslné překážky. Když Amerling začal vydávati Průmyslového posla, byl tím Mencl tak povzbuzen, že roku 1840 jal se pilně navštěvovati přednášky Amerlingovy, v nichž nabyl prvního pevného základu vědecko-průmyslného, i počal čím dále tím více prospívati v řemesle svém. Při tom i v obci své působil činně k jejímu povznešení, jmenovitě zařídil v Karlíně průmyslovou a poučující knihovnu a čtenářskou jednotu. Národních snah účastnil se Mencl co nejhorlivěji, pokud toho poměry jeho dovolovaly, a brzy nabylo jméno jeho dobrého zvuku v kruzích vlasteneckých. Co průmyslník a řádný občan docházel vše-

straného zaslouženého uznání, o čemž nejlépe svědčí skutek ten, že roku 1846 stal se jakožto znalec přísežným soudním přísedícím. Když přišel věčně památný rok 1848, zvolen jest Mencl v Karlíně za člena výboru tamější národní obrany, a důvěra lidu Pražského povolala jej do Národního Výboru, v němž seděli mužové o probuzení národu nejzasloužilejší. V živnostenském ohledu povznesl se brzy z průmyslného řemeslníka na umělce a v oboru kovolitectví vykonal práce znamenité. Nemalý obdiv spůsobil krásný lustr, jejž zhotovil Mencl pro plynové osvětlení Pražského divadla, a který 3. září 1850 ponejprv byl zavěšen a došel všeobecné pochvaly nejen obecenstva divadlo navštěvujícího, nýbrž i kompetentních znalců, dle jichž jednomyslného úsudku bylo to dílo mistrovské, v Rakousku toho času poprvé vyvedené.*)

Při takových silách, jaké národ Český v lůně svém choval, a při snahách, jaké ve směru tom vyvíjel, bylo by řemeslnictvo české v krátce uvedeno bylo na dráhu průmyslového pokroku, na které by směle bylo mohlo zápasiti s každým jiným, ale mrazivý dech obnoveného absolutismu spálil nemilosrdně hned na samém začátku ty útlé puky a výstřelky vesele bujícího života, i zarazil najednou všechen další jeho vývoj. Nepřízeň času ani nedovolovala k místu přivésti onu tak žádoucně touženou průmyslovou školu, na kterou byl národ před nedávnem ještě s takovou nadšeností konal sbírky po všech vlastech svých. Povolení vlády ke zřízení průmyslové školy, tak dlouho zadržované, přišlo sice brzy po březnu 1848, ale v tehdejším davu politických událostí nevidělo se Průmyslové jednotě přiložiti ruku k dílu, nýbrž čekalo se, až jak se při změněných okolnostech, když od vlády samé očekávala se větší péče o vzdělání lidu českého, pravá potřeba ukáže. Samým váháním a uvažováním minula

*) Jaká jiná díla Mencl ještě později vyvedl, o tom podává zprávu životopis jeho v Slovníku naučném. Znamenitý samouk ten, který by každému národu ke cti byl sloužil, zemřel pohříchu již roku 1864 v nejlepším věku.

zatím tři léta, než Trojan podal valné hromadě Průmyslové jednoty dne 11. března 1851 zprávu o stavu věci, z níž vyrozuměti bylo, že vlastně se nestalo nic, načež celá věc šťastně usnula na dlouhý čas.

Nelze tuto nezmíniti se také o českém lidu dělnickém, pro nějž, jak ukázáno v prvním oddělení spisu našeho (str. 64.), idea vlastenectví měla působení vysoce umravňující. Bylať tou dobou otázka dělnická, která den ode dne palčivější se stávala, po celé Evropě v plném proudu; již roku 1845 byla i Praha měla své dělnické nepokoje, při nichž tekla krev, únorová pak revoluce francouzská spolčovala se těsně s hnutím socialistickým, které ji uvedlo na nebezpečné bezcestí a musilo později užitím zbraně násilně býti potlačeno. Revoluční propaganda evropská vysýlala emisary své do všech větších měst a průmyslových středišť bouřit lid proti třídám majetným a hlásat učení komunistické ku podvrácení všech řádů společenských. Jak jsme viděli, neminulo se toto štvaní nižších tříd proti vyšším ani v Čechách s jakýmsi účinkem, což jevilo se hlavně v Praze dorážením na Židy; ale zde musí dáno býti pravdě skvělé svědectví, že to nikterak nebyly pracovité třídy dělnické, které se dávaly svádět k takovým výtržnostem, nýbrž jen nejsprostší luza, proletariat, a nanejvýše některý ten ubohý měšťánek, jehož duševní obmezenost až dosavad byla vítězně vzdorovala všemu vlivu novověkých ideí, v blahém vědomí škodlivosti veškerých novot. Ale počet takových předpotopních mudrců byl Bohu díky už jenom nepatrný. V Praze nebyli to sešikovaní zástupové dělníků, kteří za bludně pojatou myšlénku radikální opravy společenstva se zbraní v rukou podnikaly boj s mocí státní dosavadního pořádku hájící, jako roku 1848 v Paříži a roku 1849 v Drážďanech, proti kterým užito bylo řadového vojska a děl, nýbrž pouze bezbranné roty zahálčivých pobudů, kteří se byli na okamžik shlukli za účelem loupení a drancování, a proti kterým stačila k obhájení majetku občanů síla povolaných řádných strážců veřejné bezpečnosti. A jako v Praze, tak i na venkově, kdekoliv se události po-

dobné nepořádky, byl to všude jen výrhel společnosti, jenž působil výtržnosti, které všude snadno jsou udušeny bez použití zbraně.

Český dělník, probuzený k národnímu vědomí, nebyl načichlý nákazou socialistického blouznění; mělť on na mysli šlechetnější ideal — povznešení národu svého, někdy tak slavného, k němuž hlásil se s pýchou, z hluboké kleslosti jeho na důstojnou výši kulturní platnosti. Tento lid porozuměl dobře vlastenecké úloze své, spolky dělnické, seznamující členy své s dobrými knihami českými, podstatně přispěly k šíření pravé osvěty mezi nimi, a dělník český, nad německého soudruha svého vzdělaností vynikající, nebyl přístupen lichým mamidlům, jakými tento se dal sváděti od sociální propagandy.*) Po celá ta bouřlivá první dvě léta české dělnictvo žádnými nevčasnými pretensemi nemařilo rozvážnou akci národních vůdců, žádnými povykujícími demonstracemi neohrožovalo veřejný klid; vše, co v ohledu tom podnikalo, bylo několik bezhlučných shromáždění u sochy sv. Václava na Koňském trhu a nevinných průvodů, jimiž okázale osvědčovali občanskou dospělost svou.

Toto připomínajíce chtěli jsme ukázati na tu zajisté pozoruhodnou okolnost, jak zdravé jádro spočívalo v pracujících třídách našeho národu, v řemeslnictvu i dělnictvu českém, a jak liché byly předstírané obavy nebezpečného socialistického hnutí, které byly vítanou záminkou vítězné reakci, aby překážela svobodnému rozvoji společenstev živnostenských. —

Neméně nežli řemeslníku potřebí jest odborného vzdělání také rolníku, má-li s duchem času postupovati, nové nálezy a zkušenosti sobě přiosobovati a tím způsobem živnost svou zvelebovati, t. j. výnos pozemků svých co možná zvyšovati. V tom ohledu nebylo až dosavad v národu Českém stavu nad rolnický zanedbanějšího, žádný jiný živnostník ne-

*) Viz chování se německých a českých dělníků roku 1848 ve Vídni. Část II., str. 100.

lpěl tak urputně na starém zvyku jako rolník, nebylo člověka co do časového pokroku netečnějšího nad českého sedláka. A jaký div? Kde měl se u něho vzíti podnět k vyšší snaze při dosavadních sklíčených poměrech jeho, dokud sténal pod těžkým břemenem roboty? Teprv od té doby, co stal se pozemek jeho svobodným majetkem, shledával rolník prospěch svůj v jeho bedlivějším vzdělávání, a od té doby teprv započal onen pokrok v rolnictví, který ponenáhlu celé polní hospodářství české zreformoval a k nynějšímu rozkvětu přivedl.

Ze samého stavu rolnického nemohl vyjíti takový ruch, jakého bylo potřebí ke spůsobení tohoto pronikavého převratu, neboť žijící pokolení rolníků českých nemělo v sobě ještě dostatek živlů k tomu spůsobilých; i musil tedy podnět přijíti odjinud. K tomu byla v první řadě povolána c. k. Vlastensko-hospodářská společnost, ale ta pracovala až do r. 1848 v obvyklé pohodlné šabloně, že sice bylo vidět činnost, ale ovoce žádného. Alespoň ta třída národu, která toho byla nejvíce potřebna, neměla z jejích prací žádného zisku, český sedlák zůstával odkázán sám na sebe. Lid český byl povrženou popelkou ve své vlasti, odstrkován, nevšímán, a jestliže přece na oko pro něj něco se dálo, dálo se to s málo tajenou nechutí, jen pro jméno ledabylo, bez náležitého zřetele ku poměrům a skutečným potřebám. Tak bylo i při hospodářské společnosti, která mezi jiným vydávala dva časopisy hospodářské, jeden německý a jeden český. Jakého druhu byl časopis český, pověděli jsme v první části svého díla (str. 60.). Tento stav věci trval až do roku 1848, ve kterémž stala se změna v řízení společnosti, když hned v lednu zemřel Kalina, a v dalším průběhu roku na místo odstouplého hraběte Josefa Matiáše Thuna zvolen za předsedu kníže Jan Adolf Švarcenberk. Proměna v okolnostech časových přiměla také hospodářskou společnost k tomu, že pochopíc lépe úlohu svou jala se bedlivěji přihlížeti ku potřebám stavu rolnického, i počala vyvíjeti zvýšenou činnost najednou směrem vícerým. Arciť nemohlo se očekávati, že

zastaralý šlendrian bude ihned šmahem vymýtěn, ale nicméně staly se důležité kroky k zahájení zdravého ruchu v rolnictvu a nadchnutí ho onou čilostí, které dosavad postrádalo a bez jaké není možný žádný pokrok.

Co praveno o zastaralém šlendrianu, platí jmenovitě o časopisech společnosti, českém jak německém, neboť Kalinův nástupce v sekretářství, Assenbaum, byl taktéž muž ze staré školy. Český časopis byl pouhý překlad německého, který sám obsahem svým nikterak nevynikal, a měl mezi rolníky českými tak nechvalnou pověst, že namnoze zpouzeli se proti odbírání jeho, jakkoliv jim takořka byl vnucován. Ale za to měla společnost v lůně svém dvě výtečné síly odborné, hospodářské rady Františka Horského a Antonína Komerse, kterýmžto mužům rolnictví české zavázáno jest k neskonalým díkům. Jména i blahodárné působení obou těchto mužů dostatečně jsou známa, i byliť to oni, kteří v době této uvedli činnost hospodářské společnosti do nových kolejí.

Společnost již od mnoha let jevila horlivou snahu o zakládání hospodářských škol v Čechách, nenalézala však žádné podpory v kruzích rozhodujících. Teprv roku 1849, když dostalo se Rakousku zvláštního ministra zemědělství, v kterém ujala se přesvědčenost o potřebě takových škol, obnovena jest myšlénka ta na hospodářském sjezdu ve Vídni, jehož účastnil se Horský co poslanec z Čech, a ten vrátiv se způsobil, že hospodářská společnost zřídila zvláštní výbor ku poradám o tu věc. Referent výboru toho, Komers, vypracoval důkladný plán hospodářské školy, který došel schválení jak společnosti tak i samého ministerstva. Na jeho základě zřízeny jsou od společnosti dvě hospodářské školy: v Rabíně při dvoře knížete Jana Adolfa Švarcenberka česká a v Libverdě při dvoře hraběte Františka Thuna německá. Oba spanilomyslní šlechticové přijali protektorat nad nimi, a vynaložili na vystavění a upravení potřebných místností znamenité sumy. Mimo to věnoval císař František Josef školám těmto 3000 zl. navždy a roční příspěvek 2000 zl., též

zemský výbor a hospodářská společnost sama zavázaly se k ročním příspěvkům v též sumě. Ředitelem školy Rabínské stal se Horský, Libverdské Komers. Obě školy otevřeny jsou v listopadu 1850, majíce sloužiti jak k theoretickému vzdělání tak i k praktickému vycvičení svých chovanců, pročež tito i v pracích polních se musili účastniti.

V jiném směru rozprostraňoval Komers obor činnosti spolku zřizováním filiálních hospodářských jednot v Čechách, k němuž vycházel podnět hlavně od něho. Toto rozšíření principu spolčovacího také na obor hospodářství bylo krokem nad míru důležitým pro rozkvět rolnictví, a myšlénky té ujali se obzvláště rolníci čeští hned na začátku s takovou horlivostí, že v krátké době počet okresních těchto jednot hospodářských značně se rozmnožil. První taková filialka Pražské společnosti vstoupila do života v Lounech dne 24. listopadu 1850, kde valné shromáždění inteligentních rolníků, hospodářských úředníků, duchovních a jiných osob sestoupilo se ve spolek jakožto větev c. k. Vlastensko-hospodářské společnosti v Praze, přijalo stanovy radou Komersem vypracované, a v téže schůzi hned také činnost svou zahájilo ustanovením otázek z oboru polního a lesního hospodářství, o kterých se v nejbližší schůzi jednati mělo.

Jak známo, přetrvaly tyto filiálky samu mateřskou společnost svou.

X.

Váhavost v zavádění nové organisace státní. Pochybnost, zdali oktrojírka vejde kdy v život. Přísnost vojenského soudu Pražského. Císař v Praze. Promemoria redaktorů. Presse zapověžena. Trojan zatčen. Mecséry místodržitelem v Čechách.

Veřejné poměry braly na sebe čím dále tím více ráz trapné nejistoty a rozháranosti. Jakkoliv násilný skutek rozehnání Kroměřížského sněmu byl u vysoké míře vzbudil nevrlost a rozhořčenost národa v nadějích svých bolestně zklamaného, jakkoliv rozdrážděnost myslí ulevovala sobě v pro-

jevech, které nedržely se vždy v žádaných mezech lojálnosti, ano zahajována i systematická agitace proti oktrojované ústavě; nicméně, když to vše zůstávalo bez nejmenšího účinku na vládu a uznávána marnost všelikého odporu, ustupovala pomalu dřívější nakvašenost pokojnější rozvaze. Ta nyní obrala si nenáviděnou oktrojírku za předmět podrobnějšího skoumání, zdali by v ní nenalezla přece nějakých základů snesitelného života konstitučního. A ejhle, s nemalým překvapením i radikalistův shledáno, že oktrojovaná ústava, jakkoliv zůstává značně pozadu i za ideálem, s kterým se národní politikové jenom neradi loučili, nikterak není tak tuze špatná, za jakou byla vyhlašována, kterak rozdíl mezi ní a ústavou od výboru říšského sněmu vypracovanou není příliš veliký a hlavně jen formální, že totiž propůjčena jest od panovníka, a nikoliv od národu sobě dána; shledáno, že podává dostatečných garancií slušné svobody občanské, na jichžto základě možný jest netoliko prostranný rozvoj národní, nýbrž i postupný rozvoj státní ve směru rozumného pokroku.

Již jednou stalo se, že národ Český s výše domnělé svézákonního postavení, jaké mu zabezpečoval patent od 8. dubna, bezděky sestoupiti musil a podrobiti osud svůj výroku sboru, jehož jen skrovnou část jeho vlastní zástupcové tvořili; i učinil to s nemalým sebe zapřením, ano tak dalece se smířil se sněmem říšským, že s vřelým účastenstvím sledoval jeho jednání, v kterém poslanci jeho měli veliké slovo. S podobnou resignací přijímal konečně také oktrojírku, která, ač daleka federalismu, vždy vykazovala zemím dosti široký obor samosprávý, a přál si jen, aby již brzy ustanovení její vstoupila ve skutek. Tím musil pominouti dosavadní stav nejistoty a ustoupiti opravdovému konstitučnímu životu a plodné činnosti sněmovní, již očekávala pilná práce ve všech odvětvích zemèsprávy a valné zanedbaného doposud národního hospodářství.

Bylať to přechodní doba od starého systému k novému, ve které onen, v zásadě zrušen, měl [illegible] ád ještě praktickou

platnost, tento pak, ač zákonně prohlášen, do života posud nevstoupil. Jak velmi nepohodlně a s mnohými nepřístojnostmi spojené bylo takové provisorium, snadno sobě pomysliti. Zvetšelý doklepávající aparat pracoval s patrnou nechutí, neuměje a někdy schválně nechtěje se vpraviti do požadavků nové doby; lid pak netrpěliv, kdy se dočká skutečného požívání práv jemu přiřknutých a provedení slíbených oprav, ještě mnohem častěji než opravdu se dálo přičítal zlé vůli, co zavinila neumělost nebo neobratnost. V takových okolnostech, které na žádný spůsob dlouho trvati nesměly, nebylo jiné pomoci, nežli rychlé provedení nové organisace státního ústrojí.

S počátku, jak jsme viděli, vyvíjelo také ministerstvo Švarcenberkovo ve směru tom činnost neobyčejnou. Vycházel jeden organisační statut za druhým, z nichž každý provázen byl úvodní zprávou podanou Jeho Veličenstvu; ale k tomu málo hleděno, zdali srovnávají se s duchem neb písmenem ústavy, hlavní zřetel byl obrácen k všemožné centralisaci veškeré správy. Vláda, které by upřímně o to šlo, aby na základě udělené ústavy vystavěla novou budovu státní, přiměřenou ideám časovým a vyhovující potřebám národů naléhavě hlásaným, musila přede vším svolati zastupitelské sbory jak říšský tak i zemské, aby s jich pomocí prováděla zákonodárné dílo; ale k tomu nečinilo ministerstvo žádné přípravy, neboť takto šla práce lépe a pohodlněji před se, než kdyby mluvili do toho národové. „Okolnosti,“ omlouval se Bach v jedné ze zmíněných úvodních zpráv, „až dosavad nedopouštěly povolat k účasti a spolupůsobení při tomto velikém díle ústavní zastupitelstvo, poněvadž jednak nejdůležitější země říše, bez jichž účasti nelze mysliti na říšský sněm, musily býti teprv vydobyty a zpět uvedeny v pořádný stav právní, jednak ale svolání říšského sněmu podmíněno jest zavedením rozličných dobře rozčlánkovaných, podstatných zřízení, nemá-li celá stavba státní počíti ode střechy dříve než základy jsou položeny, zdi a sloupy postaveny a stěny mezi ně organicky zasazeny.“

Avšak i když Uhersko a Italie úplně byly podrobeny a pacifikovány, nejevila vláda o nic větší ochotnost k toužebně očekávanému svolání sněmů. K tomu proskakovaly oficiosní hlasy, projevující se o samé ústavě ve smyslu velmi povážlivém, což patrně ukazovalo na to, že prvotní horlivost ministerstva pro oktrojírku již velice byla ochablá. Jmenovitě to byl Österreichischer Lloyd, který se přimlouval za to, aby právo voliti členy panské sněmovny říšské odňato bylo zemským sněmům, což patrně směřovalo proti poslednímu stínu principu federačního, který ještě v oktrojírce zbýval. Proti takové insinuaci odvolával se Havlíček*) vším právem na slova samého císaře v odpovědi jeho, kterou dal deputaci z Boleslavska, žádající za odvolání oktrojované ústavy: „Vyslovil jsem opětně svůj úmysl, že nezvratně při říšské ústavě setrvám. Moje vláda nesmí k tomu přivoliti, aby se na cestě protiústavní rušil základní zákon říše.“ Mysli pak takovými oficiosními hlasy poplašené konejšily úřední Pražské Noviny určitým výrokem: „Nezměnitelnou zásadou všech počínání vlády zůstane ústava od 4. března. Bude spravedlivě a do slova vyplněna. Všecky zemské ústavy, ano i ústava lombardsko-benátská, která jest bez odporu nejobtížnější, budou ještě tohoto roku zákonně prohlášeny.“ **)

Jiná příčina k obavám brána s dobrým důvodem z okolnosti té, že ani mnohé z těch organických zákonů, které již delší čas byly vydány, neuváděny v platnost, jmenovitě Stadionův obecní řád, jemuž ani oposice neupírala svobodomyslnosti. Ano nejeden hlas ozýval se o tom, že vláda ani úmysl nemá uvésti jej kdy ve skutek. A hlasové ti měli pravdu.

Pomalu i počáteční takořka horeční spěch ministerstva u vydávání nových organických zákonů valně ulevil, a na časté upomínky o konečné vydání zemských ústav a svolání

*) Nár. Nov. 1849, č. 231.

**) To psáno bylo ku konci října 1849, ale do konce roku toho nebyla vydána ještě ani jediná ústava zemská.

sněmů dávány v odpověď známé vytáčky. Velmi trefně pronesly se o tom Národní Noviny.*) „Pokavad byl sněm říšský pohromadě, předhazovalo se mu pořád od těch, kteří nynější ministerstvo podporují, že příliš pomalu rokuje a k cíli nepřichází, a sněm trval jenom šest měsíců. Od té doby ale již uplynulo devět měsíců, kdežto vládne ministerstvo neobmezeně, a kam jsme posud přišli, co se stalo za těch devět měsíců, co zorganisovalo ministerstvo za ten čas? — Jsme, kde jsme byli, to jest na počátku. Na sněmě se musilo 300 mužů nejrozmanitějšího smýšlení napřed srozuměti, než se co státi mohlo, tu arci není možné tak rychlé řízení; ale několik zcela stejně smýšlejících ministrů mohlo za devět měsíců zcela jiné věci provésti, nežli se posud provedly. Ovšem že se zdá být ministerstvo hrozně činné: jeden provisorní zákon tlačí druhý ku porodu, Vídeňské noviny sotva stačí tisknout ta dlouhá nejponíženější přednešení rozličných ministrů, která se učenou formou svou velice rovnají akademickým thesím, ale to všecko jest s větší části jen potištěný papír, z kterého až posud velmi málo vešlo do života a mnoho již za mrtva porozeno jest. Přece ale ministerstvo proti svolání sněmů namítá, že ještě země organisovány nejsou."

Ministerstvo hrálo patrně dvojí hru, o čemž nepochyboval již nikdo, jenž pilně sledoval počínání jeho od samého začátku.

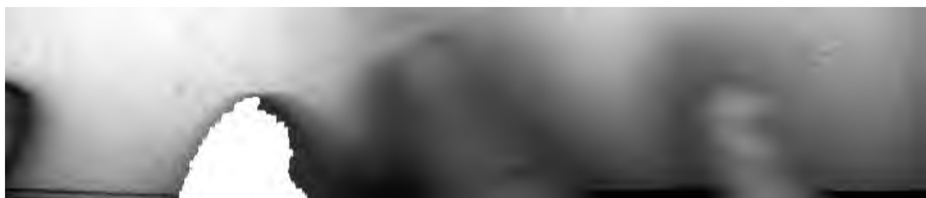
Ze zákonů od ministerstva vydávaných náleželo mezi méně zpátečnické „prozatímní nařízení o sestavování listin porotců pro tiskové soudy", jehož sám Havlíček hájil proti jeho tupitelům. Byl to první veřejný projev nového ministra spravedlnosti Schmerlinga, který měl až dosavad pověst muže svobodomyslného a v nějž i našinci kladli dobré naděje. Havlíček ve své sanguinickosti považoval zákon ten za předchůdce brzkého zrušení obleženosti Pražské, v čemž arciť zmýlil se ne ponejprv, těšiv se již dříve při jiných příležitostech podobnou lichou nadějí.

*) Číslo 246.

Tížilté stav obležení Prahu jako dusná můra, překážeje každému volnějšímu pohybu, a mysli pokojného obecenstva byly tím více roztrpčovány, an nebylo na jevě žádné příčiny takového mimořádného opatření, kterým stejně trpěly všecky třídy obyvatelstva. Tím více musila urážeti bezohledná příkrost, s jakou si počínal vojenský soud, trestající krutě každý sebe nepatrnější přestupek přísných nařízení od velitelství vojenského vydaných. Ale především obrácena byla všecka jeho bedlivost na veřejný tisk, který přímo nemilosrdně jest stíhán; ano čím dále tím více utvrzovalo se v obecenstvu přesvědčení, i veřejnými orgány vyslovované, že celý ten výmineční stav v Praze nemá žádného jiného účelu, nežli potlačení oposičního novinářství českého, majícího v Praze svůj střed a hlavní sídlo. Úmysl ten jevil se v křiklavé strannosti, s jakou se choval vojenský soud k časopisectvu českému a německému. Kdežto české žurnály zcela libovolně jsou pronásledovány a pokutovány beze všeho ohledu na zákon tiskový, pouštěna jest novinám německým mnohem větší svoboda, ano časopis W a a g e, orgán nejpodlejšího sedmašedesátnictví, jemuž nebylo rovného ve zpátečnické zuřivosti, sprostém udavačství a nejšpinavějším cynismu, těšil se z blahosklonné protekce vojenské vlády.

Nejenom však oposiční redaktoři zakoušeli přísnosti této, knihkupec André za to, že pod rukou prodával zapovězené cizozemské tiskopisy, odsouzen jest k š e s t i m ě s í č n í m u v ě z e n í v ž e l e z í c h u profosa, kterýžto ortel zmírněn jest v cestě milosti na tříměsíční vězení bez želez·. Z četných podobných stačí tento jediný případ k ilustraci tehdejších poměrů Pražských.

Dne 19. listopadu poctil císař svou návštěvou Prahu, kdež pobyl až do 23. Uvítání jeho bylo nad míru skvělé, 20. bylo město osvětleno a obyvatelstvo chovalo se příkladně, dávajíc na jevo důkazy srdečné lásky a upřímné příchylnosti k mladému panovníku. S návštěvou tou spojovány jsou naděje, které se nevyplnily; doufalo se, že Jeho Veličenstvo, přesvědčíc se osobně o věrné oddanosti Pražanů, milostivě

k nim se nakloní a způsobí důvěrnější se přiblížení vlády k národu těžce zkoušenému. Všeobecně pokládána císařova cesta do Čech za politickou; zdali měla neb neměla býti takovou, těžko jest říci, tolik však ukázal skutek, že neměla žádného politického výsledku. Očekávání bylo úplně zklamáno, obleženost netoliko nebyla zrušena, nýbrž orgány vládní netajily se tím, že se to tak brzy nestane.

Císaře provázel do Prahy ministr vnitřních záležitostí Bach, a té příležitosti použili redaktoři tří politických listů, Makovička (Deutsche Zeitung), Havlíček (Národní Noviny) a Klučák (Constitutionelles Blatt aus Böhmen), i podali mu, ve zvláštní audienci, která trvala asi hodinu, pamětní spis o nekonstitučním poměru tisku v Praze. Promemoria toto obsahovalo žádost, aby časopisectvo bylo od stavu obležení emancipováno a všecky přestupky tiskové souzeny od řádných úřadů. Při tom ukazováno na příklad Anglie, kde stav obležení vztahuje se pouze na právo shromažďovací a právo domovní, nikdy však na tisk, a to, jak spis dokládal, vším právem, anoť „samo sebou vysvítá, že když je právo shromažďovací staveno, tisk sám o sobě nemůže působiti žádného rušení pokoje.“ I ten krok zůstal beze všeho výsledku.

Nebyla však Praha městem jediným, kde tisk vydán byl libovolnosti vojenské vlády; co v Praze Khevenhüller, to byl ve Vídni Welden, jenž psal se „civilním a vojenským guvernérem“. Ten z čista jasna jednoho rána zapověděl nejpřednější noviny Vídeňské Presse. List tento, založený roku 1848 za nejbouřlivější doby, pokládán byl od radikalistů Vídeňských za reakcionářský („černožlutý“, což bylo toho času nejhorší nadávkou), po vystřízlivění však z politické horečky stal se pro svou rozhodnou svobodomyslnost (ovšem německou) nejenom ve Vídni, nýbrž v celém mocnářství časopisem nejrozšířenějším. Zděšení ze zápovědi té bylo v celém Rakousku nemalé; když tomu listu, který při vší liberálnosti své počínal sobě se všeobecně uznanou mírností a opatrností, ano sám po dosti dlouhý čas byl tlumočil úmysly jedné strany v ministerstvu, směla vláda vojenská

vytýkati, jak činila, špatný směr a zlomyslnost, to již bylo známkou, které nemohlo býti neporozuměno, že vláda nemá úmysl vrátiti se tak brzy k zákonitému konstitučnímu pořádku. Presse, jejíž zápověď platila jen pro Vídeň, přestěhovala se do Brna.

Tento netajený absolutistický směr vlády nejenom že opanoval všecky veřejné poměry, on otravoval i soukromé rozpoutáním osobních vášní, když proti vynikajícím mužům oposice, postrádajícím záštity zákonů, bylo všecko dovoleno. Křiklavým toho příkladem byl Trojan, jejž předseda trestního soudu Pražského, Pštross, úhlavní jeho protivník,*) pro jakési podezření nezákonitého skutku dal 28. listopadu zatknouti a do vyšetřovací vazby vzíti. Trojan ihned při svém zatknutí podal proti tomu protest k apelačnímu soudu, kterýž však potřeboval plných pět dní, nežli se z Novoměstské radnice dostal na Malou stranu. Z příhody té byla veliká radost a pravý huronský ples v táboře „přátel pokoje a veřejného pořádku“ i všech jiných protivníků národní strany, kteří neostýchali se rozšiřovati všemi prostředky nejhanebnější pověsti o příčině Trojanova zatknutí, hanobíce při tom i celou stranu politickou, ku které náležel, jakožto skládající se ze samých zločinců a podvodníků, čemuž i vládní listy s netajenou škodolibostí přizvukovaly. Konečně dne 11. prosince rozhodl apelační soud o Trojanově protestu, neshledav při něm žádné viny nejenom nařídil bezodkladné propuštění jeho na svobodu, nýbrž i všeliké vyšetřování proti němu zastavil. Ukázalo se, že celá věc byla zlomyslný klep. V příčině té Havlíček, jako dříve Riegra, tak i nyní statečně se ujal v Národních Novinách přítele Trojana proti drzím osočovatelům jeho, kteří, jakkoli zahanbeni před světem, neměli ani tolik citu pro čest, aby se zastyděli. —

*) Trojan byl totiž při obnovení obecní samosprávy Pražské zvolen na místo Pštrossovo za člena zemského výboru, čímž tomuto ušel roční plat 900 zl. s místem tím spojený. Pštross dovolával se za to náhrady při obci.

Po dlouhém provisoriu stalo se konečně definitivní obsazení místa zeměsprávce v Čechách, jímž stal se dosavadní guberniální místopředseda baron Karel Mecséry, který ten úřad po odstoupení hraběte Lva Thuna až do nynější doby prozatímně byl zastával. Mecséry byl slepý nástroj ministerstva, a naděje, čerpané i z tohoto ustanovení v blízké navrácení se k řádným a ustáleným veřejným poměrům v Čechách, neměly ani podstaty ani oprávněnosti.

XI.

Palacký a Picek. Národní Noviny zastaveny.

Na samém sklonku roku vyšel v Národních Novinách pověstný článek Palackého O centralisaci a národní rovnoprávnosti v Rakousku, jenž obsahoval program federativního zřízení mocnářství, avšak na základě národností a nikoliv historického práva jednotlivých zemí. Článek ten v neobyčejné míře obrátil na sebe pozornost veřejnosti, vyvolal prudkou polemiku a byl konečně příčinou zákazu Národních Novin, pročež potřebí jest, abychom blíže k němu přihlédli.

Slavný dějepisec rozhodně v něm odsuzuje centralisaci, která dle jeho slov „pro Rakousko již z té příčiny se nehodí, poněvadž stojí ve přímém a nevyhnutelném odporu s mravním základem celé říše a konstituce, a rovnoprávností národův. Ministerium mluvívá sice také o rovnoprávnosti, ale povážíme-li spůsob, kterým ji provésti usiluje, musili bychom formulovati smysl jeho po pravdě takto: rovnoprávnost všech národností v Rakousku, s nadvládou však němčiny." Neméně rozhodně obrací se proti zavedení jediného jazyka co státního. „Tím skutkem," praví, „vyloučeni budou všickni ostatní jazykové zemští navždycky ode všeho veřejného parlamentárního života. I nebude ani na této ráně dosti, ale vláda centrální užívajíc téhož jazyka vyloučí nápodobně všecky ostatní jazyky ze všech oborův administrace vyšší. Takováto nerovnost nejen vyvrátí do dna všecky ty

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ských, musili by arci v čas potřeby zajížděti také sami k nim do Vídně... Hlavní výhoda ze zřízení takového plynula by ta, že všecky záležitosti státní a národní, stojící pod ministerstvem zemským, daly by se odbývati až do instance nejvyšší v řečech národních, a že zásada rovnoprávnosti národův přestala by tudíž býti pouhým mamidlem."

Článek svůj ukončuje Palacký úvahou velmi trefnou a případnou: „Praví se, že vláda rakouská musí býti silná a důrazná, a protož především sestředěná na jednom místě a v rukou jedněch. My sice nevíme, bývá-li vždy silný ten, kdo se pouští do boje s přírodou a právem: že ale v boji takovém konečně vždy klesnouti musí, o tom nepochybujeme. Zdá se však, že naši odpůrcové matou v řeči své snad mimovolně rozličná ponětí dohromady, mluvíce totiž o vládě silné, a mníce pod tím jen vládu pohodlnou. Jestli tomu tak, nechceme jim v tom odpírati naprosto; máme však za to, že pohodlí nenáleží mezi přední požadavky vlády konstituční. Pohodlný co do státního řízení jest jen despotismus a barbarství; vlády osvícené a svobodomyslné bývávaly od jakživa pilny v šetření tisícerých interessův státních a občanských, a protož nemohly ani nechtěly vyhlašovati pohodlí svého za věc ve státním organismu nad jiné důležitější."

Bylot nejednou od nepřátel historického práva ukazováno na to, kterak sám přední jeho zastavatel v tomto programu svém neučinil ho základem organismu říše, nýbrž vzal k tomu národnost; a také zajisté mnohý našinec žádostiv bude zvěděti příčinu této patrné nedůslednosti Palackého? Příčina ta zdá se mně spočívati v tehdejších časových okolnostech, jež nikterak nebyly příznivy rekonstrukci říše Rakouské na základě práva historického. Tuť by přede vším ihned v Uhersku byla musila nastati úplná restauratio in integrum se vším předešlým aparatem k utiskování tamějších Slovanů. To však na ten čas nebylo v interesu ani vlády ani národů rakouských, vyjma jediné Maďary; ano jmenování od Palackého mezi národními skupinami Rakouska také skupiny československé ukazuje na zamýšlené spojení Slo-

[illegible]

proto s jásotem uvítali tak rozhodný projev čelící proti ní, třeba se ve způsobu provedení principu federativního dopodrobna s Palackým nesrovnávali. Tak pravil Krakovský Czas: „Co do nás, my přijímáme docela zásadu pana Palackého, a nevydrží-li návrhy jeho kritiku (přestati na nich také nechceme), není to vina zásady, ale navrhovatele.“ Tentýž časopis odsuzoval centralisaci přímo slovy: „Za našich časů usilovati o utvoření jednostejné říše na újmu a škodu národností jest tolik, jako vháněti zem do záhubné války domácí, jest tolik, co stavěti se humanitě v cestu.“ I zahraničná neněmecká žurnalistika povšimla si článku Palackého, rozebírajíc jej vážně a opravdově, jmenovitě noviny vlaské i anglické, a mezi těmito také Daily News, známý to organ radikalistů.

Za to s tím větší zuřivostí sesypaly se na Palackého časopisy německé jak v Rakousku tak v cizozemsku vycházející, bojujíce jak obyčejně více jalovými frasemi než podstatnými důvody, odvolávajíce se na vyšší vzdělanost německou a na předstíranou inferioritu plemene slovanského. Obzvláště žurnaly Vídeňské vyznamenávaly se jizlivostí, kydajíce všecku špínu své sprostoty na Palackého, právě tak, jako když roku 1848 státi se měl ministrem, a zahrnujíce při tom Slovany, v první řadě Čechy, urážkami a nadávkami, jakými se navzájem poctívá jen pouliční luza. Byl to výjev nanejvýše hnusný, který však pokaždé se opakuje, kdykoliv jedná se o to, aby Slovanům učiněno bylo za právo. Jak citelně vláda byla dotknuta článkem Palackého, viděti bylo z toho, že sám státní podsekretář dr. Helfert viděl se pohnuta odpověděti na něj zvláštní brošurkou Oesterreich und die Nationalitäten, ein offenes Wort an Franz Palacký.

Zmiňujeme-li se po Palackém ještě o jiném publicistovi českém, řádu arciť nerovně nižšího, stavíme-li takořka vedle giganta pygmaea, činíme to k vůli doplnění obrazu politického smýšlení, jaké se jevilo v rozličných kruzích národních, které sice všecky se srovnávaly co do konečného cíle

snažení svého, ale co do volby prostředků k dosažení jeho daleko se od sebe rozcházely. Jest to Václav Jaromír Picek, jejž tuto čtenářům svým předvádíme, lepší písničkář než politik, upřímný vlastenec, ale státní úředník, ostatně muž velmi ctihodný. Co redaktor úředních Pražských Novin cítil v sobě povolání promluviti také slovo do vysoké politiky, i ulehčil srdci svému brošurkou Politické zlomky o Čechách, oplývající samou dobromyslností, smířlivostí a nejlepší vůlí, v níž však darmo by hledal jen špetky politického rozumu. Picek jest pravý prototyp oficielního vlastence, jakých se tenkráte dosti nacházelo mezi státním úřednictvem, ale při tom neodpustitelně naivní, který pevně věří (či přece jenom tak se staví?), že vláda úplnou centralisaci „nebude a nemůže chtít“, ale sám netroufá si naznačiti prostřední cestu mezi centralisací a federací, kudy by se kráčeti mělo, aby tato „nebyla na újmu pevnému celku říše“. Picek chce pro národ Český úplnou politickou svobodu i všecky výhody a oprávněnosti s ní spojené, ale dosavad ho nepokládá za dospělý k tomu, pročež dává mu radu, aby všemožně pečoval o vzdělání své, v kterémž až se jiným národům vyrovná, bude moci také hlasu svého pozdvihnouti při rozhodování životních otázek říše. Při tom prý „musíme sice co jsme konečně dosáhli zuby nehty držet, nesmíme si to dát vyrvat, ať přijde nával odkudkoli, avšak zbraň, jíž půdu tuto hájit budeme, nebudiž napuštěna jedem, nýbrž buď čistá, posvěcena blahu národu a člověčenstva ... Buďmež tedy snášelivi a trpělivi, ne však tak, abychom, když dostaneme políček na jednu stranu, hned ještě druhou tvář nastavovali, nýbrž nedejme se přechvatem jiných též k přechvatu zavést, nesplácejme křivdu křivdou, ovšem ale prominutím, a sypme tak řeřavé uhlí nepříteli na hlavu.*) Tím dáme na jevo, že ku vzdělanosti dozráváme, jež nás dělá schopnými zanášet se politikou vlasti naší. To je ten jediný prostředek,

*) Kdož si tu bezděčně nepřipomene, kterak i nynější vláda Taaffeova všelikým hověním straně ústavácké sype řeřavé uhlí na její hlavu?

k platnosti přijít.“ Krátký smysl dlouhé řeči své vyslovil Picek takto: „My chceme v státu občanskou i politickou svobodu. Čím budem vzdělanější, tím více svobody snesem. Nyní jsme poličtí učenníci, učenník stane se teprva svým časem mistrem. S počátku dostává od mistra nástroje toliko jednoduché, proto že by se složenými pořezal, později dostává tou měrou, jak se stává zručnějším, složenější, ale i choulostivější, až konečně dovede zacházet nástrojem sebe ostřejším a složenějším, tak že lze mu bez nebezpečenství krásné dílo dokonat. V té míře tedy, jak budeme vzdělanější, můžeme žádati, aby nám vláda tím více svobody do rukou vkládala.“

Jak vidno, potkáváme se zde u vlastence upřímného a horlivého s týmž předstíráním, jakým vláda obyčej měla odpovídati národu našemu, kdykoliv se hlásil o svá konstituční práva. Ještě pak jedna věc jest při tom pozoru hodna, že Picek, a jak později uvidíme, i jiní oficiosní organy se vší opravdovostí tvrdili, kterak jsme již dosáhli čeho jsme žádali, kterak nadržování na jedné a utiskování na druhé straně přestalo, kterak jest rovnoprávnost již zavedena a spravedlivá věc zvítězila,*) kdežto v samém skutku o to všecko veden byl teprv urputný a neprospěšný boj. Z takového nepravého tvrzení vyváděny pak sofistickým spůsobem konsekvence, pro slabé duchy ovšem svůdné. Taková zaslepenost Pickova (na úmyslný klam nelze pomysliti při jeho poctivé a přímé povaze) jest naprosto nepochopitelna a zároveň smutným příkladem, jak málo v oné tak důležité době ještě rozšířena byla politická zralost i ve vzdělaných kruzích národu našeho.

Druhá část spisu Pickova věnována jest polemice proti Havlíčkovi a Riegerovi, jimž vytýká přílišnou prudkost. Jest sice pravda, že Havlíček nedá se zprostiti viny zámezné vášnivosti ve své oposici, vada to horkokrevné jeho povahy, kterou ani před rokem 1848 neuměl v uzdu pojímati, což

*) Str. 49. a 67. Pickovy brošury.

ho nejednou přivedlo do zbytečných a neprospěšných sporů: ale v tehdejších poměrech nepotřeboval být člověk právě Havlíčkem, aby ho trpělivost opustila: býti tak trpělivým beránkem jako Picek není každému dáno. I v té příčině dával dobrý Picek najevo božskou prostoduchost, pravě: „Havlíček by všecko napravil, všecko dosáhl mírností a ještě mírností.“ Mírnější Havlíček nebyl by již býval Havlíčkem, bez té řiznosti a pádnosti, jakou vládlo jeho péro, nebyly by úvodní články jeho měly ten účinek na čtenářstvo, který jej činil nejoblíbenějším, ač nikoli vzorným publicistou českým!

Větším právem vytýkal Picek Havlíčkovi nešetrnost k českému duchovenstvu, které před rokem 1848 bylo tak horlivým a obětavým pěstovatelem národní myšlénky, získavši sobě o probuzení vlasteneckého ducha zásluh přímo neocenitelných. Byla to u Havlíčka nemilá reminiscence na jeho krátkou theologickou karieru v semináři, že jednak příliš ochotně popřával ve svém listu místa nájezdům proti duchovním osobám, jednak se zalíbením obíral se otázkami církevními. Není žádné pochybnosti o tom, že by Havlíček [illegible] záležitostmi [illegible] a církevními, které pro obecenstvo [illegible] čtenáře méně vzdělané [illegible] v otázkách na[illegible] slova.

[illegible] vytýkal Picek [illegible] Kroměřížského, a přede [illegible] paragrafů navrhovaných základních [illegible] theorii nebyli se i s celou pra[illegible] praktické zkušenosti. K té výši mužného pře[illegible] nedovedl se povznésti, že někdy čest [illegible] pochybné praktické výhody obhájiti prin[illegible]. A taková byla bez odporu situace na sněmě Kroměřížském, kde slovanská pravice, neprohlásivši rázně a rozhodně [illegible] národu, byla by [illegible] svobodu na věčnou

hanbu svou. Jest pak velice pochybno, zdali by tím skutečně byla dosáhla nějakého podstatného prospěchu. Proud reakce, jaký tenkráte panoval, nebyl by tím zastaven býval, a rozehnání říšského sněmu odloženo snad jenom na krátko. Co konečně mluví Picek o nemíchání národnosti do politiky, to patrně vzal z brožury Thunovy svrchu oceněné, o které v úvodu neváhal vyznati, že mu byla vodítkem.

Dojem celého toho sepsání Pickova na mysl čtenářovu jest vzbuzení srdečné útrpnosti s tou velikou obmezeností ducha, jaká tuto tak okázale světu na odiv se staví, chtíc politickou akci líčiti mermomocí jako nějakou arkadickou idylu. Můžemeť sobě gratulovati, že následkem třicetileté od těch dob nabyté zkušenosti Pickové u nás již nadobro vymřeli.

Dne 9. ledna 1850 došel redakce Národních Novin německý přípis purkmistra Vaňky, v němž obsaženo bylo napomenutí zemského velitele vojenského, aby tendence listu, jehož popuzující tón v posledním čase prý opět silněji se ozývá, více přispůsobena byla trvajícímu výminečnému stavu, s výhrůžkou, že jinak by noviny ty úplně zastaveny byly. Následkem této výstrahy oznámil Havlíček, jenž dobře věděl, na které články se tu naráží, že uznává „za prospěšné, další polemické rozbírání o federaci jen nejopatrnějším spůsobem vésti a vůbec se tak obmeziti, abychom své noviny uchránili při životě“. Avšak přes to všecko již 19. ledna obdržel Havlíček nový, tenkráte český dopis purkmistrův, jímž tento mu oznamoval, kterak pan vojenský komandant, když výstrahy jeho dbáno nebylo, „ustanovil za dobré, účinkům listů těchto hrozícím veškerému blahobytu vkročiti v cestu a vycházení Národních Novin na čas trvajícího nynějšího výminečného stavu zastaviti“. Otisk přípisu toho obdrželi předplatitelé Národních Novin místo 18. čísla jejich.

Tím spůsobem zbaven jest národ Český jediného svého listu oposičního, čehož i sám Picek nemálo litoval, poněvadž neměl více důstojného protivníka, kterého by mohl v Pražských Novinách poráželi.

XII.

Zemské ústavy. Petice o svolání sněmu. Vojenské výtržnosti. Němčina státní řečí. Obecní volby Pražské.

Konečně po dlouhém marném čekání přinesly Vídeňské Noviny od 4. ledna nejponíženější přednešení ministra Bacha, týkající se zemských ústav a volebních řádů, jež předkládal císaři ku potvrzení. V sepsání tom dokazuje se přede vším nevyhnutelnost dalšího trvání výminečného stavu, potom vyčítá se s patrnou samolibostí dlouhá řada již vykonaných prací ministerstva. Dále neopomíjí se Bach vychvalovati, kterak ve smyslu ústavy, jejížto zásady jsou „státoprávním základem a nedotknutelným pravidlem říše", dovedl vyhověti jednak potřebné samosprávě zemské, jednak nevyhnutelné jednotě říše, dalek jsa vší obmezující centralisace, v ten způsob, jak jediné možná při takových okolnostech. Pravý smysl slov těch byl, že vypracované od něho zemské ústavy a volební řády byly tak matné, aby národům nebyly ku pražádnému užitku, a všecka moc a všecka vláda zůstávala při ústřední vládě. Místnější uvažování těchto zemských zřízení můžeme si tuto uspořiti, neboť nikdy nevšedše v život musejí považována býti za pouhé cvičení ve slohu a zákonodárnické pensum ministra Bacha, které po dvanácti letech vždy ještě dobře posloužilo rytíři Schmerlingovi, jenž uvázav se v úlohu opětné reorganisace Rakouska použil jich co šablony k svým řádům zemským, jakými 26. února 1861 oblažil národy rakouské.

Jisté straně však přišly ústavy tyto přece vhod, psalať o nich totiž Deutsche Zeitung aus Böhmen doslovně takto: „V jednom ohledu pro nás Němce veledůležitém přesahují naše očekávání. Vidímeť z ministerského přednešení, že pospolité spojení rakousko-německých spolkových zemí není tak zcela zamlčeno, jako se to stalo při ohlášení oktrojované ústavy. Při vypracovávání ústav pro veškeré země, jenž k Německému spolku patřily: pro Rakousko nad Enží

i pod Enží, pro Salcpursko, Štýrsko, Korutansko, pro Krajinu, Istrii, Gorici, Gradisku, pro Tyroly, Vorarlberk, Čechy, Moravu a Slezsko, zachovávána jest stejnost zásad; ústavy těchto zemí budou míti v podstatě ráz stejnotvárný a tvořiti zvláštní skupinu, lišící se od ústav ostatních korunních zemí... Spatřujeme v tom blížení se k Německu, které jsme v ústavě od 4. března s bolestí pohřešovali. Nám Němcům jest uznání těchto společných svazků mezi zeměmi rakouskými k Německému spolku počítanými velevítané."

Jedna pověst, již dávno veřejně rozšiřovaná, došla tímto nejponíženějším přednešením potvrzení, že totiž ohlášený obecní řád nevejde v život, poněvadž prý není k potřebě, nýbrž že bude přiměřeně změněn.

V únoru počato s uveřejňováním jednotlivých ústav a volebních řádů zemských. Ústavu pro „korunní zem Českou" přinesly úřední Vídeňské noviny dne 3. února. Rovnoprávnost obou národností, české i německé, byla v ní pojištěna, sněm skládal se z 220 poslanců, jichž 70 bude voleno od nejvíce daní platících, 71 od měst a průmyslnických míst, 79 od ostatních obcí. Voličem byl každý občan plnoletý a práv občanských i politických požívající; volen mohl býti každý volič, který byl nejméně pět let občanem v zemi a 30 let stár. Volba platila na 4 léta. Výbor zemský měl sestávati z 12 členů. Kompetence sněmu obmezena byla pouze na ekonomické záležitosti zemské.

Prvním únorem měli vstoupiti v činnost noví úřadové političtí všech instancí. Ta okolnost hnula při obci Pražské záležitostí již dávno se vlekoucí. Jak známo, ležela na obecním úřadě Pražském petice k císaři za brzké svolání zemského sněmu, opatřená tisíci podpisy ze všech krajin Čech a přípisy několika set obcí. Bylať s ní sice, jak na svém místě vypravováno, vyslána do Vídně deputace od obce Pražské, ale ta nezastihla císaře ve Vídni, a vrátila se s nepořízenou. Nyní učinil Pinkas v radě městské návrh, aby obecní výbor vyjádřil Jeho Veličenstvu díky své za udělenou ústavu, která nyní po vyhlášení zřízení zemských a zavedení nových úřadů

v život vstoupiti měla, při té příležitosti pak aby císaři odevzdána byla ona petice za svolání sněmu spolu s druhou žádostí o zrušení obleženosti a zavedení řádných poměrů konstitučních.

Odůvodnění návrhu toho bylo nanejvýše zajímavé, svědčíc o valném zkrotnutí obecného smýšlení průběhem deseti měsíců. Žádost za brzké svolání sněmu zemského měla prý se císaři podati již v květnu 1849; doba sice nebyla tomu příznivá a nemohlo se očekávati žádné příznivé vyřízení její, ale mělo se tím vkročiti v cestu jisté agitaci, která se v zemi rozšiřovala (shánění podpisů na známou petici z Boleslavska za odvolání oktrojírky). Přes to všecko byl protest proti oktrojírce přece odeslán, a tento krok prý uvedl vládu v omyl o pravém smýšlení v zemi. Tomu omylu vlády, jakož i nějaké nepatrné, bezmocné (ultraradikální) frakci, která snad naposledy existovala jen ve fantasii některých lidí co smýšlenka — načež alespoň ukazuje neprospěch dosavadního vyšetřování vojenského soudu na hradě Pražském — máme prý děkovati za nynější výmineční stav. Ačkoliv mnohá jiná města sobě přispíšila vyřknouti císaři poděkování za udělenou ústavu, městská rada Pražská nenásledujíc toho příkladu osvědčila tím státní moudrost svou, neboť nechtěla dříve děkovati, pokud ústava nebyla celá, pokud nebyly vydány ústavy zemské, bez kterých ústava říšská nemohla vstoupiti v život. Nyní však jest tomu jinak, když zemské ústavy již budou vydány, a přede vším jedná se o to, aby započal život konstituční, pročež prý jest čas, aby se Jeho Veličenstvu díky vzdaly za udělenou ústavu, ale zároveň také aby se podala žádost za svolání sněmu, čehož nutně vyžaduje stav země. Musí se poukázati k tomu, kterak ve všech jiných korunních zemích ještě před sněmem říšským zasedali sněmové domácí, jenom ne v Čechách. A poněvadž před sejitím se sněmu potřeba jest volného ruchu politického, chování pak obyvatelstva Pražského úplně jest lojální, tedy musí spolu žádáno býti za zrušení obleženosti ničím více neodůvodněné. Návrh Pinkasův přijat jest a zvolena deputace,

která v té příčině vypravena býti měla do Vídně k císaři pánu.

Proti tomuto usnešení městské rady sto a dva měšťané Pražští dovolili si podati protest místodržiteli, který jej poslal městské radě s napomenutím, aby nepřestupovala obor své působnosti.

Ostatně ani tenkráte nebylo čáky na příznivé pořízení zamýšlené deputace, neřkuli aby bylo bývalo pomyšlení na zrušení obleženosti, která naopak zostřena jest následkem nemilé příhody, jež nikdy nedošla vysvětlení, totiž postřelení v noci na 14. března vojenské stráže nedaleko řetězového mostu na Malé Straně stojící. Vojenské velitelství nařizovalo nárožními plakaty pod přísným trestem, aby uschovaná ještě zbraň ve lhůtě šesti dnů byla odevzdána, a taktéž vyhrožovala trestem za každé uražení policajtů, stráží a národních gardistů. Odsuzování osob všeho stavu i věku, také žen a paní pro zpouru proti organům bezpečnosti i jiné přestupky, až i k několikaměsíčnímu vězení bylo na denním pořádku. Nad to znova opakovaly se hrubé výtržnosti spupné soldatesky.

Jeden takový případ byl obzvláště křiklavý. Dne 18. července totiž o taneční besedě, jaké se toho času každý čtvrtek odbývaly v sále restaurace v Bubeneckém parku, pohádal se mladý Pražský měšťan Wippler se čtyrmi důstojníky, kteří stav měšťanský tupili, až i do rvačky s nimi se dostal, při čemž utržil čtyři sečné rány: do hlavy, do dolejší čelisti, do pravého ramene a do levé ruky. Raněný odjel ihned v průvodu ještě jiného měšťana do Prahy k vojenskému veliteli podmaršálku Schütteovi (Khevenhüller byl mezitím do Lvova přeložen), který, ač bylo již 11 hodin v noci, vyslechl vypravování jejich s velikou rozhorleností nad událostí tou, a vybídl je, aby svou stížnost ve formě řádné žaloby jemu podali. Rány Wipplerovy tak se zhoršily, že druhého dne musil odvezen býti do všeobecné nemocnice. Dne 22. června pak dostavila se u generála Schütte deputace, skládající se z purkmistra dra. Vaňky a několika členů městské

rady, která mu přednesla žádost, aby měšťanům za učiněnou urážku od oněch čtyr důstojníků v Stromovce dostiučinění se stalo, vinníci pak aby přísně byli potrestáni. Rozumí se, že vojenský velitel slíbil přísné vyšetřování věci, ale výsledek jeho tuším nepřišel nikdy do veřejnosti. Raněný Wippler pozdravil se teprv po delší nemoci.

Takové surovosti vojenské nebyly nikoliv ojedinělé, aniž obmezovaly se na Prahu, kde panovala obleženost, nýbrž i ze všech krajů docházely časté stížnosti na rozpustilost a nezbednost vojáků po venkově ubytovaných. Bylať toho času shromážděna v Čechách značná moc vojenská hrozící Prusku, a mezi vojskem tím nacházelo se také více pluků hraničarských. Kdežto všecko jiné vojsko bylo na velikou obtíž krajině kde leželo, pro svou vydíravost a nekázanost, byli naopak hraničáři rádi viděni, kamkoli přišli, neboť nejenom zachovávali nejpřísnější kázeň, nýbrž byli svým hostitelům i všelijak v domácnosti a hospodářství nápomocni a chovali se k nim jako praví přátelé. Přesvědčil jsem se o tom na své oči, navštíviv tou dobou Tábor, kde též leželo oddělení hraničarů, i byl jsem nemálo překvapen, když jejich šarže na potkání mne vojensky pozdravovali, nejspíše poznavše ve mne cizince, který patrně náležel k honoraci.

Nebylo to však jenom vojsko, které si libovalo ve zmíněných výtržnostech, mnohem povážlivější bylo, že podobné žaloby přicházely také na četnictvo, kterýžto nový, teprv nedávno zavedený ústav byl vzbuzoval tolikeré naděje. Jakkoliv za četníky vybíráni jsou hlavně vysloužilí poddůstojníci, v každém ohledu osvědčení, nicméně rozumí se samo sebou, že nemohlo býti bez toho, aby se do sboru toho — vždyť všude jest koukol mezi pšenicí — nedostaly přece některé osoby pro tak důležitou a spolu i choulostivou službu méně spůsobilé; ale mnohem horší bylo to, že se četníkům přidělovala vedle bdění nad veřejnou bezpečností také ještě úloha jiná — dozor nad smýšlením obecenstva. Při takových okolnostech nebylo se tomu diviti, že mnohý četník spletl si vlastní a hlavní povinnost svou s vedlejší úlohou a byl

více obtěžovatelem nežli ochráncem občanů. Dálo se tak od těchto lidí více z nerozumu nežli ze zlé vůle, avšak byly též příklady, že četníci dopouštěli se skutků násilných, ničím neomluvitelných, z pouhé surovosti a brutálnosti.

Na nové úřady docházely časté stížnosti pro rušení rovnoprávnosti, a tolik jisto jest, že při jich obsazování nerozhodovala spůsobilost kandidátů k úřadování v řeči lidu, ale spíše jakýkoliv jiný ohled; i bylit zhusta pouzí Němci proti vůli své ustanovováni do míst ryze českých, kdežto čeští úředníci, úplně mocni mateřské řeči své, posýláni jsou do krajin německých. Jak upřímně ostatně smýšlela vláda s rovnoprávností v ústavě výslovně zabezpečenou, toho důkazem jest cirkulář Bachův, rozeslaný ku konci září všem místodržitelstvím, jenž vyhlašoval němčinu za jedinou úřední řeč v celém Rakousku.*) Tu bylo arciť po důvěře, vždy ještě od některých do demokrata-ministra skládané, který dával o sobě v organech svých rozhlašovati, že by rád konstitučně vládl, kdyby jen mohl.

Všecky tyto zjevy a úkazy činily veřejné poměry tak neutěšenými, že čím dále tím více šířila se v lidu rozhořčenost a promrzelost.

Mezi organickými statuty, jež ministerstvo v poslední době vydalo, náležel také nový obecní řád pro Prahu, jenž při volbách do zastupitelstva městského ustanovoval census takový, který třídám zámožným pojišťoval rozhodnou převahu.**) Voličové rozděleni byli na tři sbory podle výše přímých daní, jež platili: v prvním sboru volili všickni, kdo platili nejméně 100 zl., v druhém ti, kdož platili nejméně 20 zl., a v třetím ti, kdo platili nejméně 8 zl. Mimo to náleželi do druhého sboru úředníci, důstojníci, faráři, doktoři, profesoři a učitelové.

S volbami pospícháno, bez prodlení přikročeno k sestavení seznamů voličských, a po uplynutí zákonní lhůty k re-

*) Škoda, že o cirkuláři tom nevěděl hr. Wurmbrand na říšské radě.

**) Dosavadní prozatímní řád neznal žádného censu.

klamacím vypsány jsou ihned volby. Agitace byla nadmíru čilá. Kdyby proti straně národní byli stáli jenom sedmašedesátníci, nebylo by vítězství její ani dost málo pochybno bývalo, neboť k sedmašedesátníkům se přiznati ostýchal se přece i každý slušnější Němec, pročež musila utvořena býti jakási strana střední, která by v sobě spojovala jádro uvědomělého německého anebo po německu smýšlejícího obyvatelstva Pražského. Strana ta, jejíž hlavou byl Ondřej Haase, chef firmy „Synové Bohumila Haase“, plukovník a velitel národní obrany Pražské, nazývala se Mittelpartei dle toho, čím býti předstírala, v samém skutku pak byla shromaždištěm všech živlů, které z jakékoliv příčiny nepřály národní straně české. Ultraněmci, fanatikové pořádku za každou cenu, zpátečníci všech barev, státní úředníci i všickni, kdož spatřovali prospěch svůj v podporování vlády, k nimž přidružovala se ještě část malých živnostníků, odvislých od zaměstnavatelů svých z protivného tábora, ti všickni činili pevně sražený šik nepřátelský, sbor výborně organisovaný, s nímž potýkati se bylo straně české, ku které vedle jádra měšťanstva náleželi ještě nemnozí mužové pokroku druhé národnosti.

Mittelpartei, ač počtem jen skrovná, ale váhou svou mocná, vyvíjela při volební agitaci činnost obdivuhodnou, jsouc při tom všemožně podporována vládou, ať mlčíme o rozličných nekalých prostředcích, jakých dle tvrzení druhé strany užívala k získání přívrženců, což ostatně jest věc, která se při každém volebním zápase opakuje. Naproti tomu národní straně, která též všecko vynakládala na poučování svých voličů a povzbuzování jich k horlivému účastenství ve volebním boji, činěny se strany úřadů všemožné obtíže a kladeny nepředvídané překážky v agitaci. Volba konala se 29. srpna s velikou okázalostí a slavností; schvalně z Vídně přijel k ní známý národní odpadlík Jelen*) agitovat mezi českou stranou

---

*) Člověk tento, před rokem 1848 známý pouze co muzikant, jemuž Brauner z dobromyslnosti pomohl k mandátu na říšskou radu, za-

pro Mittelpartei. Výsledek voleb byl, že národní strana 21.398 hlasy prorazila se 40 svými kandidáty, Mittelpartei pak 8491 hlasy s 50 kandidáty — nejlepší to ilustrace liberálnosti volebního řádu. Při ohromné většině 13.907 hlasů ze 30.889 byla národní strana poražena, dr. Vaňka stal se opět purkmistrem, Ondřej Haase jeho náměstkem, a v městské radě měla národní strana menšinu. Také předsevzata nová volba tří členů do zemského výboru na místo dosavadních dra. Pinkasa, Pravoslava Trojana a někdejšího místopurkmistra Ant. Al. Kellera, i zvoleni jsou dr. Walter, dr. Vorovka a Ondřej Haase, vesměs rozhodní stranníci Mittelparteie. Z toho bylo patrno, že česká strana od nynější většiny obecního zastupitelstva nemůže se nadíti ani spravedlnosti ani šetrnosti, obec Pražská vydána byla na milost a nemilost straně protinárodní.

XIII.

Havlíčkův „Slovan". Dar Kničaninu. Hlas šlechtický v „Unionu". Svatoš.

Havlíček, zbaven svého velikého politického organu Národních Novin, nemínil proto upustiti od své oposiční činnosti proti vládě, která se patrně pronevěřovala svým slibům a vyřknuté úloze své, nýbrž pokračovati dále v boji za práva národu svého zákonem uznaná. Na všechen spůsob dával tím Havlíček důkaz uznání hodné statečnosti občanské, ačkoliv při něm není vyloučen i jiný ještě podnět k takové vytrvalosti, totiž pochopitelná samolibost jeho, že nerad by se byl vzdal skvělého postavení svého v národní straně co přední, všeobecně oblíbený a velebený publicista její. Ale při tom litovati jest dvojího: předně, že sanguinický temperament jeho nedal mu poznati pravdivou povahu doby, kterou vládl neodolatelný proud reakce, kdežto on vždy ještě žil v blahém domnění, že dosti brzy musí za své vzíti mimořádný

---

prodav se pak reakci konal výborné služby Bachovi, začež jmenován archivářem říšského sněmu.

stav [illegible] a nastoupiti na jeho místo poměry **konstituční**;*) [illegible], že vášnivost jeho nedovedla si vzíti **naučení z dosavadní trpké zkušenosti** a mírniti prudkost svou **v boji, jak** toho nevyhnutelně vyžadovaly okolnosti **časové. Ani jedno ani druhé** nebylo mu dáno, a tak nejenom **prospěch ten, jejž** by snad (což vždy jest pochybno) kratší, méně **náruživá opposice** jeho byla mohla přinésti, zůstal nedosažen, **nýbrž nevčasná** vzdorovitost, dosavadním pronásledováním **ještě více** přiostřená, stala se mladému muži, tak bohatě **nadanému**, osobně záhubnou. Více chladné rozvahy a **upuštění v pravý** čas od nerovného zápasu bylo by nám v **Havlíčkovi zachovalo** vzácný talent a otužilého, zkušeného **bojovníka pro pozdější** dobu nového ústavního života.

Dne 8. května 1850 vydal Havlíček v **Kutné Hoře**, kde nebyla obleženost, 1. číslo nového politického listu **S l o v a n.****) který měl vycházeti dvakrát za týden po **dvou arších. Hned** první číslo však **propadlo konfiskaci**, pro **nevyplnění tuším** jakési formálnosti. Proti tomu se Havlíček **odvolal, z čehož** povstala soudní pře, která po třech měsících **skončila se propuštěním** konfiskovaného čísla.

Ne všickni horliví národovci schvalovali **počínání Havlíčkovo**, uvažujíce, že nelze hlavou proraziti **zeď, litovali cesty** od něho **nastoupené**, v níž neviděli spásy **pro národ. Ano** mnozí, jednak v postavení svém závislí od **vlády, jednak řídíce se** pravidlem, že třeba podlezti, kde nelze **přeskočiti, podávali** se větru s hůry vanoucímu do jisté míry a **pouštěli se** proudem, jemuž odolati nemohli. Nespravedlivé **bylo by, viniti** muže tyto z odpadlictví od národní strany, **kteréž oni nepřestali** sloužiti upřímně: bylať to u nich pouze **změna taktiky**, ku které odhodlali se v poctivém domnění, že **tím spů-**

*) Vysvítá to z jeho úvodu k 1. číslu Slovana.

) [illegible] zasluhuje, že se v Slovanu navrátil **zase k novějším [illegible] od kteréhož byl v Národních **Novinách odstoupil**, [illegible] se [illegible] **Palackému**.

sobem budou moci podstatněji prospěti národu, nežli na dosavadní cestě příkré oposice proti vládě.

Ovšem nedá se zapříti, že mnozí obraceli pouze k vůli prospěchům osobním, kterých tím dojíti chtěli, jakož bývá všude a vždy v podobných okolnostech. Tito lidé byli dobře známi, a každý nepředpojatý uměl od nich dobře rozeznávati ony upřímné národovce, kteří v nejlepším úmyslu vládě sloužili. Ale politická vášeň má více než kterákoliv jiná účinek zaslepující, a tak dostalo se národu Českému toho neutěšeného divadla, že první básník a první publicista jeho, Kollár a Havlíček, octnuli se spolu v polemice, v níž Havlíček, bera tím prudší popud proti Kollárovi z té okolnosti, že tento články své uveřejňoval v Reichzeitungu, organu Švarcenberkovu, a ve Vídeňském Denníku, domnělém organu Thunovu, beze vší šetrnosti v posměch uváděl jisté slabé stránky Kollárovy, které sice nikomu nebyly tajemstvím, jichž ale nikdo z úcty k velikému buditeli národu u veřejnosti neslušně se nedotýkal. Spor ten veden pohříchu s obou stran způsobem tak sprostým, že jeden na druhého doslovně „bláto" kydal, až stydno slova ta opakovati. Charakteristické při tom bylo vyznání, které Havlíčkovi v zápalu boje z péra vyklouzlo, že již po mnoho let potýká se s celým světem.*) Pravou ošklivost pak u každého slušného člověka musil vzbuditi hlas ze Slovenska,**) který té příležitosti používaje směl vytýkati Kollárovi, co tento za Košutovy hrůzovlády v Pešti nucen byl učiniti k obhájení osobní bezpečnosti své, nejsa, jako tak mnoho jiných Slováků v té době, ani životem svým jist.

S Vídeňským Denníkem Havlíček ani takořka nepřestával se potýkati, obzvláště když Denník v hyperlojální horlivosti své zabloudil až k tvrzení, že my Čechové prohlášením rovnoprávnosti dosáhli jsme již všeho, co jsme kdy žádali, ano se vší opravdivostí v ten smysl se vyjádřil, kterak zá-

*) Slovan I., str. 1405—6.
**) Slovan I., str. 1485.

leží jenom na nás, aby rovnoprávnost byla zachovávána.

Při vší sklíčenosti domácích veřejných poměrů nepřestal národ Český obraceti pozornost svou i ke vzdáleným soukmenovcům a pěstovati horlivě slovanské sympatie, nacházeje ve vzájemné výměně přátelských citů se členy společného rodu jakési náhrady za útrapy, jakých mu snášeti bylo v užším kruhu vlastní rodiny. K osvědčení těchto sympatií naskytla se příležitost, vzatá ze zmařené roku lonského návštěvy generála Kničanina v Praze. Vlastenci Pražští, kteří slavnému hrdinovi srbskému chystali tenkráte k uvítání jeho skvělou poctu, umínili si, když tento úmysl jejich nekalými pikly nepřátel Slovanstva překažen byl, aby mu jiným způsobem podali důkaz obdivu a úcty s bratrským pozdravem. Dali zhotoviti skvostné pistole od světoznámé puškářské firmy Lebedovy, bohatě ozdobené dle nákresů vlasteneckých umělců Hellicha a Navrátila, s nápisem srbským a českým: „Srbu Kničaninu bratří Čechové“, vyobrazením vojína srbského a českého svornosty, a dvěma stříbrnými soškami Záboje a Žižky, kteréžto zbraně, spolu s přiloženými obrazy města Prahy a věnovacím přípisem na pergameně v jazyku srbském a českém, poslali mu v dar, kterýž odeslán jest do Bělehradu dne 20. září.

Na vzájem za vzácný ten dar poslal Kničanin v květnu 1851 Pražanům na památku skvostnou šavli, kterou nosil v půtkách s Maďary roku 1848—49. Šavli tu byl obdržel darem roku 1844 od Hafise paši, tehdáž velitele pevnosti Bělehradské, jakož o tom svědčí nápis na ní, ku kterému přidal Kničanin slova: „roku 1851 daruji bratřím Čechům“. Kničanin odeslal ji prostředkem generálního konsula rakouského v Srbském Bělehradě ministru-presidentu rakouskému knížeti Švarcenberkovi do Vídně, od něhož poslána skrze místodržitelství české Národnímu museu v Praze, kdež dosavad se chová. Provázen byl ten dar přípisem srbským i českým na pergameně, plným horujícího zápalu slovanského.

Tuto zmíniti se třeba o projevu pozoruhodném a důležitém, který, kdyby od strany, z níž vycházel, byl upřímně míněn býval, mohl vésti k znamenitému sesílení národu. Známoť vůbec, kterak šlechta česká od samého počátku hnutí roku 1848 (až na jednotlivé nečetné výminky) stála opodál ruchu v postavení vyčkávajícím jak věci dopadnou, aby pak přidala se ke straně, odkud by pro sebe doufati mohla největších výhod. Národ Český, zvyklý považovati šlechtu za sobě odcizenou, těžce sice nesl takové odstrčení, avšak již nadobro se byl spřátelil s myšlénkou, i bez pomoci šlechty kráčeti odhodlaně svou cestou u vymáhání svých práv. Zásadní nechuti k šlechtě u národu Českého nebylo; litovalť on jejího odcizení jakožto citelné ztráty síly a byl by s radostí přijal ruky sobě na sblížení podávané od ztraceného bratra. Vida však šlechtu dílem netečnou dílem v táboře nepřátelském bral z toho podnět, aby si přisvojil ryze demokratické smýšlení radikalistů, kteří se stavěli v popředí a v čelo ruchu politického.

Tu vyskytl se v novinách Union článek od nejmenovaného šlechtice českého, puštěný do veřejnosti patrně na přezvědy a mající za účel dorozumění se šlechty s národem, od něhož očekával „příznivý výsledek pro svou vlast i věc, která roku 1848 na začátku všeobecného hnutí tolik souhlasu nalezla, ale bohužel nadužíváním a přechvaty jednotlivců v nebezpečí uvedena a tím u přebojácných v špatný kredit uvedena byla.“ Anonymus připomíná, kterak šlechta česká za doby Bělohorské v čele národu „ne pro sebe, nýbrž pro národ“, pro vlast a pro víru bojovala, trpěla a krvácela; poukazuje na svobodomyslné snahy stavovských sněmů ještě před březnem; dokládá, kterak jen představenstvo stavů toho vinu nese, že tito v březnu 1848 nepřipojili se jakožto korporace k žádosti měšťanstva Pražského, kdežto všickni tehdáž v Praze přítomní šlechticové osobně tuto žádost podepsali; klade váhu na to, že musí se rozdíl činiti mezi značným počtem „šlechticů v Čechách, kteří pochopujíce nutné potřeby času uznávají práva Českého národu a vždy budou hotovi brániti je“, a frakcí

šlechtickou, „která ještě posud nic slyšeti nechce o společných záležitostech šlechty s ostatními stavy, poněvadž ještě nikdy neviděla a nepoznala svět v pravé podobě, nýbrž jen vždy se oddělovala a se šlechtou ostatních zemí se za zvláštní dohromady sloučený druh lidstva považuje"; končí pak slovy: „Pročež nezoufejte již napřed nad šlechtou českou, spojení jest zvláště u nás snadno možné a pro celek zajisté velmi žádoucí; ovšem jest k tomu vzájemné přiblížení se nevyhnutelné. Kýž by to dobrý duch vlasti popřál, abychom všickni společně k idealu lepší budoucnosti přibližovati se mohli, a aby šlechta česká, jako ve slavných starých časích, opět stála v čele Českého národu!... Zdali nové instituce přislibují trvanlivost našim poměrům přiměřenou, o tom dnes nerozhoduji, ačkoliv bych to jenom za prospěch naší společné vlasti považoval, kdyby vlastenecké šlechtě popřáno bylo, sjednotiti se ve zvláštní sbor v národní organisací."

V tomto zakončení článku leželo jádro jeho, které, jak se zdá, bylo výsledkem nedávných porad šlechtických v Teplici odbývaných. Účinek toho výzvědného hlasu anonymova nebyl nikterak přízniv šlechtickým pretensím. Havlíček v Slovanu sice uznával, „že jsou to moudrá slova, která zasluhují v nynější době též moudrého uvážení", ale proto přece velmi trefně na ně odpověděl: „Jestli jsme slovům pana spisovatele, ač dosti diplomaticky pronešeným, dobře rozuměli, praví k nám: Považujte nás za českou šlechtu, nechte nám upomínky na naše předky, dopřejte nám jakožto synům vznešených rodů českých čestná místa na čele národu; a my zajisté budeme horlivě pěstovati dobro a slávu Českého národu! — Na to ale pravíme zase my k této české šlechtě: Postavte se jen sami v čelo všelikého dobrého počínání pro vlast a národ, chovejte se jak sluší na potomky tak slavných Čechů, jsouce neodvislí a opatření hojnými statky nebuďte služebníci, nýbrž svobodní mužové a zastavatelé svého i našeho práva, své i naší svobody, a uvidíte, že národ s vděčností vaše vůdcovství přijme a ctíti vás bude jak ctil vaše předky!

V tom leží asi celý rozdíl mezi námi a panem spisovatelem přípisu k redaktoru Unie: on myslí, aby národ šlechtu uznal co šlechtu a přál jí nějaké přednosti (ač ne škodné národu); my myslíme, aby od šlechty vyšel počátek, aby ona se ujímala národu, aby ukázala, že jí na svobodě a na konstituci, na zvelebení národnosti slovanské tak jako nám záleží, a že pak jistě národ jí popřeje mnohé z těch předností, na které jest zvyklá a které jiným na škodu nejsou."

Ostatně Havlíček nebyl proti dědičné pairii (neboť k té patrně směřovala tužba šlechty), ale pod jistými výminkami, které však na onen čas byly těžko vyplnitelnými.

Naproti tomu rozhodně zamítal šlechtické pretense radikálnější (ač ne již tak radikální jako před rokem) Večerní List. Mezi jiným pravil anonymní šlechtic v přípisu svém: „Lojální šlechta česká bude to míti za svou povinnost k národu se znáti, nechte jí za to ale ono právo, aby upomínku na své předky, jejichž jména v dějepisu vlasti vynikají, svatě dochovala; nechte jí právo na to poukazovati, že totéž jméno ještě dnes totéž hájí, co již před stoletím totéž jméno hájilo; nechtež jí onu krásnou přednost, nyní větší oběti přinášeti pro blaho země a tak krásnou budoucnost krásné otčiny tím jistěji připravovati." Na to Večerní List odpovídá: „Uznává tedy sám (spisovatel), že jest povinností šlechty k národu se znáti; toto poznání přišlo na šlechtu teprva nedávno, ale jen když přišlo, lépe jednou a třebať pozdě, než nikdy. Ostatně máme za to, že toto poznání povinností přišlo zároveň s poznáním vlastního prospěchu, a kdyby šlechta národ nebyla opustila, jistě by již mnohem dříve ona i národ na cestě reformy se byli nacházeli. Právo pamatovati na své předky nemůže žádná moc světa nikomu odejmout, ano národ litoval z dobrých příčin velmi často, že česká šlechta tak nepamětliva byla předků svých, že krom jména nic společného neměla s nimi. Chce-li šlechta býti nyní pamětliva předků svých, chce-li hájiti nyní právo národu a slávu vlasti, jako činívali předkové nejen šlechty, ale i naši — kdož by proti tomu co namítati měl? Ano naopak jest to žádoucno;

k tomu však není třeba dědičné pairie. Míní-li šlechta toto vše jen tehdáž plniti, když se jen z ní zákonodárcové roditi budou, potom jsou ona slova lojálnosti a národní povinnosti jen pouhá slova, anebo co horšího jest, chytře navlečeným lákadlem. Nechce-li šlechta s národem státi pro právo a slávu vlasti, chce-li tvořiti zvláštní kastu, stojící krom národa a nad národem, k níž my ubozí pozemšťané jen ze zdálí, jako druhdy pohané k bohu Hřímateli, zírati bychom směli, pak byly by věci nejen národní, nýbrž i politické mnohem horší, nežli byly před rokem 1848. Šlechta, stojící co zvláštní kasta krom národa a nad národem, nemá žádné moci ani váhy, ona jest bez národa ničím, národ bez šlechty ale jest a zůstane přece národem. Šlechta co kasta může co překážející závaží vývinu a pokroku národu přitížiti, zastaviti jej však nemůže nikdy, a kdo potom nejvíce ztratí, je šlechta . . . Když pan dopisovatel praví, šlechta že žádá onu krásnou přednost, přinášeti nyní větší oběti pro blaho země a tak krásnou budoucnost krásné otčiny tím jistěji připravovati, musíme na to odpovědíti, že takovou přednost si žádá každý šlechetný, každý vlastimil, ač to není žádná přednost, nýbrž svatosvatá povinnost každého, a ten kdo ji neplní, není hoden, že ho živí země ta, pro niž čehož učiniti se zdráhá."

Stavě se proti historickým dedukcím anonyma praví Večerní List vším právem: „Odvolání se na Bělohorskou bitvu a na utrpení, jakáž po ní nejen šlechtu, ale i národ stihlo, je nepodstatné, neboť to právě jest k oplakávání, že si tehdáž přiřkla šlechta roli první a národu odkázala úkol vedlejší; kdyby to byl býval boj více národní a méně šlechty mezi sebou, věru věci by jinak byly stály." Také na svou stavovskou oposici předbřeznovou neměla šlechta žádného práva naproti národu se odvolávati; neboť hájila jenom výsad svého stavu, nechtíc o národu ani slyšeti, ačkoli vůdcům jejím s mnohých stran ukazováno bylo na potřebu míti oporu v národu, nechtějí-li v boji s vládou postaveni býti v povětří.

„Ty doby již pominuly," končí Večerní List, „co se lidé šlechtickému jménu a erbu klaněli jako nějaké modle; ná-

rodové se naučili již sami chodit, sami myslit a jednat, netřeba jim žádného kuratora více. Jméno šlechtické nedává více žádného náčelnictví v národě, to dávají jedině umy a šlechetnost. — My byli nuceni tato trpká slova pravdy pronésti, poněvadž šlechta, jak vidno, v nepochopitelném bludu žije a o věcech sní, kterých více není a jež se nikdy více nenavrátí; bylo třeba pronésti dříve nelíčenou pravdu, poněvadž jest první výminka každého sjednocení a dorozumění se, aby obě strany prv samy sebe a potom vespolek se znaly."

Tak skončil tento první pokus šlechty o sblížení se k národu bezprospěšně, aniž byl s její strany učiněn další nějaký krok v tom směru, který by také byl nevčasným býval, když nebylo ještě společné půdy k akci. —

Slušno tuto zpomenouti může o národ velezasloužilého, který tou dobou skončil pouť účinlivého života svého. Byl to Antonín Svatoš, ředitel hlavní školy v Táboře, jeden z nejhorlivějších křísitelů národního vědomí v Čechách, který nejsa spisovatelem živým slovem a osobním podněcováním získal vlasti mnoho upřímných milovníků a co pravý apoštol národní působil tak vydatně, že Tábor i širší okolí jeho náležely toho času mezi krajiny české co do národnosti nejprobudilejší. Velice mu při tom napomáhala nad míru příjemná osobnost jeho, která obcování s ním činila každému milým, ano dobromyslnost jeho tak daleko šla, že ochotně propůjčoval se i za terč nevinným žertům. Jsa výborný znalec dějin domácích objevil dvě hodiny od Tábora v lese při řece Lužnici zříceniny někdejšího hradu Příbenic historicky památného, na němž jeden čas i Václav IV. uvězněn byl, ku kterémuž místu každoročně pořádal o školních prázdninách hlučné výlety s hudbou a zpěvem, jichž účastnily se nejvyšší honorace města, často i sám krajský. Jeho působením stalo se, že pusté místo při Lužnici, kde někdy stávalo Sezimovo Ústí, znova jest osídleno, i nazváno Starým Táborem, jakkoliv od mnohých pro novou osadu navrhováno jméno Svatošov. Nyní to místo čítá již přes 120 domů a 800

obyvatelů, majíc svůj kostel i školu. Na blízku stával Kozí Hrádek, známé útočiště Husovo po jeho vyhostění z Prahy, a v celém okolí tom vykopávají se hojné starožitniny, jichž byl Svatoš horlivým sběratelem. Od něho, velikého to ctitele Žižkova, pocházejí známé hole s vyřezávanou hlavou Žižkovou, jaké před rokem 1848 po celých Čechách byly rozšířeny, zhotovovány jsouce od soustružníků Táborských dle návodu Svatošova. Měltě vůbec muž ten v národním ohledu velikou důležitost pro celý kraj Táborský, i zasluhujeť toho vším právem, aby památka jeho zachována byla potomstvu. Všeobecná láska i vážnost, jakých Svatoš požíval, jevily se nad míru hlučným účastenstvím při jeho pohřbu, jemuž co do slavnosti podobného Tábor po mnoho věků neviděl. Se Svatošem uložilo se do hrobu kus předbřeznové idyly vlastenecké, i byltě výborný muž upřímně želen od četných přátel a ctitelů, roztroušených po všech krajinách českých.

XIV.

Bach v pravém světle. Obraz situace. Klučák odsouzen. Union zapovězen. Deutsche Zeitung. Nový divadelní řád. Známky vracejícího se absolutismu. Večerní List zapovězen. Čeština ve Vídni a v Americe.

S ústavností v Rakousku šlo to napořád více s kopce. Jmenovitě poměry tiskové byly přímo nesnesitelné. Havlíčkův Slovan zakázán jest nejprve v Haliči, v Krakovsku a v Bukovině, potom v Uhrách, konečně i v Praze. Teprv nyní objevilo se nade všecku pochybnost, že pravou duší té reakce, rovnou cestou k obnovení absolutismu směřující, není nikdo jiný nežli sám Bach, který o sobě rozpisovati dával, kterak on sám nejlepší vůli má vládnouti konstitučně, ale že mu nemožno plovati proti proudu, a tak skutečně po delší čas národy rakouské dovedl šáliti.

„Všechny tyto zápovědi," praví Havlíčkův Slovan,*) „vždy se dějí hlavně působením pana Bacha, který se jen za vo-

*) Str. 335.

jenské úřady skrývá; to jsme pozorovali při Presse, to při zákazu Národních Novin, to též musí každému padnouti hned do oka při Slovanu, když v nejrozlehlejších končinách říše Rakouské v pěkné harmonii generálové komandují na Slovana: marš! Až do nynější doby čekal pan Bach, nebudeme-li přece činiti pokání, neuznáme-li přece snad konečně jeho veliké zásluhy o zachování konstitučních práv, a když jsme dokonce nic takového neukazovali na sobě — nebylo nám pomoci, musili jsme padnouti pod meč vojenských nekonstitučních ustanovení. Nám velmi mnoho záleží na tom, aby obecenstvo naše dobré ponětí mělo o panu ministru Bachovi, který umí tak liberálně mluviti a tak krásně psáti ve svých instrukcích, jenžto ale zcela jinak jedná, který se umí nechat představovati tak, jakoby on sám byl ještě ta poslední hráz proti absolutismu, ježto ale jest právě nejschopnějším a nejpotřebnějším nástrojem k poznenáhlému obmezování všech konstitučních práv."

Jak dobře Havlíček posuzoval situaci, kterou byl teprv dosti pozdě v pravém světle poznal, vysvítá z jeho dalších slov: „My jsme se již za ty dva roky tak nazvaného konstitučního života v Rakousku dočkali té neobyčejnosti, že ti sami lidé, které jsme na počátku, když byla úplná svoboda a nevázanost, musili my napomínati k mírnosti, nyní pod křídly všemohoucí vlády nás za buřiče prohlašují; my jsme se již dočkali toho, že jsme v čas opravdivého nebezpečí pro Rakousko a pro dynastii byli považováni a také od vlády váženi co rozumní zastavatelé státu a svobody, co chranitelé Rakouska, a to při té samé tendenci, pro kterou nás nyní, když nebezpečí není, pronásleduje vláda co přepjatce a nepřátele státu. Z této příčiny také nemůžeme upustiti dobrovolně od svých zásad, a mnohým z našich upřímných přátel, kteří nám něco podobného v těchto časích v dobrém mínění radili, připomínáme jen tolik, že by nám žádná mírnost, žádné slevení v požadavcích nikterak nezpomohlo. Nynější vládě nelíbí se pouze spůsob našeho psaní, jí se též nelíbí naše zásady, a kdybychom dnes polovičku svých zásad za obět

přinesli, domnívajíce si tím získati přízeň vlády, zas by nás hned zejtra již s tou polovičkou, která se jim dnes líbila, přece jen považovali a vyhlašovali a pronásledovali zrovna tak jako dříve.“

Velmi zajímavou ilustrací libovolnosti vojenské vlády bylo opětné odsouzení redaktora vládě oddaných novin Constitutionelles Blatt aus Böhmen, Klučáka, čímž měl nejspíše podán býti důkaz, o nestrannosti vlády, která při obou stranách bez rozdílu stíhá tiskové přečiny. První odsouzení jeho stalo se v době Pražských obecních voleb, když právě zmíněný organ Mittelparteie konal vládě nejhorlivější služby, a sice „pro opětné přijmutí článku opatření vlády tupícího, dle celé své povahy k rozčilení myslí směřujícího... **při okolnostech velmi přitěžujících**, na čtyři neděle vězení u profosa.“ Tenkráte sice následkem velmi energických kroků, jež učinil ve Vídni náčelník Mittelparteie, Klučák ihned na svobodu jest propuštěn, ano na důkaz, že pod nějakou vyšší ochranou stojí, ještě jakýsi protest proti Hradčanskému vojenskému soudu ve svém listě uveřejnil. Ale nedlouho na to stihlo Klučáka nové odsouzení ke čtyrnedělnímu vězení „pro článek vládu drze tupící a jenom na roznícení myslí vyměřený“ s obtěžujícími okolnostmi. Avšak ani tenkráte nevydržel Klučák plný trest, nýbrž již za čtrnáct dní zase jest na svobodu propuštěn.

Z dalších odsouzených redaktorů budiž připomenut redaktor Unionu, dr. Gabler, jemuž „pro snižování ústavu četnictva a popuzování proti němu“ vyměřen trest čtrnáctidenního vězení a mimo to propadení 100 zl. z kauce, první to případ toho druhu, že vojenský soud ustanovoval peněžitou pokutu. Avšak netěšil se Union dalšímu dlouhému životu, neboť již 12. listopadu zapovězen jest na čas obleženosti „pro jeho v nejnovějším čase přinešené vášnivé, na vládu sočivé úvodní články“. Tenkrát si vojenský soud ani tu práci nevzal, aby tyto nebezpečné články, jak jindy činíval, zejména uvedl.

„Teď již tedy," naříkal Havlíček, „padl náš poslední časopis v Praze, a kromě Večerního Listu, který však jen populární jest, nemáme tam ani jednoho zastavatele ve veřejném mínění. Tak se poznenáhla jedno oko po druhém připlítá k veliké síti, a ruka ptáčníkova poznenáhla zatahuje vždy víc a více, až konečně síť klapne a ptáci budou chyceni. Na jak dlouho, to se ovšem později zase ukáže. Pamětihodné jest, že Deutsche Zeitung v Praze, která zastupuje záležitosti Němců v Čechách, ačkoli byla vždy ze všech Pražských časopisů po čas obležení nejradikálnější, přece ještě ani toho nejmenšího protivenství nezakusila od vojenského soudu."

Však ejhle, aby rovnoprávnost nebyla tak křiklavě porušována, čtlo se v Pražských vládních novinách dne. 3. prosince následující lakonické ohlášení. „C. k. presidium zemského vojenského velitelství shledalo vycházející v Praze od pana dra. Makovičky redigované noviny Deutsche Zeitung zapovědíti a od dneška tisknutí jejich na čas obleženosti zakázati." Jaké to stupňování, nejdříve při vynášení nálezů proti novinám jmenovány jsou závadné články, pro které se odsouzení děje; později poukazováno jen všeobecně na nebezpečný směr listu, až konečně tuto zapovídají se noviny beze všeho udání příčiny. Avšak neděs se, jemnocitná duše křesťanská; neboť jak veliká jest přísnost trestající spravedlnosti, tak veliké jest na druhé straně i milosrdenství s kajícím hříšníkem. Již v polovici prosince Deutsche Zeitung obživla znova s proměnou redakcí, již na místě dra. Makovičky, který musil odstoupiti, ujal Heinrich Schindler.

Netoliko pak jenom zakazováním novin obmezována jest svoboda slova, kterýžto prostředek dle zákonů dosavad výslovně neodvolaných měl přece vždy platnost jenom v místech, kde panovala obleženost; ku konci listopadu vyšel nový řád divadelní, platný pro celé území říše bez rozdílu, jehož neslýchaná krutost vyvolala výkřik všeobecné nevole. Dle nového toho zákona vylučovalo se bez výminky od provozování na divadle mezi jiným: všecko, cokoliv se nesrovnává

s city povinné lojálnosti k nejvyššímu panujícímu domu císařskému a k stávajícímu zřízení státnímu, neb cokoliv by mohlo urážeti vlastenectví občanů; cokoliv dle právě časových okolností příčí se šetrnosti pro veřejný pokoj a pořádek, cokoliv jest schopno zbuzovati sočení mezi národnostmi, mezi třídami společenstva a společnostmi náboženskými, aneb mohlo při představení ponoukati k bouřím a nedovoleným demonstracím; cokoliv uráží veřejnou mravopočestnost, stud neb náboženství, pročež nedovoleno na divadle ani představování církevních obřadů a bohoslužebných výkonů uznaných v státu společností náboženských, ani užívání ornátů jich kněžských; rovněž nebylo dovoleno užívání na divadle rakouských úřednických a vojenských uniforem. Zdali se smí neb nesmí nějaký kus divadelní provozovati, činěno závislým na obecných poměrech, jakož i na době, v které se má provozovati. Poněvadž pak mnohdy teprv při představování se ukáže účinek na obecenstvo, který se předvídati nemohl, protož místodržiteli uděleno právo, že může již udělené povolení na provozování buď docela, buď z částky kdykoliv odvolati. V důtklivých případnostech směli úřadové pro bezpečnost i započaté již představení kusu, pro veřejný pokoj nebezpečného, zakázati. V mimořádných případech byli zplnomocněni, divadlo vyprázdniti a zavříti dáti. Podnikatel divadelní, jenž by se provinil proti ustanovením zákona tohoto, mohl býti pokutován 50—500 zl. stř.; na extemporování herců uloženy pokuty 5—50 zl.

O novém tomto zákoně vyjadřovaly se Vídeňské listy Wanderer a Ostdeutsche Post, že přísnost jeho jest tak veliká, že nevyhnutelně musejí se v něm státi nějaké změny, nemá-li se divadlo vůbec nemožným učiniti, neboť prý by jinak ani Schillerovy a Shakespearovy kusy, ano vůbec žádná národní dramata nemohla býti provozována. V podobném smyslu se ozval Havlíčkův Slovan: „Divadlo, tato velemocná páka národního uvědomění a vzdělání, jest tím zloupeno o nejdražší klenoty dramatického básnictví, a zvláště z českého divadla jest tímto zákonem vyloučeno představo-

vání nejkrásnějších a nejpohnutlivějších momentů z české historie.“

Nové a nové známky, pozorované jak doma tak v cizině, ukazovaly na nejistotu veřejných a státních poměrů v Rakousku, o kterých nebylo předvídati, kdy a jak se ustálí, kterážto nejistota záhubně působila na veškerý život jak pospolitý tak obchodní. Té všeobecné stísněnosti výraz dal Slovan v článku nazvaném Předpeklí politické těmito slovy: „Vidíme sice patrně, že král Neapolitanský již nyní podruhé zcela zrušil ústavu, kterou slavně slíbil a zaručil; vidíme, že to samé učinila vláda papežská a toskánská; víme že naše vláda s těmito vládami v nejlepším jest přátelství a že stojí tyto vlády pod velikým vplyvem, ano takřka pod poručenstvím naší vlády: přece však musíme a máme věřiti, že naše vláda upřímně konstituční jest. Vidíme, že v Hesensku podporuje naše vláda zřejmě rušení ústavy; vidíme, že pod svou ochranu vzala Hassenpfluga; vidíme, že se pod plášť rakouský chtějí ukrývati všecky ty vlády německé, které by se rády zbavily konstituce, přece však máme a musíme věřiti, že naše vláda dle jiných pravidel se řídí doma a dle jiných za hranicemi! Vidíme, kterak naše vládní noviny, orgány ministerstva, slovo konstituce sice v ústech mají, avšak všechno, co opravdu a ve skutku konstituční jest, jen zlehčují, přechvaty, demagogií, buřictvím atd. nazývají, že držení se konstituce jmenují v Hesensku rušením monarchického principu a v Sardinsku zase neznabožstvím; vidíme, že suvrenitu lidu, komunismus, anarchii, atheismus a materialismus co stejné vedle sebe staví; to všecko vidíme, a přece máme věřiti v upřímnou konstitučnost! Z těchto příčin jest patrno, že... všichni vůbec, kterým na správné konstituční vládě něco záleží, jenom s nepokojnou a starostlivou myslí hleděti musí na jednání nynější vlády, jsouce vždy v tom neblahém zřízení ducha, kterým je naplňuje nejistá budoucnost. Tento trapný stav, ve kterém vždy jen před sebou vidíme ústavní vládu, ale jako Tantalus nemůžeme ji nikdy dosáhnouti, tento stav nazvali jsme předpeklím politi-

ckým. Tento stav, tato nesmírná nejistota jest také hlavní příčina všeho zlého, které Rakousko nyní zakouší: žádný neví, jak budou stát záležitosti naše za rok, za měsíc, ba ani na druhý den skoro předvídati nemůžeme, jak bude s námi. Proto hynou obchody, není smělosti k žádným průmyslním podniknutím, všechno jest jako na vahách, všechno žije jen od dneška na zejtřek. Každý, kdo by něco podniknul, musí se obávati, aby se zatím okolnosti nezměnily a aby tím podniknutí jeho, založené na nynějšku, nevzalo zkázu. Země naše chudnou, cizina kořistí z našeho neštěstí, a přece na žádné straně neprokmitá ještě světlo nějaké určitosti a jistoty. Jak dlouho ještě budeme kvíleti a rmoutiti se v tomoto předpeklí?"

Odkládání na neurčito jak sněmů tak i porotních soudů dle nového jich zřízení, brošura majora Emericha Babarozyho z nejbližšího okolí císařova, „Bekenntnisse eines Soldaten", která bez obalu radila k obnovení absolutismu, pověsti vždy určitěji vystupující o brzkém odvolání oktrojované ústavy, konečně nařízení ministra vojenství dne 20. listopadu vyšlé, kterým se přísaha vojska na ústavu vypouštěla z přísahy korouhevní — to vše nepřipouštělo více žádné pochybnosti o konečném úmyslu vlády.

Ze sklíčené následkem toho nálady mysli vyplynul elegický novoroční úvodní článek v 1. čísle Večerního listu na rok 1851, jenž ulevuje sobě takto: „Sáhněme v ňádra svá a odpovězme sobě dle nejlepšího svědomí: Znali jsme dobře a určitě cíl svůj? pochopil každý úkol svůj? — Kdyby tomu tak bylo bývalo, mnoho by se bylo nestalo, a my bychom všichni nemusili nyní hořekovat na zříceninách nadějí svých. Nevymlouvejme se, že jiní používali nezběhlosti, poklesků našich k sobeckým účelům svým; to právě vina naše, že jsme jim příležitosti poskytovali. Znejmež chyby své, bychom se jich budoucně uvarovati mohli. Ale nebuďme nečinní, přikročmež chutě k dílu, abychom ze zřícenin co nejdříve nové chrámy svobodě a zákonu vybudovali. Buďme svorni, neboť nesvornoť jest símě všeho zlého; buďme skromni, neboť skrom-

nost jest vítána Bohu i lidem; ale nebuďme skromni až k podlízavosti, vždy a všude se osvědčujmež co národ, co lidé svobodní pod záštitou zákona; buďmež usilovni, vždy se namáhejme ku předu, k cíli. Cíl náš jest vzdělání se, osvěta, a v osvětě pravá volnost, která nikdy podlehnouti nemůže. Buďme vytrvalí v namáhání svém, nedejme se nižádnými překážkami zastaviti v pokrocích svých, kdo státi zůstane, kráčí nazpět; buďme opatrní, abychom neměli kmitání bludiček za světlo pravdy a svůdný hlas Sireny za hlas pravdy; buďme i dále opatrni v slovech i ve všech skutcích svých proto, aby nepřátelé naši z nevinných mnohdykráte slov nenalezli zdánlivou záminku k osočování nás, ku pronásledování nás, aby nenalezli záminku, zdržovati nás od zdroje všeho vezdejšího blaha, od osvěty a svobody, která jedině panuje tam, kde panuje určitý jeden jediný zákon; proto mějme v uctivosti zákon, byť i nebyl někdy poměrům našim zcela přiměřený; pomněmež, že přece jen zákon jest ochrana naše a štít náš proti libovůli, proti všem nátiskům, ochrana práv našich, a uznávají-li se proměny zákona za potřebné, pracujmež opět se zákonem a skrze zákon pro takové změny potřebné; nebažme nikdy po idealech, totiž nechtějmež ihned dosáhnouti, co jen postupem času dosáhnouti možno, nenadsazujme theorii nad praktičnost. Staré přísloví české praví: Lépe vrabce v ruce míti, nežli straku na střeše. Pravda to, kdo chce zlatý míti, musí sbírat po groši, kdo však groše bláznivě od sebe metá, nepřijde nikdy k zlatému. Nezavrhujme tedy vše, co se nám mnohdy podává, jen proto, že to nevyhovuje potřebám a přáním našim, chopme se raději toho, třeba toho bylo sebe méně, a pracujme ku předu, těžme co možná i z malé hřivny, kapka ku kapce tvoří časem potůček, řeku i nesmírný ocean. Cesta ku svobodě není růžemi poseta, jest plna obtíží a pracná, kdo se nechce odvážit kráčeti ní, kdo nechce vůli svou podrobiti celku, pohodlí své obětovat celku, ten není hoden svobody, oné neposkvrněné dcery nebes, která oblažuje, ale v šílenost nevrhá, která zahřívá, ale nepálí, která napájí

žíznivého, ale neopíjí, která nakrmuje hladového, ale nepřesycuje. — To vše mějmež na paměti tímto novým rokem i povždy, utužme se v lásce k vlasti a k národu, i všechny obtíže nám pak budou slastí."

Jaký rozdíl mezi touto tak velice krotkou i opatrnou řečí a onou, jakou před dvěma lety odpovídaly české listy na rozpuštění Kroměřížského sněmu a vydání oktrojírky! Však to byl již labutí zpěv Večerního Listu, neboť 19. číslem nového ročníku svého uložil se do hrobu k ostatním soudruhům svým, stížen týmž osudem zápovědi od vojenské vlády. Nyní měla Praha již jenom jeden politický organ český — vládní Pražské Noviny.

Mezi tím, co národnost slovanská v Čechách i na Moravě (kde jmenovitě nejvyšší pastýřové duchovní, arcibiskup Olomoucký hrabě Sommerau-Beeckh a biskup Brněnský hrabě Schafgotsch, byli jejími úhlavními nepřátely) jen pracně domáhala se práva svého, počala zde onde na cizí půdě okázale vystupovati. Tak Vídeňským Čechům dostalo se znova služeb božích v mateřském jejich jazyku, sám papežský nuncius sloužil slavnou mši v českém kostele; v divadle Josefovském dávána česká představení, spolkový život český byl v plném květu, pořádány české besedy, koncerty a jiné veřejné zábavy, slovanské bály pak shromažďovaly nejvznešenější společnost Vídeňskou, členy panovnické rodiny a nejvyšší aristokracii. *)

Tou dobou vzala začátek i česká emigrace do Ameriky, odkud přicházely časté zprávy, kterak i za vzdáleným oceanem synové české vlasti národnost svou s hrdým vědomím pěstují a k veřejné platnosti přivádějí.

*) Byl to zbytek šetrnosti, zachovávané k Slovanům v době největší tísně Rakouska, když tito povstali k zachránění říše.

XV.

Ortele vojenského soudu Pražského. Servilnost městské rady Pražské. Pražský Prostonárodní List. Slovan přestal vycházet. Národní obrana zrušena. Císařská nařízení týkající se odpovědnosti ministrů a otázky o provedení ústavy. Havlíček internován. Ústava od 4. března zrušena.

Čas jest, abychom se ohlédli po vězních Hradčanských, jichž vazba tak dlouhý čas již trvala beze všeho známého výsledku zavedeného s nimi vyšetřování, nad čímž opět a opět projevováno veřejně nemalé podivení, neboť čím dále se věc protahovala, tím větší byla nedočkavost obecenstva, zvěděti konečně, co vlastně pravdivého na tom májovém spiknutí, pro které Praha a s ní prostředně celá země po tak dlouhý čas již oblaženy jsou slastmi „výminečného stavu“.

V polovici června roznesla se po Praze zpráva k té záležitosti se vztahující, že přivezen známý vypovězenec ruský Michal Bakunin, jenž pro účastenství v květnovém povstání Drážďanském od soudů saských na smrt odsouzen byl a od té doby seděl u vězení na pevnosti Königsteině. Ale vydání Bakunina od saské vlády nemělo žádného zřejmého účinku na urychlení procesu s májovými vězni, a Bakunin sám ještě plných 11 měsíců seděl u vyšetřovací vazbě rakouské, než nad ním i zde vynešen ortel k smrti provazem, který však z milosti změněn jest na doživotní žalář. Ale rakouská vláda nepodržela dlouho nenapravitelného tohoto revolucionáře, nýbrž vydala jej Rusku.

Konečně přinesly úřední listy dne 2. ledna 1851 zčista jasna nález vojenského soudu na Hradčanech, obsahující ortele vynešené nad 24 v květnu 1849 zatknutými, jimž předeslán výsledek dosavadního vyšetřování, kterým zjištěno bylo:

1) Že na jaře r. 1849 zde v Praze spiknutí bylo s převládajícím republikánským směrem, které k násilnému převratu rakouské státní ústavy čelilo; že rozvětvení tohoto spiknutí rozšířeno bylo ve více krajinách země, a že se ke skutečnému provedení již opravdové přípravy rozsáhlým spů-

[illegible] vykonávající [illegible] podmínka, aby revo- [illegible]

2. Že [illegible] spojena byla s revo- [illegible] Německu, že se za tou příčinou pů- [illegible] i maďar- [illegible] republice směřoval.

[illegible] vyšetřování nedovo- [illegible] se po- [illegible]

[illegible] studenti Pražské univer- [illegible] spolku Markomanie

Pro velezrádu bylo [illegible] 18, a sice 7 k smrti [illegible] těž- [illegible] čtvrtému [illegible] důkazů [illegible] Cestou milosti však [illegible] na 12 let, [illegible] jednomu [illegible] proměněn.

[illegible] na 1 22 [illegible] Čechy. [illegible] Česko-moravského bratr- [illegible] Z [illegible] velezrádu 4 k smrti prová- [illegible] žaláři; pro spolu- [illegible] 3 [illegible] k [illegible] těžkému žaláři; při [illegible] důkazů zrušeno, a pře- [illegible] za trest pro [illegible] ru- [illegible] však zmírněn jest trest [illegible] a u dvou [illegible] k [illegible]letému žaláři [illegible] trest na [illegible] let a [illegible] dvěma na [illegible]

[illegible] přibyli k do- [illegible] nad třemi (mezi nimiž [illegible] vynesen pro velezradu

ortel smrti, zmírněný při jednom na 20-, druhým dvěma na 18letý těžký žalář; čtvrtému pro přechovávání zločince pro velezradu odsouzeného vyměřen žalář jednoroční.

Všichni tito dosavadní odsouzenci byli, až na jediného zmíněného suplenta, mladíci nedospělí, z nichž málo kterému bylo přes 20 let; ale 20. srpna prohlášeny nové ortele nad 12 politickými zločinci, odsouzenými dílem na smrt dílem k víceletému těžkému žaláři (s přiměřeným zmírněním v cestě milosti), které každého upřímného národovce naplnily hlubokým zármutkem. Tito poslední odsouzenci nebyli již nezkušení výrostkové, snadná kořist výmluvného svůdnictví, jichžto nepředložené jednání zasluhovalo více útrpnosti a politování nežli krutého trestu; byli to naskrz mužové dospělí, mužové pevného povolání, s části usedlí hospodářové a rodinní otcové, a mezi nimi dva duchovní! Dojem spůsobený tím na všecky kruhy vlastenecké byl přímo zdrcující, neboť nikdo nepovažoval za možné, že by podvratná propaganda nalézti mohla cestu do samého srdce národa.

Mezi tím, hned na počátku roku, vstoupily konečně v život porotní soudy dle nového zřízení, což vykládáno za potěšitelné znamení ponenáhlého navracování se k zákonnímu pořádku. Avšak naděje tato nepodporována byla žádnými dalšími známkami, které by se v tom smyslu daly vykládati; a když po roce ministr spravedlnosti Schmerling úřadu svého se vzdal, nechtěje prý déle býti nástrojem absolutistických snah Švarcenberkových, tu již nikdo nedával u sebe místa utopické čáce v nějaký příznivý politický obrat.

Dne 20. března 1851 učiněn v nové městské radě návrh na udělení ministru Švarcenberkovi čestného měšťanství. Návrh ten potkal se s oposicí u národní menšiny, která vším právem ukazovala na jeho nevčasnost; jmenovitě Palacký přímo pravil, že není možné o takové věci při trvajícím výminečném stavu rokovati, nemá-li rada městská svou důstojnost zadati, a nazval celý návrh tím, čím byl, skutkem servilnosti. Tím vyvolal proti sobě hroznou bouři, i žádáno na něm odvolání toho slova; ale Palacký toho neučinil,

a zuřiví šosáci musili se spokojiti vyjádřením jeho, že nechtěl nikoho uraziti. Národní strana žádala, aby návrh odročen byl až na dobu zavedení zákonního konstitučního pořádku, ale při hlasování nalezlo se pouze 18 mužů samostatného smýšlení, kteří měli tolik odvahy, aby povstali pro návrh odročovací. I tomuto skrovnému počtu pak pokládáno to za zvláštní skutek občanské statečnosti, a Deutsche allgemeine Zeitung prohlásila se o hlasování tom v tato slova: „Zasluhujeť to v dějinách našeho bezcharakterního času zaznamenáno býti, že v městské síni Pražské 18 mužů se odvážilo, v tváři obleženosti a trapných procedur jejích svobodné čelo své proti podlízavosti a servilnosti povznésti. Zasluhujeť to pochvalu i v nejdalších kruzích, že se v naší smutné době 18 poctivých mužů bez ohledu na své postavení nestrachovalo vystoupiti proti politice muže, který v tomto okamžení osud Rakouska ve svých rukou má."

Deutsche Zeitung ani za nové redakce nevyhnula se opětné zápovědi, která ji stihla v květnu, tak že již v Praze nevycházel ani jediný oposiční list. Taková přísnost naproti tisku nepanovala mimo Prahu nikde pod vládou vojenskou, neboť i v Uhřích a ve Vlaších při vší libovolnosti, s jakou si tato počínala, trpěny vždy noviny se zřejmou oposiční tendencí.

Tu stal se ještě jeden pokus o založení organu národní strany, avšak jenom v úzkém rámci někdejšího Večerního Listu a v populárním způsobu jako tento. K pokusu tomu propůjčil se pisatel díla tohoto na domluvu mnohých přátel a ve srozumění s Palackým. Nakladatelem byl Vilém Kuhe, *) Němec poctivý a k Čechům spravedlivý.

Dne 16. července 1851 nastoupil svou pouť „Pražský Prostonárodní List". V programu jeho, jenž přispůsoboval se okolnostmi, praveno:

„Nebezpečno jest plovati proti proudu, zpozdilost jest stavěti se proti času. Moudrost života velí nám, dle možnosti

---

*) Společník firmy obchodní s uměleckými věcmi Christoph A. Kuhe.

hledět používati ku prospěchu našich snah okolností, mocí naší nezměnitelných. Tato cesta k cíli jest bezpečná a neomylná, každá jiná jest nejistá a nebezpečná. Takové jest naše přesvědčení, a podle toho budeme se říditi. O cíli, k jakému směřujeme, nemůže býti žádné otázky; cíl všem upřímným Čechoslovanům společný jest vydobytí národu našemu ve skutku oné platnosti, která mu náleží právem. Rozdílnost může býti toliko v prostředcích, a daleko budiž od nás, abychom někomu měli za zlé, že kráčí jinou cestou nežli my, pokud jen veden jest smýšlením poctivým.

„Půda, na kterou se při tomto snažení svém postavíme, jest zákonně vyřčená rovnoprávnost národů. Jest to přední z našich tak zvaných vymožeností, která však, nebudeme-li sami o zachování její dbáti, ji vykonávati, pěstovati a všemožně hájiti, snadno zase může nejapným rukám našim vyklouznouti, která ale naopak, uchopíme-li se jí celou duší a použijeme-li jí ku prospěchu svému, musí státi se základem netoliko mravního našeho povznešení, ale i materialního blahobytu.

„Co se týče ostatních stránek politického a veřejného života, nejsou, jak vůbec povědomo, okolnosti naše takové, aby přály bezohlednému jich rozbírání, nejsou však nepříznivy slušným a šetrným úvahám. My budeme se hledět vystříhati bedlivě všech krajností — což bychom beztoho i v jiných okolnostech činili — varovati se budeme černého i bílého; za to ale v oboru volného našeho pohybu — a ten jest dosti prostranný a zahrnuje v sobě množství důležitých interesů našich — budeme pronášeti mínění své bez obalu."

Úlohu, jakou sobě Pražský Prostonárodní List vytknul, plnil svědomitě, a jakkoliv ještě před vyjitím svým od Slovana podezříván, brzy sobě získal důvěru všech střízlivějších národovců, kteří nežádali nemožnosti. Ovšem byl odbyt jeho mnohem slabší nežli Večerního Listu, což vysvětluje se jednak rostoucí všeobecnou ochablostí, jednak tím, že po silnějších pokrmech hubenější strava nerada chutnává.

Hned v prvních dnech [illegible] se na [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] v pendrějském a [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pendrějky [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] společenských a politických [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Nařízení [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vyhlášeným v místech nepo-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] a [illegible] [illegible] při tom, že [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] již [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Nyní tedy [illegible] [illegible] stej-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] a [illegible] [illegible] [illegible] v [illegible].

Praktické následky nařízení toho v krátce byly patrny. Slovan brzy po sobě [illegible] červenci a v srpnu [illegible] od místodržitele Mecséryho dvojí výstrahu, načež Havlíček sám dobrovolně další vydávání časopisu svého zastavil.

Od těch dob kvapily věci nepřetržným [illegible] ku konci [illegible] očekávanému. Nařízením dne 22. srpna vydaným zrušeny jsou [illegible] veškeré [illegible] všecky sbory národní obrany, jenž [illegible] v posledních [illegible] povstaly. Ústav, vyjímaje některé prospěšné a uznané služby, které v některých místech k udržení pořádku vykonal, přece v celku ani dle ducha ani dle vnitřní organisace jako ústav stálému [illegible] veřejných poměrů přiměřený se neukázal. Byla to jedině milostivá koncese, že dovoleno dále trvati sborům [illegible] a ostrostřeleckým v jednotlivých městech, které však [illegible] byly zreorganisovány.

Bylť sotva kdo, jenž by litoval byl ústavu tak málo [illegible], jako byla národní obrana, zaváděná v nově po-[illegible] konstitučních státech za příkladem Francie, ale nevycházející ze žádné organické potřeby; nad to byl ústav ten v poslední době úplně zanedbán a účastenství v něm [illegible], ale vyrknuté zrušení jeho nebylo bez [illegible] [illegible] [illegible] neklamné znamení, že [illegible] [illegible] pohřbeny úplně ostatní konstituční práva

a svobody. Nikdo pak ubrániti se nemohl citům kormoutlivým, ano elegickým při následujícím na to spalování praporů národní obrany, často skvostných a drahocenných, nezřídka darů to nejvznešenějších osob, jichž někdy svěcení dálo se bylo před časem nedávno uplynulým s tak okázalými a hlučnými slavnostmi při všeobecném plesání jásajícího lidu. Za nimi ukanula mnohá netajená slza jemnocitnějšího uvědomělého občana.

V zápětí za tímto vyšlo troje další nařízení císařské: že ministři mají budoucně odpovědni býti pouze císaři (a nikoliv jako dříve říšskému sněmu); že říšská rada před rokem utvořená má se státi pouhým poradným sborem koruny; konečně, aby ministři otázku o potrvání a možnosti provedení ústavy od 4. března 1849 ve zralé a důtklivé uvážení vzali.

Ze všech úředních i poloúředních hlasů, které v úvahu braly otázku o možnosti provedení ústavy a tuto možnost popíraly (v čemž ostatně každý nepředpojatý s nimi se srovnával), nejjasněji a nejpříměji se vyslovoval cirkulář Švarcenberkův k vyslancům rakouským u cizích dvorů.

Kníže Švarcenberk líčí v krátkosti nebezpečné postavení říše na začátku roku 1849. „Tenkráte,“ praví, „panovala všude revoluce. Vypuknuvši nenadále ve Vídni byla se na Uhry a Lombardii rozšířila, a toto nebezpečné postavení stalo se zápletkami v ostatních německých státech ještě nebezpečnějším. Zatím učinila císařská vojska veliké prospěchy a znamenité pokroky. I mělo se za to, že přede vším nalezena býti musí půda, na které by se znova vystavěti dala jednota a nedělitelnost říše i vážnost trůnu; mělo se za to, že tato půda nalezena jest v jednotní ústavě, proto uzavřelo Jeho Veličenstvo vydati patent od 4. března. Avšak v tísni času nebylo kdy vyšetřovati zásady, na kterých ústava tato spočívati má; nebylo kdy je vyhledati, spojiti a proti sobě uvážiti. Zásady tyto vzaty jsou z ústav jiných evropských států, a vskutku nebyla listina od 4. března nic jiného,

nežli dílo podle cizích vzorů. Takovéto dílo nemohlo míti a nemělo také žádného výsledku. V brzce uznány jsou všude vady a nedostatky jeho. V té míře, jak se zase pořádek uváděl, ukazovalo se vždy jasněji, že provedení ústavy jest věc nemožná, že nemůže se k tomu přikročiti bez nebezpečenství, a že by každý takový pokus uvrhl říši v největší zmatek. Taková jest přesvědčenost císařova; on měl za to, že přišla doba, aby se konec učinil nejistotě, i odstranil přelud udržovaný listinou od 4. března, zrušil prozatímní ustanovení listinu tu provázející a nazpět uvedl rozhodnutí otázky této k trůnu, jemuž výhradně náleží. Císař, který dobrovolně a pouze z vlastního pohnutí vydal patent od 4. března, nezavázal se ohledem na něj ani žádnou přísahou, aniž jakým odřeknutím se částky své panovnické moci. Jeho Veličenstvo není tedy povinen držeti se písmeny ústavy, která musí býti považována toliko za jeden z oněch prostředků, jakých zeměpán při vykonávání nejvyšší své moci používá, a které mění anebo zavrhuje, nejsa za to odpověden nikomu jinému, leč jedině Bohu. Jeho Veličenstvo se odhodlal, konec učiniti stavu plnému zmatků a obav, a k tomu konci vydal ordonance od 20. srpna." Končí pak kníže Švarcenberk formálním i výslovným vyjádřením, že císař nezamýšlí žádné zpátečnictví, i ohražuje se proti každé podobné myšlénce. „Jeho cís. král. Veličenství chce v říši své vládu přísně zákonní. Aniž jedná se tuto o obnovení privilegií, výsad a předností stavů, které v posledních letech pominuly, anebo o dotknutí se práv vztahujících se na osoby a majetnost, jaká uznána jsou od roku 1848."

„Musíme vyznati," pravil Pražský Prostonárodní List, „že jsme tento obrat věci dávno očekávali. Málo kdo z nás asi věřil v možnost uskutečnění březnové ústavy, v možnost provedení stejnoformé správy v celé říši, protož také, co se týče podstatnosti její, nelitujeme ztrátu březnové ústavy. Rádi věříme, že krok ten učinila vláda z neodolatelné nutnosti, kterou ona právem pokládá za nejvyšší zásadu politi-

ckou*); právě v tom však nacházíme nejbezpečnější garancie pro budoucnost."

Ale dříve ještě, nežli se rozloučilo Rakousko s první svou konstituční érou, měla tato porušena býti skutkem kruté libovůle, s jakou potkáváme se jenom při vládách despotických.

Jakkoli Havlíček zastavením Slovana se byl stal neškodným a nebylo se obávati, že by ještě dále se chtěl pokusiti o bezúčelnou oposici publicistickou, neměla mu tak snadno býti odpuštěna houževnatost, s jakou kladl odpor vládě zpátečnické a působil jí tolik nesnází. Vznešenať na něj obžaloba pro zločin rušení veřejného pokoje, spáchaný rozličnými články v Slovanu, a dne 12. listopadu odbýváno s ním přelíčení v Kutné Hoře před soudem porotním. Soudní jednání trvalo od půl deváté z rána až do půl noci. Havlíček měl za obhájce doktora Friče, a sám také hájil se velmi vtipně a důmyslně. Účastenství obecenstva bylo neobyčejně živé, očekávání nanejvýše napjaté, jásot pak všeobecný a bouřlivý, když ohlášen jednohlasný výrok porotců: „Nevinen".

Vláda tím utrpěla citelnou porážku, kterou mohla dobře předvídat a již zavinila sama svévolným stíháním Havlíčka. Že toto vycházelo z pouhé mstivosti, ukázalo se brzy hrubým porušením zákona. Dne 16. prosince jest Havlíček v Německém Brodě noční dobou uprostřed třeskuté zimy v bytu svém zatčen a odvezen do Brixenu v Tirolsku, kde byl internován. Tento čin zuřivé vášně, která sice vysvětliti se dá při politických strannících, spořádané vlády však nedůstojna jest, otvíral národu trudnou vyhlídku do budoucnosti, až i formálně zbavena bude vláda posledních ohledů, jaké jí kázala míti ústava dosavad platná. Havlíčkovi nastala internováním jeho teprv pravá doba mučennictví, která byla příčinou jeho nezhojitelné choroby a předčasné smrti.

Osudná rána padla o novém roce 1852. Jak vypadne porada ministrů o možnosti provedení oktrojované ústavy,

---

*) Slova oficiosních hlasů.

dalo se předvídati. Výsledek její zněl v ten smysl, že ústava od 4. března 1849 ani v základech svých není přiměřena poměrům Rakouského mocnářství, aniž v souvislosti ustanovení svých provésti se dá, a tedy že nejlépe jest prohlásiti ji za neplatnou. Tak stalo se, císařskou proklamací od 31. prosince 1851 zrušena jest ústava i se vším, co s ní souviselo. Novými sliby zaručena jen rovnost všech občanů před zákonem a osvobození selských pozemků od poddanosti a jiných závazků někdejším vrchnostem za slušnou náhradu těmto poskytnutou. Slibovány nové zákony organické, dle zásad nabytých cestou zkušenosti a po bedlivém uvážení veškerých poměrů říše.

Zároveň zrušena jsou základní práva, 4. března 1849 pro slovanské a německé korunní země ohlášená (mezi nimi také rovnoprávnost národní), při čemž ale výslovně doloženo, že každá v zemích těchto zákonně uznaná církev a společnost náboženská má býti zachována a hájena při právu společného vykonávání náboženství a udržení svých ústavů.

Všecka kritika císařské proklamace byla od policie naprosto zapovězena.

Takový byl konec první ústavní éry Rakouska.

OBSAH

[redacted]

POLITICKÁ

BIBLIOTÉKA ČESKÁ.

[illegible]

ČESKÝ KLUB

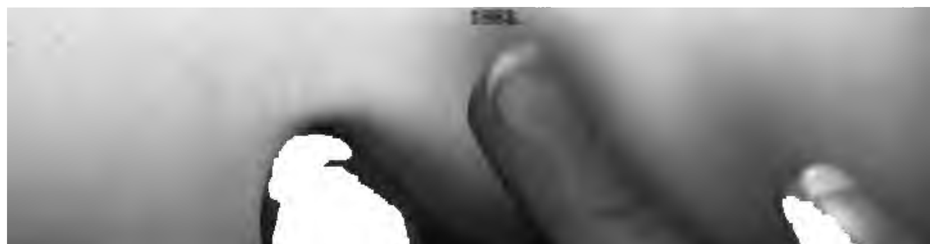
[illegible]

Naše [illegible]

[illegible]

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.

[illegible]

Naše znovuzrození.

Přehled národního života českého

za posledního půlstoletí.

Sestavil

Jakub Malý,
mimořádný člen královské české společnosti nauk.

ČÁST ČTVRTÁ.

Za nové doby absolutní.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1883.

Část čtvrtá.

Za nové doby absolutní.

Od 1. ledna 1852 až do 20. října 1860.

Úvod.

Po čtyrletém bouřlivém zápase národu o nejsvětější práva svá proti nepřátelům svobody a Slovanstva nastalo ticho hrobové, ticho tím děsnější, čím bujněji před nedávnem ještě proudil v lidu život politický. Ale rána za ranou následovala, a čím dále tím hustěji padaly tyto rány, z nichž každá zničovala nějakou vymoženost svobody, až konečně strom ústavy, nedávno ještě, jednak upřímně jednak licoměrně, co nějaké drahé palladium ctěný, stál úplně okleštěn, smutná holá tyč, k jejímuž překocení nebylo již potřebí ani žádné nové rány, neboť stačil vánek slabého větérku. Jediné slovo císařovo zaplašilo krásný sen, jehož blahému klamu se byl tak dlouho národ český oddával, ovšem čím dále tím více zviklán v důvěře své. Národu bylo se vpraviti v novou situaci, on vpravil se v ni — mlčel a trpěl.

Na mnoho let utuchl veškerý veřejný život národní, živlové, kteří v první řadě byli podněcovali činnost politickou, dílem učiněni jsou neškodnými za mřížemi žalářů aneb u vyhnanství, dílem uznavše neprospěšnost další agitace oddali se vděčnější činnosti praktického života v různých postaveních; v třídách středních, v nichž tvoří a z nichž rozšiřuje se vševládné veřejné mínění, opanovala následkem rozmrzelosti apatie; nižší vrstvy obyvatelstva, zvyklé následovati slepě hesla od vůdců daného (Arnoldův „tendenční lid"), upadly v dokonalou netečnost.

Nemálo k opačnému obratu tomu přispívala zajisté citelná hmotná škoda tak četných enthusiastův svobody, kteří s výživou svou na pravidelnou praktickou činnost odkázáni jsouce tuto k vůli politické agitaci zanedbávali a tak sami kořeny blahobytu svého podkopávali. Blouznice pro všeobecnost zapomínali na sebe. Pravda, že bez takové obětavosti, nechť si jest uvědomělá anebo bezděčná — záchvat povšechného šlechetného zápalu, nedochází zdaru žádný převrat, který má vypleniti zakořenilé neplechy, napraviti odvěkou křivdu. Avšak oběti tyto nepřinášejí se nikdy bez jakéhosi oprávněného očekávání, že za politickými a společenskými reformami v zápětí půjdou také příznivé změny poměrů hmotných, které vždy více neb méně závislé bývají na míře volnosti, s jakou přáno pohybovati se občanům. Když pak oběti takové ukáží se byti marnými, tu ke zklamané naději v budoucnost přistoupí utrpená hmotná škoda, což v nemalém stupni ochladí horlivost nadšenců, a po vzletném horování nastoupí odporná kocovina neblahého vystřízlivění. Znal jsem rodiny, jichžto hlavy, účastnivše se v prvních řadách politického ruchu, živnosti své prve kvetoucí nadobro se odcizili, čímž domácnost jejich ve smutny úpadek přišla; ale naproti tomu bych mohl uvésti příklady, kterak z nejednoho zuřivého revolucionáře, když seznal neprospěšnost dosavadních snah svých, stal se obratem ruky nejvšednejší sosák, ktery všeliké idealnosti se zřeknuv neměl napotom smyslu pro nic jiného, nežli pro hmotné své osobní zájmy, a pri tomto sobeckém životním směru svém také důsledne setrval.

Nynejší všeobecné mrtvo netoliko tvořilo úplnou protivu nedávno ještě tak hlučného verejného života, nybrž i s dobou pred rokem 1848 porovnáno, kde již tak mnozí předchůdcové nastávajícího politického ruchu činnost svou dosti okázale jevili, činilo dojem tak trapny, jakoby celá věc, o kterou běželo, najednou byla se octla o padesát let dále od svého cíle. Tak se na pohled zdálo, a mnozí horkokrevnejší a netrpělivější vlastenci skutečne pozbyvali vší naděje, že by se ještě kdy dočkali času lepších, ano predpovídali návrat doby pobělo-

horské. Ale v skutečnosti nebylo tomu tak, nebot v minulých čtyrech letech stal se byl tak ohromný pokrok, že ani nejkrutější reakcí nebylo možná ho zastaviti, neřkuli odčiniti. Neodolatelný postup světových dějin nepohybuje se v přímé čáře, nýbrž v kruhu, tak že za nějaký čas vrací se zase ku předešlému východišti svému, a tu pak zdá se, jakoby věci kráčely nazpět. Ale tak jenom se zdá, neboť kruhovitý postup ducha časového děje se v spirale, tak že žádný nový kruh neleží více v rovině předešlého, nýbrž o stupeň výše a představuje jaksi vyšší potenci pokroku. Důmyslný pozorovatel nalezne potvrzení té pravdy na každé stránce světových dějin.

Zbraň skládali před reakcí hlavně jen toho druhu lidé, kteří podávajíce se časovému proudu přilnuli byli ochotně k ideám svobody a rovného práva národů, buď již před rokem 1848 anebo teprv uchváceni mocným jeho ruchem, a stali se upřímnými a horlivými podpůrci snah, jež považovali za jednu stránku světového pokroku, za dílo ducha času, kteří však by nikdy samočinně nebyli se povznesli k myšlénce, jíž sloužili. Jich mysli vždy jen povrchněji dotýkaly se snahy politických a společenských reformatorů, pod jichž vůdcovstvím konali sice služby statečných vojínů, ale po skončeném boji, podobni zemským obrancům vykonavším svou povinnost, vraceli se ku předešlému zaměstnání míru. Kdo však nepoddával se reakci, to byla stará garda předbřeznových vlastenců, kteří byli úkolem života svého učinili povznešení opovrženého národu svého, s jichž duševní podstatou byla srostla horoucí láska k vlasti, jichž všecky myšlénky a kroky směřovaly k jedinému tomu cíli, kterému všecky jiné podřizovali. Mužové tito mohli býti na chvíli zakřiknuti, ale nikoli zviklání v úmyslech svých; oni, kteří za duchamorného absolutismu Metternichova dovedli platně pracovati pro svůj národ, nedali se zastrašiti novým, sebe krutějším jeho vydáním, zkušenostmi pak od roku 1848 nabytými vystříháni stali se ještě opatrnějšími, ale nepřestali pomýšleti na pokračování ve své dřívější blahoplodné činnosti.

Tato padala nyní na mnohem rozsáhlejší a úrodnější půdu nežli dříve: národní uvědomělost byla zatím vnikla do všech vrstev lidu, obzvláště pak byla to jedna třída národu, a právě jádro jeho, kterou břímě absolutismu předbřeznového ze všech nejvíce bylo tížilo — stav rolnický, úplně a neodvolatelně z poddanosti vymaněný, jenž tím samým stal se u zvýšené míře přístupným ideám pokroku, když mu z nich kynul hmotný zisk, čehož dříve za doby ujařmenosti jeho nebylo. Pomalu tvořil se nový stav zemanský svobodných menších majitelů půdy, a jmenovitě nové pokolení vpravovalo se rychle do nových poměrů, které hluboko zasahovaly do života praktického i společenského, a z kterých zrodily se nové usilovné snahy, snahy o zvelebení obecného blahobytu, nezbytné to podmínky občanské svobody. K tomu šik starých vlastenců značně rozmnožen byl od březnových dnů přírůstkem mladších, kteří podobně oněm zasvěcovali život svůj službě národní, a působení těchto různých činitelů brzo se stalo patrným. Snahy národu, vyloučeny z politické areny, vybraly si nové pole činnosti — obor národního hospodářství, kterážto činnost v brzké době počala vystupovati do popředí.

První čas arciť odsouzen byl národ český k roli pouze trpné, pokud znova oživlý absolutismus měl plné ruce práce s odklízením všeho toho, co mu dosavad bylo na překážku, a se zaváděním nových řádů na místě zrušených kostitučních; tou měrou však, jak ustával v této své agresivní činnosti, zotavoval se národ ponenáhlu z omráčení svého a počal znova zkoušeti síly své. A nežli ještě vypršela poslední hodina Bachovské vlády, stál národ Český opět hotov k boji. Čím větší tišina byla za posledních let panovala na povrchu veřejného života, čím více musil uvědomělý Čech tajiti nejsvětější city své, chtěl-li se vyhnouti potupě neb urážce, tím vřeleji pěstoval je v nitru svém, bedlivě v paměť zaznamenávaje každý úkor, jejž bylo mu snášeti, a trpělivě čekaje první příležitosti, až bude mu lze opět zjevně vystoupiti proti reakci, jejíž moc každým dnem více ochabovala, když její neblahé působení na ústrojí státní nedalo se ničím více zastírati. Za

posledních let Bachovy vlády vyvíjel národ Český opět novou činnost, jmenovitě zahájena byla nová epocha české literatury, spolu však bohužel také položen zárodek k novému rozkolu v národě.

Podrobnější vylíčení doby této pro národ Český tak trapné jest úlohou této čtvrté části našeho díla, ve které méně půjde o vypravování dějů politických, jako spíše o věrné nakreslení poměrů společenských a národních, jaké byly výsledkem všech těch rozličných proměn v státním zřízení Rakouska. Že Bachův absolutismus pád svůj zavinil sám převrácenou svou politikou, a to jak vnitřní tak zahraničnou, jest vůbec uznáno, jakož i každý z nás ty chyby zná, kterými vláda jeho na další čas nemožnou se učinila, pročež nebude potřebí ještě dále rozbírati místněji tuto stránku dějin rakouských, nejméně pokud se týká politiky zahraničné. O těch věcech stačí na svém místě příležitá zmínka; hlavním předmětem úvah našich zůstane národ Český a hmotný i duševní jeho vývoj v poměrech nově nastalých. Avšak ani při tom nemůžeme uváděti všecky jednotlivosti, ze kterých skládal se tento vývoj, jenž v mezích tomuto spisu vytknutých může býti líčen toliko přehledně v rozličných oborech svých, z čehož bude pak čtenáři snadno utvořiti si obraz celkový.

I.

Změny ve správním organismu následkem zrušení ústavy. Další trvání výminečného stavu. Život veřejný a společenský. Smrt knížete Felixe Švarcenberka. Císař v Praze.

Zároveň s patentem, jenž vyslovoval zrušení oktrojírky, oznámeny jsou „zásady pro organická zařízení v korunních zemích mocnářství Rakouského", patentem tím slibovaná. Zásady tyto byly: všemožné obmezování jakékoli samosprávy a podporování živlu aristokratického naproti demokratismu, což zřejmé vysvitá z následujících jejich paragrafů:

9. „Při zřizování obcí venkovských může se někdejší panská veliká usedlost pod jistými výminkami, které v každé zemi blíže určeny budou, od spojení s obcemi místními odloučiti a přímo pod úřady okresní podříditi."

10. „Představení obcí venkovských a městských mají od vlády potvrzeni a dle okolností jmenováni býti."

11. „Volba obecních představených a výborů zůstavuje se dle řádů volebních, které se ustanoví, obci se zákonními výhradami."

13. „Područí obcí má se vůbec na obecní jich záležitosti obmezovati... Ve zvláštních záležitostech obecních mají se důležitější úkony a uzavření, které v řádech obecních blíže určeny budou, zemskopanským úřadům k posouzení a potvrzení zůstaviti."

14. „Veřejnost jednání obecných, vyjímaje zvláštní úkony slavné, má se odstraniti."

16. „Dle těchto zásad mají se pro každou zem dle zvláštních poměrů jejích zdělati náležité řády pro obce venkovské a města. Při těchto pracích má se vycházeti od toho hlediska,

aby se *převahujícím zájmům* přiřkl také *převahující vplyv.*"

O soudech trestních stanoví se:

27. „Jednání *není veřejné*, avšak zůstavuje se při ústním jednání v instanci první obžalovanému s povolením presidentovým, jakož i presidentovi právo, posluchače až do jistého počtu připustiti."

29. „Soudy přísežných mají se zrušiti."

Při tom všem nově oživlý absolutismus nedůvěřoval své všemohoucnosti a neomylnosti, neboť připouštěl jak v zemích tak i v krajích a okresích poradné spolky.

34. „V korunních zemích budou zřízeny zvláštní statuty o stavovské anebo dědičné šlechté opatřené pozemnostmi, které budou ustanoveny o přednostech a povinnostech jejich, jmenovitě se jí poskytne všemožné ulehčení ke zřízení majoratů a fideikomisů. U stavu selského se mají zachovati zvláštní předpisy, tam kde jsou, o zachování celosti statků."

35. „Krajským úřadům a místodržitelstvím přidají se poradné *výbory* z usedlé dědičné šlechty, z velkých a malých statkářů a průmyslníků s náležitým udáním předmětu a objemu jejich činnosti. Pakliže se ukáže, že je žádoucí, aby i jiní do výboru povoláni byli, má se dle okolností zřetel k tomu vzíti. Bližší ustanovení o tom zanechávají se zvláštním nařízením."

36. „U zemských okresních úřadů mají se čas po čase *svolávati představení přidělených obcí a vlastníci velkých pozemností* kromě obecního úvazku stojících, anebo plnomocníci jejich, aby se ve svých záležitostech sešli."

„Ale poněvadž slíbené nové zákony organické dlouho nevycházely, běžná pak řízení padající do příslušnosti dosavad v platnosti trvajících representativních sborů netrpěla nižádných odkladů, tedy cís. rozhodnutím od 21. února 1852 ustanoveno, aby vedení a předsedání posud stávajících stavovských výborů a míst zastupitelských na příslušná místodržitelství vzneseno bylo". Zároveň nařízeno, „aby se zmíněné výbory a sbory až do provedení organických zařízení jen pořizováním

svěřených jim běžných záležitostí obírali a se v mezech tohoto svého područí drželi. Osoby, které až dotud zmíněným sborům předsedaly, mohou ostatně jakožto náměstkové presidenta úřadovati a zůstanou na celý čas tohoto svého nově vytknutého postavení v užívání dosavadních příjmů."

Později (patentem od 26. listopadu 1852) vydán i nový zákon o spolčování, který právo to činil naprosto ilusorním. Od zrušení ústavy až do jeho vydání platila prozatímně ustanovení předbřeznová.

Ne tak dlouho jako na zákon o spolčování čekati bylo na nový řád tiskový, který vydán dne 27. května 1852. Dle něho byla všeliká kolportáže tištěných spisů naprosto zapovězena. O spisech periodických jednal zvláštní oddíl. Za periodický prohlášen každý spis, který vycházel pravidelně alespoň jednou za měsíc. Redakce periodického spisu nesměl se účastniti žádný státní úředník bez dovolení svého představeného úřadu. Časopisy politické podrobeny jsou kolku (s výminkou úředních novin) a kaucím, dle okolnosti od 2500 až do 10.000 zl. Kontrola byla přísná, po předcházejícím dvojím písemním napomenutí mohlo další vydávání periodických spisů od místodržitele zemského až na tři měsíce býti zapovězeno. Další neb úplné zastavení mohlo vysloveno býti jen od nejvyššího úřadu policejního. Přestoupení řádu tiskového trestáno buď vězením až šestiměsíčním, anebo peněžitou pokutou až 500 zl.; v případech obzvláště těžkých ztrátou kauce buď celé anebo části její. Odpovědnými učiněni jsou v první řadě spisovatel, redaktor a nakladatel, pak v jistých okolnostech i tiskař a prodavač neb rozšiřovatel. Zvláštní pozornost věnoval nový tiskový řád zapovězeným spisům cizozemským, jichž rozšiřování stíháno rovněž přísnými tresty. Živnostníku, dvakráte pro přečin tiskový trestanému, mohla potřetí odňata býti koncese ku provozování jeho živnosti. Lhůta promlčení přestupků tiskových, po jejímž vypršení nemohly více býti stíhány, ustanovena šestiměsíční.

Velice tížil Prahu, ba celé Čechy „stav výminečný", jak eufemisticky nazývána obleženost, vyřknutá nad Prahou v květnu

1849 a trvající doposavad, když dávno již byla pominula všeliká příčina její, ano i slušná záminka k odůvodnění opatření tak příkrého, které všech poměrů nejenom společenských, nýbrž i živnostenských a obchodních rušivě se dotýkalo. Brzy arciť poznán vlastní záměr obleženosti, totiž potlačení svobody tisku spůsobem mimořádným, když zákonní prostředky proti němu nevystačovaly. Mohlo se tedy vším právem očekávati, když po zrušení ústavy a porotních soudů tisk až do vyjití nového řádu tiskového zbaven byl vší zákonní obrany, po vydání pak tohoto podroben řádným soudům zeměpanským, že pomine též „výminečný stav“, a týranému obecenstvu konečně dostane se dávno žádoucí úlevy; ale chyba lávky, pod absolutismem jako za konstituční vlády kvetla obleženost co nejutěšeněji dále.

Čas od času oznamovány v novinách nálezy vojenského soudu na Hradčanech, odsuzující četné osoby ke krutým trestům za provinění, pro která by s nimi řádní soudové byli nepoměrně mírněji nakládali. Pravou ošklivost působily diktované tresty tělesné bitím holí (až i 50 ranami) neb metlou (u žen neb školních žáků!) pro popudlivé řeči, pro zpívání popudlivé písně na veřejném místě, pro urážení stráže slovem a podobné přestupky. Neslýchaná přísnost vojenského soudu Pražského jeví se v následujících odsouzeních: pro opozděné předložení povinného výtisku do vězení na 14 dní; pro popudlivé řeči na 6 neděl k vězení u profosa; pro chování zapovězeného časopisu „Slovan“ do vězení ve vojenské káznici na tři neděle; pro držení a rozšiřování zapovězených Havlíčkových spisů na 3 měsíce k vězení v okovech, zostřenému postem dvakrát za týden při vodě a při chlebě; pro chování tištěných, vládě nepřátelských spisů na 6 měsíců k profosovi do vězení zostřeného tuhým postem; pro nedovolené přechovávání zbraně na 3 měsíce do vězení ve vojenské káznici, zostřeného postem jak svrchu; pro svádění vojska k věrolomnosti a pro urážení Veličenstva na 5 let ku práci na hradbách v železích. V těchto nálezech vojenského soudu Hradčanského těžko bylo spatřovati něco jiného kromě sprosté msty.

[illegible] Jakkoli
[illegible] nicméně
[illegible] kritického každou mysli. nejinak

než jako ztráta milované hlavy rodinné, jakkoli dávno očekávaná pro chřadnutí neduhem nezhojitelným. V posledních revolučních letech byl národ Český prošel znamenitou školou, za nedlouhou tu dobu dozrál v každém ohledu měrou mnohem větší, než by mu bylo možná bývalo za padesáte klidných let. Krátké libánky se svobodou jeho naučily jej tuto milovati, tak že ztrátu její bolestně cítil, ale nabytá bohatá zkušenost velela mu tajiti se s těmi city, které takto násilně dušeny staly se tím vroucnějšími, aby v příhodný čas tím mocněji zase na jevo vystoupily.

K tutlání těchto citů nad to podstatně přispíval nově zřízený ústav četnictva, rozloženého po vší zemi, jehož působení pod vlivem úřednictva, novou organisací zeměsprávy nesmírně rozmnoženého, zasahovalo přílišnou kontrolou svou do nejnižších kruhů. Občan ani v lůně rodiny své nebyl bezpečen před číhajícím okem výzvědy. Toto špehéřství vtíralo se i do výlučných kruhů společenských, jakož na př. jmenovitě k Měšťanské Besedě v Praze přistoupili tou dobou mnozí členové noví, o nichž později zjištěno, že stáli ve službě policie. Krom toho byli to jmenovitě dva živlové, kteří ve všech kruzích společenských veliké slovo vedli na újmu a úkor ostatního občanstva: živel vojenský a živel vítězství slavících sedmašedesátníků. Vojsko bylo sobě toho dobře vědomo, že jest hlavní podporou vládní moci, odtud jeho spupnost naproti civilu, i když prvotní nezbednost nekázané soldatesky poulevila, ve všem všudy přednost a první místo sobě osobující a na všecky ostatní třídy společenstva s vysoka pohlížející. Veřejné zábavy společenské připraveny tím o všecken půvab pospolitého obcování různých stavů, na ulici pak, když již vyšlo z módy tělesné týrání civilistů na potkání, nebyl člověk v čamaře neb jinak co svobodomyslník znalý jist před všetečnou urážkou některého mladistvého hrdiny s řinčící šavlí po boku. Mnohem odpornější ještě byla sprostá cháska bídných šosáků, kteří jen pod ochranou bodáků bezpečnými se cítili, nyní pak nemajíce se čeho báti všecken jed a všecku jizlivost svou slintavě vychrlovali na každého, kdo kromě

[illegible]

[illegible] Bach, [illegible] Rakousko [illegible] a vedle [illegible] provozoval [illegible] poněmčování ve všech oborech [illegible] života.

Ku konci května císař navštívil Prahu, kde byv co nejlaskavěji uvítán pozdržel se dva dni. Naděje, od mnohých očekávané návštěvou tuto kladené, jmenovitě o zrušení obleženosti, nevyplnily se; císařské milosti pak zvláštním vyzna-

menáním zakusily výhradně jenom osoby zpátečnické, smýšlení své okázale na odiv stavící, a sedmašedesátníci nejvšednějšího zrna.

II.

Stav národnosti. Školství. České Museum. Žurnalistika. Literatura. Divadlo. Slovanský živel ve Vídni.

Jakkoli v poměrech po zrušení ústavy nastalých národnost česká nemohla se u veřejnosti jeviti v té platnosti, jaká jí právem náležela, a kterou sobě před nedávnem ještě tak rozhodně osvojovala nicméně postavení národu Českého bylo ve mnohém ohledu skutečně zlepšeno; jmenovitě uvedení češtiny do škol, ač stalo se v míře jenom velmi skrovné a nedostatečné, bylo velikým krokem na dráze všeobecné vzdělanosti, a můžeme směle tvrditi, že v době opětného zavedení absolutismu nacházel se národ náš v duševním ohledu na výši nikdy nebývalé.

Ku konci roku 1850 nacházelo se v Čechách školních ústavů všeho druhu a stupně 3462, z nichž na 1594 vyučovalo se výhradně jazykem německým, na 1764 výhradně jazykem českým, na 164 obojím jazykem. Byl to patrně poměr nepříznivý pro národnost českou, jíž dle počtu jejích příslušníků právem náležel mnohem větší podíl v ústavech vyučovacích. Nicméně byl v tom učiněn patrný pokrok proti době předbřeznové, a považíme-li, že v tom počtu zahrnuty byly četné střední školy s vyučovacím jazykem českým, kterých dříve naprosto nebylo, a že během r. 1851 těchto ještě valně přibylo, musíme stav ten považovati za poměrně dosti uspokojivý. Vůbec jevila se v té době při městských obcích českých obzvláštní chvalitebná horlivost ve zřizování středních škol, jakožto prostředku k šíření mezi lidem užitečných vědomostí a povšechné vzdělanosti, čehož dřívější poměry nedovolovaly. Potěšitelným úkazem byl i čilý ruch mezi učitelstvem českým, které uznávajíc potřebu většího vlastního vzdělání sestupovalo se ve spolky a odbývalo časté porady, mající za účel všemožné zvelebení národního školství.

[illegible] i vykazo-
[illegible] přistoupil k Museu
[illegible] ředitel Pražský

rytíř Sacher Masoch, muž vzácného vědeckého vzdělání a jak v úředním jednání tak i v obcování společenském nad jiné obratný, jenž s obzvláštní horlivostí počal se účastniti prací odborů musejních, a jmenovitě stal se předsedou sboru archaeologického sboru. Sacher Masochovi podařilo se bez veliké obtíže získati pro své záměry při Museu bázlivější členy sborů, kteří dali se zastrašiti předstíráním nepříznivého smýšlení vlády proti ústavu tomu, a stali se tak bezděčnými jeho nástroji.

Až dosavad rozhodoval při Museu vliv Palackého, jednak co jednatele ústavu, jednak co člena sboru matičního, v němž hlas jeho měl váhu rozhodnou. Muž jako Palacký, byť i činnosti jeho byla odňata půda politická, mohl v postavení takovém vždy ještě velmi vydatné působiti ve směru národním, kterému vláda právě tak málo přála jako svobodě politické. Palacký měl tedy mermomocí odstraněn býti z Musea, otázkou bylo jen, jak nejlépe to provésti. Obzvláště za poslední doby stal se byl tento vůdce národa Českého předmětem zuřivé nenávisti vládnoucí strany, ano mluvilo se již o nastávajícím jeho internování. Tím arciť bylo by se nejkratčeji došlo cíle, ale tohoto křiklavého kroku nechtěla se vláda přece odvážiti, pokud bylo ještě prostředků jiných. Takového prostředku užil Sacher Masoch, jenž zasadil se o to, aby v samém lůně Musea utvořil oposiční stranu proti Palackému, což se mu tím snáze podařilo, an příliš snadno našel ke svému záměru několik pomocníků.

Tak stalo se, když Palacký ve sboru matičném žádal, aby přikročilo se konečně k vyplnění slibu při zakládání Matice České učiněného, že pomocí její má časem svým vydán býti encyklopedický slovník český, k čemuž bylo mu nyní jak sil spisovatelských tak i jiných prostředků dostatek, že potkal se s neočekávaným odporem a návrh jeho jest zamítnut. Byltě odpor ten tím méně očekáván, an s vědomím a schválením sboru již po několik let se dály rozsáhlé přípravy k vydávání takového díla, jmenovitě sestavovány rejstříky článků a sbírány příspěvky. Palacký obrátil se v příčině té k výboru

museinímu, aby tento sboru matičnímu nařídil vydávání toho díla, k čemuž dle vytknutého účelu Matice zavázán jest. Ale výbor museiní zamítl žádost Palackého, poněvadž prý sice náleží mu dozor nad sborem v záležitostech ekonomických, co se však týče vědecké a literarní činnosti sboru matičního, že tento úplně nodvislý jest. Tím rozmrzen Palacký nejenom vystoupil ze sboru matičního, nybrž složil i jednatelství při Museu. Zámer vlády byl dosažen, Palacký z Musea vyštván.

Šíření se uvědomělosti národní a vzrůstající účastenství ve snahách vlasteneckých od března 1848 jeví se ciferně v příspěvcích k Matici České. Kdežto r. 1847 vloženo bylo do Matice úhrnkem 4961 zl. 30 kr., obnášela suma vkladu za rok 1848 12.371 zl., za rok 1849 13.719 zl., za rok 1850 14.682 zl. 30 kr., za rok 1851 16.714 zl. 25 kr., za rok 1852 ještě 14.625 zl., důkaz to, že zrušením ústavy nenastala ještě žádná ochablost národního ducha: a teprv roku 1853 klesla suma těch vkladů na 10.917 zl., roku 1854 na 9709 zl., dále pak klesala ještě hloub, což ovšem (ač i jiné příčiny působily) hlavně musí se klásti na vrub čím dále tím větší netečnosti následkem všeobecně převládající duševní stagnace.

K této apatii přičiňoval se nejvíce nedostatek obvyklé duševní potravy potlačením všech neodvislých politických časopisu, z nichžto zbýval jediný Pražský Prostonárodní List, a ten dosti bídně živořil. Tento poslední organ strany národní měl přetěžké postavení mezi obecenstvem zvyklým na pernou oposiční stravu s jedné, a nejpřísnější kontrolou policejní s druhé strany. Čtenářstvo po ostré, útočné polemice, jak ji byl jmenovitě Havlíček proti vládě provozoval, tem obalům a té krotké formě, v jakých nyní takové výtky se podávati musily, naprosto nerozumělo, a přípisy, které v té příčině docházely redaktora od předplatitelů, svědčily namnoze o podivuhodné prostoduchosti, která živou věcí neuměla se vpraviti ve změněnou situaci. Účastenství obecenstva bylo v takových okolnostech příliš slabé a počet odběratelů tak skrovný, že daleko nemohl uhraditi náklad podniku. Naproti kontrolujícím úřadům pak, policii a vojenskému

velitelství, nebyl redaktor nikdy bezpečen, že nebude volán k zodpovídání se pro nějaký článek, který obmezenému jeho rozumu zdál se docela nezávadným. Jeden takový případ zasluhuje býti připomenut. Pro otištěný výrok současného svědka o císařské soldatesce za třicetileté války, že řádí v zemi hůře nežli sám nepřítel, byl redaktor volán na městské hejtmanství, kdež policejní rada šlechtic Filip Weber, později místodržitel český, ve vší opravdovosti vinil jej z hrubé urážky císařského vojska a důrazně na to dolehal, aby ten výrok v příštím čísle byl odvolán. Redaktor ovšem odepřel odvolání, a vysvětliv náležitě věc panu radovi, jevil ochotnost svou toto vysvětlení uveřejniti. To však panu radovi nebylo vhod, a sešlo tedy s odvolání i s vysvětlení.

Nejedné domluvy dostalo se redaktorovi pro rozhodné hájení rovnoprávnosti jazykové, ano, pan policejní rada neváhal ještě před zrušením ústavy přímo se vyjádřiti, kterak to vláda „nerada vidí". Při tom dáváno redaktorovi na rozum, že vláda byla by ochotna poskytnouti jeho listu subvence, kdyby chtěl psáti v jejím smyslu, ale toto vnadidlo minulo se s účinkem. Ustavičné týrání a potahování úřední, které nepřestávalo ani po takovém obmezení programu listu, že z něho vypuštěny všecky úvahy politické, pokud se týkaly Rakouska, znechutily konečně redaktoru nevděčnou jeho úlohu v takové míře, že od redakce dobrovolně odstoupil, přesvědčen jsa, že literarní jeho činnost v kterémkoliv jiném oboru bude národní věci prospěšnější. Koncem června 1852 tedy Pražský Prostonárodní List přestal vycházeti, neboť, jakkoli obětavý nakladatel jeho Vilém Kuhe přes značnou ztrátu, již byl utrpěl, vždy ještě ochotným byl dále jej vydávati, ne obdržel úřadního povolení ke změně redakce.

Zbýval tedy jenom jediný politický list, vládní Pražské Noviny, které neměly ani odběratelů ani čtenářů. Na štěstí svěřena redakce jejich poctivému Šestákovi, který co do politické části alespoň všemožně zabraňovati hleděl, aby se v nich zájmům národním neškodilo, naproti tomu pak feuilleton jejich tak zvelebil, že k vůli němu získal listu svému čtenáře.

Tou dobou i Vídeňský Denník přestal vycházeti z nedostatku předplatitelů, a národ Český octnul se co do zastoupení zájmů svých právě tam, kde se nacházel před březnem 1848, nemaje ani jediného vlastního organu, byť i sebe krotšího, a jako bezbranný jsa vydán všelikým úkorům, činěným jemu od národních odpůrců jeho.

Mnohem příznivějším poměrům těšila se žurnalistika německá, která ztrátu politické svobody oželela snadno za vítězství na poli národním, kde neměla více žádného soka. Dosavadní „Constitut. Blatt aus Böhmen", organ Haasovské mittelpartaje, bez veliké bolesti proměnil se v „Correspondenzblatt", který však pro nastalou úplnou netečnost i v kruzích německých také za nedlouho šel touže cestou za neodvislými listy českými.

Za to vystoupil na kolbiště národní jiný jarý a neohrožený bojovník teutonský, David Kuh. Pražský žid druhu Kurandova, ale možná-li ještě zuřivější nepřítel všeho českého nežli tento. Obcovav za studentských let důvěrněji s některými mladšími vlastenci, zejména s Nebeským, dával na jevo vřelé sympatie s národními snahami Čechů, a v letech 1842—44 ve Philippsohnově „Zeitschrift für das Judenthum" vyzýval spoluvěrce své mezi Čechy žijící, aby se účastnili ruchu národního. Uměje však točiti plášť podle větru, když na dobrodružných svých potulkách po světě zanesen byl osudem do Uher, vydával tam v Pětikostelí politické noviny německé ve směru revoluční strany Košutovy, plné nenávisti k Slovanům a k Rakousku.*) Za to jest po udušení revoluce uherské odsouzen na šest let do pevnosti, ale roku 1850 amnestován. Člověk ten, tak hrubě naproti vládě kompromitovaný, vrátiv se do Prahy dovedl si vydobyti koncesi na politický list „Der Tagesbote", ve kterém jal se

*) Charakteristický pro člověka toho jest jeho výrok opravdu semitské moudrosti života: „Consequenz besteht nur im beharrlichen Streben, wenn auch während dem Streben die O[illegible]
(Album der Erinnerungen 1856: Aphorism

chrliti všecken jed i všecku jizlivost svou na Slovany, obzvláště na Čechy, což ovšem činiti mohl bez ostychu a bázně v okolnostech, kde národ Český byl takořka psancem mezi národy rakouskými.

Z nepolitických českých časopisů důležitost měly jen Musejník a Lumír. Musejník, před rokem 1848 přední organ vyšších, obzvláště vědeckých snah národních, který v poslední doby se byl stal měsíčníkem, vrátil se po krátké politické extemporisaci nazpět v obvyklou kolej, ale opět jen co čtvrtletník, a roku 1850, když Vocel obdržel profesuru na Pražské universitě, svěřena redakce časopisu musejního Nebeskému. Nebeský byl bez odporu mezi mladšími spisovateli českými jeden z nejnadanějších, jemuž i co do všestranných vědomostí sotva který se vyrovnal, a jenž vedle beletrie a publicistiky pěstoval také s nemalým zdarem přísný směr vědecký. Nový redaktor osvědčil také brzy úplnou spůsobilost svou k úloze naň vznešené, a Musejník nastoupil další svou pouť patrně osvěžen po matném posledním kolotání, nejsa více mýlen ve směru svém pomíjejícím proudem časovým. Za prvních let redakce Nebeského vyrovnal se Musejník bohatstvím, rozmanitostí a přiměřeností obsahu svého nejskvělejším minulým ročníkům svým a vyhovoval v plné míře své úloze.

Jiného druhu byl Lumír, založený r. 1851 Ferdinandem Mikovcem, který již před r. 1848 co důkladný archæolog se osvědčiv, po krátké, více okázalé nežli podstatné činnosti revoluční nejdřív co praporečník Svornosti,*) později co důstojník národního vojska srbského**) proti Maďarům v poli

---

*) Mikovec osobností svou, statnou vysokou postavou, mladistvým zjevem a dlouhými rusými vlasy v nemalé míře poutal na se obecnou pozornost. O svatodušních dnech viděn byl kdesi na barikadě, ale potom nadobro zmizel. Z toho vznikla pověst, že padl v boji („auf der Höhe der Barrikade,“ jak mně vypravoval hr. Fr. Th. ml.); zatím však nalézal se na bezpečném místě ve sklepě Emauzského kláštera, statně popíjeje.

**) „Serbenlieutenant, goldner Jüngling“ vítala jej Bohemia vra- s Banatu.

stojícího, vrátil se byl zase k pokojnějšímu zaměstnání u psacího stolku. Lumír zůstal téměř po celé desetiletí jediným beletristickým časopisem českým, do něhož mladí básníci čeští skládali první své plody, Mikovec pak sám podával hojné, zvláště archæologické a historické články. Vedle jmenovaného redaktora měl velikou zásluhu o zdar časopisu toho Mikovcův pomocník Václav Filípek, pravý prototyp oněch spisovatelů českých, kteří bez skvělého nadání, ale vládnouce slušnými vědomostmi, z horlivosti vlastenecké posvětili život svůj literatuře národní, v níž tiše a vydatně vyplňovali mnohé mezery, zápasíce při tom se všemi klopotami povolání, jaké si byli zvolili. Filípek (onen „ještě někdo" vedle Rubeše a Hajniše v Palečku) nebyl sice hlava původní a nikdy nedovedl si dobyti samostatného postavení v literatuře, ale co spoluredaktor byl neocenitelný, a jmenovitě Tylovi býval po dlouhý čas pravou rukou; nyní pak obstarával při redakci Lumíra manipulační a korektorské práce s příkladnou pilností a svědomitostí, dbaje obzvláště bedlivě o správnost jazyka, v kterémž ohledu on sám co veleobratný stylista nad mnohé jiné vynikal. Muž ten skromný, ale horlivý a neunavný pracovník na roli národní, vším právem hoden jest vděčné zpomínky.

Po zastavení jemu činnosti politické musil národ Český obrátiti síly své na jiné pole, nechtěl-li ustati ve svých kulturních snahách, i vrátil se přirozeným během zase k působení literarnímu, od kterého byl prvopočátkem vycházel. Pokročilým časem vyskytovaly se vždy nové potřeby, obzvláště následkem zvýšené činnosti na poli vědeckém. Jmenovitě byly to vědy přírodní, vždy u větším rozměru pěstované, které postrádaly vlastního organu, zvláště od roku 1852, v kterémžto pro ně zřízen zvláštní odbor při Museu pod předsednictvím slavného Purkyně, nedávno pro universitu Pražskou získaného a tak po dlouhých letech vlasti navráceného. Z nedostatku odborného časopisu přijímány jsou přísně učená pojednání přírodovědecká, zajímající jen malo četný kruh povolanců, do Musejníka na ujmu obsahu j[illegible]

logického, historického a literarního, kteréž obory tvořily až dosavad skoro výhradně jeho pole. Purkyně postaral se o to, že již roku 1853 vstoupil pod jeho redakci do života časopis Živa, organ přírodnické sekce Musea. Byl to měsíčník o sešitech dvouarchových s ilustracemi, a jakkoli podával též články přísně vědecké, mělo nicméně hlavním úkolem jeho býti popularisování přírodní vědy. Za příkladem Živy také archæologický odbor musejní založil si zvláštní organ v Památkách archæologických a místopisných, rovněž měsíčník, jehož redakce svěřena pilnému Zapovi. Oba časopisy vycházely pomocí Matice České, a jsouce na ten čas u nás jedinými vynikajícími zjevy literarními těšily se hned s počátku značnému účastenství se strany obecenstva.

Pole pěkné literatury bylo na dobro zpustlo, neutěšené veřejné i společenské poměry nepodněcovaly ničím ku pěstování krasoumy, starší osvědčené síly básnické na mnoze umlkly, odpočívajíce na vavřínech svých, a nové pokolení nebylo ještě dorostlo; sporadické některé úkazy neměly dosti zajímavosti, aby na sebe obracely zvláštní pozornost. Tato tvůrčí ochablost trvala až do roku 1855, v kterém ponejprv zase počal se jeviti poněkud čilejší ruch v literarním životě českém.

Proto však neochabla i ostatní duševní činnost národu, která nyní s obzvláštní horlivostí se vrhla na předmět dávné touhy Čechů — zařízení samostatného národního divadla. Sbor, který se k účelu zbudování toho divadla byl sestoupil, nazýval je v provolání, jímž ku příspěvkům vyzýval, vším právem „všeobecným vzdělavacím ústavem, jakový nechybí žádnému jinému poněkud vzdělanému národu, ústavem věnovaným ne jedině k rozvinutí a ku povznešení národního jazyka, anobrž spolu ku pěstování národního umění, ku přirozenému vzdělávání citů a mravův lidu vůbec, jehož také národ Český tím více zapotřebí má, čím déle beze všech takových pomůcek zůstával“. Národ úplně pochopoval důležitost takového ústavu, což dával na jevo vzácnou obětavostí, již osvědčoval skládáním hojných příspěvků k vlasteneckému účelu tomu. Byl to

pohled opravdu tklivý, ale spolu i povznášející, an podával důkaz o netušeném rozšíření uvědomělosti národní v třídách nejnižších, viděti jak ochotně i prostý dělník utrhuje sobě od úst, aby část mozolně vysloužené mzdy své položil na oltář vlasti. Po celé zemi, ano i ve Vídni, Moravě a Slezsku, i v jiných zemích mocnářství Rakouského pořádány besedy, koncerty, plesy, ochotnická dramatická představení i jiné zábavy ve prospěch fondu k vystavění národního divadla, jichž výnos byl někdy mimo všecko nadání skvělý. Nedosti však na tom, mimo sbírky veřejné, s povolením úřadů zavedené, dály se četné soukromé sbírky, jmenovitě tak zvané krejcarové, které i méně zámožnému národovci měly poskytnouti příležitost, aby též přispěti mohl svou částkou jakkoli skrovnou k vznešenému účelu. Jak výnosné někdy byly podobné, v rozměrech velmi skromných zavedené sbírky, toho budiž uveden příklad z Plzeňské pivnice „U Ježků“ naproti Konviktu na Starém městě Pražském, kde za jednu zimu od jediného stolu, k němuž se mohlo sesednouti nejvíce 7 až 8 osob, z nichž každá při usednutí odevzdala 1 kr. ustanovenému k tomu pokladníku, odvedeno bylo neméně nežli 150 zlatých k fondu divadelnímu. Rozumí se, že to nebyl výtěžek pouze z oněch krejcarů pocházející, nýbrž přijímány též jiné příspěvky a dary peněžité i věcné, kteréžto poslední se pak improvisovanou dražbou spenežovaly.

V dubnu 1852 uveřejněna „první zpráva o činnosti Sboru pro zřízení českého národního divadla v Praze“, který byl právě před rokem nastoupil veřejnou svou činnost, z níž vyjímáme tuto nejdůležitější data. Zemský výbor vytknul sboru alternativu, chce-li pouze sbírati příspěvky, je zemskému výboru odváděti a jemu také samému beze všeho dalšího se účastnění vyvedení stavby přenechati, anebo snad i v zaopatření náležitého fondu i v celé vyvedení toho podniku se uvázati. V posledním případu uvoloval se zemský výbor ku příspěvku 14.000 zl. stř. a ku převzetí časem svým vystavěného divadla, slíbiv, že ústav tento v stejné míře podporovati bude jako divadlo německé. Valná hrom

přijala jednohlasně druhou část alternativy jemu podané: sbor uvázal se i ve sbírání příspěvků i v provedení stavby.

Co se týče sbírání příspěvků samých, to zavedeno v Praze tím způsobem, že sestaveny byly seznamy osob a rodin, o nichž se dle známého lidumilného a národu příznivého smýšlení a dle jich větší zámožnosti více méně značný příspěvek očekávati dal. Ještě důležitější bylo, najíti muže, kteří by z pouhé lásky k vlasti za úkol sobě obrali, aby sami osobám a kruhům rodinným jim buď přiděleným, aneb jež sobě sami byli volili, přednesli prosbu sboru za laskavý příspěvek ve prospěch národního ústavu. I našli se skutečně mužové zpanilomyslní a vlastenečtí, mužové schopní šlechetného sebezapření, plni nejvřelejší horlivosti pro zdar podniknutí národního. Avšak i též přispěvatelů velkodušných byl počet hojný — staroslavné hlavní město království našeho dokázalo i zde dávno zaslouženou slavnou pověst velikého smyslu pro vše dobré, krásné a prospěšné, stojíc co zpanilý vzor v čele vlasteneckého podniknutí.

Ohledně sbírek na venkově vydalo místodržitelství nařízení, že mimo hlavní město jsou toliko představení obecní a osoby od nich pověřené ke sbírání takových příspěvků zplnomocněni. Co důvod udáno, aby se předešly všeliké nepříslušnosti a nekalé případy, které, jak zkušenost učí, při takových sbírkách se přiházejí. Musily se tedy obstarati seznamy veškerých samostatných obcí v Čechách dle krajů a podkrajství, s udáním počtu jich obyvatelstva, počtu a různosti národnosti. Dle těchto seznamů třeba bylo ustanoviti počet subskripčních archů a v jakém jazyku sepsány býti mají, ty pak se s přiměřeným počtem provolání, stanov a plakatů každé obci poslaly. Rozesláno bylo 12.000 českých a 8000 česko-německých provolání, 2000 českoněmeckých a 2000 českých stanov, 2000 českoněmeckých a 6000 českých zápisek. Byla to práce nad míru objemná, mnoho času i peněžitého nákladu vyžadující, a trvala plných šest měsíců, počítaje v to ostatní běžné práce kancelářské a dopisy, pak sestavování a tiskem uveřejňování účetních výkazů všech až do té doby

slíbených a v hotovosti složených příspěvků, pak další písemní zvaní všech šlechtických rodů v zemi a t. d.

Velikého ulehčení poskytnuto sboru osvobozením jeho zadání k úřadům, mimo soudní řízení, od kolků, soukromých pak dopisů od placení poštovného.

Účty vykazovaly až do 31. března 1852 součet příspěvků slíbených úhrnem 87.859 zl. $40^9/_{10}$ kr., v hotovosti složených 31.531 zl. 50 kr., 12 dukátů a jeden dvacetifrank ve zlatě, 20 stříbrných penízů, jeden stříbrný řetízek a prsten, a po odrážce vykázaných výloh čistý výnos 29.362 zl. $51^3/_4$ kr. na hotovosti.

Příspěvky jednotlivců dosahovaly od vlasteneckých rodů šlechtických až 6000, od bohatšího měšťanstva až 2000 zl.; menších po několika stech byla hojnost. Mnozí vlastenci, kteří nevládli jměním peněžitým, dokazovali horlivost svou pro národní věc rozličnými jinými dary, ano i Čechové v daleké cizině žijící přihlašovali se co zdární synové vlasti dle prostředků svých většími neb menšími příspěvky. Všude jevila se největší ochotnost ku podporování národního podniku, která vzbuzovala nejlepší naděje.

Ale naproti tomu vláda při vší zdánlivé přízni, na jakou ukazovalo osvobození od kolku a poštovného, jevila patrnou nechuť ku podporování věci české, což hlavně bylo zřejmo z přílišného poručníkování místodržitelství nad sborem, na příklad uvedeným svrchu nařízením o sbírkách na venkově. Podobně počínalo si místodržitelství také v jiných příčinách, čímž velice obmezován jest sbor ve své činnosti. Tak nepovolilo zamyšlenou sbírku od domu k domu v Praze, poněvadž prý by se tím „na obyvatelstvo Pražské, které beztoho z tolikerých stran o příspěvky k nutným účelům požadováno bývá, patrně jakýmsi nepříznivým nátlakem působilo". Provolání k obyvatelstvu místodržitelství, jemuž před tiskem předloženo býti musilo, výboru dvakráte vrátilo k přepracování. Postrádaloť v něm klidný, náruživosti pro tón, je prý v tom obsaženo podezřívání z nevlastenectví v těch, kdož ku podniku tomu nepřistupují, a jsou prý v

urážky, dráždění, přemrštěnost, odchylování se od věci, a takovými prostředky vynucuje prý se účastenství.

Roku 1852 nastala zatím sbírkám doba nepříznivá, když obecenstvo přetíženo bylo vymáháním na něm jednak příspěvků k tolika jiným účelům: na stavbu chrámu Karlínského jakož i velkolepého chrámu votivního ve Vídni, na podporu pohořelých Fridlandských i četných ústavů humanitních, dílem starších, dílem nově zakládaných; jednak subskripce na „národní půjčku“, které Sbor sám účastnil se částkou 5000 zl. Při okolnostech tak nepříznivých Sbor ve srozumění s místodržitelstvím zastavil na čas všecky sbírky.

Nepřízeň vlády naproti kulturnímu podniku, o nějž celý národ Český tak usilovně se zasazoval, sáhala do nejvyšších jejích kruhů, souvisíc těsně s politickou reakcí, která ze všech národů rakouských nejzuřivěji stíhala Čechy mstou neukrotitelnou. Již dříve byl Sbor podal císaři žádost za příspěvek, na kterouž nedošlo žádné odpovědi. Roku 1852 podána císaři žádost jiná za postoupení části prázdného prostranství před kasárnami Kralodvorskými, odděleného zdí od Josefského náměstí na Novém městě, kteréž místo vyhlídnuto za nejpříhodnější staveniště pro národní divadlo. Žádost odůvodněna byla co nejdůkladněji, s připomenutím, kterak Praha vždy byla ochotna, své místnosti státu dílem úplně zdarma, dílem za skrovnou cenu přepouštěti, kdy a kdekoliv toho vyžadoval, i uváděny toho mnohé příklady. Sbor obdržel po čase žádost svou, skvostně v červený aksamít vázanou a kaligraficky provedenou, nazpět cestou úřední s doložením, že tato žádost ministerstvu vojenskému bez nejvyšší poznámky neb jakéhokoliv ustanovení sesláná byla, a že také ministerstvu vojenskému se nevidělo, učiniti v tom nějakého příslušného opatření.

Při tom všem ještě téhož roku podařilo se Sboru zakoupiti vhodné staveniště pro národní divadlo na místě, kde nyní stojí hotová jeho budova. Na to přikročeno ihned ku poradám týkajícím se stavby, jak program předložen ke

schválení místodržitelství. Dle programu toho neměla se obmeziti stavba toliko na zřízení divadla samého a místností k němu příslušných, nýbrž měla mimo to zahrnovati koncertní sál s přední a vedlejší síní, restauraci a kavárnu, v prvním poschodí pak větší byt, a dle toho, vybude-li místa, ještě také menší byty. Místodržitelství však nevidělo se povoliti stavbu tak četných, s divadlem samým v žádném nutném spojení nejsoucích, na zisk vypočítaných místností; i obmezilo program na zřízení a vnitřní úpravu stavení pouze k jedinému účelu českého divadla nutně potřebných, a povolilo jen postavení buffetu před začátkem představení, jenž po ukončení jeho pokaždé zavříti se má.

V takovém stadiu octnula se záležitost národního divadla roku 1853.

U srovnání s protivenstvím, jakého zakoušeti bylo Slovanům v „provinciích", vypadá to skoro jako satira, když čteme v tehdejších veřejných listech zprávy, s jakou nádherou a skvostností odbývány byly ve Vídni slovanské bály, které počítány k nejskvělejším, jsouce shromaždištěm nejvybranější a nejvznešenější společnosti. Byla to na všechen spůsob křiklavá protiva, a kdo byl náchylen spatřovati v každém jakémkoli počínání vlády úmyslnost, mohl snadno připadnouti na myšlénku, že, kdežto nenáviděný živel slovanský všemožně byl doma dušen a potlačován, konivence jemu ve Vídni prokazovaná měla připomínati obyvatelstvu hlavního města říše, kterak v této vedle Němců bydlí ještě jiní, četnější a stateční národové, jimž veškerým právem náleží vynikající místo v mnohojazyčném státu. Také českým představením divadelním ve Vídni, která svým časem bývala četně navštěvována, nečiněna se strany úřadů žádná překážka, když jednalo se o jich obnovení důstojným způsobem, i možná skoro říci, že národnost česká docházela slušnějšího šetření ve Vídni, nežli v samém domově, kde v pravém smyslu byla popelkou.

III.

Další pohromy národu Českého. Bolestné ztráty: Kollár, Šmidinger, Čelakovský †. Stíhání českých předáků: Hanuš, Hamerník, Strobach. Všeobecná duševní zkleslost.

Rok 1852 byl v každém ohledu nešťastným pro národ Český, neboť nejenom že musil snášeti tolikerá protivenství od zloby lidské, i sám osud zdál se ho trpce pronásledovati, odňav mu několik nejšlechetnějších jeho synů, jichžto ztráta cítěna byla tím bolestněji, čím více mu bylo v té smutné době potřebí rázných a neohrožených povah, aby uprostřed klopot a svízelů naň dolehajících neupadl v malomyslnost a netečnost.

První z nich byl nesmrtelný pěvec Slávy Dcery, nadšený apoštol idey slovanské a mnohozkoušený mučenník pro národ svůj. Kollár zemřel ve Vídni dne 24. ledna,*) a sice dle vlastního seznání lékařů lítostí nad surovými útoky Hurbanovými, o kterých jsme se i my na svém místě zmínili, a které si Kollár velice bral k srdci. Nový to smutný důkaz o nešťastné povaze slovanské, kterak ani největší zásluhy nebývají ochranou proti zuřivosti závistníků a osobních nepřátel. Kollár i s některými těmi slabostmi svými, jakých není prost žádný smrtelník, povznešen byl mezi Slováky tak vysoko nade všecky ty mnohomluvné odštěpence od národní jednoty s Čechy, kteří ubohé krajany své ke zkáze jejich sváděli na cestu záhubnou, že lesk jeho jména byl jim nesnesitelný. Ani zbožná pieta k mohutnému buditeli národu, ani povinná úcta k mistru a učiteli svému, ani obyčejná šetrnost k vetchému kmetu neměla té moci, aby umírnila zuřivost pídimužíků, vášnivě jej co odpůrce snah svých nenávidějících, kteří pod velmi pochybnou záminkou jakési prý nestatečnosti vychrlovali všechen jed svůj na muže, jenž celý život svůj byl posvětil vlasti a národu svému. Žádný zajisté

---

*) Nikoliv 29. ledna, jak omylem klade Slovník naučný a po něm Stručný slovník věcný.

spisovatel československý nepodnítil tolik mladistvých srdcí k vlastenectví jako Kollár, bez úchvatné výmluvnosti jeho poesie nebyl by ruch národní ani v Čechách ani na Slovensku nabyl té rozsáhlosti a síly, kterou tak neodolatelně osvědčil v rozhodné době. A jaký byl osud muže velikána toho? — srdce puklo mu nad nevděkem světským, nad nevděkem vlastních jeho národovců. Kýž by Kollár byl poslední obětí nešťastné povahy slovanské!

Dne 2. února zemřel v Hostomicích kněz J. Šmidinger, o jehož horlivém působení ve prospěch literatury národní podali jsme zprávu v první části našeho díla. Šmidinger byl zvláštní specialita českého vlastence, muž, jací se pořídku rodí, a jestliže o někom říci se může, že položil život svůj v oběť za ideu, která byla jeho životem, platí to doslovně o Šmidingrovi, který, jakkoli souchotinář, byl by pohodlným sobě hověním, ku kterémuž měl všecku příležitost, mohl neduh svůj značně zmírniti a dni své prodloužiti o mnohý rok; ale ohnivá jeho letora netrpěla ho doma, kde by zaháleti byl musil, an ke spisovatelství, ve kterém hlavně jevila se toho času vlastenecká činnost výše vzdělaných národovců, necítil žádného povolání; on musil ven přes pole, živlem jeho byl ruch a pohyb, nečinnost by ho byla usmrtila dříve, nežli to dokázala nezhojitelná nemoc plicní. Ale jeho ustavičné potulky, při kterých mu bylo nejednou snášeti všecku drsnost a nepohodu počasí, byly by zmořily mnohem silnější tělo než bylo Šmidingrovo, a muž ten se rozloučil se světem u věku, kde jiní teprv plnou silou vyvinují nejvydatnější činnost ve svém povolání, stár jsa teprv 51 let.

Šmidinger získal národní věci české proselyty, ku kterýmž by sotva bylo přístupu bývalo jinou cestou, než jakou si oblíbil on ke svému působení, získáním pak četných členů jak Matici české tak i Dědictví Svatojanskému rozmnožil značně kruh čtenářstva českého, odkud vždy dále šířila se chuť ke čtení knih v jazyku mateřském. Nedosti však na tom, co za živobytí svého podnikal pro věc národní, horlivost jeho ve službě vlasti sahala až za hrob, o čemž pod[illegible]

důkaz jeho poslední vůle. Obyčejně má se za to, že Šmidinger veškeré své jmění, 1000 zl. stř., odkázal Matici české, avšak to jest omyl. Pražské Noviny brzy po jeho úmrtí uveřejnily jeho závěť v plném znění, z něhož vychází na jevo, že peněžitá pozůstalost Šmidingrova obnášela ke 4500 zl., z kteréžto sumy vedle výše jmenovaného odkazu Matici učinil ještě dva jiné v též výši, poručiv 1000 zl. české knihovně Strakonické, a dalších 1000 zl. učitelům obzvláště zasloužilým. Mimo to věnoval více menších odkazů k rozličným jiným účelům vlasteneckým a humanitním. Muži, jakým byl Šmidinger, náleží před mnohými jinými čestné místo v dějinách našeho národního znovuzrození.

Ztrátu nad míru bolestnou utrpěl národ náš smrtí Čelakovského, vedle Kollára předního básníka svého, ano co do stránky formalní nad onoho vynikajícího. Rozpisovati se o významu Čelakovského pro literaturu českou bylo by zbytečno, ovšem pak jest tuto místo zmíniti se blíže o soukromé povaze muže toho, až dosavad nedostatečně oceněné. Čelakovský náležel k oněm lidem, kteří lidská hnutí srdce svého nestaví světu na odiv, ano spíše nejvroucnější city své bedlivě skrývají pod hladkým povrchem líčeného duševního klidu, nechtíce býti slabými shledáni, při čemž arciť city takto násilně tajené tím hlouběji rozrývají útrobu jejich. Tato stránka jeho povahy činila zevnitřnost Čelakovského vážnou a přísnou, někdy až poněkud drsnou, k čemuž i ta okolnost přistupovala, že rád užíval kaustického vtipu, kterým vládl, na útraty někoho ve společnosti přítomného. Ačkoliv takové jeho šprýmovné narážky nikdy nepřekračovaly meze slušnosti dobrým mravem vyměřené, nebyly nicméně spůsobné získati mu přátely. První dojem osobnosti Čelakovského nebyl nikterak vábný, jej musil člověk poznati z delšího a důvěrnějšího obcování, aby mohl spravedlivě uvážiti plnou cenu vzácného toho muže, jemuž co do ryzosti povahy, svrchované poctivosti a obětavé šlechetnosti nebylo tak snadno rovné. Hluboký cit jeho propukal zřídka kdy, a to jenom tenkráte, když opanovalo jej bezděčné hnutí mysli nenadálým

překvapujícím dojmem; *) neúchylná jeho přímost a poctivost docházely uznání přátel i nepřátel, šlechetnost svou pak dokázal nejlépe tím, že vzav na sebe vinu svého pomocníka při redakci novin Tomíčka sám, jsa manžel a otec, vlastní svou existenci obětoval, aby pravého provinilce nezbavil jediného pramene výživy. **)

Od té doby nastali Čelakovskému dnové strastiplní, když dolehali na něj, redakce i profesury zbaveného, všední starosti životní, i jest to zajisté nemalý důkaz o velikém jeho duchu, že právě z té klopotné doby pocházejí nejzpanilejší plody jeho Musy, Ohlas písní českých a Růže stolistá. Nucen vyhledávati jako někdy Purkyně budoucnost svou v cizině, přijal Čelakovský profesuru slovanské filologie ve Vratislavi. Ale slunko nového štěstí nesvítilo mu dlouho, brzká ztráta vroucně milované manželky zavdala srdci jeho ránu, která se nikdy více nezacelila. Od té chvíle churavěl jeho duch, a ani nové manželství, ani žádostně vytoužený návrat do vlasti nedovedl zaplašiti chmury, které stále obestíraly zádumčivou jeho mysl.

Ani v novém jeho povolání co profesora na Pražské universitě nekvetly Čelakovskému žádné růže. Mezi kandidáty pro místa učitelská na gymnasiích rozkřičen byl brzy pro velikou přísnost při zkouškách, i musil často slýchati domluvy v té příčině. Ale Čelakovský ospravedlňoval se platně úvahou, že v době, kde jazyk národní po tak dlouhá léta zanedbaný uváděti se má do škol i vyšších, má-li se to státi s prospěchem, musí hlavně záležeti na tom, aby budoucí jeho pěstovatelé v těchto školách sami byli v něm

*) Nezapomenutelným zůstane mně okamžení, když jsem Čelakovskému přinesl první zprávu o smrti přítele Kamaryta, při čemž vyhrkly mu slzy s očí a celá mohutná postava jeho se zachvěla.

**) Neméně ušlechtile zachoval se Čelakovský k Tylovi, s nímž svého času měl tak ostrou polemiku, když roku 1843 o prázdninách, jež trávil v Praze, na výletu do Krčského lesa šel přicházejícímu Tylovi vstříc, podávaje mu ruku co prvnímu Čechu — narážka to na Tylův vyšlý román Poslední Čech.

náležitě zběhlí a s jeho historií a literaturou dobře obeznámeni. On prý sám častěji při sobě rozjímá, zdali nepožaduje příliš mnoho na mladících a snad jim někdy i nekřivdí, při náležitém však uvážení všeho že ho svědomí ode vší viny osvobozuje. Maje od ministerstva uloženo, sepsati pro gymnasia česká čítací knihy, podrobil se této práci, nepředvídaje jak velikých nesnází a příkoří mu bude při tom zkoušeti. Měltě nad sebou v ministerstvě censuru velice přísnou, která neuprosně mu škrtala každé slovíčko, jež by dost málo zapáchalo citem vlasteneckým neb upomínalo na doby historické, které by vládnoucí reakce nejraději z paměti národu byla vyhladila. Čelakovský nazýval tuto práci svou křížovou cestou, i putoval po ní až do hrobu.

Cítě sám na sobě ochabování duševních i tělesních sil svých Čelakovský nejednou vyjádřil se, že padesátý rok — v tom roce svého žití povolán byl do Prahy — zdá se mu býti již dobou, v které spisovatel přestati má s pouhým sbíráním látky k dílům literarním, an již ubývá sil i času, a raději pomýšleti na sestavování a vydávání svých sbírek. Dle toho se řídě jal se sestavovati svou sbírku slovanských přísloví, kterou po čtvrt století se byl zaměstnával, a která pak vyšla nákladem Matice české pod názvem Mudrosloví národu Slovanského. Vůbec zaměstnával se Čelakovský v posledních letech života svého výhradně pracemi učenými, Musa jeho pak nevydala žádného nového plodu více — nejpatrnější to důkaz sklíčenosti jeho mysli, površíme-li, že právě nejdokonalejší jeho básnické výtvory pocházejí z doby jeho největší hmotné tísně.

Nové pohromy na Čelakovského dorážející, jmenovitě ztráta nejmladšího dítěte a následující na to nemoc a smrt druhé manželky, ačkoliv na tuto dávno připraven býti musil, zlomily docela sílu jeho ducha. Zanevřev úplně na svět stranil se ho, až 5. srpna dobrodějná smrt učinila konec jeho tělesnému i duševnímu trápení. Teprv na smrtelném loži pukla kůra, která nejvěrnějším jeho přátelům byla zamezovala volný přístup k jeho srdci. Poznání mnohé vlastní

viny a pomyšlení na nepojištěnou budoucnost šesti nedospělých dítek vynucovalo mu horké slzy.

Od pohřbu Jungmannova roku 1847 neprovázel v Praze tak čestný průvod žádnou rakev, jako dne 8. srpna rakev Čelakovského nešenou od mladších vlastenců až ke bráně. Za ní následoval nepřehledný zástup lidu všech stavů, vše s hlavou obnaženou — známka to úcty u nás neobyčejná.

Čelakovský byl jednou z nejskvělejších hvězd na obzoru novočeské literatury, a přece jest, žel Bohu! památka jeho po neuplynulých ještě třiceti letech od jeho smrti téměř zapomenuta. Stejná nevděčnost, jaké zakoušel Kollár za svého živobytí, odměňuje Čelakovského po jeho smrti. Nynější pokolení naše nemá smyslu pro veliké charaktery. An pozdější veličiny literarní zásluh nerovně skromnějších oslavovány jsou pomníky, památními deskami, názvy spolků po nich jmenovaných, fondy a nadacími jim na počest zakládanými, Čelakovskému dostává se jen velmi skrovného uctění jeho památky, jmenovitě hrob jeho podnes postrádá slušného pomníku, — nevděčné potomstvo zapomnělo skoro úplně na největšího českého básníka. Charakteristická to zajisté známka času.

Jestliže r. 1852 stíhán byl národ Český osudem, který nejšlechetnější jeho syny z lůna mu vyrval, tož r. 1853 převzala úkol osudu zloba lidská, odstranivši jiné výtečníky české z úřadů, ve kterých dle vynikající spůsobilosti své nad jiné prospěšně působili.

Profesor Hanuš, povolaný teprv roku 1849 z Olomouce do Prahy na stolici filosofie, propuštěn jest nenadále z místa svého s celým platem. Ve vynešení, vydaném akademickému senatu university Pražské, podalo ministerstvo vyučování následující odůvodnění toho kroku, které pro zajímavost jeho tuto v plném znění klademe:

„Příčina, proč byl propuštěn, záleží toliko v tom, že, jak to zkušenost skutečně dokazuje, škola, ku které se připojil, jak základními ideami tak i spůsobem, jak postupuje

při dalším jich vyvinování, znamenitě přispěla k směrům destruktivním, o nichžto z nejnovějších událostí jest na bíledni, jak záhubně působí na víru křesťanskou a na stát.

„Filosofická soustava Hegelova, ježto necvičíc ani tak hlavně v myšlení jasném a vážném obzvláštním spůsobem obrazotvornost zaměstnává, pronáší nicméně výsledky své tak apodikticky, že při tom nevyhnutelné meze vědeckého badání těžko jest poznati aneb dokonce nemožné.

„Pro nebezpečí, ježto z toho pochází mládeži ve veřejných přednáškách poučení hledající, jest nevyhnutelně potřebí vyřknouti určitě, že se při vyučování ve filosofii na universitách rakouských takto postupovati nemá, obzvláště pokud ona škola v přímém spojení zůstává s praktickými poklésky času nynějšího, a soustava její ještě nedosáhla významu pouze historického, jakožto jest u mnohých jiných soustav předešlých.

„Že nejvyšším rozhodnutím Jeho Veličenstva profesorovi Hanušovi, ačkoliv mu zatím nějaké jiné určení vytknuto nebylo, přece požívání posavadního jeho platu bylo ponecháno, to budiž důkazem, že se mu to neklade za vinu, že z úřadu učitelského propuštěn býti musí.“

Propuštění tak výtečného učitele, jakým byl Hanuš, který již od roku 1835 působil zdárně na téže stolici, nejprve ve Vídni co suplent, pak ve Lvově a v Olomouci co řádný profesor, učinilo ve všech kruzích nemalou sensaci. Předstírané příčině nevěřil nikdo, na pravou příčinu hádáno všelijak; nejpodobnější ku pravdě bylo, že německý profesor téhož předmětu měl zproštěn býti nebezpečného konkurenta, ku kterémuž účelu musily sloužiti mimořádné vlivy, jimž toho času podlehal ministr vyučování, prostředkem zlomyslného osočení. O tom však byl jeden hlas, že Němci by se taková věc nebyla stala. Že jinak proti osobnosti Hanušově nic podstatného nebylo namítáno, toho nejlepším důkazem jest propůjčení mu roku 1860 po Šafaříkovi bibliotekářství universitní knihovny

Tomu však budiž jakkoliv, alespoň v případě Hanušově šetřeno bylo jakési slušnosti oznámením věrohodné pohnutky k odstranění jeho, ale brzy zbavila se vláda i posledního tohoto ohledu při dalších krocích absolutní libovůle.

Ještě křiklavější byl případ s doktorem Hamerníkem, který z ohledu nejednoho zasluhuje podrobnější zmínku. Dr. Hamerník jest, jak známo, ve vědě své autorita světová, ale cesta jeho k uznání takovému byla, jak u každého Čecha, velmi trudná. Již co graduovaný doktor odebrav se do Vídně slyšet Rokytanského a Škodu, vrátil se odtud co horlivý přívrženec nové jejich školy lékařské. Ale jako každému novému pokroku v jakémkoliv oboru bojovati jest s mocnými dosavadními předsudky, tak i tuto se dálo. Jakkoli vzácné vědomosti Hamerníkovy docházely chvalného uznání od lékařů nestranných, nicméně u mužů starého šlendrianu potkávaly se snahy jeho s tajným odporem. Tito nepříznivci jeho dovedli toho svými pikly, že kdykoliv Hamerník ucházel se o nějaké uprázdněné místo v nemocnici, pokaždé se žádostí svou byl odmrštěn. Pouze v interesu vědy a k vyzvání dra. Škody přijal Hamerník roku 1841 místo bezplatného sekundara při profesoru Oppolzerovi. Zatím klonilo se veřejné mínění v Praze již rozhodně ke škole Vídeňské, a k četným žádostem lékařů i samých některých profesorů započal Hamerník co sekundar kurs pathologický, a sice jeden ve všeobecné a druhý ve vojenské nemocnici, kdež mezi jinými posluchači jeho nacházeli se také profesorové Hyrtl a Engel. Ale brzo našly se všelijaké staré dvorské dekrety, na jichž základě opětně zapovídalo se Hamerníkovi odbývání kursů, až i pod ztrátou doktorského diplomu. Hamerník musil k velikému žalu svých posluchačů nechati kursův, ale těše se z podpory referenta Nádherného u místodržitelství, který nové lékařské škole v Praze všemožně cestu klestil, ustanoven jest r. 1845 za vrchního lékaře klinického oddělení pro prsní nemoci a za docenta, brzy pak na to za mimořádného profesora nemocí prsních a nauky o auskultaci a perkusi.

Takto se utvořila v Praze jakási filialka školy Vídeňské, posluchačů valně přibývalo, ba i nemalá část lékařů skoro ze všech známých universit, kteří do Vídně putovali, také zde se stavěla, mnozí tu i na několik měsíců uvázli, a čím dále tím více jich v Praze déle setrvávalo nežli v samé Vídni. Anatomicko-pathologický ústav, kliniky profesorů Oppolzra, Hamerníka a Pithy, a posléze porodnice byly středištěm těchto zde jindy neznámých posluchačů, a tak se jméno těchto učitelův po celém učeném světě rozneslo. Roku 1849 převzal Hamerník druhou medicinskou kliniku a stal se řádným profesorem. Čtení Hamerníkova potkala se s nesmírným účastenstvím, navštěvována jsouce nejen od studujících a lékařů domácích, nýbrž i velikým počtem lékařů ze všech končin světa (z Rus, z Anglie, z Ameriky a t. d.).

Ale nové pletichy, vycházející od starých profesorů, jež konkurence Hamerníkova hrozila připravit o poslední zbytek vážnosti, ještě jednou domohly se neblahého vítězství. O Hamerníkovi počaly se roztrušovati všelijaké nesmyslné, ba směšné klepy, při čemž úskočně používáno jednak slabých stránek rozhodujících osobností, jednak i politické situace, svobodnějším názorům a Slovanstvu nepříznivé, k chlebařskému závistnictví přidružila se nenávist národní, a osud Hamerníkův na universitě Pražské byl rozhodnut. Jediná věc scházela k dovršení blahoplodné činnosti Hamerníkovy, totiž aby připuštěn byl co examinator ku přísným zkouškám kandidatův. Učitelský sbor lékařské fakulty uznávaje tento nedostatek žádal u ministerstva důtklivě a opětně o přijetí Hamerníkovo do komise zkoušecí, ale ministerstvo mimo všecko nadání odmrštilo spravedlivou tuto žádost. Když pak roku 1853 profesorský sbor lékařské fakulty Hamerníka za svého prodekana vyvolil, nejenom že nepřišlo potvrzení této volby, nýbrž ku konci téhož roku objevila se z čista jasna ordonance ministerská, která Hamerníka s profesury sesazovala beze všeho udání nějakých důvodů. Jak ministerstvo tím Pražské lékařské fakultě ublížilo, jest vůbec známo.

Nechť však hledíme na tento skutek pravé despocie z jakéhokoli stanoviska, vždy jeví se ve světle nejtemnějším. U Hanuše udána byla alespoň příčina, ať již pravá nebo předstíraná, a jemu také ponecháno celé jeho služné; kdežto u Hamerníka neuznána ani potřeba, udati nějaký důvod propuštění, a toto stalo se naprosto beze vší náhrady — jednání to spořádaného státu nehodné. Ostatně rána ta nečelila jediné proti osobě Hamerníkově, dotýkalať se stejnou měrou celého národu Českého, na nějž spolu byla namířena; neboť tolik jisto jest, že by — německému profesoru nebyla se stala taková potupa. Jak sobě vláda posloužila v očích vědeckého světa, o tom můžeme pomlčeti.

Jestliže odstranění Hamerníkovo ze stolice učitelské bylo surovou ranou pěstí v tvář vědeckého pokroku, dalo se to vždy srovnati s duchem panující reakce, který ve všech oborech provozoval své zpátečnictví; co však téhož roku stalo se na úkor veřejné spravedlnosti, to již nebylo jen prosté zpátečnictví, to byla zuřivost strannické vášně, která v zaslepenosti své podvracela samé základy státu. Pro neodsouzení jakéhosi ožralce, z uražení Veličenstva obžalovaného, z čista jasna propuštěni jsou ze služby vrchní státní zástupce Hikisch a tři neb čtyři radové vrchního zemského soudu (jak nyní nazýval bývalý soud apelační), a mezi těmi také někdejší předseda říšského sněmu Štrobach. Událost tato spůsobila pravé zděšení v obecenstvu, neboť dotýkala se jedné z předních zásad každého zdravého zřízení státního — neodvislosti soudů. Věc sama, o kterou se jednalo, byla příliš nepatrná, aby mohla dostatečně vysvětlovati skutek tak ohromného dosahu, a jest dle tehdejších okolností oprávněná domněnka, že tím namířeno výhradně na osobu Štrobachovu. Ukázáno již dříve na jiném příkladu, jak ráda zpátečnická msta vybírala si za oběť vynikající osoby z tábora protivného (při odsouzení pro tiskový přestupek bývalého ministra Schwarzera), tuto pak poskytovala se příliš lákavá příležitost, schladiti si choutku na muži zaujímavším ve státě konstitučním neméně vysoké postavení, který nejenom co jeden

z předních vůdců strany ústavní, nýbrž i co horlivý národovec český byl panující koterii, především politickému přeběhlíku Bachovi, pravou solí v očích. Před tím ministr, nyní předseda říšského sněmu, jaká to vzácná pochoutka. Domněnka ta dochází potvrzení svého i tou okolností, poněvadž dobře vědělo se o Štrobachovi, že co muž zámožný a povahy pevné i důsledné neponíží se, kdežto ostatním sesazeným soudcům nezbývalo nic jiného nežli prositi o milost, které se jim také dostalo. Štrobach arciť, ač velice jej hnětlo takové vydání v lehkost veřejné spravedlnosti, neměl za takových poměrů pro svou osobnost čeho litovati; otevřev advokátní kancelář nejenom že nabyl úplné neodvislosti, nýbrž i zvýšené vážnosti u svých spoluobčanů, kteří mu i co výtečnému právníku i co muži osvědčené a neohrožené poctivosti prokazovali neobmezenou důvěru. Bach provedl svou — Štrobach byl odstraněn a v něm nenáviděný národ Český znova potupen. Ale za to stát sám vzal nenapravitelné porušení — po neodvislosti soudů v Rakousku bylo veta.

Týmž rokem trpce zklamána jest i naděje vzbuzená dosazením Klicpery za ředitele akademického gymnasia Pražského, že tento za český prohlášený ústav bude vychovávati zdárný dorost horlivých národovců. České gymnasium v Praze bylo nenávistníkům národu našeho věcí přímo nesnesitelnou, pročež neustávali jak žáky jeho tak učitele osočovati nejhanebnějším způsobem u vlády, která nášeptům takovým ochotného poskytovala ucha; vždyť bylo jí velevítáno všecko, cokoliv čelilo proti nenáviděným Čechům. Poctivý Klicpera měl při tom postavení velmi trpké, neboť ustavičně bylo mu odrážeti útoky na ústav svůj, v němž beztoho míra rovnoprávnosti každým dnem byla více ztenčována, a hájiti učitelstvo, podezřívané z tendencí státu nebezpečných. Konečně pro nevinnou hříčku, která se na všech podobných ústavech opakuje, totiž vydávání jakéhosi rukopisného časopisu od žáků, zavedeno jest policejní vyšetřování, pátráno po tajném spiknutí a žákům všeliká literarní činnost co nejpřísněji zakázána. Klicpera dán jest na odpočinek, na jeho místo

dosazen pouhý Němec, a české gymnasium proměněno v utrakvistické, na kterém, vyjma snad jediné náboženství, všem jiným předmětům vyučováno jazykem německým.

Tak pádnými ranami, které jediným rokem ráz na ráz jej přikvačovaly, byl národ Český v té míře omráčen, až v něm takořka dech se zatajil a síly jeho pro čilejší samočinnost na čas ohromeny jsou. Bylo potřebí nějaké doby, nežli se zase probral z omámení svého.

V.

Útok na císaře. Literarní poměry. Matice česká. Musejník. Obzor. Beletristika. Shakespeare. Tomkův Dějepis Prahy. Tyl †. Šumavský †.

Mezi tím všeobecné mrtvo, jaké bylo zavládlo v národě po udušení veškeré veřejné činnosti jeho, přerušeno jest jako bleskem zprávou o vražedlném útoku na císaře, spáchaném dne 18. února 1853 maďarským fanatikem Libenyim, ale na štěstí zmařeném. Zločin ten, v dějinách mocnářství Rakouského téměř neslýchaný,*) učinil na veškeré obyvatelstvo říše bez rozdílu národnosti dojem ohromující. Zděšení toto nebylo v Čechách o nic menší nežli jinde. Jakkoli tou dobou nacházela se reakce, která Čechův mnohem citelněji se dotýkala, nežli kteréhokoli jiného národu rakouského, na vrcholu a v nejbujnějším květu svém, nicméně národ uměl činiti rozdíl mezi mladistvým panovníkem, nadchnutým nejlepšími úmysly, a zaslepenými rádci jeho, kterým nad práva i potřeby národů šlo jejich osobní pohodlí. V hnutí, jaké zmocnilo se celého národu, nebylo žádné strojené lojalnosti, byl to bezděčný čistý výron přirozeného citu lásky a oddanosti. Především dán výraz citům těm slavným díkůčiněním v chrámích po celé vlasti za šťastné zachránění panovníkovo, s čímž

*) Jediné dva atentaty na životy panovníků rakouských jsou: zavraždění císaře Albrechta I. bratrovcem jeho Janem Švábským, a útok setníka Reindla na korunního prince, později císaře Ferdinanda Dobrotivého.

spojeny byly hojné skutky křesťanské lásky. Do Vídně zasýlány adresy lojalnosti a vypravovány blahopřejné deputace obcí a korporací, zakládány nadace k účelům dobročinnym, každodenní pak bulletiny o zdraví poraněného císaře netrpělivě jsou očekávány. Po delší čas nebylo téměř ani slyšeti hovoru jiného, nežli o bezpříkladném zločinu, o kterém vždy podrobnější zprávy do veřejnosti se dostávaly. Hrabě O'Donnel a Vídeňský měšťan Ettenreich, kteří dokonání atentatu zabránili a zločince se chopili, stali se předmětem četných ovací nejenom ve Vídni, nýbrž i ve všech zemích říše, zahrnováni jsouce čestnými vyznamenáními. Teprv po úplném uzdravení se panovníkově ruch ten poulevil a nenáhle utuchl.

Jenom sbírky na vystavění votivního chrámu ve Vídni co trvalé památky zachránění císařova — kteroužto myšlénku byl pojal arcikníže Ferdinand Maximilian, potomní nešťastný císař Mexický — konané ve všech zemích mocnářství, nedaly v úplné zapomenutí přijíti děsné události, která byla zatřásla celou říší. —

Vlastní národní život, pokud nedal se úplně potlačiti, činným byl hlavně na poli písemnictví, ač i tato činnost ani stínem nebyla té produkce, která ještě před nedávnem vydávala tak skvělé svědectví o plodnosti našich spisovatelů. Proti době právě minulé byla to hubená léta české literatury, která teprv ponenáhlu začala se křísiti z mdloby své a procitovati k životu novému, od dosavadního podstatně se lišícímu. Hlavní produkce obmezovala se na časopisy již svrchu zmíněné a na jiné věci každodenní běžné potřeby; ale při tom ovšem nemohlo bedlivého pozorovatele zůstati tajno, kterak následkem změněných zatím poměrů společenských pomalu měniti se počaly také poměry literarní.

Před rokem 1848 skládalo se jádro čtenářstva českého z nevelmi hojného počtu uvědomělých národovců tříd vzdělanějších, kteří živě se účastníce veškerých snah vlasteneckých sledovali horlivě postup i zdar jejich, zaznamenávaný v časopisech. Z těch první místo zaujímal Musejník co organ ústavu, v němž tyto snahy se soustředily; z ostatní pak literatury

obrácena byla pozornost obecenstva hlavně ke spisům vydávaným od Matice české, jakožto odboru musejního, jemuž přikázána byla zvláštní péče o „vzdělávání řeči a literatury české“. Takovíto čtenáři podobali se takořka zasvěcencům jakéhosi tajného řádu, sledujícím cíle jiným nesrozumitelné, a čtení českých knih*) považováno bylo od nich téměř za vlasteneckou povinnost, třeba obsah přesahoval chápavost čtenářovu.**) To se od roku 1848 valně změnilo. Svrchu ciferně ukázáno, v jaké progresi od roku 1848 přibývalo příspěvků do Matice, a stejným postupem rostl tím samým i počet čtenářů. Ale tito nově přibylí čtenáři byli jiného druhu nežli dosavadní, jejich uvědomělost národní byla příliš mladá a vlastenectví jejich více věc mody nežli zralé rozvahy, oni nerozuměli potřebám národu a prostředkům k jich ukojení vedoucím v té míře jako vlastenci předbřeznoví, u nichž tyto snahy tvořily část jejich duše a životního programu; oni sice upřímně přilnuli ke straně národní a věrně s ní kráčeli, ale při tom všem nedostávalo se jim pravého národního vzdělání. Co jiným bylo jasným pojmem, bylo jim pouze mlhavým tušením.

Tito nově se přihlásivší národovci, kteří nikdy před tím nebyli si všímali vlastenecké literatury, a z nichž mnohý snad ani jakživ českou knihu nečetl, ač jestliže vůbec uměl česky čísti, dostali nyní do rukou spisy Maticí vydávané a nutili se k jich čtení. Nebylo divu, jestliže lidé tito, kteří až dosud nebyli zvykli čísti k jinému účelu leč pro zábavu anebo praktické poučení, když nic takového nenalezali ve spisech přísně vědeckých aneb o vážných záležitostech jednajících, kterým nerozuměli, shledali se zklamanými a ne-

*) Však trvalo dosti dlouho, nežli počet vycházejících do roka českých knih vzrostl do té míry, že horlivějšímn vlastenci nebylo více možno každou čísti, načež si mnohý z nich trpce stěžoval.

**) Nikdy na to nezapomenu, s jakou hltavostí devatenáctiletý praporečník Alexander Knappel (později profesor českého jazyka na vojenské akademii v Novém Městě za Vídní) četl vycházející právě — Šafaříkovy Starožitnosti.

milému tomu citu svému výraz dáti se neostýchali. Stížnosti toho druhu se ozývaly jmenovitě v Pražských Novinách, a jedna z nich (1853, č. 78.) obracela se přímo také proti Musejníku, vytýkajíc mu směr příliš a výhradně vědecký, skutečně bez důvodu.

Nechtíce rozhodovati o tom, zdali tyto stížnosti byly oprávněny čili nic, nemůžeme toho popírati, že nynější změněné poměry literarní nutně toho vyžadovaly, aby se měl k nim zřetel, a to tím více, an s množícím se čtenářstvem rostl také počet literarních sudílků, z nichž každý mluvil ve jménu jistého zlomku obecenstva. Požadavky tohoto byly nyní částečně jiné nežli před rokem 1848, ale Matice a Musejník pohybovaly se vždy v stejných kolejích; konečně musilo přijíti k rozporu.

Nemohloť se očekávati, aby Matice jakožto sbor mnohohlavý ihned na jinou dráhu vybočila, seznání a náležité uvážení nové situace vyžadovalo delšího času, k tomu byl sbor matiční vázán svými stanovami a staršími usneseními, a konečně byly stížnosti proti Matici pronášené opravdu bezdůvodné a namnoze sobě odporovaly, vycházejíce ne tak z potřeby všeobecně cítěné, jako spíše z rozdílného osobního mínění. V tom smyslu také hájil se sbor matiční v Pražských Novinách (č. 88.).

Obzvláštní věc byla s Musejníkem, který, redigován byv po dlouhou řadu let prvními literarními korifeji, Palackým a Šafaříkem, dospěl v prošlém čase na nejvyšší autoritu v otázkách nejenom literarních, nýbrž národních vůbec, a jehož výrok používal váhy rozhodné. Nový jeho redaktor Nebeský osvědčoval výtečné spůsobilost svou k jeho dalšímu vedení v dosavadním směru, ale to v brzce nedostačovalo. Jako se převratem posledních let byly změnily poměry literarních konsumentů, tak rovněž bylo i se samými producenty, totiž spisovateli. Mnozí z nich odcizeni byli dosavadní činnosti své novým povoláním ve školách neb úřadech, za to přibylo četných nových sil, ale s veliké části ještě nevyspělých; nově se ozývající potřeby a snahy vyka-

zovaly literatuře částečné nové směry; dosavadní politické proudy přenášeny jsou na pole písemnictví v podobě sice změněné, ale v podstatě tytéž, ano brzy dosti zjevně pozorovati bylo mezi mladším spisovatelstvem netajenou chuť, vymknouti se naprosto ze vší jakkoli volné kázně, opustiti dosavadní osvědčenou a bezpečnou dráhu a bráti se cestami těkavými a bludnými o své újmě. To vše tvořilo chaotickou směsici, již nebezpečno bylo zůstaviti samé sobě, aby z ní nevyvinuli se živlové záhubní. Nastávala tu nutná potřeba — abychom tak řekli — nové organisace literarní působnosti, a ta nejpřiměřeněji mohla vyjíti od organu, k němuž národ tak dlouho zvyklý byl pohlížeti s neobmezenou důvěrou.

Nová tato úloha každým dnem naléhavěji se vtírala redaktoru Musejníka, ale Nebeský, ač jestliže ji pochopoval, nebyl mužem, který by ji provésti dovedl. Jemu scházela k tomu veškerá iniciativa, on s jistotou pohyboval se dále směrem vytknutým, aby však sám vytknul směr nový, k tomu se nemohl odhodlati. Tak stalo se, že v brzce pozorována nesrovnalost mezi tím, čeho vyžadovala doba a co Musejník podával. Jmenovitě pohřešovaly se v Musejníku pravidelné zprávy o důležitějších zjevech literarních. Musejník podával sice čas od času přehledy literarní činnosti české, ale tyto povrchní a úhrnné úvahy nikterak nemohly nahražovati zevrubnější kritiku odbornou, jejíž nedostatek pociťován byl tím více, an literarní produkce té doby nebyla tak bohata, aby opravňovala k omluvě, že nelze ovládati spoustu látky. Redakce Musejníka vždy ochotně přinášela takové posudky, kdykoliv jí byly podány, aby však nečekajíc na takovou náhodu pečovala o to, by jich sobě zaopatřovala, o to nedbala. Rovněž oprávněny byly stížnosti na články přísně vědecké a příliš specialní v Musejníku (jaké byly na př. Petřinovy), což i sám Sbor matiční v plné míře uznávaje, když do života vstoupil odborný přírodovědecký časopis Živa, vyhověl tomu zvláštním uzavřením, aby budoucně články takové z Musejníka byly vyloučeny. Velice pohřešoval se při Musejníku rozhled po světě ostatním, jenž by seznamoval čtenáře s no-

vějšími úkazy kulturního pokroku. Všecka tato i mnohá jiná přání (více neb méně oprávněná) pronášena veřejně, a obecné mínění vždy hlasitěji v témže smyslu se ozývalo, což konečně vedlo k tomu, že pomýšleno na vydávání nového časopisu, který by skutečně byl tím, čím dle úsudku všech těch přátel literatury vlastenské Musejník býti měl, ale nebyl.

Tak vznikl roku 1855 Pospíšilův „Obzor“, který, maje za hlavní spolupracovníky Erbena, Štorcha, Zeleného a jiné osvědčené síly literarní, netajil se s účelem svým, a nyní teprv probral se Nebeský z lethargie své, a ve „Slově k laskavému obecenstvu“ v čele ročníku 1855 Časopisu musejního vytasil se s novým programem, v němž uznával změnu v okolnostech, kterak již pominulo idylické vlastenčení, a kterak Musejník „při nynějším stavu stálého svého obecenstva v jakémsi odporu byl s potřebou a požadováním svého čtenářstva“. Pro budoucnost sliboval se říditi požadavky těmi. „Povedeme všemožnou péči o to,“ pravil, „abychom kromě výhradně domácích a národních záležitostí a předmětů, ježto ovšem širšího místa a větší zevrubnosti požadují, podávali články o nejdůležitějších úkazech z kulturního života člověčenstva a z přebohatého oboru oněch vědomostí lidských, ježto základ vůbec vzdělaného člověka činí a takřka vezdejším chlebem života duševního jsou. Hlavně ale bude zřetel náš k tomu obrácen, aby poučování a vzdělávání toto takovým směrem se vedlo, aby nejen vědomosti vštěpovalo, nýbrž především ducha šlechtilo, mravné vědomí vzbuzovalo a smýšlení tužilo.“ Nevelikou chuť měl k rozšíření oboru kritiky, která prý byla „namnoze nejen slabou, ale často i ošklivou stránkou literatury naší“; nicméně sliboval, „na mnohou žádost přece častěji než posud o nových plodech literarních promluviti“. Při tom však vyhražoval pro sebe úplnou nestrannost, poněvadž prý „neslušno a při časopise takovém docela od místa by bylo, aby redaktor jeho své subjektivní mínění a svou osobnost do popředí stavěti chtěl. Popřán musí býti průchod náhledům a míněním, kdykoli v nich jen jakési jádro a podstata se nacházejí a na odpor nejsou vyšším

ideám mravním a posvátnému pořádku života společenského a náboženského. Tato nestrannost a objektivnost ovšem s sebou přinášejí, že mnohdy snad v tomto časopise náhledy se vyskytnou, jež redaktor sám nesdílí." Takovéto stanovisko nikdy nemůže míti platnost při organu, který má takový úkol, jaký měl Musejník, totiž býti vůdcem a rozhodčím v kulturním vývoji národním. Musejník měl povinnost zaujíti určité a jasně vyslovené stanovisko, a s toho hlediska svého posuzovati zjevy pod jeho kompetenci náležející. Palacký za svého redaktorství rozuměl tomu jinak. On rovněž jako Nebeský nechtěl sloužiti stranám, ale naopak tomuto, který chtěl dopřávati místa každému mínění, zamítal články strannické, nedopouštěl v Musejníku hlásati náhledy, s kterými nesouhlasil, ano nejednou až tuze příkře vyslovil se proti směrům, jež považoval za záhubné, které však nicméně později proti němu vítězství slavily. Pravda, že s počátku tím nedošel vděku, ano mnohé spisovatele od sebe odvrátil, ale ti, seznavše později správnost takového jeho počínání, vrátili se k němu zase. Touto setrvalostí svou dopomohl Palacký literatuře naší k duchu a směru lepšímu, a cesta od něho nastoupená stala se pomalu všeobecnou silnicí. Nebeský naproti tomu nemůže býti zproštěn viny, že svou „nestranností" nepřímo se přičinil ke vzrostu a zmohutnění onoho neblahého směru v pobřeznové literatuře naší, který právě tou dobou vystupoval na jevo a včasným rázným odporem, jenž by obecenstvo náležitě byl poučil o bludnosti jeho, snadno mohl býti v počátcích svých zastaven.

Závodění, které nyní nastalo mezi Obzorem a Musejníkem, osvěžilo v značné míře život literarní, i podobalo se k tomu, že smutné mrtvo, od několika let na poli národní literatury se rozhostivší, ustoupí ruchu novému, jehož známky již zde onde na jevo vycházely, a že nové síly postaví se do řady statečných dělníků, pracujících s předešlým nadšením o duševním povznešení národa. Takové závodění, kdyby déle bylo trvalo, bylo by mělo velmi blahočinný vliv na další vývoj znova se obrozující literatury, zejména kritická část

Obzoru, nehovící nikterak pohodlné zásadě Nebeského Laissez faire, nýbrž zasahující do samého jádra věci a všímající sobě pozorně každého lepšího a důležitějšího zjevu. Než bohužel že život Obzoru byl tak příliš krátký! Již po roce seznal vydavatel jeho, že další náklad na podniknutí s tak značnou obětí spojené (měltě Obzor všeho všudy 346 odběratelů) přesahuje síly jeho. V doslovu při závěrku jediného ročníku toho skutečně výtečného časopisu pravil: „Zůstaví-li Obzor jakou mezeru v naší literatuře, shledá-li se co z obsahu jeho, že by se dále v ní pěstiti mohlo i mělo, nechť se toho ujme organ bohatými prostředky nadaný, který si čtenářstvo své, budiž drahota nebo láce, hledati nemusí — míním Musejník. Neklamu se snad, že vyslovuju tím i přání většiny účastníků Matice, aneb což v tom ohledu téměř totéž jest, přání většiny obecenstva našeho. Přátelům přísné literatury a specialních studií učiní se zadost vědeckými listy, kteréžto se dle uzavření sboru matičního vedle Musejníka vydávati musí.“

Zaniknutí Obzoru bylo nejpatrnějším svědectvím o valném ochabení vlastenecké horlivosti obecenstva českého. V ní setrvávali přes všecken nezdar posavadních snah svých jenom vlastenci předbřeznoví; širší kruhy obecenstva, které byly teprv později přilnuly k věci národní, upadly s veliké části nazpět v předešlou netečnost. Avšak bystřejšímu pozorovateli nebyla by ušla neklamná znamení zvěstující blízkou blahodárnou reakci, která vždy s jistotou nastoupiti musí tam, kde nějaký směr dospěl až ku krajnosti své; i mám za to, že další vydávání Obzoru bylo by se za nedlouho dočkalo žádoucího úspěchu a nahradilo i utrpěné ztráty.

Zatím dobrý příklad Obzoru nezůstal bez působení na Musejník. Hned ročník 1855 jevil upřímnou snahu zachovati nový program v něm ohlášený, jak o tom svědčila i větší rozmanitost obsahu i dosti hojná rubrika literarních úvah, pocházejících v prvním svazku vesměs z péra redaktora samého, který vybízel spisovatelstvo k pilnému zásobování té rubriky, jež měla býti stálou. Ale jakmile zaniknutím Ob-

zoru zbaven byl Musejník soupeře, upadla redakce jeho pomalu zase v předešlou nedbalost svou, ročníky 1856 a 1857 přinesly úvahy už jenom každý v jediném svazku, a ze všeho bylo vidět, že Nebeský ve zvyklé pohodlnosti své zůstavil redigování časopisu více neb méně šťastné náhodě. Ročník 1858 poznovu začal přinášeti články vědecké takového druhu, jaké uzavřením sboru matičního měly vyloučeny býti z Musejníka (O ledovcích, Zákon větrů a bouří, Prameny tepla zemského, Proudy a dráhy mořské); v úvahách sice opět se účastnil také Nebeský, ale v celku činí ročník ten neutěšený dojem jednotvárnosti. Ještě méně uspokojují ročníky 1859 a 1860, v nichž obou literarní úvahy dočista se pohřešují, za to pak učené články většinu čtenářstva nezajímající (dlouhá filologická pojednání Hattalova, Studie o řeckém starověku, O nynějším stavu na mysli chorých, O moři atd.) téměř převládají. K tomu přistoupila v poslední době veliká nepořádnost u vycházení časopisu musejního, jehož každý svazek se valně opozďoval, což mělo za následek, že Nebeskému redakce jest odňata. Poslední svazek Musejníka, který vyšel pod jeho redaktorskou firmou, byl první svazek ročníku 1861. Vina nesprávnosti té přičtena musí býti nemoci Nebeského, která jej tou dobou stihla, a o níž byla u mnohých domněnka velmi ku pravdě podobná, že jest původu spíše duševního nežli tělesného.

Třeba tuto prohlédnouti též k pěkné literatuře, která jako všude, tak i u nás jest každodenním pokrmem čtoucího obecenstva, a tím samým ani za doby největší ochablosti duševní úplně neprázdnila. První léta padesátá byli to výhradně samí staří známí z časů předbřeznových, kteří buď novými anebo znova otiskovanými plody své Musy zásobovali knižní trh český. Lyrickou poesii representují: veterán Havelka (Vojenské písně, 1854), nevyhnutelný Picek (Písně školní, 1854) a jemnocitná Marie Čacká (Písně, 1857); Erben vydal svou klasickou Kytici (1853) a Němcová obohatila naši literaturu svou rozkošnou Babičkou (1855), která samojediná musila by jí pojistiti nesmrtelnost, i kdyby

nic jiného nebyla napsala. Tento tak jednoduchý a přece tak půvabný obraz venkovského života, skrz naskrz prodchnutý neodolatelným kouzlem nejněžnější poesie, představuje se nám jako utěšená oasa uprostřed vyprahlé poušti oné mrtvé doby. Nejhojněji zastoupeno bylo však pole románu (kamž vlastně i Babička patří), jež pilně vzdělávali neúmorný Klicpera, J. J. Kolár, Chocholoušek, Křičenský, František Pravda, Ehrenberger, Rittersberg a jiní, jichž díla částečně obsažena jsou v „Bibliotéce českých původních románů". V oboru básnictví dramatického jediný J. J. Kolár vystoupil s pracemi původními „Žižkovou smrtí" (1851) a „Magelonou" (v Pospíšilově „Divadelní bibliotéce"). Do kruhu těchto starších spisovatelů náleží duchem a směrem svým také několik mladších, pobřeznových, totiž: Bedř. Moser, proslulý ilustrovaným satirickým listem Brejlemi, jehož román „Slepá paní" (1853) velmi příznivě byl přijat; pak Cejp z Peclinovce, jenž vydal sbírku balad pod názvem „Zvuky večerní", a Košín z Radostova (Národní pohádky, 1856).

Obzvláštní okrasou beletristické literatury té doby byly Perly české, spis slavnostní, vydaný od musejního sboru pro vědecké vzdělání řeči a literatury české na památku radostného příjezdu do Prahy nejjasnějších novosnoubenců císaře Františka Josefa a Alžběty, a věnovaný Jejímu Veličenstvu mladé císařovně. Spis ten vyšel ve skvělé úpravě s podobiznami císařských manželů a dvěma hudebními přílohami, i obsahoval vybrané práce veršem i prosou, zábavné i vážné, nejlepších spisovatelských sil. Přispěliť k němu mimo jiné jmenovitě: Vocel, Furch, Hanka, Jablonský, Frant. Pravda, Božena Němcová, Ehrenberger, Erben, oba Jirečkové, Vilém Lambl a Krejčí. Bedlivou redakcí získal si o spis nemalou zásluhu Vrťátko. Skvostný exemplář, podaný Jejímu Veličenstvu, milostivě byl od Ní přijat. Perly české zůstanou trvalou upomínkou na pobyt císařských manželů v Praze (3.—12. června 1854), jehož všecky slavnosti, jimž nebylo rovno od korunovace císaře Ferdinandovy roku 1836, dopodrobna jsou tam vylíčeny.

Jak viděti, probouzela se v polovici let padesátých, jmenovitě pak na jevo vystoupila roku 1855 nová činnost v literatuře, dosavadní ochablost ustupovala novému, čilejšímu ruchu, roztroušené síly sbíraly se k společnému vydatnému působení. A k tomu — budiž pravdě dáno svědectví — vycházel hlavní podnět od Matice české, od onoho ústavu, jehož počínání bylo za poslední doby předmětem tak ostrých posudků. Jakož to byla Matice, která v život povolavši časopisy Živu a Památky otevřela cvičiště, na kterém mladí učenci přírodnického a historického oboru mohli zkoušeti síly své a pěstovati volné snahy vědecké, až dosavad valně rozptýlené, tak byl to tentýž veledůležitý ústav národní, který podniknuv vydávání překladů dramat Shakespearových vyhověl nezbytnému požadavku moderní literatury.

Čím jest Shakespear a jaký mají význam nesmrtelná jeho díla v literatuře novověké, to zbytečno bylo by vykládati čtenářstvu českému, jehož předním oblíbencem stal se veliký básník; vůči pak až přílišnému zbožňování, jakého se britskému velikánu dostává u našich německých sousedů, kteří — vyznejme to jen upřímně — byli a doposavad jsou nám v kulturních snahách našich nejbližšími vzory, bylo to pro národ náš jakousi věcí čestnou, nezůstati v tom ohledu pozadu za nimi. Nebudiž pisateli křivě vykládáno, jestliže s pýchou připomíná, že on to byl, jenž právě před čtyřiceti léty první odvážil se na český překlad kusu Shakespearova, jehož byl od svého patnáctého roku nadšeným velebitelem; dějeť se to jen proto, aby ukázal na ohromný rozdíl obecného smýšlení tehdejšího a nynějšího. Tenkráte vykládán mu skutek ten za pravou opovážlivost, a to ne snad od nějakého copatého pedanta v zastaralých předsudcích utkvělého, nýbrž od duchaplného mladého spisovatele rázu nejmodernějšího. První tento Shakespearův kus v českém rouše, Othello, dáván ještě za ředitelství Stěpánkova na stavovském divadle podle knihy od překladatele samého skrácené. Tenkráte obecenstvo české ponejprv seznalo Shakespearovské drama v původním a přesném jeho znění a samostatném upravení pro divadlo,

a výsledek byl skvělý. Othello byl pak častěji opakován, i zůstal po delší čas jediným českým překladem ze Shakespeara.

Teprv roku 1847 obdržel Othello soudruha v Romeu a Julii, kterýžto překlad Douchův jevil již znamenitý pokrok u srovnání s prvním pokusem. Led byl prolomen a v brzku přidružili se k posavadním dvěma i jiní překladatelé Shakespeara, jehož kusy počaly na českém divadle vždy více domácněti, ano obecenstvo, vedle přirozené měkkosti slovanské povahy své, vstříc jim přinášelo i svěží vnímavost zdravého, nepokaženého citu. Především byly to veliké tragédie Shakespearovy, které působily mocný dojem, uchvacujíce bez rozdílu stupně vzdělanosti veškeré diváctvo. Později učiněn pokus i s některými jemnějšími veselohrami Shakespearovými, které vzdělanějšímu obecenstvu českému byly vzácnou pochoutkou. Tím spůsobem se obecenstvo vždy víc a více seznamovalo s klasickými plody anglického velducha, i ozývali se nejedni hlasové, volající po úplném českém překladu všech dramat Shakespearových. Volání toto stalo se v brzce veřejným přáním obecenstva českého. Tak jednosvorného veřejného hlasu nemohl sobě nevšímati Sbor matiční, i uvázal se, ač dosti ostýchavě, v úlohu vydávati dramata Shakespearova v překladu českém. Tím dal Sbor zřejmý důkaz, že ovšem porozuměl nejenom důležitému úkolu svému, nýbrž i duchu času, což obojí bedlivě snažil se srovnati ve prospěch literatuře české, jejížto vyšší pěstování bylo zvláštní jeho úlohou. A skutečně nezklamal se v očekávání svém. Český překlad Shakespearův potkal se s příznivým posouzením od kritiky, která se vyslovila, že netřeba mu se obávati porovnání s jinojazyčnými jeho překlady. Obecenstvo pak radostně uvítalo podniknutí toto, a velikolepé tyto plody dramatické Musy den ode dne více v národě Českém domácněly. Ještě za podruží národního divadla našeho v stavovské budově dočkali jsme se skvělé saisony Shakespearovské, ve které tento největší básník novověký slavil triumfy na německém jevišti u nás nevídané. Tak vyvinul se též u nás kultus Shakespearovský, který

vrcholil roku 1864 v třístaletém jubileu narození velikého básníka, od Umělecké besedy stejně nádherně i vkusně oslaveném.

Rok 1855 byl po dlouhém čase jeden z velmi plodných v literatuře české. Mimo již uvedená podnikla Matice vydávání nového díla stejně důležitého v ohledu jak vědeckém, tak národním, totiž Tomkova Dějepisu Prahy, kteréžto dílo stalo se odtud hlavním životním úkolem svého původce. Čím jest Tomek mezi historiky českými, zbytečno bylo by tuto vykládati; jen tolik povíme, že hlavní jeho zásluha i sláva se víže k tomuto dílu, jemuž málo spisů historických může se po bok postaviti, a které samojediné, i kdyby Tomek nic jiného byl nenapsal, stačilo by vřaditi jej mezi přední dějepisce všech národů a věků.

Takto, můžeme říci, schylovala se k důstojnému ukončení svému ona doba literatury novočeské, která počavši rokem 1830 uvedla tuto v řadu moderních literatur evropských, povznesla na výši vědeckou a přivedla k rozkvětu prv nebývalému, tak že vším právem nazvána musí býti klasickou, ovšem ve smyslu přiměřenějším, nežli tak zvaná klasická doba Rudolfinská.

K tomuto jejímu povznešení podstatně přispěl idealistický směr doby, jejíž vlastenecký zápal jednak horoval za vzletnými záměry, ale na druhé straně rozplýval se v dětinské sentimentalnosti idylického vlastenčení, jímž vznešené tendence idey národní snižovaly se nezřídka v jalovou hříčku. Representantem tohoto nepřirozeného směru byl Tyl, jehož veliké zásluhy o probuzení národního citu ocenili jsme náležitě na svém místě. Tyl dovedl ze všech spisovatelů nejlépe buditi lásku k vlasti a národu, a to nejenom svými výbornými historickými povídkami, nýbrž i přímým obracením se k citu a srdci čtenářů svých; ale úspěchy, jakých docházel tímto posledním spůsobem, svedly ho na scestí, na kterém nepochodil. Havlíčkova zdrcující kritika jeho Posledního Čecha učinila najednou konec i sentimentalnímu vlastenectví

i Tylovu koketování s ním; ale proto nepřestal Tyl býti miláčkem citlivých srdcí, a veliké jeho zásluhy nepřišly v zapomenutí. Důkazem toho byly skvostné dary, věnované mu opětně od jeho ctitelů. Nová éra konstituční nebyla přízniva Tylovi, který neměl pražádného nadání státnického. Co setník svornosti přestával na blýskání se ve fantastické uniformě, v Národním Výboru byl členem úplně nečinným, co poslanec na říšském sněmě psal svou tragédii Husa. Rozehnáním říšského sněmu byla také jeho krátká politická kariera ukončena. Pro působení žurnalistické nebyl Tyl dosti velikým křiklounem, ostatní pak obory literarní byly na ten čas polem neúrodným. Tylovi nezbývalo nic jiného, nežli vrátiti se k oblíbené své činnosti divadelní. Zde sice byl ve svém živlu; ale zatím vyvinuly se poměry tak neutěšené a pro Tyla tak nepříznivé, že nebylo v Praze dalšího stání pro něj, ano že takořka vypuzen byl na venkov, aby znova započal tulácký život komediantský, s kterým byl co mladík ponejprv do veřejnosti vstoupil. Po několikátém nestálém cikanování, při čemž mu ztrpčován život zlomyslnými pletichami nepřátel jeho, podlehl Tyl tělesním i duševním útrapám, i zemřel 11. července 1856 v Plzni. Úmrtím jeho došla klasická doba novočeské literatury i co do své idealisující stránky svého ukončení; následující na ni doba „epigonů", jak ji mnozí rádi nazývají, má již svůj zvláštní ráz, jakkoli vážnější směry doby předešlé dosavad neustávají v působení svém; ovšem že řady předbřeznových vlastenců každým dnem více řidnou.

Tyl byl bez odporu znamenitý talent, který však pro některé slabé stránky osobní jeho povahy nedospěl k úplnému vývoji. Hlavně to byla Tylova nestálost, která jej pudila od jednoho podniku k druhému, dříve nežli první provedl; pak jeho náruživost pro divadlo, která mu nedovolovala výhradně věnovati se literatuře, jež byla vlastním jeho polem, co překáželo skvělému nadání jeho, že nevyniklo výše. Tylův talent byl vskutku mnohem větší, než vyzrazují plody jeho ducha, práce to větším dílem zběžné, nesoucí

na sobě patrné známky kvapu. Nejlepší jsou jeho historické povídky, nejslabší jeho dramata, která, byť i na prknech nemíjela se před obecenstvem méně vybíravým s účinkem všelikými prostředky vynuceným, neobstojí před přísnějším soudem aesthetické kritiky. Avšak i kdyby spisy Tylovy někdy třeba v úplné zapomenutí přišly, bude se jméno jeho vždy skvíti v literarní historii české. Máť on v tom ohledu zásluhy veliké, které mu pojišťují nesmrtelnost. Divadlo české, tato slabá stránka jeho, povinnováno jest neunavné jeho snaze za to zvelebení, jakého při tak nepříznivých okolnostech dojíti mohlo, v mnohem vyšší míře, nežli všem současným svým pěstovatelům. Tyl byl tvůrcem nové pěkné prosy české, ale nejvýše stojí co buditel národního ducha v první době svého redigování Květů, která vším právem slouti může dobou Tylovou. Bylyť toho času Květy a Tyl středištěm nově probuzeného národního ruchu v Čechách, a nikdo neuměl mluviti k lidu tak dojemně, jako Tyl, jenž znal všecky citlivé stránky jeho. Třeba Tyla co spisovatele nelze počítati mezi klasiky v přísném smyslu toho slova, toho uznání neodepře mu nikdo, že byl nevyrovnaný co buditel.

K družině předbřeznových vlastenců spisovatelů náležel ještě poctivec Franta Šumavský, jemuž nemnozí dosud žijící někdejší jeho soudruhové vždy rádi věnují příjemnou zpomínku. Obraz předbřeznové doby vlastenecké byl by neúplný bez připomenutí tohoto zvláštního charakteru. Šumavský, vlastně Josef Franta (jeden čas psával se Franta Vrantevič), byl člověk na pohled nepatrný, ale každému, kdo s ním obcoval, milý. Vzděláním a smýšlením stál úplně na výši svého času, jsa rozhodný přítel všeho pokroku. Při tom byl ducha čilého, mysli lehké, humoru neumořitelného, vždy upřímný, od plic, bez falše. Šumavský nepokazil nikdy žádný žert, ani když sám býval jeho předmětem za příčinou některé slabé stránky své, a jakož sám neměl žluči, tak také neměl žádných nepřátel, ano byl miláčkem mladých i starých. Jakkoli po celý život svůj zápasil s citelným nedostatkem hmotných prostředků, přece nikdy nepřipouštěl sobě velikých starostí.

a při všech nesnázích svých dovedl si zachovati pověst muže pořádného a vůbec v mravním ohledu neúhonného. Hlavní vadou jeho povahy byla nestálost a vrtkavost, která mu nedovolovala setrvati dlouho při jednom povolání. Po dvakráte vehnala jej nouze do kláštera Emauského, z něhož pokaždé zase vystoupil, načež oddal se spisovatelství, živě se lopotně soukromým vyučováním. Za specialní obor zvolil si Šumavský studium filologie, zláště slovanské; že však ta neposkytovala mu potřebné výživy, vstoupil roku 1832 za podučitele k příteli svému Janu Svobodovi na opatrovnu Hrádeckou, a od té doby zabýval se zdárně i paedagogikou. Avšak dlouho na Hrádku nevytrvav vstoupil co korrektor do arcibiskupské knihtiskárny, již tenkráte řídil Špinka a kde roku 1838 vydal Blahoslavův Život Jana Augusty, prvního biskupa českých bratří. Vystoupiv po málo letech i od Špinky smluvil se s knihtiskařem Spurným o vydávání německo-českého slovníku, jakýž původně byl zamýšlel sepsati Antonín Jungmann, který nyní bohatý material svůj Šumavskému postoupil. Bylo však potřebí velikých přípravních prací, nežli se mohlo přikročiti k vydávání, a po celý čas, co tyto práce trvaly, Spurný obětovně vedl značný náklad na vydržování redakce slovníku toho, kterou řídil Šumavský. Konečně roku 1843 počal dávno očekávaný slovník vycházeti pod názvem Deutsch-böhmisches Wörterbuch von Josef Franta Šumavský. Avšak peněžité prostředky Spurného stačily sotva k dokončení dílu prvního, a nechtěl-li Šumavský, aby další vydávání díla vázlo, musil se postarati o náklad sám, načež i odvážil se s odhodlaností obdivu hodnou. A skutečně nalezl příznivce, kteří s plnou důvěrou v jeho známou poctivost poskytli potřebných prostředků na ukončení díla, jímž vyplněna byla skutečná dlouho cítěna mezera v literatuře naší. Od té doby nepřestal Šumavský zanášeti se pracemi lexikalními, k nimž vychoval si pilného a zručného pomocníka v synovci svém Josefu Rankovi. Hned po skončení velikého slovníku svého sestavovati se jal kapesní slovník česko-německý a německo-český pro firmu Synů Bohumila Haase,

kdež první díl jeho vyšel ještě za živobytí Šumavského, druhý díl však teprv po jeho smrti péčí Rankovou.

Vedle těchto rozsáhlých prací slovnikářských zanášel se Šumavský vyučováním češtině na rozličných ústavech; roku 1848 pak povolán jest za professora češtiny na akademické gymnasium v Praze, z kteréhož úřadu však se již roku 1850 zase poděkoval, když na něm žádali jakési zkoušky, jimž on vším právem uražena se cítě podrobiti se nechtěl.

Roku 1851 připravoval Šumavský rozličnými brošurkami a brzo též neohroženě počal vydávati velký všeslovanský slovník pod názvem Wörterbuch der slawischen Sprache in den sechs Hauptdialekten. Slovník tento byl ode dávna jeho zamilovanou myšlénkou, ale vyšly ho pouze čtyry svazky až do slova Befehlen. Šumavský skončil činný svůj život dne 22. prosince 1857 po krátké nemoci. Posledními slovy: „Josefe, ten slovník!“ kladl synovci svému na srdce oblíbené dílo své, slovník všeslovanský.

Dříve ještě než těchto representantů předbřeznové doby želeti bylo národu Českému ztráty pobřeznového miláčka svého Karla Havlíčka, který před časem skončil život svůj co pravý mučedník přesvědčení svého. Propuštěn konečně v dubnu 1855 z Brixenu vrátil se do Prahy co vdovec a stížen nevyléčitelným neduhem, jemuž již 22. července t. r. podlehl. Politování hodný osud jeho smířil s ním i odpůrce jeho, kteří z jakýchkoli příčin ne vždycky srovnávali se s jednáním jeho, a po roce 1860 dal národ Český skvělým spůsobem na jevo vděčnost svou k neohroženému hajiteli jeho nejsvětějších práv.

V.

Prager Morgenpost. Kuh proti Hankovi. Helfertův Mistr Jan Hus. Překrucování dějin českých. Balamutění o provedené rovnoprávnosti. Doba „epigonů“. Karel Sabina.

Dříve než přistoupíme k vypravování o vzniku a povaze tak zvané školy „epigonů“, třeba nám, abychom pak při svém předmětu bez přerušení zůstati mohli, zmíniti se o né-

kterých věcech, které s ním v žádné souvislosti nejsouce tvoří podstatný článek v řetězu protivenství a útrap, jaké v té době snášeti bylo národu našemu.

Kdežto česká žurnalistika stíhána byla od vlády s takovou bezohledností a zuřivostí, že žádnému neodvislému politickému organu nelze bylo obstáti, a národní strana zůstávala beze všeho zastoupení, dostával každý přiběhlík bez obtíže koncesi na vydávání novin německých, jenom když daly se potřebovati za nástroj k tupení a snižování národa Českého. Tak povstal roku 1858 nový politický časopis německý Prager Morgenpost pod redakcí literarního dobrodruha Oherala, obratného žurnalisty, který svou publicistickou spůsobilost po celou řadu let byl osvědčil jak v německém, tak i v českém jazyku. Nejprve vydával Oheral po smrti Jurendově oblíbený kalendář Mährischer Wanderer a zároveň také časopis Moravia s tendencí národně vlasteneckou, roku pak 1848 stal se redaktorem Týdenníku, prvního českého časopisu na Moravě vycházejícího. Zvolen téhož roku na říšský sněm Vídeňský seděl Oheral na nejkrajnější levici vedle pověstného kněze Füstera. Po rozpuštění říšského sněmu redigoval Moravské Národní Noviny až do jich zaniknutí roku 1852. Nevida pro sebe žádné další budoucnosti na Moravě odebral se Oheral nyní do Prahy, kde byl nějaký čas redaktorem Medauova časopisu Erinnerungen a potom spolupracovníkem Kuhova Tagesbote. Tak přešel schopný tento muž úplně do tábora nepřátelského, až konečně jal se vydávati svůj vlastní list svrchu zmíněny s tendencí rozhodně protislovanskou. S touto tendencí vlekla Prager Morgenpost bídný život svůj až do roku 1864, v kterémžto zanikla nedostatkem odběratelů. Oheral potom odebral se do Vídně, kde ještě několik let působil v žoldu centralistické žurnalistiky, načež zemřel v bídě a zapomenutí.

Téhož roku 1858 uveřejnil Kuh ve svém Tagesbotu feuilleton o Rukopise Kralodvorském, ve kterém nejenom popíral pravost této vzácné památky našeho starého písemnictví, nýbrž přímo vinil Hanku z podvodu. Článek ten

psán byl s takovou znalostí věci, že patrně nemohl pocházeti od nikoho, leč od našince, který byl rukopisu samého dobře povědom. Hádáno všelijak, a veřejné podezření konečně utkvělo na osobě, která ovšem byla nad jiné spůsobilá k sepsání takového článku a proti které také svědčily rozličné okolnosti, o nížto však jen s vnitřním odporem bylo lze domnívati se tak nešlechetného kousku. Hankovy nemotorné manipulace se starými rukopisy známy byly tehdáž jen velmi skrovnému počtu filologů českých, kteří měli volný přístup k literarním pokladům v Museu českém chovaným, a Tagesbotův feuilleton vycházel patrně z těchto kruhů, opíraje se hlavně o patrnou porušenost textu. Tím dáno bylo nemalé pohoršení v táboře vlastenců, ale jméno domnělého pachatele veřejně nevyslovováno, nýbrž jen ostýchavě od ucha k uchu šeptáno. Hanku dojalo nařknutí takové tím důtklivěji, an sobě toho povědom byl, že neomluvitelnými změnami v textu rukopisu předsevzatými sám byl dal podnět k dalšímu nespravedlivému podezření. Nezbývalo mu nic jiného, nežli žalovati Kuha pro utrhání na cti, který také ve dvou instancích shledán jest vinným.

Než tu zřejmě ukázala se strannost vlády ve všech věcech, které třeba dosti z daleka anebo jen mimochodem dotýkaly se národa Českého, jeho interesů neb cti. Kuhovi povolen rekurs mimořádný, v kterém od nejvyššího soudu z viny jest propuštěn. Praví se, že Hanka od té doby počal chřadnouti — tak velice bral si k srdci tuto poskvrnu své cti — až posléze upadl v nemoc, která měla proň smrtelný konec. Avšak i mrzký jeho osočovatel těžce tu věc odstonal.

Povolení mimořádného rekursu proti stejnému rozhodnutí dvou soudních stolic jest v soudnictví rakouském případ neslýchaný, jímž porušuje se důležitý právní princip, i rovná se v tom ohledu onomu výše zmíněnému propuštění soudců pro nález vládě nemilý, kterým zrušena neodvislost soudů. Z toho možná uzavírati, jak zuřivým vztekem proti národu našemu posedlé byly nejvyšší vládnoucí kruhy, když k vůli nečestnému jeho ukojení neostýchaly [illegible]hati na nejvyšší

palladium lidu, které i v nejabsolutičtějším státu má býti svatým a nedotknutelným — na výkonnou spravedlnost.

Ale jim šlo především o nejhlubší pokoření národa Českého, jehož pouhá existence nedávala jim pokojně spáti, pročež všemi prostředky o to usilovali, kterak by nejenom všech práv občanských jej zbavili, nýbrž i co nejhůře potupili, když už nemohli ho naprosto vyhladiti, což by arciť nejraději byli učinili. Ba ani minulost jeho nebyla před nimi jista, i jali se spůsobem nejpodlejším hanobiti jeho dějiny, dobře vědouce, že tím sáhají na samý kořen jeho síly. Dějiny jeho jsou národu Českému netoliko přední chloubou, nýbrž i nikdy nevysýchajícím pramenem oprávněné hrdosti; sláva předků jeho jest sebevědomému Čechovi ustavičným podnětem k následování. A v čem záleží ten jasný lesk, jímžto se skvějí dějiny národa tak málo četného jako jest Český? Není to kořistná dobrodružnost ani výbojná podmanivost, která učinila jméno české postrachem národů mírumilovných, jakkoliv udatnost česká nejednou vítězně potírala surové roty cizích nájezdníků; Čech neplýtval silami svými ani k nabytí pomíjejících statků pozemských, ani k ujařmování lidí svobodných, jeho snahy byly vyšší, idealní, on první v Evropě vysoko vztyčil prapor volnosti ducha, a pod tím praporem v hrdinském nadšení v zápas vrhal se s celým světem. Zápas to velice nerovný, v kterém národ počtem slabý na konci hmotně podlehnouti musil, ale zároveň mravně zvítězil. Totéž heslo, které husitského bojovníka naplňovalo horujícím zápalem, ejhle, ono stalo se heslem naší doby, heslem potomků oněch zaslepených fanatiků, kteří od středověkých tmářů hnáni byli do boje proti vycházejícímu slunci nové osvěty.

Dlouho musil národ náš po svém pokoření trpěti za to, že se opovážil předbíhati ostatní Evropu o celé století v duševním pokroku, jmenonitě heroové jeho, Hus a Žižka, strženi jsou do bláta; ale v paměti jeho nepřestal nikdy býti slepý vojevůdce velikým hrdinou a upálený Jan svatým mučedníkem. S novým vzkříšením národa vyvinul se tím spůsobem idealistický názor v historii českou, dle něhož Hus pokládán

za hlasatele svobody ducha, Žižka za obhájce národnosti, národ pak sám v úpadku svém za nevinnou oběť svého přesvědčení. V prošlém čase arciť objektivní kritika historická tento idealní názor ve mnohém ohledu ponapravila, ani Husa ani Žižku sice nezbavila zářící jejich glorioly, ale na mnohé skutky jejich učila hleděti okem střízlivějším, a co se týče národa samého, odhalovala nemilosrdně mravní jeho zkleslost jakožto vlastní příčinu jeho politického úpadku.

Na tomto základě jali se moderní dusitelé národa Českého stavěti dále, vykládajíce jeho dějiny ve smyslu svém, a tu arciť musil přední jeho miláček Jan Hus býti první postaven v jiné světlo. O to postaral se státní podsekretář baron Helfert svým spisem Mistr Jan Hus, jejž Matice česká chtíc nechtíc musila roku 1857 vydati ve své Novočeské Bibliotéce. Matice ovšem v tehdejších okolnostech nemohla ubrániti se nátlaku na ni činěnému, jakkoli spis obsahem svým polemicko-náboženským ležel mimo vlastní obor její. Ale obecenstvo nedalo se tím klamati, a Helfertův spis neuškodil úctě Husově v národě ani za mák.

Zvláštním překrucováním historie, vycházejícím též od vládních kruhů, bylo vykládání katastrofy Bělohorské v ten smysl, že byla vlastně velikým štěstím pro Čechy, kteří tím zachováni byli při národnosti své, kdežto by, kdyby Fridrich Falcký byl zvítězil, pod panovníkem německým a při veliké náchylnosti šlechty české k poněmčování, dávno již byli zgermanisováni. Obzvláště horlivým rozšiřovatelem učení tohoto, které ovšem nebylo bez jakéhosi jádra pravdy a tím samým spůsobilé, mnohého méně ve smýšlení svém utvrzeného zaslepiti, byl policejní ředitel Pražský Sacher Masoch již svrchu zmíněný, jenž jak mohl vábil k sobě líčenou důvěrností národovce české, dílem aby na nich vyzvídal, dílem aby je dle spůsobu svého poučoval. Vzdělaný Čech již dávno sobě nečiní žádných ilusí o povaze stavovského povstání roku 1618 a strůjců jeho, aniž o veliké znemravnělosti národa ve všech vrstvách jeho, čehož jen přirozeným výsledkem byla následující hrozná katastrofa; ale vyžado[illegible]

něm, aby vše to, co se po bitvě Bělohorské dálo v Čechách po tolik věků, považoval za národní štěstí, jest přespříliš.

I ještě jinak šlo se na Čechy zchytra, obzvláště na mladé, právě dospívající pokolení. Vyhlašováno ve vší opravdovosti, že toho, oč se vlastenci čeští tak dlouho snažně zasazovali, dosáhli již v úplné míře uznáním národní rovnoprávnosti, že tedy v ohledu tom nezbývá jim ničeho více si přáti, a všecka další činnost ve směru národním že jest naprosto bezúčelná, i může prospěšněji býti obrácena jinam. A to nepsaly jenom listy německé nám nepřející, aneb organy vládní, to neostýchal se tvrditi časopis český za ustavičného nejkřiklavějšího porušování tak slavně zaručené rovnoprávnosti.

Toto naučení přijala ochotně část nejmladších literatů, která v klamném sebevědomí zamítajíc dosavadní vlastenecké tradice umínila si raziti sobě dráhu novou. Vlast a národ byly pro působení jejich obvodem příliš obmezeným, i pojímali v obor svůj hned celý svět, veškeré člověčenstvo. Tak opanoval pomalu směr kosmopolitický v nejmladší škole spisovatelské, která nad potřebu příkřeji počala se stavěti proti starším, na slovo vzatým literatům, z nichž mnozí (na př. Vocel, Tomek, Čejka a j.) stali se terčem nelepých úsměšků zejména v časopisech žert a humor pěstujících. Odtud vycházela i polemika proti Matici české, o které jsme se již na svém místě zmínili, i mnohé jiné. Charakteristická jest při tom zásada kladená za ředidlo kritice, aby neposuzovala spisovatele podle toho co dovedl, nýbrž podle toho co dovésti chtěl.*)

Produktivně jevil se tento nejnovější směr literatury především v poesii, a to manýrou, která jinde mohla nazvána býti stanoviskem již překonaným, pěstovav s patrnou samolibostí tak zvaný světobol, který genialním Byronem do mody přiveden, byl oběh svůj po literaturách evropských již ukončil.

*) Viz v Pražských Novinách na rok 1853 polemiku proti úsudku o Kalinových básních v Musejníku pronešeném.

Jestiť věc docela přirozená, že mladistvý duch horující ve skvělých idealech, jakmile shledá odpor jejich se skutečným životem, zanevře na svět a trpkým citům svým dává průchod žalostným výlevem duše své. Z takové nálady vyšly nesmrtelné plody Byronovy Musy, a výlevy takové, jsou-li bezprostřední, totiž vycházejí-li z duše vroucím citem přeplněné, nalézají vždy ohlasu v sympatické mysli.

Tento druh poesie má úplnou oprávněnost, a v principu neplatí proti němu žádné námitky, neboť základem jeho jest přirozený cit lidský; účinek jeho pak jest tím mocnější, přičiní-li se k němu mistrovská technika Byronova a nedostižitelná jasnost jeho myšlének. Byron měl následovníky ve všech moderních literaturách, více méně šťastné dle větší neb menší vřelosti a opravdivosti citů jimi pronášených, a také u nás povstal takový v Máchovi, jednom z nejskvělejších našich talentů básnických.

Stejný původ jako Byronova poesie světobolu měla téměř současně vzniklá tak zvaná nová romantika francouzská, vrcholící v podivuhodných výtvorech Viktora Huga a George Sanda. I tento moderní směr ujal se ve všech literaturách evropských, a rozumí se že také u nás, ale před rokem 1848 byly to jenom jednotlivé úkazy, jimiž zastoupeny byly obě tyto nové školy básnické v literatuře české. Mácha stál po dlouhý čas sám jediný se svým Májem, a nový romantismus hnal jenom porůznu nepatrné výstřelky. Nebeského Protichůdci byli jediný pozoruhodnější zjev toho druhu, ale pošmourná jejich fantastičnost nedošla obliby u našeho lidu. Teprve na samém konci doby té počal v tom způsobu okázaleji vystupovati Václav Brodský (Josef Frič mladší), zcela sebevědomě pak vytasil se roku 1855 s almanachem Lada Niola. Mácha s Májem pronikl, poněvadž to byla poesie samorostlá, živá; Lada Niola nemohla míti žádného účinku, poněvadž bylo příliš na jevě, jak tu všecko strojeno a líčeno. Kritika pokus ten rozhodně odsoudila, a Lada Niola nedočkala se druhého ročníku. Avšak Lada Niola nebyla ještě nejhorším plodem novoromantické školy u nás, k [illegible] někteří-

stice doby třeba nám zmíniti se o vzácné kuriositě literarní, jejíž autor chtěl mermomocí býti spisovatelem, ale měl při tom rozhodné neštěstí. První jeho pokus, a to v jazyku německém, byl onen nesmyslný plakat, jenž byl původem Strobachova odstoupení od purkmistrovství (viz Doba převratu str. 39.); když pak se mu spisování politické a německé nedařilo, umínil si státi se českým beletristou, a jsa od mladé školy ochotně do cechu přijat napsal román Tři Čechové, vyšlý v Bibliotéce českých původních románů, jemuž co do zmatenosti myšlének sotva který jiný literarní výrobek se vyrovná. Nyní ctihodný jinak muž ten již dávno vyléčen jest z omylu, který jej vedl na dráhu spisovatelskou.

Tuto jest místo podati zevrubnější zprávu o člověku, o kterém se nám již vícekráte bylo zmíniti a který bohužel hrál mezi námi roli nad míru neblahou. Jest to Karel Sabina, jenž, byv po tříleté vazbě (od r. 1849) na smrt odsouzen, kterýžto trest mu však na 18letý žalář změněn byl, odbýval si jej na pevnosti Olomoucké. Roku 1857 byl amnestován, načež vrátil se do rodiště svého Prahy. Přiznávám se, že povinnost svou, líčiti působení člověka toho, plním s nemalým vnitřním odporem, neboť v celém dlouhém životě svém neseznal jsem padoucha převrhlejšího, veškerého přirozeného citu lidského tak zcela prázdného, jako byl Sabina, tak že nemohu jinak, nežli považovati jej za úkaz pathologický, za psychologickou záhadu.

Rod Sabinův zahalen jest tajemstvím, on sám nikomu o něm se nesvěřil, ačkoliv se o tom všelicos romantického vypravovalo; žena, která považována za jeho matku a u níž bydlel až do svých dospělých let, žila v sklíčených okolnostech co domovnice ve Veliké Jesuitské (nyní Karlově) ulici naproti vlaské kapli. Narozen r. 1813 studoval prý na akademickém gymnasiu Pražském pod Jungmannem, pak dále na filosofii a také prý několik let na právnické fakultě v Praze; ale což divno, žádný z tehdejších vrstevníků jeho nepamatoval se na něj co na spolužáka svého.

V kruzích mladých vlastenců ponejprv objevil se asi roku 1834, i obrátil na sebe pozornost značnými vědomostmi svými a všestranným vzděláním. Ale zároveň vypravovány o něm rozličné genialní kousky, které na mravní povahu jeho nevrhaly nejlepší světlo. Suadu měl znamenitou, jíž snadno dovedl ošálit nezkušeného. Spustiv se studií byl v několika lepších měšťanských domech vychovatelem, ale nikde ho netrpěli dlouho. Vedle toho počal se záhy zabývati spisovatelstvím českým a německým; stálým však nějakým povoláním, které by ho živilo, nechtěl obmezovati svobodu svou. Žil tedy hlavně na fatky, neboť spisovatelské honoráře byly tehdáž ještě velmi hubené. Časem vedlo se mu velice bídně, ano jednou nalezl jsem ho v tuhé zimě ležeti nemocného na slámě v netopeném pokoji bez potravy a ošetřování. Někdy dobrodružil po venkově, kupoval mlýny a statky a hrál si na milostpána, maje při tom své náhončí, podobné kvítky jako byl sám. Přistižen na takovýchto křivých cestách dovedl se Sabina někdy dosti obratně vykroutiti, jindy ovšem toho nemile zakusil. Z toho však, postrádaje všeho citu pro čest, málo sobě dělal, jen když se neoctnul ve styku s trestající spravedlností, načež nedocházelo pro nepatrnost věci, neboť Sabinovi šlo vždy jenom o to, aby se nějaký čas dobře měl, a pak zmizel. Vůbec provozoval mámení své jen v malém, do větších podvodů se nepouštěje; ale toto řemeslo své konal s virtuosní nestydatostí, a kdo mu dnes prokázal nějaké dobrodiní, mohl býti jist, že při nejbližší příležitosti bude od něho notně napálen. Tím spůsobem přivedl to Sabina tak daleko, že lepší kruhy společnosti se ho stranily a on odkázán byl na spolky s lidmi, kteří mívali své pravidelné schůze ve sprostých krčmách.

Jako spisovatel nenáležel Sabina mezi duchy v první řadě vynikající, liše se od ostatních tehdejších literatů vlasteneckých hlavně tím, že hověl novému kosmopolitickému směru: básně jeho byly spůsobu reflektujícího, u nás dosud neobvyklého, povídky pak a novely jeho padaly nejvíce v obor socialistický. Ostatně měl Sabina dosti spůsobilosti, pohybo-

vati se i v jiných oborech literarních, což i činiti přinucen byl, když konečně nezbýval mu žádný jiný pramen výživy, any spády jeho již vůbec byly známy a nikdo se jím více šáliti nedal. Sabina účastnil se co spolupracovník Květů, Dennice, Vlastimila, Hronky a vůbec téměř všech českých časopisů, jakož i almanachů a kalendářů; též přispíval do Glaserova Ost und West.

Co do smýšlení politického náležel Sabina ke straně nejpokročilejší, s čímž nikoliv se netajil. Tak stal se již roku 1835 policii podezřelým, že náleží k domnělému jakémusi tajnému spolku „Mladá Evropa", což mělo za následek, že byt jeho jest prohledán, papíry jeho zabaveny a jistá báseň jeho vytržena ze Květů, kde byla otištěna. Od těch dob měla naň policie dobrý pozor a ještě nejednou se s ním později zaměstnávala, ale nikdy nebyl v ničem postižen, co by bylo zavdati mohlo příčinu k trestnímu vyšetřování. S tehdejší censurou byl Sabina v ustavičném nedorozumění, za kterouž příčinou vyhledával někdy tiskaře spisů svých i za hranicemi. Důvěrné přátelství pěstoval Sabina s Emanuelem Arnoldem, který byl stejně radikalního smýšlení jako on, ale v mravním ohledu vysoko nad něj vynikal. Arnold byl v radikalismu svém poctivý blouznivec, který chtěl demokracií oblažiti celý svět; Sabina sobecký spekulant, jenž radikalismus provozoval na výdělek jako řemeslo a dobráckého přítele svého všemožně využitkovával. V známém Repealu vedl Sabina veliké slovo, a brzy vešel v širší známost oněm vrstvám lidu, na které spolek tento měl vliv rozhodný, jmenovitě českému dělnictvu. V těchto poměrech nalezl Sabinu rok 1848, jehož ruchu on co nejčinnější se účastnil jako jeden z předních vůdců strany radikalní.

Tu Sabina byl najednou jako ve svém živlu, vypuštěn z uzdy stal se agitatorem, veřejným řečníkem, žurnalistou, členem Národního Výboru, ano i do českého sněmu zvolen v Kostelci nad Orlicí. Sabinův radikalismus záležel ve zvučných, nadutých slovech, v jalových všeobecných frasích, vše-

dních průpovědech a oblíbených denních heslech, způsobilých k okamžitému podpálení davů, ale nemajících určitého cíle. Sabina byl z oněch revolucionářů, kteří umějí pouze bourat, ale ne stavět; on boural ne proto, aby na místě toho co zbourá postavil něco lepšího, nýbrž poněvadž měl zalíbení v bourání; on boural, aby ničil. Positivního programu neměl Sabina žádného, poněvadž nebyl žádný organisatorský duch.

Jako dříve v Repealu, z něhož byl vstoupil na politickou arenu, tak měl nyní veliké slovo v Slovanské Lípě, ano stal se i redaktorem jejích novin. Jak sobě počínal v tomto postavení, o tom zmínili jsme se na jiném místě. Odsouzen ode všech střízlivých a rozvážných přátel svobody stal se Sabina modlou nezkušené horkokrevné mládeže, která jej poslouchala slepě.

Po událostech svatodušních zatknut a do vyšetřování vzat, propuštěn jest zase po 16nedělní vazbě. Podruhé zatknut jest v noci na 10. května 1849, když nad Prahou vyřknuta obleženost. Zdali a v jaké míře souviselo jeho zatknutí s vypuklým stejnou dobou povstáním Drážďanským, anebo jak dalece snad byl zapleten s Bakuninem, o tom ničeho do veřejnosti nevyšlo; ale teprv po tříleté vyšetřovací vazbě shledáno proti němu postačitelných důkazů, aby mohl odsouzen býti pro velezradu, jak svrchu pověděno.

Po svém amnestování do Prahy se vrátiv přihlásil se ihned ke stoupencům nejnovějšího směru v literatuře české, mezi nimiž nacházeli se skoro výhradně odchovanci politického radikalismu. Sabinu z nich neprohlédl ani jediný, každý jej měl za člověka poctivého, kterému možná důvěřovati. Tak stal se Sabina středem hloučku nejmladších spisovatelů, jichž samolibosti lichotě záhy sobě mezi nimi zjednal rozhodný vliv. Kdyby tito mladíci nebyli v přílišné domýšlivosti své přerušili všecku souvislost s národními snahami předbřeznovými a neodtrhli se od starých vlastenců kráčejíce vlastním odchylným směrem, bylo by se jim dostalo náležitého světla o pravé povaze Sabinově a dostatečné výstrahy před ním. Tím by bývalo národu ušetřeno snižující pohoršení, lehko

věrným epigonům konečně bolestné sklamání, když poznali svůdce až příliš pozdě.

Ale nejdalší reminiscence jejich dosahovaly jenom do Repealu, této školy bezohledného radikalismu, jejž, když nemohli ho více provozovati v politice, přenesli na půdu literarní, činíce prudkou oposici proti vlasteneckému konservatismu. V tom výborně se jim hodil za vůdce Sabina, jenž po dlouhý čas požíval nepopírané autority v táboře moderní školy spisovatelské; on hlavně to byl, jenž otravoval smýšlení nezralých mladíků, lákaných heslem domnělého pokroku, a s jediné pravé dráhy je sváděl na bludné zcestí do mlhavého temna, v němž nevyhnutelně útonouti musil talent sebe skvělejší, nemaje před sebou jasně a určitě vytknutého cíle, ku kterému by činností svou směřoval. Sabinovo démonické působení nezůstalo bez následků, o kterých třeba poněkud obšírněji promluviti.

VI.

Moderní škola epigonů, její původ a vzrůst.

Musím se zde ohraditi proti možné výtce, že ohřívám věci dávno minulé a zapomenuté, o nichž by nejlépe bylo nezmiňovati se. Přiznávám se, že to činím s vnitřní nechutí, ale nicméně mám to za věc nezbytnou, a to z nejedné příčiny. Předně uvážiti třeba, že vzkříšení národa našeho k novému životu bylo účinkem literatury, která doposavad provozuje rozhodný vliv na smýšlení a konání lidu českého, jemuž jest vůdkyní v nejdůležitějších zájmech a potřebách jeho, jak toho v té míře sotva u jiného národa spatřujeme. Cokoliv u nás objeví se v literatuře, to hned také přejde v národní život; jakými proudy se vlní hladina její, takými pohybováno jest i mínění veřejné, jaké heslo vydají organy národní, to slepě a bez rozpaků přijme obecenstvo za pravidlo praktické. Jestiť lid náš, bohužel, vždy ještě málo samostatný ve svém úsudku, přes všecky ty trpké zkušenosti a tolikerá zklamání po dlouhou řadu let; neboť kulturní a politické vychování národa

[illegible] politické [illegible]

[illegible] budoucnosti [illegible] studio.

[illegible] při [illegible] jeho politického [illegible] a dle [illegible] nedodělal se dos[illegible] odměněny [illegible] a [illegible] jeho u vymáhání svého p[illegible] jest nedostatek přiměřené organisac[illegible]

[illegible] se národa Českého k novému životu v pos[illegible] minulého století byl skutek téměř bezděčný, tak[illegible] přirozený co účinek mechanického zákona o tlaku a [illegible] tlaku. S počátku, dokud pole národnosti byla tabula [illegible]

plánu, dle kterého by se postupovalo v snažení národním. Tu počaly se soustřeďovati síly ku pěstování specialních oborů života národního, a tím spůsobem povstaly: Národní museum, Matice česká, divadelní české hry, české bály a besedy, Průmyslová jednota, občasné schůze k přátelským poradám (u Šafaříka, Vocela, Riegra). Všecky tyto jednotlivé středy národních snah působily vydatně každý v oboru svém, a dokud byl kruh uvědomělých národovců ještě na skrovný počet obmezen, přičiňovali se všickni, každý na svém místě, jednosvorně k společnému cíli, a jednotlivci ochotně se podřizovali autoritám, bez odporu všeobecně uznávaným. Takový byl stav národní záležitosti české na začátku roku 1848, když březnové hnutí dalo najednou snahám národním nový, dalekosáhlý směr.

Tu již nalehavě ukazovala se potřeba, všecky ty jednotlivé praménky národní práce spojiti v jeden mocný proud a vstoupiti do akce jednomyslně, se silami nerozdvojenými, aby důraz byl co možná neodolatelný. To však mělo nemalé obtíže. Předně totiž, jak jsme viděli, začala se již před březnem tvořiti strana výstřední, jen stěží se nějaké autoritě podrobující, která, když dáno heslo „svoboda“, již ničím nedala se držeti na uzdě. Nad to rozmnožena jest národní strana mocí panujícího proudu mnohými novými živly, kterým pravé účely její nebyly dosti jasné, pročež nemohouce se hned vpraviti do nového oboru své působnosti zvláštními rozumy svými jenom roztržky vyvolávali. Vůdcové národa dovedli sice všecky tyto různé živly roznítiti k nadšení za ideu svou, ale tolik různých smyslů přivésti pod jeden klobouk nebylo jim možná. Pokud trval politický zápas se společným protivníkem, obracelo se proti němu společné úsilí, ale v jiných otázkách, na ten čas podřízených, rozcházelo se mínění v táboře národním na více stran.

Docela změnila se situace, když po úplném vítězství reakce a zrušení ústavy politika vyloučena jest ze snah národních, čímž do popředí vstoupily zmíněné právě podřízené otázky sporné. Kdežto za bouřlivého boje politického nelze bylo pomysliti na nějakou organisaci národní strany, byly

nyní poměry té věci mnohem příznivější. Výstřední strana, dílem zbavena vůdců svých v žalářích pozavíraných, dílem rozprášena a zastrašena, byla na ten čas bezmocna; živly nepovolané, které v okamžení prvního zápalu pro svobodu přimísily se k straně národní, byly jí na štěstí větším dílem zase opustily, a zbylo tedy hlavně jen staré jádro předbřeznových vlastenců, ovšem se značným přírostkem národně uvědomělé mládeže. Bylo tedy hlavní úlohou, postarati se o přiměřené vedení této, aby odchována byla za statečné obhájce národních práv. Mohloť se to arci státi jen prostředkem literatury, jediného to pole, na kterém působiti mohly snahy národní, a v přední řadě byli k tomu povoláni staří osvědčení vůdcové národa. Ale pohříchu z těch nikdo na tu věc nepomyslil: dílem byli rozmrzeni dosavadním neprospěchem svých snah i všelikým týráním od zpátečnické vlády,*) dílem úplně zaujati osobními zájmy v novém úředním postavení, dílem zaměstnáni pilnými pracemi vědeckými, z nichž bylo jim nemožno vytrhovati se. Tak stalo se, že v krátkém čase veškerá žurnalistika česká byla buď k otázkám národním netečná anebo v rukou čilejší strany výstřední, která za doby všeobecné ochablosti rychle se zpamatovala. Po zbytečném zaniknutí Obzoru neměla strana starých vlastenců žádného organu.

Epigoni opanovali pole, i hleděli všemožně využitkovati postavení své. Rozličné básnické prvotiny nejmladší školy prozrazovaly sice rozhodný talent, který při bedlivém pěstování schopen byl utěšeného vývoje, ale přílišným kamarádským přeceňováním nejskvělejší z nich zastaven jest na poloviční cestě, nedospěv k onomu stupni vytříbenosti, jakého by byl musil dosáhnouti, kdyby rozvážnou kritikou byl upozorněn býval na dosavadní nedostatky a slabé stránky své, z toho si naučení vzal a dle toho se zdokonaloval. Takováto neslýchaná reklama vyvolati musila proti sobě odpor, který, když Pražské

*) Na př. Palacký, který dán pod policejní dohlídku, ano o jehož internování se již jeden čas mluvilo.

časopisy nebyly mu přístupny, musil vzíti útočiště své k tisku venkovskému. Napnutost obou stran vedla k ostré polemice, kterou, pokud byla osobní, mlčením pomíjím,*) pokud však týkala se věci, nebude nazbyt opakovati zásady, o které se opírala strana proti tehdejšímu kosmopolitickému směru v literatuře vystupující; byť i jedině proto, že v nejnovější době uznávány a hlásány jsou nejenom ode všech na slovo vzatých kritiků a aesthetiků našich, nýbrž i od samých korifeů moderní školy.

V „Poutníku od Otavy“ (1859, sv. 2. str. 283.) umístěno bylo pojednání „O jistém směru novější literatury české“, v němž čteme toto: „Hlavní účel naší literatury, nejednou od pěstitelů jejích vyslovený, bylo vzdělání národa, aby časem zaujmouti mohl důstojné místo v řadě národů kulturních, k jakémuž oprávněn jest duševním nadáním svým a od něhož nepříznivým osudem vyloučen byl po dlouhá dvě století. To byla ona vznešená idea, ježto naplňovala šlechetnou horlivostí křísitele našeho písemnictví, že s odhodláním přistoupili k těžkému dílu, hotovi jsouce samých sebe dáti v oběť za věc svatou. Dílo dařilo se a národ náš, před tím opovržený, dobyl si vážnosti vzdělaného světa, jednak tím co skutečně dokazoval, ještě pak mnohem více tím kam směřoval na cestě duševní snahy. A jakýmiž medle prostředky docíleno tak neočekávaného výsledku? Jedině tím, že spisovatelé naši postavili se na půdu národní, že pěstovali a k svému účelu obraceli specialní vlastnosti lidu našeho, tak že týž živel, jenž tvoří individualní povahu našeho kmene, oživoval i literaturu a z té zase ušlechtěn a očištěn nazpět do lidu vcházel. Nemíním já tu schvalovati ono rozplývavé koketování předešlé doby s vlastenectvím, proti kterémuž sám nejednou hlasu jsem pozdvihl: byla to směšná výstřednost, jaké se ani nejsvětější snaha neuchrání, ale ostatně za příčinou křehkosti lidské

*) Jedině to budiž pověděno, že Sabina neostýchal se zřejmě viniti jiné z téže hanebnosti, která později jemu samému byla dokázána — z policejního donašectví

více prospěšná nežli škodná. Mnohem nebezpečnější jest literatuře naší výstřednost druhá, jaká za nynějších dob vždy víc a více půdy nachází: onen směr kosmopolitický. Jevíť se on hlavně v neurčité a kolotavé snaze po jakémsi mlhavém a nezřetelném cíli, v jakési citlivůstce povšechně lidské, beze všeho rázu osoblivého, s čímž kráčí zároveň útrpné pohrdání vším, cokoli zapáchá vědomím národním — tímto ‚přemoženým stanoviskem‘. Takový směr, který se zřetele pouští jediný praktický účel naší literatury, který samovolně se vzdává jediných přiměřených prostředků k jeho dosažení, nejenom neprospívá společné dobré věci, ale ovšem zhoubným se jí prokazuje demoralisováním ducha národního. Zasluhovalo-li někdejší sladkobolné vlastencování úsměchu našeho: tomuto národnost podrývajícímu kosmopolitismu v literatuře potřebí se opříti ze vší síly.“ Dovolávaje se pak spisovatel výroku na slovo vzaté autority německé, dra. Hermanna Bischofa: „Der Dichter sei der ideale Ausdruck seines Volkes“ praví: „S tímto výrokem i já se úplně srovnávám, maje s Bischofem za to, že básník odcizený svému národu přestává pěstovati pravou, živou poesii, pokoušeje se toliko o líčenou a dělanou.“ Obraceje se pak proti básníkům tak zvaného moderního směru volá k nim: „Koho nesrovnalosti světa pohnouti nedovedou k ničemu jinému, nežli k pouhému bědování a pláči, k nemužnému zoufání nad světem a sebou samým, ten vari z posvátného Parnasu — jeho místo jest v plačtivém údolí mezi zbabělci a sketami.“

Jakého hněvu a rozhorlení způsobil tehdáž tento článek „Poutníka od Otavy“! A ejhle, po dvaceti letech *) ozývá se z týchž kruhů moderní školy tento hlas: „Máme před sebou nepřehlednou literarní praxi všech věkův a národů. Nuže, co z toho všeho povzneslo se na světové stanovisko? Co u všech jiných národů patří do literatury světové? Převážnou většinou, ne-li výhradně jen takové skladby, které jsou zrcadlem a obrazem nejvlastnější duchovní podstaty

*) V „Osvětě“ 1879, č. 3. strana 249.

každého z nich, jen takové spisy, v nichž vyznačují se zvláštnosti národní. Projděme řadu oněch spisovatelů, jichžto plody souborem nazývají se literaturou světovou, od šedé dávnověkosti až po tuto hodinu, a skoumejme, co ze spisů každého z nich dostalo se do světové literatury, kterými útvory svého ducha povznesli své domácí písemnictví na stanovisko světové. Nejobyčejnější literarní katalog dá nám odpověď a zároveň poučení pro potřeby naší literarní domácnosti. Toliko literatury národní jsou na stanovisku světovém, a k ponětí literatury národní náleží nejen jazyk, nýbrž i duch, nejen forma, nýbrž i obsah. — Nějaké abstraktní literatury světové, vznášející se někde ve vzduchu jako rakev Mohamedova, spůsobené lidmi, kteří by nepatřili k žádným společnostem národním, nikdy nebylo, není a nebude; všeliké tedy pachtění se po nějakém literarním stanovisku vyšším nežli jest národní nemá ani nejmenšího smyslu."

Jiný hlas z téže strany*) pronáší se doslovně: „Když nejnovější dobou slýcháme a čítáme, s jakým soustrastným úsměškem se tu onde mluví u nás o domácích látkách literarních jako o něčem dávno šťastně překonaném, s jakým pohrdáním se tu a tam pohlíží na národní směr v literatuře jako na nějaké šosáctví: nemůžeme zdržeti se otázky, proč tací pánové si vůbec činí násilí, býti a slouti českými spisovateli, když nejživější interes český jest jim buď směšný buď protivný? Vždyť pomoc kyne jim tak snadná a blízká! Třebať toliko, aby za roucho svých myšlének a citů sobě zvolili jiný jazyk, a záhy seznají, jak se svým národním stanoviskem pochodí v literarní společnosti jiné. My tím časem zůstaneme přesvědčeni, že literatura naše jako literatura každého národa musí býti a zůstati věrna svému národu, a to že dokáže jen tím spůsobem, když co nejpečlivěji se vynasnaží, aby se stala věrným obrazem a tlumočníkem snah, pomyslů, citů, dějův a osudů jeho."

*) Tamtéž č. 5. str. 424.

Poslyšme dále, jak o té věci soudí naše výtečná Krásnohorská,*) ana praví, kterak, poněvadž „náš život mravní a praktické jádro své samozřejmě má v neustálém boji o národní naši existenci, tož i jádrem českého umění, má-li dosáhnouti moderní a tudíž světové výše zdravého realismu, musí být český ideal a směr národní, nikoliv jakási rozptýlená neurčitost, která nikdy a nikde nedala žádné světové literatuře vzletu a barvy, charakteru a velikosti, slovem právě té světovosti její, neboť — ač věru podivno, že věc tak jasná musí teprve býti připomenuta — každá světová literatura jest literaturou národní, a každý světový básník byl a jest zrovna idealním typem povahy svého národa."

Nezdravý nový směr poesie české měl přirozený následek ten, že obecenstvo, nenacházejíc v těch moderních básnických plodech ohlasu vlastních citův a idealů, odvracelo se od nich.**) Tím spůsobem národ Český na dlouhou dobu pojal jakousi nechuť ke vší poesii, což konstatuje Krásnohorská (tamtéž str. 71.): „Neodcizilot se jen čtenářstvo poesii, odcizila se též poesie obecenstvu, lidu, jeho duševní potřebě, jeho nejvnitřnějšímu srdci. Bez této hluboké a základné vady v novější poesii české nebylo by možno, aby sympatie pro plody básnické v obecenstvu našem vždy víc a více ochabovala, aby čím dále tím chladnější mlha cizoty se vtírala mezi národ a básníka jeho a v hlubší dálku se ztrácelo vědomí, že oba nerozlučně k sobě náležejí, ztrácela se oběma dědičná ona jiskra prvotního vespolného nadšení. Básníci pozbyli té horoucí vůle a snahy, aby nejen získali, ale též vyplnili, ne-li celé srdce, tož první místo v srdci národa, i nemůže pak býti jinak, nežli že první to místo jim se nevzdává." A blíže věc vykládajíc praví (tamtéž str. 72.): „Příčina menší popularnosti poesie nespočívá v ničem více, než v porušení vespolné ná-

*) Časopis Musea království Českého, 1877, str. 72.
**) Mohouť o tom vypravovati tehdejší literární nakladatelé [illegible]

ležitosti mezi národem a poesií, v tom, že poesie odchyluje se v jiné směry a příliš málo poměrně dbá oněch, které ji mají učiniti vrcholem a korunou duševního žití národa, jenž vědomě či nevědomě baží patrně ještě po čemsi jiném, sobě a svým potřebám bezprostředněji přispůsobeném, než co poesie nejnovější mu podává.“

Co se týče přemrštěné sebechvály a při tom systematického snižování zásluh cizích, žaluje na to spisovatel uvedeného svrchu pojednání v Poutníku od Otavy těmito slovy: „System výchlubné reklamy nalézal se v žurnalistice evropské v nejbujnějším květu. Jak lákavý to příklad! Tu nejenom české, nýbrž i pokoutní německé časopisy učiněny jsou rejdištěm podobné reklamy, která — na uznání jejích provozovatelů budiž to řečeno — svůj vzor i převyšovala... Ne dosti však na tom, že vzájemné kamarádské se vychvalování dosahovalo již stupně šílenství, literarní tato demoralisace jevila a jeví se důsledně i v tupení jiných, kteří nenáležejí ke spolku vyvolených. Jakých tu drzých úsudků pronášeno beze všeho odůvodnění, jakých náběhů činěno z rozličných zákoutí proti snahám poctivým, jaké zloby provozováno proti osobnostem nemilým! Tak podlou machinací nebyla doposavad zprzněna literatura naše. — Bývalo dříve dosti sporův a hněvů mezi spisovateli našimi ale ty pocházely jen z řevnivosti a šlechetného závodu ve stejné snaze, cíl byl ovšem společný a nedorozumění týkalo se jen prostředků k jeho dosažení. Zásluha uznávána byla i při odpůrci, a kde šlo o společnou věc, tam nastupovala solidarnost všech stran. Při vší rozdílnosti mínění bývala jakási srdečnost poutem všecky spisovatele vlastenecké spojujícím, a svornost, nebyla-li vždycky v životě, aspoň všem stejně svítila co ideal. — Nyní však: jaké společné snahy s egoismem? jaké srdečnosti naproti slepé vášni? jaké solidarnosti s podlostí? jaké svornosti mezi poctivou snahou a zlomyslným rýpalstvím? Než dosti již toho, hnusí mi se probírati se déle v této hnilotině; dotknouti pak toho bolavého místa literatury naší musil jsem se pro uhájení její cti, aby nebylo někdy vytýkáno době naší — době plné

trpkých zkoušek a zlomyslných útoků na vše cokoliv českého jest — že jsme lhostejně nechali vyrůstati bejlí škodlivé."

Závěrečná slova článku znějí: „A byť pak i zhoubný směr ode mne vylíčený ještě dále se měl šířiti, tolik za jisté mám, že poblouzení toto na dlouze trvati nemůže: příčít se tomu i zdravý smysl národa, i všecky okolnosti a poměry časové."

V tomto svém očekávání se spisovatel článku bohužel důkladně mýlil; napsalť to roku 1859, a ještě roku 1874, tedy po 15 letech, píše Durdík ve spise „Kritika, výbor úvah" o literarních poměrech našich: „Jest mnoho křivých náhledů zakořeněno, mnoho marnivosti, sebemilství a sebeklamů... Směšnými třenicemi a malicherným škádlením, což se u nás provádí poměrně mnohem větší měrou než kdekoli jinde, v kruzích hlavního města i měst menších stejnou intensitou, stalo se zvykem, podezřívat sebe na vzájem víc než v zdravém národě sluší; vše co po chuti není, vykládat z motivů nejnižších; na jedné straně se bez míry kořit, velebit a k nebi vynášet, na druhé snižovat, pomlouvat a tupit. Proti těmto stínům postoupit s klidým světlem ryzího smýšlení a mudřeckého vědění, bylo by důstojným úkolem rozhledů."

A Krásnohorská roku 1877 v uvedeném svrchu článku svém (str. 68.) stěžuje sobě: „Mladší pokolení v poslední době divně se tváří. Počínají tu onde zvedati se hlasové, jakoby starší poesie česká k uměleckému měřítku byla ani nedorostla a literarního významu vlastně neměla, k čemuž připojena bývá chvála sil nejmladších a „světová", jakž s oblibou se psává, jejich výše. Ač výroky takové co patrný perspektivní klam nemají důležitosti, vrhají přece stín nikoliv příznivý na nynější pokolení literarní, jejž od sebe odmítnouti oprávněn jest každý, kdo má dost poctivé přímosti opříti se proti samolibému ztenčování uměleckých (nejen vlasteneckých) zásluh starší poesie české. Nebudiž kdysi dle oněch výroků celá nynější generace souzena; budiž také viděna snaha vztyčující heslo pravdy uprostřed povrchního blouznění, jež

chce zaujímati stolec aesthetického soudu, a budiž slyšán hlas oceňující pravý poměr mezi poesií mladší i starší a uvádějící zásluhy obou na pravou míru. Uplynou věky, a Kollár, Čelakovský i Erben stále ještě budou v paměti národa prototypy českých básníků, když dávno bude zapomenuto na mnohého z oněch novějších, kteří se soudí býti vysoko nad ně."

Ještě pak roku 1881 objevil se hnusný zjev, že činila se spisovateli českému křiklavá reklama v německém časopise Vídeňském nám nepřátelském, a to v čísle, kde na Český národ vůbec kydána nejsprostější hana a potupa. A vychvalovaný matador ani se nezastyděl.

Neméně významný jest v Pokroku (1881, č. 84) článek „Quousque tandem?" v němž bezohlednou rukou odhaluje se hnusný vřed, rozežírající život našeho národa, a jenž končí těmito slovy: „A to vše děje se v době nejkrutějšího boje o národní naši existenci s úhlavními našimi nepřátely, v kterém potřebí jest spojiti všecky naše síly v jedno. Rozpomeňme se přece nad sebou samými, nad nešťastným naším národem; neboť neobrátíme-li se brzy na jinou cestu, pak věru není daleka chvíle, že budeme sami nad sebou musit zplakati: ‚Běda nám nesvorným!'"

Věru, národ takový jako jest Český, usídlený ve vlasti tak požehnané, jenž slyne toliko skvělými vlastnostmi, mezi nimiž neposlední jsou statečná vytrvalost a neobmezená obětavost, kdyby v něm vládl svorný duch, kdyby všecky třídy a vrstvy jeho nadšeny byly jedním citem, jednou myšlénkou, kdyby útroby jeho nebyly rozedrány vášněmi sobeckých stran, musil by mocí duševní síly své účelně řízené zaujímati náčelné postavení v říši Rakouské a míti rozhodné slovo v státu. Pohříchu však vidíme opak toho. Než pomoc spočívá ve vlastních rukou našich, třeba jen poznati se a napraviti chybu svou, což konečně musí se jednou státi — jenom dejž Bůh, aby se to nestalo pozdě.

VII.

Hmotný vývoj. Úspěchy na poli národního hospodářství. Vnitřní poměry Rakouska až do války italské r. 1859.

Utěšenější obraz poskytuje v té době činnost národa Českého v oboru zajmů čistě hmotných. Jakmile lid zpamatoval se z prvního omráčení svého ranou, která učinila konec jeho idealním snahám ve směru politickém, musila čilost jeho vrozené povahy obrátiti se v jinou stranu a vyhledávati nový cíl své činnosti. Zároveň s ruchem politickým zmáhal se za posledních let neméně důležitý ruch národohospodářský, který sice namnoze vedl k nemenším klamům nežli onen, ale v celku docházel úspěchů zdárnějších, poněvadž účel jeho, zvýšení obecného blahobytu, byl něco podstatného, makavého, i choval v sobě kouzlo neodolatelné. Vláda sama hleděla vyhovovati požadavkům časovým všemožným podporováním obchodu a průmyslu v míře nebývalé, kterážto péče o hmotné jich interesy měla býti národům jakousi náhradou za tolik sklamaných nadějí, jež krutá politika reakce byla neuprosně pohřbila.

Tomuto časovému proudu i národ náš unésti se dal tím ochotněji, an již dříve, jak jsme viděli, byl s horlivostí nastoupil dráhu praktického rozvoje, čehož na doklad uvádíme z četných úkazů jenom rozsáhlou agitaci pro založení průmyslové školy a sbírky po celé zemi na ni konané, pak zřízení řemeslnické záložny Pražské. Tehdáž byl to stav měšťanský, jmenovitě třída menších živnostníků, která pochopivši ducha času zvolila cestu tenkrát jedině možnou k vybavení národa z nehodných pout jej svírajících, cestu hmotné emancipace. Nyní přidružoval se k té snaze pomalu i stav rolnický, ve kterém vyvazením pozemků selských se byl stal převrat veliký, ve svých následcích daleko sáhající. Svobodný statkář byl něco jiného nežli robotný sedlák, vychovaný v mrtvé netečnosti a zděděných předsudcích svého stavu, který byl nepřístupný všelikým opravám v hospodářství, z nichž neviděl prospěchu pro sebe a které namnoze přesahovaly jeho pro-

středky. Nový zeman vpravil se za nedlouho v povýšení své, obzvláště dospívající mladé pokolení, jemuž čím dále tím více ustupovali vymírající staří hospodáři selští, a s vědomím důstojnějšího postavení ve společnosti spojovala se i touha, vyrovnati se majitelům velkostatků také v zámožnosti.

Tato snaha podporována byla vydatně oněmi vymoženostmi právě minulé doby, jichž nemohla odčinit žádná reakce: krátká perioda svobody nejenom že lidem ve mnohém ohledu rozumy otevřela, ona též zavedla nové řády a poměry přiměřené pokroku člověčenstva, založila ústavy nejenom k šíření obecné osvěty, nýbrž i k věcnému vzdělání, povolala v život jednoty ke společné práci a podpoře ve všelikých oborech lidské činnosti, novou organisací správy zjednodušila a značně urychlila úřední jednání ve všech záležitostech. To vše byly mocné podněty, vybízející přímo ku podnikům, ježto měly za účel zvýšiti výnos pozemků.

Na realních školách, jaké se dle vzoru Pražské státní realky české ve venkovských městech nejvíce obecním nákladem zřizovaly, mohl nastávající polní hospodář položiti vědecký základ pro budoucí své povolání; hospodářské školy nižší i vyšší*) doplňovaly odborné vzdělání jeho praktickým cvikem; zkvétající hospodářská literatura,**) obzvláště periodická, seznamovala jej s nejnovějšími pokroky a objevy v oboru zemědělství; hospodářské jednoty (v jich čele c. k. Vlastensko-hospodářská společnost) podávaly příležitost ve veřejných schůzích rokovati o zájmech stavu rolnického, sdělovati zkušenosti své mnohými zkouškami nabyté se širšími kruhy a veřejnými výstavami výsledky jejich obecenstvu názornými činiti; konečně příklad velkostatkářů, kteří ujmu, jakou trpěli ztrátou roboty, nahraditi si hleděli opravami v hospodářství zaváděnými, jmenovitě spojováním s ním průmyslových podniků, povzbuzoval k následování.

---

*) V Rabíně a v Libverdě, lesnická škola v Bělé.

**) V té náleželo první místo spisům Kodymovým: „Hospodářské Noviny“, „Klíč hospodářský“ a j.

*

Takovým spůsobem stal se z českého rolníka hospodář inteligentní, přičinlivý a pokroku přející, který, theoreticky a prakticky vzdělán, nejenom pilně si všímal každé opravy a každého zdokonalení, týkajících se jeho živnosti, nýbrž i sám všemožně to prováděti usiloval. Zde třeba zmíniti se o důležité otázce scelování pozemků, která v jedné době zaměstnávala pilně literaturu hospodářskou a také na mnohých místech ke zdárným praktickým výsledkům vedla. Obzvláště pak dospěl český rolník k tomu přesvědčení, že nejlepší prostředek, jakým se zvýšiti dá příjem z půdy, jest, když rolník nepřestává na tom, aby svůj pozemek náležitě zdělával, vydatně hnojil, vybraným semenem zasíval, osení pěstoval, v pravý čas sklízel, plodiny přiměřeně střídal, všecky práce, jak polní tak domácí, nejlepším náčiním vykonával a vůbec co nejbedlivěji k tomu se přičiňoval, aby docílil plodu co možná nejlepšího a v množství nejhojnějším — nýbrž když i na to pomýšlí, kterak by šlechtěním a spracováním docílených surovin cenu jejich zvýšil a je v podobě takto změněné lépe zpeněžil, slovem, když vedle rolníka stane se i průmyslníkem.

Příklad měl na tak mnohých velkostatcích, jichž výnos v poslední době tím spůsobem, jmenovitě založenými na nich továrnami (cukrovary, lihopalnami, olejnami a j.) zvýšen byl až i čtyřnásobně. Ale seč jest veliké panství, k tomu nedostačuje selské hospodářství. Pravda; než k čemu jednotlivec nemá dostatečných prostředků, to podniknouti mohou společné síly většího počtu účastníků, a skutečně heslo: „spojenými silami“ vykonalo divy.

Zřetel počítavých rolníků obrátil se především k cukrovarnictví, nad jiné závody hospodářsko-průmyslné výnosnějšímu. Nač prodávati řepu do panského cukrovaru, když užitek z jejího spracování může míti producent sám? Tvořily se tedy spolky rolníků, pokročilejší obce vzaly věc samy do rukou, i nastal ruch před tím nevídaný, rolník český pustil se směle v závod s někdejší vrchností svou na neobvyklém dosavad poli národního hospodářství, a cukrovary množily

se tou měrou, až toto průmyslové odvětví dosáhlo v Čechách tak vysokého stupně rozkvětu, že se s nimi v ohledu tom ani z daleka rovnati nemohla žádná jiná země mocnářství Rakouského. Roku 1860 čítalo se v Čechách cukrovarů 60, z nichž nejméně 30 leželo v obvodu obchodní komory Pražské; roku 1861 bylo jich už 64, z nichž pouze 8 nacházelo se v místech s obyvatelstvem výhradně německým.

Podobný blahodějný ruch jevil se i v jiných oborech průmyslu, jak velkého tak malého. Národa našeho týkal se hlavně tento poslední, kdežto veliký průmysl trval dosavad nejvíce v rukou buď cizinských aneb odnárodnělých. Proti němu vedl český řemeslník ode dávna těžký boj zbraní nerovnou, neboť nedostávalo se mu ani potřebného vzdělání ani dostatečných prostředků hmotných, aby mohl v dobré naději závoditi s mocným konkurentem, jenž vládl převahující inteligencí a k tomu pevnou oporu měl v bankách i všeho druhu úvěrních ústavech, založených v jeho prospěch. Že řemeslnictvo naše toto nepříznivé postavení své dobře znalo a uvažovalo, toho důkazem jsou prostředky, jakých se chápalo k jeho zlepšení. Viděli jsme jeho namáhání o zřízení průmyslové školy, která však teprv roku 1857 skutkem se stala; viděli jsme vstoupiti v život první řemeslnickou záložnu, a v obojím směru pokračováno statečně. K vyučování mladých řemeslníkův obracen pilný zřetel, zařizovány školy nedělní, kreslitelské a j. v místech průmyslných i v jednotlivých závodech, a také ve školách obecných přihlíženo k tomu, aby dětem vštěpovány byly vědomosti takové, které by budoucímu řemeslníku státi se mohly základem odborného jeho vzdělání. Konečně i světové výstavy navštěvovány, r. 1851 Londýnská a r. 1855 Pařížská.

Snahy tyto podněcovány a podporovány jsou v nedostatku vydatné činnosti spolkové (Průmyslová jednota byla tou dobou v působnosti své valně ochabla a jiných spolků hrubě nebylo) literaturou prostonárodně poučnou, jmenovitě populárními časopisy, mezi nimiž na prvním místě sluší jmenován býti Bělákův (Františka Šimáčka) „Posel z Prahy“, který,

založen r. 1857, jal se především působiti na národohospodářský rozvoj v národě našem a jmenovitě provozovalráznou agitaci k zakládání záložen za příkladem a dle vzoru podobných ústavů Schulze-Delitzschových v Německu. Agitace tato měla neočekávaný prospěch, neboť v době poměrně krátké (ku konci r. 1861) počítalo se v Čechách již 30 záložen*) blahodárně působících. Ani pak třída pomocných pracovníků nezůstala pozadu v té věci, neboť každá skoro větší továrna měla svou pokladnu, do které dělníci skládali své skrovné úspory a z níž podporováni byli v čas nalehající potřeby. Uvážíme-li k tomu ke všemu i znamenité pokroky v oněch oborech živnostenských, o kterých v tomto povšechném nástinu jednáno býti nemůže, tož shledáme, že Čechy na začátku let šedesátých povznesly se v ohledu národohospodářském na tak vysoký stupeň, že zaujímaly první místo v mocnářství Rakouském. Zásluha pak takového povznešení náleží s největší části kmenu Českému, a sice nejenom pro převahu počtu jeho, nýbrž hlavně pro vynikající jeho přičinlivost.

Tato přičinlivost objevuje se ve světle tím skvělejším, porovnáme-li poměry v těch věcech rozhodující, jaké té doby panovaly v Čechách, s týmiž poměry v jiných zemích říše, těšících se z větší přízně vlády. Uvedeme tu pouze jediný příklad: roku 1860 bylo v Čechách rolnických spolků všeho všudy 14, na Moravě pak a ve Slezsku 6, tedy celkem 20 na více než 7 milionů obyvatelů, kdežto v arciknížectví Rakouském bylo spolků takových 78 a v Štýrsku 45, tedy v obou těchto zemích dohromady 123 na obyvatelstvo sotva $3\frac{1}{2}$ milionu duší. Tento křiklavý nepoměr nebyl nikterak přirozeným následkem rozličného stupně probudilosti lidu, která byla nerovně větší v zemích České koruny nežli v německých zemích starorakouských, nýbrž neblahým následkem systematického zanedbávání a utlumování živlu slovanského od panující strany německých centralistů, úhlavních těchto nepřátel

*) Do roku 1871 vzrostl počet jejich v zemich České koruny na *514*, kdežto v celé říši Rakouské bylo jich toliko 782.

Slovanů, jmenovitě Čechů. Oné péče o zvelebení hmotného blahobytu národů, jakou vláda tak ostentativně na jevo dávala, jakoby pro Čechy nebylo: jim úmyslně stěžovány všecky prostředky k tomu cíli vedoucí, obzvláště všemožně obmezován nejvydatnější z nich — právo spolčovací.

Avšak netoliko v tom, i v každém jiném ohledu zdálo se, jakoby nejlepší zákony, vydané pro celou říši, na země české se nevztahovaly a žádné platnosti pro ně neměly. To především týkalo se národnosti české, jež po krátké jakés takés rovnoprávnosti, z které se za doby ústavní alespoň v theorii těšila, zakoušela opět týchž nátisků a téhož příkoří jako v časech předbřeznových, jenom že to bylo nyní mnohem citelnější. Dříve navšímáno si živlu českého a pohrdáno jím od pohodlné bureaukracie dle staré tradice z časů josefinských, kdež prohlášena neblahá soustava germanisace, jež odtud považována v Rakousku za vrchol státnické moudrosti; nyní dálo se to proti výslovnému znění zákona, proti určitě vyslovené vůli panovníkově, ano oběma patrně navzdor.

Dne 9. září 1857 císař, vrátiv se z delší cesty po Uhrách, na které byl udělil rozsáhlou amnestii někdejším povstalcům,*) vydal list arciknížeti Albrechtovi, tehdáž generalnímu gubernatorovi uherskému, v němž děkoval mu za obětavost a opatrnost, s jakou správu tohoto království řídí, projevoval úřadům uherským svou spokojenost a vyslovoval své potěšení z lojalního smýšlení obyvatelstva. Mezi jiným pravil v tom listu: „Odhodlán jsa, základní zásady, které Mne potud při správě Mé říše vedly, neodvratně zachovati, chci, aby se to všude uznávalo, a zvlášť aby všecky organy vlády Mé přísně dle toho se spravovaly. Při tom ale nejupřímnější starost Má vždy bude i k tomu obrácena, aby všelicí kmenové národní vždy ve svých národních rázech zachováni byli, a aby se jim náležitého ohledu při pěstování jich jazyka dostalo.“

---

*) Téhož roku udělena milost i politickým odsouzencům z jiných zemí, následkem které četní vězňové propuštěni jsou ze žalářů rakouských pevností.

To byla řeč jasná, jinými slovy tolik, že vznešený panovník i při zachování absolutní moci své uznává rovné právo všech národností své říše, a že jest pevná vůle jeho, aby se jim toho práva také v skutečnosti a v praktickém životě dostávalo. O vůli té svědčil dosavad v platnosti trvající, ano opětovnými výnosy ministerskými potvrzený zákon, že nikdo nemá být ustanoven za úředníka v zemi, jejíhož národního jazyka není mocen; ano vůle tato nejnověji zřejmě vyslovena byla nejvyšším cís. nařízením ze dne 20. července 1859, dle kterého budoucně na gymnasiích základem vyučování má býti jazyk mateřský. Nařízení to patrně čelilo proti dosavadní praxi, dle které bezohledně prováděna germanisace středních škol jmenovitě v Čechách.

A jaký byl všeho toho praktický následek? Naprosto žádný! Netoliko strannické německé, nýbrž samy poloúřední organy nepřestávaly Slovanům a jmenovitě Čechům upírati spůsobilost k vyšší civilisaci, prohlašujíce je za plémě nižší, které vzdělanost přijalo teprv od Němců, z čehož odvozováno pro tyto právo provozovati nad nimi panování pro všecku budoucnost. Totéž ministerstvo, které zakazovalo ustanovovati úředníky jazyka zemského neznalé, samo jednalo proti vlastnímu tomuto zákazu, posýlajíc do Čech na úřady jak vyšší tak nižší pouhé Němce, neschopné smlouvati se s lidem, s nímž bylo jim jednati; ano ještě více, dosazovalo v Čechách na nejdůležitější místa zjevné nepřátele národa, mezi nímž bylo jim žíti, kteří netajíce se s nenávistí svou při každé příležitosti uráželi jeho cit a všemožně jej tupili. Takového druhu, abychom z nesčíslných příkladů jenom jediný uvedli, byl Pražský policejní ředitel, pověstný Päumann, který dával jazyku českému toliko sedmiletou lhůtu do jeho zahynutí, každý projev národního vědomí násilně udušoval a jmenovitě proti českým studentům pravou štvanici zorganisoval, která čilé krvi mladické zabraňovala každý volnější pohyb, i sebe nevinnější. Gymnasia poněmčována jsou jako předtím. Slovem, národ Český byl od samého zrušení ústavy v plném smyslu toho slova bezprávný, neboť nejenom že

neuznáváno přirozené právo jeho k bytnosti, na něj nevztahovala se ani positivní práva občanská, on ve vlastním domově svém považován takořka za vetřelce, jazyk jeho za nutné zlo, které jen z nouze a milosti jest trpěno a jemuž nikde ve veřejnosti průchodu nepřáno, konečně vlast jeho v dějinách proslavená vyhlašována za půdu německou, za majetek odvěkých jeho nepřátel, před jichž krutými náběhy jeho předkové rodnou zemi svoji nejednou s mnohými krvavými obětmi nuceni byli hájiti.

Takové pronásledování a šlapání národnosti české neminulo se s účinkem na mysli slabé a neotužilé, mnohý Čech z důvodů prospěchářských zapíral národnost svou, a kdežto naproti tomu živel německý tím směleji se roztahoval, což divu, že čeština u veřejnosti čím dále tím více pole ztrácela, až došlo tak daleko, že hlásiti se bez ostychu k národnosti české považováno býti musilo za nevšední statečnost. Většina věrných národovců bez okázalosti pěstovala v skrytě, ale za to tím vřeleji lásku k vlasti a k mateřštině své, čekajíce příznivější doby, která dle přesvědčení jejich přijíti musila, až by zase bez bázně a ostychu hlásiti se mohli k národu svému. Ovšem naplněno bylo srdce jejich trpkými city při pomyšlení na nevděk vlády, která se takto Čechům odměňovala za věrnost prokázanou panovnickému domu v dobách největší tísně, když běželo o bytí neb nebytí státu, o jehožto zkázu právě ti živlové usilovali, kteří nyní obdrževše vrch spláceli za to zklamaným Čechům jen úsměškem pro jejich dobráctví.

Zatím vláda Bachova napořád hloub a hloub zabředala v propast, z níž nebylo vysvobození leda násilnou katastrofou. Neníť zde místo vypravovati zevrubně, jak se to událo; jest to vůbec známo, pročež jen krátce buďiž pověděno, že nový způsob vlády absolutistické s tím aparatem, jehož bylo k tomu potřebí, byl příliš drahý, aby mohl náklad na něj kryt býti jakýmkoli zvýšením břemen občanů. Když ani obyčejný prostředek každoročních výpůjček, ani vydávání neuhražených státovek, ani jiné dosti povážlivé pomůcky (prodej státních

statků a železnic, obmezené vyplacení kuponů státních obligací atd.) kleslé finance v lepší stav uvésti nemohly, vzato útočiště k nucené „národní půjče" (611 milionů); ale tuto poslední pomoc zmařila pochybená politika zahraniční. Rakousko totiž dalo se za Krimské války svésti ku křiklavému nevděku naproti Rusku, jemuž zavázáno bylo za potlačení uherského povstání, že přidavši se k západním mocnostem obsadilo v interesu těchto Valachii, kteréž obsazení pohltilo celou národní půjčku, Rakousku pak samému nepřineslo nižádného prospěchu, ale naopak spůsobilo mu tajné nepřátelství Ruska. Po osmi letech absolutistické vlády Bachovy byl vnitřní stav Rakouska tento: Ze slibů, které vláda po zrušení ústavy byla národům činila, nevyplněn ani jeden, ano i ty svobody, které ještě zákonně platily, obmezovány jsou libovolnými dekrety. Tisk byl úplně spoután a vydán bezpříkladné libovůli. Naproti němu provozován nejhorší spůsob vlády: podrobení neurčitým zákonům, nejasným dekretům, které dle choutky a potřeby mohly býti vykládány ke škodě žurnalů, aniž bylo proti tomu zákonní pomoci. Řádných soudů pro tisk nestávalo, úřad mohl konfiskovat, výstrahy dávat, noviny potlačovat beze všeho udání příčiny, a obrany proti tomu nebylo žádné kromě velmi pochybného rekursu k ministerstvu. Vůbec řídili se ti, kdož měli vládu v rukou, zásadami nejnešťastnějšími, považujíce vladaření za řízení policejní, za povinnost lid utlačovati, trápiti a v duševní otupělost uváděti. Spatřovaliť v lidu nepřítele, jemuž nesměli popříti žádné svobody, ponévadž se báli jeho msty. Národové mlčky dávali poslední své peníze a odváděli syny své na vojnu, ale s vnitřním odporem, proklínajíce vládu, která ke všemu politickému utlačování přiváděla je také hmotně na mizinu. Když pak roku 1859 ze známých příčin přišlo k válce italské, každý prosil Boha za vítězství nepřítelovo, neboť jen tak mohlo být uleveno všeobecné bídě, když by zlomena byla nejjistější podpora absolitismu — odnárodnělé vojsko, a vláda s dosavadním systemem octla se na suchu. Tak daleko musilo dojíti, aby národové považovali zkázu vládců svých za své štěstí.

VIII.

Pád Bachův a změna systemu. Rozmnožená říšská rada. Riegrovo promemoria k císaři. Diplom říjnový.

U Magenty a Solferina pohřben byl starý system, ovšem za drahou cenu — ztrátu jedné z nejkrásnějších provincií říše, národové sobě oddechli, a veřejné mínění, plesající nad porážkou vojska, proklestilo si cestu i k uchu samého panovníka, jenž 15. srpna 1859 vydal manifest k národům svým, v němž sliboval, že nyní celou svou pozornost a péči věnovati chce zdárnému provedení úlohy své: trvale pojistiti Rakousku vnitřní blahobyt a zevnitřní moc náležitým rozvinováním bohatých jeho duševních i hmotních sil a času přiměřenými opravami v zákonodárství a správě. Téhož měsíce ještě stala se změna ministerstva, Bach propuštěn a na jeho místo povolán hrabě Agenor Goluchowski. Nové ministerstvo činilo nové sliby, ale nemělo se dlouho k jich vyplnění; tak těžké bylo loučení se vlády s pohodlným absolutismem. Teprve 5. března 1860 vyšel cís. patent, stanovící základní rysy ústavy rakouské, od desíti let opětně slibované. Jednota říše měla přísně býti zachována, representována jsouc ústředním zastupitelstvem ve Vídni zasedajícím, jednotlivým pak zemím se mělo dostati sněmů co organů jakési samosprávy. Zároveň svolána jest tak zvaná rozmnožená říšská rada, která měla rokovati o finančním stavu říše a činiti návrhy, jak mu pomoci.

Rozmnožená říšská rada skládala se z 58 členů, z nichž bylo 24 Němců, 18 Slovanův a Rumunů, 11 Maďarů a 5 Vlachů; národ Český nebyl v ní zastoupen ani jediným údem. Šlechticů bylo 35, nešlechticů 23. Zahájena byla 31. března, a jakkoli byl úkol její obmezený a hlas jen poradný, tož nicméně brzy potáhla v obor svých úvah otázky politické a vážnost její vzrostla tak vysoko, že bylo patrno, kterak rozhodnému vlivu jejímu nebude se moci vláda vymknouti. Obzvláště maďarští členové její postavili se ostře na odpor

dosavadní soustavě vládní, a smělé řeči jejich, v Rakousku od tolika let něco neslýchaného, bezohlednost, s jakou odkrývali vady státu, docházely všeobecné pochvaly. Jmenovitě sympatie neněmeckých národů byly vesměs při Maďarech, neboť stížnosti jejich na zrušení jich starožitných, státními smlouvami zaručených svobod a práv byly také z větší neb menší části stížnosti jejich. Vydatné podpory nacházeli Maďaři u strany feudalních aristokratů, kteří jak oni sáhali nazpět ku právu historickému, přejíce si navrácení k stavu onomu, jaký byl před bezprávným zavedením tuhé centralisace. Naproti straně historické stáli němečtí centralisté, kteří by nejraději byli zůstali při starém systemu, jenž pojišťoval jim panství nad ostatními národy rakouskými, kdyby se jen tak tuze netýkal jejich kapsy, pročež chtěli se zabezpečiti zřízením ústavním, ale takovým, které by výhradně jenom jim samým pojišťovalo všecky výhody politické svobody. Tu vidíme ponejprv zase od rozpuštění někdejšího říšského sněmu proti sobě státi ony dvě, v zásadě sobě odporné strany, federalisty a centralisty, mezi nimiž od těch dob trvá tak tuhý, dosavad nerozhodnutý boj.

Národ Český těžce nesl nešetrné odstrčení své od sboru, ve kterém se bez něho jednalo o novou organisaci státu, v kterém on tvořil jeden z nejčetnějších a nejdůležitějších živlův. Uraženému sebecitu jeho dán výraz v okolnostech oněch jedině možný, ale důstojný a rázný. Jedna z nejcitelnějších potřeb a nejvřelejších tužeb národních byl samostatný politický organ, jehož Čechové postrádali od roku 1852. Všecky snahy o vymožení koncese na české noviny potkávaly se ve Vídni vždy s nepřemožitelným odporem i po vyvrácení vlády Bachovy. V krátkém čase po sobě zadali k vybídnutí Riegrovu profesor Zelený, dr. Čupr. dr. Svátek a Jaroslav Pospíšil za koncesi k vydávání politického listu Českého, ale ministerstvu se vždy vidělo zamítnouti tyto žádosti. Konečně udělena koncese dru. Bohuslavu Müllerovi, avšak odňata mu zase, když pro nemoc nemohl přistoupiti k neodkladnému vydávání, jakmile se zvědělo, že o ni žádal po-

nuknutím Riegrovým. Té záležitosti použil nyní Rieger ke kroku poněkud odvážnému. Sepsav pamětný spis o spravedlivých stížnostech národa Českého, v němž obsažena byla žádost o provedení národní rovnoprávnosti, jmenovitě pak o povolení samostatných českých novin politických, a jejž pro všemožné zachování tajemství, aby policie celou věc nepřekazila, podepsati dal pouze od dvanácti čelných mužů všelikého stavu (podepsáni byli Palacký, Rieger, Purkyně, Brauner, Hanka, kníže Rudolf Taxis, Pštros, Macháček, Jelínek, Šimek, Kodym a Řezáč) vydal se s přítelem svým fabrikantem Macháčkem do Vídně přímo k císaři, jemuž 18. června petici do vlastních rukou odevzdali. Oba byli od císaře milostivě přijati a s dobrou nadějí propuštěni. Hrabě Goluchowski, s nímž Rieger promluvil vážné slovo, věnoval pamětnému spisu tomu zvláštní pozornost. Při svém návratu z Vídně, když zatím účel jejich cesty byl vešel u veřejnou známost, byli Rieger a Macháček u Pražského nádraží od četného obecenstva s hlučným jásotem uvítáni.

V památném tom spise ukazoval Rieger na četnost, vzdělanost a všestrannou spůsobilost národa Československého, který těmito vlastnostmi nejenom za žádným jiným národem říše pozadu nezůstává, nýbrž mnohé vysoko překonává; připomínal osvědčenou věrnost Čechů rodu panovnickému v dobách nejtrudnějších; žaloval na příkoří, utiskování ano potupné jich urážení od nepříznivé jim bureaukracie; na nešetrnost k národu Českému, když ani jeden důvěrník jeho nepovolán do rozmnožené rady říšské, ano když kladou se všemožné překážky jeho kulturním snahám, jmenovitě sbírkám na národní divadlo; kladl váhu na to, jak povážlivo jest zabraňovati celému národu projevování jeho smýšlení a tužeb, kdežto vládě na tom záležeti musí, aby je seznala z nejspolehlivějšího pramene; dovozoval neprospěšnost všelikých snah germanisačních, které, když v minulých barbarských časech nemohly býti provedeny, nyní v dobách osvícených naprosto se minouti musí s úspěchem; vyslovoval přesvědčení své, že jedině v rovnoprávnosti všech národů

říše spočívá spása Rakouska, a dovolával se spravedlivosti trůnu jakožto jediné naděje, že oprávněným žádostem národa bude vyhověno. Avšak vyhovování těmto žádostem se marně očekávalo, petice neměla žádného, aspoň ne přímého účinku, a když ji po nějakém čase Posel z Prahy otiskl, jest za to zabaven. Později vytištěn jest pamětný spis ten v Budyšíně, original pak jeho práchniví posud v některém Vídeňském archivu.

Nicméně netroufali si ve Vídni více odmrštiti žádost o koncesi k vydávání českých novin, ale udělili povolení tomu muži, na nějž si vláda dříve pojistila rozhodný vliv. Tak povstaly začátkem října noviny „Čas“ nákladem a redakcí dra. Krásy, které však nepostavivše se na stanovisko státoprávní, jaké celý národ Český k hájení svych historických práv byl zaujal, nevyhovovaly potřebě.

Mezitím vyšel 17. července nový cís. patent, kterým císař dobrovolně uložil meze plné panovnické moci své, tak aby bez svolení rady říšské nesměla žádná daň býti nově zavedena neb zvýšena, ani žádná půjčka učiněna, což byl již rozhodný krok na dráze nově nastoupené.

Vrchol jednání rozmnožené říšské rady tvořila otázka týkající se zásady, dle jaké by se přetvořiti měl státní system rakouský, a tu se rozcházelo mínění většiny a menšiny finančního výboru jejího, který měl uloženo proskoumati předlohy vládní, podati o nich zprávu a na základě uznání svého učiniti návrhy. Většina federalistická vyslovila se ve zprávě své, kterak „zdárná budoucnost dosavadním systemem vnitřní organisace říše ani pojištěnou ani připravovanou se nejeví“. Výbor nespatřoval „sesílení a ubezpečení svazku mezi zeměmi říše Rakouské a její v pravém smyslu pochopené jednoty v nevšímání sobě historicko-politických individualností jednotlivých jejich částí, aniž v zevnitřní jednotvárnosti, nebo v odstranění všech historických základů... Rovněž nemohl výbor neuznati — že při dosavadním systemu nedá se docíliti žádného značného uspoření, než toliko tím, když rozličné země sami se súčastní ve správě svých záležitostí“. Dále vy-

slovila většina výboru přesvědčení své, že „sesílení a zdárný vývoj mocnářství požaduje uznání historicko-politických osobností jednotlivých zemí, v nichž by přirozený vývoj a pokrok rozličných kmenových národností přišel ku platnosti, a spojení takového uznání s požadavky a podmínkami pospolitého svazku státního, tedy při zásadě rovnosti všech zemí jednak uznání a zavedení jich autonomie ve správě i vnitřním zákonodárství, jednak konečné ustanovení, pojištění a zastoupení jich pospolitého státního svazku. Toto státoprávní spořádání však dovršeno může býti jenom vzkříšením .... opravdové autonomie v oboru správy, všecka pak tato opatření dosáhnou cíle svého jen tenkráte, vyhoví-li na základě někdejších řádů a platných práv přesvědčením a právním náhledům jednotlivých zemí."

Menšina finančního výboru též vyslovila své mínění o tom, jak by se státní zřízení Rakouska nejlépe dalo upraviti. Žádalať, „aby Jeho Veličenstvo ze své vlastní svrchované moci ráčil nejmilostivěji povolati v život ona zařízení, jimiž by při nejvíce možném vývoji samosprávy všech korunních zemí a při úplném zachování jednoty říše v zákonodárné i výkonné moci vlády, pak při účinlivé a neodvislé kontrole hospodářství státního všeliké zájmy obyvatelstva došly přiměřeného zastoupení v obci, ve sněmu zemském a v říšské radě".

Jestliže ve vyjádření většiny pojmouti se daly také tužby strany feudalní po právech již nadobro ztracených, tož na druhé straně daly se v ně zahrnouti všeliké svobodné instituce, po nichž všickni národové rakouští v stejné míře toužili, neboť nikde se v něm nekladly meze politickému vývoji. Naproti tomu bylo vyjádření menšiny příliš neurčité, ano mlhavé, o stupni pak svobodomyslnosti, na jakém stála německá menšina výboru, nejlépe svědčí ta okolnost, že k upravení vnitřních státních poměrů Rakouska utíkala se k milosti panovníkově, prosíc za oktrojování, kdežto většina v důstojném sebevědomí odvolávala se na práva zemí, jež chtěla míti

základem nové budovy státu. Nač to měla většina výboru [illegible] a zkušené řečníky hraběte Szécsena a Clam-Martinice, který v sezení plné říšské rady vymluvně ujímal se historických práv zemí, když naproti tomu referent menšiny dr. Hein jenom ostýchavě přednášel její návrh, netroufaje si právě jaksi [illegible] vyslovit. I tento ostýchavý menšiny výboru neměla smělost, tom se odvážil sedmihradský Němec Maager, který po přečtení smutné zprávy o beznadějném stavu říšských financí [illegible] se vyslovil, že tu jediné pomoc může udělení říšské ústavy, kterou by [illegible] všemožnou zachování rovnoprávnost veškeré zájmy obyvatelstva nalezly v obci, na zemském sněmu a v říšské radě přiměřeného zastoupení [illegible]

Učinil tedy slovo by nadobyčejný, neboť byla všem nepředpojatým jako ze srdce mluvena, ale slovo ústava [illegible] nejvyšších kruzích hadními stíhána kletbou, a předsedou arcikníže [illegible] vyjádřil se za tento návrh, jenž překračuje meze oprávněnosti říšské rady, nemůže se státi předmětem rokování. Dne 27. září hlasováno konečně o obojím návrhu výboru a přijat byl návrh většiny. Dne 29. září zavřel císař sezení rozmnožené říšské rady.

Nato [illegible] rokování rozmnožené říšské rady [illegible] nepatrnost. [illegible] tolik, lež dušení [illegible] jednou kurs, pod kterou se [illegible] lidu vzešel nový [illegible] rozmnožené říšské rady přijaté s jásotem a [illegible] koruny.

[illegible] jenž nese datum 20. [illegible] statního zřízení [illegible] císařský manifest následující [illegible]

[illegible] se ujala ku [illegible] dne 24. září po[illegible] v říšské radě [illegible] Schwarzenberk v ná[illegible] že Čechové [illegible]

„K Mým národům!

„Když jsem dosedl na trůn Mých předků, byla monarchie násilnému otřásání vydána.

„Po boji, Mým otcovským citům hluboce bolestném, nastala v Mých zemích, jako skoro všude v násilně otřesených obvodech evropské pevniny potřeba, aby moc vládní přísněji sestředěna byla. Veřejné blaho a bezpečnost většiny pokojných obyvatelů monarchie požadovaly to — rozčilené vášně a bolestné upomínky na nejbližší minulost činily svobodný pohyb před nedávnem ještě nepřátelsky bojovavších živlů nemožným.

„Chtěl jsem se dověděti o přáních a potřebách rozličných zemí monarchie, a protož jsem Mým patentem ode dne 5. března t. r. Mou rozmnoženou říšskou radu založil a svolal.

„Uvažuje předlohy Mně od ní podané viděl jsem se pohnuta, abych ohledem jak na zřízení monarchie dle práva státního, na práva a postavení jednotlivých království a zemí, tak i na obnovené zjištění, ustanovení a zastoupení svazku dle práva státního veškeré monarchie dnešního dne diplom vydal a prohlásil.

„Vyplňuji Mou panovnickou povinnost, když v tomto spůsobu upomínky, právní náhledy a nároky Mých zemí a národů se skutečnými potřebami Mé monarchie vyrovnávaje je spojuji a zdárný vývoj a sesílení ode Mne daných nebo znova vzbuzených institucí s plným uspokojeným dospělému náhledu a vlastenecké horlivosti Mých národů svěřuji. Naději se jich požehnaného rozkvětu od ochrany a milosti Všemohoucího, v jehož ruce osudy knížat a národů spočívají a jenž hluboké a svědomité opravdovosti Mé otcovské pečlivosti požehnání svého neodepře.

„Ve Vídni, dne 20. října 1860.

František Josef v. r."

Na to následoval:

„Císařský diplom

na upravení vnitřních poměrů říše dle práva státního.

„My František Josef I., z Boží milosti císař Rakouský atd. atd., tímto všem na vědomost dáváme:

„Když se byli Naši předkové, slavné paměti, z moudré pečlivosti starali, aby v Našem nejjasnějším domě jisté pra-

[illegible] 1713 [illegible] Našich [illegible] království a [illegible]

„Na [illegible] právním základě [illegible] jakož i [illegible] a [illegible] s právy a [illegible] království a zemí [illegible] dle práv [illegible] rozšíření a sesílení [illegible] a [illegible] podporuje se a [illegible] národů.

„V zájmech Našeho rodu a Našich poddaných [illegible] Naší povinností [illegible] abychom [illegible] Rakouského mocnářství zachovávali a za rukojemství [illegible] a [illegible] zařízeny stav právní a svorné [illegible] společné. Tímto rukojemstvím mohou v úplné míře býti jen taková zřízení a takový stav právní, jež stejně [illegible] právním, nynější rozmanitosti Našich království a zemí a požadavkům jejich nerozlučného, [illegible] a silného svazku.

„Měli jsme zřetel k tomu, že se živly společenských zřízení organických a svorného působení společného rozšířily a sesílily v Našem mocnářství stejnou oprávněností Našich poddaných před zákonem pojištěním svobodného vykonávání všech vyznání náboženských, přístupností ku všem úřadům, nezávislou ani na stavu ani rodu, všeobecnou a stejnou povinností brannou a poplatností veskrze všem příslušicí, zrušením robot a konečně zrušením čáry mezicelní; uvážili jsme dále, že dle soustředění státní moci ve všech zemích pevniny evropské pro bezpečnost Našeho mocnářství a pro blaho jednotlivých jeho zemí nevyhnutelně potřebným jest společné vyřizování nejvyšších úkolů státních: následkem toho, abychom vyrovnali bývalé rozdílnosti mezi Našimi královstvími a zeměmi a abychom Našim poddaným vhodně upraveného účastenství udělili v zákonodárství a správě, uznali jsme za dobré nařiditi na základě pragmatické sankce a z moci Naší svrchované za stálý, n e o d v o l a t e l n ý základní zákon státní, jenž by Nám samým, jakož i Našim zákonným následníkům u vládě byl vodítkem, následující:

„I. Právo zákony dávati, je měniti a rušiti, bude od Nás a Našich následníků vykonáváno jen společným působením zákonně shromážděných zemských sněmů, neb dle případnosti společným působením říšské rady, do které zemské sněmy posílati mají počet členů, jaký My ustanovíme.

„II. Na příště mají se v říšské radě a s říšskou radou vyjednávati a zároveň se společným působením jejím ústavně vyřizovati všecky předměty zákonodárství, které se vztahují k právům, povinnostem a zájmům, pro všecka Naše království a všecky Naše země společným, jmenovitě zákonodárství a mincovnictví, peněžnictví a úvěrnictví, v záležitostech cla a obchodu; dále o základních pravidlech v záležitosti banku cedulního; zákonodárství o základních pravidlech při poštách, telegrafech a železnicích; o způsobu i spořádání povinnosti k vojenské službě; dále se má, jen když říšská rada s tím souhlasiti bude, nařizovati zavádění nových daní a ukládání platů, pak zvyšování zavedených již daní a položení pohledávek, obzvláště zvyšování ceny soli a vypisování nových výpůjček dle Našeho rozhodnutí, daného 17. července 1860; dále pak má se jen s přivolením říšské rady nařizovati převádění hotových státních dluhů a dávání v zástavu, přeměňování neb uvádění v závadnost nemovitého jmění státního; konečně mají se se společným působením říšské rady skoumati a stanoviti rozpočty státních vydání na příští rok, jakož i skoumati konečné účty státní a výsledky ročního hospodaření s financemi.

„III. Všecky ostatní předměty zákonodárství, které v předcházejících punktech nejsou obsaženy, vyřídí se ústavně na sněmu a se sněmem, jehož se týče, a sice: v královstvích a zemích k Uherské koruně příslušných ve smyslu jich dřívějších ústav, v ostatních královstvích a zemích ve smyslu a podle jich zemských řádů.

„Poněvadž však, vyjímaje země Uherské koruny, i takové předměty zákonodárství, které výhradně veškeré říšské radě nepříslušejí, po dlouhá léta v Našich ostatních zemích stejně se vyřizovaly a rozhodovaly, tož Sobě vyhražujeme takovéto předměty vyřizovati s ústavním spolupůsobením říšské rady a s přivoláním říšských radů těchto zemí.

„Také ony předměty, jež nejsou příslušnosti říšské rady vyhraženy, mohou se společně vyřizovati, když si toho zemský sněm, jehož se týče, přeje, nebo když to navrhuje.

„IV. Tento císařský diplom má se neprodleně do zemských archivů Našich království a zemí schovati a časem

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Kaiserliches Manifest.

An Meine Völker!

Als Ich den Thron Meiner Ahnen bestieg, war die Monarchie gewaltsamen Erschütterungen preisgegeben.

Nach einem Meinen landesväterlichen Gefühlen tief schmerzlichen Kampfe trat in Meinen Ländern, wie fast überall in den gewaltsam erschütterten Gebieten des europäischen Festlandes, vor Allem das Bedürfniss einer strengen Concentrirung der Regierungsgewalt ein. Das öffentliche Wohl und die Sicherheit der Mehrzahl der ruhigen Bewohner der Monarchie erheischten dieselbe, — die aufgeregten Leidenschaften und die schmerzlichen Erinnerungen der jüngsten Vergangenheit machten eine freie Bewegung der noch vor Kurzem feindlich kämpfenden Elemente unmöglich.

Ich habe von den Wünschen und Bedürfnissen der verschiedenen Länder der Monarchie Kenntniss nehmen wollen und demzufolge mittelst Meines Patentes vom 5. März l. J. Meinen verstärkten Reichsrath gegründet und einberufen.

In Erwägung der Mir von demselben überreichten Vorlagen habe Ich Mich bewogen gefunden, in Betreff der staatsrechtlichen Gestaltung der Monarchie, der Rechte und der Stellung der einzelnen Königreiche und Länder ebensowol, wie der erneuten Sicherung, Feststellung und Vertretung des staatsrechtlichen Verbandes d r Gesammt-Monarchie am heutigen Tage ein Diplom zu erlassen und zu verkünden.

Ich erfülle Meine Regentenpflicht, indem Ich in dieser Weise die Erinnerungen, Rechtsanschauungen und Rechtsansprüche Meiner Länder und Völker mit den thatsächlichen Bedürfnissen Meiner Monarchie ausgleichend verbinde und die gedeihliche Entwicklung und Kräftigung der von Mir gegebenen oder wieder erweckten Institutionen mit voller Beruhigung der gereiften Einsicht und dem patriotischen Eifer Meiner Völker anvertraue. Ich erhoffe ihr segensreiches Erblühen von dem Schutze und der Gnade des Allmächtigen, in dessen Hand die Geschicke der Fürsten und Völker ruhen, und der dem tiefen und gewissenhaften Ernste Meiner landesväterlichen Sorgfalt seinen Segen nicht versagen wird.

Wien, am 20. October 1860.

Franz Joseph m. p.

Kaiserliches Diplom

zur Regelung der inneren staatsrechtlichen Verhältnisse der Monarchie.

Wir Franz Joseph I. von Gottes Gnaden Kaiser von Oesterreich, König von Ungarn und Böhmen, König der Lombardie und Venedigs, von Galizien, Lodomerien und Illyrien: Erzherzog von Oesterreich etc. etc. thun hiemit Jedermann zu wissen:

Nachdem Unsere Vorfahren glorreichen Andenkens in weiser Sorgfalt in Unserem durchlauchtigsten Hause eine bestimmte Form der Erbfolge aufzurichten bestrebt waren, hat die von wailand Seiner k. k.

Apostolischen Majestät Kaiser Karl dem VI. am 19. April 1713 endgiltig und unabänderlich festgesetze Successionsordnung in dem unter dem Namen der pragmatischen Sanction bekannten, von den gesetzlichen Ständen Unserer verschiedenen Königreiche und Länder angenommenen in Kraft bestehenden Staats-, Grund- und Hausgesetze, ihren Abschluss gefunden.

Auf der unerschütterlichen rechtlichen Grundlage einer bestimmten Erbfolge-Ordnung und der mit den Gerechtsamen und Freiheiten der obbenannten Königreiche und Länder in Einklang gebrachten Untheilbarkeit und Unzertrennlichkeit ihrer verschiedenen Bestandtheile hat die in Folge von Staats- und völkerrechtlichen Verträgen seither erweiterte und erstarkte Oesterreichische Monarchie die auf dieselbe eindringenden Gefahren und Angriffe, gestützt und getragen von der Treue, Hingebung und Tapferkeit ihrer Völker, siegreich bewältigt.

Im Interesse Unseres Hauses und Unserer Unterthanen ist es Unsere Regentenpflicht, die Machtstellung der Oesterreichischen Monarchie zu wahren und ihrer Sicherheit die Bürgschaften klar und unzweideutig feststehender Rechtszustände und einträchtigen Zusammenwirkens zu verleihen. Nur solche Institutionen und Rechtszustände, welche dem geschichtlichen Rechtsbewusstsein, der bestehenden Verschiedenheit Unserer Königreiche und Länder und den Anforderungen ihres untheilbaren und unzertrennlichen kräftigen Verbandes gleichmässig entsprechen, können diese Bürgschaften im vollen Maasse gewähren.

In Berücksichtigung, dass die Elemente gemeinsamer organischer Einrichtungen und einträchtigen Zusammenwirkens durch die Gleichheit Unserer Unterthanen vor dem Gesetze, die Allen verbürgte freie Religionsübung, die von Stand und Geburt unabhängige Aemterfähigkeit und die Allen obliegende gemeinsame und gleiche Wehr- und Steuerpflichtigkeit, durch die Beseitigung der Frohnen und die Aufhebung der Zwischenzoll-Linie in Unserer Monarchie sich erweitert und gekräftigt haben; — in Erwägung ferner, dass bei der Concentrirung der Staatsgewalt in allen Ländern des europäischen Festlandes die gemeinsame Behandlung der höchsten Staatsaufgaben für die Sicherheit Unserer Monarchie und die Wohlfahrt ihrer einzelnen Länder eine unabweisliche Nothwendigkeit geworden ist, — haben Wir, zur Ausgleichung der früher zwischen Unseren Königreichen und Ländern bestandenen Verschiedenheiten und Behufs einer zweckmässig geregelten Theilnahme Unserer Unterthanen an der Gesetzgebung und Verwaltung auf Grundlage der pragmatischen Sanction und Kraft Unserer Machtvollkommenheit Nachstehendes als ein beständiges und unwiderrufliches Staatsgrundgesetz zu Unserer eigenen, so auch zur Richtschnur Unserer gesetzlichen Nachkommen in der Regierung zu beschliessen und zu verordnen befunden.

I. Das Recht, Gesetze zu geben, abzuändern und aufzuheben, wird von Uns und Unseren Nachfolgern nur unter Mitwirkung der gesetzlich versammelten Landtage, beziehungsweise des Reichsrathes, ausgeübt werden, zu welchem die Landtage die von Uns festgesetze Zahl Mitglieder zu entsenden haben.

II. Es sollen alle Gegenstände der Gesetzgebung, welche sich auf Rechte, Pflichten und Interessen beziehen, die allen Unseren Königreichen und Ländern gemeinschaftlich sind, namentlich die Gesetzgebung über das Münz-, Geld- und Creditwesen, über die Zölle und Handelssachen; ferner über die Grundsätze des Zettelbankwesens; die Gesetzgebung in Betreff der Grundsätze des Post-, Telegraphen- und Eisenbahnwesens; über die Art und Weise und die Ordnung der Militärpflichtigkeit

in Zukunft in und mit dem Reichsrathe verhandelt und unter seiner Mitwirkung verfassungsmässig erledigt werden, sowie die Einführung neuer Steuern und Auflagen, dann die Erhöhung der bestehenden Steuern und Gebührensätze, insbesondere die Erhöhung des Salzpreises und die Aufnahme neuer Anlehen, gemäss Unserer Entschliessung vom 17. Juli 1860; desgleichen die Convertirung bestehender Staatschulden und die Veräusserung, Umwandlung oder Belastung des unbeweglichen Staatseigenthumes, nur mit Zustimmung des Reichsrathes angeordnet werden soll; — endlich die Prüfung und Feststellung der Voranschläge der Staatsauslagen für das zukünftige Jahr, sowie die Prüfung der Staatsrechnungsabschlüsse und der Resultate der jährlichen Finanzgebahrung unter Mitwirkung des Reichsrathes zu erfolgen hat.

III. Alle anderen Gegenstände der Gesetzgebung, welche in den vorhergehenden Puncten nicht enthalten sind, werden in und mit den betreffenden Landtagen und zwar in den zur Ungarischen Krone gehörigen Königreichen und Ländern im Sinne ihrer früheren Verfassungen, in Unseren übrigen Königreichen und Ländern aber im Sinne und in Gemässheit ihrer Landesordnungen verfassungsmässig erledigt werden

Nachdem jedoch mit Ausnahme der Länder der ungarichen Krone auch in Betreff solcher Gegenstände der Gesetzgebung, welche nicht der ausschliesslichen Competenz des gesammten Reichsrathes zukommen, seit einer langen Reihe von Jahren für Unsere übrigen Länder eine gemeinsame Behandlung und Entscheidung stattgefunden hat, behalten Wir Uns vor, auch solche Gegenstände mit verfassungsmässiger Mitwirkung des Reichsrathes unter Zuziehung der Reichsräthe dieser Länder behandeln zu lassen.

Eine gemeinsame Behandlung kann auch stattfinden, wenn eine solche in Betreff der der Competenz des Reichsrathes nicht vorbehaltenen Gegenstände von dem betreffenden Landtage gewünscht und beantragt werden sollte.

IV. Dieses kaiserliche Diplom soll sofort in den Landes-Archiven Unserer Königreiche und Länder aufbewahrt, seiner Zeit in die Landesgesetze im authentischen Texte und in den Landessprachen eingetragen werden. Unsere Nachfolger haben dasselbe Diplom sogleich bei Ihrer Thronbesteigung in gleicher Weise mit ihrer kaiserlichen Unterschrift versehen, an die einzelnen Königreiche und Länder auszufertigen, wo dasselbe in die Landesgesetze einzutragen ist.

Urkund dessen haben Wir Unsere Unterschrift beigesetzt, Unser kaiserliches Insiegel beidrücken lassen und die Aufbewahrung dieses Diploms in Unserem Haus-, Hof- und Staatsarchive anbefohlen.

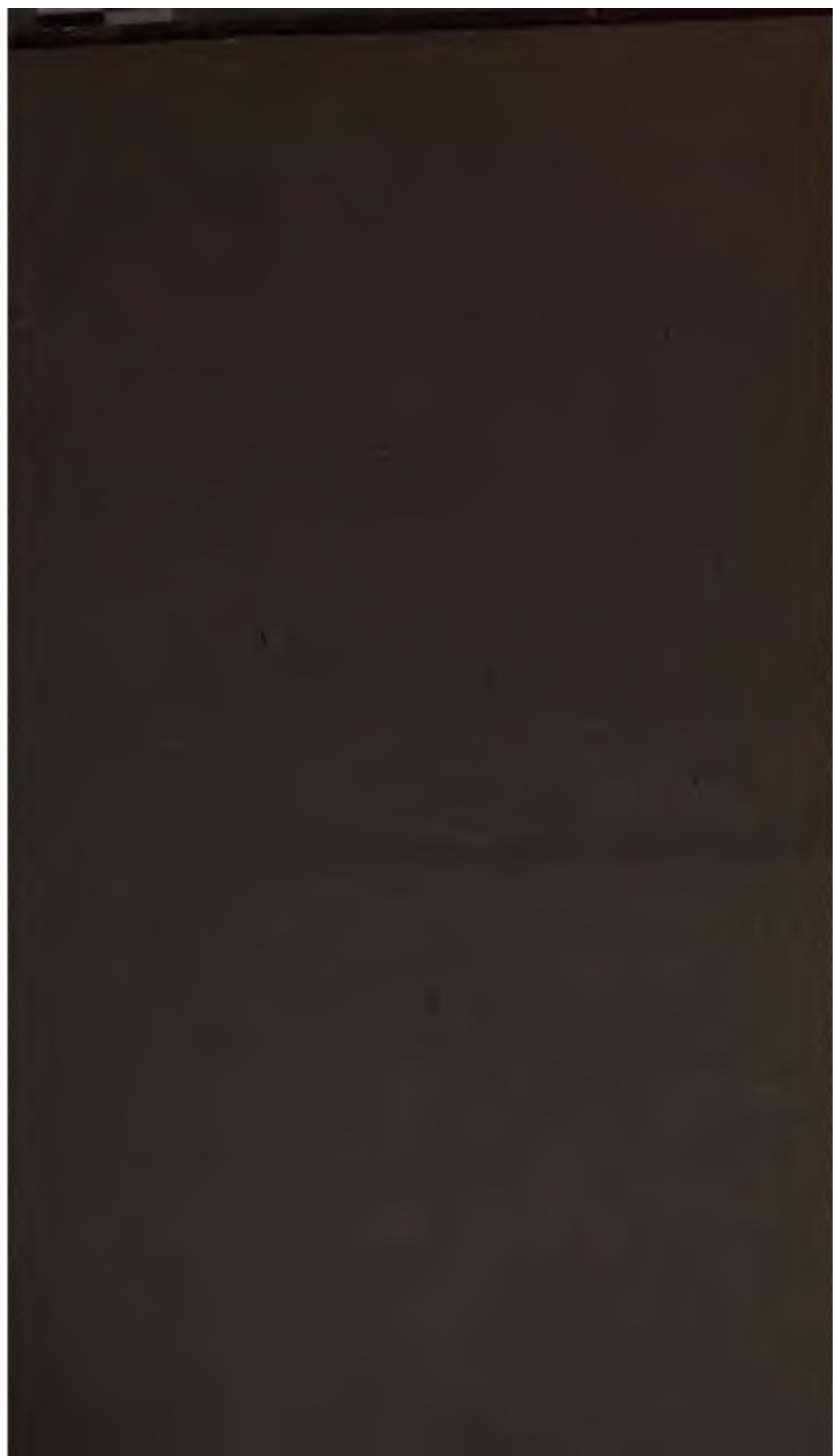
Gegeben in Unserer Haupt- und Residenzstadt Wien, am 20. October im Eintausend achthundert sechzigsten, Unserer Regierung im zwölften Jahre.

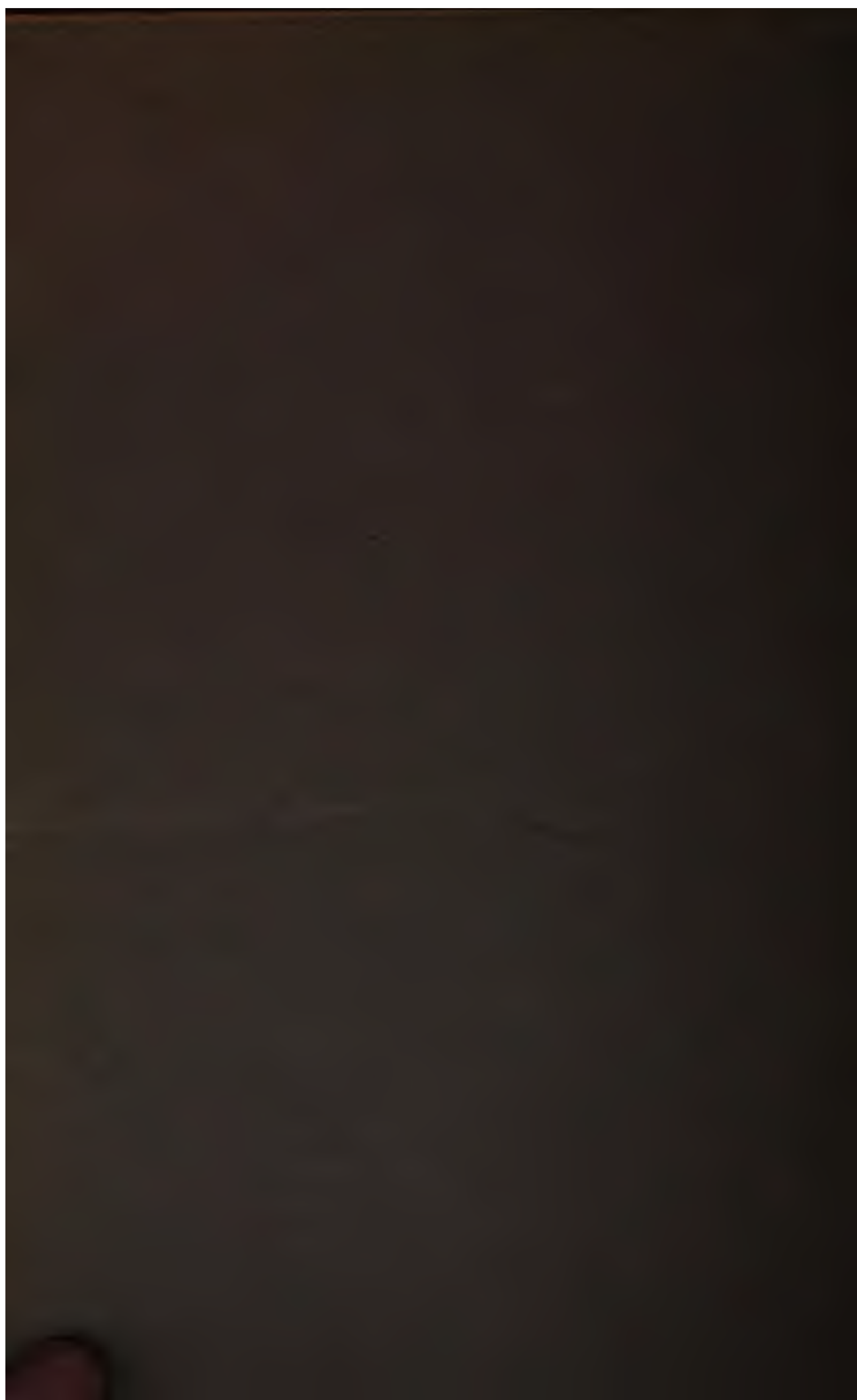
Franz Joseph m. p.

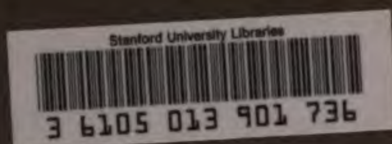
Auf Allerhöchste Anordnung:

Graf Rechberg m. p. Freiherr v. Ransonnet m. p.

OBSAH.

Stanford University Libraries
3 6105 013 901 736